FIRTINALI BİR DENİZDİR İÇİMİZ

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR

*dipnot

Fırtınalı Bir Denizdir İçimiz:
Kurtuluş Kendini Anlatıyor 3
© Dipnot Yayınları, 2017

ISBN: 978-605-4878-92-5
Dipnot Yayınları: 266
Sertifika No: 14999
1. Baskı, 2016/Ankara

Editör: Emir Ali Türkmen
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
Düzelti ve Dizin: Ümit Özger

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA ■Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 ■ Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

FIRTINALI BİR DENİZDİR İÇİMİZ

KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR 3

İSMAİL METİN AYÇİÇEK ◆ İZZET KÖYLÜOĞLU
MUSTAFA ÖZTÜRK (Topal) ◆ SAİM KOÇ ◆ SEYFİ ÖNGİDER
ZİYA SÜMER

*dipnot yayınları

İçindekiler

SUNUŞ 11

KURTULUŞ HAREKETİ KRONOLOJİSİ 15

İSMAİL METİN AYÇİÇEK 31

Biz zaten yoksuluz, bu nereden çıktı? 32

SBF'yi devrimci olmak için değil, kaymakam olmak için seçtim 34

Devrimci mücadelede üç kişi: Cevahir, İlhami, Sabahattin 35

Mahir Çayan ve onun gibi bir avuç insan 39

SBF Öğrenci Derneği Başkanı oldum 42

THKP-C: Şehir gerillası mı, kır gerillası mı? 44

THKP-C'deki iç tartışmalar 46

Mahir Çayan'ın eleştirel takipçileri olarak çıktık 52

Nasuhçularla Kaçarcılar arasında kavga 57

Eğitim çalışmaları: Sosyalist Ahlak, Devrimci Tavır 58

Kurtuluş'ta yeni işbölümleri ve örgütsel yayınlar 60

Kurucular meselesi ve doğal önderlik 66

Kavgada kadınlar vardı ama hiçbir komitemizde kadın yoktu 73

Evlilik, aile, sosyal hayat 76

Kurtuluş başlangıç saptamalarını daha sonra geliştiremedi 79

Üyelik kriterlerimizde bir standart yoktu 82

Eylül darbesi sonrasında örgütsel sorunların baş göstermesi 85

Örgüt arşivinin hikâyesi 88
Ortadoğu'ya yolculuklarım 99
Avrupa'da örgütlenme mücadelesi ve mültecilik 102

İZZET KÖYLÜOĞLU 117
Devrim sloganları yetiyordu 118
THKP-C sempatisiyle bir süreç başladı 119
Zeki Erginbay iyi bir örgütçü ve iyi bir militandı 122
Cevizli, Cibali, Sungurlu, Demir Döküm... 123
Organ ancak önerebilir, kararı Merkez Komite verir 126
"Tüm gücümüzle mi, esas gücümüzle mi?" 127
Tüzük görmeyen bir üyeyim ben 131
Hasan Mutlucan türküleriyle uyandık 134
Ekim Dönemi, sosyal şovenizmden etkilenmiş... 137
İşkence, cezaevleri, yeni hayat 138

MUSTAFA ÖZTÜRK (Topal) 145
Çok okuyan, araştıran bir çocuktum 146
Üniversite: Yeni bir yaşama merhaba 147
Hacettepe'deki devrimciler 149
Öncü İşçi'den *Kurtuluş*'a giden yol 153
İstanbul Kurtuluş örgütlenmesi Zeki olmadan anlatılamaz 162
Sinan Kukul: "KSD'li misin?" Ben: "Yok, Kurtuluşçuyum" 164
Kalk, kalk; asker geldi 168
"12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim" 169
12 Eylül öncesinde Ermeni veya Rum: Onlar da kim? 174
"Takip yiyoruz gibime geliyor" 176
Sosyalist İşçi: Demokrasi lafta mı? 184

SAİM KOÇ 191
Bütün çocukluğum sokaklarda geçti 192
Lise bittiğinde TİP'e üye oldum 193
Dev-Genç nerede bir kitle hareketi varsa oradaydı 195
Dev-Genç Genel Yönetim Kurulu üyesiydim 198
12 Mart muhtırası sonrasında cezaeviyle tanıştım 200
Arkadaşlar, bizi asacaklar; vedalaşmaya geldik 205
Halkın Kurtuluşu etiketi üzerime yapıştı 208
Kadın sorunu tartışılmazdı 211
15-16 Haziran gibi büyük bir eylem beklemiyorduk 214
Kurtuluş dergisi çıktığında örgüt yoktu 215
İzmir'de TKP ile Halkın Kurtuluşu arasında çatışma 219
Kurtuluş'ta merkezin oluşumu ve bölge örgütlenmeleri 223
Anti-faşist mücadele belirledi bizim hayatımızı 227
Birleşik mücadele olsa hayat başka olurdu 230
12 Eylül öncesi evlilik, çocuk ve sosyal hayat 233
Yakalanma ve sorgu 234
Cezaevi macerası: "Galiba buraya kadar" dedim 239
İşçi Dünyası ve yasal parti fikri 243

SEYFİ ÖNGİDER 249
Mahirler, Denizler bizim kahramanlarımızdı 251
12 Mart'taki direniş Türkiye solunda yeni bir sayfadır 252
Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim*'i 256
Yoldaş, *Halkın Sesi*, *Devrimci Gençlik* dergileri çıkıyor 257
Çorlu Kültür ve Dayanışma Derneği 259
Solun gelişimi açısından DİSK ve TÖB-DER çok önemlidir 261

Kurtuluş'un yaklaşımı da bize uyuyor ama... 263
Kurtuluş'un İstanbul'daki gençlik örgütlenmesi 265
DÖB, Dev-Gör, Dev-Genç, Dev-Lis 267
Sol hareket içindeki o akıl dışı parçalanma 272
Kurtuluş İçin İleri ve haftalık *Kurtuluş* gazetesi 277
Ajitasyon/propaganda organı 283
Kurtuluş'un örgütlenme ve çalışma tarzı 288
Devrimci Eylem Birliği: İttifak arayışı 295
Devrimci mücadele, aşk, aile ve gündelik hayat 301
12 Eylül'ün ayak sesleri ve direnişin imkânları 310
Büyük şehirlere ve sınıfın içine çekilme 318
Yeni MK, tartışmalar, operasyonlar 322
"Ekimcilik/"Ekim Dönemi" ve yeni tüzük 328
Şam'da yapılan MK toplantısı 335
Emniyet ve cezaevi süreci 341
Yeni yaşam, yeni partiler ve geçmişe bakış 344

ZİYA SÜMER 349
İskender Lahiti'nin etrafında kovalamaca 350
Dedem Bizim Radyo'yu dinliyordu 353
Babam ve Şeyh Bedrettin'in mezarı 355
Basın Yayın'ın kapısında çok bekledim 357
FKF, Dev-Genç ve Mahir Çayan'ın yaptığı konuşma 359
Türk Ocağı faşistlerin karargâhıydı 362
Günay Akarsu, Cem Karaca ve Âşık Kul Ahmet 364
Mamak koğuşlarında tanıdık simalar 368
İrfan Uçar'ın yazılarını dışarıya nasıl çıkardık 370

Kemal Pir THKP-C sempatizanıydı 374
Çağrı Yayınları ve Aşama Yayınları 374
Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin basımı ve dağıtımı 377
Ayrılıklar ve sol içi kavgalar 379
Yasal dergiler, illegal faliyet 381
Neşriyatsız teşkilat olmaz 384
Demokrat Kadın dergisi 387
Bu örgütü var eden alt kadrolardı 388
1 Mayıs 1977, Kazancı Yokuşu 391
12 Eylül geldiğinde *Şoreş*'i çıkarıyorduk 393
12 Mart ve 12 Eylül'de cezaevleri 398
Cezaevlerindeki arkadaş ziyaretleri 404
Kısaltmalar 407
İsim Dizini 411

SUNUŞ

Sosyal Dayanışma ve İletişim Derneği (SODİD) tarafından yürütülen ve Kurtuluş hareketinin 1975 – 1985 yılları arasındaki dönemini ele alan sözlü tarih çalışmasının ilk iki kitabı, Haziran 2016'da çıkmıştı. *KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR* başlığı ve *"Kurucular"* alt başlığı ile yayımlanan bu iki kitap, ilk "Geçici Merkez Komite"de yer alan yedi kişiyle yapılan görüşmeleri içeriyordu.

İlk kitapta yer alan "Sunuş" yazısında da belirtildiği gibi, bu sözlü tarih çalışması ve yayına hazırlanan kitaplar, Kurtuluş hareketinin çeşitli kademelerinde yer almış, ülke çapında siyasal bir hareket olmasına katkıda bulunmuş, hayatın her alanında faaliyet yürütüp sorumluluk üstlenmiş ve bizzat hayatlarıyla bu tarihi "yapmış" insanların hikâyelerini görünür kılmayı amaçlıyor.

Elinizde bulunan üçüncü ve dördüncü kitaplarda Merkez Komite, il komiteleri ve Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organlarında görev alan on bir kişiyle yapılan görüşmeler yer alıyor. İlerleyen yıllarda oluşan merkez komitelerde yer alan, İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin yönetici komiteleri veya Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organlarında görev alan bu on bir kişi, ilk Merkez Komite'yle birlikte Kurtuluş hareketinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Ayrı sorumlulukları üstlenmiş olmakla birlikte sözlü tarih çalışması sürecinde hayatını kaybeden ya da bu çalışmaya katılmak istemeyen, görüşme önerilerini kabul etmeyen kişilerin de olduğunu belirtmeliyiz. Bu iki kitap ve bundan sonra çıkacak kitaplarda yer almış olanlar, bu çalışmayı anlamlı ve değerli bularak gönüllü katkı sunanlar arasından örnekleme yoluyla seçilmiş kişilerdir. Bir başka ifadeyle, sınırlı olanaklarla yürüyen bu çalışmanın ulaşabileceği kişi sayısı elbette sınırlıdır ve mümkün olduğunca hem bu on yılı hem de örgütlenmenin, mücadelenin farklı yönlerini yansıtması için özen gösterilmektedir.

Bu bağlamda gerçekten çok sınırlı olanaklarla gerçekleştirmekte olduğumuz bu çalışma önümüzdeki süreçte yeni kitaplarla devam edecektir.

Bu arada ilk dört kitapta yer alan toplam 18 kişi arasında hiç kadın bulunmaması dikkat çekmiş olabilir. Bunun bir nedeni merkez komite veya başlıca il komiteleri düzeyinde hiç kadın olmamasıdır ve elbette bugünden bakıldığında Kurtuluş Hareketi'nin ne kadar "erkek egemen" bir yapıda olduğuna ilişkin fikir vermektedir. Yine de belirtmek gerekir ki, önümüzdeki süreçte çıkacak kitaplarda çeşitli alanlarda faaliyet yürütmüş kadınlar yer alabileceği gibi ayrıca sadece kadınlarla görüşmelerden oluşacak bir kitabın hazırlanması da planlanmaktadır.

* * *

Esasen İstanbul örgütlenmesinde ve Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organlarında görev alanlardan oluşan üçüncü kitabın ilk ismi *İsmail Metin Ayçiçek*, bu yapıların yanı sıra Merkez Komite'de de görev almıştır. *İzzet Köylüoğlu* ve *Mustafa Öztürk* ise İstanbul İl Komitesi üyelerindendir. *Saim Koç* İzmir ve İstanbul İl Komiteleri ve Merkez Komite üyesi olarak görev yapmıştır. *Seyfi Öngider*, Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organları, İzmir, Ankara ve İstanbul İl Komiteleri ile Merkez Komite'de, *Ziya Sümer* ise Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organında yer almıştır.

Esas olarak Kurtuluş'un Ankara'daki örgütlenmesini üstlenenlerden oluşan dördüncü kitabın ilk ismi *Burhan Tanrıverdi*, Ankara ve İstanbul İl Komiteleri, Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organları, Seksiyon Komitesi ve Merkez Komite'de görev yapmıştır. *Celal Polat* Ankara İl Komitesi ve Merkez Komite'de görev alırken *Doğan Fırtına*, Ankara ve İstanbul il komitelerinin yanı sıra Merkez Komite'ye bağlı uzmanlık organında yer almıştır. *Haşim Barış* ve *Süleyman Toklu* ise Ankara ve İstanbul İl Komitesi üyeleridir.

İlk iki kitapta yer alan yedi kişiyle birlikte, Kurtuluş'un önde gelen yöneticileri arasında yer alan bu isimlerin hiç de kısa olmayan siyasi yaşamları ve mücadele tarihleri yine iki kitaba biraz zor sığdı. Kurtuluş'un bu on yılına biraz farklı ve doğrusunu söylemek gerekirse daha eleştirel bir perspektifle yaklaşan bu isimler yaşamlarını aktarırken olup biteni sorgulayan, eleştirilerin yanı sıra özeleştiriler yapmaktan kaçınmayan bir tutum içinde oldular.

Bu çerçevede Kurtuluş'un kurucularının kim veya kimler olduğu ve bu çalışmanın ilk iki kitabının alt başlığı olarak kullandığımız "Kurucular" ifa-

desine yönelik itiraz ve tartışmalar da gündeme geldi. Bu ifadeye yönelik itiraz ve eleştirilerin, bu görüşmelerle sınırlı olmadığını ve çeşitli kişilerce dile getirildiğini de belirtmeliyiz. *KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR* adı altında bir kitap dizisi planlarken her bir kitabın içeriğini yansıtacak alt başlıklar belirlemeye çalıştık. Kuruluş aşamasını anlatan ilk iki kitap için de "Kurucular" ifadesini kullandık. Alt başlıklar, sadece okurun kitabı tanımasını ve hızla bir fikir edinmesini kolaylaştırmak amacıyla kondu. Aslında kastımız ilk "Geçici Merkez Komitesi" idi ve böyle kullansak muhtemelen bir sorun yaratmayacaktı. "Kurucular" deyince, binlerce kişinin mücadelesiyle, kanı ve canıyla gerçekten "kurduğu" bir siyasal örgütlenmeyi, Merkez Komite'yi oluşturan ilk yedi kişinin "eseri" imiş gibi sunmak zaten doğru olmayacağı gibi, her şeyden önce hayatlarını bu uğurda feda edenlere de saygısızlık olur.

Gerçekte yedi veya yetmiş değil, çok daha fazla sayıda devrimcinin katkısı ve mücadelesiyle yarattıkları *Kurtuluş Hareketi*, elbette içinde yer alan, saflarında mücadele eden herkesin eseridir. Zaten bu sözlü tarih çalışmasının amacı da bu gerçeği belgelemekten öte bir şey değildir.

2018 yaz başında yayımlamayı umduğumuz beşinci ve altıncı kitaplar, bu gerçeği belgelemeye devam edecek...

Mayıs 2017

Sözlü Tarih Çalışma Grubu

Korkut Akın, Cemalettin Efe, Mustafa Erdemli, Gönül Erterzi, Doğan Fırtına, Nuran Gelişli (Ağan), Erdoğan İren, Şevket Karakuş, Esra Koç, Füsun Kurtdişoğlu, Mehmet Ali Orgun, Seyfi Öngider, Gönül Sevindir, Ziya Sümer, Bülent Sürmen, Burhan Tanrıverdi, Mustafa Yeşim.

KURTULUŞ HAREKETİ KRONOLOJİSİ

1971 Mayıs: Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga'dan oluşan Merkez Komitesi ve 11 kişiden meydana gelen bir Genel Komite ile yönetilen THKP-C, 12 Mart darbesine karşı silahlı direnişe geçti. Örgüt, Mayıs 1971'de 1 No'lu Bildirisini Yayımladı ve bazı banka soygunları, ABD işyeri veya araçlarının bombalanması eylemlerini üstlendi.

1972 30 Mart: THKP-C'nin "Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi" diye adlandırılan ve Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim II-III* adını taşıyan yazılarında ifadesini bulan silahlı mücadele, 30 Mart 1972'deki Kızıldere katliamına kadar devam etti. Kızıldere'de Mahir Çayan'ın yanı sıra THKP-C militanları Hüdai Arıkan, Nihat Yılmaz, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy, Sinan Kazım Özüdoğru, Sabahattin Kurt ve Saffet Alp ile THKO militanları Cihan Alptekin ve Ömer Ayna da öldürüldü. Ulaş Bardakçı, Hüseyin Cevahir, Koray Doğan gibi isimler ise daha önce öldürülmüştü. Böylece 1972 yaz aylarında THKP-C fiilen yok edilirken daha sonra Kurtuluş'u kuracak olanlar da dahil, örgütün içinde veya çevresinde yer alan çok sayıda devrimci tutuklandı ve açılan THKP-C ve/veya Dev-Genç davalarından yargılanarak çeşitli cezalara çarptırıldı.

1972-1974: Kızıldere katliamından sonra hapishanelerde bulunan THKP-C ve Dev-Genç davalarından yargılanan militanlar, bir yandan kendilerini eğitmeye ve geliştirmeye çalışırken bir yandan da içinde bulundukları siyasi hareketlerin eleştirel değerlendirmelerini yapmaya başladı.

1974 Mayıs: CHP-MSP Hükümeti'nin, 12 Mart döneminin "yaralarını sarmak için" genel af yasası çıkarmasıyla hapishanelerdeki siyasi tutuklu ve mahkûmların büyük bölümü serbest kaldı. Ceza yasasının ünlü antikomünist 141-142. maddelerinden yargılananlar için MSP milletvekilleri oy vermeyince siyasi mahkûmlardan bir kısmı af yasası kapsamının dışında

bırakıldı. Ancak birkaç ay sonra, Anayasa Mahkemesi bu maddelerden ceza alanların da serbest bırakılmasını sağlayan bir karar alınca 12 Mart döneminde dolan hapishaneler boşaldı.

1974 Temmuz: Kurtuluş'un daha sonraki örgütlenmesinde önemli bir yeri ve rolü olacak Karadeniz Devrimci Kültür Derneği (Dev-Ka) kuruldu. Karadeniz Bölgesi'nde, öncelikle THKP-C militanı veya sempatizanı devrimciler, daha sonra Kurtuluş'un kurucularından olan THKP-C davası sanıklarından İsmet Öztürk öncülüğünde bu dernek çatısı altında örgütlendi. Genel Merkezi Samsun'da olan dernek, Zonguldak'tan Rize'ye kadar bölgede birçok şehir ve kasabada şubeler açarken bir buçuk yıl sonra adını "Karadeniz Dev-Genç" olarak değiştirdi ve bölgedeki anti-faşist mücadelenin kitlesel ve militan örgütlenmesini gerçekleştirdi.

1974 Sonu: THKP-C ve Dev-Genç davalarından Mamak'ta birlikte yatmış olan İlhami Aras, Mahir Sayın, Mustafa Kemal Kaçaroğlu, Şaban İba, Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap ve arkadaşları tahliye olduktan sonra hapishane sürecinde gelişen ilişkilerini sürdürmeye ve birlikte hareket etmeye niyetliydiler. Bu arada Ziya Yılmaz, Ertuğrul Kürkçü, Necmi Demir, İlkay Demir, Orhan Savaşçı gibi idam veya müebbet hapis cezası almış ve bu nedenle af yasasıyla tahliye olamayan ve Niğde Cezaevi'nde yatmakta olan THKP-C'nin önde gelen isimleriyle de görüşmelerini sürdürüyorlardı. Mahir Sayın ve Oğuzhan Müftüoğlu'na geçmişin değerlendirilmesi ve geleceğe yönelim konusunda bir tür siyasi manifesto hazırlama görevi verildi. Bu ikili, yazılı bir metin oluşturmak üzere birlikte çalışmaya başladı.

1975 Başı: Ocak 1971'de birlikte eyleme giderken yakalanan, birlikte yargılanan, cezaevinde de birlikte yatan İlhami Aras, Mahir Sayın, Mustafa Kemal Kaçaroğlu dışarı çıktıktan sonra da ilişkilerini yakından sürdürdü. Ankara'da birlikte kaldıkları ev, kendilerini THKP-C'ye yakın hissedenlerin bir araya geldiği, görüşme ve tartışma yaptığı bir odak haline geldi. Dev-Genç liderlerinden ve THKP-C davasından da yargılanan Şaban İba da THKP-C'nin kuruluş sürecinden beri ve cezaevinde bu üçlüyle yakındı ve politik olarak birlikteydi. Karadeniz Dev-Genç'in kurulmasına öncülük eden İsmet Öztürk de bu dört kişiyle görüşmekte ve giderek politik olarak yakınlaşmaktaydı.

1975 Şubat-Mart: Daha sonra Kurtuluş ve Devrimci Yol hareketlerini oluşturacak bazı isimler arasında kişisel sürtüşme ve anlaşmazlıklar görülmeye başladı. Bir güven sorunu haline dönüşerek gittikçe büyüyen bu sürtüş-

meler, Ankara'da öğrenci gençlik içinde gruplaşmalara yol açtı. Gençlikle ilgilenmekte olan Nasuh Mitap ile Mustafa Kaçaroğlu arasında sorunlar ortaya çıktı.

1975 Mart: THKP-C'nin önde gelen isimlerinden Necmi Demir ve İlkay Demir, Niğde Cezaevi'nden kaleme alıp dışarıya gönderdikleri 8 sayfalık bir yazıyla "sosyal-emperyalizm" konusunda görüşlerini açıkladı ve Sovyetler Birliği'nin sosyalist değil, emperyalist bir ülke olduğunu ileri sürerek "Maocu" saflarda yerini aldı. Yayımladıkları yazının 8 teksir sayfasından oluşması nedeniyle önce "Sekizlikçiler" adıyla anılan bu grup, bir süre sonra *Militan Gençlik* adını taşıyan bir gençlik dergisi ve *Halkın Yolu* adında bir siyasi yayın çıkararak bir siyasi hareket olarak örgütlenecekti. Böylece eski THKP-C kadroları arasında ilk ciddi ayrılık, sosyal-emperyalizm teorisi ekseninde oldu ve Necmi Demir ve İlkay Demir'in yanı sıra Necati Sağır ve Ömer Güven gibi isimler kendi örgütlerini kurmaya yöneldi. Bu arada 1975 yılı başlarında *Türkiye Devriminin Acil Sorunları* adı altında bir broşür yayınlayan Engin Erkiner ve arkadaşları da *Acilciler* diye anılan bir başka örgütlenme oluşturmuş ve THKP-C'nin devamı olarak kendilerini görüyorlardı. Dolayısıyla THKP-C'nin siyasi mirası bölüşülmeye ve parçalanmaya başladı.

1975 Nisan: Antalya'daki solcu, devrimci gençlerin örgütü Antalya Gençlik Örgütü(ANT-GÖR) kuruldu. Başlangıçta CHP eğilimli iken daha sonra Kurtuluşçuların etkinliğine giren Ant-Gör, süreç içinde Antalya'daki anti-faşist mücadelenin kitlesel ve militan örgütü olacaktı.

1975 Haziran: Mustafa Kaçaroğlu ve Nasuh Mitap arasındaki gerilimin artması üzerine bir araya gelen Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap, Ali Başpınar, İlhami Aras, Mahir Sayın ve Şaban İba görüşmesinde mutabakat sağlanamadı. Kaçaroğlu'nun kendisine küfür ettiğini söyleyen Nasuh Mitap, "Bizim aramızda zaten siyasi bir görüş birliği yok, böyle ilişkiler devam ederse arkadaşlığımız da sona erer" diyerek birlikte yürümenin zor olacağını ileri sürdü. Kaçaroğlu'nun özeleştiri yapması gerektiği tespiti sorunu çözmeye yetmeyince geniş bir toplantı düzenlemeye karar verildi.

1975 Temmuz: Anlaşmazlığın büyümesi üzerine, önde gelen siyasi kadrolarla Ankara'da, Şehir Derneği (Şeh-Der) lokalinde yaklaşık 50 kişinin katıldığı bir tartışma toplantısı gerçekleştirildi ancak bu toplantı, siyasi kopuş ve ayrılığa zemin hazırladı. Nasuh Mitap, toplantı esnasında kendisinin Mahir Çayan'ı savunduğunu, *Kesintisiz Devrim II-III* adı altında kaleme alınan ve THKP-C'nin "Öncü Savaşı" anlayışını ortaya koyan tezlere ka-

tıldığını ama İlhami Aras, Mahir Sayın ve Mustafa Kaçaroğlu'nun bu görüşleri savunmadığını, "Mahir Çayan'ı inkâr ettiklerini" söyledi. Bu iddia gerilimi daha da tırmandırdı. Gerilimin bir kavgaya dönüşerek ilişkileri tamamen tahrip etmesini istemeyen Mahir Sayın, Mustafa Kaçaroğlu, Şaban İba –İlhami Aras toplantıda yoktu– ve onlarla birlikte az sayıda kişi toplantıyı terk etti. Kalanlar tartışmaya devam etti. Toplantıdan çıkmayan ve "Ben kalıp arkadaşlarla tartışmak istiyorum" diyen Oğuzhan Müftüoğlu, daha sonra Nasuh Mitap ve çevresindeki devrimci gençlerle birlikte hareket edecek ve diğerlerinden kopacaktı.

1975 Sonbahar: Gelecekte *Devrimci Yol* adını alacak siyasi hareketin kurucuları olan Oğuzhan Müftüoğlu ve Nasuh Mitap, Taner Akçam, Melih Pekdemir, Ali Başpınar, *Emperyalizme ve Oligarşiye Karşı Devrimci Gençlik* dergisini çıkarmaya başladı ve hızla yükselmekte olan devrimci gençlik hareketini etraflarında toparlamaya yöneldi.

1975 Aralık: Müftüoğlu ve Mitap liderliğindeki *Devrimci Gençlik* grubunun hızlı ve yaygın gelişimi karşısında Kurtuluş'u oluşturacak Mahir Sayın, İlhami Aras, M. Kemal Kaçaroğlu ve Şaban İba da siyasi bir çıkış yaparak kendi görüşleri doğrultusunda örgütlenmeye başladı. Zaten ilişki içinde oldukları İsmet Öztürk'ü de aralarına alarak Kurtuluş'un beş kişilik ilk kurucu çekirdeğini "Merkezi Organ" adıyla oluşturdular.

Henüz bir siyasi yayın/dergi çıkaracak mali-maddi olanaklara sahip olmayan bu siyasi çekirdek, üzerinde anlaşmış oldukları siyasi görüşleri açıklamaya karar verdi. Böylece kaleme aldıkları "Yol Ayrımı", "Ulusal Sorun Üzerine" ve "Sosyal Emperyalizm mi, Büyük Han Şovenizmi mi?" başlıklı yazıları, teksirle çoğaltılarak Türkiye'nin pek çok yerine ulaştırdı. Karadeniz Dev-Genç, Ant-Gör, Ankara'daki AYÖD, İstanbul'daki İYÖD gibi gençlik dernekleri başta olmak üzere, hemen her yere dağıtılan bu yazılarla Kurtuluş'un siyasi temelleri atılmış oldu.

1976 Başı: Teksirle çoğaltılarak dağıtılan yazıların gördüğü ilgi ve talep üzerine bir siyasi yayın çıkarmanın hazırlıkları içine girildi. Bu arada Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Kütüphanesi soygunu yapıldı ve Mustafa Kemal Kaçaroğlu ile birlikte SBF'deki militanların önemli bir kısmı kaçak hale geldi. Bu durum daha sonraki örgütlenme çalışmaları açısından büyük bir dezavantaj yaratacaktı.

1976 1 Mayıs: İşçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü 1 Mayıs, onlarca yıl sonra DİSK'in öncülüğünde Taksim'de ilk kez kutlandı. Meydanı dolduran yüz binlerce işçi ve emekçi yükselmekte olan sos-

yalist hareketin gücünü ortaya koyarken sermaye düzeni için de bir tehdit olarak görüldü. Nitekim ertesi yıl 1 Mayıs kutlamaları sırasında Taksim Meydanı kana bulandı.

1976 Haziran: *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıktı. 10 bin adet basılan dergiye talep devam edince 5 bin adet daha basıldı. Aylık dergide THKP-C çizgisine eleştirel yaklaşım ancak aynı zamanda tarihsel olarak sahiplenme, Türkiye soluna egemen olan "kendi sağından medet umma anlayışı"nı yıktığına ilişkin değerlendirmeler ve Kürt sorununda enternasyonalist yaklaşım ve modern sanayi proletaryası temelinde partileşme gibi görüşler ortaya konuldu. Büyük bir ilgi ve destek bulan bu görüşler temelinde Türkiye'nin birçok yerinden örgütlenme talepleri gelmesi üzerine merkezi organ ve etrafındaki kadrolar da hızla kendilerini örgütlemeye yöneldi.

1976 Ağustos: Doğan Tarkan'ın liderliğindeki *Öncü İşçi* grubu Kurtuluş'la birleşti. Böylece İstanbul'da da örgütlenme çalışmaları hızlandı. Bu arada özellikle Ankara'da "Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm", "Ekonomi Politik" ve "Leninizmin İlkeleri" başlıkları altında ve küçük gruplar halinde yürütülen siyasi eğitim çalışmaları dikkat çekiciydi ve üniversiteye yeni gelmiş genç militanları mücadeleye hazırlıyordu. Bu eğitim çalışması modeli ve anlayışı örgütlenme adımları atılan her yerde uygulanmaya çalışıldı.

1976 Yaz-Sonbahar: Kurtuluş, Karadeniz Dev-Genç aracılığıyla Karadeniz bölgesinin tümünde yaygınlaşırken Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin, Bursa gibi büyük kentlerde örgütlenmeye başladı.

Kürdistan'da ise 1977'den sonra ilk aşamada Mardin, Diyarbakır, Dersim, Gaziantep gibi şehirlerde örgütsel ilişkiler kurdu. Birkaç yıl içinde Ankara, İstanbul, İzmir, Samsun, Antalya, Kayseri, Mersin, Adana, Antakya, Muğla, Bursa, Zonguldak, Sinop, Giresun, Ordu, Trabzon, Rize, Gümüşhane gibi illerde, İnegöl, Develi, Çorlu, Keşan, Seydişehir, Merzifon, Taşova gibi ilçelerde, Kürdistan'da ise Mardin, Diyarbakır, Dersim, Gaziantep, Sivas, Ağrı ve Kars gibi illerde, Kızıltepe, Varto, Şenkaya ve Iğdır gibi ilçelerde yaygın örgütsel ilişkiler oluştu.

1976 Sonbahar: THKP-C'nin gençlik ilişkilerinin öncülüğüyle kurulan ve genç emekçiler arasında dikkate değer bir örgütlenmesi olan Sosyalist Gençlik Birliği (SGB) ile Zeki Erginbay'ın aracılık ettiği görüşmeler yapıldı ve Kurtuluş'a katılımları için ciddi mesafe alındı. Ancak anlaşma sağlandığı sanıldığı noktada, GSB liderleri beklenmedik bir şekilde TKP'ye katılma-

ya karar verdi. Erginbay ve bazı arkadaşları zaten Kurtuluş'a katılmış durumdaydı.

1977 Ocak: Yaygınlaşan ilişkiler artık daha ciddi örgütsel adımların atılmasını gerektiriyordu. Beş kişilik kurucu çekirdeğe Doğan Tarkan ve 12 Mart döneminde tutuklanarak Dev-Genç davasında yargılanmış bir Kürt devrimci olan Ali Demir de katıldı. Böylece yedi kişiden oluşan Geçici Merkez Organ, Kurtuluş'un örgütsel inşasına hızla devam etti. Merkezi organın yanı sıra büyük illerde de yerel komiteler kurulmaya başlamıştı.

1977 2 Şubat: Zeki Erginbay 23 Ocak 1977'de İMO İstanbul Şubesi'nden çıktıktan sonra kaçırıldı. Tüm aramalara rağmen bulunamayan Erginbay'ın, göğsüne bir kurşun sıkılmış cesedi, 2 Şubat 1977'de Ömerli barajında bulundu. İstanbul'da büyük bir kitle gösterisiyle toprağa verilen Erginbay, TKP'ye karşı ideolojik mücadelede önemli bir rol üstlenirken Kurtuluş'un İnşaat Mühendisleri Odası'nda etkinlik kurmasının da koşullarını oluşturmuştu.

1977 Mart- Nisan: Sol içi rekabet ve sekter anlayışlar sonucu, Kurtuluş ile Devrimci Yol arasında silahlı çatışma çıktı. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere iki siyasi hareketin de bulunduğu birçok şehre yayılan ve haftalarca süren kavga ve silahlı çatışmalarda iki taraftan da ölüm ve yaralanmalar oldu. Devrimci Yol militanları Kemal Karaca ve Tevfik Kobal, Kurtuluş militanı Mustafa Ertan hayatını kaybetti.

1977 1 Mayıs: Kurtuluş, başta Ankara olmak üzere Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden ilişkilerini İstanbul'a çağırarak Taksim'de yapılacak 1 Mayıs'ta siyasi gövde gösterisine hazırlandı. 10 bin kişiyi geçen kitleyle Saraçhane'den Unkapanı ve Tarlabaşı yoluyla Taksim'e ulaşan Kurtuluş korteji, akşam saat 19.00'a doğru alana girdikten hemen sonra Sular İdaresi üzerinden mitinge açılan ateşle birlikte katliam başladı. Lise öğrencisi Kurtuluşçu Jale Yeşilnil'in de arasında olduğu 34 işçi, emekçi, öğrenci öldü, 136 kişi yaralandı.

1977 Kasım: Gençlik içindeki örgütlenmeye destek olmak, "Gençliğin devrimci mücadelesini antioligarşik devrim mücadelesine tabi kılmak üzere" *Kurtuluş için İLERİ* adını taşıyan ve 15 günde bir yayınlanan bir gençlik dergisi çıktı. Bu arada aynı sıralarda Kurtuluş'un merkezi gençlik örgütü olarak Ankara'da Dev-Gör (Devrimci Gençlik Örgütü) kuruldu.

1978 Ocak: Uzun süredir hazırlıkları yapılan haftalık *Kurtuluş* gazetesi 6 Ocak'ta çıkmaya başladı. İlk sayıları 40 bin basılan gazete, giderek 25 bin civarın-

da bir satış rakamına oturdu ve bütün baskı ve engellemelere rağmen 1980 Mayıs ayına kadar düzenli olarak ve toplamda 112 sayı çıktı. Dağıtımı tümüyle Kurtuluş'un kendi örgütlenmesi ile gerçekleşen ve "militan satış" adı verilen yöntemle evlerde, ulaşım araçlarında, kahvelerde, işyerlerinde, okullarda, sokaklarda satılan gazete, dönemin en çok satılan haftalık gazetelerinden biri olurken özellikle siyasi kampanyaların örgütlenmesinde ve siyasi gerçeklerin açıklanmasında etkin bir rol üstlendi.

1978 1 Mayıs: Kurtuluş yine başta Ankara olmak üzere çeşitli şehirlerden getirdiği büyük bir kitleyle İstanbul'daki 1 Mayıs gösterisine katıldı. Önceki yıl meydana gelen katliam nedeniyle 1 Mayıs'a genel katılım, özellikle işçi-emekçi katılımı düşük oldu.

1978 Haziran: Dersim'de ilişkileri olan ve İsmet Öztürk tarafından daha örgütün kuruluş sürecinde Geçici Merkez Komite'ye önerilmesine rağmen diğerleri tarafından kabul görmeyen Seyfi Cengiz bir süre Kurtuluş içinde faaliyet yürüttü. Ancak zamanla örgütlenme biçimi başta olmak üzere çeşitli konularda Kurtuluş'tan farklı düşünmeye başlamıştı. Yapılan görüşme ve tartışmalardan sonra birlikte olma zemininin kalmadığı anlaşıldı. Kurtuluş'tan ayrılarak *Tekoşin* adıyla yeni bir örgüt kurdu.

1978 Ekim-Kasım: "Faşist Saldırılara, Hayat Pahalılığına ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası" adı altında düzenlenen ilk siyasi kampanya, örgütlenmeyi ileri noktalara taşıdı. İki ay ülke çapında süren bu siyasi kampanyanın son iki haftasında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Mersin, Samsun, Muğla, Rize, Sinop, Bulancak, Kızıltepe, İnegöl ve Çorlu'da toplam 13 miting yapıldı. Bu mitinglere yaklaşık 40 bin kişi katıldı. Bu ilk kampanyadan alınan olumlu sonuçlarla birlikte Kurtuluş, siyasi çalışmalarını, biri bitince diğeri başlayan siyasi kampanyalar tarzında yürütmeye karar verdi.

1978 Kasım: Gerek ilk siyasi kampanyanın etkileri, gerekse KDP ile KYB çatışmasının durması için yapılan arabuluculuk ve Kürdistan politikaları nedeniyle Bülent Ecevit hükümeti, Kurtuluş'la daha yakından ilgilenmeye başladı. Böylece MİT tarafından Ankara'da bir tuhaf "gözdağı operasyonu" yapıldı; Ali Demir ve Mustafa Kaçaroğlu'nun birlikte kaldıkları ev, Mahir Sayın'ın evi ve Öner Yağcı, Mustafa Uslu gibi bazı militanların evleri, bir gece MİT tarafından basıldı. Evlerde silah ve örgütsel doküman bulunmasına rağmen görmezden gelindi, Mahir Sayın gözaltına alındı ve birkaç saatlik sorgudan sonra bırakıldı. Geçici Merkez Komitesi (GMK) bu operasyondan sonra gizliliğe daha fazla özen gösterme kararı alırken

Ali Demir ve Şaban İba dışında Ankara'da kimse kalmadı. İlhami Aras'tan sonra Mahir Sayın'ın da hızla İstanbul'a taşınması kararlaştırıldı.

1978 Aralık: 26 Aralık'ta başlayan ve günlerce süren Maraş katliamında, Aleviler hedef alındı ve 6 aylık bebeklerden 70 yaşındaki dedelere kadar 100'den fazla insan öldürüldü. Bunun üzerine Ecevit hükümeti, İstanbul ve Ankara dahil olmak üzere, 13 ilde sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim ilanı Türkiye'nin bir askeri darbeye doğru sürüklenmesini hızlandırdı.

1979 1 Mayıs: İstanbul'da 1 Mayıs gösterilerini yasaklayan Sıkıyönetim Komutanlığı, buna rağmen yapılacak gösterileri kontrol altına alamayacağını düşünerek 1 Mayıs günü sokağa çıkma yasağı ilan etti. Bir gece öncesinden Üsküdar ve Bayrampaşa'da toplanan Kurtuluşçular, toplu halde sokağa çıkıp 1 Mayıs'ı sloganlar eşliğinde yürüyüş yaparak kutlarken tutuklandı. Behice Boran'ın liderliğindeki TİP üyeleri de Merter'de sokağa çıkarak 1 Mayıs'ı kutladı.

1979 Ağustos: Bodrum'da örgütün ilk konferansı yapıldı. Doğan Tarkan'ın "Yalnız ve bütün gücümüzle işçi sınıfı içinde çalışmalıyız" tezi, Geçici Merkez Komitesi (GMK) ve bazı yerel örgütlerde tartışmalara yol açınca, genel örgüt konferansı yapılmasına karar verildi. Sonuçta Tarkan'ın tezi kabul edilmezken "ağırlıklı gücümüzle işçi sınıfı içinde çalışmalı, antifaşist ve anti-sömürgeci mücadeleyi de ihmal etmemeliyiz" kararı alındı.

1979 Ekim: Cumhuriyet Senatosu ara seçimlerine bağımsız adaylarla katılmaya karar veren Kurtuluş, İstanbul'da Recep Cüre, Antalya'da Abdullah Akın ve Samsun'da da Mehmet Baklacı'yı aday gösterdi. Üçü de devrimci öğretmen ve ilköğretim müfettişi olan adaylar, üç şehirde üçer bin civarında oyla toplamda on bine yakın oy aldı.

1979 Kasım: Kurtuluş yükselmekte olan faşist saldırılara karşı bir eylem birliği oluşturmak ve bu arada Devrimci Yol'dan ayrılanların kurduğu Devrimci Sol'la da bir ilişki geliştirmek için harekete geçti. Eylem birliği için çağrıya Devrimci Sol ile birlikte Emeğin Birliği ve Türkiye Emekçi Partisi (TEP) olumlu yanıt verdi. Yapılan görüşmelerde "Devrimci Eylem Birliği" (DEB) adı altında bir ittifak sağlandı ve birlikte bildiri dağıtımı, afişleme, mitingler düzenleme gibi prensip kararları alındı. Ancak yapılan ittifakın Kürdistan'ı da kapsaması ve bu bölgede "anti-sömürgeci ilke"nin kabul edilmemesi nedeniyle Kurtuluş içinde tartışma çıktı ve DEB'ten çekilme kararı alındı. Kurtuluş çekilince DEB de kurulmadan dağıldı.

1979 Aralık: Kürdistan Seksiyonu'nun yayın organı olarak Türkçe-Kürtçe dergi *Şoreş* (Devrim) çıkmaya başladı. *Şoreş*, 12 Eylül darbesinden önce bir sayı daha çıkacaktı.

1980 Nisan: 1979 yılı sonunda generaller Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir "Uyarı Mektubu" verince Türkiye'nin artık bir darbenin eşiğinde olduğu iyice anlaşıldı. GMK özel bir toplantı yaparak muhtemel bir darbe karşısında alınması gereken önlemleri tartıştı ve bazı özel kararlar aldı. 12 Mart dönemindeki gibi örgütsel olarak tümüyle imha olmamak için düşünülen tedbirler arasında Yazı Kurulu'nu oluşturan Mahir Sayın ve Doğan Tarkan'ın kısa süre içinde yurtdışına çıkması da vardı. Ancak iki GMK üyesinin yurtdışına çıkması da dahil 12 Eylül darbesi gelinceye kadar alınan bu kararların hemen hiçbiri uygulanmadı.

1980 15 Mayıs: Sıkıyönetimin engellemeleriyle uzun zamandır mücadele eden haftalık *Kurtuluş* gazetesi 112. sayısında yayınına son verdi ve on beş günlük *Öncü* dergisi yayınlanmaya başladı.

1980 Haziran: Antalya Sebze Hali'nde çalışan Kurtuluşçular ve Dev-Yol'cular arasında çıkan silahlı çatışma bir kez daha iki siyasi hareketi karşı karşıya getirdi. Hal'de çalışan Sabahattin Çakmak adında bir Kurtuluşçu silahla vurularak ölürken iki taraftan da yaralananlar oldu. Bir süre devam eden kavga ve çatışmalar daha da büyümeden Merkez'den müdahalelerle engellendi.

1980 Temmuz: İşçi sınıfının en militan ve politik kesimlerini barındıran DİSK'in genel kongresi yapıldı. Kurtuluş, Dev-Maden Sen, Limter- İş, Nakliyat-İş, Keramik- İş, Tekstil-İş, Gıda- İş gibi sendikalardan gelen 24 delege ile TKP'den sonra en çok delegeye sahip ikinci sosyalist örgütlenme oldu.

1980 1 Eylül: Sıkıyönetimin engellemeleri dolayısıyla *Öncü* dergisi de yayınına son verdi ve yine on beş günlük periyodla çıkacak *Ekim* dergisi yayına başladı. Derginin ikinci sayısı matbaadayken 12 Eylül darbesi oldu.

1980 12 Eylül: 10-11 Eylül günleri İstanbul'da toplanan GMK, toplantının bittiği saatlerde o akşam darbe olacağına ilişkin bir duyum aldı ama kesinleştiremedi. İstanbul'dan Ankara'ya dönmekte olan GMK üyeleri Şaban İba ve Ali Demir, otobüsle yoldayken gerçekleşen darbenin ilk gün kargaşası içinde fark edilmeden Ankara'da güvenli bir eve ulaştı.

1980 Eylül sonu: İstanbul'da olan ve hemen toplantı yapan Ali Demir ve Şaban İba dışındaki beş GMK üyesi "Geri Çekilme Kararı" diye bilinen ve esasen kadroların ve örgütsel ilişkilerin korunmasını ve "İşçi sınıfının içine

ve büyük kentlere doğru çekilmeyi" öngören bir politika belirledi. Bir yandan da Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile görüşerek askeri cuntaya karşı bir mücadele cephesi oluşturmak için girişimde bulunma kararı alındı.

1980 1 Ekim: *Kurtuluş* imzalı bir siyasi bildiriyle 12 Eylül'le birlikte bir "askeri diktatörlük" kurulduğu, eğer faşist bir diktatörlüğe dönüşmezse birkaç yıl sonra geri çekilebileceği ve ağır illegalite koşullarında zorlu bir mücadeleye hazırlanmak gerektiği vurgulandı.

1980 8 Ekim: Kurtuluş militanı Necdet Adalı idam edildi. Ailesine yazdığı son mektubunda, "Sizleri ve ezilen halklar uğruna mücadeleyi erken bırakmak zorunda kaldığım için üzgünüm" diye sesleniyordu.

1980 Ekim: Mahir Sayın ve Doğan Tarkan, Suriye sınırından gizlice yurtdışına çıktı.

1980 Kasım: Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile İstanbul'da görüşme yapılarak cuntaya karşı birlikte mücadele önerisi yapıldı. Devrimci Yol öneriyi ciddiye almadı. Kendilerinin gerekeni yapacağını ve cuntayı inine tıkacağını söyledi. Halkın Kurtuluşu ise yeni kongre yaptıklarını ve demokratik devrim programının talepleri çerçevesinde birlikte mücadele edebileceklerini bildirdi. Sonuçta üçlü görüşme ve eylem birliği girişiminden bir sonuç çıkmadı.

1981 Şubat: Örgütün askeri diktatörlük koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmesinin büyük ölçüde tamamlandığı düşüncesiyle İlhami Aras ve Ali Demir de yine Suriye sınırından gizlice yurtdışına çıktı.

1981 Mart: Mustafa Kemal Kaçaroğlu İstanbul'da örgütsel bir randevuda yakalandı.

1981 Mayıs: İsmet Öztürk de yurtdışına çıktı. Bu arada GMK üyelerinin yanı sıra bazı siyasi kadro ve militanlar da yurtdışına çıktı ve daha önce ilişki kurulmuş olan Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarına yerleşti. Necdet Adalı ile birlikte idama mahkûm edilen ve cezaevinden firar ettikten sonra Filistin'e gönderilen Kemal Ergin, 17 Mayıs 1981'de denizde yüzerken boğularak öldü.

1981 Mayıs-1983 Mayıs: GMK'nın eski üyelerinden sadece Şaban İba Türkiye'de kaldı. Yurtdışına çıkan eski GMK üyelerinden Mahir Sayın ve Doğan Tarkan'ın "Yazı Kurulu" olarak görev yapmaları öngörülmüştü ve Suriye'den Avrupa'ya geçtiler. Suriye'deki GMK üyeleri İlhami Aras, Ali Demir ve İsmet Öztürk ise "koruma"altındaydı ve ancak Türkiye'ye

döndüklerinde görev ve yetkilerini yeniden üstleneceklerdi. Türkiye içindeki GMK üyeleri de "Politbüro" olarak görev yapıyordu. Tutuklanmalarla GMK eksildikçe "yedek" olarak saptanan yeni üyeler görevlendirildi. Böylece ilk aşamada Saim Koç ve Mustafa Yavuz Politbüro'ya dahil oldu. Celal Polat ve İrfan Cüre de yedek üye olarak belirlendi. Mayıs 1982'de Mustafa Yavuz ve Celal Polat yakalanınca İrfan Cüre ve daha önce yedek üye olarak belirlenen Seyfi Öngider GMK üyesi oldu. Bu arada Kasım 1982'de Saim Koç da yakalandı ve böylece Türkiye içindeki GMK üyeleri Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider'den ibaret kaldı. Bu üç kişi Politbüro'yu oluşturdu ve Türkiye içindeki GMK üyeleri olarak 1983 Mayıs ayına kadar örgütü yönettiler.

1982 Mayıs: İlk büyük polis operasyonuyla GMK üyesi Mustafa Yavuz ile Celal Polat ve İstanbul il komitesi üyeleri de dahil çok sayıda militan yakalandı. Bu arada art arda gelen polis operasyonları sonucu özellikle Anadolu şehirlerindeki örgütsel ilişkiler dağıldı. Tutuklamalar yaygınlaşıp taşradaki örgütlenmeler varlığını sürdüremez hale gelince İstanbul, Ankara ve İzmir'e toplanan ilişkiler buralarda yeniden düzenlendi. Bu arada bir süre sonra Kürdistan'daki komiteler de feshedilip üç büyük şehre aktarıldı.

1982 Yazı ve Sonbaharı: *Ekim* dergisi örgütün merkez organı olarak gizli çıkmaya başladı. Örgütsel düzenlemeler oturdukça derginin illegal koşullarda basımı düzenli hale geldi ve dağıtımı giderek arttı. Yüzlerce örgüt militanıyla ilişki sürdürmenin en önemli aracı haline gelen derginin adı daha sonra *Kurtuluş* oldu. Bu arada örgüt üyelikleri askıya alınıp, yeni bir tüzük yapılarak örgütsel düzenlemeler bir bütün olarak herkesi kapsayınca hem örgüt içinde tartışmalar büyüdü hem de yurtdışındaki GMK üyeleri ile yurtiçindeki üyeler arasında tartışma başladı. Doğan Tarkan ve bazı arkadaşları, yurtiçindeki Politbüro tarafından "hizip" olarak ilan edilip, bazı üyeler de örgütten ihraç edilince ipler iyice gerildi. Sonuçta Suriye'nin Şam kentinde tam üyeli GMK toplantısı yapılmasına karar verildi.

1982 Kasım: GMK toplantısı için hazırlık yapmak üzere İlhami Aras Suriye'den Türkiye'ye geldi. Tam bu arada Politbüro üyesi Saim Koç yakalandı ve bunun üzerine sadece toplantı hazırlığı için gelen İlhami Aras da Politbüro'da görev aldı ve Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider ile birlikte Şubat 1983'te gizlice Şam'a gittiler.

1983 Mart-Nisan: Şam'da yapılan ve yurt içinden Şaban İba, İrfan Cüre, Seyfi Öngider ve yurtdışından İlhami Aras, Ali Demir, İsmet Öztürk, Mahir

Sayın, Doğan Tarkan'ın katıldığı ve bir ay kadar süren tam üyeli GMK toplantısında, 12 Eylül sonrasındaki siyasal ve örgütsel süreç etraflıca tartışıldı. Doğan Tarkan Kurtuluş'tan ayrılırken örgütün adı "Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü" (TKKKÖ) olarak yeniden belirlendi. Yurtdışındaki örgüt üyeleriyle birlikte bütün GMK üyelerinin de Türkiye'ye dönmesine ve Türkiye'de önce konferans, sonra da bir kongre yapılmasına karar verildi. Nitekim toplantıdan sonra GMK üyeleriyle birlikte, o sırada Suriye ve Filistin'de bulunan örgüt üyeleri parça parça Türkiye'ye döndü.

1983 Haziran: İstanbul Komitesi üyelerinin de aralarında olduğu çok sayıda örgüt üyesi, büyük bir polis operasyonuyla yakalandı. Mayıs 1982'den sonra örgüt en ciddi kayıplarını verdi.

1983 Ağustos: GMK üyelerinin tümü ülkeye döndükten sonra Erdek'te bir hafta süren bir toplantı yapılarak yeni dönemde atılacak adımlar kararlaştırıldı. Genel örgüt konferansının temsili olarak gerçekleştirilmesine ama kongrenin bütün üyelerin katılımıyla "seyyar" olarak yapılmasına ve "sirkülasyon" adı verilen ve gizlice basılıp bütün örgüt üyelerine ulaştırılan yazılarla bir "tartışma kampanyası" açılmasına karar verildi. Ayrıca mali sorunların ağırlaşması nedeniyle yeniden soygunlara başlanması da karar altına alındı.

1983 Ekim: GMK üyesi İlhami Aras İstanbul'da tek başına yakalanarak tutuklandı.

1983 Aralık: İstanbul'da yapılan ikinci konferansta, 1982-83 yıllarında görev yapan Politbüro üyeleri "sekter" bir politika izledikleri gerekçesiyle eleştirildi. Yeni tüzükle yapılan düzenlemeler sonucu örgüt üyeliklerini kaybedenler, "eski hakları geçerli olarak örgüte geri çağrıldı." Ayrıca bu dönemde Kürdistan örgütlenmesinin feshedilmesi nedeniyle "sosyalşovenizmden etkilenildiği" belirtilerek özeleştiri çağrısı yapıldı.

1984 Ocak: "Sirkülasyonlar" aracılığıyla yürütülen tartışma kampanyasında çeşitli görüşler ve karar tasarıları tartışıldıktan sonra bütün örgüt üyelerinin oy pusulalarını kongre komisyonuna göndererek oy kullanması yoluyla "seyyar kongre"yapıldı ve Merkez Komitesi seçimi gerçekleştirildi. Mahir Sayın, Ali Demir, Şaban İba, İrfan Cüre ve Seyfi Öngider MK'ya seçilirken, eski GMK üyesi İsmet Öztürk aday olmadı ve bir süre sonra Doğan Tarkan ve arkadaşlarının oluşturduğu Kurtuluş Örgütü'ne (KÖ) katıldı.

1984 Şubat: O zamana kadar Türkiye'nin en büyük banka soygunu olan Ziraat Bankası Bostancı Şubesi soygunuyla banka soygunları başladı.

1984 Nisan: Banka soygunları dolayısıyla polisin Kurtuluş'a yönelik dikkati arttı ve operasyonlar yoğunlaştı. Diyarbakır'da başlayan bir operasyon ve takip İstanbul'a sıçradı. MK üyesi Seyfi Öngider ve İstanbul İl Komitesi üyelerinin de içinde yer aldığı bir grup yakalanıp tutuklandı.

1984 Haziran: Mahir Sayın MK kararıyla yeniden yurtdışına çıktı.

1985 29 Mart: Yapılan konferans ve kongre ile iç sorunlarını çözerek toparlanan Kurtuluş hemen her yıl polis operasyonları ve tutuklamalarla ciddi kayıplar vermesine rağmen örgütsel-siyasal varlığını sürdürdü. 6 Kasım 1983 seçimlerinin ardından siyasi ortam gevşemeye başlamıştı. Gençlik içinde bir siyasi hareketlenme vardı ve Kurtuluş'un örgütlenme çabaları da dikkat çekiyordu. Bu arada devam eden banka soygunları zamanın ANAP hükümeti için siyasi bir sorun haline geldi. Soygunların Kurtuluş tarafından yapıldığını değerlendiren İstanbul polisi, MK üyelerinin yurtdışıyla haberleşme kanallarını saptayarak takibe başladı. Belirli bir süre devam eden takip sonucunda polis, Politbüro üyeleri Şaban İba, Ali Demir ve İrfan Cüre dahil, banka soygunlarını yapan ekibin çoğunluğuyla İstanbul, Ankara ve İzmir'deki örgütlerin birçok yöneticisini ve üyesini yakalayarak tutukladı. Örgüt, tarihinin en büyük kaybını verdi.

MK üyesi olarak sadece yurtdışındaki Mahir Sayın kaldı ve Kurtuluş'un doğduğu, geliştiği ve kitlesel bir devrimci hareket olarak varlığını sürdürdüğü ilk 10 yıl böylece sona erdi.

Bu dönemde anti-faşist mücadelelerde, işkencelerde, polis operasyonlarında ve idam edilerek tahminen 150'ye yakın örgüt üyesi ve taraftarı hayatını kaybetti. 12 Eylül öncesinden başlayan ve sonrasında yaygınlaşarak devam eden davalarda tahminen 1500 kadar örgüt üyesi ve taraftarı askeri mahkemelerde yargılandı ve idam cezası dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırıldı. ■

30-MART-1972

«KIZILDERE»

EMEKÇİ HALKLARIN KURTULUŞU YOLUNDA DÖĞÜŞTÜLER

KIZILDERE KATLİAMININ HESABI SORULACAKTIR

KURTULUŞ

İSMAİL METİN AYÇİÇEK

Görüşenler: Gönül Sevindir, Gönül Erterzi

Görüşme tarihi: 5-15 Ekim 2016, Nürnberg /Almanya

Seni tanıyabilir miyiz?

5 Temmuz 1950'de Kars'ın Sarıkamış ilçesinde doğdum. Annemin adı Günnaz, babamın adı İlyas. "İsmail Metin" diye nüfusa kaydım oluyor. Bir anne babadan 8 kardeşiz. 1973'te ben cezaevindeyken annem ölünce aile kararı ile babam yeniden evlendiriliyor ve bu evlilikten de bir çocuk oluyor. Yani dört kız, beş erkek 9 kardeşiz

Sarıkamış'ı ben beş altı yaşlarındayken terk ettik. Babam posta memuruydu, Sungurlu'ya tayin oluyor. Çocukluğum ve ilk gençlik yıllarım bu kasabada geçti. Sunguroğlu İlkokulu ve Sungurlu Ortaokulu'ndan sonra, lisesi olmayan bu kasabadan başka kentlere yol göründü. Kütahya Lisesi'nde birinci ve ikinci sınıfı, sonrada Ankara Cumhuriyet Lisesi'nde üçüncü sınıfı okudum. Üniversite hayatımda Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde geçti.

Aile yaşamınız nasıldı?

Çocukluğum aklıma geldiği zaman çok mutlu olduğumu düşünüyorum. İyi bir aile hayatım oldu, yoksul bir aileydik ama sosyalizmle tanışma-

dan önce, bu dünya görüşünün de temellerini oluşturan bir takım değerleri ve uygulamaları bu aile içerisinde gördüm.

Biz zaten yoksuluz, bu nereden çıktı?

Örneğin ana-baba sevgisini, çocuğa yönelik saygıyı ya da kadın-erkek ilişkisindeki açıklığı onlarda gördüm. Kaç-göç olayı yoktu. Belki de gençliğimde bu konuda babamdan geriye düştüm.

Önemli bir geleneği vardı ailenin. Kalabalık bir aile, çok küçük bir memur aylığından başka hiçbir geliri, mülkiyeti falan yok. Babam yılda en az iki üç kez mahallede, sokakta, kasabada ne kadar yoksul ya da dilenci varsa onları toplar, kirada oturduğumuz evimizin bahçesinde kurulan sofrada onlara yemek verirdi. Merak ederdim "Biz zaten yoksuluz, bu nereden çıktı?" diye. "Paylaşmak lazım" derdi. Paylaşmak lafını babamla öğrendim.

Sosyalist olmadan önce milliyetçiymişsin. Türk milliyetçisi olmanda en büyük etken neydi?

Kars denildiği zaman akla öncelikle Kürt gelir. Sonradan katıldığımız yeni toplum içinde sarının kendimizi göçmen hissediyorduk. Bu nedenle de ısrarla özgün kimlik tanımından kaçıp herkesin benimsediği üst kimlik içinde kalmaya özen gösteriyorduk. Sarının korunma güdüsüyle kendiliğinden gerçekleşen bir duruştu bu.

Babamın İslâmi inançları genel İslâm anlayışıyla ve Sungurlu'nunkiyle pek de denk düşmüyordu. Dini ve dinsel uygulamaları kendine göre tanımlar ve uygulardı. İslâm anlayışı farklı, olağanüstü liberal ve sevgiye dayalıydı. Mesela babamdan "cehennem" diye bir şey duymadım. Çok enteresandır; sadece ilkokul 3. sınıfa kadar okumuş bu adam, her zaman ezilenlere, toplumsal dışlanmışlara daha yakın davranırdı. Örneğin kendisi, Sünni-Hanefi mezhebinden olduğu halde, Alevilerle çok yaygın ilişkisi vardı ve onlarla daha dostane ilişkiler kurmuştu.

İlkokul çağında benim din bilgim çok güçlüydü. Dine ilgim babamın bana aldığı dört ciltlik "Dini Hikâyeler" adlı kitap seti ile taçlandı. Bu kitaplardaki dini öykülerin hepsini ezberlemiştim. Ortaokul öğretmeni, din dersi saatlerinde bu öyküleri anlatmamı isterdi. Bir ilkokul öğrencisi olarak bundan büyük keyif duyardım.

Milliyetçi oluşumda da esas etken okumaya yönelik sevdamdı. Okumak, toplumda bana yaşımla kıyaslanamayacak kadar büyük bir prestij kazandırıyordu. 1961 askeri darbesinden sonra kurulan Komünizmle Mücadele Derneği'nin *Türk Kültürü* adıyla yayınlanan aylık bir dergisi vardı. İçerik olarak da hacim olarak da kallavi bir dergiydi. Kasabada o derginin bir tek abonesi on dört yaşındaki Metin Ayçiçek'ti. Henüz ortaokul öğrencisiydim ve doğal olarak yazıların önemli bir kısmını anlamıyordum. Dergi, Orta Asya ya da Azeri Türkleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler veriyordu. Ama neredeyse her yazıyı, birkaç kez okuyor ve anlamadığımı geçiyordum, anladığım da bana kalıyordu. Anladığımı da kasabada bir anlamda "satıyordum".

Bu gelişim kendiliğinden mi oldu yoksa örnek aldığın kişiler var mıydı?

Vardı tabii ama bütünü ailem içerisinden değil. Ailemin hepsi CHP'ye oy verirdi. Yolumu biraz benim yönelişim belirledi. Anlattıklarımla ilgi çekiyordum. Kıymete binmiştim ve kendimi önemli buluyordum. Bu süreçte babamın okumaya teşviki çok etkili oldu. Örneğin daha o yıllarda *Türk Kültürü* dergisiyle tanışmam çok önemliydi. Çünkü beni, cürmümün yüz katı fazlası bir alanın içine soktu. Ortaokulda okumakta olan bir çocuk "Profesör bilmem kim diyor ki..." diye konuşuyordu. Daha sonra bu hal lisede de radikal çıkışlarla devam etti.

Genç olmak, biraz da "ayrık" olmak, "farklı" olmak demektir. Gücünü kendine kanıtlamak için yaşanması gereken bir süreçti sanırım bu.

Üniversite öncesi düşünsel dünyan nasıl gelişti?

Üniversite öncesine ilişkin üç olayın altını çizmem gerekiyor:

1966'da Kütahya Lisesi 2. sınıfta okurken, kimya dersinden etkilenerek ateist oldum. Bu kararımı ailemden saklamadım, açıkladım. Herkes şaşırdı. "Tanrı'ya inanmıyorum!" demenin havası da başka oluyor. "Tanrı'ya inanmıyorum" diyorsun, herkesin en korktuğu şeyi sen ortaya atıyorsun. Belki de "gençlik çılgınlığı" diye düşündükleri için, üzerime fazla gelmediler. "Nasıl olsa ileride geçer" düşüncesiyle bu değişimi bir hastalık gibi kabul ettiler.

İkincisi Ankara Cumhuriyet Lisesi'nde içinde yer aldığım milliyetçi okul dergimizde yazarlık dönemim. On altı on yedi yaşındayken edebiyat öğretmenim olan Nermin Hanım, Adalet Partili bir milliyetçiydi. Divan Ede-

biyatı'na büyük ilgim vardı ve bu derse keyifle katılıyordum. Nermin Hanım, okulun aylık dergisi olan *Ülkü* dergisinin sorumlusuydu. Henüz ülkücülük, Ülkü Ocakları falan yok. Tamamen milliyetçi, hatta ırkçı bir yayın. Ortalama altmış sayfa olan derginin yayın kadrosunda yer aldım, yazı ve şiirler yazıyordum. Aynı zamanda Yayın Kurulu içerisinde redaksiyon da yapıyordum. Örneğin, Nazım Hikmet'i "vatan haini" olarak suçlayarak eleştiren bir yazımdan dolayı özel övgüler almıştım.

Bu dönemde okul hayatımı renklendiren üçüncü olay ise Türk Hava Kurumu'na bağlı Türk Kuşu Paraşüt Okulu'na katılıp lise son sınıfta paraşütçü olmamdır. Uzun bir yer eğitiminden sonra ilk uçak atlayışım ve 12 Mart sonrasına kadar süren paraşütçülük dönemim de yaşamımı renklendiren olaylardan oldu.

SBF'yi devrimci olmak için değil, kaymakam olmak için seçtim

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki yaşam nasıl başladı ve sürdü?

SBF dışında tıp, dişçilik, DTCF gibi yerleri de kazandım ama Siyasal benim tek isteğimdi. Devrimci olmak için değil, kaymakam olmak için seçtim. Çünkü hayallerimi iki meslek süslüyordu: Öğretmen ya da kaymakam olmak. İkisi de belki milliyetçi romantizmdir. Öğretmen olarak çocuklara ülkümüzü, vatan sevgisini falan anlatacağız; kaymakam olarak da adaleti sağlayacağız!

Siyasal'a geldiğimde milliyetçi toplumcular ("milliyetçi toplumcu" Almancaya bire bir çevirdiğin zaman "Nasyonal Sosyalist" demektir. Yani kısaltılmış haliyle NAZİ), sosyalistler ve sosyal demokratlar vardı. Doğal olarak milliyetçi toplumculara katılmak istedim. Bir formu doldurdum verdim ama ciddi düşünsel farklılıklarımızın olacağını daha başından anlamıştım. Övünmek gibi olmasın ama genel kültür ve bilgi düzeyi olarak onlardan haylice öndeydim.

Birincisi inanç farklarımız var. Örneğin, Ramazan günü sigara içiyorum, başkanımız "Türk'sün sen, niye oruç tutmuyorsun?" diye eleştiriyor. Yanıtını Hıristiyan Gagavuz Türkleriyle başlayan, Şaman kavimlerle bitiren derin bilgimle veriyorum.

İkincisi, Türk kavramının bütün Orta Asya topluluklarını kapsamadığını düşünüyordum. "Biz Altaylıyız" diyen yazarlara daha yakındım. İki şey su yüzüne çıktı; birincisi Türklük tanımım onlar için kabul edilemez bir kapsama sahipti. İkincisi "ateist" ve "milliyetçi" kavramları, onlar için birbirine uyan kavramlar değildi.

Üçüncüsü, emperyalizm tanımında ciddi farklılığımız vardı. Henüz bilimsel bir tanım olarak "emperyalizm" tanımını bilmiyorum ama köklü bir yabancı sermaye düşmanlığım vardı."Sadece Rusya değil, Amerika da, Almanya da, Türkiye'de sermaye yatırımı olan, bütün Batı ülkeleri de emperyalisttir" diyen geniş bir emperyalizm tanımım var. Bir süre sonra benim Milliyetçi Toplumcular'a katılım için yaptığım başvuru reddedildi. Milliyetçi hareketin içine girmem ve kovulmam böyle hızlı olmuştu.

Bu dönemdeki milliyetçiliğimin sokak hareketlerine dönük eylemsel bir yanı yoktu. Sokak hareketine solla başladım. Milliyetçilik sürecinde, düşünsel etkinlikler dışında sokağa çıkmaya fırsat bulamadan sola kaptırdım kendimi.

Devrimci mücadelede üç kişi: Cevahir, İlhami, Sabahattin

Milliyetçilikten sosyalizme geçişin neden ve nasıl oldu?

Milliyetçiler beni kovduktan sonra Cumhuriyet Lisesi'nden, ilişkimi sürdürdüğüm arkadaşlardan Şadi Samer ile karşılaştık. Şadi bana karşı saygılı, dost, sosyalist biriydi. Düşüncelerime karşıydı, buna rağmen dostluğunu sürdürüyordu. Bana, yanlış bir tercihte bulunduğumu, düşüncelerimin milliyetçi olmadığını ilk o söyledi. Benim milliyetçi değil, halkçı olduğumu düşünüyordu. Benim için ise bu iki kavram arasında fark yoktu.

Şadi bir gün beni bir arkadaşıyla tanıştırdı. Bu kişi esmer, yakışıklı, benden uzunca biriydi."Merhaba, ben Hüseyin Cevahir" dedi. Hüseyin Cevahir kimdir, tanımıyordum. Ben de kendimi tanıttım. Böylece benim ilk sosyalist öğretmenim Hüseyin Cevahir oldu.

Cevahir olağanüstü bir sabır ve nezaketle hiçbir olumsuz tepki göstermeden, hiçbir yerde öfkelenmeden beni sonuna kadar dinledi. Bazı yerlerde "Şunu mu anlatmak istiyorsun, bunu mu kast ediyorsun?" gibi sorularıyla, kendisi yorum yapmadan, anlattıklarımı doğru anlamaya çalışıyordu. Sa-

bırla dinliyordu. Çok etkilenmiştim. Sanırım üçüncü konuşmamızda "millet, milliyet, halk" gibi kavramların açılımlarını yaparak "düşüncelerimin milliyetçi değil, halkçı düşünceler" olduğu yorumunu yaptı.

Düşünce ve duygularımın farklılaştığını hissediyordum. Dini inancımın olmadığını öğrenince bana, *Sosyalizmin Işığında Bilim ve Din* başlıklı Filozof Cachin'in kitabını okumamı önerdi. Kitap çok ilgimi çekti. Daha kitabın ilk sayfalarında, kendi başıma yanıtlayamadığım soruların yanıtlarını almaya başlayınca hayli rahatladım. Hüseyin'le tekrar görüşmeye gerek kalmadan SBF Fikir Kulüpleri Federasyonu'na kaydımı yaptırdım. Böylece sosyalist hayata adımımı atmış oldum.

1967 Ekim'inde üniversiteye başladım, bu bahsettiğim olay ise henüz 1968'in Ocak-Şubat aylarında oldu ve hızla militanlaştım. Bu benim karakterimle ilgili: Bir düşünceyi savunuyorsam onu hayata geçirmek için yırtarım kendimi.

Devrimci mücadele yaşamımda kişisel davranışlarımı etkileyen üç kişi vardır. Bunları hep örnek almaya çalışmışımdır. Becerebildim beceremedim ayrı bir şey ama onlar gibi olmaya çalıştığım bir gerçek. Bu isimlerden birisi Hüseyin Cevahir'dir.

Cevahir daha sonraki yıllarda kendisine benzemeyi en çok arzuladığım kişi oldu. Yaşamıma onu bir model olarak soktum. Olağanüstü mütevazı ama yapmacık değil; karakterinin özü bu. Farklı düşünceleri de dikkatle dinleyebilecek bir sabır taşıyor. Onunla ilk karşılaştığım buluşmadaki benim "ukalâ" tavırlarıma bile büyük bir sükûnetle katlanabilmiş bir büyük yürekti.

Derneğe ilk gidişimde, daha sonraki bütün yaşamımda örnek alacağım ikinci şahsın, ayak izini gördüm. Ayak izini diyorsam şaka değil. Derneğin kapısından içeriye girince, hemen kapının sağındaki duvarda ayak izleri vardı. Aşağıdan yukarıya doğru sıralanmış her ayak izinin yanında, bir isim yazılıydı. Meğer bizim sporcu militan arkadaşlarımız "Kim daha yükseğe zıplayabiliyor" diye koşup duvara ayaklarıyla iz bırakıyorlarmış. Bu ayak izlerinin en üstündeki isim İlhami Aras'dı.

İlhami'yle tanıştıktan sonra onu "abi" olarak benimsedim. Onda "abi" olmak gibi bir eğilim asla yoktu. Üstelik ben de kolay kolay birilerine abi diyemem, böyle bir kültürüm yok. Ama İlhami'yi gerçekten öyle benimsedim. İlhami Aras'ın mütevazı tavrına, hayata bakışına, olgunluğuna, insana yaklaşımına saygı duyar, sınırsız güvenirdim. Daha sonraki yıllarda bazı

kararlarda politik yanlışlarının olduğunu düşünsem de o benim için, insan olarak "abi" yakınlığını hep korudu. Çok dürüst bir insandı. O abi tarzıyla beni ve benzeri arkadaşların çoğunu kucaklaması nedeniyle bugün de yüreğimde sıcacık tuttuğum biridir.

Bir üçünü örnek tipim daha vardır: Sabahattin Kurt. Onu gördüğüm gün, içsel bir duygu ile "Bugün şansım çok güzel gidecek" inancına kapılmıştım. Mesela faşistlerle çatışmaya gideceksek kesin bir faşisti dövüp geleceğim ama bana bir şey olmayacak.

Sabahattin'in müthiş berbat bir sesi vardı, buna rağmen sürekli türkü söylerdi. Bana takılmayı da çok severdi. Biliyorum, yüreğinde dünya kadar büyük bir insan sevgisi vardı ama Sabahattin, beni gördüğü zaman saçsız kafama takılmadan duramazdı. "Yar saçların lüle lüle" türküsünü gözümün içine baka baka ve yontulmamış boğuk bir sesle söylerdi. Sabahattin Kurt devrimci hareketin önemli isimlerinden birisi fakat hiçbir yerde bunu hissedebileceğin bir davranışı olmaz; gelir, takılır, koluna girer, küçük kardeşiymiş gibi davranır, seninle eşitlenir. Böyle olağanüstü bir alçakgönüllülük...

Devrimci hareket içerisinde, bir süre sonra militan olarak hayli öne çıktım.

O dönemde SBF'de birlikte olduğum arkadaşlarla, daha sonraki yıllarda farklı platformlarda yer alsak da devrimciliği birlikte sürdürdük. Yukarıda anlattığım arkadaşlar dışında Mustafa Kemal Kaçaroğlu, Oktay Etiman, Mehmet Kaptan, Yaşar Gören, Oğuz Etçi, Tuğrul Paşaoğlu, Mahmut Zeren, Hamid Geylani, Okay Gönensin, Serdar Mun, Faruk Yüksel, Haluk Menemencioğlu, Kamil Dede, Demir Şerbetçioğlu, Üstün Erdil, Haluk Altay, Murtaza Bor, Nergiz Mütevellioğlu, Naciye Sakarya ve daha çok sayıda isim. O dönemde SBF'ye bağlı bir okul olan Basın Yayın Yüksek Okulu'nda Uzun Feyyaz, Aktan İnce, Özkan Cerit, Peyami Safa Akyavaş... Daha çok sayıda arkadaş birlikte yürüdük.

Mahir Çayan, Yusuf Küpeli gibi arkadaşlarla aramız daha resmî idi. SBF Yurdu kantinine geldiklerinde onları dinler, tartışmalarına katılır, daha çok öğrenmeye çalışırdık. Ama Nail Karaçam, Hüdai Arıkan gibi yoldaşlarla daha eşit ilişki ve daha fazla muhabbet ortaklıkları kurmuştuk.

Devrimci harekete girdiğimde önemli olarak gördüğüm ilk eylemlerimden biri; önceden planlanmış bir operasyonla Muammer Aksoy'un dersinde faşistleri sınıftan atarak okula girişlerini yasaklamak oldu. Bir diğerinde

Ulus'taki eski Meclis binasını bir grup Dev-Gençli olarak bastık, içeriye girip işgal ettik. Balkonundan İkinci Kuvayı Milliyeciler bildirisini okuyarak eylemi tamamladık. Ruhi Koç çıktı okudu. Çok etkilenmiştim. Kemalizm, milliyetçilik damarımı da okşuyordu, sol damarımı da. İlk eylemlere öylesi bir Kemalist ruhla katılıyordum.

O dönemde SBF'nin yemekhanesini Öğrenci Derneği işletiyordu. Bir süre sonra Yemekhane'nin yönetimi görevi bana verildi. Öğrenci Derneği 100 yoksul öğrenciye "bedava yemek fişi" veriyor, onlar bu fişlerle yemekhaneden ücretsiz yemek yiyor, fakülte de bu fişlerin karşılığınca kendi kasasından bize ödeme yapıyordu. Ben ticaretten anlamam fakat o çalışmada, dışarıdan gelen birçok devrimci arkadaşı tanıdım. Mesela Ertuğrul Kürkçü'yü orada tanıdım. Sonrasında çok dostane ilişkilerimiz oldu.

Dev-Genç'in ilk başkanlarından Atilla Sarp'ı da bu arada tanıdım. Ajitatif konuşmalarıyla beni o da çok etkilemişti. Daha sonra felaket bir ulusalcı oldu Atilla Sarp. Hatta sonraki yıllarda 28 Şubat'ın düzenleyicileri arasında adı geçti.

Giderek eylem sıklığımız arttı. SBF'de bir takım, Kuvayı Seyyare (seyyar güç) idik. "Çatışma var" diye haber geliyor, hemen oraya gidiyorduk. Bunların bir kısmı silahlı çatışma oluyordu bir kısmında biz basıyorduk vs. öyle bir hayat.

Bu dönemin ilk aylarında silahımız yoktu. Teknik Öğretmen Okulu'nda marangoz tezgâhından çıkmış beysbol sopası biçimli sopalarımız vardı. Hepimizin sopası numaralıydı. Benimki 12 numaralı olandı. İlk eylemlere bu sopalarla giderdik ve sopasını kaybeden hemen belli olurdu. Daha sonraki yıllarda ise artık patlayıcı yapmakta hayli uzmanlaştım. Bu dönemde iki önemli pratik yaşadım.

Çorum'da Dev-Genç tarafından düzenlenen ilk "Haşhaş Mitingi"ne jandarmanın saldırması üzerine eylem başarısız geçmişti. İkinci mitingi hazırlamak için köyleri tek tek ve yayan dolaşacaktık. Ekipte ben, Faruk Yüksel, Doğan Fırtına ve iki arkadaş daha vardı. Çorumda PDA'cılar etkili idi ve güçlü bir dernekleri vardı. Biz onlardan bu çalışmada gideceğimiz köylere ilişkin kontak isimler istedik. Vermediler, üstelik dövmeye kalktılar. Bölge insanı olan İbrahim Kaypakkaya da o dönemde PDA'cıydı ve bölgede etkisi büyüktü. Bu sırada Ankara'daydı; ona bir haber ileterek bu konuda bize yardımcı olmasını istedik. Çok kısa bir zaman içinde, doğrudan dernek so-

rumlularını "haşlayarak" adreslerin bize verilmesini sağladı. Yaklaşık altmış köyü tek tek gezdik.

İkinci pratik ise ODTÜ kırsalında yaptığımız "gerilla" eğitimiydi. Şimdi sayıyı hatırlamıyorum ama Mehmet Kaptan, vampir Süreyya falan toplam yedi sekiz kişilik bir grubuz ve sorumlumuz Zafer Kutlu.

Mahir Çayan ve onun gibi bir avuç insan

O dönemde teorik birikimi sağlayan yayınlar var mıydı?

Çok fazla yayın yoktu belki ama uluslararası sosyalist hareketi takip etmeye yarayacak bir sürü yayın vardı. 27 Mayıs'tan sonra Sol Yayınları, Bilim ve Sosyalizm Yayınları ve başka birçok yayınevi devreye girdi. Yayınlar çıktı fakat yayınlarda bizim tercihlerimiz ne oldu? Okuma alışkanlığımız yeterince var mıydı? Pratik eylem yoğunluğundan okumaya zaman ayırabiliyor muyduk? Bu sorular sanırım daha önemlidir.

Mesela Mao'nun bütün eserlerini okumak uzun iş ama söz söyleyebilmek ve tartışmalarda kullanabilmek için, onun sözlerinden derlenmiş küçücük bir kitabı (Kızıl Kitap) okumak daha kolaydı. O kitapta her konuya ilişkin Mao'nun söylediği derleme sözler vardı ve tercihimizdi elbette. Büyük çoğunluğumuz Marx'la başlamadı. Ne 68 kuşağı ne ondan sonraki kuşak Marx'ı yeterince okudu. Marx bizim baştan kabul ettiğimiz ama sonradan tanıştığımız isim olmuştur. Mahir Çayan ve onun gibi bir avuç insan, elbette bu eleştirinin dışındadır. Onları ayrı tutmak istiyorum, çok okuyorlardı. Ama pek çoğumuz bu yeni dünya görüşünü hızlı öğrenmek istedik. Öğrenmemiz gereken ne? Pratik. Devrim tarihi, örgütlenme, ittifaklar falan. Onun için önce parti tarihlerini okumaya başladık. Benim de ilk okuduğum kitap, Stalin başkanlığında yazılmış *Bolşevik Parti Tarihi*'ydi. Sonradan, yazılan başka parti tarihleri çıktığında baktık ki aynı tarihin farklı versiyonları da var.

Görece olarak çok okuyanlardan birisiydim. Fakat devrimci harekete katıldıktan sonra o kadar fazla eylemin içerisine girdim ki açıkçası, "bağımsız" milliyetçi iken okuduğum hıza asla ulaşamadım.

1969 yılında okullarda işgal ve boykotlar hızla artı. 11 Nisan 1969'da Siyasal Bilgiler Fakültesi boykota girdi. 10 Haziran 1969'da Ankara'da tekrar SBF, Gazi Eğitim Enstitüsü, Ziraat Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi birlikte

boykota gitti. 16 Mayıs'ta SBF'yi aramak için gelen polislerle çatıştık ve sonuçta doksan civarında arkadaşımız kısa süreli gözaltına alındı.

Ama 12 Mart Muhtıra Darbesi sonrasında başbakan olan Nihat Erim'in de itiraf ettiği gibi, polise karşı en muhteşem direnişimiz,25 Ocak 1971'de gerçekleşti. Çok sayıda polisle SBF öğrenci yurdunda her katta barikatlar kurarak geceye kadar çatıştık. Önce dinamitlerimiz bitti. Biz geriliye gerileye sonuncu katta geldik, gidecek tek yer çatı katı kalmıştı. Polis elektriği kesince, çatıdan birkaç kişiyi aşağı atarak öldürürler düşüncesiyle sonuncu katta teslim olduk. Polis otobüslerine bindirilmek üzere yürütüldüğümüz güzergâha da ülkücü faşistler kalabalık bir kitleyle dizilmiş, polislerin "rastlantısal olarak" kollarını bıraktıkları öğrencileri linç etmeye çalışıyorlardı. Bu olayda jop darbeleriyle zedelenen sağ baldırım, aylarca iş göremez durumda kaldı.

5 Mart 1971'de güvenlik güçlerince ODTÜ'de arama yapılmak istenmesi üzerine, devrimci öğrenciler uzun süre polisle çatıştı. Çatışmada jandarma kurşunuyla iki öğrenci öldü. Biz SBF Büyük Anfi'de toplanmış, belki polisin bir kısmını kendimize doğru çekeriz düşüncesiyle Cebeci-Hacettepe gibi güçlü olduğumuz yerlerde, zaman zaman dinamit de kullanarak eylemler yapıyoruz. Ben anfideki kitleye sürekli olarak ODTÜ'de süren çatışmaya ilişkin yeni haberleri iletiyorum ve kitleyi coşkulu tutabilmek için ajitasyon yapıyorum. Bana gelen bilgilerin Şaban İba'dan geçmesi gerekiyor. Sonra bir bilgi geldi: "Arkadaşlarımız, aşağıdan açtıkları ateş sonucu bir jandarma helikopterini düşürmüş." Haberin Şaban'dan geldiğini düşünerek güçlü bir ajitasyonla kitleye duyurdum. Coşku olağanüstü yükseldi: "Ho Ho Ho Şi Minh... İki, üç, daha fazla Vietnam... Ernesto'ya bin selam!" sloganı durmak bilmiyor. O sıra Şaban "Kim verdi bu bilgiyi?" dedi. Meğer haber yanlış bir duyuma dayanıyormuş, aslı yok. Şok oldum tabii. Bir süre sonra coşku düşmesin diye yeni ajitatif motifler bulmaya çalışarak yanlışı kitleye açıkladım ama bu arada ben de hayli ter döktüm.

Bu tür eylem ve silahlı çatışmalar artık her gün oluyordu. Örneğin, 26 Nisan 1971'de sıkıyönetim ilan edildiği gün, ülkücü faşistlerin kuşattığı DTCF'de silahlı çatışma çıkmıştı. Çatışma esnasında ellerinde benim imalatım olan dinamitlerin patlaması sonucu Mustafa Taylan ve Yusuf Cacım'ın kolları koptu. Bu olayda "Acaba fitilleri kısa mı yaptım?" diyerek hatalı olduğum düşüncesini kafamdan atamadım. Sonra cezaevinde buluştuğum Mustafa Taylan'a olayın nasıl gerçekleştiğini sorduğumda anlattığı şeyler,

en azından beni vicdani rahatsızlıktan kurtardı: Onlar tam da ateşledikleri dinamiti atacakları sırada, karşıdan yaylım ateş açılınca güdüsel olarak korunma amacıyla ve ellerini pencere dışında tutarak pencere altına sinmek istiyorlar. Sekiz on saniyeye göre ayarlanmış fitillerin yanma süresi bitiyor ve dinamitler ellerinde patlıyor.

O dönem solcular arası çatışmalar da başlamıştı, faşistlerle bir çatışma anlaşılır ama söz gelimi TİP'lilerle niye çatışılıyordu?

Bu soruyu o günün perspektifiyle ele almaya çalışacağım: Olayın başlamasının görünür nedeni, TİP'li bir grubun, hatırladığım kadarıyla Ankara-Kızılay civarında Mahir Çayan'a saldırarak makasla Mahir'i boynundan yaralamasıydı. Ben bu olay olduğunda bir grup arkadaşla birlikte ODTÜ kırsalında "gerilla" eğitimi alıyorum. Nasuh beklemediğimiz bir vakitte geldi ve Mahir Çayan'a yönelik olayı anlatarak, hepimizin şehre dönmemiz gerektiğini söyledi. O gün ODTÜ'yü terk ettik ve Siyasal'a gittik. Sonrası, örgütlenerek birkaç yerde yakaladığımız çok sayıda TİP'liyi dövdük.

Ama bu gerilim, elbette sözü edilen olayla başlamış değildi. Uzun süredir TİP içerisinde Milli Demokratik Devrimcilerin (MDD) ciddi bir ayrışması ve bunun yarattığı, giderek artan bir gerginlik vardı. Bu gerilim "bardağı taşıracak damlayı" zaten beklemekteydi. Olumlu olumsuz bütün özellikleriyle genç, yeni ve radikal bir harekettik. TİP gibi hareketlerin reformist olduğunu düşünüyor ve reformizmin sistem değişimine yönelik bir çözüm üreteneyeceğini varsayıyorduk.

12 Mart öncesinde bu tür olaylar sadece MDD'ciler arasında çıkmıyordu. Doğu Perinçek'in başını çektiği PDA (Proleter Devrimci Aydınlık) ve Mahir Çayan'ın başını çektiği Sosyalist Devrimci Aydınlık (Beyaz Aydınlık-Kırmızı Aydınlık) bölünmesi sonrasında da iki grup arasında benzeri çatışmalar gerçekleşmişti.

Bu türden olaylar oluyordu, buna rağmen ilişkilerin bütünüyle düşmanca olduğu asla söylenemez. Örneğin, 1969'da, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Çorum bölgesinden Türkiye İşçi Partisi adayıydı. Sungurlu'da onun mitingini, benimle birlikte iki Dev-Gençli ve Saadettin Malkoçoğlu adlı yerel gazeteci birlikte düzenledik. Saadettin konuştu, Hasan Hüseyin konuşurken önceden hazırlanmış Adalet Partili kalabalık bir kitle "Kahrolsun komünistler!""Komünistler Moskova'ya!" diye slogan atarak üzerimize yürümeye başladı. Gün perşembe yani kasabanın pazarı var ve köylerden traktörlerle

yüzlerce Adalet Partili taşınmış. Kitlesel bir linç hareketi başlatıldı. Sopalarla bize saldırdılar. Dev-gençlilerden ikisi de tekme yedi; benim iki kaburga kemiğimden birisi kırıldı birisi çatladı. Böyle bir fedakârlığa girip de İşçi Partisi'ni desteklerken hemen iki hafta ya da iki ay sonra, henüz kaburga kemiğin sızısı bile dinmeden, gidip TİP'li dövmenin mantığını, o dönemin psikolojisini bilmeden açıklamak çok zor.

SBF Öğrenci Derneği Başkanı oldum

Ankara'da böyle bir hayatın içerisindeyken İstanbul'daki devrimci örgütlenmelerle bir ilişkiniz oluyor muydu?

Kurtuluş hareketinden önceki dönemde benim sınıf içerisinde çalışmam olmadı. Yemekhane sorumluluğunu aldığım süreç, bir süre sonra bitti. Hemen sonra da Sosyalist Grup adıyla tek aday olarak katıldığım seçimlerde, SBF Öğrenci Derneği Başkanı oldum. Bu pozisyonla eskisinden daha farklı ilişki ve sorumluluklar içerisine girdim. İstanbul'da Devrimci Öğrenciler Birliği (DÖB) vardı. Onlardan, Deniz Gezmiş ve benzeri birçok arkadaş Ankara'ya sık sık geliyordu. Bu geliş gidişlerde problemlerimiz de olabiliyordu. Ben Öğrenci Derneği Başkanı'ydım, sadece sosyalistlerin başkanı değil. Yurt ve benzeri, öğrencilerin kullanımında olan bütün alanların birinci dereceden sorumlusu ben oluyordum. Zaman zaman bu sorumluluk ile devrimci konuk yoldaşlarımız arasında doğabilen sorunlarda arada sıkışıp kaldığım oluyordu.

Bu arada ayrışmalar da başlamıştı, sınıf içerisinde herhangi bir örgütlenme adımları atılmış mıydı? THKPC, THKO ayrılığı nasıl oldu?

Dev-Genç olarak bizim adımız gerçekten çok büyüktü. Devrimci sosyalist partinin olmadığı koşullarda ortaya çıkan bir gençlik örgütüyüz; ama devrimci bir parti görevi üstlenmişiz. Bunu, bizim bir tercihimiz olarak değil, koşulların dayattığı bir oldubitti gibi yorumluyorum. O tartışmalarda artık her grup, yavaş yavaş kendi görüşlerini olgunlaştırarak kendi kabuğunu örmeye başlamıştı.

Bizim sağ çizgilere ve oportünizme yönelik eleştirilerimiz vardı ama onlardan farklı olarak ele aldığımız fokocu, yani küçük bir grup silahlı militanın eylemiyle başlayarak devrime ulaşılacağını savunan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'na (THKO) yönelik ciddi bir eleştirimiz yoktu. Niye? Çünkü

silahlı mücadele öneriyordu. Doğu Perinçek'in başı çektiği Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) Maocu bir çizginin kelime kelime tercümesiydi. Onları, saygı duyduğumuz Mao üzerinden değil, Doğu Perinçek üzerinden, daha çok da sözlü eleştiriyorduk. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu'nu oluşturan düşünceler, sözü edilen sürecin sonlarında Kaypakkaya tarafından ortaya atıldı. Genel olarak devrimci hareketin büyük darbeler aldığı bir dönemi yaşadığımızdan çok da ilgilenmedik. Daha sonraki yıllardaysa özellikle Kemalizm konusundaki eleştirilerini görmezlikten geldik. Uzun süre TİKKO'yu yok saydık. Sanırım bu tutumda Kemalizm konusundaki radikal eleştirilerinin bizi biraz "acıtması" etkili oldu. Susarak boğmaya çalıştık. Özetleyerek söylersek silahlı mücadeleyi savunan örgütler arasında ciddi bir eleştiri yoktu. Silahlı mücadeleyi savunmayan, TİP gibi örgütlere yönelik eleştirilerimizde bu ortak temel üzerinde birleşiyordu. Genel ayırım, silahlı mücadeleyi savunanlar ve savunmayanlar arasında gibiydi. Demokrasi anlayışımızdaki sığlığın da etkisiyle başlangıçtaki o birlik havası, yavaş yavaş söndü. Birlik anlayışı tamamen demokrasi kültürü ile bağlantılıdır.

Savunduğumuz MDD tezi, bizi Marksist teorinin kendi özünden uzaklaştırarak ulusalcı, anti-emperyalist ağırlıklı bir devrim anlayışına yöneltti. Halkçılık fazla öne çıktı; oysa halkçılık sosyalistlerin savunacağı bir düşünce değildir. İşçi sınıfının önderliği kavramı, devrim mücadelesinde giderek önemini kaybeden bir teorik söylem haline geldi.

Bütün bunları tartışmamız gerekiyordu. O dönemde tartışabilir miydik? Tartışamazdık. Ben tartışamazdım, bilgim yetmezdi. Bunları düşünebilecek kapasitem yoktu. Heyecanım bunu engellerdi. Deneyimsizliğim bakışımı daraltırdı. Çoğumuzun da böyle olduğunu sanıyorum.

Mahir Çayan'ın Marksist kültürü daha derinliğine öğrenmiş olması, THKP-C hareketine damgasını vurdu diyebiliriz. Güçlü bir kalemi, güçlü bir konuşma yeteneği vardı.

Yanında Yusuf Küpeli vardır ki o da Mahir kadar önemlidir. Hüseyin Cevahir entelektüel kapasite ve ilgi anlamında belki de Mahir Çayan'dan daha geniş bir çerçeveye sahipti. Sanat, sinema konuları üzerine de yazar, kritikler yapardı. Münir Ramazan Aktolga yine aynı kapasitede bir isimdi. Dolayısıyla THKP-C,Türkiye sosyalist hareketinde ideolojik anlamda çok önemli bir fırlayıştı; bu alanda THKO ile asla kıyaslanamaz. Bunu rekabet gibi de söylemiyorum. Sadece tarihsel bir değerlendirme olarak koymak is-

tiyorum. Örneğin Aydınlık hareketinin de Marksist kültürünü derinlikli görmüyorum. Tersine kültürel bakımdan en dar olan hareketti. Bunun en önemli nedeninin, kendilerini Mao ve Çin devrimi ile sınırlamış olmaları olduğunu düşünüyorum. Çin'in ve Mao'nun dışına çıkamadıkları için, dünya devrim teorilerini incelemeye ve yeni fikirler üretmeye gerek kalmıyordu. Üstelik saflarında entelektüel yetenekleri gelişkin olan onca insan olmasına rağmen, Çin'den gelecek fetvalarla yön bulmaya çalışmak onları daralttı.

Bütün eksikliğine rağmen THKP-C'nin işçi sınıfının devrimdeki rolü ve önemine yönelik algısı, demokrasi anlayışı, toplumsal analizleri silahlı mücadeleyi savunan diğer örgütlerden hayli gelişkindi diyebilirim. Kemalist milliyetçilikten bütünüyle kopamasak da bu konuda, TİKKO'dan geride THKO'dan ileride bir yaklaşıma sahiptik.

THKP-C: Şehir gerillası mı, kır gerillası mı?

THKP-C içinde hayatın nasıl geçti?

Açıkçası başlangıçta şehir gerillası mı, kır gerillası mı olacağımız belirgin değildi. Sisteme karşı devrimci zoru uygulayacak gerilla olmak yetiyordu. Gruplar halinde gerilla için silah eğitimi, ufak tefek bomba eğitimleri gibi şeyler yapmaya çalışıyorduk.

Biz, sekiz on kişilik bir gruptuk. Ben, Kaptan, Ali Alfatlı, Vampir Süreyya, Yaşar Gören, Faruk Yüksel, Demir Şerbetçioğlu, Haluk Menemencioğlu, Serdar Mun vb. Dev-Genç Merkez Yönetim Kurulu'nda olan Zafer Kutlu grubun sorumlusuydu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin arkasındaki kırsal alanlara çıkarak eğitimlerimizi yapabiliyorduk. Arazi, içinde birkaç köyü barındıran geniş bir alandı. Hafta boyu dağda kalıyor, silah talimi ve el yapımı bomba gibi şeyler yapıyorduk. Gerçek bir gerilla mücadelesinde yaşamımızı sürdürecek zorlamalar yoktu. Yiyecek şehirden geliyordu, aç kalma riski yok. Doğal olarak olağanüstü bir acemilik vardı. O dönem çok önemsiyordum ama yıllar sonra anlıyorum ki gördüğümüz eğitim, eğitim değilmiş. Hakikaten gerçek bir gerilla mücadelesi verilseydi "duman" olurduk.

Bütün grubun toplam iki üç tabancası vardı. Kanada'nın Fransız bölgesinde bağımsızlık mücadelesi veren Quebec Kurtuluş Cephesi'nden gelen

bir gerilla, bize bir iki gün silahla atış eğitimi vermişti. Onun Smith Wesson bir tabancası vardı ve bu silaha hayrandık. Çok komik şeyler yaşıyor ve yaşadıklarımıza biz de çokça gülüyorduk. Ama eğitimi çok ciddiye alıyorduk elbette. Mesela tek sıra halinde konvoy olarak yapılan gece yürüyüşlerinde en öndeki kişi bir çukura girdiğinde, araziyi tanımlamak için arkadakine "Çukur!" diye fısıldamak zorundaydı. Böylece arkadakinin çukura düşmesini önlenmek amaçlanmaktaydı. Ama çukura düşen kişi ancak çukurdan çıkarken geridekilere seslendiği için, bizim gerilla grubunun bütünü çukura düşüp çıktı. Bunlar bugün gülerek anlattığımız şeyler, doğru ama biz yine de bütün iyi niyetimizle gelecek için bir şeylere hazırlanmakta olduğumuz da bir gerçek...

Bir yandan da şehir hareketlerimiz var. Bazen bir yerleri basıyor, bazen biz basılıyoruz ve bunlar genellikle öğrenci yurtları oluyordu. İlginç bir olay anlatayım. Ankara Fen Fakültesi Matematik Bölümü'nü faşistler kuşatmış, devrimciler içeride bizim onlara yardım etmemiz gerekiyor. Duvarı bütünüyle cam olan büyük bir salon, fakat dışarıdan açılan ateşle cam duvar çökmüş vaziyette. İçeride sütunlar var ve biz sütunların arkasından karşı binadaki faşistlere doğru sıkıyoruz, onlar da bize doğru sıkıyor. Antalyalı Cevdet, o hengâme arasında bana sesleniyor: "Metin saçlarını koru saçlarını, adamlar saçlarından vuracak seni!" Ben saç kompleksini çoktan atmışım ve "Canımı veririm, saçımı vermem!" diye bağırarak sloganı bastırıyorum. Sonra polis dışarıdan bastı, faşistler karşıdalar, Ankara Fen Fakültesi'nin içinde kullanılmayan bir yoldan çıkarak kurtulduk.

Garip bir duygudur, çatışmalarda insan öleceğini ve öldüreceğini düşünmüyor. Ateş ederken hedefe doğru ateş ediyorsun, orada faşistler var biliyorsun; ateş etmenin anlamını, merminin gittiği zaman öldüreceğini biliyorsun ama "öldürecek" sözcüğü anlamını kaybediyor. Sanki "Püskürteceğiz, o beladan kurtulacağız" diye düşünüyorsun da "Bir insan ölecek" diye düşünmüyorsun. Çatışmalarda ölümü düşündüm mü? Biraz tuhaf gelebilir ama ölümü de düşünmedim. Çok sonraları bir Kürt gerillası arkadaş, "Yaralanmadan ölümü düşünmek mümkün olmuyor" demişti. Eylem anında ölümü düşünmüyorsun.

THKP-C'deki iç tartışmalar

THKP-C'deki iç tartışma, ayrılma ve Kızıldere olaylarına dair aktaracakların var mı?

12 Mart Darbesi'nden hemen sonra, Nisan'ın başlarında Başbakan Nihat Erim "başlarına bir balyoz gibi ineceğiz" diyerek Türkiye halklarına müjdeyi verdi. Hemen arkasından altı ilde sıkıyönetim ilan edildi ve Mayıs ortalarında ünlü Balyoz Harekâtı başlatıldı. 11 Nisan 1971'desıkıyönetim ilan edildi. 17 Mayıs 1971'de Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı ve Hüseyin Cevahir İstanbul'da idam cezası almış olan Denizleri kurtarmak amacıyla İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırdılar. Talepleri karşılanmayınca 22 Mayıs'ta Başkonsolos'u vurdular. Hemen 23 Mayıs 1971'de bütün ülke düzeyinde, daha çok da aydınları hedefleyen kapsamlı bir tutuklama operasyonu başlatıldı.

Mümtaz Soysal, Bülent Nuri Esen, Uğur Alacakaptan, Uğur Mumcu gibi aydınların içeri atıldığı bir dönemdi. Cebeci bölgesi sorumluluğunu üstlenmiştim o dönemde. İllegale çıkacağım için yeni kimlik çıkarıyordum. Peruklu falan resim çektirdim. Kimliği hazırlayacak arkadaş geciktirdi, sonra bir ihbarla kaldığım evde yakalandım.

Tabii ki hemen işkenceye götürdüler. Götürülürken gözlerimiz bağlıydı. Gittiğimiz yerde, işkence anında kanım elbiselere bulaşmasın diye önce elbiselerimi soyup pijama gibi bir şey giydirdiler, saçlarımızı da makine ile sıfır numara tıraş ettiler. Sonra yüzünü göremediğim ama oranın komutanı olduğunu düşündüğüm gür bir ses, "Beni iyi dinleyin!" diye bağırdı. "Şu an, Özel Harp Dairesine bağlı kontrgerilla örgütünün elinde tutsaksınız. Burada ne Allah, ne Peygamber, ne Kuran ne Anayasa ne de yasa vardır! Tek yasa biziz. Ya istediklerimizi verir ve adalet önüne çıkarsınız ya da ölünüzü bir çöplükte bulurlar!" diye bir konuşma yaptı. Kontgerilla ile ilk buluşmam burada gerçekleşti.

Gittiğimiz yerin Mamak Askeri Zırhlı Garnizon'u içinde bir yer olduğunu sonradan öğrendim. Ama bir an gözbağımı aralama fırsatını yakaladığımda, işkence sonrasında beni soktukları yerin kapısında "Fotoğrafhane" yazdığını okuyabildim. Orada, gözlerim hep bağlı olduğu için şimdi süresini tam hatırlayamadığım, uzun bir süre işkencede kaldım.

Aynı tarihlerde Tokat Erbaa'dan yakalanan Mustafa Uslu, Ömer Balköse, Fahri Doğu ve Şeref Gürler de yan odadaydı. İfadem güzeldi. Öğrenci Derneği Başkanı olarak yemekhanenin sorumlusu olduğum dönemde Dekanlık'tan alınan paraları Dev-Genç'e vermekle suçluyorlardı. Doğru, bütün masraflar çıktıktan sonra kalan parayı Dev-Genç'e veriyordum ama elle veriyordum, kaydı kuydu olan bir şey değildi. Kanıtlanması mümkün değildi. Ankara Dev-Genç davasında yargılandım.

Mamak Cezaevi'nde Şaban İba, İlhami Aras, Kaçaroğlu beraberdik. Hatırladığım kadarıyla koğuş sorumlumuz Şaban'dı. Dev-Genç MYK'dan İrfan Uçar da bizimleydi. Onu İstanbul'a götürdüler, bir aydan fazla ağır işkence görmüştü İstanbul'da, tekrar Mamak'a döndüğünde kıçının üzerine oturamıyor, sırt üstü yatamıyordu; her tarafı darmadağınıktı ve ifadesi çok sağlamdı.

O dönemde biz, içeride "Kesintisiz Devrim"le ilgili bilgileri almıştık."Anti-emperyalist, Antioligarşik Demokratik Halk Devrimi" diye MDD kavramından daha farklı bir devrim tanımı yapılıyordu. İrfan Uçar'dan öğrendiğimiz bu tez üzerinde konuştuk ve çoğumuz "Kesintisiz"lerde savunulanları hemen kabul ettik. Yani antioligarşik demokratik halk devrimi de cazip gelmişti. Yeni devrim anlayışımızı öğreniyorduk fakat tartışmak için henüz çok erkendi. Açıkçası hiç kimse tartışabilecek halde de değildi. Sadece hapishane koşulları nedeniyle değil, dışarıda bölünmeye doğru bir gidiş olduğu hissedilmeye başlanmıştı. Aynı zamanda "Kesintisiz"leri eleştirebilecek, onun üzerine farklı görüşler getirebilecek arkadaşlar da yoktu.

Silahlı mücadele yerinde duruyordu. Bu, ön kabulün birinci şartı olarak hepimiz için önemliydi. Yeni devrim tezini cezaevinde öğrendim ama şansım, arkadaşlarımın yanımda olmasıydı. Kafadan tavrımı koydum. Değişen bir şey yok: THKP-C yürüyor, diyordum.

Sonra dışarıdan, Yusuf Küpeli ile Mahir Çayan arasındaki ayrılığa dair bir takım haberler gelmeye başladı. İrfan Uçar, ayrı bir tavır koydu. O sırada beklenmedik bir biçimde, yakalandıktan yaklaşık bir buçuk yıl sonra benim tahliye kararım çıktı. Bunun üzerine İrfan Uçar, o ayrılıkla ilgili tavrını kısa notlar halinde bana aktardı ve bu bilgiyi dışarıdaki arkadaşlara iletmemi istedi. Onun yorumu beni de çok etkiledi. İrfan, "Ben Mahirlerin de Yusuflaın da doğru bir hatta olduğunu düşünmüyorum. Esas olarak Mahirlerden yanayım, ama Mahir'in Yusuflara yönelik tavrını tasfiyeci bir tavır olarak değerlendiriyorum. Yusuf'u sağ bir çizgi olarak değerlendiriyorum, buna

rağmen Mahirler bunu, birliği koruyarak çözebilirlerdi. Bunu dışarıya çıkınca arkadaşlara ilet" dedi. Kanal falan söylemezlerdi, onu biz bulmak zorundaydık.

Tahliye ile çıkınca, THKP-C ve THKO'dan dışarıda kalmış olanları toplayarak "Birleşik Cephe" adıyla yeni bir örgütlenme içinde olan, bir grup bir iki gün içinde beni buldu. Çoğu Ankara Dil-Tarihli ve Hacettepeli olan arkadaşlardı. Bu çalışmada. Hacettepe'den bir grup arkadaş, SBF'li bazı arkadaşlar var. Çalışmanın ağırlığını oluşturan Hacettepeliler aracılığıyla Hüseyin Elmacı ile tanıştım. Bu örgütlenme üzerine anlaştıktan sonra arkadaşlarla bir ekip halinde çalışmaya başladık.

Bu arada cezaevinden, İrfan Uçar adına çıkan bir bilgi bize de ulaştı ve şoke olduk. Uçar: "Biz bu zamana kadar yanlış bir yoldaydık. Bir ülkede kapitalizm yeterince gelişmeden, üretici güçler, üretim ilişkisi çatışması olgunlaşmadan sosyalist devrim gerçekleşemez. Türkiye'de üretici güçler ile üretim ilişkisi çatışması henüz yeterince olgunlaşmadı. Bunun nedeni de kapitalizmin yeterince gelişmemesidir. Kapitalizmi geliştiren güçler, gerçek yurtsever güçlerdir. Kapitalizmi geliştiren güçlere karşı savaşanlarsa halk düşmanlarıdır" diyordu. Aslında bozuk bir biçimde Kautsky'nin görüşlerini savunuyordu. Bu görüşleriyle kapitalizmi geliştirmeye çalışan Adalet Partisi gerçek yurtsever, biz devrimciler ise kapitalist üretici güçlerin gelişimini engelleme yoluyla sosyalizmin gelişini de engelleyen halk düşmanları olarak tanımlanıyorduk.

Bunu duyduğum zaman önce kara propaganda olduğunu düşündüm. Bizim, işkencede teslim olmamış, içeride sağduyulu duran en sağlam unsurlarımızı yıpratmaya yönelik, dolayısıyla da bizi çökertmeye yönelik bir girişim olarak yorumladım. Haberlerin kaynağını öğrenmeye çalıştık ve bulduk. Bizim güvendiğimiz avukatlardan birisi. Bu avukatı cezalandırmak istedik, o kadar eminiz yani bunun kara propaganda olduğundan. Cezalandırırsak moral üstünlük bize geçecek diye düşündük.

Bürosuna gittik, avukat bizi görür görmez niyetimizi anladı. Sakince "Şu yazıyı okuyun, sonra karar verin" dedi. Baktık, İrfan'ın el yazısı ile yazdığı bir açıklama. Altındaki imza da ona ait. "Bu yazıyı özgür irademle ve akli dengem yerinde olarak herhangi bir baskı altında kalmadan düşüncelerimi aktarmak amacıyla yazıyorum" diye de altına özel bir not düşülmüş. İrfan'la beraber kaldığım için yazısını tanıdım. Daha sonra başka avukatlar da aynı haberleri getirdi. Hepimizin morali çüktü ama benim moralim iki kat

çöktü. Çünkü İrfan'ın yanından özellikle Mahir-Yusuf bölünmesindeki bence de doğru olan duruşuyla, güven dolu, farklı bir düşünce ile çıkmıştım. 12 Mart'ta ciddi bir yenilgi yaşadık, bu yenilgi moral bozukluğu ve çatlamalara neden oldu. Yusufların sağ tavrı bu yenilginin sonucudur.

Mahir de sanırım bu bölünmenin yarattığı olumsuzlukları, askeri bir eylemin başarısıyla aşarak, partiye yeniden moral kazandırmak ve birliği güçlendirmek; böylece tasfiyecileri de tasfiye etmek düşüncesindeydi.

Öğrendiğim kadarıyla ve içerde İrfan Uçar'ın anlattıklarından etkilenerek, ben kişisel olarak pek de Mahir'in düşüncesinde değildim."Sadece askeri bir başarıyla kalıcı zaferler elde etmek mümkün değildir" diye düşünüyordum. Askeri başarı moral verir, geçici rahatlama sağlar ama bu kalıcı ve sürekli bir moral olamaz. Askeri başarı etkisiyle kazanılan moral, bir süre sonra tükenmeye başlayınca yeni bir askeri başarıya ihtiyaç olacaktır. Bu, artık giderek hep askeri başarıları gerekli kılacaktır. Buna rağmen, Mahir'in dışındaki çizgilerin benden çok uzak olduğunu düşünüyordum. 12 Mart Darbesi'nin yarattığı zorlu koşullar altındayken fazla tartışmayı doğru bulmadığım için Mahir Çayan'ın yanında yer aldım.

Maltepe Cezaevi'nden tünel kazarak kaçma eyleminde, firarilerin ve Kızıldere eylemine katılanların bileşimi; ilan edilen amacın devrimci anlamı; direnişin sergilediği olağanüstü kararlılık tarihi öneme sahip örneklerdir. Ama her şeye rağmen, Kızıldere'nin doğru saptanmış bir eylem olup olmadığı benim için tartışma konusudur.

Cezaevine iki kez girdin. Bu döneme ilişkin sıradışı anıların var mı?

Yıldırım Askeri Bölge'de uzun süre kaldım. Münir Ramazan Aktolga, Yıldırım'dan kaçtı. Münir'in kaçacağını çok az insan biliyorduk. Bahçede volta atıyoruz, askerlerle konuşup meşgul ediyoruz. Münir arkaya doğru gitti biz askerlerle konuşurken Münir, büyük koğuşun arkasına doğru kaydı, tellerin arasından çıktı. Tünele ihtiyaç yoktu, öyle rahatça çıktı. O günü idare ettik. Ertesi gün sayımda firar ortaya çıktı.

Yıldırım'da Mustafa Kaçaroğlu, İlhami Aras, Mahir Sayın vardı. Kaçaroğlu ve İlhami'yle zaten SBF'den beraberiz. Mahir'le cezaevinde tanıştım, daha öncesinden tanımıyordum. İlhami'nin travma geçirdiği o ünlü olaydan gelmişlerdi.

Cezaevinden çıkışta nasıl bir yaşamla karşılaştın?

Benim iki davam vardı, biri Birleşik Cephe diğeri de Ankara Dev-Genç Davası. Dev-Genç'ten beraat ettim. Birleşik Cephe Davası ise devam ediyordu ve o dönemde genel af çıkınca iki dava da düşmüş oldu. Üstüne öğrenci affı geldi, o zaman üçüncü sınıftım yeniden okula başladım. Okula geldiğim zaman, eski arkadaşlarımın çoğu mezun olmuş gitmişti. Cezaevinden çıkanlar yeniden okula başlamış olduk.

Dışarıya tabii ki THKP-C'li olarak çıktım ve tanımadığım bir ortama girdim. Arkadaşların önemli bir kısmı zaten okula gelmiyordu, gelenler bir tuhaf olmuştu. Eskiden selam veren arkadaşların bir kısmı kaçıyordu. Okula gidiyor ama okulda kendimi fazla yabancı hissediyordum. Okula gidiyor ama okulda kendimi fazla yabancı hissediyordum. Okula sokmadığımız sağcı, gerici birçok öğretim üyesi artık okuldaydı. Üstelik okulun kapısının önünden bile geçemeyen ülkücü faşistler de öğrenci olarak okula gelebiliyorlardı.

Cezaevinden çıkıp okul işlemlerimi de tamamladıktan sonra Çorum'un Sungurlu kazasına gittim. Çünkü o dönemlerde Sungurlu'da Halkın Kurtuluşu, THKP-C ve daha sonra oluşacak bir takım hareketlerin nüveleri vardı ve aktiflerdi. Sungurlu'ya gider gitmez hemen Töb-Der lokaline uğradım. Bu lokalde daha sonra Halkın Kurtuluşu'nun önemli kadrolarından olacak arkadaşların bir kısmıyla ortak bir eğitim çalışması başlattık. Mehmet Kaptan da haftada bir Ankara'dan gelip ekonomi politik eğitimi vermeye başladı.

Bu işler yapılırken ben hâlâ yaşadığım sürecin etkisinde ve bir yol ayrımındaydım: Hayatımı o güne kadar geçirdiğim haliyle mi sürdürecektim, yoksa ailemin hasret kaldığı bir bürokrat olarak mı? Çünkü daha okul biterken bana bu alandaki iş olanaklarına ilişkin verilen bir takım sözler de gelmeye başlamıştı.

Daha okula başlamamışım ama öğrenci affı için başvuru yapmıştım. İlhami ile görüştüm; benim esas bağlantım o oldu. Ona "THKP-C taraftarlığımı sürdürüyorum ama özellikle Kemalizm ve ulusal sorun gibi bazı konularda farklı bakıyorum" gibi şeyler söyledim. İlhami düşüncelerini anlattı ama bir didişme olayı yok, hepimizin farklılıkları var fakat ortak bir tarih, ortak bir kültür üzerinde birlikte durabiliyoruz.

Bu arada bazı arkadaşlar geçmişin değerlendirilmesi anlamında Kemalizm, ulusal sorun gibi farklı konuları üstlenerek ufaktan araştırmaya baş-

lamışlardı. Aralarında Kemalizme ilişkin değerlendirme, sosyoekonomik yapı gibi konularda araştırmaya yönelik işbölümü yapıldığını öğrendim. Bu araştırmaların örgütlü, programlı ve açık hedefleri olduğunu düşünmüyordum. Yeterince üretken de yetkin de değildi. Çalışmayı sorduğum hiç kimseden "pratik süreci ortak yürütmek" dışında ciddi bir yanıt almadım. Bu da benim için yeterliydi. Hareketin bölünmesi ve yenilmesi bir yana, en önemli isimleri sadece sağa yuvarlanmakla kalmamış, metafiziğin dibine batmışlardı. Münir Ramazan Aktolga gibi önemli isimler Mevlanacı olmuş. Günahlarından soyunma ritüelleri gerçekleştiriyor. Ben THKP-C için çalışmalara devam edeceğimi ilan ettim. Yeniden Ankara'ya yerleştim ve kaldığımız yerden çalışmaya devam ettik.

Okulun sonuna doğru "örgütümsü" ilişkiler oluşmaya başladı, faşist hareketin saldırılarına karşı savunma zorunluluğunun da etkisiyle pratik çalışma ve teorik tartışma yoğunca oluyordu. Abdullah Öcalan'ın da yönetimine girdiği AYÖD Kongresi'nde, divan başkanı bendim. Bu anlamda aktifim ama doğrudan gençlik örgütlenmesi falan gibi alanlara girmiyorum. Sendikal alanda çalışmam istendiği için ön hazırlık yapıyordum. Okul tam o sırada bitti.

Kişisel olarak geçmişe yönelik bir değerlendirme yaptın mı?

Elbette, kocaman yaşadığımız o kısacık yıllar, büyük soruları biriktirmişti. Kişisel olarak yeterli netlikte olmasa da düşüncelerimde ciddi sorular vardı, iç tartışmalar sürmekteydi.

Dünyada sosyalizmin prestiji hayli yüksekti. Elbette mevcut koşulların yanı sıra bu prestij de bizi doğrudan cazibe alanına çekiyordu.

Bence Dev-Genç'in gençlik tabanında bu kadar yaygın ilgi çekmesini sağlayan etkilerden biri, silahlı mücadelenin en az ideoloji kadar öneme sahip olmasıdır. Sınıf kavramını kullansak da "halk" kavramından ve "halkçılıktan" henüz kopmamıştık. Örneğin mücadelemizi süsleyen müziklerimizin çoğu Pir Sultan ya da Köroğlu gibi modeller üzerinden "zalime karşı durmak" konusu üzerinedir. Öykülerimiz bu temeldedir. Bunun ideolojik temelleri çok da araştırdığımız bir şey değildi. Hepimiz Kemalistiz. Kalpaklı Mustafa Kemal, sakallı Marx'tan daha yakın önderimizdi. Kuvayı Milliyecilik, Kuvayı Milliye Ruhu gibi kimliklerle kendimizi ya da eylemimizi tanımlamak mutluluk veriyordu. Cezaevinden çıktıktan sonraki ilk kişisel sorgulamam, THKP-C ana davasındaki siyasi savunma üzerine oldu. Kurgusu

bütünüyle Kemalist milliyetçi anlayışa dayalıydı. Savunma daha girişindeki ilk cümlelerle sistem içi kalıyor, 61 Anayasası'nın savunucusu rolüne soyunuyordu.

Mustafa Kemal hareketini, modern bir Aydınlanma hareketi olarak aldık ve komünist hareketin kardeşi olarak kabul ettik. Kapitalizmin şafağında Aydınlanma, kapitalizmi hazırlayan bir gelişimdi. Oysa emperyalizm çağına girildiği dönemde hâlâ Aydınlanma'yı savunmak gericiliktir. Yeni cumhuriyetin sosyal bir devlet olduğunu söylüyorduk. Öylesine yoksul bir toplumda kurulan bir devlet, elbette sosyal devlet olmak zorundaydı. Ama sosyal devlet kapitalizmi üreten bir devlettir, sosyalizmi değil.

Siyasi savunmanın altını çizmek istiyorum; çünkü benim daha sonraki yıllardaki tutumumu bu eleştiriler doğrudan belirledi. Yukarıda anlattığım yaklaşımdan dolayı, üstü örtülü olarak söylense de cuntacılık, sadece Avcıoğlu ya da Kıvılcımcılar değil, bizi de ciddi anlamda etkilemişti. Nitekim 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni değerlendirmemiz, 9 Mart girişimimiz ve 12 Mart Muhtıra Darbesi'ne yönelik ilk bildirimiz de aynen bu izleri içerir. Elbette cuntacı değildik ama Kemalizm ile göbek bağını kesinlikle koparamamış her harekette olduğu gibi, ordudan sol eğilimli girişimler beklemek hepimizin damarında şu veya bu ölçüde vardı. O dönemde Kemalizme bulaşmak aslında gencecik komünist arkadaşlarımızın belki de kaçamayacakları bir olaydı.

Savunmada, Ali Elverdi ve mahkeme heyetini "1961 Anayasası'nı tağyir, tebdil ve ilgaya zorla teşebbüs eden askeri cunta" olarak; yargılananları ise"1961 Anayasası'nın gerçek savunucuları" olarak sunduk. Savunmadaki bu giriş, savunmanın genel tarzı,"Yaşasın Anti-emperyalist Mücadelemiz" gibi başlıklar, bu etkilenmenin işaretleridir. Bunun "mahkemelerde izlenen bir taktik" olduğunu söyleyenlerimiz de oldu. Oysa bu doğru değildi.

Mahir Çayan'ın eleştirel takipçileri olarak çıktık

Kurtuluş'a giden süreçte nasıl çalışıyordunuz?

Cezaevine kadar SBF Yurdu'nda kalmıştım. Cezaevinden çıktıktan sonra ise arkadaşlarla evlerinde kalıyorduk. Önceleri Mehmet Kaptan, Mennan Evren, Kamuran Altunay SBF'nin hemen dibinde bir evde birlikteydik. Ben evde düzenli kalıcı değildim ama sıkça oraya gidiyordum. Benim evim sü-

rekli değişiyordu. Bir öğrenci normal olarak ya burs ya kredi alırdı. Ben küçük bir bürokratik hile yaparak hem burs hem kredi almıştım. Cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte, İlhami ve Kaçaroğlu ile görece olarak daha sık görüşüyordum. Mahir Sayın'la cezaevi sonrası Kurtuluş'a kadar bir ilişkim olmadı. Kaçar fazla tartışmazdı, ciddi bir tartışma konusu ürediyse ve zorlanıyorsa başının ağrıdığını söyler, tartışmayı başkasının devam etmesini isterdi. Daha sonra Kurtuluş sürecinde de biraz da abartarak espri konusu yapardık bunu. Bence iyi bir ajitatördü.

İlhami ile benim ilk hatırladığım tartışma, Sina Çıladır tarafından kaleme alındığı söylenilen THKP-C Siyasi Savunması konusunda oldu. Tabii ki mesele esas olarak Kemalizm olayıydı. "Kesintisiz Devrim"in hepsine olmasa da birçok yerine katılıyorum. Oligarşi tarifi benim çok benimsediğim bir kavram oldu; sınıflar ittifakını genişçe içerisine alıyordu. Öncü savaşı eleştirileri yeni yeni ortaya çıkmakta olduğu için henüz yeterince net olmasa da ciddi bir umuttu. Özellikle Kızıldere olayının da etkisiyle, silahlı mücadelenin ne zaman, nasıl olması gerektiğine ilişkin kendi içime yönelik tartışmalarım esas olarak Kızıldere olayıyla başlamıştı zaten. Kızıldere'de verilen silahlı mücadelenin doğru bir mücadele biçimi olup olmadığı konusunda, çoğumuzun kafasında soru işaretleri vardı.

İşte böylesi bir ortamda,1974 affı olarak bilinen salıverilme ile özgürleşen THKP-C kökenli arkadaşların bir kısmı, geçmişe yönelik ortak bir çaba içerisine girdi. Bir yandan tabanda bu siyasal hareketi destekleyenlerin birliği korumaya çalışılırken öte yandan, geçmişle hesaplaşmada düşünülmekteydi. Sonrasında bu çalışmanın ürünleri geniş kamuoyuyla paylaşılacaktı. Henüz ortada Dev-Yol ve Kurtuluş yok.

O süreçte ben de birçok konuda THKP-C ile ayrıyım. Kızıldere'nin sonuçlarından yola çıkarak bir tartışmamız var ama savunduğumuz siyasal geçmişin yüksek prestiji altında ezileceği için, öncü savaşı tartışmalarında, çok da net şeyler söyleyemiyoruz. Daha çok "Silahlı mücadelenin hangi koşullarda, nasıl götürülmesi gerek?" sorusuna takılmışız. Evrim, devrim meselesi ise aslında dikkatleri o tarafa çekmek için, öncü savaşı düşüncesinin etrafında yaptığımız bir dans gösterisi gibi kalıyordu. Çok net olduğum konu Kemalizm ve bununla bağlantılı olarak elbette ulusal sorundu. Bu konudaki hassasiyetimde, biraz da Çorum bölgesinde İbrahim Kaypakkaya taraftarlarıyla yaptığım sohbetlerin etkisi vardı elbette.

Genel olarak yoldaşlar arası dayanışmamız çok yüksekti. Başlangıçta yaşam alanımız yine SBF'ydi. Polisle çatışmaların yeniden başladığı dönemdi. Bir keresinde polis aşağı caddeden SBF'ye doğru bastıra bastıra geliyor, biz karşısında taşlı sopalı direniyoruz. Polis ciddi bastırıyordu. Gençlik sorumlularından Faruk Yüksel, yavaş yavaş geri çekilmemizi söyledi. Biliyoruz ki iki adımda olsa geri çekildiğimiz takdirde, polis hızla ilerlemeye başlayacak ve bizi dağıtacaktı. Mehmet Kaptan direnişin en önünde "Benden bir adım geride kalan şerefsizdir" diye bağırdı. Kitle, Kaptan'dan bir adım geride durmamaya çalışarak direnmeyi sürdürdü ve polisi püskürttük. Bu direniş büyük prestij kazandırdı bize. O çatışmadan sonra Kaçaroğlu'ndan gençlik çalışmalarına fazla katılmamam ve SBF alanında fazla görünmemem uyarısı aldım. Çünkü İbrahim Arı'nın Antalya'da sürdürdüğü sendikal çalışmayı üstleneceğim söylendi. Sorgulamadım bile; ortak çalışma adına hemen kabul ettim. Sendika yönetiminde yer almak için kısa dönemli olarak askere gitmek ve bu yasal zorunluluğu yerine getirmem gerekiyordu. Askerlik Şubesi'ne başvurarak karar çıkarttım.

Antalya'da yapacağım sendikal çalışmalara hazırlanmak üzere, sendikacılıkla ilgili ne kadar kitap bulabildiysem toparladım ve sistemli okumaya başladım. Tam askere gitme hazırlığı içerisindeyken SBF'de "teksir makinesi kaldırma" olayı oldu. Ben dahil bir sürü arkadaş aranır duruma düştük. Aranmaya başlayınca benim askerlik başvurum yattı. Sahte kimlikle geçici olarak Ankara'dan İstanbul'a gittim. Sorun çözümlenince tekrar Ankara'ya döndüm.

Kaptan bölünmeyi anlatınca ilk sorum,"İlhami ne tarafta?" oldu. Kaptan, İlhami ile birlikte olduklarını söyledi. En iyi iki dostum olan İlhami ve Kaptan ile sürekli tartıştığım için düşüncelerini biliyor ve duruşlarına güveniyordum. Soruna ilişkin yaklaşımları biraz daha öğrenince hemen safımı, daha sonra Kurtuluş'a gidecek bu yeni süreçte, o arkadaşlarla birleştirdim.

Bütün bunlara rağmen Kurtuluş ile Dev-Yol ayrışmasında bu konuların netleşmiş olarak ayrılığa temel teşkil ettiğini düşünmüyorum. En azından başlangıçta birbiriyle taban tabana zıtlık gösteren görüşler yoktu. Sanırım büyük kitleyi elinde tutan kesimin iktidar hırsı bu bölünmede ciddi bir rol üstlendi. "Şu şunu yaptı, o ona küfür etti" falan gibi iddiaların uyduruk iddialar olduğunu biliyorum. Ama bildiğim başka bir şey daha var: Biz suni bir birlik halindeydik ama gerçekte parçalı bir yapıyı da koruyorduk ve iki

grup da kendi örgütlenmesini alttan alta örüyordu. İki grup kendi teşkilatını kurmaya başlamıştı bile. Görüşlerde hafif hafif farklılaşmalar çıkmıştı ama bu farklılıklar, üstelik öylesi bir dönemde bölünmeyi gerekli kılacak bir önemde değildi, olamazdı. Biz Nasuhçuları "Bunlar ayrı örgütlenmeler gerçekleştiriyor" diye eleştiriyorduk. Ama gerçekte biz de aynısını yapıyorduk. Üstelik bu doğaldı da.

Bu tartışmaların içerisinde "O bunu dedi, öteki şunu dedi" derken Kaçaroğlu'na yönelik ciddi bir haksızlık oluştu. O tartışma, Kaçaroğlu "küfür ettiği için" diye anlatılıyor. Hayır, hepimiz küfür ediyorduk. Hepimizin erkek dili vardı. Kaçaroğlu o lafı söylemeseydi de bu bölünme yaşanacaktı. Tersi, tarihe idealist bakıştır.

Uzun süre Kemalizmin ağır baskısı altında, Kürt sorunu başta olmak üzere ulusal sorunlardan kaçan 68 kuşağı, palazlanmakta olan Kürt hareketinin de etkisiyle yavaş yavaş ulusalcı yanıyla hesaplaşmaya başlamıştı. İyi-kötü ayrımı yapmadan, burjuva devleti bütünüyle devrimin hedefi haline getirebilmek için, sosyalist hareketin Kemalizmle olan göbek bağını kesinlikle koparmak gerekiyordu. Bunun içinde Kemalizmle hesaplaşmak gerekiyordu.

Bu koşullarda ayrışma kısmi bir kaos içinde gerçekleşti. Bir döneme damgasını vurmuş olan "Kesintisiz Devrim düşüncesine A'dan Z'ye katılıyoruz" diyenlerle "Katılıyoruz ama eleştirilerimiz de var" diyenler ilk adımı atıyorlardı. Elbette doğum sancılı olacaktı.

Tartışmalar sürerken Haziran ayında Ankara'da Şeh-Der'de birlikte bir toplantı yapmaya karar verildi. Elbette o zamanlar, Şeh-Der toplantısının gelecek on yılları etkileyecek öneme sahip bir toplantı olacağını bilemezdik; ama öyle oldu. Şaban İba, Kaçaroğlu, Mahir Sayın, ben, Mehmet Kaptan, Mennan, Kamuran, yanlış hatırlamıyorsam Doğan Fırtına. Yani tersten de saysan düzden de saysan on kadar kişi, Şeh-Der'e gittik. Nasuhlar ise hayli kalabalıktı. Toplam kırk kişi kadarız. Resmi olarak dananın kuyruğu burada koptu. Daha sonra Dev-Yol'u oluşturacak grupla Kurtuluş'u oluşturacak grup, bu toplantıdan sonra kendi adlarına bağımsız örgütlenmelerini oluşturacaklarını ilan ettiler diyebiliriz.

İlginç bir toplantı oldu. Nasuh özet olarak: "Biz Mahir Çayan'ın görüşlerine, Kesintisiz'lere A'dan Z'ye kadar aynen katılıyoruz" dedi. Bir ara Oğuzhan bu iddiaya öfkelendi, "Katılıyoruz demekle olmuyor; katılıyorsa-

nız çıkın sokağa, öncü savaşına başlayın. Dergi-yayın falan diye bahaneler de yaratmayın, Mahir Çayan bu tür çalışmaları masa başı faaliyeti olarak adlandırıyor ve öncü savaşın derhal başlatılmasının önünde bir engel olarak görmüyordu" diyerek bir çıkış yaptı. Hatırladığım kadarıyla İlhami o toplantıda yoktu. Mahir çok etkili olamadı. Bizim de Mahir'i yeni yeni tanıdığımız bir dönemdi. Toplantı, ikiye bölünmüşlüğün resmiyet kazanmasıyla sonlandı ve bitirildi. Ben, Mennan Evren, Mehmet Kaptan ve Kamuran Altunay oradan itibaren yeni grubumuzla ilişkimizi ilan ettik.

Bu dönemde süreci devam ettirecek arkadaşlar, doğal ilişkiler içerisinden belirmeye başlamıştı. İlhami Aras, Mustafa Kaçaroğlu, Şaban İba geçmişimizde de bizim için önem ve güven ifade eden isimlerdi. Ali Demir'in o dönemde işkence karşısındaki direnci, örnek bir direniş olarak anlatılırdı. Mahir Sayın hakkında da çok ciddi bilgilere sahip değildik. Ama İlhami, Şaban ve Kaçaroğlu'nun Mahir hakkındaki referansı, tartışmasız olarak onu da kucaklamamın biricik nedeni oldu.

Böylece dört arkadaşın doğal yöneticiliği kabulümüzdü, itirazımız olmadı. Çünkü önderimiz zaten Mahir Çayan'dı ve biz kendi çıkışımızı yaparken de Mahir Çayan'ın eleştirel takipçileri olarak çıktık. THKP kökenli bir hareket olarak örgütlenme çabalarına girecektik; bunun için de elbette işleri yönlendirecek merkezi bir yapıya gereksinim vardı.

Benim açımdan Şaban, bu hareket içerisinde en az İlhami kadar önemli bir isimdi. Onun kişiliğine yönelik birçok eleştiri getirilebilir ama bir politik çalışmada Şaban, yetenekli bir yoldaşımızdı. Örneğin kaynak yaratmak Şaban'ın işiydi ve bir hareket oluşurken en önemli faktör, mali, maddi kaynaktır. Şaban militanlıkta da hiç kimseden geri kalmaz; zaten çift silahlı Zapata diye anılıyor; adamın tarihinde silah külah birinci sırada yer alıyor. Ama bana göre sınıf hareketine duyarlı arkadaşlardan biriydi. Sınıf teorisi üretmeyi kast etmiyorum ama sendikal çalışmaya verdiği önem belirgindi. Sendikal çalışmada kurulan "tepeden" ilişki biçimleri benim her zaman eleştirdiğim bir konuydu. Fakat bu sorun, Şaban'dan çok örgütün sorunuydu. Onun dışındaki arkadaşların çoğunda sınıf perspektifi soyut-teorik bir konu olarak kalıyordu. Bunu bu alanda gösterilen hassasiyetlere dayanarak söylüyorum. Elbette bütün arkadaşlarda sınıfın önderliği, sınıf mücadelesi düşüncelerinin ana odağında, orada asla bir yamuğumuz yok. Ama pratikte bu "sözde" kalıyordu; Şaban daha hassastı. Örneğin Kaçar deli dolu bir in-

san, tabiri caizse ruhu her zaman genç olan birisiydi, gençlerle çalışmayı seviyordu. Kaçaroğlu daha çok gençlik eğilimindeydi ama iyi bir örgütçüydü. Mahir'in örgütçülük gibi pratik becerileri neredeyse hiç yoktu ama sosyalizm teorisi açısından oldukça iyiydi.

Nasuhçularla Kaçarcılar arasında kavga

Bölünme sonrasında birtakım çatışmalar da yaşandı galiba?

Hızlı bir çalışma sürecine girdik. Elimizde üç yazı vardı ve bizim için üçü birlikte, çıkış manifestomuz niteliğindeydi. Henüz bir isme sahip değiliz ve bu nedenle içimizdeki en militan karakterli Kaçaroğlu'nun kısa sürede gerçekleştirdiği eylemlerle hayli ünlenmesi nedeniyle "Kaçarcılar" diye tanımlanmaya başladık. Bu arada sadece çıkış manifestosu niteliğindeki yazılarımızı yakın çevremize anlatıp tartışmakla kalmıyor, örgütlenmemizi de hızla gerçekleştirmeye çalışıyorduk.

Henüz örgütlenmenin ön adımlarındayken Nasuhçularla Kaçarcılar arasında kavgaya varan çatışmalar boy gösterdi. İlk olay, Demirtepe'de Taner Akçam'ın Kaçaroğlu tarafından tokatlanması olayıydı. Açıkçası o dönemde bu olaydan keyif duyduk. Ben o tarihte bu olaya karşı çıkan bir arkadaş hatırlamıyorum. Bugün "Ben öyleydim" diyenlerden de kesinlikle kanıt isterim.

İkinci olay, "bölünmenin nedenlerini" konuşmak üzere SBF Yurdu'nun "inekhane" diye adlandırdığımız çalışma odalarından birinde düzenlenen, ortak toplantıda meydana geldi. Nasuh Mitap da burada Şamlıoğlu tarafından tokatlandı. Henüz Apoculuk falan yok ortada ama daha sonra önemli kadrolarından olacak olan Abdurrahman Ayhan, Dersimli Ali Şir gibi Kürt arkadaşlar, araya girerek kavgayı durdurmayı denedi. Ali Şir bir yumruğun kendisine gelmesi üzerine yere düştü ama silahlı olmalarına rağmen buna karşılık vermeyerek sağduyulu bir tavır sergilediler. Sonunda Nasuhlar yurdu terk ederek gitti.

Üçüncü olay Hukuk Fakültesi kantininin Kaçaroğlu ve Mustafa Şamlıoğlu tarafından silahla basılmasıdır. Halkın Kurtuluşu ile bir süredir zaten kavgalıydık. SBF'de başlayan kavgada Ümit Savaş, Halkın Kurtuluşçuları tarafından dövülmüştü. Bunun üzerine Hukuk Fakültesi kantinine yapılan baskında, silahlı Kaçaroğlu "Devrimciler şu tarafa, Halkın Kurtuluşu ve

karşı devrimciler öteki tarafa ayrılsın" diyerek başladığı bir ajitasyon konuşmasıyla bu çatışmayı bitirdi.

Daha sonraki yıllardaki özellikle Dev-Yol ile aramızdaki kanlı çatışmalarsa kamuoyu tarafından zaten yeterince biliniyor.

Bütün bunlarda Kaçaroğlu'nun adının geçmesinin yaratacağı önemli bir tehlike var. Bu sürecin böyle yaşanmasında Kaçaroğlu tek başına sorumlu olamaz. Geçici Merkez Komite içinde bu çatışmayı açıkça savunsun ya da karşı çıksın, merkezi yönetimin bütünü, bence bu yanlışta ortak ve eşit olarak sorumludur. Bu çatışmaları GMK durdurabilirdi. Benim gibi o dönemde sorumluluklar üstlenmiş arkadaşlar da elbette bu olaylardan sorumludur. Kaçaroğlu'nun bu tür eylemlerini eleştirmemiş, hatta bir kısmını alkışlamış birisi olarak kendime ilişkin bu konuda söyleyeceğim şey: O gün bu yanlışın biz de içindeydik. Ama sonrasında bu yanlıştan arınabilmek için büyük gayret gösterdim. Dilerim karınca kararınca başarmışımdır.

Kaçaroğlu militan bir arkadaştı, bu doğru. Fevri çıkışları da olabilir ama bu tür gösterilerin bize kâr getirdiğini fark ettiğimiz andan itibaren, bu yöntemi terk etmek istemedik; bu da gerçek. Şiddeti lanetleyen bildirilerse yapılması gereken sıradan ve rutin formalitelerdi. Bu saptamam sadece Kurtuluş için değil, solun bütününe yöneliktir.

Şiddet yalnız sol içi örgütler arası değildi; şiddeti toplumsal eğitimin temel yöntemi olarak yaşamış ve öğrenmiş bireyler olduğumuz için, devrimci yaşamımızın diğer alanlarında da uzun bir süre bu anlayışı yaşattık.

Bütün bunları yaşadık. Yanlışlarımızı gördük, alışkanlıklarımız direndi, inançla üzerine gitmeye çalıştık ve bugün bu tür olayları lanetle anabilir bir düzeye gelebildik.

Eğitim çalışmaları: Sosyalist Ahlak, Devrimci Tavır

Eğitim çalışmaları nasıl yürüyordu?

Örgütlenme çalışmaları hızla sürüyordu. Şeh-Der toplantısı sonrasında sayımız çok değildi ama niteliği yüksek bir gruptuk. Hacettepe Üniversitesi'nde, meslek odalarında sendika ve derneklerde hızla yayılmaya başladık. Bir süre sonra Kara Harp Okulu öğrencilerinden de çalışmalara katılanlar oldu ve giderek büyüdük.

Bütün bu katılımların hem teorik eğitiminin gerçekleştirilmesi hem de örgütlenmesinin güçlendirilmesi amacıyla İlhami'ye bir öneri yaptım: "Evlerde ya da elimizde olan lokal, dernek salonu vb. yerlerde sosyalist eğitim çalışmaları yapabileceğimizi" söyledim. Eğitimi Marx, Engels ve Lenin ile sürdürmek istiyordum. En fazla beş kişilik gruplarla evlerde ve lokal gibi olanaklarını kullanabildiğimiz mekânlarda eğitimlere başladık.

Felsefe anlatıyordum ama hazırlanırken üniversitede bile o kadar çok ders çalıştığımı hatırlamıyorum. Çünkü Marx'ı anlatacağım: Kendim hazırlanıyor, çalışmada materyalist felsefe, diyalektik metot gibi konuları asli kaynaklarından faydalanıyordum. Doğal olarak eğitime gelen ve çoğu genç olan arkadaşların bilgi ve birikim düzeyi çok düşüktü. Fakat eğitim çalışması, giderek düşündüğümüzden çok daha fazla büyüdü, yayıldı. Baktık bu hayli iyi bir çalışma oluyor, Mehmet Kaptan da İMO'da, ekonomi politik dersleri vermeye başladı. Eğitim talepleri fazlalaşınca yeni eğitimcilere gereksinim duyuldu. Eğitimci alanını biraz daha genişletmek için "eğitimcilerin eğitimi" amaçlı özel çalışmalar yaptık. Felsefeye yatkın, Marksizmi biraz bilen arkadaşlarla eğitim üzerine özel çalışmalar yaparak onları da eğitim çalışmalarına kattık. Ali Erdinç, Tufan Gezer, Armağan Önder, Gülay Merdol, Sabahnur, Erdal Kantar gibi arkadaşlar bu çalışmalara katıldı. Daha sonra bu arkadaşlar da eğitim yapmaya başladı.

Çalışma böyle genişleyince, çalışmaların bütününü ortak bir programa bağlanması zorunlu oldu. Düşünün, gündüz sabah ve öğleden sonra İMO ve başka kurumlarda, akşam evlerde eğitim veriyoruz. Örneğin, benim haftada yirmi grubum vardı.

İlk başlangıçtaki bir iki istisna dışında *Leninizmin İlkeleri* gibi, hap gibi kullanılan kitapları okumadık. İlk deneyimlerimiz sırasında fazla tecrübemiz olmadığından bir iki tane istisnası olsa da giderek özellikle evlerde daha temel kaynaklara yöneldik. Örneğin en yoğun okuduğumuz kitaplar: *Doğanın Diyalektiği, Anti Duhring, Komünist Manifesto, Kapital*'e giriş olabilecek *Ücretli Emek ve Sermaye*/*Ücret, Fiyat ve Kâr*'dı

Eğitimi birinin anlatıp diğerlerinin dinlediği klasik yöntemden çıkarmaya çalıştık. Felsefeyi güncel yaşamdan örneklerle anlatmaya özel önem verirdik; giderek ona sınıf mücadelesi perspektifini de katarak sürdürürdük eğitimleri. Çalışmanın özellikle evlerde yapılanlarında, çalışmaya katılanların ortak yaşam, sorumluluk duygusu, paylaşımcılık gibi alanlardaki dav-

rarışlarını dikkatle gözler, sosyalist bir kimlik kazandırabilmek için düzeltme çabası içerisine girerdik. Sosyalist eğitim çalışmaları, örgütlenme çalışmalarımızın da bir parçasıydı. Haftalık çalışmaların hepsinin günlük olarak yer adresleri, sorumlu eğitimci, katılımcıları, saat kaçtan kaça kadar sürdüğü bütünsel bir program ve plan içinde yer alırdı. Böylece militan bir eylem gerektiğinde bu gruplara hemen ulaşabilmek mümkün oluyordu. Ama bu olanağı fazla kullanmadık, çünkü bu çalışmaların önemi konusunda tam bir fikir birliğimiz vardı. Bu çalışmalarda yetişen arkadaşların bir kısmıyla da ajitasyon-propaganda çalışmalarına ilişkin özel çalışma yürütüyorduk. Örneğin, Tufan, bu tür çalışmalardan çıkmış sıkı bir polemikçiydi.

Bu arada, başka konulara geçmeden aktarmak istediğim bir konu daha var: *Sosyalist Ahlak Devrimci Tavır* broşürü çıktığı yıllarda ben, Ankara'daki Tüm-Döküm-İş sendikasında Hüseyin Taka, Haşmet Karaçam ve Fehmi Bayraktaroğlu ile birlikte bir süre sendikal alanda çalıştım ve bu çalışmadan değerli birikimler edindim. Gerçek işçi sınıfı ile birlikteydim ve teoride okuduğumdan ya da kafamda idealize ettiğimden bütünüyle farklı insan ilişkileriyle karşılaşmıştım. Örneğin yapmak istediğim bir eğitim çalışmasına, Ahmet Haluk Ünal arkadaşımızın bir fabrikadan eğitime ikna ederek getirdiği otuz, kırk kişilik bir işçi grubuna sendikada ekonomi politik anlatacaktım. O ajitatif konuşmalarımızı süsleyen işçilerden farklı birileri, gerçek insanlar geldi eğitime. İki kasa Tekel birası ile birlikte gelmişlerdi çalışmaya! Ne olduğunu anlayamadım, öyle ya devrimci işçi sınıfımız içki de mi içiyordu? Vah vah devrimimin haline. Sordukları birçok sorunun yanıtı da ne yazık ki okuduğum kitaplarda yoktu. O günü iyi idare ettik ama daha sonraki günlerde başkasını eğitmekten daha fazla bu konuda kendimi eğitmeye yöneldim.

Kurtuluş'ta yeni işbölümleri ve örgütsel yayınlar

Kurtuluş ve Dev-Yol ayrımı yaşandığı sırada örgütlerin yayınları çıkmaya başlamış mıydı?

Düzenli bir yayınlarını hatırlamıyorum ama Acilcilerin *Türkiye Devriminin Acil Sorunları* adlı kitapçık vardı. *Devrimci Gençlik* dergisi galiba yayınlanmaya başlamıştı.

1975 başından itibaren yayında olan *Aşama Sosyalist Çeviri Dergisi* daha çok bizim etki alanımızdaydı. *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 76 Haziran'ında yayın yaşamına başladı. İlk sayıda sahibi olarak Mahir Sayın belirtilmişti; fakat Mahir'in olması riskliydi. İkinci sayıdan son sayıya kadar derginin sahibi ben oldum. Mustafa Eker Sorumlu Yazılışleri Müdürü olarak yer aldı. Gazetenin hazırlanması ve yayınlanması çalışmalarını yürütme görevi bana verilince, 1978 başından itibaren Ankara'dan İstanbul'a gelip yerleştim.

Gazetenin hazırlandığı büro, Galata Kulesi'nin hemen yakınındaydı ve adresi doğal olarak gizli tutuluyordu. Gazete bürosunun girişinde "bilmem ne reklamcılık" gibi bir tabela vardı. Merkez Komite'den Yazı Kurulu adına daha çok Doğan Tarkan, zaman zaman da Mahir Sayın büroya geliyordu. Ben, İbrahim Karakaş ve Burcu Karakaş, Zerrin Sayın, Seyfi Öngider, Hamdi Yılmaz, Mehmet Emin Alkanlar, Hacettepeli Bahadır gibi arkadaşlarla sürekli olarak bürodaydık. İkinci büromuz arşiv ve yedek büro olarak sakladığımız bir yerdi. Tabii ki o zamanlar bilgisayarın sağladığı kolaylıklar yoktu. Gazete formatı olarak hazırlanmış karton kalıplara yazıları kesyapıştır yapıyor, başlıkları "letraset" denilen yapıştırma harflerle ya da büyük punto kurşun harflerle dizerek oluşturuyorduk. Karton şablonlar üzerine hazırlanan gazetenin sayfa filmleri çıkarılıyor, sonra matbaa bunu basıyordu. Keyifli bir çalışmaydı.

Basım ve dağıtımın sorumlusu Ziya Sümer arkadaşımızdı. Bu arada galiba gazetenin ikinci sayısından sonra ilk kitabımızı çıkardık. İlk kitabımızın başlı başına bir öyküsü var.

Sosyalist Ahlak Devrimci Tavır, Eleştiri ve Özeleştiri Üzerine Notlar gibi bir kitapçığa ihtiyaç vardı. Hareket bize bunun için para vermiyor ama bunu hazırlayın diyordu. Kitabı ben yazdım, esas olarak devrimci liderlerin, devrimci duruş ve devrimci ahlak üzerine yazdıklarından bir derleme oldu. Kitap hazırlandı. İnşaat Mühendisleri Odası'nda çalışan İbrahim arkadaşın büyük yardımıyla Kaptan, ben ve birkaç arkadaş sabahlara kadar çalışıp DINA-4 formatlı ve karton kapaklı bin tane bastık. Bunları tek tek zımbaladık, sırtına bez çektik. Kitap hazırdı ve satış sorumluluğunu Kaptan'a verdik. Tanesi yirmi liraya satılacaktı. Satıştan gelecek para ile bu kez aynı kitabı matbaada bastırmayı hedefliyorduk.

Kitaptan ben de bir tane almak istedim. Kaptan yirmi lira istedi. Ben dâhil herkesten söke söke parayı aldı. Parası olmayana vermedik. Sonuçta

bin tanesini elden satarak yirmi bin lirayı oluşturduk ve örgüte teslim ettik. Matbaada on iki bin beş yüz tane yenisi basıldı.

Çok kısa zaman içerisinde kitap tükendi. İkinci baskıyı yapmak üzereyken aramızda biraz tartıştık; çünkü kitapta eksikleri fark etmiştik. Ben, iki yüz kırk sayfalık yeni bir kitap yazdım *Sosyalist Ahlak Devrimci Tavır* kitabını "Genişletilmiş 2. Baskı" diye bastık. Aslında genişletilmiş lafı tarihle bağlarımızı koparmamak için konulmuştu. Birinci kitaptan çok farklı bir içerikle birinci kitabın ciddi bir eleştirisini de kapsayan güzel bir çalışmaydı. Felsefede ahlak teorilerinin aktarımıyla başlayıp ahlakın sınıf karakteri ve sınıf ahlakı üzerinde yoğunlaşan bir içeriği vardı. Elbette "devrimci duruş" olarak bir militanın yaşam biçimine ilişkin öneriler de yapılıyordu. Ama en önemlisi; eleştiri ve özeleştiri alışkanlığını pekiştirmek isteği ve hedefi vurgulanıyordu.

Bu kitap artık bir siyasi görüşün imzasıyla çıktığına göre kimden onay alıyordu?

İdeolojik Organ ya da Yazı Kurulu dediğimiz bir organ vardı. Gazetede genel politikayı bu organ belirliyor, öncelikleri saptıyordu ama içerikle ilgili sorumluluk bana aitti. Kitap ya da KSD de Yazı Kurulu'nun onayından geçerek hazırlanıyordu. Burada ilginç bir şey söyleyeceğim: Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin 5. sayısında benim "Teorik Eğitimin Önemi ve Yöntemi Üzerine" başlıklı yazım Yayımladı. 31. sayıda da "Sosyalist İdeolojik Eğitimin Önemi Üzerine" başlıklı yazım çıktı 5. sayıda yazının bir yerinde "ustalar" olarak Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao isimleri sayılıyor. O zamanlar devrimci usta olarak birilerini kabul etmişiz ve içerisinde Stalin de Mao da var. 31. sayıda yazılan yazıda ise artık Stalin ve Mao yok. Ustalıktan uzaklaştırıldılar.

Devrimci Ahlak kitabı ve eğitim çalışmalarımız nedeniyle koşturmaca başladı; her yerde sosyalist ahlak seminerleri vermeye başladım. Bir yandan da eğitim çalışmaları sürüyor. Aslında söz konusu olan bu kitap, benim hayatımı ciddi anlamda etkiledi. O dönemde herkesin yazdığım şeylerin peşinde olduğunu düşündüm. Çünkü insanların yaşamları ile ilgili nasıl yaşamalarıyla ilgili, hangi olaya nasıl bakmalarıyla ilgili boyumuzu çok aşan bir şeyler söylüyorduk. Erkek kadın ilişkisi nasıl olmalı? Tamam, "kim kiminle evlenmeli" demiyoruz ama şöyle olmalı diye formatlarımız var. Bunların bir kısmı sosyalizm anlayışımızın, genel demokrasinin yeni tip insan-

dan talepleridir. Örneğin şovenizme karşı tutum böyle bir şeydir. Ama birçok konu var ki bunları salt politikayla tanımlamak doğru değildir. Belki biz onlara da müdahale ettik. Kişinin karakterine özgü olan, karakterinden kaynaklanan şeyleri de değiştirmeye zorladık. Sosyalist ahlak denilen olayın tartışmasında, en önemli eksikliğimizin ne olduğunu, daha sonraki yıllarda görmeye başladım.

Kurtuluş'un yayınlarının içeriği kitle üzerinde nasıl bir etki yapıyordu?

Aslında o dönemde Dev-Yol hariç her politik gazete, aşağı yukarı otuz, otuz beş bin arasında basılıyordu. *Kurtuluş* gazetesi uzun süre otuz beş bin civarında sattı; kırk bini bulduğu dönemler de oldu. Dergimiz ise on bin civarında satılıyordu. Bazen ikinci baskı gibi, on iki bin bastığımız da oldu. İyi bir sayıydı bu.

Fakat sayıları okuyucu açısından düşündüğümüz zaman farklı bir şeyin altını çizmek gerekiyor: Yayınların tirajının önemli bir kısmı zaten bizim taraftarlarımızdı; kendini gazete ya da dergiyi almakla sorumlu hisseden, almak zorunda olduğunu düşünen insanlardı. İkincisi, oradaki görüşleri zaten savunuyor, oradaki eylemlerin içerisindeler zaten. Çünkü biz elden, militan dağıtım yapıyoruz. Gazete çıktıktan sonra gazetenin basıldığı matbaadan bölgelere dağıtım başlıyordu. Ayrıca dışımızdaki siyasetlerin yayınlarını da alıyorduk. Belki de bu okuma merakından çok, hakkımızda rakip örgütlerin eleştirisi var mı ya da faşistler tarafından katledilen yeni arkadaşlar var mı gibi sorularla ilgiliydi.

Bir süre sonra birçok sol gazetenin benzer sloganlar, benzer manşetler atmaya başladığını gördüm. Silahlı çatışmalar çok artmıştı. Biz de bunları daha çok vermeye başladık. Öyle bir hale geldi ki; son dönemlerde haftalık gazetemizin her sayısında katliam haberleri daha öne çıkmaya başladı. Ama farklılıklarımızı da korumaya özen gösteriyorduk. Örneğin, biz bazı olayları kendi yoldaşlarımız da yapsa eleştirerek gazetemizde yazıyorduk. Bununla ilgili, çok önemli diye düşündüğüm ve çoğu yerde rastlamadığım bir örnek, Necdet Adalı örneğidir. Necdet Adalı'nın da isminin karıştığı ama örgütsel olarak savunmadığımız, tersine reddettiğimiz " kahve taramak" gibi bir eylem gerçekleştirildi. Gazetede, yoldaşımızın verdiği mücadelenin özüne sahip çıkan ama isim vermeden eylemi eleştiren,"Leninizm mi, kör terörizm mi?" diye bir yazı yazdım. Başlık birebir böyle olmayabilir ama bu içerikte

bir başlıkla, arka sayfadan kocaman bir şekilde, özellikle vermiştik. Bunun faşizme karşı bir eylem olduğunu söyledik ama yine de çok zorlanıyorduk. Daha sonraki yıllarda Necdet'in idam sehpasındaki söylemiş olduğu sözleri öne çıkarmamızın ve bu konudaki söyleşileri hamasetle geçiştirmemizin nedeni budur.

Aynur Sertbudak da Necdet Adalı da benim eğitim çalışmalarımdan öğrencimdi. 12 Eylül sonrası işkencede öldürülen Mehmet Ali Kılıç ve devrimci mücadelede kaybettiğimiz daha pek çok insan, benim öğrencilerimdi. Bunun acısını çok iyi biliyorum, bu sorumluluğu taşımanın zorluğunu da. Ama bu duygu bizim yanlışlarımızı söyleme cesaretimizi de kırmamalıdır.

Bir süre sonra baktık ki gazetemizle diğer örgütlerin gazeteleri arasında fark kalmadı. Aynı manşetler, aynı katliam haberleri ve yaygınca yapılan ortak bir yanlış: Temelsiz ajitasyon ve propagandanın aşırı kullanımı, giderek, beklenen sonuçların tersini doğurur. Propaganda, ajitasyon çok önemli bir sanattır. Çizgi ötesine geçtin mi tersini üretirsin. Biz de çizgi ötesine geçen şeyler yapmaya başlayınca, sokak çatışmalarının hızla artması ve yaygınlaşmasının da etkisiyle bir süre sonra, kitlesel hareketlerde daralmalar görmeye başladık.

Elbette belirgin olan bazı farklılıklara rağmen, genel olarak söyleyecek olursak gazetemizin başka gazetelerden çok büyük farklılıkları olduğu söylenemez.

Gazete, haftalık ajitasyon ve propaganda aracı. Dergi başka; çünkü derginin içerisinde uzun teorik tartışmalar var, orada başka yayınlardan kalitede nispeten ayrışıyorduk. Gazetede felsefe köşemiz vardı. O sayfayı bütünüyle ben yazıyordum. Aslında o dönemde *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm* adlı bir kitap hazırlıyordum. Bu kitap da Yazı Kurulu'nun onayından geçerek yayına hazır hale gelmişti. Tamamen yerli örnekler kullanmaya çalıştığım, basit bir dille yazılmış bu kitabı, gazetenin her sayısında yayımlamaya başladık. Hayli ilgi çekiyor ve okunuyordu. İbrahim Karakaş'ın çizip hazırladığı "İşçi Memet" ise okuyucunun ilk baktığı bölüm olmuştu. İbrahim, çizgilerle kapitalizmde sömürüyü anlatıyordu.

Derginin teorik bir içeriğe sahip olan ilk sayıları, ciddi tartışmalara neden oldu. Kemalizm konusundaki tartışmalarımız başlangıçta hakikaten bir açılım sağladı. Özellikle Kürtlerin ve soruna sömürgecilik temelinde yaklaşanların ilgisini fazlasıyla çekiyordu. Kurtuluş ile birlikte, sol çevrelerde

Kemalizm epey bir tartışma konusu oldu. Evrim, devrim konusu da çok tartışılıyordu. Evrim, devrim lafı öncü savaşın altyapısını formüle ediyor ve tartışma açıyordu. Ulusal sorun zaten önemliydi. Kemalizm'e vurmadan ulusal soruna yaklaşmak mümkün değildi.

Ama 78'lerden itibaren teorik-politik alanda üretkenlik haylice azaldı. İlhami "Biz artık üretemiyoruz" diye yazmıştı bir yazısında. Bir süre sonra Kurtuluş kendi tezlerini geliştiremez, yeni düşünceler üretemez hale geldi.

Neden üretemiyorduk? Bizi diğer birçok gruptan ayrıştıran ve neredeyse kimlik edindiğimiz en önemli tezlerimiz, pratik yaşamda karşılık üretemedi. Örneğin, Kürt sorununda daha ilk adımımızda bir bölünme yaşadık: *Tekoşin* bölünmesi.

İlk tartışma Seyfi Cengiz'in "Bölgeye gönderilen gazete gelirinin bölgede kalması" talebiyle başladı. "Hayır, merkezidir" denildi. Bu ayrışma ile tartışma çıktı, ilişkiler gerildi ve 1978 ortalarında koptu. Sonrasında bu kopuşu açıklamaya yönelik, iki tarafın da birbiri ile ilgili iddiaları oldu. *Tekoşin* adıyla bir dergi çıkarmaya başladılar ama derginin ömrü kısa oldu. Onlar da Kurtuluş gibi Kuzey Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olduğu tezini savunuyordu. Ama Kurtuluş, Kürdistan seksiyonu olan ortak örgütleme tezini savunurken *Tekoşin*, ayrı örgütlenmekten yanaydı. Seyfi Cengiz bizi küçük burjuva milliyetçiliği, egemen ulus milliyetçiliği ile biz de onu Kürt milliyetçiliğiyle vb. tavırlarla suçladık. Oysa aynı kişi az öncesinde MK üyeliğine önerilmişti. MK üyeliği gerçekleşmedi. Olsa ne olurdu? Mevcut komitenin düzeyini düşürmezdi. Birikimli bir arkadaştı. Sorun güven sorunuydu.

Seyfi Cengizlerle ayrışma önemli bir tartışmaydı kendi içimizde, üstelik ilk ve son olmadı.

KSD 11. sayıda"Proletarya'nın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım" başlıklı yazının "Demokratik Merkeziyetçilik Esastır" alt başlığında yapılan parti içinde demokratik merkeziyetçilik tanımı, görevli olduğum İstanbul Komitesi'nde ciddi bir tartışmaya yol açtı. Büyük çoğunluk bu tanıma katılmadığını ilan etti ve bölgelerde de tartışma toplantıları örgütlendi. MK'dan Doğan Tarkan da İstanbul Komitesi çoğunluğu gibi düşünüyordu. Verilen tanım bizim tarafımızdan "Stalinist bir anlayış" olarak adlandırılıyordu. Tartıştık ve sonuçta o tanımın düzeltilmiş halini ondan sonraki dergiye koyabildik.

Yayınlarla ilgili gelenekselleşen ciddi bir yanlışımız vardı. Bizim yayınlarımızda en ciddi yanlışlarda bile açık özeleştiri yapılmazdı. Hiç özeleştirimiz yoktur. Örneğin Erdal Kantar'ın yazdığı ve KSD 20. sayıdan 26. sayıya kadar yedi sayı süren " Sosyal-Emperyalizmin Teorisi(!) Yeni Narodnizmin Teorisidir" başlıklı yazıda, sosyalizmden geri dönüş olabilir mi, olamaz mı tartışması yapılarak altyapı-üstyapı ilişkisini anlatan Marksist kuramlara tamamen aykırı bir görüş aktarılmaktaydı. Yazıda kişisel imza değil Kurtuluş imzası vardı. Fark edildiğinde, dergide (sayı 24) "Bir Açıklama" başlığıyla yanlış düzeltilmeye çalışıldı. Kurtuluş adına yayınlanan bir yazıdaki bu dehşet yanlışı düzeltirken"özeleştiri" ifadesini kullanamadık. "Yeterince açıklanmadığı için... yanlış anlaşılmalara meydan vereceği için" gibi cümlelerle işi düzeltmeye çalıştık. O dönemde, bu tarzı eleştiren çok az sayıda insan vardı ve mutluyum ki onlardan ikisi Mehmet Kaptan ile bendim.

Bir sürü yazıda buna benzer açıklamalar yaptık. KSD 28. sayıdaki "Önemli Bir Açıklama" yazısında, "Faşist Saldırıları Ancak Sosyalistler Engelleyebilir" yazısında kullanılan dil ve görüşe ilişkin düzeltme yapılmıştı. Eleştirilen paragraf için "Bu paragrafta anlatılanlar Kurtuluş'un daha önceki tespitleriyle tümüyle çelişmektedir" denmesine rağmen, sergilenen dikkatsizlikten dolayı olsa da okuyucudan özür dilemek akla gelmemiştir.

Kurucular meselesi ve doğal önderlik

İlk Merkez Komite nasıl oluştu? Yayınların akabinde mi gelişti? Buna bağlı olarak da il örgütlenmeleri, mahalle örgütlenmeleri nasıl oldu?

Aslında benim açımdan Merkez Komite sadece koordine çalışması yapan bir ekipti. Doğrusu ben bunu bir doğal önderlik gibi düşünüyordum. Bu doğal önderliğin içerisinde kendimi sorumlu hissettiğim İlhami Aras, Şaban İba, Mustafa Kaçaroğlu vardı. Bunların hiçbirine "Bunlar benim şefim" demedim, asla. Bunlar benim önderim falan da demedim. Çünkü benim önderlerim Marx-Engels ve Lenin idi. Politik lider olarak da bütün farklı düşüncelerime rağmen, esas olarak Mahir Çayancı idim. Ama Kurtuluş'un başında düşündüğüm üç isim, benim geçmişten tanıdığım, kendilerine, eylemlerine güvendiğim ve birlikte yürüme konusunda tereddüt etmediğim arkadaşlardı. Üstelik oldum olası bende, içselleşmiş bir örgüt fetişizmi de olmadı.

Daha sonra parlayan isimlerden birisi Mahir oldu ama doğrusu, ne ben ne de Kaptan gibi arkadaşlardan hiçbiri, Mahir'i bir "doğal önder" olarak düşünmemiştik. Çünkü doğal önderlik esas olarak birlikte yaşamın yarattığı bir güven duygusu üzerine yükselir. Fakat örgütçülükten fazla anlamasa da bilgili, birikimli, değerli bir insan olduğunu biliyor ve böyle benimsiyorduk. Merkez Komitesi olayı benim açımdan problemli değildi. Doğal önderlik vardı, bu arkadaşlar kendilerini "Geçici Merkez Komitesi" adıyla oluşturdular. İtiraz eden de olmadı. Ben, bugün de yapılanı doğru ve doğal buluyorum. Bence burada bir sorun yoktur. Sonra da başkalarını Geçici Merkez Komitesi'ne katılmaya çağırdılar. Ali Demir, İsmet Çörtük ve Doğan Tarkan da GMK'ya katıldı. Bütün bunları bir yönetici organa katılım gibi değil, Kurtuluş'a katılım gibi değerlendirdim. Üzerimde ağırlığı olan bir organ olarak da hissetmedim. Bazıları GMK'yı kıl payı kaçırdı (Seyfi Cengiz) ya da reddetti (Hacettepeli Selçuk Eralp).

Bu ilişkiler genellikle kapalı süreçler olarak yaşanıyordu. O süreci yaşayanların bile birbiri hakkında, birbirinden sakladıkları düşünceleri, yorumları olduğunu biliyorum. Süreci adım adım yaşayanların içinde de bu bilgilere en fazla İlhami ile Kaçaroğlu sahip olabilirdi. Çünkü tabanda, Mahir'e kıyasla asıl ağırlığı, devrimci etkisi olan iki arkadaş onlardı. Şaban biraz efsane olarak bilinir ama bence pratik yaşamda, örneğin gençlik içinde bir Kaçaroğlu ya da genel THKP-C tabanı içerisinde bir İlhami kadar etkili olamazdı. O da sendikal alanda güçlü ilişkilere sahipti.

Mahir benim açımdan önemliydi. Epey uzun bir zaman sonra tanıdım Mahir'i. Okuyan, araştıran, yazan, bilgili bir arkadaştı; fakat onu doğal önder statüsü içinde hiç düşünmedim. Daha sonraki yıllarda ise onun en önemli eksikliğinin, örgütçü yeteneklere sahip olmamak olduğu doğrultusundaki düşüncelerim netleşti. Doğan Tarkan kendi çevresiyle ilişkilerini, dışa kapalı bir devre gibi sürdürmekte ısrarlıydı. THKP-C tabanıyla hiçbir zaman yeterince kucaklaşamadı. En çok anlaşabildiğim kişi Ali Demir'di. Kürt sorununda Ali Demir'in yeri belli ama merkezi bir görev için yeterli miydi acaba? O tarihi yeterince kucaklayabilecek miydi?

İsmet Abi, Mahir Çayanlarla eski arkadaş ve benim hayran olduğum biridir. Kendini aşmanın en önemli örneklerinden biridir. Doğrusu onun yeteneklerinin düzeyini bilmiyordum; çünkü MK'de olmak için sadece militan

yeterlilik vs. değil, başka yeterlilikler de gerekir. Fakat o, yanında çeyiz olarak Karadeniz'i de getiriyor diye düşünülüyordu.

Bu genişleme aslında, Şeh-Der sürecinde birlikte tavır alma kararı veren arkadaşlara danışılarak yapılmadı. Bir grup genişlemeye karar verdi ve tepki çıkmadı buna yönelik. Tam tersine kabul gördü. O koşullar içerisinde olabilecek iyi bir bileşimdi bu.

O dönemdeki örgütlenmeler bu temellerde oluyordu. Bir araya gelip seçimle filan olmuyordu. Biraz da örgüt ahlakı dediğimiz olay bu çerçevedeydi. Bu hakikaten hiç sorun olmadı. Sadece demokrasi tartışmaları, örgüt, parti tartışmaları gündeme geldiği zaman bir açığı fark ettik: Gecikmekteyiz. Neye gecikmekteyiz? Bu kadar büyüdük hâlâ bizim doğal yönetici (GMK) olarak benimsediğimiz kişiler, aynı statüyü sürdürüyor. Bir ara seçim falan olmadığını fark ettik. Doğal önderlikle bir hareket doğdu, genişledi ama bu genişlemeyi de yine kendisi saptadı. Örgütsel olarak ve ilişkilerimizle çok büyümüştük ama örgütümüzün ilk kongresine kadar (1986 Ocak) Geçici MK'yı örgüt üyelerinin seçimiyle oluşturma iradesini ilişkilerimize taşıyamadık.

Yeri gelmişken, bu çalışmanın ilk iki kitabının alt başlığı olarak kullanılan "Kurucular" tanımı için bir eleştirin vardı, onu belirtir misin?

Kurtuluş'un oluşumu dikkate alındığında, sözlü tarih çalışmasının üretimi ilk iki kitabın adındaki "Kurucular" sınıflamasına yönelik, bazı arkadaşların öne sürdüğü eleştirel yaklaşıma ben de katılıyorum. Bu sorunda, çalışmayı yapan ekibin sorumluluğunu abartmamak gerekir. Çünkü bu çalışmayı yapan ekip, kitabın adına ilişkin önerisini sunmuş, isimler tartışılmış, onların içerisinden çoğunluk oyunu alan "Kurucular" öne çıkmış. Belki yeterince geniş bir çalışma yapamamış olabilirler; onların olanaklarının kısıtlı olduğunu da biliyorum.

THKP-C taraftarı arkadaşlar, 1974 sonrasında, geçmişin eleştirisini de yaparak birlikte yürüyecekleri yapay bir birliktelik oluşturdu. Şeh-Der'deki toplantıdan sonra artık ayrı iki hareket olarak yola devam etti. Yayınlar olmadığı için bu iki hareket içerisinde öndeki isimler, kısa bir süre hareketin adı gibi kullanıldı: Nasuhçular, Kaçarcılar. Bu bir zorunluluktu elbette.

Fakat bizde "Kurucu" kavramının içeriğine denk düşen bir kuruculuktan söz etmek mümkün değildir. Bu düşünce asla "Kurucu" diye adlandırı-

lan insanların bu değere layık olup olmamalarıyla ilgili bir tartışma değildir. Kitapta bu başlık altındaki isimlerin kuruluşa katkısı kadar öneme ve katkıya sahip başka arkadaşların da var olduğunu söylemek istiyorum. İsim tartışması değil bu; ama bir yanıyla emeğe saygıya davet, öteki yanıyla Kurtuluş tarihini yanlış tanımlamalara itirazdır. Benim eleştirim bu açıdandır.

Birincisi, biz sıfırdan başlayarak bir örgüt kurmadık. Düşüncelerimizin bütünü Mahir Çayan'a dayanıyordu. Bize "inkârcı" diyenlere verdiğimiz yanıt da bu eleştiriyi şiddetle reddetmek ve kendimizi o çizgiyle ortaklaştıran duruşu sergilemekti. Biz bir sürecin, bir örgütün içerisinden geldik, kendimizi onunla birlikte anlattık. Kurtuluş hareketi THKP-C kökeninden gelip, bazı noktalarda kökenini oluşturan düşünceleri eleştiriyordu. THKP-C bir sürü örgüt yarattı, biz bu örgütlerden birisiyiz. Dev-Yol karşısında "Biz de o kökendeniz" diye kendimizi yırtıyor, Dev-Yol'un Mahir Çayan'ı çarpıttığını iddia ediyorduk. Hiçbir zaman THKP-C'yi reddetmedik.

İkincisi, eğer kurucular diye mutlaka bir "doğal önderlik" yaratılacaksa İlhami Aras, Şaban İba ve Kaçaroğlu demek gerekir. 68 hareketi dönemindeki rolleri ve konumları bakımından ilk gözüken üçlü buydu. Belki bu kez Mahir dışarıda kalabilirdi. 68 hareketinde binlerce devrimciden farklı özel bir konumu olmadı. Bu asla kişiliklerle ilgili bir tartışma değildir. Kurucu deniliyorsa seçilenlerin benzerliklerini gösterecek ölçütler olması gerekmez mi? Tarihten taşıdıkları misyon, oluşum aşamasındaki rolleri ve etkileri, emek boyutu vb. Ama bakıyoruz hareket oluşumunu gerçekleştirmiş, yürüyüşe geçmiş, Doğan Tarkan ve kendisine olağanüstü bir saygı duyduğum İsmet Öztürk bu harekete "katılıyorlar." Kurtuluş çalışmaları içerisinde önemi var mı? Tabii ki çok fazla var. Kurucu mu? Hayır. Bu hareketin kuruluşu aşamasında varlıkları söz konusu değil. Hareketin büyümesinde, olgunlaşmasında, yayılmasında büyük rolleri var. İsmet Öztürk, Mahir Çayan'ın bıraktığı mücadele mirasını Karadeniz'de yiğitçe sürdürüyor. Doğan Tarkan ve Zeki Erginbay başka bir siyasal yapıdan katılmışlar. Eğer onlar kurucuysa o zaman bu sayılan isimlerin dışındaki mesela Mehmet Kaptan, Metin Ayçiçek, İrfan Cüre, Doğan Fırtına gibi Şeh-Der toplantısıyla birlikte tavır koyarak, bu bölünmede başından beri yer alan isimler niye kurucu değil?

Üçüncüsü, bu "kuruculuk" lafına arkadaşlardan özellikle Mahir Sayın'dan itiraz gelmesi gerekirdi. Türkiye'ye ilk girişimden sonra gerçekleşti-

rilen 1. Kongre sonrasında ortaya çıkan örgütsel sorunları, yurtdışındaki arkadaşların da katılımıyla Şam'da bir konferans yaparak tartıştık. (1987) Ben ve MK'dan arkadaşlar Suriye'ye girerken Muhaberat'ın oluşturduğu bir tuzağa düştük ve yakalanarak Suriye'de yargılandık. "Sınır ihlali"nden dolayı bir buçuk ay hapis yattık. Biz cezaevinden çıkınca, 4. Konferans'ı orada gerçekleştirdik. Konferans'ta Nasır arkadaşla çok ciddi bir gerginliğimiz olduğu için "Bu konferansa kim, ne adına katılıyor?" türünden bir tartışma çıktı. Soruyu daha da netleştirerek "Metin Ayçiçek ne adına katılıyor?" diye soru sordu. Mahir Sayın orada şu açıklamayı yapmıştı: "Metin Ayçiçek, Kurtuluş'un ilk on kurucusundan biridir ve bugün de MK üyesidir." Eğer kuruculuk dediğimizde o ilkler kast ediliyorsa Mahir Sayın'ın söylediği on kurucu, kurucu olarak geçmeliydi; çünkü kendi ifadesiyle bizim hukukumuz oydu. Eğer kitabın bu adı alacağından haberdar idiyse bu isme Mahir itiraz etmeliydi.

Üstelik "Kurucular" sözü örgütsel bir yapılanmayı tanımlamaktan da yoksundur. Bunun yerine bu grup "İlk Merkez Komite" ya da "Geçici Merkez Komite" gibi adlandırmalarla ifade edilebilirdi.

Gönül Erterzi: Bu noktada bir açıklama yapmak lazım; bu isim mevzusu onlara, yani Mahir Sayın ve diğer arkadaşlara kadar gidip tartışılmış, onların da onayı alınmış bir konu değil. Kitaplarla ilgili isim, alt başlık gibi konular akademik olarak bize destek veren ve bu çalışmayı fiilen yürüten, "Sözlü Tarih Çalışma Grubu" dediğimiz grup içerisinde tartışıldı. Dolayısıyla o noktada haksızlık yapmamak lazım. Bu eleştiriyi dikkate almalı ve birilerini rahatsız ediyorsa mutlaka bunun üzerinde durup anlamaya çalışmalıyız. Bu konuda bazı arkadaşlarımızın –ben kendimi öyle görüyorum– ciddi bir bilgi eksikliği vardır. Arkasından böyle bir tartışmayı getireceğini hiç düşünmedim, bilemediğim için düşünmedim ama hakikaten gelen eleştirilere bakıldığında anlamlı buluyorum bu eleştiriyi. Bence de yanlış ve eksik yapmışız. Oradaki amaç ilk MK'yi ifade etmekti, kitaplarda onların yer aldığını belirtmekti ama "Kurucular" alt başlığı bu amacı karşılamadı. Orada bir eksiklik yapmışız.

Açıklamanız için teşekkür ederim, hangi genişlik içerisinde bir tartışma yapıldığını bilmiyorum ama arkadaşlardan, biz bunu tartıştık, böyle bir

öneri çıktı, öneri sonucunda "Kurucular" ismi ve bundan sonraki bölümleri de bölgelere ayırarak adlandıracağız şeklinde yanıt gelmişti. Sadece süreci yanlış aktardığı için bir itiraz yöneltiyorum. Tabii şahsımla ilgili olarak emeğim kadar iddia sahibi olurum, bu da ayrı bir şey. Ama sözlü tarih çalışmasını sürdüren arkadaşlar zaten benim ya da başkalarının emeğini inkâr etmiyorlar, "Kurucular" dediğinizde de benim emeğimi inkâr etmiyorlar, bu ayrı bir şey.

Peki, eleştirinizi de kayda geçtikten sonra devam edelim. Merkez Komite oluştuktan sonra diğer komite örgütlenmeleri de devreye girdi mi?

Tabii, zaten o aşamalarda biz örgütlenmeye başlamıştık bile. İl örgütlenmesinden evvel mahallelere kadar örgütlendik. İlk "eğitimle başladık" dedim. Eğitim sadece bilgi aktarma faaliyeti değildi. O benim hedefim ama yerelde örgütlenmelere yönelik büyük bir önemi vardı. Zamanla il örgütlenmeleri de başladı. Hızla yayılıyor ve gittiğimiz her yerde bir örgüt birimi yaratıyorduk.

Tabandan başlayıp yukarıya doğru çıkan bir model gibi mi gelişti?

Tam öyle değil. Tabanda bir potansiyel vardı ve bunu örgütlemeyi önüne hedef olarak koymuş merkezi irade vardı. Tabandan önce, tepeden bir irade vardı. Ama bu iradenin örgütlenme talebini cevaplayabilecek olan, yine o eski tarihlerin üzerinden şekillenen hazır bir kitle de vardı. Bu kitlenin içerisine girmeye başlıyorsun. Biz az çok gücümüz olan Siyasal, Hacettepe gibi yerlerden başladık. En sağlam olduğumuz, en çabuk örgütlenebileceğimiz yer Siyasal'dı. Birlikte yaşanan süreçlerle Hacettepe, Dil-Tarih derken genişledik. İstanbul'da da böyle oldu ve bu genişleme esas olarak öğrenci gençlik içerisinde oldu. Bu örgütlenmenin bir riski de vardı. Dev-Genç pratiğimizde de örgütlenme, öğrenci gençlik içerisinde sıkışıp kalmıştı. Bu tür örgütlenme bizi geçmişte olduğu gibi sınıftan koparabilirdi.

Tabandan yukarıya doğru bir örgütlenme, sistem karşıtı, radikal politik hedeflerde neredeyse olanaksızdır. Fantezi ise bizim işimiz değildir. Bir mahallede yeterli bir güç ortaya çıktı mı orayı örgütlüyorduk. Komiteler kurduruyorduk. Fakat yanlışlarımız da oldu elbette. Gençliğin büyük ağırlığı oluşturduğu hızlı bir örgütlenme isteği, bizi de bölgesel iktidar çatışmaları içerisine sokuyor, sol içi çatışmalar kirliliğine bulaştırıyordu. Bugünkü

kafayla bunu savunan hiçbir arkadaş yok. Ama bu benim için bir şey ifade etmiyor. Kendimi de koyarak, bugün "Ben sol içi şiddeti savunmadım" demenin marifet olmadığını biliyorum. Hepimiz bu işin içerisinde ortak sorumluluk sahibiyiz. Yayınlarında ne yazarsan yaz, sol içi şiddete girince diğer gruplarla olan bütün farklılıkların ortadan kalkıyor, onlarla özdeşleşiyorsun. Eylemde farkımız neydi? Diğerleri de benzerimizdi. Aynı tarihten doğan bir kültürel karakter ortaklığımız vardı.

"Kim başlattı?" sorusu bütün çatışmalarda olduğu gibi, sol içi şiddet olaylarının da en hileli sorusudur. Çatışmayı meşrulaştırmak amacıyla kullanılır. Bir çatışma böyle tarif edilmez. "Kim başlattı?"sorusu ile suçluyu bulabilirsiniz ama bu soru kavgayı açıklamaz. "Nasıl ve neden sürdü?"sorusu daha önemlidir. "Dev-Yol başlattı."Tamam. "Kim sürdürdü?" Biz sürdürdük. Daha sonra pek çok arkadaşın "Ben karşıydım" söylemi içerisine girdiğini öğrendim. Çok açık söylüyorum, o dönemde bu işe karşı olup da "Arkadaşlar bu iş yanlıştır" diye açıkça direnen bir önder görmedim. Çatışmalar belli bir noktaya gelince savaşı durdurmak için atılan adımlar, yani barış müzakereleri "Ben zaten çözmek istiyordum" anlamına gelmez. Hele GMK'den hiçbir arkadaşımın bunu söylemeye hakkı olamaz. Niye hakkı olamaz? Çünkü herkes çatışma süreçlerinde de sonrasında da aynı organ içerisinde görevine devamı etti. Oysa bu tavrı engelleyerek yeni bir gelenek yaratabilmiş olsalardı, bugün belki de "önder" adıyla anılmaya hak kazanabilirlerdi.

Tarihi, zorunluluk teorileriyle açıklama sahteciliğine düşmemek gerekir. "Yanlıştı ama o zamanın koşullarını düşünelim, mecburduk" gibi bir tavır, en tehlikeli olan tavırdır. Benim en çok korktuğum şey, tarihi mecburiyetlerle açıklamaktır. Önümüze çıkan her sorun için, birden fazla çözüm olanağı olduğunu bugün çok daha iyi biliyoruz. Yeni bir toplumsal sistem için verilen mücadelede uygulanan yöntemler, oluşturulacak yeni toplumun genetiğinin oluşumunda da katkılı olacaktır. Sonradan düzeltemezsin. Doksan yıldır farklılaştırılamayan İttihat Terakki tarihi bunun güzel örneğidir.

Kavgada kadınlar vardı ama hiçbir komitemizde kadın yoktu

Merkezden aşağıya doğru, örgütlenmelerde kadın var mıydı?

Hiçbir Merkez Komitemizde, hiçbir İl Komitemizde hiçbir önemli komitemizde kadın yoktu. Enteresan bir şeydir. Oysaki Merkez Komitesi'nde yer alabilecek kadınlar vardı. İl komitelerine girebilecek kadınlar fazla miktarda vardı. Olmamasının gerekçesi neydi? Diğer örgütlerde olan şeyin aynısı: Kadın sorununu ele alış anlayışımız.

Örneğin, Ankara'daki ADKD içerisinde çok değerli kadın arkadaşlar vardı; İstanbul'da da öyle. Ama gel gör ki siyasal sorumluları hep bir erkekti. Yaşıt örgütlerimizden hayli ileride olmamıza rağmen bu, en tepeden alta kadar, bizi erkek egemen düşünceden uzak tutmaya yetmiyordu. Bağımsız kadın örgütlenmesi düşüncesine hayli uzaktık. Kadın sorunu ile ilgili yazdığımız yazılar, Avrupa'da yıllar öncesinde tartışılmış konuların yeni keşfiydi. Temel organlarda kadın arkadaşların sayısal azlığı, "yetenekli kadın arkadaşların sayısının azlığı" ile asla ifade edilemez. Çok fazla sayıda, hakikaten militan olan kadın arkadaşımız vardı. Yani koşturmada, örgütçülükte, teorik politik birikime sahip olma ve onu ifade edebilme gücünde olan çok sayıda kadın vardı: Ama önlerinde erkekler vardı.

Kendilerinden beklentilerimiz olabilecek kadın arkadaşların önemli bir kısmı, zaten üst düzeydeki yönetici arkadaşların eşleriydi. Birisi benim eşimdi örneğin. Benim kadar koşturuyordu. Bu birlikte yaşamı da etkileyen bir sıkıntı oluşturuyordu ama o önemli değil; çünkü sonuçta egemen bendim. Örneğin Zerrin Sayın kadar Kurtuluş hareketine emek veren çok az sayıda erkek arkadaş tanırım. Emeği olağanüstü boyuttadır. Küçücük kızı Zeynep kucağında, gazetede sabahlara kadar hiç şikâyet etmeden çalıştığını biliyorum. Enteresandır, İbrahim Karakaş eşiyle birlikte gazetede çalışırdı. İbrahim örgütte gazeteyi temsil edebilir bir pozisyona sahipti; fakat kadın arkadaşımızın adı yoktu. Sadece dizgici idi. Aynı risk altında, aynı işleri yapıyoruz. Orada o hayatı kabul etmiş bir kadın ama sorsan "İbrahim'in karısı" olarak geçerdi. Armağan ADKD başkanıydı. Çevremdeki "ileri" arkadaşların çoğundan daha kültürlüydü. Toplumumuzda çoğunluğun neredeyse günah saydığı, Klasik Batı Müziği gibi bir mutluluk alanına ondan öğrendiklerimle adım attım. Kadın sorunu üzerine yazılar yazan, *Demokrat Kadın Dergisi*'ni (1980-Mayıs) yayınlayan birçok kadın arkadaştan biri. Ama

Metin Ayçiçek'in eşiydi. Ama Metin hiçbir zaman Armağan'ın eşi olarak tarif edilmedi. Mine Zorlukol (Kaptan) *Aşama Dergisi*'nde çalışmış, vefakâr, fedakâr, yetenekli bir arkadaş. Fakat Kaptan'ın eşiydi. Kaptan hiçbir zaman Mine'nin eşi diye tarif edilmedi. O kadar çok değerli kadın arkadaş vardı ki, tek tek isim saymakla unutabileceklerime haksızlık yapacağım korkusuyla saymıyorum.

Bu sorunun yanıtını hiç başka yerlerde aramaya gerek yok, çünkü yanıt çok nettir: Biz Kemalizmde ya da ulusal sorunda olduğu gibi kadın sorununda da bir yeni açılım yapmak istedik. Ama özellikle kadın sorununda başlangıcından itibaren iddiamızı bile sahiplenemedik.

Kurtuluş kadın sorununda bir şeyler yazdı, doğru. Ama kadının gücünün dışa taşmasını engelleyen ilişkileri terk etme konusunda bir atılım yaratamadı. Bunu kendi içinde olduğu gibi toplumsal olarak da başaramadı. Daha sonraki yıllarda, sosyalist örgütlerin içerisinde yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle kendini tanımlamayı öğrenmiş olan kadınların tepkisel çıkışları, Türkiye'de feminizme yeni bir kan vererek kadın hareketinin güçlenmesine yardımcı oldu. Yani bu ülkede kadın hareketinin ivme kazanması, ne Kurtuluş ne de diğer sosyalist hareketlerin becerisi değil, bu deneyimi acı olarak yaşamış kadınların kendi eseridir.

Biz, Türkiye'de 1987 sonrasında ortaya çıkan kadın hareketini de küçümsedik. Feminist hareket içinde yer alan isimlerin önemli bir kısmı bizim geçmişte yoldaşımızdı." Ne yapıyor, ne işlerle uğraşıyor kadın yoldaşımız?" diye sorduğumuzda, "Ha o mu, bıraktı, kadın hareketiyle uğraşıyor" cevabını çok duymuşumdur. Bu, küçümseyen hatta aşağılayan "sosyalizmden feminizme düştü" anlamında bir cevaptır. "Hedefimiz sadece emekçi kadınların mı yoksa bütün olarak kadınların kurtuluşu mu?" tartışmasında, benim açımdan yanıt ikincisidir. Ama biz bunları aramızda tartışıyor muyduk? Geyik muhabbeti anlamında tartışıyorduk belki. Aşağı doğru tartışabilir miydik? Düşünüyorum da herhalde tartışmazdık; ben de tartışamazdım. Niye tartışmazdım? Kendim inanmam lazım önce. Yani önce kendimi değiştirmiş olmam gerekir. Artı-değeri biliyorum, artı-değeri bildiğim için de burjuvazinin nasıl işçiyi sömürdüğünü biliyorum, bana da hiç dokunmadığı için hatta belki yararı olacağı için bunu rahatlıkla açıklayabiliyorum, ama öbürü farklı. Örneğin, bekâret dediğin olay; "namus" demek üstelik. Bu değerleri belki sohbetlerimizde tartıştık ama bunlar kendimizin değişimini sağlamaya yetmedi.

Bir örneğim var: Kurtuluş'un ilk dönemlerinde İMO'da toplantı ve eğitimlerimizin yoğun olduğu günlerde, bir grup arkadaş benimle görüşmek istedi. Pavyonda çalışan bir grup kadın, sendika kurmak istiyorlarmış. Benim elim ayağım birbirine karıştı. Hemen oturdum, beynimde teoriler üretmeye başladım. Bu yanlıştır, biz bu sendikalaşma hareketini gerçekleştirmeye kalkarsak bu mesleğin meşruiyetini savunmuş oluruz. Bu mesleğin meşruiyetini savunursak o zaman bizim "ahlâk" gitmiş olur. Buluşmaya aracılık yapan arkadaş da Kurtuluşçu ve bir tiyatro sanatçısı. Onun da ilişkilerini perişan etmemek için kadınlardan biriyle buluşmayı kabul ettim. Ürküyorum; çünkü filmlerdeki gibi eteği yırtmaçlı, dekolte giyimli, boyalı, abartılı süslü biriyle karşılaşacağımı düşünüyorum. Buluştuk. Makyajı bile olmayan, gayet sade giyimli bir kadın geldi. Herhangi bir yerde görsem, o zamanki literatürümüze göre "bacım" diyeceğim bir kadındı. Konuşmaya başladık ve ben, bu alanda ne kadar bilgisiz olduğumu fark ettim."Kapitalizm emeği olduğu kadar her şeyi, kadını bedenini de metalaştırdı. Emeğin sendikası var, bizim de haklarımızı koruyan bir sendikamız olmalı" diyordu kadın. Söylediklerim abartı değil, azı var çoğu yok. Ben Kapital'i okudum, artı-değeri iyi kötü biliyorum. Kadın "Biz insanların zevklerini tatmin ederek para kazanıyoruz. Bir müzisyen sahneye çıkıp şarkı söyleyince hangi ihtiyacı tatmin ediyorsa biz de o ihtiyacı tatmin ediyoruz? O da bir tatmin, keyif, zevk verdiği için para kazanmıyor mu?" dediğinde yanıt arama telaşı içerisine girdim. Ben bunalmış vaziyette baktım cevap veremiyorum, "Yok öyle düşünemeyiz, bu mesleği meşrulaştırmak olur" deyip erkekçe bir karar verdim.

Aranızda eşcinsel biri olsaydı bunu açığa çıkarabilir miydi?

Hayır, aramızda olsa bizim kafa yapımızdan dolayı kendisini deşifre edebilecek bir insanın olabileceğini asla düşünmüyorum. Ona uygun değildik. Günlük yaşamda kullandığımız sözcüklerden bile yola çıksak, durumumuzu yeterince anlayabiliriz. Bu ilişkilere yönelik bütün sözcükler küfürlerimizin içerisinde birinci sırada yer alıyordu. Kadına küfür etmek çok ayıplanırdı ama bunun aynı kaynaklı bir başka türevi olan eşcinselliğin aşağılanması, erkek toplumumuzun geleneksel davranışıydı.

Evlilik, aile, sosyal hayat

Eğlence, içki vb. konulara nasıl bakılıyordu? Kültürel alanlarla ilişkiniz nasıldı?

Bunlara yönelik farklı standartlar oluyordu. Bazen gruplar yan yana geliyor ve o zaman içki de içiliyordu. İçkiye karşı tepki yoktu ama dar gruplarda oluyordu, büyük gruplarda içki olmuyordu. Eğlencenin çeşidine bağlı ama eğlenmeye çok zamanımız olmuyordu açıkçası. Eylem sıklığı ve geceleri tehlikenin daha fazla olduğu düşüncesiyle sinemaya gitmeyi unutmuştuk. Mesela 68'de sinemaya, tiyatroya daha çok giderdik. O zamanlar Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) hepimizin gözdesiydi. Kurtuluşlu yıllarda sinemayı, tiyatroyu iyice unuttuk. Sanırım kültürel alanda epey geri düşmüştük. Eğlence de niteliğini değiştirmişti. Mesela faşistlere karşı elde ettiğimiz bir zafer bizi mutlu eden, keyifli bir ortamda saatlerce sohbetini yapabildiğimiz bir şey haline gelebiliyordu. Bar, pub gibi yerler yadırganırdı. Bir örnek aklıma geldi: Şaban İba'nın, sendika yöneticileri ile kurduğu bir ilişkide, onları içkili ve dansöz de olan bir lokantaya götürdüğünü, hatta o lokantada dansözün masaya çıktığını duyduk. Bunları duyduğumuz zaman kendi aramızda ağır eleştirmiştik. Dediğim gibi, eğlence anlayışı biraz farklılaşmıştı. Aslında sanırım biz eğlence ihtiyacından uzaklaşmadık da birlikte eğlenemez hale geldik. Sürekli faşist saldırılar, operasyon beklentisi, insanların önemli bir kısmının illegal koşullarda yaşıyor olması ve yoğun çalışma koşulları içerisinde, eğlence pek de aklımıza gelmiyordu.

Fakat kültürel alandan kopuş çok önemliydi. O dönemde en fazla okuyan Kurtuluşçulardı diyoruz; ama bunu abartmamak gerekir. Tepelerde bulunan ve "önder" olarak tanımlanan az sayıda insanın dışında Kurtuluşçuların da çok fazla okudukları söylenemez. Fakat yaptığımız eğitim çalışmaları sınırlı da olsa etkili oluyordu. Arkadaşlarımız, diğer siyasetlerle yapılan tartışmalarda, bazen aslını okumadıkları halde aktardığımız kaynakları kullanarak muhataplarını susturabiliyorlardı. Bu anlamda genelden bir farkımızın olduğunu düşünmüyorum.

İlk eşin Armağan'la nasıl tanıştın?

O zamanlar Armağan, Hacettepe Üniversitesi Biyoloji bölümünde okuyan, genel olarak sosyalist bir öğrenciydi. Babası Yargıtay'da hâkimdi. Arkadaşı Gülay Merdol ile birlikte, dar bir çevrede sürdürdüğümüz sosyalist

eğitim çalışmalarımıza, henüz Kurtuluş olarak çıkışımızdan önce katılmaya başladı. Öğrenmeye yönelik olağandışı bir ilgisi vardı. Bölünme sonrası Kurtuluş'un oluşumunda Armağan ve Gülay da bizimle birlikte tavır koyan ilk kadın arkadaşlardandır ve o dönemde henüz aramızda duygusal bir ilişki yoktu. Kurtuluş'la birlikte yaygın eğitim çalışmalarına başladığımızda Armağan'ı ve birkaç kadın arkadaşı eğitimcilerin eğitimi programına soktuk ve çalışmayı sürdürdük. Okumayı, sorgulamayı, tartışmayı çok seviyordu ve bu ilişkiler üzerinden sık sık görüşüyorduk. O süreç içerisinde duygusal yakınlaşmamız arttı. Ben bu konularda biraz tutuk bir insandım, duygularımı söylemek konusunda fazla ketumdum. Belki biraz köylülük var, belki siyasal sorumlu olmanın getirdiği "yanlış anlaşılır" kaygısı falan. Belli ki davranışlarım duygularımı ele verdi. Bir gün kendisi, "Senin bana yönelik davranışlarında farklı bir yakınlık seziyorum, bu doğru mu?" diye sordu. Ben de kafamı yere doğru eğdim ve "Evet" diyerek itiraf ettim. Kendisinin de benzer duygular yaşadığını söyleyince, aramızdaki birlikteliğin adımı atılmış oldu. Eğilimlerimizin ortak olduğunu görünce bir süre birlikte yaşadık. Bir süre sonra, ailenin de desteğini alabilmek amacıyla resmi bir evlilik yaptık. O zaman resmi evliliğe kökten bir karşıtlığım yoktu ama resmi evliliği zorunlu olarak da görmüyordum. Kadın sorununa bakışımızın ifadesi buydu.

Babası hâkim, annesi aristokrat bir aileden gelme. Önce, hâkim olan babayla tanışmam gerekiyor. O hâkim; ben polis tarafından aranan, eskiden cezaevinde yatmış, henüz askerlik yapmamış, bir kapıda sabit çalışma hedefi olmayan bir komünist.

Önce bir araştırma yaptım. 1920'li tarihlerde TKP'nin *Kurtuluş* adlı bir yayın organı vardı. Rasih Nuri İleri bu gazeteleri Türkçeleştirdi ve Latin harfleriyle yeniden Yayımladı. Ama hemen bu kitabın yayınından dolayı "komünizm propagandası" suçlamasıyla yargılandı, ceza aldı. Bu mahkeme kararını onaylayan Yargıtay oylamasında, ret oyu verip, "düşünce özgürlüğünü" savunarak uzunca bir yazıyla şerh koyan tek kişi Armağan'ın babası Ali Rıza Önder'di. "Abdülhamit zamanında bile yayınlanabilmiş bir kitabın, günümüzde sadece dilinin Türkçeleştirilerek Latin alfabesiyle yayınlanmış olması asla suç olamaz. Bu karar ile yargı Abdülhamit çağından daha geri bir noktaya gitmiştir" diye uzun bir muhalefet şerhi vardır.

Baba tanışmak isteyince bu bilgilerime güvenerek durumumu Armağan aracılığıyla aktardım. Bir gün ben Yargıtay'a gittim ve bürosunda buluştuk,

güzel bir sohbet gerçekleştirdik. "Siz karar vermişsiniz, itiraz edeceğim hiçbir şey yok" dedi. Daha sonra ailenin diğer fertleriyle de tanıştık. Aileden birileri yaşam biçimimiz dolayısıyla tedirgindi. Fakat Armağan "Ben devrimci mücadelenin içerisinde yer alacağım. Metin'le de evleneceğim" diyerek aileyi terk edip benimle beraber oldu.

O sıralarda "SBF'den teksir makinelerinin kaldırılması" olayından dolayı ben de aranmaya başlamıştım. Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer (CHP) ile ilişkilerimiz iyiydi. Liste asmak gibi kuralların bir kısmını uygulamadı ve nikâh günü belediye arabası bizi aldı belediyeye götürdü. Kalabalık bir grup arkadaş hem nikâh hem de herhangi bir durumda polise karşı korumak için oraya geldiler. İlhami Aras, nikâh şahidimiz oldu ve nikâh yapıldı. Tam çıkarken bir baktım kafamdan aşağıya demir paralar yağıyor. Meğer Ali Demir de kendi geleneğini yerine getirip önceden bozdurduğu bir avuç parayı başımızın üzerinden havaya savurup, düğünü kutluyor.

Biraz daha okumanın, biraz daha bilgili olmanın havasıyla ilişkimizi "aşka dayanan proleter evlilik" olarak tanımladık. Birbirimizi severek evlendik, şansımız politik düşüncelerimizdeki ortaklığın da baştan hazır olmasıydı. Aşk yanı hazırdı ama "proleter evliliği" dediğimiz olaydan kast ettiğimiz, birinin proleter, birinin burjuva olmasıysa, bu doğrudur. Ben bu ilişkinin burjuvasıydım, erkek cinsiyetinin bir takım avantajlarını, hiç olmazsa bir kısmını hâlâ koruyordum. En azından toplumsal olarak bu bana veriliyordu, ben de o dönemdeki istisnasız bütün erkek arkadaşlar gibi bu avantajı kullanıyordum. Evliliğin proleter yanını da Armağan oluşturuyordu.

ADKD'nin siyasi sorumlusu olmak dışında hiçbir alanda Armağan'la aynı alanda çalışmadık. İstisnaları olmakla birlikte eşler genellikle farklı gruplarda tutulmaya çalışılıyordu. Bilinçli bir tercih miydi, rastlantısal bir olay mıydı hatırlamıyorum ama daha sonraki yıllarda bunun bilinçli bir tercih olması için akıl yürütmeye çalıştım ve uygulamaya çalıştık. Ama öncesi için bunu kesin olarak söyleyemiyorum.

Evliliklerde örgüt onayı gibi bir şey söz konusu muydu?

Çok yerde duydum, önce o konunun altını çizelim, Kurtuluş da dâhil olmak üzere, örgütlerin birlikteliklere, kimin kiminle evleneceğine, kimin kiminle evlenmemesi gerektiğine yönelik kararlar aldığı, bunların örgüt politikaları, örgüt kuralları içerisinde yer aldığı ve uygulandığı yönünde iddia-

lar duydum. Başka örgütler nasıl yaşardı bilmiyorum, kendi örgütüm açısından çok açık söylüyorum: Özel yakınlıklar, kişisel hukuklara dayanan böylesi öneriler olmuş mudur, gerçekten bilmiyorum. Ama o günkü düşüncelerimde bile eğer böyle bir şey benim yanımda olsaydı kesinlikle eleştirir ve böyle bir kararı takmazdım. Benim çevremde bu tür bir müdahaleye hiç ama hiç tanık olmadım.

Bu saptamadan "evlilik sorununa doğru bakıyorduk, kadın sorununa doğru bakıyorduk" sonucu üretmemek gerekir. Ama diğer örgütlere kıyasla belki biz, biraz daha modern bir harekettik. Biraz daha "liberal" bir örgüttük.

Teorik olarak ne söylersek söyleyelim, örgüt olarak biz de toplumsal cinsiyet anlamında "erkek" bir örgüttük. Bunun en tipik örneği, Ankara Devrimci Kadınlar Derneği' (ADKD)dir. Derneği kadın yoldaşlarımız oluşturdu. Doğal olarak yönetim kurulu kadınlardan oluşuyor. Derneğin bütün elemanları koşturan, iş yapan, sorumluluk üstlenmiş ve en az bizim kadar çalışan kadın arkadaşlardı. Yönetim Kurulu kararlar alıyor ama siyaseten bunun geçerli olup olmayacağının onayını, siyasal sorumlu olarak ben veriyorum. Kadın sorununa bakışta pratikte böylesine bir gerilikle, diğer örgütlerden çok da farkımız yoktu.

Kurtuluş başlangıç saptamalarını daha sonra geliştiremedi

Peki, sence Kurtuluş olarak ortaya atılan diğer tezler geliştirilebildi mi?

Biz Kemalizm'e yönelik ciddi bir çıkış yaptık. Ama bizden önce de Mihri Belli'nin Kemalizm tanımından farklı tezleri olanlar vardı. Biz, MDD anlayışındaki Mihri Belli'nin Kemalizmin sağ yorumu ile Kaypakkaya'nın sol yorumu arasında duran THKP-C'den, biraz daha ileride bir yoruma sahiptik.

Fakat bir süre sonra ilk çıkışımızdaki saptamaları geliştirmek yerine, giderek kendi tezimizin biraz gerisine düştük diye düşünüyorum. Sol çevrelerde konuya ilişkin yeni ufuklar açılacak beklentisi yaratmıştık ama daha sonraki yazılarımızda ileriye doğru ikinci bir adımı atamadık. Tersine, giderek Kemalizm kavramının gerisine doğru fiili bir dönüşte bulunduk.

Bu niyetlerle ilgili bir konu değildi. Biz Kemalizmi eleştirirken daha sonra Dev-Yol'u oluşturacak grupla yani Kemalizmi eleştirmeyenlerle beraber-

dik. O tartışmalar içerisinde, Kemalizmi eleştiren bir boyut ya da farklı bir tarifle bir saptama yaptık; fakat bölünme olduktan sonra her iki taraf da kitlesel güç olmak için aynı tabana hitap etmeye yöneldi. Mahir Çayan'ı savunuyoruz diyenle, Kemalizmi eskisi gibi savunmaya devam etti. Bunu eleştiren, itiraz eden bizdik; fakat tabanı kapma yarışına girdiğimiz an, bu kökenin mirasçılarında en güçlü direnişin Kemalizm konusunda geldiğini gördük. Bu nedenle –belki de taktik olarak– Kemalizm eleştirisini derinleştirmekten uzaklaştık. Bu kendiliğinden mi oldu, bilinçli mi oldu çok önemli değil ama bu oldu.

Daha sonraki *Kurtuluş* dergilerinde ilk yazdıklarımızı geliştirecek, derinleştirecek Kemalizm eleştirileri yoktur. Seçim dönemlerinde CHP ile ittifak arayışları da eleştirel yaklaşımın dozunu asgariye indirme tutumunda etkili oldu sanırım. Örneğin, ilk sayılarımızda bir devrim ittifakı şöyle dursun, anti-faşist mücadelede bile proletarya devrimcilerinin CHP ile bir ittifak oluşturamayacağını söylerken örneğin, *KSD* 13. sayıda yer alan "CHP Üzerine" başlıklı yazıda CHP'nin değişimi pozitif bir gelişim yaklaşımıyla anlatılarak geldiği nokta, "demokratik sol" olarak tanımlanabilmiştir. Daha radikal bir alana yönlendirilebilmesi için de anti-faşist mücadeleye çekilmesi önerilebilmiştir.

Kemalizm eleştirilerini derinleştirseydik belki geleneksel devlet partisi CHP içerisindeki bu arayışlar ya da seçim dönemlerinde üstü kapalı destekler söz konusu olmazdı. Sıkça sergilenen bu durum bize "CHP ile uzlaşan" bir görüntü veriyordu. Revizyonizm eleştirileri biraz da buralardan kaynaklanıyordu. Kemalizm'den kopuşun radikal bir değişim süreciyle gerçekleştirilememesi, fiili olarak Kürt sorununu, sömürge statüsünü ve Ermenileri gören bir yaklaşımla adım atması gereken hareketimizi, yeniden körlüğe doğru iteledi.

"Biz o dönemde de Kürt Hareketi (Apocular) ile iyi ilişkiler içerisindeydik" sözü, bir avunmadır. Doğru elbette, PKK ile yakın ilişkiler içindeydik. Ama bir Kürt hareketine yakın olup olmamak değildi ki sorun. Bu sorunun savunusunda Kürtlerle yakın ilişki kurmakla övünmek değil, çözümün asli muhataplarından biri olmak önemliydi. Yakın ilişki ne? Bildirilerini basıyorduk, bir de KUK'la olan çatışmalarında arabuluculuk yaptık. Ama biz bu konuda ne yaptık sorusu örgütsel olarak daha önemlidir.

KUK-PKK çatışmasında arabulucu olabilmemiz Kurtuluş olduğumuz için değil, Ali Demir içimizde olduğu için gerçekleşmiştir. Başka biri olsaydı

başkasını alırlardı; burada aracı olmak önemliydi. Çünkü savaşan iki güç zaten savaştan yıpranmış ve aracı bekliyor. Bunu laf olsun diye söylemiyorum. Kurtuluş öyle güçlü bir örgüt değildi ki savaşan iki silahlı gücün arasına girip kendi etkisiyle çözüm üretebilsin.

Mesela parti olamadık. Bu koşullarda parti olunsaydı ne olurdu? O da ayrı bir konu tabii. Fakat ciddi bir sürü konuya tekabül ediyor. Ermeni halkının mücadelesini destekleme konusunda hiç de öyle ileri bir atılım yaptığımızı söylemeyelim. Çünkü illegal olarak yayınlanan, Avrupa'da ise legal olarak bastığımız dergilerde Politbüro imzalı yazılar var. Bu yazılarda, "Eğer Ermeniler eylemlerini devam ettirirlerse darbecilerin milliyetçiliğini körükleyip geliştirecekleri" uyarısı yapılarak güya ASALA eylemleri, yöntem olarak mahkûm edilmeye çalışılmış. Böylece, niyet bu olmasa da sonuç olarak kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi politikasının temelini oluşturan ve devlet tarafından sürekli yaşatılan, İttihat Terakki artığı milliyetçiliğin vebali, Ermenilere yüklemiştir. Oysa Ermenilerin eylemini eleştirerek zaten aşırı milliyetçi olan darbe devletini geriletemezsin. O milliyetçilik asıl olarak senin sorunun. Ermenilerin eylemi yanlışsa yanlışlığını başka türlü anlatırsın ama "Kenan Evren hükümeti sizin eylemlerinizi kullanarak milliyetçiliğin propagandasını yapacak, geliştirecek" diyorsan bu,"Ey Ermeniler, eylem yapmayın!"anlamına gelir. ASALA'nın eylemleri bizim anlayışımıza ters olabilir ama bunu, doksan yıllık sorunun asıl muhatabını eleştirerek yapmak gerekir. Bu konu1984 Şubat tarihli TKKKÖ Merkez Yayın Organı *Kurtuluş*'ta, Cafer Kamil imzasıyla çıkan,"Ermeni sorunu ve Türk Şovenizmi" başlıklı yazıda derli toplu anlatılıp doğru bir rotaya sokulmuştur.

Biz çıkışımızdaki o güzel saptamaları, güç olabilme, tabanda alan açabilme adına süreç içerisinde maalesef geriye doğru çektik şeklinde değerlendiriyorum. Biz birbirimize çok benzedik. Şiddet, Dev-Yol mu yapıyor? Onlar mı suçlu? En az onlar kadar biz de suçluyuz, çünkü ortağıyız. Sadece onlar mı Kemalizm'le ortaklık kuruyorlar. *Demokrat* gazetesini kuracakları zaman CHP'lilerle anlaşıyorlardı. Eh, bizim de CHP'lilerle az ilişkimiz yoktu. Devlet bürokrasisi ile iç içelik dersen bizim de onlardan aşağı kalır tarafımız yoktu. Gençliği öne çıkarmak, sınıftan kopmak aynı şekilde... Birbirimize bu anlamda çok fazla benzeştik.

Üyelik kriterlerimizde bir standart yoktu

Rapor alışverişi var mıydı? Göreve gelmek seçimle mi oluyordu yoksa atamayla mı?

Kurtuluş'un ilk oluşum süreçlerinde esas olarak eğitim faaliyetlerinde yer aldığım için doğrudan yönetici organlarda yer almadım. Dolayısıyla onların işleyişinde rapor alış verişi var mıydı yok muydu sorusunu yanıtlamak, benim açımdan zor. Ama genel olarak öyle ciddi bir rapor alış verişi olduğunu düşünmüyorum. Örneğin ben, Mehmet Kaptan ve Erdal Kantar'dan oluşan Eğitim Organı'nın Merkez'le bir rapor ilişkisi yoktu. Programımızı kendimiz yapıyorduk. Ne Merkez'den ne İl Yönetimi'nden uyarı da almadık, çalışmaları zenginleştirebilecek perspektif de. Sadece eğitim için bir grup oluşturulduğunda, talep bana bildiriliyordu. Biz tamamen özerk bir çalışma içerisindeydik. O dönemde, örgütlenmenin geneli itibarıyla düzenli bir rapor alış verişimizin olmadığı doğrultusunda bir düşüncem var.

Çok oturmuş bir kurumsal faaliyetten bahsedemeyiz. Sıkıntı orada. Arkadaşlık ilişkilerinin daha yoğun olduğu, kişisel güvenin daha işe yaradığı, rapordan daha önemli olduğu, kişisel sözlerin örgüt kararlarından daha fazla geçerli olduğu, bireysel, duygusal yaklaşımların da etkili olabildiği bir yapıdan bahsediyoruz. Ama Ankara, İstanbul gibi büyük illerin yönetici kurumları rapor veriyorlardı. Gazetede çalışırken de mali rapor dışında rapor vermezdik. Ama gazeteden sonra yer aldığım İstanbul İl Komitesi'nin (1979-80) Merkez'le yazılı rapor ilişkisi büyük oranda düzenliydi. Merkez'den İl Komitelerine ise hatırladığım, sadece 1980 başlarında ve bir kez rapor iletildiğidir. Başka var mıydı, ben hatırlamıyorum. Bizim organlarımıza düzenli rapor alışverişi zorunluluğu, 12 Eylül'den sonra, Kasım 1981'de GMK'nin "partileşme atılımı" ile hazırlanan İnşa Örgütü Tüzük ve Programı'nda ilk kez resmen yer aldı.

Bu kadar geniş sempatizanı ve kadrosu olan bir örgütte neden bu kadar az sayıda üye vardı?

Bizde örgüt üyeliği saptaması ilk kez, 1978'de başladı. İlk üyelerden biri bendim. Ankara'da Ali Demir, "MK tarafından üyeliğe önerildiğimi ve kabul edip etmeyeceğimi" sordu. İtiraf edeyim ki bunu anlamadım bile. Çünkü zaten her türlü sorumluluk düzeyinde, profesyonel olarak çalışan biriydim ve kendimi zaten bir örgüt üyesi gibi görüyordum. Ama artık iş resmi-

yete bağlanacaktı. Elbette mutluluk ve gururla kabul ettim. Tüzük falan görmedim ve uzun zamandır birlikte çalıştığımdan, benim için gerek de yoktu. Bana, İstanbul'a gidip gazete çalışmasını üstleneceğim bildirildi. O dönemde evliydim ve eş-yoldaşımın kabul edip etmeyeceğini düşünmeden kabul ettim. Eş-yoldaşım da kadın çalışmalarında yer alacaktı. İstanbul'a gittik. Devrimci bir faaliyetin içerisinde, kendi irademle, devrimci olarak gittim. İstanbul'dayken üyelik tartışmalarının sürdüğü bir ortamda, benim üye olduğumu ama benim düzeyimde çalıştığını düşündüğüm eşimin, üye olmadığını öğrendim. Armağan'ın niye üye olmadığını sordum. Başkalarını da örneğin, Ankara'dan Perihan'ı, İzmir'den Esra'yı da sordum; onların da üye olmadığı söylendi. Bunlar bizim aktif insanlarımızdı ve başkaları da vardı. Uygulamalara bakarak söylüyorum, üyelik kriterlerimizde bir standart yoktu.

Kurtuluş Merkez Komitesi içinde gruplaşmalar var mıydı?

Sanırım üye sayımızın azlığının bir nedeni de Kurtuluş'un asli olarak üç parça gibi düşünülmesinin yarattığı ilişki zorluğuydu. Başlangıçta İlhami-Mahir-Kaçar bir grup gibi tanımlanırdı. İsmet Öztürk ve Karadeniz ikinci grup, Doğan Tarkan da üçüncü grup gibi algılanıyordu. İleri yıllarda bu, büyük oranda ortadan kalksa da başlangıçta böylesi bir gruplaşma fark edilebiliyordu. Şaban İba ve Ali Demir bunların dışında gibi duruyor ya da dışarıda tutuluyordu. Yani örgütlü yapılar olmasa da uzun zamandır birlikte çalışmanın yarattığı güçlü grup refleksleri vardı. O refleksler nedeniyle üye önerilerinde denge hesaplarıyla davranılmış olabilir.

Mehmet Kaptan ile ben, İlhami'yi çok sevip saymamıza rağmen Kurtuluş içinde yaşamımızın hiçbir aşamasında, İlhami dâhil kimse ile bütünleştirilen bir ilişki içerisine girmedik. Böyle bir tarafsızlığımız vardı bizim ama örgütün içerisinde, İlhami'ye yakın olan ve refleksleri o anlamda olan arkadaşlar vardı. Bunlar aynı zamanda Kaçar'a da yakın olan arkadaşlardı. Çünkü İlhami ve Kaçar daha kol kola, nazı birbirine daha fazla geçen, insan ilişkilerinde de niyeyse ayırmadan baktığımız iki tipti. Eskiden gelen arkadaşlar, Mahir'e direkt yandaş olamadılar ama Mahir, Karadeniz'in bir bölümünü yanına almıştı. Başlangıçta İsmetçi diye tanımlanan bazı arkadaşlar, daha sonra Mahir'le daha sıkı ilişkiler kurdu vb. Bu tür yakınlaşmalar bir anlamda doğal. Ama bunu sadece ilişkilerin gelişim sürecine bağlı olarak

söyleyebiliriz. Başlangıçta bu refleksler kabul edilebilir ama örgüt olduktan sonra, artık ortadan kalkması gerekirdi. Farklılıkların varlığının ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiyorum. Ama örgüt üyeliği kriterleri uygulanırken ortak ölçülere uyum, hassas bir konudur.

Örneğin Karadeniz'e özel adam gönderdik. Kaptan gitti, Burhanlar gitti. Niye? İsmet'in etkisini yıkmak için gidildi. Çünkü uzun yıllardır bölgede saygın bir çalışma yürütüyor ve bu çalışmanın yarattığı güven, onu kuşatıyor. Bu İlhamiler için de böyleydi. Ama Doğan Tarkan'ın grup varlığını korumaya ve işletmeye yönelik tutumu, öbürlerininkinden daha belirgin olarak görünüyordu. Bunun nedeni, Doğan'ların THKP-C tabanlı Kurtuluşçular arasında biraz üvey kardeş muamelesi görmesi de olabilir. Bunu görmek ve kabul etmek zorundayız. Örneğin Troçkist suçlamasını sadece Doğan'a fatura ettik.

Hemen söyleyeyim, belki anlatacağım şeyler sıkıntı veren şeyler gibi geliyor; hayalleri bozan, güzel duyguları hafifçe zedeleyen şeyler gibi olabilir. Ama ben hâlâ devrime ve mücadelenin zaferine inanan bir insanım. Eski hatalarımızdan arınmadan, onları tekrar etmekten titizlikle kaçınmadan zaferi kimse göremeyecektir. Birazcık bu iddialar adına söylüyorum: Bu tür bir ilişki, örgüt içerisinde dedikodunun varlığını korumasına da neden oluyordu. A taraftarı biri, B'ye direkt saldırmıyor tabii ama eleştirilerini mutlaka B üzerinde yoğunlaştırıyordu.

Görevlendirmelerde de bu ilişkiler etkili olabiliyordu. Örneğin İlhami, Doğanların bir blok olduğunu zaten biliyordu. Hatta kitle örgütlerindeki arkadaşlarımızın çoğunluğunun onlarla beraber olduğunu biliyordu. Niye demokratik kitle örgütleri çalışması İrfan'a verilemedi de bana verildi? İkimiz de o zaman İstanbul Komitesi'ndeydik. İrfan'a verilemedi çünkü İrfan da İlhamici olarak biliniyor, taraf diye kabul ediliyordu. Bana verdiler çünkü tarafların dışında kaldığımı hepsi kabul etmişti. Bana çok fazla itiraz edilmeyecekti; ama ben biliyorum ki böylece bu alanın Doğancı diye tanımlanan Mustafa Öztürk'ün (Topal) etkisinden çıkarılması, görevlendirilmemin altında yatan esas düşüncesiydi.

Bütün bunları hatırlarken dönemin koşulları, genç ve tecrübesiz olmak gibi gerekçelere sığınmamak gerekir. Bu doğru değil; çünkü devrimci örgütlenmelerin tarihi bizimle başlamadı. Milat biz değiliz. Hepimizin arkasında devrim tarihlerinin zengin deneyimleri yatıyor. Hepsi aynı şeyleri yaşadı.

Hizip tartışmalarını onlardan öğrendik; yani bizim için ilk kez karşılaşılan yeni bir olgu değildi. Yaşananları gençlik cehaletine falan bağlamamak yerine "iktidar" hırsında aramak gerekir.

Kitlesel büyüklüğümüzü kucaklayıp yönlendirebilecek, örgütlülüğü yetkinleştirerek büyütebilecek bir örgütlenme kapasitesi oluşturamadık. Çoğu yerde örgütlü bir yapıdan çok çevresel dostluklara dayalı ilişkiler ağır basabiliyordu. Hatta uzun süre, mesela 1983'de ikiye bölünmemize neden olan tartışmalarda bile, eleştirilerimizde dostluk ve güven gibi kavramlar daha öne çıkabiliyordu.

Eylül darbesi sonrasında örgütsel sorunların baş göstermesi

1983'teki o tartışmaya ilişkin aktaracakların nelerdir?

Eylül Darbesi sonrasında MK'nin bazı üyelerinin güvenlik nedeniyle ülke dışına çıkartılması üzerine, Türkiye'de Şaban İba, Ali Demir, yenilerden Saim Koç, Mustafa Yavuz gibi MK yedeklerinden arkadaşların da yer aldığı bir Geçici Merkez Komite oluşturulmuştu.

GMK işe hızlı başladı. Kasım 1981'de hazırlanan tüzüğün ilk maddesi "Tanım" başlığı altında şöyle diyordu: "Bu tüzük, proletaryanın devrimci partisinin kuruluşuna kadar İnşa Örgütü'nün geçici tüzüğüdür." Tüzük ile beraber bir de program hazırladı. Politbüro'nun 1982 Mayıs tarihli raporundan aktaracak olursam şöyle diyordu: "Son bir yıldır atılan adımlarla örgüt merkezi kendisini üretmiş, program ve tüzüğümüz yürürlüğe girmiş, örgütümüz hiziplerden arındırılmış, örgütümüz ciddi bir reorganizasyon sürecinden geçmiş ve gelinen noktada örgütümüz parti inşa dönemine girmiştir." [Politbüro'nun Mayıs 1982 tarihli raporu. GMK-GSV(Genel Sekreter Vekili)]

Örgütsel sorunların baş göstermesi üzerine 1981Temmuz ayında, Merkez üyeleri ve il yönetimleri dışında, örgüt üyelikleri geçici olarak "askıya" alınmış, 1982 Şubat'ında askıya alınan tüm üyelikler iptal edilmiş ve GMK tarafından yeni üye alımı gerçekleştirilmiştir. Yine aynı raporun tespitine göre "Bu dönem örgütümüz için bir arınma ve ayrışma dönemi olmuştur".

1981 Aralık ayında örgütte ortaya çıkan bazı tartışmaların da zorlamasıyla Şubat 1982'de "12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim" başlıklı bir yazı ha-

zırlayan Politbüro, 12 Eylül sonrasına ilişkin değerlendirmeler yaparak örgütsel anlamda bazı ilkelere yönelik tanımlarını yeniden açıkladı. Burada, tehlikeli bir adım atılarak 12 Eylül baskıları gerekçesiyle"örgüt içi demokrasi" kavramının içeriği büyük oranda ortadan kaldırıldı. Süslemeye gerek yok; örgütsel ilişkiler, tam anlamıyla Stalin'in ifade ettiği "demokratik merkeziyetçilik" ile denetim altına alınmaya çalışıldı. Bütün otorite Merkez'de toplandı ve bunlar "askeri darbe sonrası yaşanan ağır baskı koşulları" gerekçesiyle açıklanmaya çalışıldı. Tartışmaların artması üzerine hemen Şubat içinde "12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim Tartışma Kampanyası" açıldı. Kampanya sonucunda söz konusu merkezi yazının örgütün büyük çoğunluğunca desteklemiş olduğu bilgisi, müthiş bir dil sertliğiyle aktarıldı. Bunun getirdiği tartışma sonucunda, İstanbul'da Doğan Tarkanlarla birlikte hareket eden ama aralarında benim çok sevdiğim ve değer verdiğim arkadaşların da olduğu bir bölge yönetimimiz, MK yetkisiyle görevden alınmak istendi. Bu tür uygulamalara karşı itirazlar bence de haklıydı. Bu tür merkezi uygulamalarla 12 Eylül darbelerine bir de bizim örgüt içi darbeler eklenmiş oldu. "Kürdistan'da bir seksiyon kurulacaksa Merkez olarak ona da biz karar veririz" diyerek Kürtlerin örgütsel yapı içerisindeki özerk konumu da dahil olmak üzere her şeyi bir kenara attılar.

Elbette darbenin zor koşulları altında, bu yoldaşlarımızın önlerine çıkan zorlukların büyüklüğünü anlamamak mümkün değil. Ama yazı, ideolojik bakışımız ve teorik tezlerimiz açısından bir felaketti. Dilinden içeriğine bütünüyle sekter, yorumundan tanımına kadar gerçeklikten uzak bir anlayışı ifade ediyordu.

Yazıdan önce iç tartışmalara ilişkin bilgiler gelmeye başlamıştı. Sonra yazı elimize geldiği zaman benim kişisel tavrım çok net oldu: "Bu yazıyı kökten reddediyorum. Bu yazı benim sosyalizm anlayışımı ifade etmiyor" dedim. Almanya'da Mahir Sayın da yazıyı eleştiriyordu ve karşı tavır almıştı. Ama henüz bu yazı üzerine birbirimizle bir konuşma yapmamıştık. Sonra, bir bölünmenin eşiğinde olduğumuz sezgisinin de baskısı altında, yan yana geldik. Yazıya ilişkin düşüncelerimizin ortaklığını anlayınca, "bu sorunun örgüt içerisinde çözülmesi" önerisinde de ortaklaştık."Bu bir çatışmaysa bunu örgüt içerisinde çözebilecek metotlar geliştirelim" diye bir yaklaşıma sahiptik.

İsmet Abi ile yazışıyorduk. Bu, kendi tanımı ile "ilkokul mezunu bile olmayan, eski kahveci" Merkez Komite Üyesi, olayları büyük bir sağduyu ile ele alıyordu. Suriye'de olan İsmet Öztürk'ün bana ilettiği mektupla onun da aynı yaklaşım içinde olduğunu öğrendim. O bizden daha somut bir öneri getiriyordu: Mektubunda "ülke dışında, olabildiği kadarıyla geniş katılımlı, acil bir konferans" önerisinde bulundu. "Konferans öncesinde, ortada dedikodu türü dolaşan iddia ya da eleştirileri ortadan kaldırıp gerçekliğimiz üzerinden bir tartışmayı örgütleyebilmek için, tartışmalara ilişkin yazılı belgeleri içerde yaygınca sirküle ederek bundan sonra bir araya gelip tartışmamız gerektiğini" uzunca yazdı.

Ona yazarak tutum ve önerisini desteklediğimi söyledim. Tavrımın Lenin'den yana olduğunu ve demokratik merkeziyetçiliği asla Politbüro'nun yazısındaki haliyle kabul etmeyeceğimi, Kürt sorununda ortaya konulan tavrın ve resmi organlara yönelik uygulamaların yanlış olduğunu; sonuç olarak Politbüro'nun yazısını reddettiğimi açıkladım. Buna karşılık, uygulamayla karşı karşıya olan arkadaşların salt tepkisel duruşunu da yanlış bulduğumu ve örgütsel birliği tekrar sağlayabilmek için mutlaka bir konferans yapmamız gerektiğini, İsmet Öztürk'e bildirdim.

Bu tartışmanın ele alınışı ve çözüm önerisinde, İsmet Öztürk ile ortaklaşıyorduk. Ama ikimiz arasında düşünsel farklılıklar da vardı elbette.

Bana göre Doğan, tartışmaya çok sert, tahrik ederek ve dayatarak girdi. Tartışmalarda dillendirilen eleştirilere çoğumuz zaten katılıyorduk. Doğan, Kurtuluş Örgütü adıyla ikinci bir yapılanmanın kabul edilmesi önerisini dayatıyordu. Örgüt içinde örgütsel bir başka yapı daha olacaktı. Bana göre de bu, kabul edilebilir bir şey değildi. Politbüro yazısının yazarlarının başlangıçtaki tutumu ise sorunlu yazıyı savunmak doğrultusundaydı.

Bir süre sonra Suriye'de, böylesi ciddi bir örgütsel sorunun çözümü için ülke içindeki GMK üyeleriyle ülke dışındaki üyeler bir araya geldi ve adına "Tam Üyeli Merkez Komitesi Toplantısı" denilen uzun bir toplantı gerçekleştirildi. Uzun tartışmalardan sonra bu toplantıdan birliği koruyarak değil, bölünerek çıktık.

Örgüt arşivinin hikâyesi

Bu toplantıya ilişkin yazılı belgeler sende mi kaldı?

Bireysel not ve yazılı belgelerin dışında, bu toplantıda konuşmaların kaydedildiği altmış yedi kaset vardı. Konferans sonuçları ve sürecin değerlendirmesi ise sanırım İlhami Aras'ın el yazısı ile yazılmış yüz yirmi sayfalık uzun bir Sonuç Raporu ile belgelendi. El yazması bu yazılı belgenin bir kopyası bende var. Diğer kayıtlar (kasetler) Ortadoğu Temsilcilerimiz tarafından yakılarak yok edildi.

Burada, hazır arşiv sorununa değinmişken örgütsel hafızanın yani bilgilerin arşivlenmesine ilişkin örgüt yaklaşımımıza yönelik bir açıklama yapmak istiyorum. Tarihimiz içinde yer alan çoğu arkadaşta, "örgüt arşivinin Metin Ayçiçek'te olduğu" bilgisi yer etmiş. Hatta bazen bu bilgi, "Ayçiçek örgüt arşivine el koymuş" versiyonuyla yayılmıştır. Örgütsel arşivimize yönelik bu ilginin özellikle 2000'li yılların başından itibaren ortaya çıkmasıysa altını çizeceğim ve nedenine ilişkin kişisel düşüncelerimi aktarmamı gerektiren bir başka konu.

Sanıyorum arkadaşların "arşiv" istemiyle araştırmak istedikleri belgeler içinde tartışmaların zirveye tırmandığı, 1979'da Bodrum'da yapılan 1. Konferans; 1984 Şubat ayında yapılan 2. Konferans; 1986'da Türkiye'de yapılan 1. Kongre ve 1991 Kasım'ında Türkiye'de yapılan ve TKKKÖ adının iki K'sının çıkarıldığı 5. Konferans belgeleri ilk sırayı alır. Sonuncu Konferans'a ilişkin tüm belgeler, Avrupa Özel Organı'nın aldığı karar sonucu İrfan Cüre tarafından yayına hazırlanarak 1992'de Hamburg'da basılıp yayınlanmıştır. Ama diğer konferansların belgelerine ulaşılamadığı için yoğun eleştiriler olmuştur. Bu bir rastlantı değil, tartışmaların yarattığı doğal bir taleptir. Ama örgütsel tarihinin bütününü öğrenmek ve çizgi tutarlılığını sağlamaya hizmet edecek bir arşivin titizlikle oluşturulması konusunda eksikliğimiz eleştiri konusu olmalıdır.

1979 yazında Bodrum'da 1. Konferans yapılmıştı. Bu Konferans sonrasında örgütsel yapı içerisinde huzursuzluk verebilecek sorunlu bir durum yaşanmadı. Taraflar, örgüt iradesine saygıyla görevlerini gerçekleştirdi ama daha dar ve samimi görüşmelerde, gelecekteki bir bölünmenin tohumlarını görmek mümkündü.

1983 Mart ve Nisan aylarında Şam'da Tam Üyeli Merkez Komitesi Toplantısı oldu, onu da bir konferans gibi düşünebiliriz. O önemde veya rolde

bir toplantıydı. Ocak 1986'da yapılan 1. Kongre ise benim Avrupa'dan Türkiye'ye dönüşümden sonra olmuş ve 1985'te örgütü çökerten, dışarıda Mahir Sayın haricinde MK üyesinin kalmadığı operasyondan sonra, örgütü toparlamak için yapılmıştır.

Dediğim gibi örgüt dağılmıştı ve yeniden toparlamak için bir "üyenin" ülkeye dönmesi gerekiyordu. Avrupa çalışmalarını örgütlemek için kurduğumuz ve sadece üyelerden oluşan, "Avrupa Özel Organı (AÖO)" olarak toplandık ve kimin gideceği üzerine düşüncelerimizi aktardık. Mahir'in ülkeye gitmesinin taşıdığı riskleri göğüsleyemeyeceğimizi bilerek kesinlikle ve oy birliğiyle benim ülkeye gitmeme karar verdik. 1985 Aralık ayında Suriye'ye inip, 1986 Ocak ayında Türkiye'ye girdim.

Kongre için ön hazırlıkları Almanya'da benim evimde yapmıştık. Mahir tarafından hazırlanan taslakları, AÖO toplantısında değerlendirip düzelterek Kongre'ye sunulması için onayladık.

Mahir'in yetkilerini üstlenerek Suriye üzerinden ülkeye girdiğimde yanımda, bana bir kurye ile sonradan ulaştırılan altı taslak vardı: 1- Örgütün tek MK üyesi olarak Cafer Kamil'in Kongre'yi Selamlama Mesajı, 2- Uluslararası Durum Üzerine, 3-Mevcut Siyasal Durum ve Örgütsel Görevlerimiz, 4- Sendikal Mücadele ve DİSK Üzerine, 5- Kadın Sorunu Üzerine, 6- Zindanlardaki Mücadele Üzerine.

Aralık ve Ocak ayı üyeleri toparlama süreci olarak geçti ve Kurtuluş ve daha sonra TKKKÖ'nün ilk kongresini 1986 yılı Ocak sonunda Suriye'de gerçekleştirdik. Bu Kongre'nin özelliklerinden biri, MK'nın seçilerek iş başına gelmesiydi. Ben, Erdil, K. Sultan (Ümit Savaş), Nasır (Burhan Tanrıverdi), Fenli Kenan, Raif Gümüş, Metin Yavuz ve Kürdistan Seksiyonu için Semir seçildik. Ben işbölümünde Örgüt Sekreter'i olarak görevlendirildim.

MK seçiminin ertesi günü, işbölümünü gerçekleştirmek amacıyla kongreyi yaptığımız evde yapılan tartışmalarda Nasır, "soruna ilişkin yaklaşımlarımızın farklı olduğu" açıklamasıyla MK'dan istifa etti.

O aşamada örgütümüzde kadın sorunu dibe vurmuştu. İstanbul'da kalmış birkaç kadın "üyemizden" başka kimse yoktu. Örgüte güvenleri – bence kesin olarak haklı nedenlerle– neredeyse bütünüyle kaybolmuştu. Kadın yoldaşların kongreye katılımlarını artırabilmek için illere "sorumluluk ve zorunluluk" belirten direktifler gönderildi. Üye kadın yoldaşların, bulundukları organda delege olarak seçilmelerine gerek olmaksızın, bütü-

nünün Kongre'ye katılımları istendi. Ne yazık ki hiçbirini kongreye katabilmek mümkün olmadı.

Avrupa'ya ayak bastıktan ve ilk örgütlenme adımlarını attıktan kısa bir süre sonra, *Kurtuluş Yayınları* adı altında "Teorik Eğitimin Önemi ve Yöntemi Üzerine" ve Kürt sorunu ve Kürdistan üzerine yazılarımızdan derlenmiş olan "Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri" adıyla bağımsız iki kitap basıldı.

1984 Şubat'ından sonra GMK tarafından iletilen her rapor ya da not çoğaltılarak yurtdışı organımız olan Avrupa Özel Organı (AÖO) içinde dağıtıldı. Avrupa Sempatizan Örgütlenmesi'ne (ASÖ) aktarılması gereken GMK karar ya da açıklamaları da bu kurum içerisinde aktarıldı.

Ülkeden DIN A6 boyutunda fotokopi halinde gelen, TKKKÖ Merkez Yayın Organı *Kurtuluş* yeniden dizilip tıpkıbasım halinde ve içerisine "çekal" sistemine uygun, renkli kâğıda basılmış "Avrupa Özel Eki" koyularak düzenli dağıtıma sunuldu. Şimdi gelelim meselenin en hassas yerine:

Yukarıda sözünü ettiğim bütün belgeler, içeriğine uygun olarak AÖO ve ASÖ üyelerine dağıtıldı. Bunun dışında -kuruluşundan itibaren düzenli yazılı rapor alışverişi yapan ülke ya da bölge komiteleri ya da kişiler arası yazışmalar bile gerektiğinde sirkülasyona sokuldu. Örgütsel olan hiçbir belgeyi sadece kendime ayırmadan, zaman zaman bana yazılan mektupları bile paylaşarak bu ilişkiyi açıklıkla sürdürdüm.

Bende o dönemdeki sirküle edilen bu belgelerin çok büyük bölümü var. Hatta mail sistemimde bile çok eski yazışmaları bir bağımlılık gibi korudum. Ben, sorumluluk duydum ve sakladım. Sonra her nedense kala kala sadece bendekiler kaldı. Örgüt dışına çıkartıldıktan sonra hiç kimse, bu belgelerin ya da kopilerinin kendilerine verilmesini önermediği halde, belgelere isim babalığı yaparak "örgüt arşivi" adını koydular ve sonra hak etmedikleri bir hakkı, gıyabımda gasp etmeye çalıştılar. Çirkinliği "Ayçiçek örgüt arşivine el koydu" iftirasına kadar tırmandıranlar, tarafımdan ciddiye alınmasa da geleneğimize yakıştıramadığım bir davranış kirliliği sergiledi.

Zaman zaman ülkede de arşiv kıymete bindi. Arşiv sorunu ne zaman önem kazanıyordu? Değişik itkilerle ya da birileriyle bireysel çatışma sürdürmek amacıyla "Kurtuluş tarihi yazmaya yeltenen" birçok arkadaş, bende olduğu varsayılan arşivden belgeler istedi. Bunların çoğuna yanıt bile vermedim.

12 Eylül geldiğinde neredeydin?

11 Eylül'de MK'nin önemli bir kısmı benim evimdeydi. Daha sonra yurtdışına çıkıp Berlin'de beyin kanaması geçirerek hayatını kaybeden Dr. Şakir Berkut, İstanbul Tabip Odası Sekreteri'ydi ve DİSK'le çok iyi ilişkileri vardı. Demokratik Kitle Örgütleri ile ilişkileri düzenleyen komitemizde yer alıyor ve bana bağlı çalışıyordu. Bu yoldaşımız, Doğan Tarkan'a "DİSK'ten aldığı bilgiye göre o gece darbe olacağı" haberini veriyor. DİSK yönetimi bu konuyu görüşmek üzere olağanüstü toplanmıştı. Üzerine tartıştık, bilginin teyit edilmesi için bekledik, telefon geldi ve bilgi doğrulandı. Böyle bir durumda ne yapacağımız üzerine hemen orada bir karar almadık. Zaten bu bilgiyi hemen, yaygınca aşağıya doğru aktarabilme olanağımız da yoktu. İlk akla gelen şey, acil tedbirler almak oldu.

Darbe bilgisi üzerine ilginç sohbetler oldu tabii. İsmet Abi, "Oh oh oh, ne güzel darbe. Bir de davul zurna çalsalardı bari" diyerek darbe olasılığının zayıf olduğunu savunuyordu. Daha sonra ayrıldık. Yorgundum, uyumak istiyordum; fakat eşim uyumamış ve gece yarısından sonra, radyodan herkesin bildiği çağrıları duymaya başladık. Ben Şişli'de İskenderoğlu Sokağı'nda oturuyordum ve çevrem beni, İnşaat Mühendisleri Odası'nda mali raportör olarak biliyordu. Evde, yaklaşık bin beş yüz kitap, değişik örgütlerin dergi koleksiyonları, bildiri ve benzeri belgelerden oluşan zengin bir kitaplığım vardı. Mahir Sayın'ın, Doğan Tarkan'ın ve benim kitaplığım, arandığında kaynak bulunan kitaplıklardı. Camdan bakınca aşağıda sokağın başında duran askeri bir cip ve birkaç asker gördüm.

Aklıma gelen ilk şey kitaplığımı korumak oldu. Yatak odamızı yandaki çocuk odasına bağlanan bir kapısı vardı. Elbise dolabımız bu kapının önündeydi ve arkasında kalan kapıyı örtüyordu. Kapı ile dolap arasındaki kapı çerçevesi boşluğuna kitapların önemli bir kısmını üst üste dizdik. Bilim, sanat konuları gibi zararı olmayacak kitapları kalan raflara koyduk.

Arkadaşlarla irtibat kurmak için ertesi gün evden çıktım. İlginç bir duygu: Cağaloğlu'na gittim; çünkü bir kitapçıya dört kitap sipariş etmiştim. Kitapları aldım, bir plastik torbaya koydum ve Mecidiyeköy'e geldim. Bir arkadaşa uğrayıp Şişli'ye doğru yürüyeceğim; Şişli Camii'ne yaklaştığımda, askeri birlikler caddeyi alttan ve üstten kesti ve kimlik kontrolü yapmaya başladı. Millet cami duvarlarına elleri havada dayandırılarak ve üst araması yapılıp tekrar bırakılıyor. Geriye dönüş mümkün değil; ben de sağ elimdeki

torbayla birlikte ellerimi havaya kaldırıp duvara dayayarak kontrole girdim.

Bir asker önce üstümü aradı, temiz. Yanındaki çavuşun uyarısı üzerine elimdeki torbaya da bakmak istedi. "Kitap" dedim. Üstünkörü göstermek isterken elimden torbayı aldı ve kitabın üzerinde "Lenin" adını gördü. Hemen oradaki askeri kamyona bindirdiler. "Tamam, yakaladılar" diye düşünürken, hayatımın en güzel rastlantısıyla karşılaştım. Askeri grupta yer alan bir yedek subay, beni görünce "Metin Abi niye buradasın?" diyerek şaşkınlıkla yanıma geldi. Aslında kim olduğunu tanıyamadım, meğer Siyasal'dan mezun olan gençlerden birisiymiş. Durumu anlattım, kitaplara baktı, dudağının kenarıyla gülümsedi ve askerlere beni bırakmalarını söyledi.

Kısa süre içinde Şişli'deki evimi tahliye edip Nişantaşı'na taşındım. Fakat operasyonlar da başlamıştı. Örneğin, bir gün Selçuk Polat'la onun evinde buluşacaktım. Eve gitmeden telefon açtım Sema çıktı, kiminle görüştüğümü sordum, o da "Sesinizi alamadım, tanımıyorum sizi" dedi. Oysa Sema benim sesimi çok iyi tanırdı. "Misafirin mi var?" diye sordum, o sırada telefon kesildi. Evde karakol kurulmuştu.

MK düzenlemeleri de başlamıştı. Kısa bir zaman içerisinde Mustafa Kaçaroğlu ile buluştum ve ülke dışına çıkmam kararının ilk bilgisini ondan aldım. Hazırlanmam gerektiğini söyledi. Çıkış için saptadığımız ilk iki randevu başarısız geçti, çıkışı gerçekleştiremedik. Son görüşmede kurulan bağlantı ile 1981 Mart ortalarında ülke dışına çıktım.

12 Eylül darbesi nasıl değerlendirildi ve geri çekilme kararı nasıl alındı?

1980 Darbesi'ni de önceki darbeler gibi bir süre sonra kendiliğinden gidecek diye düşünüyorduk. Bu nedenle "Altı ay yaprak bile kımıldamayacak, altı ay sonra gidecekler" diye tahliller yaptık; kökten yanlıştı ama bundan da kötüsü, öngörü kapasitemizin yetmezliğini sergiliyor oluşuydu. Altı ay sonra gitmediler... Zaten hiçbir darbe altı ay sonra gitmemişti. Örneğin, ne olduğunu pek anlayamadığımız 12 Mart Muhtıra Darbesi de askerin "tak" diye gelip her tarafta OHAL'ler ilan edip sürdürdüğü bir darbe değildi. Hükümetler geldi, gitti, Cunta fiilen ortadan kalktığında bile varlığını ve etkilerini uzun süre devam ettirdi. Yani öyle basit bir olay değildi.

Böyle süre belirten tahliller gerçekten yapılmış mıydı?

Tabii yapıldı; bir bildiriyle de kamuoyuna, Türkiye halklarına duyuruldu. Altı ay ömür biçtiğimiz darbe, yaklaşık on aydır, giderek güçlenerek varlığını devam ettirmekteydi.

Geri çekilme kararı da bu tespite mi dayandırıldı?

Geri çekilme kararı aslında pasif bir geri çekilme değildi, kentlere çekilmeyi, direnmeyi ve savaşmayı da içeren bir geri çekilmeydi. Ama bu sözler oldukça bayat ajitasyon sözcükleri olmaktan başka bir gerçekliğe denk düşmüyordu. Ne örgütlenme düzeyimiz, ne savaş yeteneklerimiz, ne kitlelerle bağımız bunu gerçekleştirebilecek yeterlilikte değildi. Tabii ki "geri çekilme" kitlesel olamaz. Öncelikle örgütlü kadroların geri çekilmesi esastır. Ama o bildirinin ve geri çekilme uygulamasının, o an belki yeterince anlatamadığımız, tartışmaya sokamadığımız ya da düşünemediğimiz derin, gelecek yıllarda güvensizliği geliştirecek boyutları oldu. Birçok yoldaşımıza, "sokağa bırakıldıkları duygusu" yaşatıldı. Özellikle kadın yoldaşlarımız, sonraki yıllarda olumsuz etkileri daha belirgin ortaya çıkan ağır travmalar yaşadılar.

Bizim ana sorunumuz hazırlıksızlıktır. Adına ne dersek diyelim, sonuçta bizim örgütsel pratiğimizin ürettiği bir sonuçla yüz yüzeydik. 1980 Darbesi geldiğinde ben, İstanbul Komitesi'ndeydim. Değişik yerlerden insanlar geliyor, içine düştükleri olağanüstü zor koşulları anlatıyor, örgütten yardım istiyorlardı. Normal olarak, başka yerden gelen bir insana benim takılmamam, bir ilişki kurmamam gerekiyordu. Ama şahsı tanıyorsan, yaşadığı sorunları tahmin ediyorsan o görüşmeyi reddetmeyi yürek kabul edemiyor. Sonra bu zayıflığı fark eden polis, aynı yöntemi kullanarak ya da kontrol ederek bazı yoldaşlarımıza ulaşmayı başardı.

O güne kadar hiç sorulmayan "Biz ne olacağız?" sorusu, "ricat kararıyla" yaygın olarak dillendirilmeye başlandı. O güne kadar yaşamlarının bütününü, güven duyduğu örgütüne vermiş olan bir sürü insan... Olanaklarımız çok zayıf ve herkese yetebilmek elbette mümkün değil. Zorunluluk muydu değil miydi bunları tartışmıyorum ama gelinen pozisyon bu. Bu ortamda bir yoldaşına "Bir süre kendi başının çaresine bak" demek zorunda olmak, bunu dillendirecek kişi için de korkunç bir işkence. Sanırım bu kararın yarattığı güvensizlik, sonraki bütün tarihimizi derinden etkiledi.

Geri çekilme kararı beklenilen sonuçları doğurdu mu?

Geri çekilme yani ricat dediğiniz, eğer tasfiye değilse "iki adım geriye çekilip, hız alarak ileriye fırlamayı hesap etmek" demektir. Bunu düşündük, evet. Niyetimiz asla tartışılamaz. İstisnasız olarak hiç kimse "kendini kurtarma" anlayışı içerisinde değildi. Tersine ülke dışına çıkmamak için direnen yöneticilerimizi, örgüt kararlarımız bile ikna edemiyordu.

Ama geri çekilmenin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için yeterli bir örgütlülük gerekir. 12 Eylül gelene kadar, örgütlenmeye ilişkin bir sürü ihtiyacı tedarik etmemişiz. 12 Eylül gelince, öncelikle ve çok haklı olarak, ilk başta Merkez Komite'yi ve yakalandığında idam gibi bir sonuçla karşı karşıya kalacak yoldaşlarımızı kurtarmaya çalışıyoruz. Kadroların önemli bir kısmını kucaklayabilme olanağımız yok ve bu sıkıntıları yaşayan birçok yoldaş, "MK'nın dışarıda olduğu" bilgisini alınca "kendilerini kurtardılar" tepkisi sergiliyor. Güvendikleri, ideallerini temsil eden örgüt yanlarında değil diye düşündüler. Çok zor bir durumdu.

Giderek bir panik hali gelişti. Panik örgütsüzlük ve çaresizliğin yarattığı bir sonuçtu.

Daha sonraki süreçte başarısızlık katmerlendi. Üstelik içeride gelişen ve örgütsel bölünmeye neden olan iç tartışma, yeni gerginlikler yarattı, moral bozukluğunu ve umutsuzluğu geliştirdi. Bu bölünmenin yarattığı psikolojik duygu durumu ile 1983'te Şam'daki MK toplantısında, "ülkeye girerek siperlerden ayağa kalkacağız" diye bir karar alınması ise "geri çekilme" kararından da büyük bir yanlıştı.

1980 Darbesi'ne karşı atak yapmak üzere karar alınan tarihlerde, başlangıcına kıyasla örgüt daha güçsüzleşmiş, devlet daha güçlenmişti. Ülkeye yeniden giriş için ülkede yeterli ön hazırlık yoktu. Üstelik bölünmüşsün, var olan olanaklarının bir kısmını daha kaybetmişsin. Bildiğimiz gibi ülkeye yeniden giriş, çok sayıda yoldaşımızın ve MK'nın bütününün tutuklanması ile sonuçlandı.

Geri çekilme kararı, Avrupa'da sürdürülen siyasal çalışmaya katkı sağlamanın dışında başarıya ulaşamadı. Dolayısıyla ben o geri çekilme taktiğimizin doğru olmadığını, beklenen sonuca ulaşmadığını, dağınık bir sistem halinde kayıpları da engellemediğini düşünüyorum. Avrupa ya da Ortadoğu'ya çıkabilmiş iki elin parmağından az sayıda örgüt üyesinin dışında, ül-

kede olan ya da ülkeye sonradan giren bütün arkadaşlar, zaman içerisinde yakalanıp cezaevine girdiler.

Değişen koşullarda ortaya çıkmamız da bizim kendi atağımızın sonucu değil, Türkiye'de politik koşulların farklılaşmasının ürettiği bir sonuçtu.

Yurtdışına çıkma kararı 12 Eylül sonrası mı alındı?

Benimkisi ne zaman alındı ve kesinleşti bilmiyorum ama ilk karar, Yazı Kurulu'nun (ideolojik organ) dışarı çıkması kararıydı. Bodrum Konferansı sonrasında benim de adımın geçtiğini öğrendim. Eylül Darbesi sonrası ise doğal olarak yeni kararlar alındı.

Dönemin psikolojisi ve "kişisel yiğitlik" üzerine oturtulmuş bir devrimcilik anlayışı sorun üretmeye başladı. Dışarı çıkması önerilen arkadaşların bir kısmı inatla çıkmak istememiş, bu durum çıkma eğiliminde olan başka arkadaşları da etkilemiştir. Belki biraz da ülkede örgütsel kontrolü kaybetmeme düşüncesi var. Tabii örgütün Darbe sonrasında Yayımladığı ilk bildirideki saptamaya uygun olarak, en azından başlangıçta, "Darbe'nin uzun sürmeyeceği" de oldukça yaygın bir düşünce. Net olmasa da fiilen beliren grupçu refleksler de etkili olabilir.

Sevil, Avrupa'ya çıkarılması düşünülen Yazı Kurulu için ön koşulları hazırlamak için MK kararı ile önceden gönderilmişti. Almanya'ya ilk geldiğimde Sevil'in evinde kaldım. Sevil burada gerçekten hem Kurtuluş'un çalışmalarını, hem de yayının faaliyetlerini organize ediyordu. Geçimini sağlamak için de herkes gibi çalışmak zorundaydı. Onunla birlikte Boğaziçi'nden Sami ve eşi Ayşe de vardı.

Senin dışarı çıkartılma kararın geldikten sonra Armağan, İstanbul'da mı kaldı?

Bu soru için teşekkürler, önemli bulduğum bir şey çünkü. Ülkeden çıkarken bende ciddi yaralanmaya neden olan bir pozisyon yaşadım. Benim çıkışımla ilgili karar bana aktarılınca, Türkiye'de kendi başıma korunarak bir iki yıl kendi olanaklarımla kalabileceğimi söyledim. İmkânlarım vardı, evliydim ve 12 Eylül'den yaklaşık bir ay sonra 25 Ekim 1980'de kızım Başak dünyaya gelmişti.

Şimdi burada bir doğum öyküsü anlatmak istiyorum:

Hem eşimin hem benim çok güvenli sahte kimliklerimiz vardı. Eşim hamileydi, doğum yakındı,24 Ekim tarihinde doktora gittik ve doktor doğuma daha iki hafta olduğunu söyledi. Rahatlayarak evimize döndük. Saat 24.00'den sonra sokağa çıkma yasağı vardı. Gece 22.00 sıralarındadoğum ağrılar başladı, telaşlandık. "Çabuk karar ver, çocuk doğacak mı doğmayacak mı" diye sordum, eşim de bunların yalancı ağrılar olduğunu söyledi. Fakat saatler ilerledikçe ağrıların sıklığı da artmaya başladı. Saat 01.00'e doğru su gelmeye başladı. Riskli bir karar verdim ve sokağa çıkma yasağına rağmen, Nişantaşı'ndan Bankalar Caddesi'ne yakın olan evden aşağıya, ana caddeye indim. Caddenin ortasında durdum iki elimi de havaya kaldırdım ve beklemeye başladım. Bir iki dakika içinde polis arabaları yetişti. "Ellerini havada tut" falan anonslarından sonra yanıma geldiler. Ellerim zaten havadaydı. Resmi giyimli bir polis "Sokağa çıkma yasağı var, ne geziyorsunuz?" diye sordu. Sakince, "Biliyorum ve sizi bekledim" dedim ve durumu anlattım. "Tamam, beraber gidelim" dediler. Polis arabasına bindik önde iki polis, arkada ben, polisleri evime götürdüm. Polislerden genç birisi, "Yardımcı olayım mı?" diye sordu. "Yok, biz biraz muhafazakâr bir aileyiz, eşim rahatsız olabilir, ben hemen indireceğim" dedim. Gittim, kapıyı açtım, sakin olmasını uyardıktan sonra durumu anlattım. O zaten çantasını hazırlanmıştı. Aşağı inip polis arabasına bu kez ikimiz bindik, arkaya yerleştik. Arkada ben ve Armağan, önde iki polisle beraber Şişli Etfal'e gittik. Hastaneye yetişince teşekkür ederek hani centilmen davranıp "Benzin parasına ortak olmak isterim" diye yarım ağız söyledim. "İyi olur, 500 TL versen yeter" dediler. O zamanlar bu yol normal olarak 50 lira ve gece tarifesi 75 lira tutuyordu. Gıkımı çıkarmadan 500 lirayı verdim ama içim gitti. Sadece o kadar para vardı yanımda.

Hastaneyi zorunlu olarak hemen terk ettim. Ertesi günü "doğum olmuştur" diyerek tekrar hastaneye geldim. Eşim onu hastaneye getirdikten 2 saat sonra doğum yapmış. Kayıt falan gibi bürokratik işlemler başlamıştı. Bu sürece girmeden çocuğu da alıp hastaneden kaçtık.

Doktor Erkan Mete'nin polisle çalışmayı kabul etmesi sonrası, TV'den yayınlanan resimlerimizle "Kurtuluş'un beyin takımı... yerlerini bilen duyan en yakın karakola başvursun" türünden yayın konusu olmuşuz. Polisle yaptığımız hastane seyahatimizden sonra evin güvenlikli olup olmadığını bilmiyoruz. Selçuk Polat ve eşi Sema ile ilişkilerimiz çok sıcaktı. Haber vere-

rek onların evine gittik. Hastaneden çıktık ama eşimin sütü henüz gelmiyordu. Sema'nın da küçük bir çocuğu vardı ve henüz emziriyordu, sütü de boldu. Bizim Başak'ımızın sütanneliğini bir dönem Sema yaptı. Hem kendi çocuğunu hem Başak'ı besledi. Bir süre sonra da tekrar Nişantaşı'ndaki evimize döndük.

Darbe içerisinde yakalanan bu mutluluk, altı ay sürdü. Mart'ın ortalarında ben ülkeyi terk edeceğim. Çıkış öncesi son buluşmamızda MK üyesi bir arkadaş, çıkışla ilgili ayrıntıyı ve görevlerimi anlattı. Çıkışı Nasır (Burhan Tanrıverdi) düzenleyecek, rehberliği Zaza (Şehmuz Tekin) yapacaktı.

MK üyesi arkadaşın benimle ilgili anlatacakları bittikten sonra "Eşya meselesini de konuşalım" dedi. Bu sözü anlayamadım. O dönemde ortalık karışık ve örgütsel düzenlemeleri Kaçaroğlu yapıyor. Bu arada, günlük yaşamında Armağan kadar aktif olan Ankara'dan bir kadın yoldaşımız ile eşya konusunda kötü bir tartışma yaşanmış. Bunları anlattı ve ben gittikten sonra "Örgüt olarak evdeki eşyaları alacaklarını; evin eşyaları ile birlikte kendilerine bırakılmasını" istedi. Bu aktarım beni ciddi anlamda yıktı. Ama böyle anlarda ben çok soğukkanlıyımdır. Evde çocuk çamaşırlarını yıkamak için küçük boyutlu plastik bir çamaşır makinesi var, onun dışında eşya olarak buzdolabı dâhil, doğru dürüst hiçbir şey yok. Fakat benim evi, bir arkadaşın dışında Kaçaroğlu dahil hiç kimse bilmiyor. Çok güvenli bir evdi. Belli ki bu nedenle önem kazanmıştı. Ama eşya konusu nereden girdi araya? Önce güya espri yapmaya çalıştım: "Çamaşır makinesi ve çocuğumun giyecekleri hariç her şeyi alabilirsiniz" dedim. "Tamam" dedi, baktım ciddi. Arkasından "Armağan babasının yanına gidebilir; babası hâkim olduğu için ona bir şey yapmazlar" diye Armağan'a yönelik önerisini söyledi. Çok kötü oldum. Onun yaşadığı zorlukları da bilerek bu konuşmanın düzenlenişi, sakin olmaya çalışsam da beni ciddi olarak gerdi. Biraz tepkili olarak; "Birinci konu Metin Ayçiçek; kadroyu kurtardınız. İkinci konu eşya; eşyayı da kurtardınız. Evi de kurtardınız, tamam. Ama sözünü ettiğiniz arkadaş sizin örgüt arkadaşlarınızdan birisi. Önemli kadro diye biliniyor. Önemli olmasa bile Metin Ayçiçek'in eşi. Oradan da ayrı bir risk içerisinde. Ayrıca yeni doğum yapmış bir insan. Altı aylık bir çocuğu var. Tamam, babasının evine göndeririz, o bunu kabul eder ama ben de sana bir şey söyleyeyim; eşimi ve çocuğumu size emanet etmiyorum" dedim. "Beni yanlış anladın" diye gön-

lümü almaya, son süreçte karşılaştığı sorunlar nedeniyle kendisinin de gerildiği gibi açıklamalarla konuşmayı düzeltmeye çalıştı.

Bu örnek eğer sadece Armağan ve birkaç kişi ile sınırlı olsaydı, içime atıp belki konu bile yapmazdım. Ama öyle değil. Daha sonraki yaşamda, devrimci erkek kadroların eşlerinin hiçbiri, örgüt kararı ile yurtdışına çıkamamıştır. Onun için Armağan'la ilgili olayı Metin Ayçiçek'in ya da Armağan'ın şahsi sorunu olarak düşünmüyorum. Bu bir anlayış biçimiydi ve beni çok fazla acıttı.

Ülkeden çıktıktan sonra yaşananlar ise devrimci ilişkilerinin dibe vuruşu gibi bir şeydi. Ben konuşmayı ve tepkimi anlatarak; 6 aylık kızımı öpüp onu eşime emanet ederek ülkeden ayrıldım. Benden sonra Armağan, kardeşlerimin de yardımıyla tekrar Ankara'ya, devrimcilik yapmak için terk ettiği baba evine sığındı. Ben Almanya'ya geldikten bir süre sonra eşimle dolaylı haberleşebilmeye başladık. Bir süre sonra da Almanya'daki olanaklarımızla örgütlediğim sahte bir pasaportla eşim ve çocuğumun Almanya'ya gelebilmesini sağladım.

Eşim geldiği zaman ilişkimizde ciddi bir problem olduğunu hissettim. Üç yıl değil de sanki otuz yıldır ayrıymışız gibi bir soğukluk vardı aramızda. Bunun doğrudan benimle ilgili bir nedeni olabileceğini düşünmüyordum. Sonra sorunu bir sohbetimizde ortaya koydum. "Bu soğukluk seninle bağlantılı değil" dedi. Olayın sonraki bölümü baştan beri duyduğum kaygıların kanıtıydı: Ben Lübnan'a gittikten sonra o zamanki Politbüro'dan bir arkadaş, Ankara'daki bir sorumlu ile birlikte Armağan'la yeniden kontak kuruyor. Politbüro üyesi arkadaşımız Armağan'ı "Eşyaları teslim etmeden gittin. Bu konuda örgüte rapor vermedin" diye eleştiriyor. Armağan'dan özeleştiri yapmasını istiyorlar. Armağan yaşadıklarını anlatıyor, "Kaçma değil, ortada bırakılma hali" yaşadığını söylüyor. Buna rağmen süreçte yer alabilmek için özeleştiri vermeyi dahi kabul ediyor. Politbüro üyesi arkadaşımız tarafından özeleştirisi kabul ediliyor. Sonra da "Senin ailen zengin, ailenle konuş, 'Arkadaşlarım Metin Ayçiçek'ten haber getirdi, yurtdışına çıkacak, onun için para istiyor de', ailenden alacağın parayı bize ver" diyor. Bu olayla birlikte Armağan, politik yaşamla bütün ilişkisini kesiyor.

Ben bu durumu Armağan'dan öğrendikten sonra, önce hiç kimseyle paylaşmadım. Bu olayda yer alan dostum M. Kaptan'la konuştum, olayı doğruladı. Politbüro üyesi olan sorumluyla ise bu satırları yazarken bile ko-

nuşmadım. Neden? Öyle bir süreç yaşadık ki, her olayın üzerine tek tek gidip didişmekten yoruldum. Bu tür olaylardan ders çıkarttığımızı düşünüyorsak; bütünü daha fazla kucaklayabilecek yöntemler geliştirmeli ve gelecekte benzer sonuçların ortaya çıkmasını önlemeliyiz

Ortadoğu'ya yolculuklarım

Çıkış öykünü aktarabilir misin? Çıkışlar nasıl yapılıyordu?

Gariptir ki en az hatırladığım anılarımdan biridir bu konu. İlk çıkışımda, ara aşamalardan geçtikten sonra hedefimiz olan Nusaybin'e geldik. Siyasi kişilikler olduğumuz belli olmasın diye, bölgeye gelmiş tüccar pozlarındayım. Nusaybin'de sınır güvenliğindeki askerlerle kaçakçı anlaşması yaptık. Güya kaçakçıyız. Askerlere kişi başına para ödedik. Belirlenen saatte askerlerle buluştuk, biri tel örgüleri kaldırdı, diğer ikisi altta ve üstte öteki askerlere karşı güya nöbetçilik yaptı, biz de sürünerek tel örgülerin altından geçtik. Tel örgülerin diğer tarafına geçtikten sonra, bir süre sürünme pozisyonunda ilerledik. Bir süre sonra artık kalkıp Kamışlı'ya girdik. Orada bir Kürt evinde birkaç gün kaldıktan sonra, Filistin hareketinden birileriyle buluştuk. Ben o süreçte benzer yöntemlerle birkaç kez girip çıktım o sınırlardan.

İlk çıkışta kel olduğum belli olmasın diye kafamda bir şapka var. Hafif sakal bırakmışız.İlk çıkışımda üzerimde yeni aldığım bir palto da vardı. Tel örgüden geçerken paltom tele takıldı. Hiçbir kaçakçı öyle yapmaz herhalde ama ben ilerlemek yerine paltomu kurtarmaya çalışıyorum. Diğer devriyenin gelme saati yaklaştığı için bizi karşıya geçiren asker telaşlandı. Asker bana küfür ederek "Birazdan devriye gelecek lan gitsene!" dedi. Garip bir durumdu. Başımdaki devriye zaten öbür devriyeden korkuyor. Paltoyu parçalayarak kurtardım, Kamışlı'ya yırtık bir paltoyla girmiş oldum. Birkaç gün sonra Filistin hareketiyle buluştuk.

Abu Hilmi (Yaşar Özbay) daha önceden Filistin'e gitmiş, Ortadoğu'da kalan bir arkadaştı. O karşıladı bizi, bir takım ilişkilere bağladı. Suriye, ağırlıklı Arap toplumu ve biz Arapça bilmiyoruz. Bir tercümanla dolaşmak zorundayız. Dille ilgili sıkıntılarımız var ama siyasi yarımız var. Başımıza ne geleceğini, katılacağımız örgütü falan henüz bilmiyoruz. Cephe tül Nidal adlı örgüte katıldık. Cephe tül Nidal ilginçti. Filistin Kurtuluş Örgütü deyince aklımıza hep Arap ya da Filistinli Müslümanlar gelir. Türk televizyonlarında falan hep "Müslüman solcular, Hıristiyan sağcılar" diye anlatılıyor-

du. Oysa bizim Müslüman solcu örgütümüzün lideri Hıristiyan'dı. Dr. Semir Goşe uzun boylu, yakışıklı biriydi.

Suriye'den Lübnan'a gittik. Lübnan'da önce bir ay kadar barakalarda yaşadık. Hakikaten çatısı teneke olan evlerdi bunlar. Gittikten kısa bir süre sonra, tesadüfen Türkiye'den uçakla gelen birinin yanındaki Türk gazetesinden, benimle görüşmesinden hemen sonra Kaçaroğlu'nun yakalandığını öğrendik.

Orada çeşitli örgütler vardı, bunların her biri sol ya da Marksist ama çizgileri farklı örgütlerdi. İlk gittiğimizde PKK de vardı, yeni ama güçlü bir gruptu. Abdullah Öcalan "Sovyetlere revizyonist demekten uzak durmamız" yönünde bir uyarıda bulunmuştu. Niye? Çünkü Filistinli örgütlerin hemen hepsi Sovyetçi örgütlerdi. Bunların içerisinde Marksizm'e en yakın olan örgüt Cephe tül Nidal'di. Biz bu nedenle orta büyüklükte bir örgüt olan Cephe tül Nidal'i tercih etmiştik. Suriye'ye girdiğin zaman Filistin kimliği alana kadar risktesin. Bu nedenle oradaki arkadaşlar, adımıza önceden hazırlanmış olan kimlikleri getiriyorlardı. Bu kimlikler ahım şahım şeyler değil, esas olarak sıradan yazılı kâğıtlar. Tabii ki her birimizin adı değiştirilmişti. Benim adım artık Abu Ahmet'ti. Ahmet'in babası anlamına geliyor.

Örgütü anlamaya, düşüncelerini öğrenmeye çalışıyoruz; aslında örgütün üst kesiminden birkaç kişi ya da yönetimin bir bölümü, Marksizm ve benzeri türden konularda biraz bilgili. Ancak tabana doğru indiğiniz zaman bu tür insanlar görmek zorlaşıyordu. Eğitim veren komutanların çoğu, kendilerini devrimci görseler de büyük çoğunluğu Marksizmden habersizdi.

Askeri eğitim için önce iki gruba ayrıldık. Bir grubun sorumlusu Doğan Fırtına oldu ve onlar ayrı bir bölgeye gitti. Diğer grubun sorumlusu da ben oldum, biz de başka bir bölgeye gittik. Gittiğimiz yerlerde çadırlarda kalıyorduk.

Bir anımı anlatmak istiyorum: Eğitimlere gitmeden evvel, Filistin örgütlerinin kıyafetlerini diken bir yerin yatakhanesinde toplu olarak kalıyorduk. Kentin içinde, güvenlikli bir yerde olan Dikimevi'nin de nöbetçisi olması gerekiyor. "Şehrin ortasında nöbetçiye ne gerek var?" dedik. Hepimizin yanında Kalaşnikof silahı var zaten. Birkaç gün orada kalacağız. Tek kişilik yataklar var, ben kapının aksi yönde en dipte yatıyorum. Silahımı hep yastığımın yanında tutar ve bir alışkanlık olarak da uyurken hiç hareket etmem. Akşam yattığım konumda sabah kalkarım ve tam tabiriyle uykum tavşan uykusu gibi hafiftir.

Daha ikinci ya da üçüncü günümüzdü, Dikimevi'nde uyurken bazı arkadaşlar silahlarını duvara dayamış, bazıları da asmıştı. Biz gereksizliğine inandığımız için nöbetçi koymadık. Filistinli arkadaşların tekrarladığı eleştiri uyarılara rağmen, aynı davranışı ertesi gün de tekrarladık. Gece uyurken bir sesle uyandım. Ne olduğunu anlamak için yerimden kalkarken kapının yanında bir erkek hızla dışarıya çıkarak kapıyı kapattı. Hemen yanımdaki tercüman yoldaşımız Hasan'ı kaldırdım. Aslında o da uyanmış, birlikte fırladık, odadan çıkan kişi bir arabaya bindi ve hızla uzaklaştı. Odanın ışığını yakıp bakınca arkadaşlarımızın çoğunun silahının yerinde olmadığını gördük. Silahları toplamış götürmüşler. Duvara doğru olan birkaç arkadaşınki, benimki, Hasan'ınki falan yerinde duruyor. Silahlarını çaldıran askerler olarak Cephe tül Nidal'in sorumlularını aradık, durumu anlattık. "Bakarız" dediler. Gördüğümüz arabayı tarif ettik. Kısa zamanda silahlarımız bulundu. Silahlar teslim edilmeden önce bizi Semir Goşe'nin bizzat kendisinin de var olduğu bir toplantıya çağırdılar. Toplantıda öğrendik ki silahlarımızı alanlar Cephe tül Nidalli Filistinlilermiş. Bu oyunun amacı ise bize iyi bir ders vermekmiş. Silahlarımızı bize teslim ettiler, biz de özür diledik ve böylece nöbetçinin önemini anlamış olduk.

Orada Ümit Savaş, Salim, Yusuf, Hasan, Azmi Pat, Raif Gümüş, İbrahim Kaygusuz, Haysam, Orhan ve başka arkadaşlarla askeri eğitim için birlikteydik. Ali Demir, İlhami, Mahir, Bülent Uluer, Hilmi ise sivil yaşamda idiler.

Bu seçim neye dayanarak yapıldı?

Bizim tercihimizdi. MK'nın korunması amacıyla sivil hayatta kalmasını istedik. Hilmi zaten bizim ilişkilerimizi düzenleyen kişiydi. Onun sürekli hareket halinde olması gerekiyordu. Bülent de henüz Kurtuluşçu olmamıştı. Onun can güvenliği devrimcilerin namus borcu gibi düşünüldü, dolayısıyla onu ayrı tuttuk. Kimsenin bir dayatması olmadı, bizim isteğimizdi.

Eğitim gruplarının ayrışmasındaysa çok özel seçimler yoktu. Bizim grup, askeri eğitimin dışında hızlı bir politik eğitim çalışmasına başladı. Düzenli eğitim çalışması yapıyorduk. Sabah kalkıp spor yapıyor, spordan hemen sonra kahvaltı, kahvaltıdan sonra çadırlarımızda teorik eğitim çalışması yapıyorduk. Bundan sonra öğlene doğru Cephe'nin görevlerini yerine getiriyorduk. Akşama kadar bu sürüyordu. Bir süre sonra sporları iki

grup birleşerek yapmaya başladık. Sabah sporlarını bir dönem ben yaptırıyordum.

Filistinlilerle ilişki sizin düşüncelerinizi nasıl etkiledi?

Filistin toplumu ve mücadelesi üzerine bildiğim birçok şey, onlarla yaşadığım süreç içerisinde hayli farklılaştı. Kafamızda bir Filistin Kurtuluş Hareketi vardı, Filistin devrimciliği vardı. Dışarıdan giden devrimcilere kucak açan dostane ilişkiler vardı. Oysa orada her gün, FKÖ içerisindeki güçler birbirleriyle ölümüne çatışma halindeydi. Bir seferinde bizim havan kampını El Fetihliler kuşattı. Biz kampta altı kişiyiz. Hemen komutanla görüştük ve onlara "Filistinlilerin kendi iç çatışmaları içerisinde yer almayacağımıza ilişkin" örgüt kararımızı bildirdik. Bunu anlayışla karşıladıklarını, bu çatışmada bizim özgür olduğumuzu söyledi neyse ki çok kısa bir sürede iki örgüt anlaştı ve ciddi bir çatışma çıkmadı.

Filistin'e enternasyonalist duygularla gelenler vardır tabii; ama bunu abartmamak gerekir. Türkiye sosyalist hareketinden, Kuzey Kürdistan'dan ya da diyelim ki Hindistan, Tayland gibi yerlerden gelenler, kendi mücadeleleri için eğitim yapmaya geliyorlardı. Araplardan paralı asker olarak katılanlar da vardı. Bu nedenle toplumsal bilinç düzeyinin çok yüksek olduğu söylenemez. Bazı alanlarda bizlerden çok daha farklıydılar: Örneğin, Filistinliler Marksizm açısından çok yetkin bir tabana sahip olmasa da kültür düzeyi açısından hayli gelişkindi. Çok fazla sayıda Filistinli, Doğu Avrupa ülkelerinde üniversitelere gidiyordu. Resim sanatı da çok güçlüydü. Onların afişlerine bile baktığınızda daha sanatsal daha estetik motifli olduğunu görürdünüz.

Oraya gittiğimde, Filistin mücadelesine yönelik benim kafamdaki şehir efsaneleri yıkıldı. Kendini paralı asker gibi görüyorsun; çünkü iyi bir para veriyorlardı.

Avrupa'da örgütlenme mücadelesi ve mültecilik

Suriye'den Avrupa'ya nasıl geçtin?

Avrupa'ya geçişim, Berlin'de yaşayan bir işçinin pasaportunun benim adıma değiştirilmesiyle gerçekleşti. Pasaportu düzenlerken bir yaprağı tahrip oldu. O yaprağın arkada uzantısı olan yaprağı da birlikte çıkarıp, başka bir pasaporttan aynı yere denk gelen yaprağı ekledik. İlginç bir pasaport ol-

du. Pasaportun orijinali M serisi olarak giderken değişen sayfalarda G serisine dönüyordu. Bu pasaportla tam anlamıyla bir öykü konusu oluşturan bir yolculukla Doğu Berlin'e gittim ve oradan da Batı Berlin'e geçtim.

Almanya'da neler yaşadın?

Almanya'da Berlin'deki arkadaşlarla görüştükten sonra Münih'te Mahir'le buluştuk. Mahir örgütlenme çalışmalarına katılmak için Münih'ten çıkamıyordu. Sevil ise Doğu Almanya'nın içinde tecrit gibi olan Batı Berlin'de yaşıyordu. Onun da Berlin dışında bir yerle ilgilenmesi mümkün değil. Onlarla konuşup bilgi aldıktan sonra bir örgütlenme planı çıkardım, yayın faaliyetinin yanı sıra öncelikle Almanya'yı örgütlemeye başladım.

Avrupa'da örgütlenme ile esas olarak ben ilgilendim. Geldiğimiz andan itibaren Mahir Sayın'ın ve Doğan Tarkan'ın pratik işlerle uğraşmasını yasakladık. Paraya ihtiyacımız var yaşamımızı sürdürebilmek için çalışmak zorundayız ama bu arada, hayati bir dönem yaşıyoruz. Bizim ideolojik anlamda yayınlara, yazılara ve yeni düşüncelere ihtiyacımız vardı. Onlardan tek isteğimiz okumaları, araştırmaları ve yazmalarıydı. Bu durumda, bir tercih olmaktan çok bir zorunluluk olarak geriye bir ben kalıyordum. *Sosyalist İşçi* ile ben de ilgileniyordum. Onun hem yazarlarından biri olarak görevliydim hem de teknik sorumluğu ve esas olarak da dağıtımı benim üzerimdeydi. Dağıtımı da posta ile yapmaktan daha çok kentlere bizzat giderek yapıyorduk; çünkü her şeye rağmen, fazla tanımadığımız bu ülkelerde, dergiyi de örgütlenmenin bir aracı gibi düşünüyorduk. Gittiğimiz yerlere yeni sayı dergiyi verdikten sonra, bir önceki sayı üzerinden tartışmalar yaparak sıcak bir ilişki sağlamaya çalışıyorduk.

Almanya'yı kuzey, orta ve güney olarak üç bölgeye ayırarak, fiilen var olduğumuz yerlerde yeterli sayıda Kurtuluş ilişkisi varsa hemen komiteler kurmaya başladık. Sonra bu komiteler, içerisinde yer aldıkları bölgenin komitesini seçtiler. Almanya bütününde yapılan kongrede de Almanya Komitesi'ni oluşturduk. Kurtuluşçulukta kararlı olan Mehmet Yiğit, Necati Akın, Behice Akın, Basri Varol, Osman Çağköylü ve birçok başka arkadaşla dinamik ekipler kurduk. Bu ekiplerle Kurtuluş'un çalışmalarını örgütlemeye başladık. Ben de Nürnberg'e yerleşmeye karar verdim.

Bir ay geçmeden Nürnberg'de çeşitli siyasal çevrelerden katılan gençlerden bir çevre edindim ve onlarla sosyalist eğitim çalışması başlattık. Bu çalışma kısa bir zaman içerisinde on beş kişiye kadar ulaştı. Bu çalışmayı çok

düzenli ve geceleri yapıyorduk. Hepsi çalışan arkadaşlardı çünkü. Bu çalışmanın sonunda, büyük bir çoğunluğu Kurtuluşçuya da Kurtuluş'la bugüne kadar yakın ilişki sürdüren arkadaşlar oldu.

Avrupa'ya yerleşen, iltica eden ya da Avrupa'da örgütlenmeye çalışan sonuncu hareket bizdik. Bunun bir dezavantajı vardı. Örgütlerin çoğu bölgelere girmiş, önemli bir kısmı derneklerini açmıştı. Bizim Avrupa'da örgütlenmeye başladığımız dönem 1982 sonrasına denk düşüyor.

Ne anlama geliyor 1982 sonrası? 1980 darbesinden sonra, Avrupa'da derneklere olağanüstü bir katılım ve ilgi vardı. Askeri diktatörlük herkese saldırıyordu. Fakat 1982'de sivil anayasanın onaylanması, bu katılımın komünist, sosyalist olmayan kesimlerini derneklerden kopardı. Bizim örgütlenmeye çalıştığımız dönem, derneklerin çöküşe, kitlelerinin daralmaya doğru gittiği bir dönemdi. Bana göre bu konumda kitlesel bir güç olmak mümkün değildi. Zaten dernekler kan kaybetmeye başlayınca var olan kurumlar da tabanlarını elde tutabilmek için çalışmalarını daha çok içe yöneltmiş, iyice kemikleşmişlerdi. Bu koşullarda örgütlenme stratejisi olarak; sayısal ifadesi küçük de olsa, bütün örgüt ve toplumsal yapılarda etkisi yüksek olan bir örgüt olmaya çalıştık. Kitlesinden daha fazla etkisi olacak bir örgüt, mantığı ile hareket ettik. Gücümüzün yettiği her yerde örgütlendik. Ama kitle çalışması için kendi adımıza dernek açmak yerine, mümkün olduğu kadar zorlayarak Alman derneklerinde, diğer kurumlarda, girebildiğimiz her yerde çalışma sürdürmek istedik. Örneğin Nürnberg'de iyi bir çalışmamız vardı fakat bilerek, kendi adımızla dernek açmadık, Alman sol gruplarla birlikte çalıştık. Türkiye ve Kuzey Kürdistanlı örgütlerle ise politik aktivitelerde buluştuk.

Bu doğru bir anlayıştı ve etkisini görmeye başladık. Sayısal olarak küçük de olsa önemli, etkili bir örgüt olmaya başladık. Hepimiz bir takım farklı örgütlerin kültür ve birikimlerini de öğrenerek, yoğrularak geldik. Kurtuluş propagandası yaparak değil, Marx-Engels anlatarak bu çalışmalarda yer aldık.

Elbette Kurtuluş adıyla kendimizi de örgütlemek, ilişkilerimizi netleştirmek zorundaydık. Bunun için kendimize yönelik bir çalışmayı da Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü (TKKKÖ) adıyla, Almanya'da Mehmet Yiğit, Necati ve Behice Akın, Basri Varol, Osman Çağköylü, Selçuk Unan, İsmail Kızılzoğlu, Sevinç Çelikkol, Selami Çakar, Musa Şeker, Doğan Baş, Aytaç Savurur, Cemal ve Zarife Yurtseven, Osman Derya, İrfan Öztürk,

Reis Eratak, Mehmet ve Leyla Süngerli, Hüseyin Şenol, Yüksel Şahin, Cengiz Onur, Cemalettin Efe, Düzgün Arslan, İlknur Güç, Şakir Derkut, Hıdır Güneşer, Emirali Kaplanseren, Yavuz Kaya, Selahattin Alkum gibi genç arkadaşlarla birlikte başlattık. Bu çalışmada isimlerini sayamadığım çok daha fazla sayıda arkadaşın katkısını aldık.

Kuzey, orta, güney diye üç bölgeye ayırarak örgütlemeye çalıştığımız Almanya'da, Hamburg, Hannover, Braunschweig, Kiel, Berlin, Köln, Duisburg, Frankfurt, Stuttgart, Münih, Nürnberg ve daha birkaç kentte kent komiteleri oluşturduk. Bunların katılımıyla üç bölge komitesi, bunların üzerinde de genel kongre ile seçilen bir Almanya Komitesi oluşturduk. Aynı zamanda Fransa'ya geçip, Fransa Komitesi'ni oluşturduk. Daha sonra Avusturya, Hollanda, İsviçre, Danimarka ve çok sonra da İngiltere'de bu türden komiteler oluşturduk. Bu komiteler de olanak buldukları yerde, kent komiteleri ya da Almanya'da olduğu gibi bölge komiteleri oluşturdu.

Bu komiteler sizin Avrupa'da oluşturduğunuz beş kişilik organa bağlı mı çalışıyordu?

Evet, ama işin başında böyle bir organ yoktu, örgütlenme çalışmaları sonrasında kuruldu. İşin aslına bakılırsa; ülkede Bodrum Konferans'ından beri zaman zaman dillendirilen ama uygulaması darbe ile fiilen gerçekleştirilen Yurtdışı Bürosu'nun, ne olduğu belli değildi. Bence yurtdışında nasıl örgütlenileceği hiç düşünülmemişti. Avrupa'nın yeterince tanındığını da sanmıyorum.

Avrupa'da Kurtuluş olarak örgütlenmeye 1983 başında başladık, kısa bir süre sonra, TKKKÖ adıyla örgütlenmeyi sürdürdük. Örgüt üyesi olarak ben, Sevil ve Mahir vardı. Ben Nürnberg'e geçtikten sonra Sevil ile kontağımız önce fiilen, daha sonra politik olarak kesilmişti. Mahir Suriye'deydi. Bülent henüz örgüt üyesi değildi. Bu dönemde Suriye'den İsveç'e gelen Kamil Körünoğlu henüz ilticasını alamadığı için bulunduğu ülkeyi terk edemiyordu. Ben tek kaldığım için çalışmanın bütününün sorumluluğunu tek başıma üstlenmenin yanlış olduğunu düşünerek; Avrupa Özel Organı adıyla bir yapılanmaya gittim. Tam da Şam'daki MK toplantısı sonrasına denk düşen bu süreçte kitlesel örgütlülüğümüzde de bir karmaşa vardı.

Özel Organ'ın örgüt üyelerinden oluşması gerekiyordu. Bunun üzerine Kamil ve ben, önce MK'dan Zerrin Sayın'ın üyeliğini istedik. Onaylandıktan

sonra üç üye birlikte aynı yöntemle Bülent'in sonra da dört üye birlikte Dr. Şakir Derkut'un üyeliğini istedik ve onaylattık. Böylece beş kişilik bir Avrupa Komitesi (Avrupa Özel Organı) oluşturduk. Ülkede MK'ya bildirdik ve bir örgüt organı olarak resmen kabulünü sağladık.

Bülent, Fransa ve İsviçre'den sorumlu oldu. Zerrin de İsveç'te olduğu için Kamil ile birlikte, eskiden Berlin'de çıkarılan *Sosyalist İşçi* dergisinin yayını görevini üstlendiler. Ben Almanya, Hollanda, Danimarka, Avusturya çalışmalarını sürdürdüm. Daha sonra Mahir tekrar Avrupa'ya geldi (İsveç), kısa bir süre sonra ise Zerrin'le birlikte İsviçre'ye yerleştirdik. Mahir'in katılımıyla AÖO altı kişi oldu ve uzun süre böyle kaldık.

Çalışmalar geliştikçe genel kitleyle Avrupa'daki kadrolarımızı ayrıştıracak bir örgütlenme kendini dayattı. "Çalışmalarda Yol Gösterici İlkeler" adıyla yapılanmayı anlatan, tüzük benzeri bir yazı ve bir "Program" hazırladım. Böylece, iki üyenin referansı ve Avrupa Özel Organı'nın kabulüyle seçilen, kadroları kapsayacak dar bir örgütlenme daha oluşturduk. Bu örgütlenmeye de "TKKKÖ Avrupa Sempatizan Örgütlenmesi" (ASÖ) adını verdik. Bu organa özel belirlenmiş bir "Özel Aidat" sorumluluğu da yükledik. Böylece örgütsel faaliyet için asgari düzeyde de olsa düzenli bir gelir kaynağına kavuşmuş olduk. AÖO'dan bölge ve kent komitelerine kadar bütün örgütlü birimler, toplantılarında tutanak tutmak ve çalışmalarına ilişkin, saptanmış periyotlara bağlı olarak düzenli rapor vermek zorundaydı. Bu ilişki baştan sona kadar hep böyle ve düzenli devam ettirildi.

Bütün bu örgütsel çalışmaların dışında, herkes kendi yaşam giderlerini de karşılamak için çalışmak durumundaydı. Örneğin ben, ilk geldiğim yıllarda üzüm bağlarında, çilek tarlalarında çalıştım. Kadrolarımızın azı mülteciydi ama çoğunluğu bir işte çalışıyordu ve malî sorunları alt etmemizde, bütün arkadaşlar olağanüstü bir özveri ile davrandılar.

Örgütlenme büyüyüp yayılınca, AÖO tarafından alınan "AÖO Sekreteri'nin örgütsel faaliyet ve kişisel yaşam masrafları Özel Aidat gelirlerinden karşılanır; Sekreter harcamalarına ilişkin ayrıntılı rapor vermek zorundadır" içerikli kararla Sekreterimizin çalışma olanaklarını artırdık. Bu anlamda TKKKÖ'nün Avrupa yaşamında finansal olarak "beslediği" tek kişi ben oldum.

Yurtdışı çalışmalarında ne tür faaliyetler içerisindeydiniz?

Almanya'da, ülkelerinde yasadışı sayılan örgütlerin yasal faaliyeti mümkün değildi. Bu nedenle örgütlü olan bütün yapıların "demokratik kitle örgütü" adıyla kurdukları yasal dernekler vardı. Giderek bizde de böylesi bir kitle örgütüne ihtiyaç kendisini dayattı. Mevcut kurumların tüzük, program ve kamuoyuyla paylaşılmış çalışma raporlarını inceleyerek olabildiğince demokratik bir program ve tüzük hazırlayıp "Demokratik İşçi Birliği" (DİB) adıyla bir açık örgütlenme oluşturduk.

Bu örgütlenmede Kurtuluşçu olan olmayan ama DİB program ve tüzüğünü kabul etmiş bütün ilişkilerimizi toplamaya çalıştık. Genelde Avrupa'daki açık örgütlenmelerin çoğu, bütünüyle Türkiye ya da Kürdistan'a yönelik programlara sahipti. TKP kökenlilerin oluşturduğu Göçmen Dernekleri Federasyonu (GDF) ise çubuğu haylice sağa bükmüş, sağ bir anlayışa sahipti.

Biz, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'daki mücadeleye destek olmak; Avrupa'daki siyasal-sosyal sorunların çözümünde bir özne olmak; uluslararası ilişkileri kurmak ve geliştirmek gibi üçlü bir misyonla kendimizi görevlendirdik. Ama bunun kolay bir sonuç olduğunu düşünmemek gerekir; üzerine çok fazla tartıştık. Birincisi, üzerimizde ülkeden gelmenin sıcaklığı ve psikolojisi vardı. Kendimizi örgütlerimizin dışında ve sadece pasif birer destekçi konumunda görmek istemiyorduk. Hareketimizin Avrupa'daki örgütsel ayağı olmak istiyorduk. Fakat ülkedeki mücadelenin olsa olsa desteği konumunda olabileceğin gibi bir realite de vardı. İkincisi, yaşadığımız ülkedeki demokrasi, özgürlük, barış ve ayrımcılık gibi sorunlarda doğrudan müdahil olmak istiyorduk. Ama bu tutumun, geldiğimiz ülkede ne kadar kabul göreceğini bilmiyorduk.

Üçüncüsü de uluslararası ilişkiler oluşturmak istiyorduk. Fakat "yenilmiş" ve Avrupa'ya iltica etmek zorunda kalmış bir hareket olarak, bizi hangi Avrupa örgütleri kucaklamayı düşünür?

Bu programı yaptıktan bir yıl sonra, bütün çalışmaların dökümünü çıkardığımızda gördük ki bizim çalışmalarımızın yüzde 95'i ülkeye yönelikti. Avrupa'ya yönelik çalışmamız istisnalar dışında hemen hiç yoktu.

Bunu o zamanki kafamızla değişik nedenlerle açıklamaya çalışıyorduk. Örneğin"dil sorunu" diyorduk. Sonuçta dil sorunu önemli bir sorundu: Sürgün olarak gelmişiz, belli bir yaştan sonra dil öğrenmenin zorluğu var, bizim psikolojik olarak sıkıntılarımız var, geri dönüşü bekliyoruz vb... Oysa aynen "biraz para kazandıktan sonra dönerim" diye düşünen herhangi bir işçinin de başına geldiği gibi, bu süre uzadı ve döneriz umutları bilincimizden önce algılarımızda değişime neden oldu. Süre uzadıkça, başlangıçta çözemeyeceğimizi düşündüğümüz dil sorunu gibi sorunlar, kendiliğinden çözümlenmeye başladı. Dil bilenler daha çok ortaya çıkmaya başladı. Fakat Avrupalılarla birlikte çalışma iradesi ve eğilimi güçlü olmadığı için, içe kapalı çalışma devam etti. Bu durum, Avrupa'daki bütün mülteci sol örgütlerin en tipik özelliğiydi.

Ama bir başka boyutu daha var: Acaba sorun sadece Türkiyelilerin yönelişlerinin yanlışlığında mıydı? Ben böyle olduğunu düşünmüyorum. Elbette anlattığım nedenlerden dolayı bir içe kapanıklık yaşıyorduk; üzerimizde feodal kültürün etkisi fazlaydı vb. ama Alman sol örgütleri de Türkiye'den gelen politik göçmen ya da sürgünleri kucaklamak konusunda, çok da hevesli değildi.

Örneğin "Komünist Parti'nin Yeniden İnşası İçin İşçi Birliği" (Kısa adı: Arbeiterbund; İşçi Birliği) ile ilişkilendim. Konuşuyor, tartışıyor, görüşüyorduk. Bu ilişkiyi programlar düzeyinde değil ama Almanya'ya yönelik fiili bir ittifak düzeyinde daha ileriye götürebilir miyiz diye düşündük. Başka örgütlerin, bir Alman örgütünün içerisine seksiyon gibi katılma girişimleri oldu ama bu örnekler başarılı olamadı. Biz kafamızdaki düşünceyi tartışmak için Arbeiterbund ile bir buluşma ayarladık. Mahir Sayın, ben, Müslüm Şahin birlikte gittik. Onların Merkez Komitesi'nden gelen birileriyle Münih'te bir görüşme yaptık. Benim için çok ilginç bir görüşme oldu. Birincisi, bu görüşmeden mevcut deneyimlerimizin, bilgimizin, becerilerimizin onların çok üzerinde olduğu düşüncesiyle çıktım. İkincisi, Türkiye sosyalist hareketini hiç tanımıyorlardı ve bu tür ittifaklardan kaçanlar asıl olarak onlardı. Üçüncüsü, bir konuda bize çok benziyorlardı: Türkçeleştirilmiş parti programlarını masaya koyup, "Programımız bu, ya katılırsınız ya da güle güle" diyecek kadar sekterdiler. Dördüncüsü, belki de egemen ulus mensubu oldukları için, Türkiye solundan çoğu örgütün eskiden Kürt komünistlere gösterdiği tavrın bir benzerini sergileyerek çok ukalaca davrandılar.

Marx ve Engels Alman olduğu için olsa gerek, Marksizm konusunda çok şey bildiklerini düşünüyor ama Maoculuğu bir türlü aşamıyorlardı.

Bu tür birlikte çalışma deneylerimiz oldu. Ama o yıllarda, neredeyse otuz yıldır Türkiyeli işçilerle Almanya'da buluşmuş olan Almanlarda da bu tür ortak çalışmaya yönelik bir hazırlık yoktu. Belki de onları etkileyecek güçlü örgütlenmelere sahip olmadığımız için bir ittifak gereksinimi duymuyorlardı.

Troçkist bir Alman grubuyla görüşüyordum. Beni yeni tanımışlardı. Almanya'da *Sosyalist İşçi* adıyla bir dergi çıkardığımızı söyleyince, "İlgi var mı?" gibi, olumsuz yanıtını da içinde barındıran bir soru sordular. Derginin 1000 tanesi Almanya'da olmak üzere, bütün Avrupa düzeyinde 1500 adet dağıtıldığını duyunca şaşırdılar. Onlar Avrupa'da toplam olarak 700 dergi dağıtıyorlarmış.

Kurtuluş örgütlenmesini tamamladıktan ve Avrupa Özel Organı'nı kurduktan sonra, başlangıçta "sayısal olarak küçük olsa da önemi ve etkisi büyük bir örgüt olmak" biçiminde ifade ettiğim örgütlenme mantığının ürün verdiğini gördük. Avrupa'da en son örgütlenen ve derneklerin ve klasik dernekçiliğin çöküş aşamasında devreye girmiş bir örgüttük. Sayımız diğer örgütlerin sayısına kıyasla çok azdı. En kalabalık toplantımızda sayımız 160 oldu ama genellikle 120 civarında Kurtuluşçu katabiliyorduk. Örneğin, o dönemde Dev-Yol (Devrimci İşçi) devasa bir örgüttü. Fakat 1980'lerin ortalarından itibaren Kurtuluş, Avrupa'daki Türkiyeli sosyalist örgütlerin birlik arayışlarının neredeyse dinamosu, olmazsa olmazı haline geldi.

Ekonomik kaynaklar üretmeye yönelik çabalarınız oluyor muydu?

Mali açıdan zayıf bir örgüttük ama Türkiye'ye destek olma diye bir sorumluluğumuz vardı. Fakat Kurtuluşçuların ilginç bir kaderleri vardı. En birlikçi görünen harekettik ama girdiğimiz birlik çalışmalarında başarılı olamadık, çoğu zaman da bu tür girişimlerden zararla çıktık. 12 Eylül öncesi Türkiye'de "ticareti en iyi bilen sol örgüt" şeklindeki namımızı da maalesef Avrupa'da sürdüremedik. Türkiye'ye destek mahiyetinde malî bir kaynak oluşturmak için riskli işler de yaptık, ticari işlere de atılmak istedik fakat hepsinde başarısız olduk.

Avrupa'da hiçbir zaman para kazanmak için kirli yollara başvurmadık. Örneğin, ilticaya başvurmuş birilerine para karşılığında "bizdendir" diye

referans vermedik. Bu birçok örgütün bulaştığı çok yaygın bir olaydı. İstesek bunu ticarete dönüştürerek çok büyük kazançlar elde edebilirdik.

Bir ara Vietnamlılar Almanya'yı keşfetmişler, kalabalık kitleler halinde ve büyük paralar ödeyerek İtalya'ya geliyorlardı. İtalya'dan da Almanya'ya doğru kaçak olarak geçiriliyorlardı. Sadece kaçak olarak geçirilmeleri için kişi başına en az 1.000 dolar para ödüyorlardı. Zaten İtalya'ya kadar gelmişler, İtalya'dan Almanya'ya geçirmek bizim için çocuk oyuncağıydı. Fransa ya da İsviçre sınırları da öyleydi. Ama biz böylesi bir teklifi "insan ticareti" olduğu gerekçesiyle reddettik. Bu tür kirli yollara asla girmedik. Avrupa'da malî olanaklar araştırırken Kurtuluş'un bize verdiği devrimci ahlakı, politik duruşu eksiksiz ve hakkıyla yerine getirdik. Bir komünistin yüzünü kızartabilecek hiçbir kaynağa yönelmemiz söz konusu olmadı. Ama ne yazık ki bu tür şeyler Avrupa'da çok yaşandı.

Örgüt içinde çıkan sorunlarla ilgili tartışmalar Avrupa'da nasıl yürütülüyordu?

Örgüt tarihine bağlılık, bu tarihin bilgisine sahip olma Avrupa örgütlenmesinde önemli bir hedef idi. Bu nedenle Avrupa'da yaptığımız ilk iş, KSD'lerin son sayıya kadar bütün sayılarını fotokopi yaparak 150 adet çoğaltmak ve arkadaşlara (maliyeti karşılığında) dağıtmak oldu.

Avrupa'da örgüte resmen bağlı organ, Avrupa Özel Organı'ydı. Bunun hemen altında bir de Avrupa Sempatizan Örgütlenmesi (ASÖ) adıyla, yaklaşık otuz beş kişilik yeni bir örgütlenme oluşturduk. Bu yapı içerisinde, Kurtuluşçu olan ve kadro niteliğine sahip arkadaşlar yer alıyordu. Bu kurumun üyeliği için yaklaşık olarak örgüt üyeliği kriterleri geçerliydi. Bir sonraki çemberde ise Kurtuluş ile ilişkilenmiş sempatizanlar ya da bizimle birlikte çalışan dostlarımız yer alıyordu.

Aslında 1981'den itibaren başlayan krizi, biz Avrupa'da hayli zaman sonra öğrendik. Tartışmalar Avrupa'ya taşındı. Temmuz-Ağustos 1983'te ilk tartışma yazıları gelmeye başladı. Avrupa'ya ulaşan bütün yazıları önce ASÖ içerisinde dağıtıma soktuk. Yaklaşık ilk otuz beş yazıyı ilettikten sonra yerellerde tartışmalar üretmek için yoğun turlar başladı. Bir buçuk aydan daha az bir zamanda, 22.500 km yol kat ederek Almanya, Fransa, Hollanda, İsviçre'yi dolaştım. Bir süre sonra Hollanda Utrech'te bulunan ve Doğan'larla birlikte tavır alan arkadaşlar, 71 yazıdan oluşan bir paket halinde

tartışma yazılarını aktardı. Onlardan aldıklarımızı ve bize de ilk dağıtımdan sonra ulaşmış olanları toplayarak bu kez TKKKÖ-ASÖ olarak seksen yedi yazıdan oluşan bir paketin listesini, yazı başlığı ve yazarının adı ile birlikte arkadaşlara ileterek, -maddi zorluklar nedeniyle bütünüyle dağıtımı üstlenemediğimiz için sadece ASÖ üyelerine doğrudan iletip- isteyen arkadaşların bu yazılara ulaşabileceği adresi bütün kitlemize duyurduk. Böylece bu sürece ilişkin bütün yazılar, Avrupa'daki ASÖ üyesi olan ya da olmayan her Kurtuluşçuya açıldı.

Yurtdışında mülteci olarak yaşam nasıldı?

Yanıtı zor bir soru. Hani, inanan biri olsam "Allah kimseyi mülteci yapmasın, sürgün yapmasın" derim. Tabii ilk yıllarımdaki psikolojim, duygularım, algım bambaşkaydı. Türkiye'deki sosyalist hareketin çalışanlarından birisin, kendine önem veriyorsun, değer veriyorsun ve insanlık için iyi şeyler düşünüyorsun. Bunları gerçekleştirmek için bedel ödemişsin ve daha da ödemeye hazırsın. Böyle duygular içerisindeyken bir askeri darbe geliyor, ortalığı kasıp kavuruyor, dağıtıyor ve bir sürü yoldaşım ortada kalmışken sen örgüt kararıyla ülkeyi terk etmek zorundasın. Geldiğin ülkede, mülteci de olsan, refah düzeyin daha yüksek, daha güvenli. Sadece güvenliğin değil onun dışında toplumsal refahtan pay alma anlamında güvenilir bir ortamdasın. Misyon sahibi biri olduğun duygusunu yaşarken, çok kısa zamanda "değerli bulduğun" her şeyin, sınırın ötesinde kaldığını fark ediyorsun. Bütün dik durma çabalarına rağmen artık, yeni Türkçeyle söylersek, ezik bir insan oluyorsun. Üstelik geldiğin ülke, Almanya gibi kapitalizmin gelişkin olduğu bir ülkeyse; uğruna mücadele ettiğin işçi sınıfının gizli ya da açıktan sergilediği "Biz çalışıyoruz sen yiyorsun, asalaksın" türünden yaklaşımlarına muhatap olabiliyorsun.

Buradaki iltica koşulları bizim geldiğimiz dönemde çok zor ve sertti. Özverili birkaç Kurtuluşçu arkadaşın dışında, örgüt benzeri bir şey yoktu. Bürokratik işleri yapabilecek kişi yok denecek kadar azdı. O dönemde, üstelik eşini, çocuğunu ve aynı zamanda yüzlerce yoldaşını ülkede bırakmış bir insan olarak Avrupa'ya geldiğimde, ilk duygum güven kırılması olarak kendini hissettirdi. Çoğu kişi de geldikten kısa bir süre sonra kimlik kırılması, öz güven duygusunun zedelenmesi ya da toptan yok olması nedeniyle değişik psikolojik sorunlar yaşadı. Bunun birçok örneği vardır. Mahir ya

da benim gibi örgütsel konumlarınca korunanlar, her şeye rağmen buradaki yoldaşlar aracılığıyla bir takım olanaklara uzanabiliyorduk. Bir de tecrübelerimiz ve devrimci kararlılığımız sayesinde, direnerek ayakta kalmayı ve bu dönemi atlatmayı becerebildik diye düşünüyorum.

Belki de en büyük sıkıntı, geldiğimiz gelişmiş ülkede karşılaştığımız dıştalayıcı, aşağılayıcı tutum ve yaklaşımlardı. İlticacılara yönelik "dost" yardım kurumları da vardı elbette. Ben ilk günümden bugüne kadar, bu tür hiçbir kurumdan maddî hiçbir yardım talep etmedim. Çünkü bu kurumların önemli bir kısmı, egosu öne çıkmış Avrupalılar tarafından," zavallı Afrikalılara" yardım" gibi acıma duygusu ile kurulmuş, yaptıkları her tür yardımla vicdan rahatlatan yerlerdi. Dayanışma değil, dilenciye sadaka verme ruh haliyle yardım yapıyorlardı. Bunu böyle algılayanlar, daha sonra onlarla ilişkilerini öfke üzerine kuruyorlardı. Bizi öfkeden biraz olsun uzaklaştıran şey, dünyaya bakışımızdaki farklılıklardı. Bunun sıkıntılarını yaşadık. Mesela eski eşim ve çocuğum Almanya'ya geldiklerinde, birlikte bir iltica kampında kalıyorduk. Bize her kişi için bir paket olmak üzere haftada iki kez yemek paketleri veriliyordu. Üç kişiyiz, bu demektir ki haftada altı yemek paketi alıyoruz. Hiçbir gelirimiz yoktu. Bir köyün dışında, hepsi bekâr ilticacılarla birlikte, bir evdeyiz ve biz bir odada kalıyoruz. Bütün yemek paketlerinin içerisindeki malzemeler aynı. O mevsimde yaygın olan sebze ne ise üç paketin üçünde de o sebzeden, ekmek ve arada bir konserve koyuyorlardı. Olağanüstü ucuz olmasına rağmen çocuk için gerekli olan süt benzeri şeyler verilmiyordu.

O zamanlar kızım üç yaşlarındaydı. İltica işleri ile uğraşan daireye gittim ve bir arkadaşımızın aracılığıyla bir çocuğumuzun olduğunu, paketlerden birinin çocuğun beslenmesine uygun düzenlenip düzenlenemeyeceğini sordum. Örnekleyerek bize haftada sadece bir kez yemek paketi vermelerinin yeterli olacağını; ama çocuğun paketine süt de koymalarını istedim. Yeni gelmişim, henüz Almanca bilmiyorum, yakın dostum ve tercümanım olan Adnan Keskin aracılığıyla derdimi anlatıyorum. "Bir şey istemekten" dolayı zaten ezik bir durumdayım. Sorumlu memurun bağırarak konuşması, el kol hareketleri, vücut dili ve mimiklerinden, bana hakaret edildiğini anladım. Adnan da onun tonuyla ve çok daha güçlü bir ses tonuyla bağırmaya başladı. İkisi arasında neredeyse kavgaya dönüşecek bir olay yaşanıyor. Adnan'a kavganın nedenini sorduğumda "sonra anlatacağını" söyledi.

Bir süre sonra o memurun şefi geldi, iki tarafı da sakinleştirdi ve biz çıktık. Talebimiz kabul edilmemişti. Kavganın nedeni memurun bana yönelik "Sizi buraya biz mi çağırdık, çekin gidin kendi ülkenize" gibi aşağılayan, suçlayan sözleriymiş. Adnan yanıtını vermiş ama gel gör ki bu olay arkasından yaşadığım psikolojik dağılmayı uzun süre toparlayamadım.

Güz mevsimi boyunca üzüm bağlarında çalıştım. Ağır bir sömürü vardı. On iki saat çalışıp elli mark alıyorduk. Ama bu para, benim için olağanüstü bir zenginlikti. Artık çocuğuma süt ve arada bir çikolata alabiliyordum.

O dönemde birlikte gediğim arkadaşların hepsi aynı durumdaydı. Mahir ve Zerrin temizlik işçiliği yapıyordu. Bülent bir mezarlıkta ölü yıkayıcılığı gibi bir iş yapıyordu. Artırabildiğimiz paralarla da politik çalışmaları sürdürmeye çalışıyorduk. O dönemde gelen arkadaşlar bunu yaşadı, doğru; ama biz iyi bir şey yaptık, bizden sonra gelenlere aynı şeyleri yaşatmamak için olanaklar hazırladık. Bizden sonra gelen arkadaşlar, bizlerin oluşturduğu evlerde kalabildi, yaratılan olanak ve ilişkileri kullanabildi. Elbette Avrupa'daki yoldaşlarımızın bütününün katkılarıyla başarabildik bu görevi.

Sol hareketlerin bir kısmı hatta Kurtuluşçuların da önemli bir kısmı için bizim adımız, sürgün ya da mülteci değil "kaçkınlar" idi. Böyle bir algı oluşmuş. "Kaçkın" ya da "kaçmak" sözünü ahlaki bir olumsuzlukla donatarak söylüyorlardı. Ortadoğu ya da Türk kültürü gibi bir kültürün içinden; eşkıya türkülerinin devrimci marş yerine kullanıldığı, kahramanlık öykülerinin devrim teorilerinden daha muteber olduğu bir ülkeden geldiğimiz için, "kaçmak" sözcüğü bizi çok yaralıyordu. Onun için biz kendimize,"ilticacı" değil"politik ilticacı" diyerek "kaçak" olmadığımızı anlatmaya çalışırdık.

Aslında olay kaçmaktır, doğrusu da budur. Bizim yaptığımız, askeri darbe geldikten sonra özgürlük ortamı tamamen kalkmış olan bir ülkeden kaçmaktır. Örgüt kararıyla olduğunda da "kaçırılmaktır" diyeceğim. İnsanların temel hakları içerisinde en önemlisi yaşam hakkıdır. İltica bu hakkın kullanım yollarından sadece biridir. Bu hakkın içeriği "onurlu ve özgür" sıfatlarıyla birlikte algılanır. İnsanların bu içeriğiyle yaşam haklarını koruyabilmek amacıyla bu güveni kendilerine vermeyen ülkelerden kaçma ve başka bir ülkeye sığınabilmeleri de insanlığın çetin mücadelelerle kazandığı bir hak olarak tanımlar.

Ben Türkiye halklarının mücadelesine özgür bir ortamda katılabilmek ve verebileceğim bütün enerjiyi ona katabilmek için bu kaçkınlığı kabul ettim. Tabii ki kaçağız; bizim esasımız budur. Biz özgür bir yaşama ulaşabilmek amacıyla kaçtık. Neden? Devrimci mücadelemizi kesintisiz sürdürebilmek için. Bu olguyu böyle benimsemeye başladığımız andan itibaren, sürgünlük üzerine rahat konuşabilir hale geldik.

Biz de ağır bedeller ödedik, bir şeylerden mahrum kaldık. Sevdiklerimizi, sevgililerimizi geride bıraktık. Bunların hepsi acı veriyor, hepsi yeni bir hesaplaşmayı gündeme getiriyor. Herkes, hayatta önüne çıkan her dönemeçte, o ana kadar sürdürdüğü kararları yeniden gözden geçirmek zorundadır. Biz de bunu yaptık ve her defasında, yeniden "yola devam" kararı vererek sürdürdük bu uzun yolculuğu.

Uzun bir mücadeleyi adı geçsin geçmesin birçok yoldaşla birlikte yaptım. O süreç içerisinde, benimle doğrudan birlikte yer alan ya da aynı örgüt içerisinde dolaylı olarak var olduğumuz bütün yoldaşlarımı, yeniden saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Son olarak "Yolumuz açık olsun" diyorum. Çünkü mücadele hiçbir zaman bitmedi; biz görelim ya da görmeyelim bu mücadele zafere kadar sürecektir. Ama göremeyeceğimizi biliyor olsak da zaferi yaratacak olan kuşaklara, bu türden çalışmalarla destek olalım, diyorum. ■

1 MAYIS'TA ALANLARDAYDIK

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGİ
YAYINLARI

İZZET KÖYLÜOĞLU

Görüşenler: Gönül Sevindir, Bülent Sürmen, Mehmet Ali Orgun, Cemalettin Efe

Görüşme Tarihi: Ocak 2017

Kendini tanıtır mısın?

İzzet Sedat Köylüoğlu, 1 Mayıs 1954 Kayseri, Develi doğumluyum. Üç kız, dört erkek, yedi kardeşin en küçüğü benim. İlkokulu, ortaokul ve liseyi Develi'de okudum. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni üçüncü sınıfta terk ettim. Ailem Develi'nin varlıklı ailelerinden biriydi. Babam CHP'li, ağabeylerim solcuydu. Onların da etkisiyle 60'lı yılların sonunda Dev-Genç kurulduğunda sola, sosyalizme sempati duymaya başladım. Daha lise çağlarında devrimci fikirleri benimsemeye başlamıştım. Okulda vasat bir öğrenciydim ama sportif ve kültürel faaliyetlerimiz zengindi. Aileden gelen bir kitap birikimi ve okuma merakım vardı. Hareketli bir öğrencilik yaşantım oldu. Her tür sosyal faaliyette en önde olurduk bir grup arkadaş.

Lise yıllarında Develi'de kız öğrencilerle ilişkileriniz nasıldı?

Kız erkek karışık okuduk ama kızlarla ilgilenmiyorduk. Herkesin gönlünde biri olurdu belki ama şu sevgilimdi, flörtümdü diyebilecek ilişkilerimiz yoktu. Devrimci düşünceler geliştikçe kadınlardan uzaklaşmıştık. Ortodoks bir devrimcilik anlayışımız vardı. Benim şu vardı diyebilecek bir ilişkim yoktu ama varsa da gizliydi.

Devrim sloganları yetiyordu

Dev-Genç dışında başka siyasi hareketler var mıydı Develi'de?

Türkiye İşçi Partisi vardı. 60'lı yıllarda TİP, Develi'de 800 oy aldı. Şu anda CHP 2-3 bin oy zor alıyor. 10 bin nüfuslu bir ilçede 800 oy aldı TİP. TİP'in dışında Cumhuriyet Halk Partisi vardı. CHP ilçe başkanı ağabeyimdi. O dönemde Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) vardı, akşamları öğretmenlerle arkadaşça ilişkiler içerisindeydik. TÖS'de sık sık toplantılar oluyordu. Arkadaş grubumuz tamamen solcu bir kesimden oluşuyordu ve birlikte Develi'de Dev-Genç'in ilk şubelerinden birini kurduk. Fikir Kulüpleri Federasyonu, 1969 Aralık ayında Dev-Genç'e dönüşmüştü. Bir ay sonra Ocak ayında, taşrada Dev-Genç'in ilk şubelerinden birini, lisedeki arkadaş grubumuzla birlikte Develi'de kurduk. Dev-Genç'in şubesi olarak köhne bir dükkân tuttuk, orada her hafta toplantılar, seminerler yapıyorduk. *Sosyalizmin Alfabesi* ile başladık, kitap sınırlıydı, ihtiyaç da yoktu zaten devrim sloganları yetiyordu.

Develi dışından insanlar gelip örgütlenme faaliyeti yapıyor muydu?

Ankara'dan geliyorlardı. Şaban İba Dev-Genç kurucusuydu, sürekli görüşüyorduk. TÖS ve TİP bayağı faaldi Develi'de. Fırsat oldukça Ankara'ya gittiğimizde uğradığımız yer, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yurdu'nun yatakhanesiydi.

Sağcıların örgütlenmesi var mıydı?

Develi'de, Milliyetçi Öğretmenler Derneği 1969'da kuruldu ama biz daha güçlüydük. Yedi tane sağcı öğretmen bulup bir senede zor kurdular Milliyetçi Öğretmenler Derneği'ni. Sol bir rüzgâr vardı, yüzlerce devrimci öğretmene karşı yedi tane milliyetçi öğretmen; on kişiye zor ulaştılar. Gençlik içerisinde biz güçlüydük, Develi'nin lumpenleri de bizim arkamızdaydı. 1970'li yılların sonlarına kadar böyle devam etti. Kayseri'de gençlerin çoğunluğu devrimci hareketlerden etkilenmiş, CHP Gençlik Kolları içerisinde kümelenmişti o zamanlar.

Sendikal çalışma var mıydı?

DİSK çok etkin değildi Kayseri'de. Türk İş'e bağlı sendikalar ağırlıktaydı. Daha çok öğrenci gençlik hareketliliği vardı. Lisedeki öğretmenlerin ço-

günluğu devrimciydi ve o da bizim bir şansımız oldu. Lise yıllarımız böyle geçti. Daha sonra 12 Mart Muhtırası verildi. Abdullah Asım İğneciler diye bir vali vardı; tüm Türkiye'de 500 kişi toplanıp içeri atıldıysa o, 700 kişi toplamıştır muhtırayı takip eden günlerde. Hükümetten fırça yedi bu yüzden. Bu nedenle bizi hızlı biçimde toplayıp hızlı biçimde de saldılar.

THKP-C sempatisiyle bir süreç başladı

Üniversite yaşamından biraz söz eder misin?

1972'de İstanbul Hukuk Fakültesi'ni kazandım. Dedemler, ablamlar, dayımlar İstanbul'da yaşıyordu. İstanbul'la sürekli irtibatımız vardı. Ablamın yanında kalmaya başladım, Üsküdar Kuzguncuk'ta. Hukuk Fakültesi'nde de Dev-Genç'ten gelen THKP-C kökenli arkadaşlarla görüşmeye ve faaliyetlere başladık. Develi'den Bekir Yıldırım vardı. Bekir'le ilkokul ve lisede de beraber okumuş, Develi Dev-Genç'in kuruluşunda da beraber olmuştuk. Bekir, Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümündeydi ama her gün görüşüyorduk. Bülent Uluer, İrfan Yavru, Dursun Karataş vardı. THKP-C sempatisiyle bir süreç başladı.

1974'te af çıktı, cezaevleri boşaldı. Siyasal görüş olarak biz daha çok THKO'yu değil, THKP-C'yi tercih ediyorduk. Mahir Çayan daha doyurucu ve daha olgundu. THKO'nun özgün fikirleri yoktu. Ömer Güven ve İlkay Demir'in sosyal emperyalizm konusundaki yazılarına tavır almıştık. Genç Hukukçular Derneğini kurduk. İYÖD'ün kuruluşunda aktif rol oynadık. İYÖD'ün kuruluşunda THKP-C kökenliler ağırlıktaydı. Gençlik içerisinde etkin olan TİKKO'cular vardı, başka kimse yoktu. THKO sempatizanı daha azdı. İYÖD'ün kuruluşunda TSİP'liler etkindi ama ilk kongrede TSİP'lileri alaşağı ettik yönetimde Cephe taraftarlarına kaldı. TSİP'lileri düşman gibi görürdük. Niye? Onlar pasifist biz devrimciyiz diye. O dönemki anlayışımız oydu.

1976'da Devrimci Gençlik ve Kurtuluş ayrımı oldu. Biz Kurtuluş içerisinde yer aldık. Devrimci Gençlik daha sonra kendi içerisinde Devrimci Sol vb. gruplara ayrıştı

Neden Kurtuluş'u tercih ettin?

Geçmişin özeleştirisini yapması nedeniyle Kurtuluş'u tercih ettim. Bizde bir devrimin olabilmesi için sosyal ve sınıfsal tabana, kitleselliğe dayanması fikri ağırlık kazanmıştı 12 Mart sürecinde. Birkaç kurşun sıkmakla olacak bir yapılanma değil, sınıf tabanı olan bir örgütlenme gerektiği ve devrimin de sınıf ekseninde olmak zorunda olduğunu gördük. THKP-C'de bunlar yoktu. O dönemdeki Latin Amerika devrimleri, Regis Debray, İtalya'daki Kızıl Tugaylar vb. örgütlenmelerden etkileniyordu gençlik hareketi. Bunun aşılması ve bir evrim sürecinin gerekli olduğunu düşünüyorduk. Sosyal bir sınıfa dayanacak sosyalizmin emek, sermaye çelişkisinden doğacağına dair bir fikrimiz vardı ve geçmişin eleştirisini zaten yapıyorduk. Derli toplu geçmiş özeleştirisinin yapılması, Kemalizmi eleştirmeden Kürt sorunu ve yakın tarihe bakışın doğru olamayacağı yönünde görüşlerimiz vardı. Kurtuluş'un görüşleri de bu anlamda, benimsediğimiz görüşler oldu. O sırada Kuzguncuk Kültür Derneği, Beylerbeyi Kültür Derneği gibi faaliyetlerimiz vardı. Üsküdar Cumhuriyet Halk Partisi Gençlik Kolları'nda seminerler vermeye başlamıştık. O dönemde Bülent Uluer ve Mete Özer'le birlikte, Üsküdar CHP içerisinde "Cepheci" bir gruptuk biz. CHP içerisinde Marksist eğitimler yapmaya başlayınca bizi attılar oradan, onun üzerine Çiçekçi Kültür Derneği'ni kurduk.

Kurtuluş'u tercih ederken birlikte hareket ettiğin arkadaşlar var mıydı?

Bekir Yıldırım, Hüseyin Soylu, daha sonra Seyfi Öngider vardı. Biz öğrenci gençlik içerisindeki ağırlığımızı mahalle ve fabrika semtlerine yaymaya başladık. Direniş geleneği olan semtlere çalışmalarımızı kaydırdık.

Kurtuluş ve Devrimci Yol ayrılığına dair tanıklıkların nedir?

Ayrışma toplantılarının çoğuna katılmaya çalışıyorduk. Onlar bizi Mahir Çayan düşmanlığı yapmakla, pasifist olmakla suçluyorlardı. Öncü savaş teraneleriyle tabiri caizse şartlandırılmış bir ekip oluşturdular. İstanbul'daki ağırlıklı kadroları, daha sonra Dev-Sol olan ekipti.

Kurtuluş ve Dev-Yol arasında yaşanan çatışmalara dair ne diyebilirsin?

Biz İstanbul'da bu çatışmalara girmemeye çalıştık. Ağırlıklı Ankara'da oldu. Benim o zamandan bu yana onaylamadığım bir durumdur. Geçmişin

özeleştirisini yapmışız, sınıf eksenli bir örgüt ve proletarya partisi oluşturacak düşüncelere ulaşmışız; buradan baktığında çatışmalar çocukçaydı. Anti Dev-Yol değildi Kurtuluş'un önündeki hedef. Partileşme süreci dediğimiz bir süreç yaşanıyordu; bu da işçi ve emekçilerin örgütlenmesiyle olabilecek bir şeydi. Buna yönelmek gerekirken o okul bizim, bu dernek bizim gibi tartışmalar, onaylamadığımız şeylerdi. Daha sonra Devrimci Yolcu olan arkadaşlarımız, THKP-C sürecinde omuz omuza mücadele ettiğimiz arkadaşlarımızdı. Cibali'de Devrimci Yol sempatizanı bir işçi öldürüldü; direnişin başlatılmasına ben öncülük ettim. Kurtuluş, Devrimci Yol olarak ortak bildiri bastık. Hâlbuki o sırada, Ankara'da çatışıyorlardı, Süleyman vurulmuştu. Ortak bildiride Devrimci Yol yazılacakken Dev-Yol yazılmış, aramızdaki tek sürtüşme bu oldu. Eee, sen de "KaSeDe" diyorsun. Fabrikayı işgal ettik. Biz böyle ilişkiler içerisinde olmaya çalışıyorduk. Kemal Karaca öldürüldüğünde ben cezaevindeydim, dışarıda olsam tepki gösterirdim diye düşünüyorum. Çünkü İstanbul'da Kurtuluş'un oluştuğu ilk çekirdek kadro içerisindeydim.

Cezaevinden sonra 1976 Ağustos ya da Eylül'de, Pendik Kültür Derneği'ne bulaştık ve on gün sonra faşistler bir arkadaşımızı vurup yaralandı. Bunun üzerine faşizme karşı bir miting düzenledik. Kaçaroğlu, Ankara Siyasal'daki kütüphane olayından dolayı İstanbul'a sürgün gönderilmişti; Leman Fırtına'nın evinde her akşam toplanıyorduk. Tuzla'ya kadar Anadolu Yakası'na ağırlıkla ben bakıyordum.

1975'ten itibaren profesyonel devrimci olarak koşturuyorsun; okuldan ayrıldın, yaşam kimlerle birlikte ve nasıl yürüyor?

Bekir, Seyfi, Hüseyin Soylu vardı ve gençlik hareketini onlar yürütüyordu. Okula gidip gelmeye devam ediyoruz. Hüseyin Soylu hapse düştü, oradaki arkadaşlara omuz vermek için, silah kuşanıp Beyazıt'taki merkez binaya gidiyoruz. Alibeyköy'de işçi evinde yatıyoruz. Herkes her işe koşuyordu. 1978-79'larda organlaşma başladı.

Bu çalışmalar içerisinde kadın yoldaşlarınız var mıydı?

Sonradan kadın haklarını savunan ve feministleri destekleyen bir örgüt olmamıza rağmen, o yıllarda kadın yoldaşımız, organlarımızda aktif olarak

görev alan kadın arkadaşlarımız yoktu. Gençlik hareketinde kadın arkadaşlar vardı.

Bu dönemde sevgiliniz oldu mu? Evlenenler var mıydı?

Evlenen ve evli arkadaşlarımız vardı ama sıcak bakılan bir iş değildi flört ya da benzeri şeyler. Devrime daha fazla vakit ayırmak gerektiği için, sevgilisi olan arkadaşlarımız, sevgilisine vakit ayırdığında eleştiri konusu olurdu. Hâlbuki sevgilisi de yoldaşımız, beraber koşturuyoruz, mitinge beraber gidiyoruz...

1978'de yürütülen "Hayat Pahalılığı ve İşsizliğe Karşı" kampanya nasıl örgütlendi?

Mahallelerde örgütlenme çalışmalarımız devam ediyordu. Dernekler kuruyorduk. İşçi semtlerinde, fabrikalarda ağırlıklı olarak temsilcilerin örgütlenmesi ön plandaydı. Organlarda kadın yoktu ama mahallelerde çalışan kadın arkadaşlarımız vardı. Mahallelerde kadın örgütlenmesi çalışmaları yapıyorlardı. Günlük hayat içerisinde koşturmaca çok yoğundu, özellikle anti-faşist mücadele, her türlü çalışmanın önüne geçerek bizi boğuyordu. Sendikal çalışmayı bile boğuntuya getirecek düzeye geliyordu zaman zaman. Her an silahlı çatışmalar oluyordu. 1975-80 dönemini belirleyen de anti-faşist mücadeledir. Kurtuluş'un önemli kadroları, büyük çoğunlukla anti-faşist mücadele içerisinde yer alıyordu. Dünya devrim tarihlerindeki gibi normal bir süreç yoktu.

Zeki Erginbay iyi bir örgütçü ve iyi bir militandı

Bu dönemde gözaltı veya tutuklanman oldu mu?

Birkaç kere oldu. Silah yakalattım 1978'de. Zeki Erginbay devrimci arkadaşlarımızdan biriydi. Cepheciydi. 12 Mart'tan sonra 1974 affıyla tahliye olmuştu. Tahliye olduktan sonra Behice Boran ekibi ile görüşmelere başlamış, 1976'ya kadar onlarla beraber olmuştu. O yıl Zeki ile yapılan görüşmeler sonucunda, bizimle beraber davranmaya başladı ve İnşaat Mühendisleri Odası (İMO) seçimlerinin kazanılmasında çok etkili oldu. Faşistlerle çatışarak, çetin bir çekişmeyle kazanılmıştı İMO. Zeki, "Teknik Güç" diye bir ga-

zete çıkarıyordu. Bu gazete İnşaat Mühendisler Odası'nın gazetesiydi ve Şişli'deki bürosu, ayni zamanda bizim de kullandığımız toplantı yeriydi. Zeki, bir sürü işçi ilişkileri olan, kaliteli bir sosyalist yoldaşımızdı. Merkez Komitesi'ne aday, İl Komitesi'nin üstünde biriydi. Bütün imkânlarını da açmıştı. İyi bir örgütçü ve iyi bir militandı.

Zeki'ye ulaşamadık bir gün, kimsenin randevusuna gelmedi. İMO'ya da gitmemişti. Faşistlerin kaçırmış olduğundan şüphelendik; çünkü İMO'da en fazla onlarla çekişirdi ama MİT de olabilir diye düşündük. Günler sonra Sarıyer'de ıssız bir bölgede, işkence edilerek öldürülmüş olarak bulundu. İyi bir cenaze töreni düzenlemek istedik. Her siyasetten binlerce kişi katıldı. Sevilen biriydi Zeki. Kurtuluş'un çağrısına destekten ziyade, Zeki'nin ismi toparlayıcı oldu. Zeki'nin öldürülmesi unutulmasın diye, birkaç yüz kişiyle Çiçekçi'den Kadıköy'e kadar afişleme yaparken Haydarpaşa'nın orada polis kuşattı, silahla yakalandım. Yedi-sekiz aydan fazla Paşakapısı Cezaevi'nde kaldım, cezam onaylanınca da geri kalanını Toptaşı Cezaevi'nde yattım.

O zaman kötü muamele var mıydı?

Sonuçta cezaevine giriyorsun. Faşistlerle aynı yerde kalıyorsun. Emniyette işkence vardı tabii. Benim yakalattığım silah, piyasada az bulunan bir silahtı. Komiser çıldırdı "Bizde bile yok!" diye. 1979 1 Mayıs'ında 200 kişi ile sokağa çıktık ve orada gözaltına alındık. Elli gün Davutpaşa'da yattık, mahkemede de siyasi savunma yaptık. Sosyal demokrat Ecevit, 1 Mayıs'ta sokağa çıkan insanları hapse attığı için, Avrupa kamuoyu epey bastırmıştı. Ecevit bunu izah edemedi ve devlet bizim tahliyemize karar verdi. Normal bir mahkeme olsaydı üç-beş sene verirlerdi. Çünkü mahkemede örgütü savunduk, 1 Mayıs'ı savunduk, Kurtuluş'u savunduk. Kurtuluş daha kendisine örgüt demiyordu, hareket diyordu ama biz örgüt diye savunma yaptık.

Cevizli, Cibali, Sungurlu, Demir Döküm...

Çalışma yaptığın yerlerde *Öncü İşçi*'ler var mıydı?

Vardı, zaten o mahallelerde oluş sebebimiz, *Öncü İşçi*leri tespit etmekti. Özellikle öne geçmiş, sendikal faaliyetlerde bulunan, temsilci, baş temsilci gibi insanlardı. Cevizli Tekel, Cibali Tekel, Sungurlu Demir Döküm, Gaziosmanpaşa, Alibeyköy gibi yerlerde işçilerin evlerine gidiyorduk.

Fabrika komiteleri var mıydı?

Fabrika komiteleri de vardı. Kendine parti diyemiyorsun, şu örgütüm diyemiyorsun, örgütün üyesiyim diyemiyorsun ama fabrika komitelerin var. Proletarya partisi, fabrika komiteleri üzerine inşa edilir; bizim de hedefimiz oydu. *Öncü İşçi* durumundaki arkadaşların kazanılması, profesyonel devrimci bir arkadaşımızın fabrikalara işçi olarak sokulması gibi işler de yaptık. Küçük sanayi işçilerini örgütlemek için Tüm Döküm İş Sendikası'nı kurduk. Nakliyat işçilerini örgütlemek üzere Nakliyat İş'i kurduk. Türk Hava Yolları'nda, pilotundan büro işçisine kadar her kademede örgütlendik. O da beceriksizlikle faş edildi. Sınıfsal örgütlenmeyi kavrayan arkadaşlar açısından ulaştırma, teknoloji ve metalürji iş kolları önemliydi. Orada Türk İş'e bağlı bir sendika ve altında dernekler biçiminde örgütlenmişlerdi, hepsinde etkindik. Kurtuluş olmadan önce, 1975'ten itibaren örgütleniyorduk; birileri batırdı. Sendikaları ele geçirmek, sendika başkanlarını tabiri caizse kafalamakla işçi sınıfı bizden olur zannediliyordu. Ama öyle değil. Ulaşım iş kolunda Türk İş'e bağlı bu yeri komple ele geçirmiştik. 1975'ten beri ilişkilerimizdi. DİSK'teki sendikaları al bir araya topla ama bunun gizli tutulması gerekiyordu. Adil'i oraya getirdiler, ondan sonra battı iş. El birliği ile batırdık. Nakliyat İş de aynı şekilde...

Fabrikalarda anti-faşist mücadele azdı, anti TKP mücadele vardı. En büyük engel TKP'li temsilcilerdi; "goşist" diyerek bize yaşam hakkı vermiyorlardı. Onlara karşı gizli çalışıyorduk, devlete karşı o kadar gizlenmiyorduk. Düşünsenize Kurtuluşçu işçi kendisini TKP'li sendika yöneticisinden saklamak zorunda kalıyordu. Güçleri vardı, DİSK ellerindeydi o dönemde, baskı yapıyorlardı patrona, işten attırıyordu.

Başka alanlardan insanları fabrikalara yerleştirdiğiniz oldu mu?

Oldu tabii. Mesela Kurtuluş Yazı İşleri Müdürü Mustafa Eker'i fabrikaya soktuk. Bir nedenden dolayı aranıyordu, sahte kimlikle Taşlıtarla'da bir evde oturup yıllarca işçilik yaptı. Kadın arkadaşlardan tekstil iş kolunda fabrikalara girenler oldu. Esas hedefimiz, kendi içinden öne çıkmış, *Öncü İşçi*, sınıf bilinci gelişmiş işçileri tercih edip onları kazanmaktı. Onu yaptık; o işçilerin oturduğu semtlerde evler tuttuk. Gaziosmanpaşa, Küçükköy, Pazariçi'nde evlerimiz vardı, oralarda oturuyorduk. Fabrikaya soktuğumuz arkadaşın arkadaşı olarak kahvelerde işçilerle tanışıyorduk. Zaten *Öncü İşçi* belli,

klasik sıradan insan çizgisini aşmış bir kişi. En azından gazete okuyor, dergi takip ediyor, kitap okuyanı da var. Dolayısıyla belli bir yerde çakışıyorsun ve olumlu yanlarından da etkileniyorsun.

Devrimci olduktan sonra hayatında ne gibi değişiklikler oldu?

Hayatımda çok önemli bir değişiklik olmadı. Normal yaşam devam ediyordu zaten.

Örgüt içinde kadın erkek ilişkileri nasıldı? İlişkilerde izin almak gibi bir durum yaşanıyor muydu? Resmi evliliğe bakış nasıldı?

Evli, nişanlı, sözlü kadın erkek ilişkileri vardı. Onun dışında bilmiyorum, izin almak gibi bir şey duymadım. Resmi evli olan sınırlı sayıda arkadaşımız vardı. Kamuflaj açısından da toplumda aile görüntüsü, o gün açısından kabul gören bir şeydi, o açıdan tercih edilen bir şeydi. Devrimci devrimle evlidir diye resmi bir kanı yoktu ama çoğunluk bekârdı.

Örgüt içinde farklı cinsel kimliklere nasıl bakılıyordu?

O dönemde katı bir bakışımız yoktu ama örgüt içinde de böyle birisi yoktu, özel araştırma da yapmadık. Engel olarak görmüyorduk; çünkü devrimci mücadelesine engel olan bir durum değildi. En azından ben öyle görüyordum.

İllegal yaşam içerisinde birlikte kaldığınız insanlarla yaşamı nasıl paylaşıyordunuz?

Kolektif bir şekilde yaşıyorduk. Evin işlerine yardımcı oluyorduk. Ben bulaşık yıkamayı seviyordum mesela. Ama toplantı yapacağımız zaman kadın başka odada olurdu; eğer eşi o organda değilse o da başka odada olurdu. Toplantıya katılmazlardı.

Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?

Mahkemede de aynı soru soruldu, "Profesyonel devrimciyim. Sen Adalet Bakanlığı'ndan maaş alıyorsun, bana da örgüt bakıyordu" dedim hakime. Geçim bir şekilde havuzdan bir de çalışan arkadaşlarımızdan sağlanıyordu. Yetiyordu bize.

Profesyonel devrimcilik yaptığın sırada ailenle görüşüyor muydun?

Aranmadan önce görüşüyordum. Develi'ye pek gidip gelmiyordum. Sülalenin büyük çoğunluğu İstanbul'da zaten ama ilişkimiz kopuktu.

Kadın erkek ilişkilerinde her iki tarafın da devrimci olması önemli miydi? Farklı siyasetten olsaydı ne olurdu?

O dönemde bakış oydu. Farklı siyasetten olsaydı vetolardık. Sıcak bakılmazdı, örneği de azdır. Örgüt dışı evliliğe iyi bakılmıyordu.

Çocuk konusunda ne düşünülüyordu? Kürtaj konusunda tavrınız neydi?

Çocuğun profesyonel yaşamı zorlaştıracağı düşüncesi hâkimdi ama çocuğa karşı da değildik. Çocuğu olan arkadaşlarımız vardı, bizim de neşe kaynağımızdı o çocuklar. Fehmi'nin oğlanları vardı onları sevmeye giderdik. Kürtaja karşı değildik ama kimseye kürtaj yaptırın dediğimizi hatırlamıyorum.

Organ ancak önerebilir, kararı Merkez Komite verir

Örgüt içinde demokratik uygulamalar var mıydı?

Örgütsel gelişme sürecinde demokrasinin "d"si yoktu. Emir demiri keser durumu yani... Ancak önerebilirsin. Organ var ama organın görevi nedir? Bir fikir birliği ya da ayrılığını tespit etmek. Organ ancak önerebilir, kararı Merkez Komite verir. Örgütsel işleyişin can damarı olan kongre ve konferans olmayınca MK'nin dediği oluyordu. Partileşme diye başladık bunu da samimi bir şekilde takip ettik; fakat gidişatımızla düşüncemiz zıt düştü. Partileşme süreci, partinin nüvelerini oluşturmak, işçi komiteleri, mahalle komiteleri, Kürdistan seksiyonu düşüncesi başından beri vardı. Öğrenci birlikleri kurmak da öyle; kaldı ki 1980 sonrası Genç Kurtuluşçular Birliği'ni (GKB) kurduk. Erdoğan Usta'yı da başına koyduk. Okuldaki tutarlı öğrencileri de üyesi yaptık. Ankara'da da paralel günlerde oldu ama onu fikren ve teorik olarak biz organize ettik. Niye? Okullarda devrimci ilişkiler vardı. Hukuk, iktisat, tıp fakültelerinden GKB oluşturuldu. Fabrikalardan işçi iliş-

kilerini üyelik statüsüne taşıyıp ileride tüzüklü, konferanslı, kongreli örgüt haline getirmek istiyorduk ama bunu başaramadık.

Etnik kimliklere bakış nasıldı? Mesela Ermeni sorunu nasıl değerlendiriliyordu?

Türkiye sosyalist hareketinde İttihat Terakki'nin devamı olan Kemalizmin etkisi büyüktür. Bu nedenle Ermeni katliamı çok dillendirilmedi, Kürt sorunu'nda da aynı şekilde. 12 Mart öncesi biz hükümete karşıydık, devlete değil. Mihri Belli gibi de bir ideologumuz vardı, "Milli Demokratik Devrim" diyordu. Ordu bizde zaten, hükümet kötü, Demirel'i devirdik, ordu bizim, o zaman pek çok sanayi kurumu devlet teşekkülüydü, sanayi bizde, ekonomi de bizde, "Ordu millet el ele" de sloganımızdı(!)

Kemalizmin eleştirisi ile birlikte enternasyonalist düşünce kafamızda belirmeye başladı. Ermeni arkadaşlarımız vardı. Ermeni katliamlarının olduğunu söylüyorduk. Mahkemede bile söyledik. Develi'nin 1870'lerdeki ilk belediye başkanı Ermeni'dir. Kayseri'de de Ermeni komşularımız vardı, dostluklarımız devam etti. Beraber büyüdüğümüz Ermeni arkadaşlarım vardı. Şovenist yaşlılarımız "Gâvurları kestik" diye anlatırlardı. Çocukluğumuzdan beri Ermenilerle tanışığız. Komşuluk ilişkilerimizin iyi olduğu Ermenilerle de dost olmuşuz.

"Tüm gücümüzle mi, esas gücümüzle mi?"

"İşçi sınıfına tüm gücümüzle mi, esas gücümüzle mi gidelim?" tartışmasında tavrınız neydi?

Biz zaten işçi sınıfı içinde çalışıyorduk. Kurtuluş'un İstanbul'da kuruluşundan beri tavrımız buydu. Biz onu yapıyorduk. Kuzguncuk'ta Öğrenci Kültür Derneği adı altında bir dernek kurduk. 12 Mart'ın yaptırımlarından biri öğrenci derneklerini kapatmaktı, bu nedenle isim değişikliği yaptık Kuzguncuk Kültür Derneği olarak tekrar tescil ettirdik ve faaliyete başladık. O dönemde faaliyetimiz, 12 Mart darbesi nedeniyle sıkıyönetim uygulamaları da olduğu için, daha çok kültürel faaliyetlerde bulunmaktı. Satranç turnuvaları, İngilizce kursları, kitle içinde parti çalışması denilebilecek faaliyetler çerçevesinde çalıştık ve bayağı da faydalı oldu. Küçük bir odaydı dernek ama her gün onlarca kişi geliyordu. Ailelerin çocuklarını kreşe gönderir gibi

gönderdikleri bir yer haline geldi. O süreç içerisinde Mahir Çayan'ın "Kesintisiz" yazılarını dar bir grupla okumaya başladık. Derneği kesinlikle o tür faaliyetlere bulaştırmıyorduk. Dernek adına uygun, kültür faaliyetleri sürdürüyordu. Doğrusu da o diye düşünüyorduk. Mahir Çayan'ın yazılarının yanı sıra, yedi-sekiz kişilik bir arkadaş grubuyla Marksist klasikleri okumaya başladık. 1974 affından sonra, sosyalist hareketteki yükseliş, ilişkileri geliştirdi. O dönemde Beylerbeyi'nde, Beykoz'da ve Büyükdere'de kültür dernekleri vardı. Onlar arasında koordinasyon ve dayanışma oluşturduk. Ortak geziler yaptık. Dernek adına yaptığımız gezilerde 200-300 kişilik motor doluyordu. Aileler ve çocuklarla beraber Poyrazköy'e gidiyorduk. Böyle bir kitleselleşme oluştu. Bunun içerisinde dar bir grup olarak da kendi çalışmalarımızı yapıyorduk. Dernek, adına uygun kültür faaliyetlerini devam ettiriyordu ta ki 1976'dan sonra gruplaşmaların yaygınlaşmasına kadar. Herkes derneği ele geçirmeye çalıştı. Bu durum o zamanda yanlış geliyordu bana. Çünkü sanayi proletaryası temelinde proletarya partisi oluşturmak gibi bir anlayışımız vardı ki "Yol Ayrımı" yazısındaki tespitlerle bire bir uyuşuyordu. İrtibatlarımız da vardı, özellikle Ankara'ya gidip geldiğimizde Şaban İba ve diğer arkadaşlarla görüşüyorduk. Ankara ve İstanbul dağıtımlarının yapıldığı Çağrı Yayınevi'nde görüşmelerimiz oluyordu.

1976'dan sonra İstanbul'da birden hızla gelişmeye başladık. O hızlı gelişme derneklere sirayet etti zaten. O güne kadar biz bir görüş empoze etmemiş ama THKP-C'ye sempati duyan sekiz-on kişilik bir grup oluşturmuştuk derneğin içinde. Dernek dışında toplantılar, arkadaş evlerinde eğitim çalışmaları yapıyorduk. Leninizme ilişkin kitapların okunması, parti sorunu gibi şeylere kafa yoruyorduk. 1976'da yapılan 1 Mayıs'a dernek olarak katıldık. Hasan Akın'ının da içinde olduğu bir işçi grubumuz vardı Üsküdar'da. Kum deposunda kâtiplik yapan, geçmişte babası Komünist Parti'sine bulaşmış Ziya Abimiz vardı; gençliğe sempatisi vardı, o getirmişti işçi grubunu. Şemsipaşa Külliyesi'nin yakınındaki kum ve tekel deposunda çalışan işçilerle iyi ilişkilerimiz olmuştu, eğitim gruplarına almaya başlamıştık. Birkaç tane öncülük yapabilecek işçi vardı. Bir tanesi de Hasan Akın'dı zaten. Hasan'ın memleketi olan Hınıs'da dernek kurmak, İstanbul'da kültür derneği kurmak gibi faaliyetlerinde onlara destek olduk; daha sonra da takip ettik.

Çiçekçi, Beykoz ve Büyükdere'deki derneklerde çeşitli görüşler vardı ama bunların içerisinde bizimle beraber olacak insanlar da vardı. Üsküdar Çiçekçi ve Kuzguncuk arasından faşistler geçemiyordu. Kuzguncuk'ta, Beylerbeyi'nde faşist faaliyet yoktu. Kuzguncuk'ta faşistler bir gün yazılamaya çıkmış, karşılaştık; kafa göz dağıldı. Bizim kavga ettiğimizi gören dolmuş şoförleri da bizimle beraber kavgaya girdi. Benimsemişlerdi bizi devrimciler olarak. Gruplaşmalar başlayınca bu sihir biraz bozuldu. 1976'dan sonra derneklerde hangi grup ağırlıktaysa onun faaliyet alanı olarak sürdürüldü çalışmalar. Böylece kitle içinde parti çalışması bir şekilde heba edilmiş oldu. Siyaset, daha fazla bağırmak, slogan atmak olarak algılanıyordu. Bir de Dev-Yol'dan bir adım önde olmak önemliydi. Aman Dev-Yol'cular kapmasın, şu dernek, bu sendika bizim olsun havası oluştu.

Maden İş kolunda biz vardık. Özellikle THKO'dan gelmiş arkadaşlar olan Süleyman Kırteke, Hasan Kırteke, Murat Genç, Malatyalı Nedim Hoca, daha sonra Müslüm Şahin küçük iş kollarında örgütlenme çalışması yapıp Dev Maden Sen'e üye yaptılar. Keramik İş'i kurmak o iş kolunda örgütlendiğin anlamına gelmiyor. Keramik İş tabanında bir çalışmamız yok, Mustafa Aktolgalı, Keramik İş'in başkanı ve TİP'in genel idari kurulunda. Danışman olarak Kürşat İstanbullu çalışıyordu yanında. Eski arkadaşım, 70'teki Dev-Genç'in kurucu üyesi, Zeki Erginbay'la beraber girmişler İşçi Partisi'ne. Kürşat'a, Kaçaroğlu ile beraber gidecektik, Kaçaroğlu "Erkan Mete'yi de götürelim" dedi, Erkan Mete bize nasıl bulaştı keşfetmiş değilim, 12 Mart öncesi de sonrası da sevilen bir tip değildi. Erkan'ı götürünce Kürşat uzaklaştı bizden. Kürşat, Pendik'te oturuyordu. Pendik'te faşistlerin etkin olabileceği bölgeler vardı, bizim arkadaşlarla gidip geliyoruz, orada da görüşüyoruz. Bir gün toplantı yapacağız organ olarak, yer arıyoruz. Aklıma orası geldi, ezile büzüle gittim, sendikanın bizim olduğunu söyledi. Yersizlikten yurtsuzluktan denk geldi. Gidip tuğla fabrikasında çalışıp, örgütlenip yönetimini ele geçirmiş değiliz Keramik İş'te.

Çuko Sen'de, Ant Birlik'te tabanda vardık. Tekstilde de ilişkilerimiz vardı. Mesela Rıza Güven'i oportünist, sağcı diye devirdik, sosyalistlerin adayı Rıdvan Budak'ı seçtik. 12 Eylül mahkemelerinde Rıdvan, DİSK yönetimini solculukla, Marksistlikle suçladı "Ben Kemalistim" dedi. Rıza Güven de sosyalizm propagandası yaptı. Böyle süreçler yaşadık ve o dönemde Türk İş'e bağlı sendikalarda da vardık. Sınıf içerisinde kitle çalışması, komiteleş-

me, örgütlenmeye yönelik faaliyetler, 1975-80 dönemindeki anti-faşist mücadelenin hızlı gelişmesinden olumsuz etkilendi.

TKP'yi suçluyoruz ama aynı hegemonyacılık bizde de vardı. Bu dernek bizim, başkasını sokmayalım havasındaydık. Demokratik kitle örgütlerinde demokratik işleyişi yerleştirerek ilerleyemedik. Biz de dahiliz buna. Türkiye'nin en büyük zaaflarından biridir bu durum. Siyasallaşma da buna paralel olarak kemikleşmiş halini aldı. Demin konuştuğumuz gibi Kuzguncuk'taki dernekte kimseyi Kurtuluşçu yapalım diye uğraşmadık, içinde o tür insanlar olması için uğraştık. Sezgin bizimle birlikte eğitim alan bir arkadaştı, "Yol Ayrımı" yazısı vs.'de mutabakat sağladık ve örgütümüzün seminer veren adamı düzeyine geldi. Boğaziçi mezunuydu. Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesinde bütün Marksist klasiklerin İngilizceleri vardı, gidiyorduk orada o arkadaşlardan istifade ediyorduk. Bunlarla uğraşıyorduk.

Hava İş Sendikası'na bulaştık yine Kurtuluş öncesi. Orada ciddi kadrolaşmamız oldu. Yaşar ve Osman teknisyendi, biri elektrik biri motor teknisyeni, uçak bakımları onların elinden geçiyordu. İki kere de bizim arkadaşlarımızın öncülüğünde grev yapıldı. Hava yollarında Türkiye tarihinde ilk defa grev yapıldı. Bu iş kolunda grev, Bakanlar Kurulu'nun kararına tabiydi. Diğer kollarda grev kararı alıyorsun, en fazla başvuruyorsun, izin alma diye bir dert yok. Yönetimde başkan değil ama başkan kadar etkili arkadaşlarımız vardı. Özellikle Genel Başkan Yardımcısı Selahattin Temel. Diğer arkadaşlarımız tabandaki işçiler içerisinde etkindi. Kalabalık bir grup olmuştuk. Türk İş'e bağlı sendikalarda faaliyetimizin gizli tutulması gibi yazılı çizili olmayan bir kararımız vardı.

Sendikal çalışmalar için bir komite oluşturuldu mu?

Baştan beri zaten işçi sınıfı çalışmalarımız vardı. Bu tesadüfen gelişen bir çalışma değil, iradi bir çalışmaydı. Keramik İş'in Karadeniz'de taban çalışması var ama koordinasyon yoktu. Samsun civarındaki tuğla ve kiremit fabrikalarında çalışmalar yapılıyordu. Tekstile, Saim Koçali'yi fabrikaya sokarak bulaştık. Saim düz bir tekstil işçisi değildi. Babası Halit Narin'in has adamlarındanmış. Tekstil iş kolunda Türkiye'nin en büyük fabrikalarından biriydi Narin Mensucat. Babası orada ustabaşıymış. Saim'i Çatalca'da bir tekstil fabrikasına soktuk, oradaki işçileri örgütlemeye başladık. Fehmi'nin tekstil iş kolundan ilişkileri vardı Bayrampaşa bölgesinde, onları bütünleş-

tirdik. Antalya'dan ilişkiler çıktı. Adana'da işçi mahallelerinde çoğunluktaydık, oradan ilişkiler çıktı. Derken Tekstil İş sendikasında önemli bir güç olduk ve genel merkez seçimlerinde etkili olduk. Rıza Güven'i reformist diye indirdik, Rıdvan Budak'ı seçtirdik ama hayat bizi yanıltı.

Grev ve mücadelelerde Kurtuluş'un etkili olduğu eylemler oldu mu?

Nakliyat İş grevi yaptık. Ambar işçilerinin sendikal örgütlenmesinde etkili olduk. Ambarlar çeşitli semtlere dağılmış durumdaydı, Merter'e taşındı. Kiminde beş kiminde on beş işçinin çalıştığı, toplam iki bine yakın işçinin olduğu Nakliyeciler Sitesi diye bir site oluştu. Bu işimizi örgütlenmeyi kolaylaştırdı. Bu alanda ilk örgütlenme 1925'te yükleme işçilerinin kurduğu bir dernekle olmuş. Biz, yasal dayanağı olan ama hamal başı, çırak başı diye görevlendirilerek işçileri zapturapt altına alanların hâkimiyetini kırarak, zaman zaman da çatışmalar yaparak işçileri greve götürdük. Karşımızda mafya uzantısı, kaçakçılıkla uğraşan, feodal bağları güçlü insanlar vardı. Orada öyle bir maceramız oldu.

Ele geçirme gibi bir derdimiz olmadı, daha çok destek olmak, siyasi ilişki çıkarmak için orada olduk. Sendikalara, derneklere de bunun için bulaştık. Şu kadar sendikamız vardı, şurası da bizimdi deniyor; DİSK'e bağlı kaç yerde işyeri komitemiz, fabrika komitemiz vb. illegal örgütlenmemiz vardı? Bu olsaydı zaten ricat denen saçmalığa gerek kalmazdı. Ricat ne? Neyin ricatı? Ricat askeri bir taktiktir. Cephede savaşırsın, düşman 10 bin kişi, sen bin kişisin mecburen geri çekilirsin. Örgütün açık faaliyetlerini kapatırsın ama fabrika komitelerin, örgüt ilelebet devam eder. Tüzüğü, programı, kuralları olan, demokratik işleyişi olan, kongresi, konferansı olan bir örgüt yok ortada.

Tüzük görmeyen bir üyeyim ben

Sen örgüt üyesi miydin? 1979'da yapılan konferans hakkında ne söyleyebilirsin?

Beni örgüt üyesi yaptılar ama biz kimseyi üye yapamadık. 1979'da yapılan toplantıya konferans diyorlar. Ben haberdar değilim, İstanbul İl Komitesi'ndeyim. Tüzük görmeyen bir üyeyim ben. Konferans öyle olmaz, konferans üyelerle olur, bir programı olur. Gündem maddeleri olur, üyelere su-

nulur, katılıp katılmamak illa şart değil, yazılı da olsa iştirak edebilmeli üye. Komitelerden niye kimse yok? Kürdistan'dan niye kimse yok? O başka bir organizasyon.

Konferans adı altında yapılan toplantıda en temel tartışmanın "Bütün gücümüzle işçi sınıfına" gidelim konusunda olduğu biliniyor. Bu tartışma hakkında ne söylemek istersin?

O Doğan Tarkan'ın görüşü. Doğan öyle söylüyordu. Bizim tespitlerimizde işçi sınıfının önemi vurgulanıyor ve temel güç olduğu söyleniyordu. Doğan Tarkan'ın fikren bize katkıları olmuştur tabii ama böyle yanlış bir algı var. Doğanlar ahım şahım işçi ilişkileri getirmedi bize. Doğan 1976'dan sonra bize katıldı. Daha Kurtuluş yokken Kuzguncuk Kültür Derneği, Çiçekçi Kültür Derneği'nde, üniversitedeki arkadaşlarla Leninist parti eğitimi yapıyorduk. Dediğim gibi böyle konferans olmaz ve geçerliliği yok. Merkez Komitesi ve Selçuk Polat'ın katıldığı bir toplantıdır o. Beni parti üyesi yaptıklarında gülerek kabul ettim. Bir kongre, konferansa davet ya da Merkez Komitesi seçimine icabet etme durumu olmadı. Biz omuz omuza mücadele ettik. Örgütün görüşlerini benimseyen, örgüt çalışmalarına cansiperane kendini adamış insan örgüt üyesi olur. Bizde böyle 200 civarında insan vardı, komik bir şekilde elli civarında deniyor. Bize "Üyesin!" dediklerinde paye verdiler diye güldük. Kurtuluş adına İstanbul'da koşturan ilk beş kişiden biriyim. Yirmi dört saat kavga, dövüş, çatışma, koşturma içindeydik. Bazen günü yirmi altı saat yaptığımız olurdu. Başından beri proletarya partisi olmayı hedefledik. Bütün gücümüzle işçi sınıfı içinde olmak elbette önemli ama Karadeniz'deki anti-faşist mücadeleyi bir kenara mı bırakmalıydık? Bu olabilir miydi? Fabrika komiteleri, mahalle örgütleri Leninist partinin temelidir. Fabrika komiteleri kurduğunda, mahalle örgütleri oluşturduğunda darbe yemez o örgüt. "Merkez Komitesi gitti, Kaçar yakalandı" diye geri çekil olmaz. Leninist örgüt, ideolojisini ortaya koyar; ona uygun örgütlenme modeli, tüzüğü olur, tüzüğüne uygun üyelik ve kadro politikası olur ve bunları örerek ilerler. Bunun içerisine öğrenci gençlik içinde yükselme de, sendikalar içerisinde etkin olma da girer. Faşist hareket varsa zaten en önde olmak zorundasın. Evet, anti-faşist mücadele bizi boğuyordu. 1976'dan sonra az okumaya başladık çünkü vaktimiz olmuyordu. O zamana kadar okuyor, tartışıyorduk ondan sonra gerek kalmadı. Hızlı ve yoğun bir anti-faşist

mücadele yürütürken temel hedef tavsadı. Ama "Bütün gücümüzle işçi sınıfına gidelim, faşizmi abarttık" denebilir mi?

Fabrikalara gitmedik mi? Gittik. Bir sürü grevde, direnişte olduk. Alibeyköy sanayi proletaryasının olduğu bir bölgeydi. Daha sonra Çorlu, Çerkezköy'e taşındı fabrikalar. Tekstil iş kolu Bakırköy civarındaydı. Onlar da başka yerlere taşındı. Hepsine gittik. Özellikle Doğan'la gelen arkadaşların tek tük ilişkileri vardı. Topal, Uzun Şükrü, İbrahim Karakaş, Fehmi Bayraktaroğlu avuç avuç bize işçi ilişkisi getirmiş değiller ki; abartılıyor. Ama bu işlere yatkın, daha tecrübeli, işçi içerisinde kitle çalışmasına bulaşmış insanlardı. Bizim de daha fazla kavga dövüş pratiğimiz vardı. Onların bize katkıları oldu. Doğan, Merkez Komite içerisinde, işçi sınıfı perspektifinden sapılmasın gayretinde oldu; yoksa anti-faşist mücadeleyi bırakalım gibi bir kriz yok.

Bayrampaşa'da Tüm Döküm İş'i kurduk. Fehmi Bayraktar esas olarak o işle uğraşıyordu. Metal iş kolunda bağlantılarımız vardı. Tüm Döküm İş'i, Maden İş'i zayıflatmak amacıyla değil Maden İş'in ulaşamadığı küçük atölyelerdeki işçilere ulaşmak için kurduk. Bayrampaşa civarında, Topçular'da, Berec'de bu tür küçük atölyeler çoktu. Oralardaki işçileri örgütlemek, kahvede, pastanede buluşmak yerine legal ortamda buluşmak için kurulmuş, polis bastığında sendika diyebileceğimiz bir yerdi Tüm Döküm İş. Bayrampaşa'daki işçiler orada toplantılar yapıyorlardı.

Askeri darbe bekleniyor muydu? Örgütün bu konudaki hazırlıkları neydi?

Askeri darbeyi önceden gördük. 12 Eylül geldiğinde, aynı tarzda koşturmacalarımız devam ediyordu. Tedbirleri zamanında alamadık, olmadı. Merkez belki kendi ile ilgili tedbirler almış olabilir: Örneğin Mahir ve Doğan'ın yurtdışına çıkartılması gibi. Bu ne ricat, ne de tedbirdir; onu da beceremedik.

11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece aldığımız bilgi darbenin 13 Eylül günü olacağı şeklindeydi. Doktor Şakir vasıtasıyla bilgilendirilmiştik. Fakat onlar da bir gün atlamış. Merkez Komite toplantısı bitmiş, Şaban'la Ali Demir, Varan Turizm daha güvenceli diye ona binmişler, yolda da 12 Eylül'e yakalanmışlar. Alınmış bir tedbir, kendime ve olduğum organa yansıyan bir şey duymadık.

Hasan Mutlucan türküleriyle uyandık

12 Eylül geldiğinde neredeydin?

12 Eylül geldiğinde saat 12.00'de randevum vardı. Benim sabit bir evim yoktu. Sabah erkenden radyodan Hasan Mutlucan'ı duyduk. Ekmek almak için çıkmak istedim, "Yasak!" dediler, eve geri döndüm. Aynı tarz faaliyet yapamayacağımız açığa çıktı. Açık faaliyet yürütemeyeceğimiz için, koruyabildiğimiz kadar kadronun korunması gerektiğini düşündük. Faaliyetin düzeyinin düşeceği fikri vardı ama faaliyetsizlik diye bir düşünce yoktu. Mümkün olduğunca, kadroları koruyabilecek bir ilişki sürdürmek ana eksendi. Çatışalım, direnelim gibi bir düşüncemiz zaten yoktu; örgütümüzün düzeyinin bilincindeydik.

Geri çekilme kararını İstanbul İl Komitesi olarak nasıl karşıladınız ve uyguladınız?

O dönem hayat bize dayattı zaten bir şeyleri. Zaten "Otur lan oturduğun yerde!" demiş askeri diktatörlük. Biz de oturmak zorunda kalmışız. Bunun teorize edilmiş şeklidir ricat(geri çekilme) kararı denilen karar. Uzun boylu tartışılacak bir yanı yoktu zaten. Ortak düşüncemiz; kabımıza sığmak ve mevcudu korumaktı. Hiç eylem yapmamak kararı biraz mecburiydi. İşçi mahallelerinde tanklar vardı 12 Eylül sabahı. Oralardan bir kalkışma bekliyormuş devlet demek ki. Bu DİSK'in de abartıldığını gösteriyor. Dolayısıyla bizim de bir ayaklanma, direniş gösterecek kontaklarımız yoktu.

12 Eylül'den sonra küçük şehirlerde aranan arkadaşlar, İstanbul, Ankara'ya taşındı. Siz de İstanbul'da sorumlu bir kişisiniz. Bu gelen kişilerin bir yerlere yerleştirilmesi, barınmaları gibi bir yığın pratik sorunları çözmek için ne yaptınız?

Kimse hazırlıklı değildi. Küçük şehirlerden gelen arkadaşların yüzde sekseni sorunlarla geldiler. Adapte olmaya çalışıyorlardı. Dışarıdan gelen arkadaşlar haklı olarak hazırlıklı ve donatılmış gelmediği için para bulup bir yere yerleştirmek büyük sorun oluyordu. Ben kendime yer arıyordum kalmak için ama gelen kişiyi de bir yere yerleştireceksin ve tatmin edecek bir şeyler vereceksin. Veremiyorsun ki. Yapacağın korunma, almış olduğun tedbirlerle ilgili. Hazırlıklı değilsin ki. Herkes kendi başının çaresine baktı

aslında. Büyük imkânlar sunduğumuz insanlar yoktu. Darbenin geleceğini bekliyor, ayak seslerini duyuyoruz ama hazırlığımız yoktu. Bütün örgütler için geçerli bu. Biz kendimizi ciddi bir örgütlenme olarak görüyorduk. Bizim daha fazla hazırlıklı olmamız lazımdı; çünkü daha fazla mürekkep yalamış, okuyup araştıran, yönetecek kadromuz vardı. Üyemiz azdı ama yüzlerce kadromuz vardı. *Ekim* dergisi çıkarma düşüncesi oluştu, baskı makinemiz yoktu. Renkli fotokopi makinesi Türkiye'de çok pahalı, yurtdışında yarı fiyatınaydı. Haldun Karyol arkadaşımızın pasaportu vardı, Haldun'u gönderdik, polise rüşvet vererek Yunanistan üzerinden geçirdik. O makineyi getirttik, matbaayı Erdil'in evine kurduk. Basın faaliyetlerini öyle yaptık. Sahte kimlikler için de gençleri, ikinci, üçüncü sınıf otellere gönderiyorduk, resepsiyondan topluca çalıp getiriyorlardı. Onlar çamaşır suyuyla temizleniyor, pudralanıyor, ütüleniyordu. Bir ekip sahte pasaport dahil kimlik işi yapıyordu. Bu çalışma 12 Eylül'den önce başlayan bir çalışmaydı. Çünkü o zaman da kaçaklarımız çoktu. 12 Eylül sonrası daha fazla ihtiyaç oldu.

12 Eylül sonrası ilk operasyon ne zaman oldu?

Kaçaroğlu yakalandı. O ciddi bir darbeydi. Pratik faaliyet fazla yoğun olmadığı için tedbirler artırıldı. Sanırım daha sonra Mustafa Yavuzlar yakalandı.

İstanbul İl Komitesi faaliyeti nasıl yürütüyordu?

Doğan'dan önce Bekir ve Topal hareketten ayrıldı. Onlar, Fehmi Bayraktaroğlu ile birlikte ayrı bir örgütlenme çabası içerisinde oldu. Bunlar birbirleriyle görüşüyorlarmış, birbirleriyle görüşmeleri ilkesel olarak yasaktı. Ben yasakların hepsine uydum, herkesten de uymasını bekledim. Farklı komitedeysek takip olur falan diye yolda selam bile vermezdim. Bir baktık ki birileri ayrı bir ekip olmuş, kendi aralarında toplanıyor. Ayrı bir ekip olarak Doğan'la paralel düşünen arkadaşlarla ilişki kesildi diye hatırlıyorum. Bu arkadaşlar, işçi sınıfına yönelmedik diye eleştiriyorlardı ve güvenleri yoktu. Bize baskı yapılıyor düşüncesi hasıl olmuştu. Herkes için geçerli kurallara onlar uymadılar, bunun üzerine Merkez Komite bu arkadaşları uzaklaştırdı.

İdeolojik bir neden var mıydı?

Yazılı çizili sunulmuş bir neden yoktu. Örgütsel sorunlar vardı. Bizim örgütlenme anlayışımıza ve titizliğimize ters düşen ilişkiler içerisindeydiler. Onlar iki-üç değil on-yirmi kişilik toplantılar yapıyorlardı. Bunlar polise açık ilişkilerdi. Uyardık. Bunda ısrarlı oldular. Kişisel çekişmelerde etkin oldu bu durum. Bunun üzerine Merkez Komite ilişkileri kesti. Ben de bir süre daha görüşmeyi önerdim yoksa atma kararı tebliğ edilecekti. Randevuya ben gittim. Sendikalardan sorumlu olan Fehmi ile görüşeceğim "Ooo seni mi gönderdiler?" dedi. Oysa aramızda saygılı bir ilişki olmuştur, ben de yönlendirici olmuşumdur. Beni görünce sevinir zannediyordum. Yakalanma riskini göze alarak Fehmi ile görüşmeye gidiyorum. Her an polisin kucağında diye düşündüğümüz bir adam. Memnun olacağı yerde "Ooo seni mi gönderdiler?" dedi. Bir kahvede yüz kişi toplasan ne olacak?

Şam'da yapılan tam üyeli toplantıda Doğan arkadaşlarının tasfiye edildiğini iddia ederek örgütten ayrıldı. Bu genel bir hastalıktı zaten. İsmail Yeşilyurt'u Ankara'ya gönderdik. Hâlbuki Karadeniz'de etkili bir isimdi. İsmet'e karşı İrfan ve İsmail yedeklenmişti. Ankara İl Komitesi yaptık, adam sürgünde gibi. İl Komitesini küçümsüyor. Hâlbuki örgütsel sıfat kazanıyor. Biz de komiteleşme, organlaşma, örgüt üyeliğini geliştirme, kongre, konferansları tartışıyoruz 1981-82'de.

Kaçaroğlu'nun yakalanmasından sonra "Cezaevine düşen herkes, mahkemede örgüt üyeliğini kabul edecek" deniyor. Cezaevine düşen herkes, örgütsel statüsünü dışarıda bırakarak, sıradan Kurtuluşçu olarak yaşamını sürdürecek, cezaevinden sonra örgütün geldiği şekillenmeye göre sıradan üye olarak başlayacak; o günlerdeki kafamız buydu.

Onlarca kişiyi yurtdışına gönderdik. Bunların kaçı üye bilmiyorum. Elli üye var deniyor, bu nasıl oluyor, bunu da anlamıyorum. Yüzlerce kadrosu var bu örgütün. Adam ömrünü koymuş ama üye değil. Biz bunları aşmak için bir tüzük yaptık. Biraz önce sözünü ettiğim maddeleri koyduk. O zaman Geçici Merkez Komite vardı. Saim Koç yakalanınca Şaban İba ile birlikte İrfan Cüre ve Seyfi Öngider Merkez Komitesi üyeleri olarak Politbüro'yu oluşturdu. Mustafa Kurukafa ve ben yedek üyeydik. 1983 Mart-Nisan'ında Şaban, İrfan ve Seyfi Suriye'de iki ay süren tam üyeli toplantıya katıldığı sırada Mustafa Kurukafa, Bahattin Güner ve ben Politbüro görevini vekâleten yürüttük. Yurtdışına gitme sürecini de biz organize ettik, sürekli Şam'la bağlantımız vardı zaten. Toplantı sonrasında birer ikişer gelmeye başladılar.

Hürriyet gazetesinde Kaçaroğlu'nun "Örgüt yok" lafı yer aldı. O zaman Ankara'da yargılanıyordu, atladım Ankara'ya gittim ve avukatıyla "Kurtuluş diye bir örgüt var, insanları bir yerlere yerleştirmeye çalışıyoruz, bir varlık sürdürüyoruz. Karar aldık, 'Kurtuluş diye bir örgüt var, ben de örgüt üyesiyim' diyecek" diye haber gönderdim. Çünkü ortada tüzük yok, tüzüğü örgüt üyesinden saklayan bir örgüt var. Örgüte zarar gelmesin diye, örgüt üyeliğini kabul etmiyor, koruma düşüncesiyle öyle davranıyor o da. Karar gittiğinde de ona uygun tavır aldı. Örgütü korumak adına kadrolardan tüzüksel işleyiş saklanmış. Biz tüzüksel bir işleyiş ortaya koymaya çalıştık. Tasfiyecilik gibi bir suçlama var ama doğru değil. Tüzüklü, programlı, kongreli, konferanslı bir örgütü en keskin savunanlardan biri olarak, dediğim tarzda bir örgüte ulaşmayı amaçladığımızı söyleyebilirim. Kime nasıl değdi, kim nasıl algıladı, bu tartışma konusu...

Siz bir tüzük yapıp üye almaya başladınız, üye sayısı kaç oldu? Kaç kadın üye vardı?

Tam sayıyı hatırlamıyorum ama eski üyelerden fazlaydı. Kadın üye sayısı azdı, çünkü kadın azdı.

O dönemde kadınların faaliyet dışına itildiği söyleniyor, bu konuda ne düşünüyorsun?

Kadınlara, erkeklerin kamuflajı için ev kadını rolü verildi. Hayat oraya götürdü. Faaliyet neredeyse yoktu zaten.

Ekim Dönemi, sosyal şovenizmden etkilenmiş...

Parti fikrinin gerçekleşmemesi ve Ekim Dönemi'ne dair ne düşünüyorsun?

Ekim Dönemi, sosyal şovenizmden etkilenmiş bir süreçti. Gidecek yerimiz yok ama öyle bir havamız var ki sanki Türkiye'nin en büyük örgütlerinden biriyiz. Genel bakış buydu. Örgüt olamayanın parti olması mümkün değildi. Türkiye'de en sağlıklı kadrolara sahip olan örgütlerden biri idik ama adam öğütme makinesi gibi çalıştık. Kadroların, partinin şekillenmesinde ve ideolojik formasyonunun oluşmasında söz sahibi olması gerekirken bizde böyle olmadı. Ölüm dahil her şeyi göze almış, canını ortaya koymuş kadrolara sahip, ideolojik, teorik olarak da vasatın üstünde kadrolara

üyelik hakkı vermiyorsun. Böyle bir şey olmaz. Dünyada oluşan proletarya partileri, tüzük ve programını üretmiştir; aidatını alır, kongre ve konferanslarda üyelerini söz sahibi yapar.

Ekim Dönemi'nde Kürdistan seksiyonuyla ilgili ne yapıldı?

Seksiyon çekildi. Seksiyon herhangi bir il örgütü muamelesi gördü. Çünkü orada ayrı bir Merkez Komitesi ya da oradaki mücadeleyi sürdürecek yetkinlikte bir yapı yoktu. Bölgeden İstanbul, Ankara gibi şehirlere çekildi arkadaşlar. Bunun tasfiyecilikle bir ilgisi yoktu, o günkü zaruretlerden dolayı böyle yapıldı. Kendini koruma, kollama idi geri çekilmenin mantığı. Bu da geri çekilmenin uygulanış sürecinde yapılan bir pratikti. Şartlar uygun olunca tekrar gönderilebilirdi ama o yapılmadı, düşünülmedi.

Ne zaman ve nasıl yakalandın?

1983 Haziran'ında yakalandım. Genç Kurtuluşçular Birliği'ne (GKB) yapılan bir operasyon sırasında yakalandım. Uzun Zeki'nin evinde kalmıştım, gece 24.00'ten sonra sokağa çıkma yasağı vardı. Uzun Zeki'nin evini söylemişler. O operasyonda ben ve Zeki alındık zannediyordum; Emniyete gittiğimizde bir sürü alakası olmayan insan da vardı. Seksen gün gözaltında kaldım. Sonra Selimiye'ye götürdüler.

İşkence, cezaevleri, yeni hayat

İşkence gördün mü?

Her tür işkenceyi gördük. Elektrik, askı, ıslatma... İl Komitesi'nden Mustafa Kurukafa ile ikimiz vardık. Kimliğimi de vermedim. Biz gittiğimizde poliste çok bilgi vardı, getirilenler de çoktu, o yüzden işkence, dayak uzun sürdü. Epeyce de yaralıydık. Kollarımı askı kaldırmaz olmuştu artık. Tedavi etmeye başladılar. Selimiye Cezaevi'ne girişte bir fasıl dayak da orada yedik. Orada on gün kaldıktan sonra tutuklandık ve Sultanahmet Cezaevi'ne götürüldük. Aylarca yemek yemekte zorlandık.

Tek tip elbise giydin mi?

Tek tip elbiseye tepki Sultanahmet'te başladı; ilk tepki gösteren de bizdik. Biz duruşmalarda elbiseleri yırttık. Don atlet kaldık. Televizyon haberlerinde yer almıştı. Bayağı bir direniş yaptık Sultanahmet'te. Ranzaları kırdık, kapıları patlattık. Sultanahmet Cezaevi'nin kapatılmasına vesile olduk.

Oradan ilk F tipi cezaevi olan Sağmalcılar'a götürdüler. Küçücük bir yer, içinde klozet, kapının altında sürgü, köpeğe yem verir gibi yemek alıyorsun. Plastik tabak, tahta kaşık. Tek kişilik hücrelerde kaldık, yanımdaki hücrede Dursun Karataş, üstümde Abdullah Meral, karşımda Haydar Başbağ vardı. Kimse birbirinin yüzünü görmüyor, havalandırma da yok. Havalandırmaya bakan pencerelerden birbirimizi sesten tanıyorduk. Avukat görüşü de yoktu. Mahkemeye gidip geldikten sonra güneşe çıktığımız için günlerce gözümüz ağrırdı. Dursun'la (Karataş) alt katın irtibatını ben sağlıyorum mecburen. Kazakları söküyoruz, aşağıya sallıyoruz; "asansör" diyorduk buna. Dursun bana veriyor, ben gönderiyorum. Örgüt yönetiyordu oradan... Ne yazıyor bilemiyorum ha bire yazıyordu. Bir ay sonra altı kişilik koğuşlara götürdüler.

Açlık grevleri, ölüm oruçlarına katıldın mı?

Ölüm orucunun sebebi cezaevi koşulları ya da elbise değildi; elbise giymiyoruz zaten. Açlık grevi kararı almışız, 35. güne kadar beraber gelmişiz, cezaevi konseyi karar almış, "Kamuoyunda yeterli tepkiyi gördü, yankıyı buldu, bırakıyoruz" diye. Buna rağmen ölüm orucu kararı aldılar.

Konsey nasıl bir şeydi?

Cezaevi konseyinde her örgütten bir temsilci vardı ve ortak karar alınırdı. Bizim temsilcimiz ya Seyfi ya da İlhami'ydi, şimdi tam hatırlayamıyorum. O konsey ne karar alırsa bütün örgütler uyuyordu. Demokratik merkeziyetçilik anlayışı hâkimdi. Bütün cezaevlerinde böyleydi. Bu çizgiyi Dev-Sol ve TİKB bozdu. Onlar alınan karara uymayıp ölüm orucuna çevirdiler ve öldüler. Fatih Ökütülmüş iyi ve militan bir arkadaştı, ölüm orucunda öldü. Hasan Telci, Haydar Başbağ, Abdullah Meral de o zaman öldü. Elbise direnişinde de aynı şey oldu. Biz direndikçe karşı taraf yaptırım uyguluyor. Avukat görüşü, aile görüşü yok. Havalandırma bile yasaktı. Askeriye ne yiyorsa onu yiyorduk. Parayı da sınırlı alıyorlardı. Kantinde fazla bir şey yoktu zaten. Ailem adresim belli oldu diye sevinmişti.

Örgüt size avukat temin ediyor muydu?

Dışarıda iken hukuk işleriyle ben uğraşıyordum. Avukatım Ercan Kanar'dı. Ercan Kanar, Murat Genç, abisi İbrahim Genç, Erhan Eren davalarımıza geliyordu. Murat Genç, Sivas Davası nedeniyle ceza alınca yurtdışına

çıkmak zorunda kaldı. Murat çekilmek durumunda kalınca Ercan dâhil oldu. Ondan sonra da İnsan Hakları Derneği Başkanı oldu. Kurulmuş organizasyon devam etti.

Başka hangi cezaevlerinde kaldın?

Sultanahmet, Sağmalcılar Özel Tip, Metris; Metris'te kalırken cezam onaylandı. Yirmi yıl ceza aldım. Örgüt yöneticiliğinden ceza aldım ben, siyasi savunma yaptım. Buna verilen ceza sıkıyönetimden önce on yıldı, 15'e çıkardılar; hâkimin üçte bir oranında azaltma hakkı vardı, bizde artırma hakkını kullandı.

Cezaevinde ortak komün vardı. Metris'te ayrı havalandırmalarda ve ayrı koğuşlarda karışık kalıyorduk. Gelen para, Kurtuluş komününden bir kişide birikiyordu. Çanakkale'ye ilk gittiğimizde, bizi on gün tecride attılar. Havalı bir gardiyan vardı, "Şu saçlarını kestir de koğuşa alayım seni" diyordu. Ben Metris Askeri Cezaevi'nden o saçlarla gelmişim. Saçlarım da kısa. Sen beni cennete mi götüreceksin? Öyle bir hafta, on gün geçti. "Doğancılar" diye bilinen arkadaşlar, Çanakkale'deki cezaevi konseyinde kendilerini benim temsil etmemi istedi, onları ben temsil ediyordum. Açlık grevi gibi eylemler yaptık. O arada hükümetin politikası da değişti. Savcıyı değiştirdiler. Açık görüş hakkı kazandık. Dev-Yol, TİKKO, bir de benden oluşan üç kişilik cezaevi temsilciliği, müdür ya da başgardiyanla değil cezaevi savcısı ile görüşür hale geldik. O arada bir açık görüşte bir kişi gitti. Öbür açık görüşe kadar idare ettik. Çünkü askerlere sayım vermiyoruz, ayağını uzatan, tuvaletten seslenen sayılmış sayılıyordu. Fakat idare bunu biliyor. Bizim bilgimiz dışında kaçan Yozgatlı Bayram diye bir arkadaş, Almanya'ya gidiyor ve "Çanakkale cezaevinden kaçtım" diye iltica talebinde bulunuyor. O zamana kadar sayım tam çıkıyordu. Kurban Bayramı geldi, idarenin işin farkında olduğunu anladık, operasyona karşı hazırlık yapıyoruz. Ranzaların demirlerini kırdık, çatışacağız. İkinci görüşte kimse kaçmasın, öncekini patlatalım diye konsey kararı aldık. Acilci Haydar Bektaş diye bir arkadaş vardı, bu sefer o eksik. O da kaçmış. Bir daha sayım yapılmasını istedik. Yetmiş gün önce kaçan adamı da o gün kaçırmış olduk! Buralarda fazla rolüm olduğunu düşünen idare, beni Antep'e sürgün etti. Antep'te, Kurtuluş'tan on-on beş kişi vardık. Her an infazı yakılacak olanların gönderildiği bir yerdi Antep Cezaevi. Biz gittiğimizde, yapılan eylemler sonucunda ortam yumuşamıştı. Kaçak sigara bile istenebiliyordu. Gardiyan, Şıracılar Çar-

şısı'na gidiyor, istediklerimizi alıyordu. Kaza cezaevi gibi bir yer olmuştu. Antep'te bir seneye yakın kaldım. Kalp büyümesi gibi sağlık sorunlarım olunca, İstanbul'a yakın bir yere gelmek için uğraşıyordum. Dört yıla kadar cezası kalan ilçe cezaevlerine geçebilir diye bir yasa çıkmıştı. Ama onların tercih ettikleri yere gidebiliyordun. Bana en uygun Adapazarı Cezaevi'ydi. Adapazarı'na geldik. Orada kalabalık bir grup olduk, yirmi sekiz kişi siyasiydik; iki koğuş istedik ya da "Hendek Cezaevi'ne gönderin" dedik. Maltayı işgal ettik, isyan çıkarttık. İnfazımızın yanma riski vardı. Savcı bizi Hendek'e gönderdi.

Daha sonraları aynı örgütten insanların bir arada yaşayabileceği mekanizmalar oluştu. İçeride geçmişe ilişkin, ricat politikası, örgütün yapılanması, sosyalist demokrasi, Ekim süreci ile ilgili değerlendirmeler yapıyorduk. Ekim Dönemi ile ilgili Ali Demir'le yaptığımız tartışmayı hatırlıyorum; çünkü çok keskin bir biçimde sosyal şoven olmakla suçlamıştı beni. Öyle bir düşüncemizin olması mümkün değil, siyasi savunmamda Kürdistan'ı anlattım. Antep'te her hafta, sürekli, belli konular tespit edip kendi arkadaşlarımız içerisinde kendimize geliştirmeye yönelik toplantılar yapıyorduk.

Bir araya gelmeden önce Azmi Pat'la aynı koğuştaydık. Sevdiğim, saydığım bir arkadaşımdı. Beraber silah talimleri yaptık. Bartın'da intihar etti. İlk haber de bana geldi. Hendek Cezaevi'ndeydim haberi aldığımda, şok oldum. Çok sevdiğim, saydığım militan bir arkadaşımdı, o ölümü hak etmeyecek bir yoldaşımızdı. 1991 Ağustos'unda Hendek Cezaevi'nden çıktım.

Kim karşıladı seni?

İstanbul'dan sürekli gelen arkadaşlar vardı, her hafta ziyaretimize geliyorlardı. Ağabeyim gelmişti. Babam yeni ölmüştü; İstanbul'a gitmek olmazdı, Develi'ye gittik. Ben içerdeyken askerlik parasını yatırmışlar bizimkiler. Çıktıktan bir ay sonra bedelli askerlik için Tokat'a gittim.

Cezaevinden çıktığında ne hissettin?

Dokuz yıl kaldım cezaevinde. Kafamda bir şeyleri tahayyül edebiliyordum fakat insan ilişkileri, değerler epeyce değişmişti. Bir süre ailemin yanında kaldım. Onlar maddi olarak destek oldu.

Cezaevinden sonra örgütle ilişki kurdun mu?

İstanbul'a geldim, Celal'in, Saim'in evinde kaldım ama kafamda tahayyül ettiğim örgüt yoktu. Kendini yenilemiş, iyi yapılanmış bir örgüt olsa mensubiyetim devam ederdi, içinde olurdum.

Şu an geriye doğru baktığında ne söyleyebilirsin?

Kurtuluşçuluk memnun olduğum bir sürecimdir. Yaptığımız eleştiriler, sadece bizim kavrayış düzeyimizle ilgilidir, buna ben de dâhilim. Düşündüklerimizi, yazdıklarımızı götürecek bir çapımız yoktu, öyle bir pratik formasyonda değildik. Anti-faşist mücadeleye o kadar dalmıştık ki her şeyin önüne geçiyordu. Ne kadar sağlıklı fikir ve düşüncelere sahip olursak olalım, günlük pratiğin içerisinde yoğrulup gidiyorduk. Türkiye devrimci pratiğine baktığımızda, gene de en sağlıklı ilişkiler, sağlıklı kadrolar ve tutarlı davranışlara sahip bir örgütlenme içerisindeydi Kurtuluş. Bu nedenle Kurtuluşçuluğumdan memnunum. THKP-C mirasının üstüne oturup kocaman bir birliktelik oluştururuz diye ham bir hayale kapıldık; bu karşılıklı vuruşmalara kadar gidebildi. Bu eksiklerimizden biri ama başka teşkilatlarda kendi içlerinde bile benzer şeyler oldu. Bunu Türkiye devrimci hareketinin sosyal pratiğindeki zafiyetler olarak değerlendirmek lazım. Biz de bu zafiyetten etkilendik; bu çapla bu kadar olurdu. Kurtuluş, Türkiye devrimci hareketinde iyi bir tarihe, iyi bir sürece sahip, kaliteli insanlarla yürüdü. Bu önemli, fedakârlık anlamında en az fire veren teşkilatlardan biridir ve en sağlıklı kadrolara sahip olan bir teşkilattır. Örgüt disiplini ve fedakârlıkta da bir numara diyebilirim. Belirli bir çapta yüzlerce kadro vardı. Her biri bir örgüt kurabilecek güce sahip insanlar ama bir örgüt disiplini ile daha iyi, daha güzel bir örgütsel şekle ulaşırız, Türkiye'yi daha iyi bir noktaya getiririz diye sabretme sorumluluğuna sahip insanlar topluluğuydu Kurtuluş. Kariyerizm ve benzeri hastalıklardan en az etkilenen insanlardı. Geçmişimden bir mağduriyet ve mazuriyetim yok; tam tersine, o teşkilatta olmaktan gurur duymaktayım. ■

KURTULUŞ İÇİN
İLERİ
27 HAZİRAN 1978 FİATI: 500 KURUŞ SAYI 11

DEVRİMCİ ÖĞRENCİLER İŞÇİLER ARASINA

MUSTAFA ÖZTÜRK (TOPAL)

Görüşenler: Erdoğan İren, Gönül Sevindir, Füsun Kurtdişoğlu

Görüşme tarihi: Ocak/Şubat 2014

Biraz kendini tanıtır mısın?

28 Ocak 1953 Eskişehir doğumluyum. Babam memurdu. Evliyim, iki çocuğum var, biri üvey oğlum bir de kendi çocuğum. Eşim Rus Yahudisi. Kazakistan'da tanıştık, evlendik. Entelektüel bir kadın.

İleriki yıllara geçmeden önce ailen, yaşadığın şehir, yaşadığın çevre hakkında neler söylersin?

Annem ev kadını, babam Zirai Donatım Kurumu Kütahya Şube Müdürü'ydü. Klasik sağcı bir adamdı. Adalet Partili, Demirel hayranıydı fakat inanılmaz dürüst bir bürokrattı. Onun için kurumun çıkarları her şeyden önce gelirdi. En son 12 Eylül geldiğinde babam Adalet Partisi Eskişehir İl Saymanı'ydı ve üzerinde 100 binküsur bilmem ne kadar para var o zaman. Parti kapatılıyor, para babamda kalıyor. Aradan yıllar geçtikten sonra Hüsamettin Cindoruk partiyi yeniden kurduğunda, o parayı teslim ediyor. İnanılmaz dürüst bir adamdı o anlamda. Acayip antikomünist de bir adamdı. Sağcı. Bir gün adamın birinin tepesi atıyor "Ya sen bize komünist diyorsun ama esas senin oğlan komünist. Senin oğlun Filistin'deymiş" diyor. Ben okulu bırakınca millet İstanbul'a gideceğimi düşünmüyor, Filistin'e gittiğime dair söylentiler çıkmış. Bunu duyunca atlıyor Ankara'ya gidiyor

babam. 76 yılının sonlarına doğru, ben okulu bıraktıktan bir sene sonra. Dekanlığa gidiyor; onlar da okula gelmediğimi söylüyor. Çökmüş tabii...

Çok okuyan, araştıran bir çocuktum

O sıra haberleşmiyor musunuz hiç?

Yok canım, dalga mı geçiyorsun? Babam benim politik eğilimimi bilmiyor, silahı var, vurabilir bile. 99'da öldü, en son ölmeye yakın, "Bütün politikacıların hepsi aşağılık, sahtekâr, kendi çıkarlarından başka hiçbir şeyi düşünmeyen heriflerdir" diyordu. Ben de "Ölmeden önce hidayete erdi" diyordum. Sonuçta böyle bir aileydik. İki kardeşiz. Benden önce ağabeyim Ankara Dişçilik Fakültesi'ni kazandı. 68 yılıydı. Benden iki sene önce gitti, derslerle ilgili bir tip değildi ve solcu oldu. Siyasal Bilgiler Yurdu'nda kalıyordu. Ondan evvel de dayımın oğlu vardı Nezih, o da Basın Yayın'daydı, o da solcuydu. Ama ben bunlara mesafeliydim açıkçası. O zaman solcu değildim. Babam geleneksel olarak sağcı bir adam, annem de klasik ev kadını ama köyle de hep bir bağlantı var. Her yaz beni köye gönderirlerdi. Tatil için falan değil, ölümüne çalışmaya. Yedi yaşımda kuzu güdüyordum. Beş tane filan zannetmeyin, yüz otuz tane. 1973 yılında, ben tıp fakültesindeyken babamın dört yüz baş hayvanı vardı çok ciddi bir çiçek salgını geldi ve iki yüz yirmi tane kuzudan kırk tanesi falan sağ kalmış, yüz küsur koyun ölmüş, erkek hayvan dayanıyor nispeten. Babam kahretmiş satmış bütün sürüyü, bıraktı davarcılığı.

Biraz daha büyüdükten sonra tarım işçiliği de yaptım. Annem Manav Türklerinden, babam Makedon muhaciri... Annem babama karşı ezik bir kadındı yoksa çok bilgili, becerikli, kafası inanılmaz iyi çalışan biriydi.

Ailenin göçmenliğinden bahsettin...

Dedemler Balkan Harbi ya da öncesinde gelmiş olabilirler hâlâ anlamış değilim. Geldiklerinde İzmit civarında bir yere yerleştirmişler fakat o dönem orada sıtma varmış. Yaşayamamışlar sıtmadan dolayı yeniden devam etmişler Anadolu'ya. Bir kısmı Manisa Turgutlu'ya yerleşmiş, dedem ve büyükannemin aralarında oldukları bir kesim Eskişehir'e gelmiş, boşaltılan bir Ermeni köyüne yerleştirilmiş. Köyün Ermenice adını bilmiyorum şimdiki adı Alınca. Baba dedem çiftçi, anne dedem nalbant.

Üniversite: Yeni bir yaşama merhaba

Nasıl ve neden devrimci oldun?

Lisede politik bir tavrım yoktu açıkçası ama çok okuyan, araştıran bir çocuktum. Solculukla bağdaştırmıyordum ama çok çalışıp az geliri olan yoksullar var bir de zenginler var, bu beni rahatsız ediyordu. Neden olduğunu bilmiyorum ama rahatsız ediyordu işte. Belki babamın çok dürüst bir adam olmasından olabilir belki köyde ciddi bir sefalet içinde yaşanıyor olmasındandı. 50'li yılların sonu 60'lı yılların başında insanların çocuklarının ayakkabıları yoktu. Oğlan çocuklarına entari giydirirlerdi, don yoktu. Bizim köy Eskişehir merkezine 10 km, 30 hanelik bir köy. Herhalde on hanenin çocuklarının poposunda don yoktu. Belki o yoksulluk etkiledi.

İlk solculuğa ilişkin 68-69 yıllarıydı yanlış hatırlamıyorsam, o zaman Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) vardı, okulda hocalar boykot yaptı ve bu aramızda konuşuldu. Orada Mehmet diye Malatya Lisesi'nden sürgün gelmiş bir arkadaş vardı, yaşı 20'nin üzerindeydi. Mehmet solcuydu. Bir de Necmi diye bir arkadaşımız vardı, o da solcuydu çünkü onun da abisi sol eğilimli biriydi. Bunlar benim arkadaşlarımdı. Onun için sola böyle bir aşinalığım vardı. Ortaokuldayken milliyetçiliği severdim, Nihal Atsız romanları okurdum ama MHP'liler bana itici geldi. Liseyi bitirdiğimde sol eğilimim falan yoktu, tamamıyla üniversitede oluştu. Mehmet Mutluay diye Eskişehirli bir arkadaşım vardı, o da solcuydu. Mehmet'in abisi, edebiyat öğretmeniydi, solcular içerisinde etkili bir adamdı o da oradan solcu. İlk önce hemşeri hikâyeleri oluyor. Ankara'da Hukuk Fakültesi Yurdu'nda daha doğrusu fakültenin arkasındaki Kredi ve Yurtlar Kurumu yurdunda Mehmet Mutluay kalıyordu.Kimya bölümündeydi, onunla arkadaşlık yaparken solcu propagandaları yapardı. Yurtlar politik ortamlardı. Kantine gidiyorsun politika konuşuluyor. Sonuçta etrafımdaki insanlar solcular. Daha evvel Ankara'ya ilk geldiğimde Bahçelievler'de Trabzon Öğrenci Yurdu'nda kaldım, MHP'lilerin egemenliğinde idi.Bu yurtta kaldığım kırk günlük sürede asla böyle bir şey olmadı. Herifler sabahtan akşama kadar kâğıt oynuyor, bezik salonunda. Oysa Hukuk Fakültesi yurdunda farklıydı sosyal ortam. Çünkü 60'lı yılların sonu 70'li yıllarda entelektüel ortam sadece solcularda var, sağcıların böyle bir ortamı yok. Ben çok okuyan, parlak bir öğrenciydim.

Hangi gazeteleri okurdun?

Bizim eve Cumhuriyet, Yeni İstanbul diye bir gazete ve en son Tercüman gazetesinin girdiğini hatırlıyorum. Tercüman okurdum ama açıkçası haberlere bakıyordum bir de ansiklopedi ilaveleri olurdu, deli gibi ansiklopedi okurdum. Fen bölümü mezunuyum ama üniversiteye girdiğimde sosyal puanım Türkiye'deki en iyi puanlardan biriydi. Hacettepe'ye girdim, Türkçeden muafiyet imtihanı vardı, çok az öğrenci kazanabiliyordu ben kazandım, Türkçe dersine girmedim üniversitede. Tarihe meraklıydım hâlâ resmi tarihi iyi bilirim. Kültürel bir açlığım vardı, seviyordum o konuları ve üniversiteye geliyorsun solcular ve tam da senin aradığın, kültürel açlığına cevap verebilecek bir ortam var. Herhalde onun için solcu oldum. Bir yandan da köydeki o işçilik hayatım var, yoksa Marx'ın bilmem ne yazdıklarıyla kim solcu olmuş?

Seni etkileyen yazarlar, kitaplar nelerdi?

Yurtta eğitim çalışması yapılıyor, *Bolşevik Parti Tarihi* okunuyordu. Bunu çok iyi hatırlıyorum. *Felsefenin Temel İlkeleri* falan da vardı ama açıkçası Marx'ın klasik eserlerini çok sonra okumaya başladım. *Dipten Gelen Dalga, Ana* gibi romanları solcu olduktan sonra okumaya başladım. Benim solcu olmamda onların etkisi olmadı. Bunun üzerine çok düşünmüşümdür, *Öncü İşçi* işlerine bulaştık falan İstanbul'a geldik Doğan Tarkan'ın da bulunduğu bir toplantı yaptık ve o toplantıda Doğan dışındaki arkadaşların ne kadar geri olduklarını gördüm. Bunların hepsi solculuğa benden üç dört sene önce başlamış tipler. Niye ama böyle biliyor musun? Ben üniversitede sürekli entelektüel bir ortam içerisindeyim. Devamlı bir şeyler tartışılıyor. Oysa birileri kaçak göçek, izolasyon içerisinde, konuşacağı, tartışacağı kimse yok, doğal olarak böyle bir ortamdan çıktığın anda inanılmaz bir şekilde geriliyorsun, ufkun geriliyor. Politikada o anlamda canlı bir bağlantıyı, yani o kültürel zenginlikten çıktığın anda nasıl kısırlaşıldığını çok rahat görebildim. Yanlış hatırlamıyorsam 75 yılıydı, İstanbul'a geldim, dediğim gibi yaptığımız o toplantıda çok net bir şekilde gördüm. Bir baktım Doğan dışında konuşabileceğim kimse yoktu biliyor musunuz? Çünkü tam anlamıyla izole edilmiş bir yaşamları var. Üniversite yaşamının getirdiği o zenginlik...

Hacettepe'deki devrimciler

Politik ayrışmaların ilk başladığı dönemlerde niye THKO, TİKKO ya da TKP, TİP değil de Doğan Tarkan ve çevresi ile birlikte hareket etmek gibi bir tercihte bulundun?

Çünkü o dönemde yavaştan Marx okumaya başlamıştım. Bizim Hacettepe o dönem MDD'ci, Mihri Belli hareketinin üniversitelerde en güçlü olduğu yer Hacettepe idi. Dev-Genç içerisinde daha evvel Mihri Belli etkindi. Sonra Parti-Cephe, Ertuğrul Kürkçü ile birlikte yönetime geldi. O eski yönetim içerisinde ve hatta Dev-Genç'in yeni yönetimi içerisinde Hacettepe'den Nurettin Öztürk vardı. Nurettin Öztürk faili meçhul olarak öldürüldü. Duydunuz mu bilmiyorum? 12 Mart'tan önce Dev-Genç Yönetim Kurulu üyesiydi. Sinan Bora Yücel ve Levent vardı. Bunlar Hacettepe'den Dev-Genç yönetimine girdiler ama MDD'ciydiler. Selçuk, Caner Harman falan gibi kişilerin içinde yer aldığı bir grup vardı Hacettepe'den, bunlar 12 Eylül öncesinde Hakan Dumanoğlu'nun kaçırılması gibi sol cuntaya ön ayak olması düşünülen eylemlerin içerisinde olan insanlar. Hacettepe bu işte çok önemli. Mesela ben Hacettepe Yurdu'nun en üstünde bir gün silahlı olarak nöbet tutuyordum, kapıdan dev gibi bir adam girdi "Nasılsın?" falan dedi. Ürktüm, daha on yedi yaşındayım ve silahı verirken kullanmayalım diye nasıl veriyorlar biliyor musun? Ağzına mermiyi sürüyorlar, horozu indiriyorlar ve diyorlar ki "Asla oynama." Böyle bir silahla oynayamazsın, oynadığın anda alınır elinden silah. Niye? Çünkü horozu indirmeyi bilmiyorsun, horozu indirirken tetiğe basarsın, elinle horozu yavaşça indirirsin, tetikten çekersin tetik emniyete girer. Mustafa Çiçekçi diye yurt sorumlusu biri vardı o vermişti bana silahı. Ben hemen aldım çıktım yukarı şarjörü çıkarttım biraz oynadım yeniden eski haline getirmem lazım. Ağzına verdim horoz geride kaldı, indiremiyorum çünkü horozu indirmeyi bilmiyorum. Yıl 1970, bana söylenen şu; "Oynama. Polis veya sağcılardan birisi gelirse tetiğe bas ateş et." İlk silahı elime alışım böyle. Ondan sonra utana utana gittim Mustafa Çiçekçi'ye. O tabii kaç kere böyle olaylarla karşılaştığı için "Tamam bir daha oynama" falan dedi. Horozu indirmeyi yıllar sonra öğrendim. Dev gibi dediğim adam Sarp Kuray. Sarp Kuray ordudan atılmış ve cunta tezgâhı içindeler, 9 Mart hikâyelerinin öncesi ve Sarp Kuray Hacettepelilerle birlikte. Sağa sola bomba falan atılıyor ama işleri yapan Hacettepe tayfası. Hacettepelilere yaptırıyorlar. Yani cuntanın ön hazırlıkları olarak ortalık bomba-

lanıyor. Millet bir tedirginlik içerisinde, ordu içinde bir şeyler olacak biz de badem olup gideceğiz. O kadar salak değildi gençler, birilerinin onları kullandığının farkındalar. Daha sonra anlatıyorlardı, "Tamam bir şeyler olacak ama çatışma filan çıktığında, elimizdeki 7.65 silahlarla mı çatışacağız?" diyorlarmış. Harp Okulu zaten solculardan yana çünkü o zaman söylenen, sol darbe olacak Dev-Gençlilerde bu sol askeri darbeyi yapan askerlerle birlikte eyleme çıkacak. Dev-Genç ordu içindeki darbeci kesimi rahatsız eden bir unsur aslında. Hacettepe'de etrafım böyleydi. Öte yandan THKO'lu Sefa ile kan kardeşi olmuştuk. Sefa THKO'lu ama bir tarafta 300-500 bin asker var, eeee bir takım ufak tefek eylemlerle bu devleti yıkacaksın. Reel gelmiyordu bana, böyle bir şeyin olabileceğine aklım yatmıyordu. O arada Marx, işçi sınıfı filan okuyorum, bir milyon işçi, 15-16 Haziran olmuş geçmiş yazda. 15-16 Haziran bir sürü insanın düşünüşünü değiştirdi. Bu kadar çok işçi varsa bu iş işçilerle olur filan diye düşünüyorsun. Bir yandan Marksizmi de okuyorsun. Sefa önemlice bir adamdı THKO içerisinde ama garip bir takım ilişkileri vardı. Sefa bir gün bana "Gel, hiç konuşmayacaksın sadece bir kenarda duracaksın, bir yere gideceğiz" dedi. Cebeci'de bir eve gittik. Keko Niyazi'nin kaldığı eve gittik. Diğerleri taşradan daha yeni gelmiş genç tipler. Niyazi daha tecrübeli, Hukuk'un devrimcilerinden biri, ben bir köşede oturdum. Sonuçta THKO'lularla böyle arkadaşlık ilişkilerim oluyor. Mesela Sinanlar Nurhak'talar, bir dağ kadrosu var; yurtta sürekli bir takım eşyalar kayboluyor, birinin ayakkabısı öbürünün boyunbağı, diğerinin bilmem neyi gidiyor, meğer Sefa alıp dağa gönderiyormuş. Çok sonra öğrendim. ODTÜ yurdu bir nedenle kapandı, THKO bağlantılı bir tayfa Ankara'daki yurtlarda kalmaya başladı. Siyasal'ın yurdunda kalamıyorlar çünkü Siyasal'da Parti-Cephe ağırlıklı. Hacettepe'de MDD'cilervar. MDD'cilerTHKO ile yakın ilişki içindeolduklarından bizim yurtta kalıyorlar; ama birlikte örgütlü değiller sadece çok yakınlar. Bir gün Eskişehir'e gidecektim, Sefa bir arkadaşın benim odada kalacağını söyledi. Odamı Zaman Mehdi Mübarek isimli Iraklı, Türkmen bir arkadaşla paylaşıyorum. THKO tayfalarından birileri gelip benim odada kalıyor ve sürekli olarak bu Zaman'a silah gösterip korkutup bağırtıyorlarmış, "Ayvaaah, ayvaaah" diyormuş, çok hoşlarına gidiyormuş; kahkahalar ile gülüyorlarmış. Ben geldim birileri şikâyet ediyor, eşyalarımızı aldılar filan diye. Ben çok bozuldum, yurt komitesi ile konuşacağımı söyledim, o sırada kapı çalındı açtım kapıyı, pat karnıma silah dayandı. O zaman kim olduklarını bilmiyordum dört tane THKO'lu. Bir tanesi

Ayı Birol, bir tanesi Hasan Ataol, bir tanesi Sadık, halen Aydınlıkçı, diğeri de Zeki Gümüşel, o da Aydınlıkcı oldu. Bu Zeki ile Hasan ordudan atılma ODTÜ'lüler. "Ne oluyor?" derken "Biz seni Zaman zannettik" dediler. "Milletin eşyalarını almışsınız ayıptır" dedim. "Almadık" dediler bende "Almışsınız" diye ısrar ettim. "Alsak senden mi korkacağız, gözünün önünde alırız" dediler. "Nasıl olacak o iş?" dedim. Hasan "Göster dolabını da alayım" dedi. Dolabımı gösterdim. "Şu traş fırçası senin mi?" dedi, "Benim" dedim o da "Aldım bunu" dedi, ben de vurdum yumruğu, aynı anda dört kişi üstüme çullandı. Divandaydık, divan çöktü yayları kırıldı, dört kişi de tepemde bana bir güzel sopa attılar ve ben donlayım. İndim aşağıya hırsımdan ağlıyorum. Yurt bizim elimizde ve ben yurtta tanınan bir adamım artık. Gözüm dönmüş bir vaziyette olayı anlattım. Hemen sekiz-on kişi toplandı geldi benimle birlikte. Bana silah vermediler yoksa o kadar sopayı yedikten sonra kesin ateş ederdim. Onların hemen yurdu terk etmelerini istediler onlar da terk edip gittiler.

Daha evvel anlattığım dayımın oğlu ile ağabeyimin kaldığı eve Sefa, Hasan'ı yerleştirmiş. Hasan dışarı çıkmıyor, evde ağabeyimle falan sohbet ediyorlar. O arada o yurtta benim odadan ağabeyimin de bir çift ayakkabısı çalınmıştı. Hasan konuşurken Hacettepe Yurdu'nda olanları anlatıyor ama konuştuğu kişinin benim ağabeyim olduğunu bilmiyor. "Tıfıl bir oğlan bir yumruk koydu bana, bir güzel dövdük ama sonra utandık yaptığımızdan" diye anlatıyor. Ağabeyim de "Çaldığınız ayakkabılar benim, dövdüğünüz kişi de kardeşim" diyor. Hasan çok kötü oluyor. Daha sonra dostluğumuz da oldu Hasan'la, şimdi tercümanlık yapıyor bildiğim kadarıyla. Ankara o kadar küçük bir yer ki mutlaka birinin kuyruğu birine değmiştir. 1973 yılıydı, kötü evlerde kalıyoruz Aykut Başaran diye bir arkadaş vardı, daha sonra TKP-B'nin Merkez Komite üyesi oldu, bir gün geldi bir sıkıntı olduğunu söyledi, Ahmet Üzümağ 12 Mart öncesi bizim ağabeylerimizden, Hacettepe Dev-Genç yönetiminden bir arkadaş. 12 Mart'ta kaçmış ve sahte hüviyetle Karadeniz Bakır İşletmeleri'ne işçi olarak girmiş. Orada çalışırken yüksek gerilim hattında on bin voltta çarpılıyor, on beş metreden düşüyor. Bir kol komple gidiyor, takma kol kullanıyordu. Bir kol çok kısa kalmıştı. Gözleri görmüyordu, yani yüzde on ya görüyor ya görmüyordu, göğüs yarık bir şekilde Ankara'ya getiriyorlar. Ankara Hacettepe'de tedavi altına alınıyor, sahte kimlikle. Hacettepe'de çok iyi doktorlar var, hepsi solcu, sahip çıkıyorlar. Durumu biraz düzeldikten sonra alıyorlar Rafet ve Mehmet diye iki ta-

ne işçi arkadaşın evine yerleştiriyorlar. Aradan üç beş ay geçiyor THKO operasyonunda ev basılıyor, Rafet'le Mehmet'i alıyorlar. Ahmet Üzümağ orada, polis eve giriyor durumunu görünce almadan bırakıyor. Anlayamıyorlar kim olduğunu, iş kazası geçirmiş bir işçi diye düşünüyor, almıyorlar. Ahmet o durumda hemen evi terk ediyor, cebindeki üç beş kuruşla Şehitlik semtinde bir ev buluyor, oraya yerleşiyor, sonra haber gönderiyor. Ahmet 75 yılında yurtdışına gitti, şu anda İsveç'te yaşıyor. O TKP-B'li, o zaman Doktorcu hizbi kuran kadro, Aykut o hizbi kuran kadronun içinde, Rafet'le Mehmet THKO bağlantılı ama oradaki Yapı-İş'de. Diyeceğim bütün hareketler benzer çevrelerden çıkma. Esas olarak Ankara kökenli bir hareket var, bir de İstanbul kökenli. Herkes birbirine bir yerden temas ediyor. Mesela Aktancılar Denizli Ziraat Bankası'nı soydular, fazla değil ama bir kısmını Parti-Cephe'ye gönderdiler.

Bir mavra anlatayım size, Aktan Fransa'ya gitmiş, "Bir canavar yarattım, döndü beni yemeğe kalktı" demiş. Bu doğru mu yanlış mı bilmiyorum, 12 Eylül sonrası benim kulağıma geldi. Anlatacağım olay 12 Eylül'den bir veya iki sene sonra oldu, Aksaray'da bir kahveye girdim, bir baktım Selim Açan oturuyor tek başına, "Aktan ne yapıyor?" diye sordum, saydırmaya başladı "Oportünist, revizyonist, proleter saflara ihanet etti" diye. İnsani olarak, arkadaş olarak inanılmaz iyi heriflerdir ama işte kendi aralarındaki tartışmalarda vahşetler yaşandı.

1980 sonrası Kurtuluş'tan ayrıldım, sonuçta ne kavga ne dövüş oldu. Böyle şeyler yaşanmadı son tahlilde. İdeolojik olarak kötü tartışmalar oldu belki ama asla şiddete dönüşen bir şey olmadı. 12 Eylül'den önce olsaydı olur muydu bilmiyorum açıkçası ama en azından benim kafamda böyle bir şey yoktu. Zaten genel olarak bizim Kurtuluş'un tabanı, sol içi çatışmalara karşı giderek radikal bir tavır almaya başlamıştı. 78 veya 79'du tam hatırlayamıyorum, Halkın Yolu ile bir çatışmamız oldu İstanbul'da. Haydarpaşa Lisesi'ndebizim Abdi'nin de içinde olduğu bir grup vardı. Abdi zaten Halkın Yolu'ndan ayrılıp bize geçmişti ve Kurtuluş Haydarpaşa'da siyasi olarak büyümeye başlamıştı. Fakat Haydarpaşa'nın babaları Halkın Yolu idi. Yaşça büyükler ve güçlüler de. Abdileri dövmüşler. Teşkilat beni çağırdı, "Toplanın, cezalandırın" dedi. "Ya yanlış olmasın?" derken "Tartışma, cezalandır gel, sonra tartışırız" dendi. "İyi" dedik. Gittim toplantı yaptım, hiç unutmuyorum Metin Yavuz, Şevket Karakuş şiddetle karşı çıktılar, "Eşkıya mıyız biz?" dediler. Artık millet tepki veriyordu. Sadece Haydarpaşa'da da

değildi Halkın Yolu, Vefa lisesinde de varlar, oradakileri de mi sopalayalım? Çünkü Aksaray'da biz güçlüyüz. Politik olarak en güçlü gruplardan biriyiz o civarda ama çocuklar tavır koydular ve resmen "Yapmıyoruz, teşkilatın bu kararını yerine getirmeyeceğiz!" dediler ve teşkilat geri adım attı. Galiba gece basıldı Haydarpaşa ve Halkın Yolu'ndan bazıları dövüldü ama en azından diğer yerlere sıçramadı. Mesela 1979'da Dev-Yol'la olan çatışmaları da İstanbul'a sıçratmadık. O dönem Aydın Erol vardı Dev-Yol'un İstanbul sorumlularından biri. Ankara'da iken benim çok iyi arkadaşımdı, onunla buluştuk, olayı İstanbul'a sıçratmamayı konuştuk. İstanbul'da Dev-Yol o dönem TKP ile çok ciddi bir kapışma halindeydi.

Öncü İşçi'den *Kurtuluş*'a giden yol

İstanbul'a ne zaman ve neden geldin?

76'nın Şubat ayında geldim. Ankara'da aranmaya başlamıştım.

1970 yılında Eskişehir Lisesi'ni bitirdim, Hacettepe Tıp Fakültesi'ni kazandım. Ankara'ya geldikten çok kısa bir süre sonra sol faaliyet içerisine katıldım. 1970'in Kasım veya Aralık ayında Dev-Genç üyesi oldum. Yanlış hatırlamıyorsam 259 no'lu üyeydim. Ama o zaman çok tıfıl bir oğlandım. Çok tecrübesiz, ne olup bittiğini anlamaya çalışan ama solculara da bir sempatisi olan. Politikayla ilgiliydim ama sol kavramları yoktu kafamda. Üniversiteye girdiğim yıl devlet yurtlarında yer bulamadım. Ankara Bahçelievler'de Trabzon Yurdu vardı. MHP'lilerin yurduymuş ben bilmiyordum. Gittim o yurtta kalmaya başladım. Bir süre sonra baktım ki tam anlamıyla karargâh. Tabii sonra öğrendim, Ankara'da MHP'lilerin sağa sola saldıran hazır kıtalarının karargâhıymış. Kanarya Bezik Bilardo Salonu diye bir yer var, sabahtan akşama orada bilardo, kâğıt oynuyorlar ve bütün yurtta ders çalışan tek öğrenci benim. Yurdun küçük bir kütüphanesi vardı, orada tek başına oturur, ders çalışır, yatardım. Davet ediyorlar, dersim var diyerek reddediyorum. İyi bir öğrenciyim de. Okulda sol eğilimli arkadaşlarlatanışmaya başladım, bakıyorum düzey çok farklı, ben solculara yanaşmaya başladım. Ondan sonra çok hızla politikleştim açıkçası. O yurtta kırk gün falan kaldım sonra Kredi Yurtlar Kurumu'na başvurumsonucu Cebeci Hukuk Yurdu'na geçtim ama orada da birkaç ay kaldım, Hacettepe'de yurt hakkım çıktı oraya geçtim. 71 yılının Şubat ayı filandı, 12 Mart'tan kısa bir süre önceydi yanlış hatırlamıyorsam Hacettepe'de yurt çatışması oldu polisle. Daha önce Si-

yasal'da, sonra Hacettepe'de, arkasından ODTÜ'de oldu. Mesela Hacettepe'deki yurt çatışmasında vardım, yaralandım orada. Hacettepe genel olarak sol eğilimliydi. Boykot falan yaptık, her gün mutlaka bir şey oluyordu. Hiç unutmuyorum hastaneyi işgal ettik. Daha doğrusu okulu işgal ettik; yanlış hatırlamıyorsam hastane müdürü Süleyman Sağlam'ınodasını bastık. En önde biz hazırlık talebeleri, arkamızda ağabeyler var. Ahmet Kunt vardı, onu hatırlıyorum, iri yarı heybetli biriydi, ben de en önlerdeyim, müdür de yapılı bir adam; "Ne geldiniz, ne istiyorsunuz?"diye çıkışınca korktum resmen. Daha on yedi yaşındayım, haşmetli bir adam,geri geri çekildim, Ahmet Kunt hemen öne geçti "Çık dışarı!"dedi ve kolundan tutup dışarı çıkardı. Böylece biz işgali başlatmış olduk.

12 Mart geldi sivrilmiş olan herkes ya yakalandı ya kaçağa düştü. Bir kısmı da bıraktı veya geri çekildi, başına bela gelmeyenlerden yırtabilenler yırttı. Bir anda ne olduğunu anlayamadık. Biz politik pozisyonda olan az sayıda kişi olarak önlerde kaldık. O dönemde mesela Sefa Asım Yıldız vardı, aynı odada kalıyorduk, kan kardeşi olmuştuk. Sefa, Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'i kaçırma teşebbüsünde bulunan dört kişiden biri. Sefa o olayda yakalandı. Ergun Adaklı ile Hasan Ataol kaçtılar, yakalanmadılar. Keko Niyazi vardı, Niyazi Yıldızhan, o olayda öldürüldü. O olayları falan nasıl anlatayım? Bir yandan hiçbir şey bilmiyorum; aslında gerçekten politik olarak çok geriyim ama öte yandan herhalde insan azlığından garip bir şekilde içine, içinden de öte ortasına falan sürüklenmeye başladım.

AğabeyimAnkara Zirai Donatım Kurumu'nda işçi olarak çalışıyor, dayıoğluyla birlikte bir evde kalıyorlardı. Bunlar da sol eğilimli ama geçmiş sabıkaları falan olmayan insanlar. Hasan aranıyordu, Sefa da ağabeyimin evine götürmüş. Daha sonra sanıyorum, hâlâ kafamda soru işaretidir, firardan sonra Sefa, Ömer Ayna'yı Kızıldere'ye gitmeden önce kısa bir süre eve getiriyor ve ağabeyim bana "Eve gelmesen iyi olur" gibi bir şey söyledi.Çünkü yurt bağlantılıyım ben ya hani ve Sefa o sırada kaçağa çıktı, aranıyor. Sonra, parayı biz vereceğiz diyerek o zaman iyi para olan altı yüz liraya ağabeyime Ahmetler Caddesi'nde bir ev tutturdu. Sanıyorum Kemalettin Eken kaçırılabilseydi o eve getireceklerdi. Ancak kaçırma gerçekleşemeyince ağabeyim hemen askere gitti, kaçtı yani. Sonra dayıoğlunun evine geldi polisler, o kalmıştıorada ama ona hiçbir şey yapmamışlar. Gelmişler kontrol etmişler, biraz da tehdit etmişler. Mesela dayımın oğlu başvurmasına rağmen yıllarca

TRT'ye giremedi. Muhtemelen orada öyle bir önlem alındı, öyle düşünüyorum. Basın Yayın mezunuydu, TRT'ye girmeyi çok istiyordu, çok uzun yıllar giremedi. Neyse, derken o arada Doğan Tarkan'ın da içinde bulunduğu "*Öncü İşçi*" denen bir grup var, onunla bağlantıya geçtim. Bir yandan okulda solculuk yaparken THKO'lularlada ilişkim var bir anlamda. Mesela Denizlerin idamından önce okulda bildiri dağıttım. Mehmet Gültekin diye bir arkadaş vardı, o daha sivri bilinen biriydi, o bana getirdi sabahın kör saatinde dağıtmam için. MHP'liler Mehmet'i görmüşler polise ihbar etmişler. Mehmet'i aldılar, dokuz on gün falan kaldı, çok ciddi kilo vermişti işkenceden çıktığında. "Tam sonuna geliyordum, çözülecektim ve bıraktılar" dedi. O sıra Kızıldere patlamış. Zaten Mahirlerin peşinde adamlar yani bütün hikâye o aslında. Bir yandan böyle gidiyordu, nasıl anlatayım garip bir işti. Öte yandan o arada TİP'ten ayrılma bir grupolan *Öncü İşçi*, bir operasyon yemiş, beş arkadaş yakalanmış, hapiste. Ben onlarla ilişkiye geçtim bir yandan da böyle bir illegal faaliyete başladık. Ama okulda da MHP'lilerle hır gür oluyor sürekli, gözaltına alınıyoruz, dövüyoruz, dövülüyoruz, böyle bir itiş kakışla sürüyor hayat.

74'le beraber Ecevit hükümeti başlıyor ülkede ve o rüzgârla birlikte okuldaki solcu sayısı artıyor. Yani yeni gelen öğrenciler solcu olarak gelmeye başladı. Çok ilginç bir şeydir. Mesela 72'de üniversiteye girenlerin büyük bir çoğunluğu sağ eğilimliydi. Sol eğilimli azdı ve bir anda MHP'liler denge sağlamaya başladı okulda. 70 öncesinden kalanlar solcu, 71-72 girişliler sağcı, 73 girişliler yeniden solcu olmaya başladı ve o taban üzerinde genel olarak bütün bir gençlik hareketi gelişmeye başladı. Zaten İstanbul'da İYÖD, Ankara'da ADYÖD vardı gençlik örgütleri olarak. TSİP kuruldu, açıkçası şüpheyle yaklaştık. Ankara'da ilk ADYÖD'ü kuran TSİP'tir. Sonra diğer siyasetler ele geçirdi. 74'ün başlarında bir provakasyon mu tezgahlanıyor, bütün gençliğin ileri unsurları, solcular içine toplanacak sonra 12 Mart'ta olduğu gibi yine bir toparlama harekatı mı olacak şüphesiyle yaklaşıyorduk açıkçası. Resmen bunlar tartışılıyordu aramızda. Sonra o rüzgâr inanılmaz bir hızla yükseldi ve okullarda her gün çatışma çıkmaya başladı.

Öncü İşçi ile birlikte örgütlü bir yapı içerisinde miydin?

Örgütlü bir yapı içerisindeydim ama biz garip bir hal içerisindeydik. Daha sonra Doğan Ankara'ya geldi, tanıştım, sonuçta İstanbul'da üç beş kişi ya var ya yok, hiçbir tabanı falan da yok açıkçası. Doğan var, Sevil ne kadar

onlarla bilmiyorum, bir iki arkadaş var. O ilişki ne zaman başladı bilmiyorum, avukat Fehmi var ama onlarla ilişki herhalde 75'de başladı. Sonuçta dar bir ilişki ağları var fakat *İşçi Yolu* diye bir dergi çıkarmaya başladık biz Ankara'da. Doğan'lar Ankara'ya bir arkadaş gönderdiler. Belli ki bu arkadaşa belli ilişkileri devretmişler, çünkü daha evvel Doğanlar, Ankara'da, özellikle Maden-İş'te çalışmışlar. Buradan kalan iyi ilişkiler vardı. Belli fabrikalar vardı, Türk Traktör, Layne Bowler, Erkunt Döküm Sanayi, tamamen metal iş kolundaki fabrikalar. Buralardaki adamlarla tanıştırdılar beni. Kimi Tuzluçayır'da oturuyor, kimi değişik yerlerde, evlerine gidip gelmeye başladım. Bir de meşhur Yusuf Yıldırım vardı, duydunuz mu ismini? Ankara Keçiörenli Yusuf. Bu Yusuf Yıldırım, Ankara'da Maden-İş'te çalışıyormuş 70'ten önce. Sonra Doğanların çevreden olmuş, onu almışlar İstanbul'a getirmişler ve Magirüs'e sokmuşlar. 15-16 Haziran olaylarında galiba Magirüs'teymiş. O dönem Maden-İş'te inanılmaz politik işçiler var. O politikleşen işçiler daha sonra TKP'yi TKP yapan adamlardır. Yusuf da çok politik bir adamdı. Keçiören'de oturuyordu, oğlu da genç bir adam olmuştu ve bu arada biz Balkiraz Halk Derneği diye bir derneğe gitmeye başlamıştık. Ankara'da Abidinpaşa'daki bu derneği ele geçirdik, sonra bazı başka dernekleri de ele geçirdik. Beş altı tane mahallede ciddi bir güç olduk, işçi ilişkileri de var ufak tefek de olsa. Sonra işçi gazetesi çıkarmaya karar verdik ve *İşçi Yolu*'nu çıkardık. Bu gazeteyi özellikle fabrika önlerinde, sanat okullarında satmaya başladık. 5 bin tane basıyor, 3 binden fazla satıyorduk. Ben de gazetenin sahibiydim. Öğrenci ilişkilerini de işçi ilişkilerinde kullanmaya başladık. Bir yandan da anti-faşist mücadele yani silah külah işleri başlamıştı. Biz bir yandan kendine işçi hareketi diyor ama öte yandan da Ankara'da sayısına oranlanırsa en silahlı gruptuk. Garip bir paradoks yani.

Hepimiz silahlıyız çünkü gittiğin yerlere önlem alarak gitmek zorundasın. Sanat okulları MHP ağırlıklı, silah olmadan zaten nefes aldırmıyorlar. Hemen silahla saldırıyorlardı üstüne. 70 sonrası Ankara'da solcular açısından gerçekten meşru müdafaa durumu oldu. Yanlış hatırlamıyorsam 74 yılıydı, Beşevler'e bildiri dağıtmaya gittik, Nasuh Mitap, Kemal Pir falan ve bizde silah yok; Beşevler'de üzerimize ateş açıldı. Solcularda daha bir tane silah yok. Herifler pat pat başladı, solcuları öldürmeye. Beni Hacettepe'de bir kere yaraladılar. Bizde o noktada hâlâ silah yok. Ondan sonra "Ne oluyor?" deyip silahlanmaya başladık. Beş yüz kişi gidiyorsun, faşistler yirmi kişiyle ateş etmeye başlıyor. Mecburen silahlandık ve işte o süreç içerisinde

Parti-Cephe içerisinden bir kısım insanlar, benim de içinde bulunduğum gruplarla, esas olarak da benimle ilişkiye geçtiler. Selçuk Eralp diye bir arkadaşımız vardı, daha sonra Vatan Partisi'nin sekreterliğini yaptı. Şu anda Almanya'da, Troçkist. Selçuk 74 affıyla hapisten çıktı, inanılmaz sıkı bir arkadaştır; Kaçar'la, Mahir'le de Mamak'tan arkadaş. Afla geldi ve benimle aynı sınıfta, birlikte okuyoruz. O zaman tıp üçüncü sınıftayız. Faşistlere karşı mücadele içerisinde birlikte olduk, *İşçi Yolu* faaliyeti içerisinde o da bizimle birlikte davranmaya başladı. Aynı siyaset içerisinde değiliz ama onunla da birlikte hareket ediyoruz, böyle garip bir şey. İlk dönem, öğrenci gençlik hareketi ADYÖD içerisinde daha sonra Kaçarcılar diye bilinenler hiç yoktu; hemen hemen sıfırdı. Daha sonra Dev-Yol'u oluşturacak kişiler çoğunluktaydı. ADYÖD'ün genişletilmiş bir yönetimi oldu. ADYÖD yönetimi ele geçirilirken Siyasal'dan Nasuh başı çekiyordu, ODTÜ'den Taner, Melih, bir tek daha sonra Kurtuluş saflarında yer alan Ömer Balköse vardı. Ömer Balköse Kurtuluş'u oluşturan ekip içerisinde gençlik açısından önemli bir isimdi, ne yazık ki daha sonra beyin kanserinden öldü. Gençlik içerisinde bilinen bir tek o vardı. Bu dediğim yıllar daha 75'ler, daha Kurtuluş'la Devrimci Yol'un ayrışmadığı, gençlikte Parti-Cepheciler diye bir cemaat olduğu dönem. Siyasal'daki bir adamı herkes bilir ama bir de kimi insanlar var, bütün Ankara çapında bilinir. ADYÖD içerisinde aktifse bir adam veya yöneticiyse bilinir. Atıyorum, bilmem ne okulunda bir şey oluyor ya da Cebeci'de olay çıkacak, Ankara'da kırk elli kişi falan var silah kullanan. Bunlar da sonradan ya TDKP'li ya daha sonra PKK'lı olan mesela Kemal Pir gibi insanlardı...

Ama PKK'nin kuruluşu 1978'de değil mi?

Resmi kuruluş tarihi öyle ama bunun öncesinde bir grup örgütlenmesi var tabii. PKK içerisinde daha sonra çok önemli pozisyonda olan iki tane adam vardır, biri Kemal Pir, daha da önemlisi Haki Karer. Yani gençlik içerisinde en sivrilmiş iki tane adam vardı. Haki çok önemli bir adamdı, Fen Fakültesi'ndendi, çok militan biriydi. PKK'nın Ankara'da gençler içerisindeki gelişmesini de sanıyorum Haki ile Kemal sağladı. Çünkü Apo şiddet olaylarına filan bulaşan bir adam değildi. Esas olarak bütün gelişmeyi bu saydığım isimler sağladı. Yoksa gençlik eğer önderlik yapmazsan dönüp bakmaz bile sana, o dönemin karakteristik özelliği buydu. Her yerde MHP'lilerle büyük kavga var, çok açık. İnsanlar saflaşıyor, kendilerini solcu

olarak görenler var, milliyetçi olarak görenler var. Bu kavga içerisinde sen solcuların önderliğini alırsan herkes seni izler. Ne düşündüğün, ne yaptığın kimsenin umurunda değil, açık söyleyeyim. Çünkü mahalle denen olayın hiçbir zaman ideoloji, Marksizm gibi dertleri yok. Ankara'da mahallelerde halk derneklerinde, İstanbul'da mesela Fatih Halkevi'nde veya bilmem nerede sevilen bir kişiydim, oturup ekonomi politik anlatırdım mesela. Ücret, sömürü bilmem ne, herkes dinler görünüyordu, sonra uyandım hiç kimsenin bir şey dinlediği yok; ayıp olmasın diye geliyorlar, hiçbiri hiçbir şey anlamıyor. Zaten Marx'ın teorisini anlamak kolay bir iş değil, açıkçası zor bir şey. Ben hep eğitim verirdim, bir saatten sonra çok anlamsız bir şey olduğunu gördüğüm için vermemeye başladım.

71 hareketinde içeri girip dışarı çıkanlar içerisinde Nasuh Mitap en bilinendi. Çok ciddi bir biçimde de aldı götürdü zaten işi. Her eylemde çok sıkı adamdı, gayet yürekli, cesurdu. Oğuzhan filan da vardı ama çok görünmezdi ortalarda. Taner çok militan birisi değildi. Bir gün bir yerde kavga oldu, ben o kadar çok tekme attım ki pantolonum kan içinde kaldı, kaçtım tabii olay yerinden. Yeniden okula dönmem lazım çünkü bizden vurulan var; fakat pantolon kan içinde. Şeh-Der'e gittim, Taner'i gördüm, Taner fizik olarak bana yakındır, pantolonunu istedim, aldım ve sonra o bende kaldı. Benim pantolon bitpazarından alınma, onunki ise bayağı kaliteli bir blucindi.

Okulu bitirdin mi?

Hayır, bitirmedim. Beşinci sınıftayken bıraktım. Aslında fiilen terk etmiş gibiydim. Tıp fakültesi 1-2-3'ü sorunsuz geçtim çünkü 71-72-73 dönemine rastlamıştı. Ortam politikleşip işçi gazetesi çıkarmaya başlayınca okula gitmemeye başladım. Dördüncü sınıfta kaldım, 74-75'da dördüncü sınıfı yeniden okudum ve geçtim. 75-76'da beşinci sınıftaydım. O dönem altıncı yılımdı fakat ben tıp fakültesi beşteydim. Okulda bir çatışma oldu, bizim Besime diye bir kız arkadaş vuruldu. Aslında bana ateş ettiler, bana ateş ederken yanımdaki kız vuruldu. MHP'lilerin o dönem şöyle bir taktiği vardı; kim yaralanırsa yaralansın, kim ölürse ölsün "Komünistler vurdu." Benim ismim hemen her gün *Hergün* gazetesinde çıkıyordu. Böyle bir şey olduğunda da savcılık araştırmaya yapmaya başlıyordu. Bir yandan avukatım yalanlıyor falan filan da, ortalıkta fazla dolanırsan kim vurduya gideceksin. O çatışmada MHP'lilerin ellerinden bir tane silah aldığım için kaçtım zaten.

Aranmaya başladım. Savcının polislere "Bir tane adamı bulamadınız, bulun şu herifi getirin" dediği de kulağımıza geliyordu. Benim silah kullandığımı söylüyorlardı. Zaten büyük ölçüde soğumuşum okuldan. Ankara'da da istediğim gibi olmuyordu açıkçası ve Ankara öyle bir lanet şehir ki, Kızılay solculardaydı, Ulus MHP'lilerde. İşçi çalışması için hep Ulus üzerinden bir yerlere gitmek zorundasın. Ulus'ta ben bir seferinde yolda giderken kafayı bir kaldırdım, karşımda beş tane MHP'li. Ben çektim onlar çektiler Ulus'un orta yerinde, ben bir tarafa kaçtım onlar öbür tarafa kaçıyor. Yani barınamaz hale geliyorsun. Ben gerçekten caddelere falan çıkamaz hale geldim. En son Aralık-Ocak ayı yaklaşık bir buçuk ay filan Altındağ'da hemen hemen evden hiç çıkmadan sadece geceleri belli saatlerde çıkarak yaşadım. Meşhur Komiser Kemal vardı, o peşimdeydi. İşin iyice suyu çıktı, bari İstanbul'a gideyim kurtulayım dedim. Çünkü mutlaka hapishaneye gidecektim, yakalayacakları belli oldu.

Örgüt kararı olarak profesyonel çalışmaya geçmek için mi okulu bıraktın?

Hayır, örgüt kararı değildi. Örgüt filan yoktu ortada. Bir Ankara kanadı var yaygın ilişkileri olan ama örgüt kimliği ile değil, tamamıyla bizim kişisel etkinliğimiz yüzünden yürüyen ilişkilerdi. Sıtkı Kesedar diye bir arkadaş vardı, hâlâ Ankara'da Kurtuluş ilişkileri içerisindedir, o doktor oldu. Şadiye vardı. Ben işçi çalışması yapmak istiyordum zaten o da bir vesile oldu. Çok kolay verilecek bir karar değildi. Bitirsem mi diye düşündüğüm oldu ama büyük ölçüde kafamdan silmiştim. 75 yılının Kasım ayında gittim, normalde hastanede staj yapmam lazımdı. O sıralarda on beş gün Karadeniz'de Ünye'ye bağlı Tekkiraznahiyesi Nurettin köyüne gittim. Hatta Parti-Cepheciler yani Mahirler, Kızıldere'ye geçerken bu köyden çıkmışlar. Dev-Yolcu Hüseyin Gümüş orada öğretmen, daha sonra da Dev-Yol'un önemli adamlarından biri oldu o bölgede. O köyde Hacettepe'ye bağlı İstatistik Enstitüsü için on beş gün çalıştım, sonra da gittim Hatay'ın Hassa ilçesine bağlı Söğüt köyünde on beş gün çalıştım. Çok iyi para veriyorlardı.

Yani bir örgüt ilişkisi yoktu?

Yoktu tabii ki çünkü ortada örgüt diye bir şey yoktu. İstanbul kanadı var, İstanbul kanadının da aslında bir şey yaptığı yok açıkçası. Ankara'da biz yapıyoruz ne yapıyorsak. Bir yandan işçi faaliyeti falan diyoruz, İstan-

bul'da öyle bir faaliyet yürütecek oluşum yok, ben geldikten sonra Doğan, Fehmi ve Şükrü ile tanıştırdı beni. İşçi faaliyeti buydu, iki tane adam. Bunları nasıl anlatayım, hayat girift. Mesela Kaçar'la tanıştım. Kaçar'la Selçuk tanıştırdı beni. 75'in yazıydı. "Parti-Cephe'den arkadaşlar var ben içeriden tanıyorum. İşçi sınıfı falan diyorlar, THKP-C'nin de özeleştiri yapması gerekir diyorlar" dedi ve Kaçar'la tanıştırdı. Kaçar'la tanıştıktan sonra bir iki toplantı falan derken, ben bir yandan da onlarla birlikte hareket etmeye başladım. Böyle garip iç içe geçişlerimiz oldu. Mesela biz *İşçi Yolu* satıyorduk ya, Kaçar "Birlikte bu dergiyi okullarda satalım" dedi. "Bizim çocuklar da sizinle birlikte fabrika önlerine ve okul önlerine gelsinler" dedi. Böyle bir iç içe geçme başladı. O zaman Kurtuluş yok, Kaçarcılar var ve mahalle ilişkileri falan da yok. Biz mahallelerde "Gidin Siyasal'da Doğan Fırtına'dan yardım isteyin. Doğan size yardımcı olur" diyorduk. Çünkü Abidinpaşa Siyasal'a yakın, problem olduğunda Doğan ağabeylerine gitmeye başladılar. Böyle bir şey oldu, aynı siyaset değiliz ama böyle bir yakınlaşma oluşmaya başladı. Ocak ya da Şubat ayında Ankara'yı terk ettim. Bir yandan polis yakalamaya çalışıyor bir yandan okuldan soğumuşum, okula gitmiyorum, staja da hiç gitmedim.Beşinci sınıfa geçtim hiç gitmedim.

Doğan Tarkan bağlantılı siyasal faaliyetini sürdürürken bu arada Ankara'dan İstanbul'a geldin, İstanbul'a geldiğinde henüz daha Kurtuluş oluşmamış ama birlikte bir yürüyüş var...

Bizim Ankara tayfasının bir kısmı, daha sonra Kurtuluş adını alan Kaçar tayfasıyla giderek yakınlaşmaya başladı. Ama çok ilginç bir şekilde, benim "Kesinlikle bu oluşum içerisinde yer alacak, yani Kurtuluş'la birlikte olacak" dediğim Selçuk Eralp gitti Doktorcu oldu. Bizim o *İşçi Yolu* dediğimiz gruptaki insanlar, Hülya, Nuran filan onlar da Selçuk'la birlikte Doktorcu oldu. Hülya zaten Selçuk'la evlendi. *İşçi Yolu*'nun çevresi dağıldı; bir kısmı Kurtuluş'a yanaştı, daha politik olan bir kısım insanlar, mesela Hülya o zaman ileri bir kadındı, Selçuk zaten bizden değildi ama o Ankara'daki kadronun yarısı Doktorcu oldu, yarısı Kurtuluş'a yöneldi. Ben İstanbul'a geldim bir-bir buçuk ay filan Doğan'ın evinde kaldım, sonra Fehmi'nin evine geçtim. Fehmi, Şükrü ve ben aynı evde kalıyorduk. Melike, bir de ufaklık Deniz vardı. Fehmi, Şükrü ve ben değişik fabrikalara girdik, işçi olarak çalışmaya başladık ama ilkel bir çalışma. Büyük yere giremiyorsun, Fehmi ile Şükrü gaz tüpü üreten bir fabrikaya girdiler, ben diğerlerine göre nispeten

daha iyi bir yerdeydim. Topkapı'da doksan kişinin çalıştığı, Demir Çelik İş isimli bir yer vardı, hâlâ önünden geçerken bakarım; ben burada çalışmıştım diye. Ben oraya girdim, hesapta işçi sınıfı örgütleyeceğiz. O bölgede dokumacılarla filan ilişkiler var, çünkü Fehmi geçmişte Tüm Dokuma İş diye bir sendikanın avukatlığını filan yapmış. Bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ama açıkçası çok da bir şey yok ortada. O dönem İstanbul toplantısı oldu Kaçarcılarla. Açıkçası hiçbir şekilde güvenmiyorduk bu gruba. Açık söylemek gerekirse Kaçar yüzünden güvenmiyorduk; çünkü ilişkide bulunduğumuz, konuştuğumuz görüştüğümüz tek kişi Kaçaroğlu. Kaçar şöyle bir insan; mesela Ankara'dayız bir gece bizim eve dinamit getirmiş saklayın diye, amaç ellerinde dinamit olduğunu göstermek. Ben bunun çok anlamlı olmadığını söyledim. Biz ideolojik boşluk içerisindeyiz, ideolojik bir tatmin noktası arıyoruz, Doğan da bir arayış içerisinde. Doğan çok çalışkan bir adamdı, inanılmaz çalışkan bir adamdı ama yaratıcı yeteneği yoktu. İdeolojik anlamda, kafa açma anlamında yaratıcı yanı yoktu. Benim kafamda bu harekette o yeteneğe sahip olan tek kişi Mahir'di. Doğan'la Mahir aynı evde kalıyordu, iki tane pislik içinde yaşayan herif, piiis, var ya evdeki pireler insanın üstüne atlıyordu. Bunlar hiçbir şeyden rahatsız olmuyorlardı ama tavla atarlarken Kurtuluş'un ideolojik hattı belirleniyordu. Ben buna defalarca şahit oldum. Mahir bilgi atar, "La oğlum bu işte Kievski ne demiş" falan filan diye, o klasik devlet teorileri, emperyalizm teorileri hep Mahir'in akıl etmeleridir ama Mahir atar, geçer gider, unutur. Doğan hemen onu not alır, başlıklar halinde maddeler, inanılmaz sistemli çalışır, metin haline getirir sonra bir adım ileride tartışmaya başlanır. Kurtuluş'un teorilerinin birçok yapı taşları böyle örüldü. O zaman düşünüyorduk, Kaçaroğlu ile bir şey olur mu? Açıkçası olmaz... Zaten Selçuk gibi inanılmaz güvendiğim bir adam gitmiş Doktorcu olmuş. Derken, Mahir'le bir randevu ayarlandı Doğan Fırtına'nın evinde, Doğan'la ikimiz gittik. Sürecin bir yanı böyle, bir yanı da bizim Fehmi askere gitti, askerde Raif Gümüş'le toslaşıyor, bir şeyler oluyor yanlış hatırlamıyorsam İsmet Abi ile bağlantı kuruluyor. İsmet Abi bizim eve geldi; daha Kurtuluş filan yok ortada. İsmet Abi daha Mahirlerle de birlikte değil, daha öncesi. Karadeniz tayfası var ayrı ama birlikte olmayı filan tartışıyorlar. Fehmi'nin Parti-Cephecilerle kontak noktaları oldu, Fehmi, İsmet Abi ile görüşüyor, Doğan'la ben de Mahir'le görüşüyoruz. Mahir'le yaptığımız görüşme dört beş saat falan sürdü, inanılmaz olumlu geçti. Aynen şöyle oldu; çıktık ben Doğan'a baktım Doğan bana baktı filan "Ne

diyorsun? Katılalım mı?" dedi "Tamam" dedim, bitti. Hemen ben gittim "Biz size katılıyoruz" dedim. Fehmi'ye de bunu söyledik, Fehmi çok bozuldu, "Birlikte konuşmayacak mıydık?" falan diye. Bir de Ankara sürekli bana soruyor "Ne yapacağız?" diye. "Tamam, kardeşim, ben katılıyorum siz ne yaparsanız yapın" dedim. Bitti. Böylece katıldık belli bir dönem çalıştık. 76'nın yazıydı. Çalıştığım fabrikadan ayrıldım. İstanbul Topkapı'ya gittim, kendime herhalde Küçükköy'de bir ev tuttum. Ankara'dan Sarı Kemal vardı, Kemal'i, Mustafa Dum'u getirdim. Mustafa Dum zaten yazı işleri müdürüydü. Şahin'i getirdik. Hepsini işe soktuk bir süre sonra Bağcılar tarafında silahlı çatışma oldu, Kemal yakalandı hapse girdi. Mustafa Dum sahte kimlikle Demir Döküm'e girdi. Benim dışımda herkes çalışıyordu. Ben ise bir ucu Sarıyer'de bir ucu Bağcılar'da tek adam olarak dolaşıp duruyordum.

Anladığım kadarıyla henüz daha bir örgüt yok ve siz de bir yapının içine katılmış oldunuz...

Yapı da yok, ne var biliyor musunuz, Kaçar var ve Kaçar'ın etrafında esas olarak gençlik ağırlıklı bir grup var. Kimler var orada? Erkan Mete, Hüseyin Soylu, Seyfi Öngider, Faruk, Mehmet Yıldıran, Fethi, Hakkı vardı. Sanırım ilk kadro esas olarak bunlardı ve İktisat Fakültesi'ne dayanıyordu. Seyfi, Hüseyin Soylu ve Faruk vardı. Cerrahpaşa'dan Erkan Mete, Dursun Kırbaş, Mehmet Yıldıran, Hasan Ogan vardı.

İstanbul Kurtuluş örgütlenmesi Zeki olmadan anlatılamaz

Bunlar birlikte davranan bir yapı; sen İstanbul'a geldikten sonra sana bir görev verildi mi?

Topkapı'da takıl dendi ben oralarda takılıyorum. Mahir Sayın'la konuştuktan sonra biz bir şekilde Kaçarcıların faaliyetlerine bulaşmaya başladık. Ben, Şükrü ve Fehmi Topkapı'da bir şeyler yapmaya başladık. Aynı dönemde bir takım faaliyetler ele gelmeye başladı. Sendikalaşma ilk önce Maden İş'te başladı, sonra Tüm Döküm İş'i kurduk mesela. Fehmi orada yer aldı ağırlıklı olarak. Şükrü genel olarak o bölgede bir faaliyet gösteriyordu. İşçi olarak çalışıyordu aynı zamanda mahalle örgütlenmesi yapıyordu. Ben daha bütün bölgeye yayılarak çalışıyordum. Sarıyer'de bir takım işçi ilişkilerimiz vardı. Topkapı'daki Berec'de, Mensucat Santral'de çalışan işçiler var-

dı. Mesela bana geldiler Karadenizli bir işçiyi tanıştırdılar. Öbür taraftan Berec'te çalışan bir kadın işçiyi tanıştırdılar. 75'te Berec'te çok büyük bir direniş oldu, bu direnişin nedeni Şükrü diye bir adamın işten atılmasıydı. Şükrü Hacettepe'de İlerici Yapı İş'i kuran bir işçidir ve açıkçası profesyonel ajitatör ve işçi kökenli, elektrikçi ve inanılmaz becerikli bir örgütleyicidir fabrikalarda. Mesela Şükrü bir yere girer hemen orada bir şeyleri devşirir ve sana aktarır. Öyle bir adamdı. Sancak Tül, Berec, Şükrü'nün ilişkisidir. İzini kaybettim, en son Avustralya'ya gittiğini duydum. Bütün fabrikaların kara listesindeydi hiçbir yerde iş bulamamaya başlamıştı. 12 Eylül'den sonra izini kaybettik. Böyle bir takım ilişkileri yavaş yavaş Kurtuluş'a aktarmaya başladık. Bir yandan da Kaçar bizi "İşçi sınıfı içerisinde çalışan profesyonel arkadaşlarımız" diye gençliğe propaganda amaçlı kullanıyor, özellikle beni götürüyordu toplantılara. O arada beni Bekir'le tanıştırdı. Bekir de Edebiyat Fakültesi'nden terk, Devrimci Sağlık İş'te yöneticilik falan yapmış profesyonel birisiydi. O ara Selçuk (Polat) devreye girmeye başladı ama ben Kurtuluş'la birlikte hareket etmeye başladığım dönemde Selçuk'un hâlâ GSB ile bağlantıları vardı. GSB Selçuk kanalıyla Kurtuluş'a çekilmeye çalışılıyordu. Bir taraftan da Baykal Gürsoy TKP'ye çekmeye çalışıyordu GSB'lileri. Sonuçta Selçuk tek başına geldi ve belki bir iki kişi daha gelmiştir, geri kalan bütün GSB'yi açıkçası Baykal aldı, TKP'ye götürdü.

Bu arada Zeki Erginbay'ı unutmamak lazım tabii. O dönemdeki İstanbul Kurtuluş örgütlenmesi Zeki olmadan anlatılamaz. Zeki de GSB bağlantılı bir arkadaştı ve yanlış hatırlamıyorsam GSB'nin TKP'ye gidiş sürecini eleştirerek bize geldi. Zeki ile birlikte Beşiktaş bölgesinden, özellikle İTÜ'den bir grup öğrenci arkadaş ve mühendis odalarında hatırı sayılır bir çevre ve etkinlik de geldi. Nişantaşı Kültür Derneği bu ilişkiler üzerinde temellendi esas olarak. Zeki'nin çok erken bir tarihte katledilmesinin Kurtuluş'un İstanbul'da yaşadığı siyasetler arası olumsuzluklarda payı olduğunu düşünüyorum. Zeki öğrenci gençlikte ve mühendis çevrelerindeki etkinliği ile gerginliklerin daha yumuşak bir tarzda çözümlenmesine yardımcı olabilecek bir önder arkadaşımızdı. Onu sadece İstanbul açısından değil, gençlik dergisi İleri'yi çıkartmada aldığı rol ve mühendis odalarındaki etkinliği ile birlikte bütün bir Kurtuluş Hareketi açısından yaptığı katkılarla değerlendirmek gerekir.

İstanbul'daki örgütlenmeyi anlatmaya devam edecek olursam, sonuçta Selçuk diye bir faktör vardı İstanbul'da. Sonra anılarından okuduğum şey-

ler o zaman da gözüküyordu; Selçuk'un gözü aslında merkez komitede. Sonuçta 77'de bir gün geldiler "Kardeşim artık örgütleniyoruz, Merkez Komite oluşturuldu, siz de İstanbul İl Komitesi'siniz" dediler. Selçuk, ben, Bekir İstanbul İl Komitesi olduk. Biz yavaş yavaş o zamana kadar sürdürdüğümüz faaliyeti daha örgütlü hale getirmeye başladık ama ne kadar örgütlü hale getirebildik? Selçuk özel olarak herhangi bir yerle ilgilenmezdi, onun esas olarak kancayı taktığı bir işçi grubu vardı, çok uğraştı. Bu işçiler eski Maden İş'tendi. İnanılmaz örgütlüler, bir kısmı TKP'ye geçmiş, 12 Mart sürecinde Harun Karadeniz'le bağlantılılar falan. Bu işçi grubunu TKP'ye taşımada Veysi Sarısözen çok uğraştı. Ciddi bir militan işçi grubuydu bunlar ve Gültepe'de bir atölye açmışlar; ben bunların atölyesine gittim. Her gün gidiyorum çalışıyorum onlarla. Bayağı bir uğraştık, kazanıyor gibiydik. Yanlış hatırlamıyorsam 77 1 Mayıs öncesi o bölgede bir bildiri dağıtalım dedik, Bağcılar'dan ekip istedik, hepsi bir fabrikadan olmak üzere yirmiden fazla işçi gönderdiler ve adamlar silahlı. Onlar bildiriyi dağıttılar ve biz bu ekibi Dev-Yol çatışmalarında kaybettik. "Biz devrimci öldüren siyasetten olmayız" dediler, ayrıldılar. Bir tek Turgut adındaki liderleri dışında hepsi Dev-Yolcu oldu.

Sinan Kukul: "KSD'li misin?" Ben: "Yok, Kurtuluşçuyum"

Kendi içinizde bir işbölümü yaptınız mı?

Yaptık ama valla hatırlamıyorum. Gerçekten hatırlamıyorum ama şunu çok net hatırlıyorum; üç kişilik bir komite İstanbul için çok yetersiz kalıyordu. Hiçbir şeye yetişme şansın yoktu; çünkü o dönem (1976-77) Kurtuluş resmen ideolojik olarak sol harekete ağırlığını koymaya başlamıştı. Bir toplantı oldu Site Yurdu'nda, Mahir geldi konuşma yaptı. Beş altı yüz kişi filan vardı o toplantıda. Mahir salonda korkunç bir hâkimiyet kurdu, resmen salonu avucunun içine aldı. Çeşitli gruplardan insanlar vardı ve o toplantı bittiğinde İstanbul'daki gençlik hareketi ve mahallelerden gelenler Kurtuluşçu olarak çıktı oradan. Hiç mübalağa etmiyorum. O zaman anladım Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın "Üç, dokuz, yirmi yedi, üç kişilik bir komite örgütlersen üç kişi daha örgütlersin"şeklinde ifade edilebilecek örgütlenme teorisinin devrimci yükseliş döneminde politik ve örgütsel yayılmayı, genişlemeyi hiçbir şekilde yansıtmadığını. 77'ye kadar böyle oldu. Ülkede inanılmaz bir

devrimci ruh hali var, muhalefet var bu dalganın üzerine binmişiz ve açıkçası Kurtuluş o militan sol hareket içerisinde bir farklılık yaratmış. İşçi sınıfının da bir yükselişi var o sıra ve onların yarattığı dalganın da üstüne biniyor. Bir yandan işçi sınıfı diyorsun, 76 1 Mayıs'ında İstanbul'da işçi sınıfının alana bir gelişi var; yüz bin civarında işçi damgasını vurdu alana. Ben dehşete kapıldım. Demir Döküm bütün fabrika olarak geliyordu mesela. Arkadan Levent'teki fabrikalar alana girdiler. 77'de Ecevit'in mitingi oldu, bütün fabrikalar tatile girdi, "Faşizme karşı omuz omuza" sloganları atarak geliyor işçiler, "Bağımsız Türkiye." Ecevit kürsüden bağırıyor, "Atmayın, bu sloganlar bizim değil" diye, kimsenin umurunda değil. İnanılmaz coşkulu bir hava var. Solcu gençler de bunu görüyor. 76 yılı bunu gösterdi, ardından 77 ve o arada Parti-Cephe kökenli bir hareket işçi sınıfı diyor. Parti-Cephe'nin militan ruhu o hareketle birleşince insanlara çok iyi geldi ve bir anda herkes Kurtuluşçu olmaya başladı. Kadırga Yurdu'nda bir toplantı olacaktı, orada daha sonra Dev-Sol'u oluşturan grup kapıyı kesti, kapadılar kapıyı. Ben geldim kapıya baktım, kapıda acayip birikme var; bizim çocuklar gelmişler ama herkes duruyor, içeri almadıklarını söylediler. Ben gittim kapıdakini ittim içeri girdim, ben girince arkadakiler de girdi. Dursun Karataş vardı aralarında hatta silah çekme noktasına geldi bir ara iş. Bizimkiler de kararsız kalmışlar, ben gelince rahatladılar örgüt şeflerinden biri geldi diye. Site Yurdu'ndaki konuşmada Erdoğan Tatlav şimdi hatırlamıyorum ama bir şeyler sordu, Mahir ideolojik düzeyde bununla bir kafa buldu, salon yıkıldı. "Böyle giderse biz bitirdik bu işi" diye düşündüm. Derken malum Kemal Karaca olayı patladı ve bir anda her şey tersine döndü. Çünkü kemikleşmiş bir kitle yoktu, kemikleşmiş bir kitle olsa kaldırabilirsin. Mesela 79'da da insanlar öldü ama böyle olmadı. Niye? Artık kitlen kemikleşmiş ama 77 daha. Sana gelmekte olan insanlar bir anda "Bunlar devrimcileri öldürüyorlar" diye düşündü. Bir anda gelişmemiz durdu ve tepe aşağı gitti. Biz küçüldük. İnanılmaz bir hatadır. Çok net şunu söyleyebilirim; bunun olmaması için Mustafa Yavuz ve ben çok şiddetle karşı çıktık. Gençler Kaçar'a karşı çıkmaya korkuyordu açıkçası, karşı çıkamıyorlar, sert itiraz edemiyorlar. Mustafa Yavuz ve ben çok sert karşı çıktık. Hiç unutmuyorum Kaçar'a "Kaçar, karşımızdaki insanlar da bizim kadar delikanlı" dedim, Kaçar da "Sen bizi tanımamışsın" dedi. Hiç unutmuyorum bunu ve açık söyleyeyim benim kafamda ilk çatlaktır bu. Çünkü bombok oldum. "Ne demek siz-biz?" "Siz

kimsiniz biz kimiz?" diye sordum. Pat diye siz biz girdi araya. Sonra işler hiç istenmeyen noktalara vardı. O olaylara ben çok aktif olarak katıldım. Şişli Siyasal Derneği vardı, basan grubun başındaydım. Zaten öyle garip bir şey ki TKP ve İGD'yi de basan grubun başındaydım. Karar alınıyor, karşı görüşünü bildiriyorsun, "Git" diyorlar sen de gidiyorsun. Ne yapacaksın? Şişli Siyasal'la Galatasaray Mezunlar Cemiyeti Taksim'de ortak bir mekânı kullanıyorlar dernek olarak. Biz gittik oraya, kapıyı açan kız bizi Galatasaray'dan zannediyor. Galatasaray'dan birileri geliyor Şişli'den zannediyorlar falan filan. Biz gittik "Arkadaşlar yok, neredeler?" dedim. "KSD'cileri cezalandırmak için gittiler" dedi. "Yok ya biz de buraya onları bulmaya geldik" dedim. Kız şaşırdı, şoke oldu. O zaman Pendikli Ayı Kero, bir de Göztepeli Cumhur var. Cumhur Göztepe'de tanker şoförü, dev gibi adamlar, işçi bunlar. Neyse, ondan sonra iyice suyu çıktı işin. Çok kötü oldu, sonuçta devrim yapamazdık ama çok daha güçlü bir örgüt olurduk. O gidişat devam etseydi İstanbul'da en güçlü siyasi konuma geleceğimizi düşünüyordum açıkçası.

Örgüt içinde daha sonra bu konuda bir değerlendirme yaptınız mı?

Yapılanların yanlış olduğu hep söylendi. Bu öldürme olayından sonra bildiri dağıtmak için Site Yurdu'na gittik. Seyfi, Mehmet Yıldıran filan var, Şehzadebaşı Camii'nin önünde buluştuk, Seyfi çatışma olabilir diye çok tedirgindi, ben gidebileceğimi söyledim, silahı bıraktım, yanıma da Şaban diye bir işçiyi aldım, Site Yurdu'nun kantinine gittik. Tanımazlar diye düşünüyordum tanımışlar. Sinan Kukul, bir de Uzun Sinan vardı, bu iki Sinan yanımıza geldi, "KSD'li misin?" diye sordular, "Yok Kurtuluşçuyum" dedim. Silah olmadığımı gösterecek şekilde belimi sıyırdım. Diğer siyasetlerden de insanlar var kantinde, Sinan Kukul "Ya siz alt kademedekiler işin gerçek yüzünü bilmiyorsunuz" dedi. Ve aramızda şöyle bir konuşma cereyan etti: Ben "Ne biliyorsun alt kademeden olduğumuzu?" dedim. Sinan, "Ne o şef misin?" dedi. Ben,"Ortalarda idare ediyoruz." dedim. Sinan, "Bu olanları onaylıyor musunuz?" diye sordu. Ben de "Onaylanacak bir şey yok, bir devrimci öldü ama bizden de ölebilirdi, iki kişi de bizden yaralandı. Sonuçta bunlara yol açmamak lazım. Biz bildiri dağıtmaya geleceğiz buraya." Sinan, "Üst katlara kesinlikle çıkmayacaksınız, üst katlara çıkmaya kalkarsanız kesinlikle ateş açarız" dedi.

Sonuçta biz bildirileri dağıttık, üst katlara çıkmadık ve tam yurttan çıkıyorduk, Denizli Yurdu'ndan takviye Dev-Yolcu bir grup geldi. Kapıda karşılaştık, biz en az onu silahlı on beş kişiyiz, onlar da bir o kadar kişi ve garanti silahlılar. Aramızda iki metre var, hiç konuşmadan nefret dolu bakışlarla biz çıktık, onlar içeri girdi. Demek ki Sinanlar haber gönderdi "KSD'ciler geliyor takviye gönderin" diye. Kapıda karşılaştık ve çatışma olmadı. Biri yanlış bir hareket yapsaydı inanılmaz katliam çıkabilirdi.

Kemal'in öldürülmesi olayı ile ilgili bildiğini bizimle paylaşır mısın?

Bana yansıtıldığı kadarıyla Kızıldere olaylarıyla ilgili bizimkiler Şişli Lisesi önünde bildiri dağıtıyorlar. Bu bildiri dağıtılırken Dev-Yolcular geliyor ve bildiri dağıtmayı engellemek istiyorlar. Bu, Kurtuluş'un demirbaş grubu Çiçekçililere yansıyor. Onlara Nişantaşı'ndan Şişli'ye giderken ateş açıyorlar, Kenan Ekşioğlu isminde bir arkadaşımız orada vuruluyor. Ayrıntıyı tam hatırlayamıyorum, bizimkiler İMO'da toplantı yapıyorlar, arka sokaktan çıkmak isterlerken Dev-Yolcular da arkadaymış, ateş açılıyor; Kemal Karaca vuruluyor. Bilinçli olarak yapılan bir şey değil. Ahmet Şıpçık diye bir provakatör vardı, bütün bu olayları başlatan kişi ve biz bu herifi döverek cezalandırmak niyetindeydik. Sonra bu adam Dev-Sol içerisindeki bir çatışmada Dursun Karataş'a silah çekiyor, yalvar yakar Ahmet'in elinden silahı alıp korkunç bir sopa atıyorlar. Daha sonra Dev-Yolcular bana geldi, "Bu Ahmet Şıpçık için provakatör diyorsunuz. Bildiğiniz bir şey mi var?" "Bildiğimiz bir şey yok ama son tahlilde yaptığı bir provakasyondur" dedim. Çünkü ilk silah kullanan, ateş eden o. Sol içinde böyle dengesiz adamlar vardır, adamın ne yapacağını hiçbir şekilde kestiremezsin. Terminatör bunlar. Kendine güvensizliğinden mi nedir böyle manyak, psikopat tipler vardır. Solda bunlar dengeleniyor bir biçimde. Mesela bildiri dağıtmaya filan gittiğimizde bu tür adamlara silah vermemeye çalışırdık. Çoğu zaman insanlar korktuğu için ateş eder. Ama o arada Kemal Karaca gitti. Kemal Karaca Şişli Siyasal'da en sevilen, zaten oranın lideri olan ve orada faşistlere karşı mücadelede önde gelen adam. Bunu bana o okulda okuyan, siyasetle hiçbir alakası olmayan sosyal demokrat bir arkadaşım söyledi. "Faşistler Kemal Karaca'yı öldürdüler" dedi, kendimi nasıl hissettim biliyor musunuz, hiçbir şey diyemedim.

Kalk, kalk; asker geldi

12 Eylül darbesi olduğu gün neredeydin? O günü bizimle paylaşır mısın?

12 Eylül geldiğinde Şadiye ile evdeydik. Şadiye Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde asistan doktordu. İhtisası bitmek üzereydi. Sabah genelde o erken kalkıp hastaneye gidiyor, ben biraz daha geç kalkıyordum. Sabah kalktı gitti aradan beş dakika geçti kapı açıldı, geldi "Kalk, kalk, asker geldi" dedi. Ben uykuluyum "Ne askeri, nasıl?" derken Şadiye "İhtilal oldu" dedi. Hemen radyoyu açtık, Hasan Mutlucan türküleri falan, böyle öğrendik. Kurtuluş örgütü 12 Eylül'e bence tam olarak hazırlıksız yakalandı. Çünkü öyle bir darbe beklenmiyordu. Açıkçası Haziran aylarında bir şeyler olacağı bekleniyordu hatta –yanlış hatırlamıyorsam Haziran ayıydı– bir ara İstanbul'u terk ettik genel arama olacak falan diye. Çünkü askeriye içerisindeki arkadaşlardan gelen istihbaratlarla biz İstanbul'u terk etmiştik. Mesela ben İzmit'e gitmiştim, İzzet, Bekir falan herkes bir yerlere dağılmıştı. Çünkü "Solcuların olduğu yerlerde genel bir arama operasyonu olacak, bir şeyler başlayacak" gibi haberler geliyordu. O olmadı, olmayınca Ağustos'ta orduda tayinler oluyor, ondan önce bir şeyler olur diye bekleniyordu, askeri atamalar olduktan sonra açıkçası bir rahatlama oldu. 12 Eylül geldiğinde Kurtuluş grubu günlük gazeteyi tartışıyordu. Sonradan bazıları "Ben görmüştüm darbenin geleceğini" dediler ama bunların hepsi hikâye. Hiç kimse kalkıp da "Darbe geliyor ne günlük gazetesi?" diye bir tartışma yapmadı. İstanbul Komitesi içerisinde olmadı, Merkez Komite içinde olduğunu da düşünmüyorum. 12 Eylül geldi, önce diğer siyasetlerle birlikte askeriyeye karşı bir şeyler yapabilir miyiz diye tartışıldığını hatırlıyorum. Askeriyeyi veya MHP binalarını basalım gibi şeyler tartışıldı fakat bir adım atılamadı o konuda. Zaten çok kısa bir süre sonra Dev-Yol darbe yedi. Yani o dönemde Dev-Yol, TDKP ve biz, ortak bir şeyler yapabilir miyiz diye bir şeyler tartışıldığını biliyorum, üst düzeyde görüşmeler de oldu ama bir şey çıkmadı bunlardan. Ondan sonra zaten geri çekilme kararı alındı.

Geri çekilme kararı 12 Eylül'den ne kadar zaman sonra resmi hale geldi?

Hatırlamıyorum. İstanbul İl Örgütü 12 Eylül'den en fazla bir ay sonra filan dağıtıldı. İstanbul İl Örgütü sekiz kişilik bir örgüttü, içerisinde bir yürütmesi vardı, üç kişiye düşürüldü. Biz bölgelere gönderildik, faaliyetsiz bir

haldeydik. Mesela ben şunu hatırlıyorum; 12 Eylül geldi, benim eşim doktor, bir süre daha idare ettik ama 6 veya 10 Ekim'de memur operasyonu oldu. O operasyonda benim karım kaçağa düştü. Biz evi terk ettik ve biz arada bir buluşuyoruz, ben bir iki kişiyle buluşuyorum, örgütsel faaliyet falan yok, sağ mıyız değil miyiz gibi kontrol. Ben o dönem "Beni koyacağınız bir yer var mı?" diye sordum "Kendi başının çaresine bak" dendi bana. Şadiye Haydarpaşa'daydı ama daha evvel Samatya'dayken Hüseyin diye Kıbrıslı bir doktor arkadaşımız vardı, çok gülerdim ona. Şadiye kırk beş kilo, bir buçuk metre boyunda, Hüseyin de yaklaşık 1,85-1,90 boylarında 120-130 kilo ağırlığında ama dünyanın en yumuşak adamı. Onun evine gittik biz ve iki ay civarında onun evinde yaşadık. Adam ne olduğumuzu biliyor ama sorunun vahametinin ayırdında değil. Örgütsel konumumu falan bilmiyor. Asker gelmiş başımız belada onu biliyor. Adamın örgüt falan diye bir şeyi yok. Biz ev bulduk Hüseyin'in evini terk edeceğiz ama Hüseyin bize o kadar alıştı kihiç istemiyor gitmemizi. Çünkü tek başına yaşayan bir adam, biz geldik şenlendi ev. Geliyor ben evde yemek yapmış oluyorum, bayılıyor; birlikte yemek yiyoruz kakarakikiri, kâğıt oynuyoruz filan. Bizim gideceğimize çok üzüldü, hâlâ farkında değil olayların. Ev tutmak için para lazım, teşkilattan istiyoruz, "Para yok" diyorlar, "Başının çaresine bak." Başımın çaresine bakacağım da nasıl? Şadiye'nin babası çok iyi, çok kaliteli bir adamdı. Ben bir gece boşalttığımız eve girdim, ev polis tarafından bilinen bir evdi, gözümü kararttım girdim eve geceden bütün eşyaları toparladım sonra sabah kayınpederle buluştuk, Kadıköy'den değil Üsküdar'dan iki tane kamyonetle on tane işçi kiraladım ve kayınpeder 13 dakikada evi toparlayıp Göztepe'de bir eve taşıdı. Evin boşaltıldığını öğrenince polis çıldırmış avuçlarının içinden kaçtım diye.

"12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim"

Örgütün geri çekilme kararı alma sürecinde neler tartışıldı? Geri çekilme sana yansıyan yanıyla nasıl oldu? Tartışmaya hangi düzeyde ve nasıl katıldın? Katıldın mı?

Tartışmaya kısmen katıldım. Görüşüm soruldu. Ben açıkçası geri çekilmekten filan değil, çatışarak ölmekten yanaydım. Birileriyle birlikte bir şeyler yapalım. Zaten tek tek avlaya avlaya bitirecekler, geri çekilmek açıkçası

çok aklıma yatmıyordu. Geri çekilmek dediğimiz son tahlilde arazi olacaksın. Öyle de oldu. Zaten 12 Eylül öncesinde Merkez Komite ile kişi olarak benim aramda bir güvensizlik, bir saflaşma, ayrışma vardı, karşılıklı olarak. 12 Eylül'de bu daha da boyutlandı. Merkez kendine daha yakın insanları kollama, parasal olanak yaratma gibi bir tavır takınırken diğerlerine daha hoyrat bir tavır takındı. Ben böyle yorumluyordum o zaman. O dönem Kaçar'ın "Biz kırk kişiyi kurtaralım bu dönemden yeter" diye çok meşhur bir lafı var. Bu Kaçar tarafından söyleniyor ve bu laf tak taktak aşağılara doğru gitti. Herkes kırk kişinin içine girer miyim, girmez miyim hesabını yapmaya başladı açıkçası. Bu"Demek ki merkez çok az sayıda bir insan grubunu koruyacak, geri kalanlarına örgüt olanaklarını vermeyecek" şeklinde yorumlandı. Bu gerçeklikle de örtüşüyordu. O dönem Avukat Fehmi, Fahri Doğu, Uzun Şükrü eski Bursa sorumlusu gibi adamlar bana bağlı idi. Bunlar problem adamlar. Nasıl problem? Bunlar çok eski ve yaşlı adamlar ve herhangi bir yerden getirdiğin bir adamı buna bağladığın zaman "Sen kimsin, nereden geldin?" diyebilen adamlar. Rahmetli Fehmi ile uğraşmak belaydı. Fahri, son tahlilde Mahir'in ODTÜ'den arkadaşı ve 70 yazında Tokat'ta dağa giderken yakalanmış bir adam. Anlatabiliyor muyum? Bu tür bir adamı kime bağlayacaksın? Bu tür belaları bana bağlıyorlardı. Fahri geliyordu "Para ver kardeşim bana" diyordu. Fehmi geliyordu "Ev sorunum var" diyordu. Eba isminde genç bir arkadaşımız vardı, Eba Kadıköy'de bir kahvede çalışıyordu, tuvalette 100 bin lira para buluyor, çok sıkı bir para o zaman ve getirdi verdi çocuk. Benim normalde İstanbul Komitesi'ne vermem lazım. O zaman benimle yanlış hatırlamıyorsam Mustafa Erdemli görüşüyordu. Çok ayrıntıları hatırlayamıyorum da Ankara'dan gelenleri üstümüze getirmişlerdi. Düşündüm parayı götürüp vereyim mi diye, vermedim. Gittim Fahri'ye, Fehmi'ye kaç para ihtiyaçları varsa verdim. Altımda olan insanlara ihtiyaçları olan parayı verdim kalanı da götürdüm verdim ve söyledim de "Arkadaş bu kadar para bulmuş, şu kadarını ihtiyacı olan arkadaşlara verdim kalanı da bu" diye. Acayip bozuldular, "Nasıl verirsin?" "İstiyorum vermiyorsunuz, olursa vereceğiz diyorsunuz, e oldu para ben de verdim insanlara." Çok bozuldular ama hiçbir şey de diyemediler. Zaten o zamanlarda ne oluyor, oturup bu işin muhasebesini yapalım gibi şeyler başladı. 1981'in yazı falandı sanırım.

Senin bulunduğun alandaki geri çekilmenin tarzı ile Anadolu'dan ve diğer şehirlerden geri çekilmeye baktığında ne gibi farklılıklar var?

Sürekli olarak taşradan insan geliyordu. Kimileri bizim bulunduğumuz komitelere, kimileri altımıza. Mesela benim olduğum komiteye Antalya'dan Mustafa Kahya'yı getirip koydular. Altıma Balıkesir'den Necip diye bir çocuk geldi. Gerçek adını hâlâ bilmiyorum. Taşradan gelenleri bize bağlıyorlardı. Genelde yapılan şuydu, ihtiyacı olana kimlik veriliyor, ondan sonra "Gir işe çalış" deniliyordu. Genel kural buydu. 81 yazıydı, ben de işe girmek istedim, zaten bir şey yaptığımız yok açıkçası. Bu yakada Ümit'le Hamdi vardı, Hamdi eskiden gazetede çalışan bir adam, Ümit'le Hamdi'yi Anadolu Yakası'nda bir yerlere verdiler. Ümit zaten Anadolu Yakası'ndaydı. İşçi sorumlusuydu. Bunlar işe girmiş çalışıyorlardı. Randevular genelde sabah sekizden önce oluyordu. Çalışmıyorum ama sabah sekiz olmadan önce çıkıyordum evden. Çünkü insanlarla buluşacağım, sabah sekizden önce adam benimle buluşuyor, bazen sadece göz teması yapıyoruz, sağ salim olduğumuzu görüyoruz o işine gidiyor tabii benim işim yok. Ben çalışıyormuş gibi her sabah elimde bir bond çanta, içine de kravat koymuştum, kravat pazarlıyormuş gibi evden çıkıyordum. Eylül ayını Moda burnunda geçirdiğimi hatırlıyorum çünkü çok güzel lüfer vardı, balık yakalıyordum orada, akşam da yiyorduk. Çok ciddi parasızlık vardı. Süleyman Toklu çok erken yakalandı, zaten evini filan vermemiş, Emniyet'te tanıdığı bir Dev-Yolcuyla, "Arkadaşlar evimi boşaltabilir" diye haber gönderiyor. Haber bize geldi, yetmiş gün sonra evi boşalttık ve evden bir torba nohut çıktı. Ya kardeşim nasıl nohutmuş, kaynamıyor namussuz... Ciddi söylüyorum o kadar kötü bir nohuttu ki dört-beş saat kaynatıyordum. Biz sabah akşam artık nohut yiyoruz. Çünkü gerçekten yok, inanılmaz parasızlık var o dönem. Kayınpeder bir şeyler gönderdi. O dönem Şadiye, Kadıköy'de bürolarda temizlikçi olarak filan çalıştı. Ben hiçbir yerde çalışmıyordum ve artık sınıra dayanmıştık. Göztepe'de yüksek bir kiraya ev tuttum, iyi bir ev ama sonra anlaşıldı eve adam konacağı için aslında öyle bir ev tutturulmuş bana. Ben ısrarla "Gecekondu bölgesine gidebilirim, ben işe girerim, karım işe girer hiç problem değil, arazi olur gideriz" derken onlar illa iyi bir semtte ev tutacaksın diyorlar, tuttum. Mustafa Kahya'yı getirdiler benim eve. Süreç içinde anlıyorsun ki Kahya daha muteber bir adam olmuş onlar açısından. Ben tesadüfen tanıdığım birileriyle rastlaşıyorum, mesela Mustafa Dum'la karşılaş-

tım, yakalanmadan önce 15 günde bir örgüt bilgisi dışında buluşmaya başladık Dum'la. Çünkü "Biz sokağa salındık da ne oluyor?"sorgulaması başladı bizde. Hatta örgüt ayrılığı olmadan çok önce,"ayrı bir örgüt kuralım" talebiyle bana gelen birçok insan oldu, açıkça söyleyeyim. Ben reddettim, ayrılıklarım var ama örgüt üyesi olmama güveniyordum, çok az örgüt üyesi olduğunu biliyorum. Yanlış hatırlamıyorsam tüm Türkiye toplamında 50 kişi filan örgüt üyesi. Bize söylenen örgüt üyelerinin söz hakkı olduğuydu. Ben bunu biliyordum. En son Anadolu bölgesindeydim. Ben hiç önemli olmadığını düşünüyordum, her yere giderim ama söz hakkım bakidir, söz hakkımı alamazsınız, bu benim için ilkeydi. Bir itirazım varsa bu bütün örgüt üyelerine duyurulmalıdır. Örgütte var olmam veya ayrılma noktam buydu. Zaten ayrılığım da o hakkımın tanınmadığı noktada oldu. "Yok, böyle bir hakkın" dendiği noktada ben örgütle kopardım bağları. Ama o hakkımın var olduğunu düşündüğüm sürece –aslında yokmuş öyle bir hakkım açıkçası– örgütte kalır muhalefet ederim, tavrım hep bu oldu. Ne olursa olsun Kurtuluş'ta kalmak gerekir, ne yapılacaksa bu örgüt içerisinde yapılacak düşüncesinde sonuna kadar direndim. Mustafa Erdemli benimle buluşuyordu, ondan yukarıdan birinin gelmesini talep ettim. Çok ciddi sıkıntılarım var anlatmak, paylaşmak istiyorum. Sultanahmet'te bir birahanede Mustafa Yavuz'la buluştuk ve ben çok açık ve net bir şekilde "Çok sıkıntılarım var, çok rahatsızım. Örgüt açısından kuraldışı kabul edilebilecek görüşmeler yapıyorum ama bu durumdan hoşnut değilim. Güvenmiyorum; çünkü bana güvenilmediğini hissediyorum. Bu iş kopuşa gidiyor ve bundan çok rahatsızım. Bunun düzeltilmesi lazım" diyerek aynen bu netlikle konuştum. Sonra Mustafa Yavuz gitmiş ve "Topal'ı içirdim, öttürdüm" demiş. Bunlarla cezaevi sürecinde yüzleşildi. Ben bütün iyi niyetimle dobra dobra ne düşünüyorsam söyledim, çok fazla kumpas falan sevmem, yapmadım da; geçmişte de yapmadım. "Topal'la Doğan ayrı örgüt kuracakmış" gibi laflar dolaşıyormuş ortada, benim böyle bir şeyden haberim yok. Nereden çıkıyor bu? Ben işçiciyim, Doğan işçici filan, örgütte görüş ayrılığı var, birileri bunun üzerine spekülasyon yapmaya başlıyor. Benim haberim olmuş olmamış kimsenin umurunda değil. Rahatsızlık olduğu çok açık, bilinmeyen şeyler de değil bunlar. 12 Eylül'den sonra –tam hatırlayamıyorum ama 81 yazı filandı– Ümit'le Hamdi bir yazı yazıyorlar yanlış hatırlamıyorsam. Ümit, Fahri, Hamdi üçü 81 baharı, yaz öncesi oturuyorlar, Merkez

Komite'yi eleştiren bir yazı yazıyorlar. İlk oradan başladı. Şimdi ayrıntısını hatırlayamıyorum, bunlara sizin böyle hakkınız yok gibisinden cezalar filan vermeye kalktılar, onlar da tavır koydular. İlk onlar bir anlamda örgüt dışına düştüler. Ümit örgüt üyesi değil ama sanıyorum Hamdi ile Fahri örgüt üyesi. Çünkü Fahri merkezi sendikal uzmanlık grubunda, Hamdi de merkez yayın grubunda; herhalde üyeydiler. 12 Eylül geldiğinde elli tane filan üye var örgütte. Bunlar, merkeze bağlı uzmanlık grupları, bölge komiteleri ve merkez komitenin kendisi, bu kadar. Topladığım zaman yaklaşık elli kişi filan çıkıyor. Aslında ilk ayrı düşenler Ümit'ler. Sonradan Ümit'e "Niye böyle yapıyorsun?" dediğimde "Yeter. Yıldık artık, bezdik. Çocuk muyuz?" filan gibi bir tavır içindeydi. Ümit bir nevi örgüt dışına konmuş ama ben Ümit'le çok düzenli olmasa da arada bir buluşuyorum. Sonuçta aslında bizim örgüt dışına konma sürecimiz, örgütün Merkez Komitesi'nin kendi reorganizasyonunu yapmış olduğu zamandı. Kaçar yakalanmıştı. Zaten Mahir'le Doğan çıkmıştı, İlhami ve Ali Demir de çıktı. Türkiye'de bir tek Şaban kalıyor Merkez Komite'den, başka hiç kimse kalmıyor. Şaban'ın yanına Mustafa Yavuz'la Saim'i koyuyorlar, tam bilemiyorum o dönemki yapıları. Daha sonra İrfan Cüre, Celal Polat falan yeni merkez komiteye alınıyor herhalde. O dönem,"12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim" diye bir yazı yazdı Merkez Komite. Yazıyı İrfan Cüre yazdı. 30 sayfa filan, uzun bir yazıydı. Kadıköy'deki bir kahveye Mustafa Kahya getirdi yazıyı. Ben daha önce yazıyı almış, okumuştum. Ben de karşı bir yazı yazacağımı ve onun bütün örgüte ulaştırılmasını istediğimi söyledim. Bana böyle bir hakkım olmadığı söylendi. O noktada kestim ben ilişkimi. Kendimi savunamadığım bir yerde her şey bitmiştir dedim, ilişkiyi bitirdim. Ondan sonra da ayrı örgütlenme işine giriştik ulaşabildiğimiz kişilerle. Bazılarıyla zaten buluşuyorduk, yeni bir takım arkadaşlara ulaştık, ayrı bir örgüt oluşturduk.

"12 Eylül Hizbini Mahkûm Edelim" yazısında, "Devrim anlayışları Troçkist, örgüt anlayışları Menşevik" gibi şeylerin yanı sıra en sonunda da "Bunlar polisin içimizdeki adamlarıdır" diyordu. 85'te yakalandığımda cezaevinde İrfan, emniyette polisin acayip kafa bulduğunu anlattı, "Topal bizim adamımızmış ha" diye. 85'e geldiğinde polis Kurtuluş'u o kadar çözmüştü ki, gerçekten her tür ayrıntıyı biliyorlardı neredeyse. Ben yakalandığımda dokuz kişi varmış önemsenip de yakalanmayan, benim de üstümü çizdiler, dediler kaldı sekiz kişi. Onların da tamamı yurtdışında olanlardı.

Açıkçası o dönem kendisini Merkez Komitesi olarak yeniden şekillendiren yapı, geçmiş örgütü gevşek bularak daha güçlü bir örgüt kuracağız diye hedef koyup, bunu yapmaya çalışıyor. O çerçevede daha homojen bir örgütü sağlamak adına bizi tasfiye ettiler herhalde. Eski Merkez Komite olsaydı belki böyle yerlere varmayabilirdi, belki de varırdı, bilmiyorum. 83 yılında aşağıda konferans gibi bir şey yaptılar, orada iyice ayrışma oldu sonra İsmet Abi de ayrıldı.

12 Eylül öncesinde Ermeni veya Rum: Onlar da kim?

Yakalanmadan önce Kurtuluş hareketinin Kürt hareketi ile ilişkilenişi, Kürdistan'la ilgili tavrına yönelik söyleyebileceğin şeyler var mı? O dönemdeki seksiyon örgütlenmesinin hali, ideolojik durum üzerine filan...

Sonuçta bizim sürdürdüğümüz kampanyalarda antisömürgecilik ilkesi vardı. Onun dışında açıkçası, diğer gruplarla tartışırken sömürgeciliği savunmak dışında İstanbul'da Kürt sorunu bizim yaşamımızda yoktu ki. Hangi mahallede Kürt sorunu diye bir sorun vardı? Yoktu. Ama diğer siyasetlerle tartışırken Kürdistan sömürgedir şudur budur diyorduk. Diğer sol gruplarla tartışma bazında Kürt sorununun bizim için bir anlamı vardı. Kürdistan'da seksiyonun varlığından bile doğru dürüst haberim yoktu. Kürdistan'da örgütlenme var, biliyorum ama o kadar. Çünkü Merkez'in bizimle bunu bilgi düzeyinde paylaşma gibi bir tavrı olmadı hiçbir zaman. Ama genel bir tavrımız vardı. Kurtuluş hareketinin ilk ortaya çıkışındaki anti Kemalist tavrı Kürt sorunu konusundaki temel direklerinden biriydi ve birlikte örgütlenmeden yanaydı. Niye öyleydi? Muhtemelen, klasik Rusya'ya bakıyordu, orada birlikte örgütleniyorlar ya, muhtemelen ondan dolayı böyle bir tavrımız vardı. Benim de öyle bir tavrım vardı. Çok ilginçtir, çok başa dönüyoruz ama *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin üçüncü ve dördüncü sayılarında –üç ve beş de olabilir tam hatırlayamıyorum– iki tane yazı vardır Kürt sorunu üzerine. Bunlarda ayrı örgütlenme olabilir yazısını yazan Ali Demir'dir. Birlikte örgütlenmek gereklidir yazısını yazan Seyfi Cengiz'dir. Sonra Seyfi Cengiz ayrılmış, Ali Demir Kurtuluş içerisinde kalmıştı. Yani tam tersi bir durum ortaya çıkmıştı. Kurtuluş içerisinde, ikisini de savunan görüşler *Kurtuluş Sosyalist Dergisi*'nde yayınlandı.

70'li yıllar ASALA eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı yıllar. Kürt sorunu ile ilgili bir fikri var Kurtuluş'un. Ermeniler ve Rumlarla ilgili yazılı külliyatta veya kişisel tartışmalarınızda, bölge komitelerinde, il komitesinde veya örgüt içi tartışmalarda böyle bir durumdan konuşur muydunuz? Böyle bir farkındalık var mıydı?

12 Eylül öncesi Ermeni veya Rum sorunu ile ilgili hiçbir şey konuşulmadı ama çok ilginç, 12 Eylül'den sonra, daha doğrusu biz Kurtuluş'tan ayrıldıktan sonra Geçici Komite diye bir şey kurmuştuk, o örgütlenme içerisindeyken bizde Ermeni sorunu yazılı olarak gündeme gelmeye başladı. Bu bir soykırımdır diye yazıldı. Yazı yurtdışından gelmişti ve Doğan yazmıştı. Ermeni sorunu çok farkında olduğum bir şey değildi ve sonuçta bizim Ermeni tanıdığımız mı var da gideceğiz ona propaganda yapacağız? İstanbul'da zaten toplam otuz bin kişiler. Feriköy bölgesinde çalışsam belki Ermenilere denk gelirsin de... Sonuçta Ermeni olarak tanıdığım bir tek Haldun Karyol vardı Kurtuluş'ta, başka da benim bildiğim yok. Vardır belki de sonuçta Ermeniler de Ermeni kimliği ile çıkmıyorlardı. Çok yeni bir şey Ermeni kimlikleri ile çıkmaları. ASALA olayları falan olduğu sıralarda "Ne oluyor?" diye sorgularken yurtdışında *Sosyalist İşçi* çıkmaya başladı illegal olarak. Burada çoğaltıyorduk, Ermeni sorunu üzerine ayrıntılı yazılar vardı. Hatta "Nereden icap etti?" diye de sormuştuk. Sonra daha geçenlerde Doğan Tarkan'la ilgili bir şeyler bakmak için girdim bir siteye, bir Ermeni'nin Doğan hakkında yazısına denk geldim. Adam 1981 yılında Doğan'la Lübnan'da birlikteymiş, "Türkler de kamptaydı, ASALA'nın kampları da yanındaydı orada karşılıklı etkileşimlerimiz oldu" gibi şeyler yazıyor. Adam Ermeni, İngiltere'de yaşıyor, Doğan, İngiltere'ye gittiğinde ilişkileri devam etmiş. O zaman jeton düştü bende. Muhtemelen oradaki etkileşimle yazıyordu.

12 Eylül öncesi veya Doğan'ın bu yazıyı kaleme almasından önce Kurtuluş hareketinin içinde yer alan unsurların Ermeni varlığına ya da soykırıma dair hiçbir fikrinin olmamasını neye bağlıyorsun?

Tarihi hafızamızda böyle bir şey yok. Birileri bir şeyi problem olarak getirmediği sürece tartışmazsın ki. Ermeni toplumu inanılmaz susturulmuş, bastırılmış bir toplum. Zaten Kurtuluş hareketi olarak bizim yeteri kadar sorunumuz var açıkçası. Sadece Kurtuluş hareketi de değil, Türkiye solunun halini düşünürsek o zaman temel problem anti-faşist mücadeleydi. Ermeni

toplumu şu anda muhtemelen otuz bini İstanbul'da, Türkiye genelinde yüz bin kişi yoktur. Kadın sorunu da bizim gündemimizde değildi. Toplumun yarısını ilgilendiren bir sorun pek gündemimizde değildi. 77-78'de filan biraz girdi, o da açıkçası kadın arkadaşların bazılarının dayatmaları ile girdi. Sevil'in, Şadiye'nin, Armağan'ın muhtemelen daha da var olan kadın arkadaşların "Biz de varız!" diyen dayatmalarıyla girdi. Şadiye feministti ve hep öyle bir tavrı oldu. Sevil de öyleydi. Kişiliklerinden kaynaklanıyordu. Diyeceğim çok daha geniş kitleleri ilgilendiren sorunlar bile tali kalıyordu. Çünkü her tarafta faşistlerle kavga ortamı vardı. Onun için Ermeni sorunu'nun gündeme gelmesi pek mümkün değildi. Birileri diyorsa ben farkındaydım diye, ben duymadım. Bilmiyorum var mıydı?

"Takip yiyoruz gibime geliyor"

Nasıl yakalandın? Cezaevi sürecini bize anlatır mısın?

Çok küçük bir örgüttük. Haziran ayında yakalandık. Yakalanmadan önce takip edildiğimize dair bir sürü ipucu geldi. Yani takip olayını hissettik. Bazı arkadaşlar bizzat takip edildiklerini çok somut bir şekilde gördüler. Bizim yakalandığımız tarih artık yavaş yavaş insanların kafalarını çıkarıp sendikalara, derneklere filan gidip gelmeye başladıkları bir zamandı. Mesela bir arkadaş Gebze'de Otomobil İş'e girip çıkıyor, takip yemesi normal ama operasyon olduğu gün benim randevum yok. O gün randevum olsa uyanabileceğim. Niye biliyor musunuz? Onun buluştuğu arkadaş bir gün önce çok net takip yiyor, aranan ve çok tecrübeli biri, Yaşar Selçuk, buluşma yerine gidiyor takip yediğini söylüyor. İşin bir başka yanı, bir buçuk ay önce falan ben yürüyorum garip şeyler hissediyorum, birinin baktığını hissediyorum bu kadar. Bakıyor geçiyor filan, böyle şeyler hissediyorum. Biz oturduk, o zamanki Merkez Komitemiz İsmet Abi, ben, Bekir, "Takip yiyoruz gibime geliyor" dedim. Hiç unutmuyorum, İsmet Abi "Yeğenim takip olsa ben hemen anlarım" dedi. Bekir de takip yemediğimizi düşünüyor. Öyle bir hale geldim ki paranoyaklaşıyor muyum diye düşünmeye başladım. Bir tek ben hissediyorum, başka hiç kimse hissetmiyor. Takip yiyen bir arkadaşımız var ama o zaten legalde. Bir matbaamız var, Dolapdere'de, serigrafi yöntemi ile illegal yayın falan bastığımız bir yer. Orada bir kız arkadaşımız takip yedi ama orası çakal mahallesi, sarkıntılık amaçlı takip olabilir diye düşünüyoruz. Sonuçta yakalandığımız anda bunun ipuçları vardı ama öyle

bir şey ki belki artık yorulmuştuk. Devamlı kaçıyorsun. Ben 1976 yılında aranmaya başladım, yıl 85. 76 Ocak'ında Ankara'da aranmaya başladım ama 80'e kadar olan arama ciddi bir arama değildi açıkçası. İstanbul'da ben kendi kimliğimle yakalandım, salındım, sırf ben salınmadım, Dev-Yolcu Bünyamin İnan da benimle birlikte yakalandı TÖB-DER'de, onun da üstünde kendi kimliği vardı hatırladığım kadarıyla, birlikte salındık. Yani 12 Eylül'e kadar olan ciddi bir şey değildi. Ama 12 Eylül'den sonra beş sene, her an tetiktesin. İnanılmaz sinir bozucu bir şey. Ülserim vardı ve azmıştı. Sürekli mide ağrısı çekiyordum. Yatakta yatıyorsun dışarıdan bir ses geliyor, "Basıldık" diyorsun. Hep böyle bir gerginlik hali vardı ama artık bir şey olmaz havasına girmeye de başlamıştık. Artık 85, dönem de yavaş yavaş gevşemeye başlamıştı. Ben yakalandıktan dört ay sonra sıkıyönetim kalktı. Bizden üç ay sonra TSİP'liler yakalandı ve sivilde yargılandı, sıkıyönetimde yargılanmadılar. Sivilde yargılananlar ilk celsede salındı ve tutuksuz yargılandılar. Biz yakalandık, cezaevinde tutukluluğumuz sürerken hüküm giydik, hiç çıkmadan bütün cezamızı çektik öyle çıktık. Diyeceğim biraz gevşemiştik açıkçası. Bizi adamlar bir buçuk ay filan takip etmişler. Tam söylemediler ama bir buçuk-iki ay takip olmuş ve hatta bana daha edeceklerini söylediler çünkü tam istediklerini bulamamışlar. Aynen şunu söylediler, "çok tedirgindiniz". Mesela benim mahalleme gelmişler ama evi tespit edememişler. "Mahalleye giriyorsun sürekli yön değiştiriyorsun, yakından takip etsek mutlaka anlayacaksın, kaçacaksın elimizden" dediler bana. Onun için çok uzun mesafelerde takip ediyorlarmış. Mahallenin iki çıkışı vardı biri Göztepe çıkışı, biri de E5, oradan takibe başlıyorlarmış. "Çok tedirgin oldunuz, mecbur kaldık operasyona erken başladık" dediler. İkincisi, ben hep şunu söylüyordum arkadaşlara "Çok küçüğüz, biz silahlı bir örgüt değiliz, bize şu anda operasyon yapmazlar". Polis yakaladığı silah başına özel ödül alıyor, cinayet yakalarsa özel ödül alıyor, soygun filan varsa özel ödül alıyor, onun dışında olursa hiçbir halt almıyorlar ve resmen angarya gibi bir şey operasyonlar onlar için. Ancak örgüt yeteri kadar gerçekten büyükse, bir şeylere değecek. Onun için ben arkadaşlara "Bir süre büyümemizi beklerler" diyordum. Bizi ciddiye almaları için bir yerlerde senin varlığını hissetmeleri gerekiyor. Gerçekten biz yakalandığımızda polisin bizi olduğumuzun iki-üç katı zannettiğini gördüm. Niye biliyor musunuz? Bizim dışımızda ve ana gövdenin de dışında olan bir sürü arkadaş var ve polis bunların hepsini bizimle zannediyormuş. Çünkü bana bunların hepsi soruldu

oradan biliyorum. Adam Sarıyer bölgesini gösteriyor, "Bak bu bölgede olup da yakalanmayan adamlar var" diyor ve isim veriyor, "Bu adam nerede? Bu adam sizde kardeşim öbür tarafta yok bu adam" diyor. Bütün bunları yaşadım. Mesela sordukları arkadaşlardan Nejdet'in hiçbir örgütle ilişkisi yok, adam bıraktı, girdi bir işe ve çalışıyor. Tesadüfen bir yerden geçerken çalıştığı yeri görmüştüm, biliyorum yani nerede olduğunu. Sordukları isimlerin gerçekten bir kısmı bizde ama çok az bir kısmı. Bir sürü adamı sordular bize. Bunlar yakalanmamışlar. Açık söyleyeyim, sağolsun daha önce yakalanan arkadaşlar "Bunlar Topallarla birlikte" demişler, böylece polisin gözünde biz olduğumuzdan çok daha büyük, kallavi bir örgütüz. "Ulan bu kadar olduğunuzu bilseydik..." diye. Şabanları bizden iki ay önce yakalamışlar. En büyük bela; çünkü Kurtuluş'un askeri örgütü, banka soygun örgütü çok faal bir örgüt, biliyorlar, varlığından haberdarlar ve bir türlü yakalayamıyorlar. Merkez'den ulaşıp onları da yakalamışlar. Artık Kurtuluş'a ilişkin endişe edebilecekleri bir halt kalmamış. Bizim kapı çalındığında "Şadiye basıldık" dedim, yakabilir miyim falan diye örgütün arşivinin olduğu salona gittim, daha salona girdim beş adım attım atmadım kapı patladı. Ben karanlıktayım onlar girişte aydınlıktalar, döndüm gördüm. En önde Babi, çelik yelekli ama sivil, diğerleri kasklı ve silahlı, "Dur" dediler, durdum, bana vurdular yere düştüm. Adamlar, arşivi bulana kadar yanlış eve geldiklerini düşündüler. Arşivi bulunca emin oldular. Niye? Çünkü benim evi tam tespit edememişler. Muhtarlığa gitmişler kaydı olmayanları sormuşlar, ben muhtarlıkta kayıtsız oturuyordum, oradan tespit etmişler. Polis beni tanımıyor. Bilseydim evde arşivi tutar mıydım? Arşivi evimde tutmam, gider bir yerlere koyar, bir şey yaparım falan. Yakalandım, zaten geçmiş olsun şeyinde olduğum için o işin başka yanı. O dönemki polisin bilgisi çok sınırlı, artı, beni çok iyi bilen insanlar, adımı soyadım biliyorlar ve polisle işbirliği yapanlar var... Yaa, resmi olarak evliyim Şadiye ile. Doğal olarak kimliğimin bilinmemesi diye bir şey olabilemez ki.

1982'de kayınpederimin evi basılıyor Ankara operasyonunda benle ilgili olarak. Baldızımı alıyorlar, diyorlar ki "Senin enişten örgütte önemli bir adammış" –baldızım da içeri girmiş, yatmış çıkmış o sırada– diyorlar ki, "Enişteni yerini sen bilirmişsin". Kimlerin verdiğini biliyorum da isim vermek istemiyorum şimdi, eve de bakıyorlar, "Sizin haliniz vaktiniz yerinde galiba, fena değil durumunuz" filan. "Ne istiyorsunuz?" diyor baldız, "Ulus'ta Atatürk Anıtı'na 100 bin lira getir kapatalım işi" diyorlar, "Ta-

mam" diyor kız. Kayınpeder geliyor eve Funda babasından parayı istiyor, babası "Kızım albay arkadaşım var" falan diyor, kız da "Parayı ver" diyor. O zaman çok sıkı bir para 100 bin lira ama kayınpederim Dağıstanlı Turizm'de baş muhasebeciydi. Söylenen saatte verdikleri yere gidiyor, hiç kimse gelmiyor. Dönüyor Kızılay'a doğru yürürken, birkaç metre sonra iki kişi giriyor koluna, parayı veriyor onlara ve gerçekten ört bas etmişler. Anlatabiliyor muyum? Ben resmi olarak evliyim, bu bilgi poliste var ama adımın Mustafa Öztürk olduğu bilinmiyor, ben Mustafa Aydın diye alındım. Niye Mustafa Aydın diye alındım? O da komik, "Faşizme, Hayat Pahalılığına, Sömürgeciliğe Karşı" kampanyası sırasında Kazablanka'da toplantı oldu, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* adına ben konuşmuştum. Ben konuşurken de İrfan'a gerçek adımı söyleme demiştim o da "*Kurtuluş Sosyalist Dergi* adına Mustafa Aydın" dedi. Tüm Döküm İş'e giderken fotoğraflarım çekilmiş, Kazablanka'da çekilmiş, polis beni Mustafa Aydın diye arıyor. Gerçek kimliğim belli bile değil ve ben bunları bilmiyorum, nereden bileyim? Erkan Mete diye bir olay var ortada, polis olduğunu biliyoruz. Erkan Mete beni o kadar yakından tanıyor ki. Çünkü Erkan Mete doktor, karım doktor. Evimde belki on tane toplantı olmuştur Erkan Mete'nin de olduğu ya da Şakir Derkut'un evinde. Hatırlar mısınız bilmiyorum, Şakir Derkut, Almanya'da öldü, İstanbul Tabip Odası başkanlığı filan yaptı. Eyüp'te cerrahtı, çok kaliteli bir arkadaşımızdı. İzbandut gibi bir adamdı, iyi bir entelektüeldi. Bizim doktor komitesi Şadiye, Erkan, Şakir'di. Erkan benim evime geliyor, ben Erkan'ın evine gidiyorum, bilmemesi mümkün değil. Herif polis olmuş ama bizi vermemiş. Hani dalga geçiyoruz ya sevdiklerini saklıyorlar diye, Erkan Mete vermemiş beni. Yakalandığımda polis gerçek kimliğimi bilmiyordu. Aklımın köşesinden geçmiyordu bilmedikleri. Bilsem kesinlikle arşivi tutmam evimde. Küçükyalı'da çay bahçesi vardı, orada yaptığımız toplantı teleobjektifle birkaç yüz metre uzaktan çekilmiş. Otuz kişi filan getirdiler emniyete, ama öyle bir takip yapmışlar ki torbada kim varsa almışlar. Alakasız insanlar, alınan otuz kişiden on sekizi sabah serbest bırakıldı. Hüseyin Avni Dede diye bir şair var Beyazıt Çınaraltı'nda sergi açardı, benimle ilgili olarak onu getirdiler biliyor musunuz? Nasıl olabilir böyle bir şey? Ben Gözcübaba'da oturuyorum, Hüseyin Avni Dede de Gözcübaba'da oturuyor, o her sabah Çınaraltı'na gidiyor ben de o taraflara gidiyorum. Gece olduğunda çoğu zaman en son vapurla birlikte geçiyoruz. Yan yana bazen yakın oturuyoruz, aynı minibüse biniyoruz, polis o yüzden almış adamı. Biz yakalandı-

ğımızda gazetede, "Metris'in karşısında ev tutmuşuz, tünel kazacakmışız, arkadaşlarımızı kaçıracakmışız" filan diye haberler çıktı. Niye biliyor musunuz? Yaşar Selçuk Metris'in karşısında bir evde oturan eski bir hocasına ara sıra uğruyormuş, adamın bir şeyle alakası yok, o kişiyi de aldılar. Ümit'in ODTÜ'den arkadaşları Paşabahçe'de mühendis, bizimle hiçbir şekilde alakası yok, Ümit onların bürosuna mı ne uğramış, onları da getirdiler. Böyle gelen insanlar da var. Takip sırasında İsmet Abi'nin Ümit'in evinde kaldığını tespit ediyorlar fakat Ümit takip edildiğini söyleyince biz İsmet Abi'yi aldık, Atilla Karagöz'ün evine koyduk. Bu dediğim operasyondan en az bir ay önce olan bir şey. Atilla'nın evi basılıyor evde iki tane çocuk, biri daha bir aylık bile değil, bir tanesi 3 yaşında falan, Atilla'nın karısı ve yaşlı bir adam var evde. Atilla'nın evinde İsmet Abi beklenmiyor, polisler kendi aralarında konuşuyorlar "İki tane çocuk var, yaşlı adam ya, bırakalım" diyorlar. İsmet Abi emekli öğretmen olduğunu söylüyor. Polisler çocukları İsmet Abiye bırakmak istiyorlar, aralarında bayağı bir tartışıyorlar, en sonunda "Alalım çocuklarla birlikte emniyetten salarız" diyorlar. İsmet Abiyi tanımıyorlar, Ümit'in evinde sanıyorlar. Gerçekten bir ay önce Ümit'in evindeydi. Emniyet'e götürdüklerinde "Oooo" diye karşılanmış, yani evde bıraksalar yırtacak İsmet Abi. Takip falan olunca oturduk önceden Ümit'e ifade düzdük. Ümit yakalandığında İsmet Abi'yi soruyorlar, Ümit de "Eşimden ayrıldım, tek başınayım, tek başına ev kirası vermekte zorlanıyordum, Topal'ı sendikadan tanırım, bir gün karşılaştığımızda ekonomik sıkıntım olduğunu söyleyince o 'Bir Abim var, emekli öğretmen, Avrupa'ya gidecek de şu sıralar sağlık sorunları için İstanbul'da hastaneye gidip geliyor, senin evde kalabilir mi?' dedi ben de kabul ettim" diye ifade veriyor. Ümit'in kendi kimliği de var. Çok komiktir, Selimiye'de Şabanlar var, Ümit'i savcılıktan saldılar, tam çıkarken Ümit, Şabanlara "eyvallah" gibi bir işaret yaptı. Metris'e gittik, "Ümit salındı mı?" dediler. Çünkü adam legal kimliği ile evi temiz, hakkında ifade yok, takip yemiş ama örgüt randevusu gibi buluşmuyor ilişkileriyle. Biraz da yemlik olarak bırakıldı açıkçası. Çünkü çıktıktan sonra çok uzun süre takip yedi. Bir de öyle hikâyeler var, bazılarını salıyorlar, hakkında yüzde yüz delil yok, adamın sahte kimliği yok, tutuklamayı gerektirecek çok sağlam gerekçeler yok ama polis biliyor bu herif örgüt üyesi diye, salıyor elemanı, ondan sonra peşine düşüyorlar tabii ki ve o kişi çok uzun süre takip ediliyor.

Cezaevinde ilişkiler nasıldı?

Cezaevine girdik ve elbise giydik açıkçası. Sonra tartışıyoruz falan ama bizim arkamızdakiler elbise giyip giymemeyi tartışıyorlarmış. Cezaevinde Dev-Sol ayrı bir tayfaydı esas olarak; kalanlar TKPML, Kurtuluş ve TDKP olarak üçü bir dönem ortak karar almaya çalışıyordu. Komün içerisinde yaşıyorduk. Bir ara cezaevi komünüydü, bir ara daraldı siyaset komünleri oldu. Bir dönem sırf koğuş içerisinde komünleşme olduğunu hatırlıyorum. Genel olarak benim kişisel tavrım olabildiği kadar geniş olmak, olanaklarımızı herkesle eşit olarak paylaşmaktan yanaydı. Cezaevi yaşamının gerçekten insanları kişilikleri açısından bir ayraç olduğunu düşünüyorum. Çok önemli. Dışarıda değer verdiğim bazı insanlar cezaevinde benim gözümde sıfır oldular açık söyleyeyim. İnsanların bencilliği cezaevinde çok iyi belli oluyor. Bakıyorsun adam bir lüksünü başka arkadaşıyla paylaşıp ondan mahrum kalmak istemiyor. Böyle tavırları olan insanlar oldu, kimler olduğu biliniyor zaten. Bulunduğum cezaevinde en fazla imkânı olan insanlardan biri oldum. Çünkü hem ailem hem karım gönderiyor, iki yerden birden iyi para geliyordu. Ben sonuna kadar her şeyimi paylaştım insanlarla, sonuna kadar paylaşımcı oldum. Açlık grevleri vardı, prensip olarak karşıydım ama lanet olsun diyerek bütün açlık grevlerine katıldım, ne yapalım? Toplam beş yıl yattım, iki yıl Metris, üç yıl Çanakkale'de kaldım.

Cezaevlerindeki mücadelelerle ilgili söylemek istediğin şeyler var mı?

Metris'teyken insanların cezaevi idaresine karşı çok sert bir tavır vardı. Baştan anlayamadığım bir tavırdı. Hatta espri gibi bir anısı da vardır bende. Bir gün açık görüşten geliyoruz, kadınlar koğuşunun olduğu bir havalandırmanın önünden geçiyoruz. Orada biri canı tamamen açtı, bir şamata oldu koridorda. Küt diye askerler geldi engellemeye kalktı, hır gür çıktı. O arada koridorun iki yanındaki kapıları kapadılar on, on beş askerle baş başa kaldık ve çok ciddi bir kavga çıktı. Askerler yirmili yaşlarda, bizim tüm millet kaşar artık, yıllarca cezaevinde yatan insanlar ve askerlere korkunç bir dayak atılmaya başlandı. Ciddi dövüyorlar ve askerler iki, üç dakika sonra karşı koymayı bıraktılar. Ben vurmayı kestim çünkü karşı koymuyor herifler ama birileri hâlâ vurmaya devam ediyor. Hüseyin diye Metris'te bir üsteğmen vardı, adam "Çocuklarıma vurmayın" diye yalvarıyor. Hiç unutmuyorum, bizim Arap Sedat'ı tuttum, o da "Sen karışma" dedi. Daha sonra bana "Bak buraya sen 85'te geldin, ben 80'den beri yatıyorum, bunlar bizi

her dakika her gün keyfine dövdüler, o kadar çok sopa yedim, o kadar çok işkence gördüm ki hırsımı alıyorum" dedi. Ben gerçekten bunları yaşamadım, en fazla zorla mahkemeye giderken elbise için tartakladılar ya da saçımı kestiler ama açıkçası çok fazla bir şey görmedim. Anlatıyorlardı, öyle sopa atıyorlar ki morluktan insan vücudunda beyaz nokta kalmıyormuş, ben böyle bir şiddetle karşılaşmadım. Çünkü benim yakalandığım tarih 85'ti. Artık cezaevlerindeki o şeyler bitmişti, 87'de de askerler dövülmeye başlandı. Giderek artık koğuşlara girememeye başladı askerler. Öyle bir zamanda geldim ben. Bizden önce yakalananları anlıyorum tabii. Dizginlenmemiş bir şiddetle karşı karşıya kalmışlar belli ki. Askeri cezaevi ile sivil cezaevi farklı. Çanakkale'de limon direnişi oldu. Çok komik, savcı tutturdu yazı yazılıyor limon vermeyeceğim diye, biz otuz bir gün açlık grevi yaptık limon yüzünden ve adam kabul etmedi. Anlatıyoruz herife soğanla, sütle de yazarsın diyeama savcı takmış. Meclis'te filan limon direnişi diye konuşuldu, komik bir şey yani. Gerçekten üzerinde anlaşılamayan, mutabakata varılmayan tek konu limon. Otuz bir gün açlık grevi yaptık. Ben gerçekten açlık grevlerine çok üzülüyordum. Çok adaletsiz bir şey, başlıyorsun açlık grevine, benim bünyem çok sağlamdı, en ayakta kalan adamlardan biriydim, otuzuncu gün açlık grevini bitirme kararı alındı, ben otuzuncu günde çamaşırıykayabiliyordum, insanların birçoğu hastaneye kaldırılmış, serum filan bağlanmıştı. Bu anlamda adaletsiz diyorum. Bünyesi sağlamlar var dayanıyor, bünyesi daha zayıf olanlar gidiyor. Bir yandan da cezaevinde yapabileceğin başka hiçbir şey yok. Kendine zulüm yaparak karşı tarafı zayıflatıyorsun pozisyon olarak. Açlık grevi böyle bir şey...

Cezaevi yaşamın gelecek yaşamını düşünmene, değerlendirmeler yapmana neden oldu mu?

Cezaevinde iken, "Çıktıktan sonra asla hiç kimseye muhtaç olmayacağım" diye bir karar aldım. Hiç kimsenin geçim anlamında eline bakmayacağım. Niye böyle bir karar aldım? Çok ilginç bir şeydir, yakalandım, örgütsel anlamda bize hiçbir sahiplenme olmadı. Çok ağırına gitti bu. Sadece bana değil, sonuçta İsmet Abi vardı kimsesi olmayan, ona da sahiplenme olmadı. Sahiplenildi ama örgütten bir sahiplenme olmadı, Karadeniz'den falan insanlar sahiplendi. Sonuçta İsmet Abi'nin kimsesi yok, dışarıdaki insanların sembolik de olsa bir dayanışma, destek göstermeleri gerekiyordu diye düşünüyorum. Çok rahatsız oldum ve sorguladım. Annem ve ağabe-

yim ve eşim sahip çıktı bana. Dışarı çıktıktan sonra hem annem, hem eşim "Bir daha içeri girersen asla ve asla bizden hiçbir şey bekleme" diyerek çok açık, net bir tavır koydular. Örgütümün sahip çıkmasını bekliyordum ben de. Hiçbir şekilde sahip çıkmadılar. Sırf bana değil hiç kimseye sahip çıkmadılar büyük ölçüde. Çıkmama dört veya beş ay vardı, bana mektuplar gelmeye başladı. Dışarıda görüş ayrılıkları başlamış, hani çıktığında benden yana tavır al diyerek bana mektuplar gelmeye başladı. Gerçekten çok dramatik bir şeydi, çok bozuldum buna. Dışarıdaki durumlardan hiçbir bilgim yok ama sanki bir haltız gibi mektuplar geliyor.

Çıktıktan sonra zaten çalıştım, 90'da çıktım, o zamandan beri hep çalışıyorum. Cezaevi sürecinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Gerçekten çok ağırıma gitti sahiplenilmemek. Yurtiçi bir şey yapamazdı, çok zayıftı zaten ama yurtdışından sembolik de olsa bir şeyler gönderilebilecek pozisyonları olduğunu düşünüyorum. Vardı ama yapmadılar. Bir de benim cezaevinde bulunduğum süre, tam Sovyetler Birliği'nin çöküp açıkçası resmi sosyalizmin dağılma süreci idi. O tabii acıklı bir süreçti; Romanya'da sosyalizme karşı ayaklandılar, Doğu Almanya'da filan, bütün bunlar ben Çanakkale Cezaevi'nde iken oldu. Orada komik bir anım var; bazı siyasetler var, bunlar sıkı Sovyetçi, Erdoğan Tatlav diye bir arkadaşımız vardı, şimdilerde kitaplar yazıyor, üretken de bir arkadaştır, Parti-Cephe fraksiyonlarından birisinin Merkez Komite üyesi, mesela Çekoslavakya'da gösteriler başladı, ben diyorum ki "Sıra Çekoslavakya'da," Erdoğan hemen atlıyor "Hayır, yanlış düşünüyorsunuz. Çekoslavakya'da bir şey olmaz" diyerek altyapısının ne kadar sosyalizan olduğunu, üretim araçlarının ne kadar kolektif olduğunu, böyle bir yerden dönüş olamayacağını filan anlatıyordu. Mesela bunun gibi TKP-B'liler var, onlarda Afganistan'da sosyalizmin ne kadar sağlam temelleri olduğunu falan anlatıyorlar. Biz Kurtuluş olarak Sovyetçi bir örgüt olmadık, hep mesafeliydik ama Stalin'le bağlarını tamamen koparabilmiş değildik. Stalinist yapı olarak algılanışımız örgütsel olarak katı ve sekter yapımızdan kaynaklanıyordu bence.

Ben 99'da Kazakistan'a gittim, orada çalıştım. Oralarda bir adam komünistse, bizde nasıl emperyalist, işbirlikçi dersin ya -olumsuz anlamda- orada komünist olmak öyle bir anlama geliyor. Ben komünist olduğumu söylediğimde "Sen kötü bir adama benzemiyorsun" diyenler oldu. Herkes komünizmi teorik olarak çok iyi biliyor ama bunun ülkelerinde uygulanabilir olmadığını da biliyorlar, yaşamışlar. Çok ilginç örnekleri var. Şimdiki kanım

Rus ve Marksizmi benim diyen adamdan on kat daha iyi bilir. Çünkü üniversitede ders olarak okumuş *Kapital*'i, Marksizmi filan ama antikomünist. Çok tartıştık kendisiyle, "Sen teorik olarak komünizmden bahsediyorsun ama böyle bir şey hiç olmadı ki" diyor. Onun dedesi varmış ben tanışamadım; Komünist parti üyesi İkinci Dünya Savaşı kahramanı filan. Adam, kendisine devlet tarafından verilen çok büyük ve lüks bir evi, "İhtiyacım yok" diye çok çocuklu bir aileye bağışlamış. Böyle insanlar var tabii o toplumda da. Devede kulak kabilinden var ama büyük bir çoğunluk, partili olma ayrıcalıklarını sonuna kadar kullanmış. Kazakistan'da en azından böyleydi, bütün köşe taşları eski komünist partililer tarafından tutulmuştu. Başta Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Komünist Parti'nin sekreteri ve şu anda ülkenin en zengin adamı. Bütün komünist parti yöneticileri şimdi kapitalist, eski komünist parti yöneticileri şimdi yönetici azınlık tamamiyle.

Sosyalist İşçi: Demokrasi lafta mı?

Cezaevinden çıktığında sende neler değişmişti?

Cezaevinden çıktım gene eski örgüt ilişkisi içerisine girdim ama örgüt üyesi olmadığımı söyledim. "Benden yöneticilik gibi bir şey beklemeyin ama faaliyete katılırım, katkımı veririm, elimden geleni yaparım ama çalışmak zorundayım, çalışacağım onun dışında da örgüte katkımı veririm" dedim. Zaten o sırada haftalık dergi çıkarılıyordu, adını bile unuttum. Sonra *Sosyalist İşçi* oldu, haftalık çıkıyordu. O zaman *Sosyalist İşçi* örgütlenmesi içinde olan bir arkadaşımız, ben ve İbrahim Karakaş bir şirket kurduk. Bu şirket bir yandan para kazanacak bir yandan da*Sosyalist İşçi*'yi çıkaracak, bu amaçla örgütlenmiş bir yerdi. Cezaevinden İsmet Abi ile birlikte çıkmıştım, ben askere gittim. İsmet Abi askere gitmedi onun için doğal olarak *Sosyalist İşçi* kadrosuna girmiş. Sonuçta biz orada faaliyete devam ediyorduk. Türkiye'de merkez komitesi olan bir örgüt yoktu artık ortada. Bir yayın grubu var ve yayın çıkarıyor, ben de onun bir kenarındayım. Dergiyi çıkarmaya devam ederken bir operasyon oldu. Niye yaptılar o operasyonu açıkçası çok da anlamış değilim ama bir afişleme sırasında birilerini aldılar. Bir anda herkes arazi oldu. Ben kaldım, bir iki arkadaşla dergiyi çıkarmaya devam ettim. O zaman *Sosyalist İşçi*'nin etrafında daha sonra hepsi profesyonel yayıncı veya televizyonlarda, gazetelerde genel yayın müdürü filan olan insanlar vardı. Sonra bunlar yavaş yavaş çekildiler. Faaliyet devam ediyor bir

şeyler oluyor ama sonuçta taş çatlasa elli veya yüz kişilik küçük bir grup. O arada Doğan Tarkan'ın Türkiye'ye dönmesi konuşuluyor, Nihat Sargınların Türkiye'ye döndüğü sıralar fakat o dönemde avukatımız sürekli Doğan Tarkan için "Gelmesin" diyor. Doğan'la da ben konuşuyorum genellikle. Her şey açık yapılıyor, illegal yapı filan yok, ben böyle bir şeyin içerisine girmeyeceğimi söyledim ama öte yandan gazeteyi çıkarıyorum, göbeğindeyim. Çünkü şunu biliyorum; öyle açık bir faaliyet içerisinde iken üç gün sonra toparlarlar gene cezaevindesin. Anlamsız geldi bana öyle bir faaliyet. Açıkçası üç-kişi beş kişi elli kişi oluyorsun gene bölünüyorsun, bu beni rahatsız etti. Sıkıntı verici bir şey, yaşamışız onları geçmişiz, yaşımız olmuş artık kırk. Böyle bir süreç içerisindeyken Doğan'ın Türkiye'ye gelme tartışmaları başladı. Yurtdışındaki arkadaşlar daha bir farklı, bizim o güne kadar oluşturduğumuz teorik çerçeve dışında bir başka yerlere gitmeye başladılar. Doğan da Türkiye'ye gelmek istiyor, sonunda Türkiye'ye geldi ve tartışmaya başladık. Çok farklı düşünüyoruz, çok farklı yerdeyiz. Doğan'la bir şeyleri tartışmak istiyorum en sonunda "Sen bunları benimle tartışma, Tony Cliff'le tartış" dedi. Tony Cliff'i tanımam etmem, ne tartışacağım? Rahmetlinin annesinin evindeydik, aynen böyle dedi. O noktada benim için bir şeyler farklılaştı. Çünkü onlar İngiltere'de Troçkist akımın parçası olmuşlar, bu bize açıkça söylenmiyor ama o tarafa çekilmeye çalışılıyor, böyle bir şey de benim çok aklıma yatmıyor açıkçası. Bazı tartışmalardan kaçıyorlar, sorun orada. Bizim kafamızda sorular var ama karşı taraf için bunlar çözümlenmiş meseleler. Okumuşlar adamın kitabını "Sen de kabullenirsen kabullen" gibi bir tavır var. Biz alışmamışız da böyle bir şeye, illaki her şeyi tartışıyoruz ya, işte o noktada yollarımız ayrıldı. Doğan bir tarafta kaldı, eski arkadaşların büyük kısmı girmedi o oluşumun içine. Doğanlar da daha sonra biliyorsunuz DSİP oldular. Açıkçası beni rahatsız eden şey, belki siyasetin bir parçası bu bilmiyorum, hep kafamda tartarım. Bazı arkadaşlar "Bu A" diyorlar, haklılar, aradan on yıl geçiyor "Bu B" diyorlar gene haklılar. Türkiye'de bunun en tipik örneği Doğu Perinçek'tir. Biliyorsunuz Doğu Perinçek bir oraya savrulur, oradan gider tam 180 derece tersine ama o hep en haklıdır en doğrudur! Bizim içimizde de Doğan bir şey savunuyor, diyelim, haklı! Doğan daha Türkiye'ye gelmeden mesela bizim içimizde şöyle ayrışmalar oldu; "CHP'ye destek" dediler. Ben hayatım boyunca CHP'ye oy vermedim, hayatımda asla CHP çizgisine destek olmadım. Ya boykottur benim tavrım ya da kendi adayımızı çıkarınız. Biliyorum Kurtuluş geleneği içerisinde bazı

taşra yerellerinde bu tür şeyler olmuştur, ben olmadım. CHP çizgisine destek olalım derken en sonunda DSİP, Tayyip'e destek verdi. Geçmişte burjuva demokratik devrimin derinleşmesi ile bağlantılı klasik destekler olmuş ama mesela İran'da TUDEH Humeyni'yi desteklemiş, Humeyni iktidara gelince almış eline sopayı hepsini kesmiş. Böyle örnekler de var. Politika böyle bir şey, politika yaparken çok iddialı olmak gerekiyor, Doğu bloğunda böyle yapılıyor belki, bilmiyorum.

Doğan demokrat mıydı? Çok demokrat olduğunu düşünmüyorum. Türkiye İşçi Partisi'nden geldiği için daha bir örgüt terbiyesi almış, hiyerarşi içerisinde daha çok çalışmış bir adam. Kurtuluş'un içerisindeki diğerlerine göre o yaşamının getirdiği bazı özelliklere sahip belki ama hiçbir şekilde örgüt içi tartışma, demokrasi gibi özelliklere sahip olduğunu düşünmüyorum. Neden böyle düşünüyorum? Şadiye'nin 12 Eylül'den sonraki örgütümüzden ayrılması çok önemlidir: 1984 yılıydı, Doğan Türkiye'ye geldi, Kadıköy'de bir arkadaşımın evinde İsmet Abi ve Doğan'ı buluşturdum. Çok rahat, iyi bir evdi. Şadiye ile ben de gidiyoruz. 83 Konferansı üzerine İsmet Abi ve Doğan tartışıyor; Şadiye ile ben de çoğu zaman katılıyoruz bu tartışmalara. Yoğun bir tartışma ortamı var, İsmet Abi'nin kendine özgü bir takım görüşleri var, kadın sorunu konusunda falan çok farklı görüşleri var. İsmet Abi sonraları çok farklılaştı ama o dönem açıkçası Stalinist bir kafa yapısı vardı. Buna karşılık Şadiye de anti Stalinist görüşlere sahip biri ve benim olmadığım bir gün Doğan'a "Karadenizli arkadaşlarla galiba aynı örgütte olacağız, öyle gözüküyor ama benim gördüğüm Karadenizli arkadaşlar sonuçta bir cemaat ve açıkçası bizim şu anki yapımızdan çok daha kalabalık gelebilirler. Bu olabilir ve örgütte İsmet Abinin savunduğu görüşler ağırlık kazanabilir. Böyle bir durumda ne olacak?" diyor. Doğan, "Sen merak etme ben farklı bir görüşün örgütü ele geçirmemesi için gerekli her tür tedbiri aldım" anlamında birşeyler söylüyor. Şadiye o akşam geldiğinde, aynen "Siz de aynı kafada insanlarsınız" dedi ve gitti. "Demokrasi demokrasi diyorsunuz, adam çoğunluk olacak alacak örgütü, işime gelmiyorsa çeker giderim ama örgüte ipotek koyan Doğan'ınki gibi bir anlayışla asla yürümem, alın örgütü başınıza çalın" dedi ve terk etti örgütü biliyor musunuz? Yıl 84'tü. Sosyalist demokrasi bilmem ne anlatılıyor, hikâye. Mahir'in bize yazdığı bir laf vardır, "Siz örgütte darbe yapmaya kalktınız, ele geçirmeye kalktınız ama yakalandınız, asılacaksınız!" aynen bunu yazdı. "Darbe yapmaya kalkan asılır" dedi yani. Şimdi herkes anlatıyor sosyalist demok-

rasi falan filan da böyle şeyler oldu... Burhan (Nasır), şimdi İngiltere'de, 84 yılında biz geri çağırılıyoruz, 84 yılında şu kararlar alındı: "Geçici Komite diye kendini tanımlayan örgüt TKKKÖ'ne geri gelebilir ama sadece 12 Eylül'den önce üye olanlar üye kimliği ile gelebilir." Bizi geri çağırdılar ama biz de"O zaman sizden de sadece 12 Eylül'den önce üye olanların üyeliği kabul edilsinya da bizim yeni üye olan arkadaşlarımızı da üyekabul edin" dedik, "Olmaz" dediler. 12 Eylül'den önce üye olan sadece dört kişiydi, o dört kişi üye olarak dönebilir geri kalanlar sempatizan olarak gelir. Ama sen çapını genişletmişsin, üretmişsin. Bu tartışmalar devam ederken Nasır geldi, dönmemizi istedi. "Şu anda bir biz varız, muhalefetiz, bir de merkez var ama siz geldiğinizde çoğunluk oluruz, merkezi devririz" dedi. Ben kişi olarak en fazla Mahir'i kendime yakın hissediyorum, Mahir merkezde, bana en uzak olan grupla birleşeceğim Merkez'i yiyeceğim! "Olmaz böyle ilkesiz bir şey" dedim, yanaşmadım. (2015'te görüştüğüm Nasır, o konuşmada merkez hizbi devirmekten değil, örgüt içi demokrasi mücadelesini birlikte vermeyi kastettiğini söyledi.) Hep ayak oyunları, insanların garip bir şekilde yönetici olma isteği var, bunu gördüm sol içerisinde. Küçük olsun benim olsun. Açıkçası yıldım bu anlayıştan. Cezaevinde başlamıştı zaten bu sorgulamalar. Mesela bir ÖDP olayı olmuştu, çok gaza geldim o süreçte. Doğan'dan ayrıldıktan sonra Göztepeli Ali Öztalaslı, Saruhan Oluç, ben, birkaç arkadaş daha bir araya gelsek de bir halt olacaksa olsun, toplumsal muhalefet odağı olabilelim gibi şeyler düşünürken o sırada Geleceği Birlikte Kuralım (GBK) olayı çıktı. Dev-Yol dışında bunun içerisinde Bozkurt Nuhoğlu filan ve bir takım başka kişiler de var, eski TEP'li olan bir kısım işçiler de var, biz bu oluşumla takılmaya başladık. Ve ben GBK'nın İstanbul saymanıyım. GBK içinde tartışmalar başladı, orada da iki grup vardı. Bir grup "Ya kardeşim bu yine Dev-Yol örgütü olacaksa olmasın. Birileriyle birlikte olalım. Bir halt olacaksak solun geri kalan kısmıyla da bir şeyler yapalım" diyenler vardı. Mesela Bülent Forta öyleydi. Bir de tabii Oğuzhan vardı, hep tetikte... Ama giderek onlar içerisinde de birileriyle görüşme fikri ağır basmaya başladı. İşte o zaman BSP ile görüşmeler de konuşulmaya başlandı çünkü onların içerisinde de daha geniş bir platform olmasını isteyenler var. Önce ufak komiteler şeklinde olan görüşmeler giderek kitlevi görüşmelere dönmeye başladı. Kadıköy'de ve Mecidiyeköy'de büyük toplantılar oldu. Ondan sonra da malum ÖDP'yi kurma kararı alındı.

ÖDP sürecini nasıl yaşadın?

Kurulurken çok coşkulu yaşadık. Ben Beyoğlu üyesiydim, her toplantıya da gidiyordum, eylemlerine katılıyordum ama o kadar çok kaşar, o kadar çok şöhret meraklısı zıpçıktı var ki; Beyoğlu da en malum yerlerden biri. Bir toplantı oluyor, çıkıyor adam konuşuyor, konuşma şehvetine kendini kaptırmış vaziyette, o buna, diğeri ona gol atmak derdinde, ben de öyle izliyorum ne oluyor diye. Dertleri ne? Dert birilerini silkelemek, klasik eski şeye döndük yani. Ortada yapılan pek iş de yok. Açıkçası yavaş yavaş soğumaya başladım. Eylem olduğu zaman gidiyorum, ondan sonra bir girdi Kurtuluş'la Dev-Yol kapışması, ben o zaman aldım şapkamı "Hadi eyvallah" dedim. Ondan sonra siyaset yapmaya yeltenmedim bile. Zaten 99'da yurtdışına gittim, 2006'da geldim.

Geçmişte Kurtuluş'un Türkiye'de bir gerçekliği vardı. Çok büyük değildi ama Türkiye'deki en büyük üç veya dört siyasetten biriydi Kurtuluş... Özellikle bazı arkadaşlarımı gördüğümde çok sevinirim, onları iyi görmek beni mutlu eder. Bir sorunları olduğu zaman destek olmaya çalışırım. Ama siyasi olarak ne yaptıkları beni çok fazla ilgilendirmiyor şu anda.

Senin eklemek istediğin şeyler var mı?

Açık söyleyeyim bu görüşme teklifi geldiğinde önce hazırlanıp gideyim diye düşündüm sonra bundan vazgeçtim. Niye? Çünkü hazırlandığımda ister istemez bir şeyleri daha bir kurmaya başlıyorsun, onu için bunu yapmayım dedim. Kafamdaki Kurtuluş imajını anlattım ama sonuçta "Kurtuluş içerisinde olduğun için pişman mısın?" diye sorsalar, "Hayır, hiç pişman değilim, mutluyum." Bilinçli bir tercihle girdim bu hareket içerisine, tabii ki olumsuzluklar da yaşadığım olmuştur ama yaşama katkıları açısından baktığımda olumluluklar katmıştır bu süreç, ben böyle düşünüyorum. Kişiliğim üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Belli değerleri paylaşmışımdır. Hayatımın büyük ölçüde doğru yaşanmış bir dönemidir. ■

İŞÇİ DÜNYASI

• ONBEŞ GÜNLÜK SİYASİ GAZETE •

1 EYLÜL

Günün ve Geleceğin Güvencesi İşçilerin Gelişen Mücadelesidir

● Grevlerin yanısıra, grevlerden daha çok ve yaygın bir şekilde tabandan fışkıran ve öncü işçilerin inisiyatifinde gelişen çeşitli eylem biçimlerine başvuruluyor.

● Yemek boykotları, bordroları hükümete postalamak, servislere binmemek sakal bırakmak,kafalarını kazıtmak, yalın ayak yürümek, toplucu vizeye çıkmak, fazla mesaiye kalmamak, gibi eylemler dikkat çekici boyutlarda.

● İşçi hareketi kendiliğindenci ve ekonomik nitelikte gelişmekle birlikte politikleşebilecek temellere de sahip bulunuyor.

İŞÇİ hareketinde belli bir canlanma ve yükseliş görülüyor. Geçen yıl ve bu yılın ilk yarısına ilişkin veriler bunu ortaya koyuyor. Grevler ve grevdeki işçi sayısının artışının yanısıra grev dışı daha değişken değişkenlerin artmasının çeşitli eylem biçimlerinde artış ve yaygınlaşmış olduğu görülüyor. Grevlerin yanısıra, grevlerden daha çok ve yaygın bir şekilde tabandan fışkıran ve öncü işçilerin inisiyatifinde gelişen çeşitli eylem biçimlerine başvuruluyor. Yemek boykotları, bordroları hükümete postalamak, servislere binmemek sakal bırakmak,kafalarını kazıtmak, yalın ayak yürümek, toplucu vizeye çıkmak, fazla mesaiye kalmamak, gibi eylemler dikkat çekici boyutlarda. İşçi hareketi kendiliğindenci ve ekonomik nitelikte gelişmekle birlikte politikleşebilecek temellere de sahip bulunuyor.

çevrilmiş haliyle de olsa yeniden yaşanan grev hakkı 1984 ve 1985 yıllarında çok yaygın olarak kullanılmış değil. 1986 yılında grevdeki işçi sayısında bir artış görülüyor ama esas büyük artış 1987 yılında gözle çarpıyor. Çünkü yeni getirilen düzenleme çerçevesinde toplu sözleşmeler esas olarak tek işçi sahsına toplu iş sözleşmesi bağıtlandığı 1989 yılında bu sayı 1 milyonu geçecek. 1987 yılında bir önceki yıla göre grev sayısında 15 kat artışın grevdeki işçi sayısında da yaklaşık 13 560 grevci işçi. Bu durumda kamu işyerlerinde 700 bin, özel sektör işyerlerinde ise 350 bin işçi adına toplu sözleşmelerin bağıtlanacağı görecek yıl, 1989 işçi hareketi açısından

Bak: 07/04

MESS Yine İşçi

METALURJİ işkolunda yaklaşık 145 bin işçinin örgütlü olduğu diğer sendika MESS ile yapılacak grup sözleşmelerinde uyuşmazlığa düştü.

OTOMOBİ GENEL B

"Türkiy Bugün Sol Bir Konfede Boşluğu

İşçi Dünyası'nın yapılan görüşmelerinde yönelik gelişti

İlhan Dalkıl

Büyüyen "Pasta İşçilerin Payına

SAİM KOÇ

Görüşenler: Gönül Erterzi, Korkut Akın

Görüşme Tarihi: Temmuz ve Ağustos 2016

Seni tanıyabilir miyiz?

10 Haziran 1946 yılında Balıkesir'in Çandır köyünde dünyaya gelmişim. Birkaç aylıkken babam memur olduğu için Akhisar'a tayini çıkmış. Bütün çocukluğum Akhisar'da geçti. Liseyi bitirene kadar Akhisar'da kaldık. Dört çocuklu memur bir ailenin üçüncü çocuğuyum. Kasaba hayatı olduğu için çok dolu dolu geçen bir çocukluğum oldu diyebilirim. Bütün çocukluğum sokaklarda geçti. Yaramaz bir çocuk olduğum söyleniyordu. Son derece sosyal, her şeye burnunu sokan, okul hayatı boyunca okulda herkesin tanıdığı, bildiği biriydim. Tiyatroya ilgim vardı, oyuncu olmayı hayal ediyordum o yüzden sene sonları okulda düzenlenen oyunların içinde mutlaka yer alırdım.

İki hocamın, devrimci görüşlerle tanışmam ve bu doğrultuda adım adım ilerlemem konusunda çok etkisi oldu. Bunlardan biri felsefe, diğeri de kimya derslerine giriyordu. Kimya derslerine giren hocamız aynı zamanda yüzbaşıydı ve Hava Meydanı Komutanı'ydı. Her iki hoca da Marksistti, doğal olarak da ateistti. Bense dindar sayılabilecek bir aileden geliyordum, bunun da etkisiyle ateizm aklıma yatmıyordu. Bu hocalarımla ilişkim giderek sıklaştı, samimileşti, ben merak ettikçe onlar anlattılar, derken İslâmiyet'i sorgulamaya başladım. Daha sonra Tanrı kavramını sorgulamaya başladım. Devrimci hareketin etkisiyle devrimci olmuş bir insan değildim, okuyarak,

tartışarak, adım adım bir şeyleri sorgulayarak geldiğim bir noktadır benim için Marksist düşünce.

Bütün çocukluğum sokaklarda geçti

O yıllarda bu eğilimi oluşturan toplumun dokusunu hatırlayabiliyor musun?

1960 darbesinden sonraki 61 Anayasası'nın getirdiği görece bir özgürlük ortamı vardı. Sol hareketin yıllardan beri ilk defa açığa çıktığı, yavaş yavaş kendini meşrulaştırdığı bir dönem. Sol, özellikle TİP'in varlığıyla toplumda yavaş yavaş konuşulmaya başlanan bir realiteydi. Dolayısıyla sosyalizmi merak edip ne olduğunu öğrenme çabası da son derece anlaşılır. Özellikle gençlik dinamizmini de ekleyecek olursak yeni bir şeyle karşılaşıyorsun ve Marksist olduklarını söyleyen iki hoca ile tanışıyorsun, yanlarında sigara içebiliyorsun, böylesine hiyerarşiyi ortadan kaldıran bir ilişki içindesin. Eşit bir ilişki içinde sana bir birey olarak yaklaşıyorlar. Bunların benim üzerimde etkisi çoktur, özellikle Marksizme adım adım ilerlemem konusunda. O günlerde sol kitaplar son derece azdı, çoğu da romandı. Okuduğum kitaplar ve hocalarımla yaptığımız sohbetler sayesinde bu dünya görüşü ile tanıştım diyebilirim. Benim için bir şanstı o iki hocanın varlığı.

Babanın dindarlığı ve seni de o yönde etkileme çabaları sendeki bu gelişmelerle birlikte aile içinde çelişkiye neden oldu mu?

Babam dindardı ama gerici değildi. Mesela 65 seçimlerinde TİP'e oy vermişti. Hatta daha sonra, ben 71'de cezaevindeyken Deniz Gezmişlerin idam edilmemesi için annem, Ankara'ya kadar bir yürüyüş örgütlemeye kalkmış, babam da Cumhurbaşkanı'na, Başbakan'a, Adalet Bakanı'na mektuplar yazmış ve yollamıştı. Bu anlamda hayatları boyunca en azından demokrat çizgide oldular diyebilirim; bu da benim şansımdı.

Ekonomik olarak nasıl bir aile yapısıydı?

Orta halli diyebiliriz çünkü lojmanda oturuyorduk. Kira vermediğimiz için tek maaşla dört çocukla geçinebiliniyordu. Çok sıkıntı çektiğimizi söyleyemem; zaten kasaba hayatı nispeten daha ucuz. Çok masraf yoktu, kira da olmayınca sıkıntısız yaşadık. Ama üniversitede aynı zamanda çalışarak bir taraftan destek olmaya gayret ettim; çünkü babam maaşından keserek

para gönderiyordu. Daha sonra küçük kardeşimi de okuttu. Ablam kız çocuğu olduğu için ilkokuldan sonra sanat okuluna gönderdiler çok istemesine rağmen daha sonra da okutmadılar. Ağabeyim zaten okumadı, ortaokuldan sonra bıraktı. Ailede okuyan ben ve benden sonra gelen kardeşim oldu.

Bu arada kız arkadaşlarınla ilişkilerin nasıldı?

Küçük küçük flörtlerimiz vardı. Sokaklarda buluşup görüşmek, gece çaktırmadan evden çıkıp sokaklarda görünmemeye çalışarak buluşmalar oluyordu.

Lise bittiğinde TİP'e üye oldum

Üniversite seçimin nasıldı?

Lise sona geldiğimde Marksist öğreti ile epey hemhal olmuş ve hayatı farklı bir şekilde yaşamaya da başlamıştım. Lise bittiğinde TİP'e üye oldum. Böylece politik hayatım da başladı. O zamanlar öğrenciler okul seçerdi, sınavda aldığımız puana göre okulu seçerdik. Benim puanım oldukça iyiydi, birçok okula girebilme şansım vardı. Fakat ben aynı zamanda çalışmak zorundaydım. Seçimimi bir meslek düşünerek yapmadım. Kolay okuyabileceğim okul hangisi olabilir diye baktım. İzmir'de o zaman İktisadi Ticari Bilimler Fakültesi diye bir okul vardı, oraya kaydımı yaptırdım ve oradan mezun oldum.

Üniversite yılları nasıl geçti?

Aynı kasabadan iki arkadaş üniversiteye başladık. Birlikte bir ev tuttuk, Konak'ın üstlerinde bir yerde, salaş, iki odalı mutfaksız bir evdi. Hem büyük şehrin büyüleyici etkisi hem üniversite hayatının özgürlüğü, bir şaşkınlık yaşıyorsun. Sol hareketin Türkiye'de yavaş yavaş kendini hissettirdiği dönemdi. İster istemez o hareketin içinde buldum kendimi. O yıl Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) Devrimci Gençlik Federasyonu'na (Dev-Genç) dönüştü. Okulda derneği kurduk. İkinci sınıfta onun başkanlığına seçildim. Üçüncü sınıfta okulun öğrenci cemiyeti başkanlığı ile Dev-Genç'in 5 kişilik Bölge Yürütme Kurulu'na seçildim. Dolayısıyla İzmir'deki okul hayatım sürekli devrimci hareketin faaliyetleri içinde geçti diyebilirim. Dersler çok sonra geldi.

Dev-Genç örgütlenmesi içinde faaliyet yürütürken okul sakin miydi?

Çok sakin değildi. Aynı zamanda faşistlerin de örgütlendiği bir dönem olduğu için sık sık çatışmalar yaşanırdı. Üniversitenin neredeyse tamamında devrimciler hâkimdi o dönem ama az sayıda da olsa faşistlerle zaman zaman çatışmalar olabiliyordu.

TİP üyeliğim kaldı ama çok da ilgilenmedik çünkü neticede o dönemde TİP ve Dev-Genç aynı çizgide ilerleyen örgütler olmadığı için ayrışma yaşanmıştı. TİP'ten arkadaşlarım vardı tabii ki. Akhisar'a zaman zaman tatile geldiğimde TİP'e gidiyordum, oradan arkadaşlarla konuşuyorduk ama oradaki hareketin kendisi de Dev-Genç çizgisine gelmişti. O dönemde Dev-Genç, sosyalist şiarlar yerine daha çok anti-emperyalist bir bakış açısıyla kendini kurgulamıştır diyebilirim. Amerikan 6. Filo'su İzmir'e geldiğinde filoya karşı yürüyüşler yapılırdı. İlk gözaltına alınmam bu yürüyüşler sırasında olmuştur.

TİP ve Dev-Genç arasındaki ayrışmanın temel nedeni ideolojik farklılıklar mı? Dev-Genç'in çekim merkezi olma nedeni nedir?

O dönemde Dev-Genç olarak sahip olduğumuz düşünceler, TİP'in savunduğu görüşlerle ayrıştıkça ister istemez uzaklaşmaya ve kendi kitleselliğini sağlamlaştırmaya bakıyorsun. Ama bizim daha sonra mesela 70'li yıllardakinden farklı yanımız şuydu: Devamlı bir kitle hareketinin içinde yer aldık. Özellikle Ege ve Karadeniz Bölgelerinde yoğun çalışmalar oldu. Tütün üreticileri mitingleri oldu. Aynı zamanda köylü hareketinin de yükseldiği dönemdi o dönem. Dev-Genç de bu hareketler içinde hep yer aldı zaten. Ben de yaz tatillerinde köy çalışmalarına katıldım. Ailemi çok az ziyaret ederdim daha çok köylerde geçerdi hayatımız. İzmir, Aydın, Muğla, Manisa'nın hemen hemen bütün köylerini dolaştığımızı söyleyebilirim. Cebimizde para yoktu ama köylüler zaten besliyordu bizi. Bazı köylerden kovulduğumuz da oldu tabii.

Ne yapıyordunuz?

Tabii o yöreyi tanıyan arkadaşlarla dolaşıyorduk. Gece o köylerde kalırdık, sabah toplayabildiğimiz kadar köylüyle köyün kahvesinde oturup sohbet ediyorduk, Türkiye'nin gerçeklerini anlatmaya çalışıyorduk. Emperyalizmin bu ülkeyi nasıl sömürdüğünü, o bölgenin sorunları neyse o sorunlarla da birleştirerek Türkiye'nin gerçeklerini anlatmaya çalışıyorduk. Biraz bi-

linçlendirme çalışması gibi çalışmalardı bunlar ama her miting öncesi köylere dağılırdık. Gidenler köylüyü mitinge taşımakla sorumluydu. Mitingler de doğrudan doğruya onların sorunlarına odaklı mitingler olurdu zaten. Mesela tütünde yaşanan sorunlar dillendirilirdi. Kendisini doğrudan ilgilendiren bir şey olduğu için ahali bu hareketin içinde daha kolay yer alabiliyorlardı. Biz de biraz ortada duran, biraz tereddüdü olanlar varsa onları mitinge gelme konusunda ikna etmeye çalışıyorduk.

Dev-Genç nerede bir kitle hareketi varsa oradaydı

Herhangi bir baskı oluyor muydu?

Faşistlerin hâkim olduğu yerler oluyordu zaman zaman. Bazı köylerde faşist hareketin etkisi altında kalmış insanlar olabiliyordu, onlarla gergin tartışmalar filan çıkabiliyordu. Bazen köyün tamamı gerici, faşist olabiliyordu ama içinden görece iyi insanlar da çıkıyordu. Köyün içinde değil ama köyün dışında bize erzak getiriyorlardı. Kitlesel hareketlerin yoğun olduğu ortamlarda yetiştik, yoğrulduk, şekillendik.

Daha çok köylü hareketi mi vardı?

İşçi hareketleri de vardı. Mesela İzmir'de Tariş Direnişi oldu. Direnişi başlatan Dev-Genç değildi ama Dev-Genç zaten nerede bir kitle hareketi varsa onun içinde yer almaya özen gösteren bir hareketti. Tariş'te çalışan işçilerle ilişkilerimiz vardı. Mesela ben önemli bir zamanımı vermişimdir. Gecekondu evlerinde 15-20 işçi ile eğitim çalışmaları yapardık. Daha sonra onların her biri Tariş Direnişi içinde aktif rol alan insanlardı. Dev-Genç işçi hareketi içine girmediyse de böyle dolayımlı bir etkisi oldu. Yükselen bir harekete denk geldik aslında. Zaten parti değilsin, bir derneksin. Nasıl bir çalışma yapılacağı konusunda hiçbir fikrin yok. Geçmişten gelen bir tecrübe aktarımı yok. El yordamı ile yapılan şeylerdi. O dönemde kitle hareketlerinin yükselmesi bizi kitleyle otomatik buluşturdu, el yordamıyla da oralarda çalışmalar yaptık. Kitleleri tanımak açısından, onlarla nasıl ilişki kurulacağı anlamında bir deneyim kazandırdığını, bizi çok beslediğini söyleyebilirim. 70 kuşağı biraz daha şanssızdır bu bakımdan. Daha çok kenarında yer almıştır, kitlelerle buluşmak daha ender durumlardı ama bizim kuşak için öy-

le değildi. Dev-Genç'in tek başına yaptığı mitingler daha azdır. Büyük kısmı sendikalar tarafından örgütlenen mitinglerdi. Bu hareketlere belli bir bilincin taşınması açısından Dev-Genç'in bir fonksiyonu oldu. Hem Dev-Genç'li kadrolar bir anlamda olgunlaştılar ve geliştiler hem de kitleler bir anlamda sosyalist bir düşünceyle buluştu. Sadece kendi talepleriyle sınırlı hareketler olarak değil, farklı bir bilinç taşıma konusunda ne kadarsa o kadar bir etki yarattı diyebilirim.

15-16 Haziran eylemi doruk noktasıdır. Ben de o sırada yanılmıyorsam Ayvalık'ın köylerinde dolaşıyordum. İşçi hareketinin ayaklanması olarak nitelendirilebilecek bir direnişti. Dev-Genç, Türkiye'nin birçok yerinde kabaran kitle hareketleri içinde yer almaya, onlarla buluşmaya çalışıyordu.

İşçi ve köylünün temel talepleri neydi?

Tamamen kendi özgün talepleri vardı aslında. Bunlardan daha devrimci olan toprak işgalleriydi. Bir anlamda toprağa sahip çıkmak radikal bir eylemdi. Ege'de de toprakların büyük bir kısmı büyük toprak sahiplerinin elindeydi. Geriye kalan son derece az kısım da küçük çiftçinin elindeydi. Büyük toprak sahiplerinin hegemonyası vardı o dönemde batıda. Dolayısıyla yükselen devrimci hareketin, TİP'in, sol hareketlerin kitlelerle tanıştığı bir dönemdir 71'e kadar olan dönem ve bu dönemde de en radikal talep, işgalle sonuçlanan toprak talebidir. Onun dışındakiler; tütünün taban fiyatlarının daha yüksek olması gibi kendi somut ihtiyaçları üzerinden örgütlenmiş eylemlerdi. Bu eylemlere katılım beş, on bin gibi sayılara ulaşıyordu. İçlerinde genellikle otuz kırk kadar Dev-Gençli olurdu. Bu eylemler Dev-Genç kadrolarına çok deneyim kazandırdı. Gençlik hareketinin yükselişi ile kitle hareketleri denk düştü o dönemde.

Gençlik hareketi, dünya çapında 68 Hareketi'nin etkisiyle gençlerin sokağa döküldüğü ve sisteme itiraz ettiği bir hareketti. Türkiye'de de bu konjonktür içinde böyle bir gelişmenin yaşandığını söyleyebiliriz. Kitle hareketleri de bu dönemde yükseldi. Tabii bunda 61 Anayasası'nın görece rolü olabilir ama konjonktürel bir buluşma demek bana daha doğru geliyor. Çünkü Dev-Genç neticede üniversite öğrencileri üzerinde yükselen bir hareket ve kitle çalışmasının ne olduğu hakkında bir fikri yok. Kitleler nasıl örgütlenir, nasıl harekete geçirilir, hiçbir fikri yok; bu kadar geniş kitle hareketlerini örgütleyebilecek bir potansiyele de sahip değil zaten. O nedenle Dev-Genç'in

bu hareketlerin öncüsü olduğunu söylemek fazla abartmak olur. Bu hareketlerin Dev-Genç kadrolarına çok şey katmıştır ama Dev-Genç kadrolarının da o hareketlerin daha dinamik bir hale gelmesinde rolü olmuştur. Böyle karşılıklı etkileşimden bahsedebiliriz ama önderlik fazla iddialı bir laf olur.

61 Anayasası'na bakışı nasıldı Dev-Genç'in?

Başlı başına böyle bir değerlendirme yapıldığını hatırlamıyorum. Ama o zamanlar 61 Anayasası, toplumda genel olarak ilerici bir anayasa olarak algılanmıştır. Doğruluk payı da var bunda. "Neden?" derseniz, özellikle 65 seçimlerinde TİP'i parlamentoya taşıyan seçim sistemi, toplumun bütün kesimlerinin parlamentoda kendisini ifade edecek bir olanak sunuyordu. Bu nedenle de bugünkü seçim sistemi ile kıyaslanmayacak kadar demokratik bir sistemdi. Diğer taraftan bu Anayasa ordunun iktidar üzerindeki etkisini artıran Milli Güvenlik Kurulu gibi düzenlemeler getirdi. Daha sonra bunlar, diğer darbelerin de zeminini hazırlayan şeyler oldu. Ama "Görece bir özgürlük ortamı yarattı mı?" diye sorarsanız, evet. Tabii ki bundan da TİP parlamento deneyimini yaşamış oldu.

Siz Dev-Gençliler olarak kendinizi geliştirmek için ne tür çalışmalar/okumalar yapıyordunuz?

Bir araya geldiğimizde dünyada olan biten devrimlerin tahlillerini kendi aramızda yapıyorduk. Sol yayınlar yavaş yavaş çıkmaya başlamıştı ama yeterli değildi. Okuduğumuz her yeni kitap ufkumuzu açtı. Tartışmalar yapmaya başladık. O sıralarda ayrışmalar da başlamıştı. Doğu Perinçek'in başını çektiği *Aydınlık* dergisi yazarlarının büyük bir kısmını kapsayan farklı görüşler gündeme geldi.

Aydınlık çevresinde hem sınıfsal köken hem de eğitim bakımından daha nitelikli ailelerden gelen kişilerin olduğu söylenir. Doğru mu?

Evet, entelektüel, militan olmayan kesimin daha çok toplandığı, daha çok köylülükle ilgilenen insanların bir araya geldiği bir hareketti. Bu tarafta teori ile ilgilenen insanlar da vardı elbette ama daha çok militan diyebileceğimiz kesimdi. Sokakta, mitinglerde, köylerde dolaşan insanların da yer aldığı hareketti. Karakteristik özellikleri açısından bakarsak böyle tanımlayabiliriz. Biri entelektüel birikimi etrafında toparlamış ama hayatla bağları za-

yıf, diğeri ise daha yaygın, geniş, etki alanı daha büyük olan ama entelektüel birikimi de kendi içinde kalan bir hareketti.

Dev-Genç Genel Yönetim Kurulu üyesiydim

Bireysel yaşamın açısından o dönem toplum yapısını da algılayabilmek için, kadın-erkek ilişkileri, giyim-kuşam nasıldı? O dönem hangi gazete ya da dergileri takip ederdiniz?

Erkek egemen bir anlayışın o dönem de hâkim olduğunu söyleyebilirim. O sıralar çıktığım kız arkadaşımla iyi bir ilişkimiz vardı ama arkadaşlarımdan eleştiri aldığımı hatırlıyorum.

Ne tür şeylerdi?

Milletin ortasında en fazla masum bir el ele tutuşma olabilir. Buna benzer şeyler eleştirilirdi. Tam bu olmasa da aklımda kalan böyle. Daha romantik duran bir ilişki görüntüsü vermenin bir devrimciye yakışmayacağı doğrultusunda bir eleştiri olmuştu. Erkek egemen anlayış çok farkında olmadığımız bir şeydi.

Mesela yönetim kadroları arasında kadın yoktu. Aynı zamanda ben Dev-Genç Genel Yönetim Kurulu üyesiydim, Ankara'da zaman zaman toplantılar olurdu, orada da kadınların son derece az olduğunu hatırlıyorum. Toplantıya kadınlar da katılıyordu ama bunların önemli bir kısmı izleyici, çok azı yönetim kurulu üyesiydi. Kimler vardı kadın olarak, hafızamda yer etmiş değil ama militan kadınlar vardı. Dev-Genç'in Ertuğrul'dan önceki Genel Başkanı Atilla Sarp'ın ablası oldukça militan bir kadındı ama hareket içinde hiyerarşide bir yer işgal etmiyordu. Erkek egemen ideoloji sadece erkeklerin dayattığı bir şey değildi, kadınların da gönüllüce kabullendiği, içselleştirdiği bir dünya görüşü olduğu için zaten kimseye de ters gelmiyordu bu durum o dönemde.

Daha genel toplantılarda belki olmayabilir ama daha yakın arkadaşlık sohbetlerinde kadınların farklı itirazları oluyor muydu? Özel alanlar konuşulabiliyor muydu?

Hiç hatırlamıyorum böyle konuşmalar yapıldığını. Yani kadınların da itiraz ettiğini hatırlamıyorum. Şahit olduğum, bende iz bırakan böyle bir şey

yok. Hatırladığım, kadınlığa ilişkin nesnel durum kadınlar tarafından da erkekler tarafından da son derece doğal kabul ediliyordu.

İzmir'in dokusu diye bilinen doku üniversite hayatına ve devrimci arkadaşlarınıza yeterince yansımamış da diyebilir miyiz?

Diyebiliriz tabii. Devrimcilerin kendi içinde yarattığı bir kültürden bahsedebiliriz, kılık-kıyafetine varıncaya kadar yansıyan bir kültürden. Örneğin parka, postal gibi devrimci olduğunu dışınızdaki insanlara gösterecek tarzda giyim kuşama yansıyan bir hayat yavaş yavaş kendi kültürünü yaratmaya başladı diyebiliriz. Bu biraz bu dünyada olup biten şeylerin bilgisine ulaştıkça, yeni kitaplar çıkmaya başladıkça özellikle Latin Amerika devrimleri ile ilgili kitaplar okundukça oradaki gerilla hareketinin belli koşullarının zorunlu kıldığı şeylerin buraya eklemlenmiş haliydi. Benim üniversite dönemimin bütünü neredeyse postalla geçmiştir. Öğrencisin, ne alaka değil mi? Parka ile geçmiştir ve parkası olmayan sanki eksik hissediyordu kendisini. Mitinglere baktığınızda dünya kadar parkalı insan görürdünüz. Üniversiteye gelene kadar farklı ülke edebiyatlarından beslenirdim ama üniversite hayatım başladığında sadece sol kitaplar okudum. Çünkü yeni yeni kitaplar çıkıyordu birini bitirip öbürüne geçiyor, hararetli tartışmalar yapıyorduk bir taraftan ama o da seni daraltan bir şeydi. Tek bir damardan beslenmeye başlamıştık. Mesela Troçki ile ilgili tek bir kitap okumadan Troçki düşmanı filan oluyorsun! Onun fikirlerini anlatan değil onu eleştiren kitaplar okuyorsun. Sen de benimsiyorsun. Devrimci müzikler dinliyorduk ama o dönemin dünyaca ünlü Rock gruplarını dinlerdim ama ne kadar bilinirdi? Bilinmezdi, pek paylaşmazdım. Belki uygun olmayabilir diye mi düşündüm?

O dönemki kız arkadaşınla yollarınız belli ki ayrılmış, ayrılmada temel etken sözünü ettiğin eleştiriler mi oldu?

O tıp fakültesinden mezun oldu. Ben cezaevindeyken ziyaretime geliyordu her hafta. Sonra Erzincan'a tayin oldu. Biz de Mamak'a götürülmüştük. Biraz mektuplaştık. Bize istenen cezalar 13-15 sene gibi bir şeydi. Ceza alacağımızdan neredeyse emindik. Flört ettiğiniz insanın bu kadar uzun zaman sizi beklemesini isteyemezsiniz.

12 Mart muhtırası sonrasında cezaeviyle tanıştım

Cezaevine girişin nasıl oldu?

12 Mart Muhtırası ile birlikte arananlar listesine girdim. Listeler ve fotoğraflarımız yayınlanıyordu. Son sınıftayken cezaevine girdim. Çıktıktan sonra okulu bitirdim.

12 Mart Muhtırası'na doğru giderken nasıl bir Türkiye hatırlıyorsun?

12 Mart biraz şok oldu herkes için. Çünkü çok beklenen bir şey değildi. Hatta 12 Mart Muhtırası ilk yayınlandığında bazı insanların gözünde devrimci bir muhtıra olarak görüldü. Zaten darbelerin ilk bildirileri demokratik içerikte olur. Demokrasi, barış, insan hakları gibi bir sürü şeyi vaat eder ya ister istemez, o muhtıranın içeriği de sanki mevcut gidişata solcu subaylar itiraz etmiş gibiydi. Çünkü ordu içinde solcu bir cunta ve bu cuntanın da bir şekilde iktidara el koyacağı, darbe yapacağı söylentisi vardı. Böyle bir cunta beklentisi olduğu için 12 Mart ilk etapta sanki sol bir müdahale gibi algılandı. Ama çok kısa bir süre içinde ne olduğu belli oldu. Bu anlamda çok beklenen bir şey değildi yani sol bir cunta daha çok bekleniyordu.

12 Eylül öncesi olduğu gibi yoğun bir kaotik ortamdan söz edemez miyiz?

Edemeyiz çünkü memlekette kitle hareketlerin bu kadar kabardığı bir dönemde senin de duyguların kabarıyor ve coşkun bu yönde, beklentilerin bu doğrultuda oluyor. Hatta sağ bir müdahalenin başarıya ulaşabileceği düşünülmüyor. Ordu içindeki solcu subaylar buna engel olurlar, gibi bir bakış hâkim. O nedenle ilk başta birçok insan bunun solcu bir müdahale olduğu şeklinde bir düşünceye sahipti ama cunta giderek gerçek yüzünü göstermeye başladı. Aranan insanlar, demokratik hakların askıya alınması, sendikaların, derneklerin kapatılması, tutuklamalar arka arkaya gelmeye başladı.

Dev-Genç içinde, Aydınlık ayrışması dışında, nasıl ayrışmalar kendini göstermişti?

Dev-Genç içinden Cephe (THKP/C) ve Ordu (THKO) hareketleri çıktı biliyorsunuz. 12 Mart Muhtırası'na gelinceye kadar neredeyse bunların ipuç-

ları yok gibiydi. Dolayısıyla gençlik hareketi içinde çok önceden bir bölünme yaşanmadı. 12 Mart'a yakın Denizlerin eylemleriyle karşılaştık, "Nereden çıktı bunlar?" duygusuna kapıldık. Tamam, gizli bir örgüt olmaları nedeniyle önlerine koydukları bir program, faaliyetler zaten gizlilik gerektirdiği için dar kadrolarla bir araya gelmiş olabilir ama bunun öncesinde böyle bir ayrışma yaşanmadı Dev-Genç içinde.

İzmir'de farklı yansımış olabilir mi?

Belki İzmir'de böyle olabilir. Farklı görüşlerin olduğunun farkındaydık. Mesela İstanbul 'un ağırlıklı olarak Deniz Gezmiş'in etrafında örgütlendiği gibi. İzmir gelişmelerden geç haberdar olan bir şehirdi. Yeterince yansımamış olabilir. Haberimiz yoktu bizim. Ankara ve İstanbul'da yapılan tartışmalar orada yapıldıktan sonra bize yansıyordu. Ama bizzat birilerinin gelip de o tartışmaları bize taşıdığını hatırlamıyorum. Öyle bir şey olsa o örgütlenmenin en tepesinde duran biri olarak benim en azından bilgim olurdu. Tartışmaları takip ediyorduk.

Kendi iç bülteni ya da yayını mevcut muydu? Bu tartışmalar yer alıyor muydu?

Hatırlamıyorum. Genel bir bülten gibi bir şey bize gelmiş gibi bir şey hafızamda yok.

12 Mart'ın beklenen tarzda bir darbe olmadığı çok kısa bir sürede belli oldu, bunu gördüğünüzde ne yaptınız?

İzmir'de örgütlü bir tedbir alınamadı, zaten yapısı da buna uygun değildi. Herkes kendi imkânları ile yakalanmamaya gayret etti. Ben 12 Mart'ta birkaç arkadaşla İzmir'e yakın bir sahil kasabasındaydım. 12 Mart Muhtırası'nı duyduğumuzda yorum yapamıyorduk. Hemen o gün İzmir'e döndük. Birkaç arkadaşı aradığımı hatırlıyorum. Ne olduğunu anlamaya çalışıyorduk. Her ihtimale karşı başka bir arkadaşın evinde kalmıştım. Aranmaya başladığımda uzun bir süre kaçak yaşadım. Bir arkadaşımın yazlığına gitmiştim. Hatta yolda arama oldu, bende de kimlik yok, jandarmalar otobüsten indirdiler. Otobüsteki birkaç işgüzar, "Al götür kardeşim, niye kimlik taşımıyorlar?" diye de kışkırtmıştı jandarmayı ama şansımıza almadılar bizi. Neticede yırttık, birkaç ay yazlıkta arkadaşların desteğiyle kaldım. Bir

süre sonra kaynaklar da tükeniyor. İnsanlar ürküyor, korkuyor. Bayağı sıkıntılı bir dönemdi benim için.

Dev-Genç'in yönetim kademesi aranıyordu. O zamanlar "anarşist" deniyordu. Televizyonda arananların arasında fotoğraflarımız çıkmıştı. Gazetelerde fotoğraflarımız yayınlanıyordu. Tek başınasın. Bir seferinde gidecek yerim yoktu, Karşıyaka'da bir arkadaşım beni geceyi geçirmem için çalıştığı nalbur dükkânına götürdü. Gece on ikiden sonra sokağa çıkma yasağı vardı, beni dükkânda bıraktı, kepengi indirdi gitti. Biraz sonra kepenk açıldı ben arkadaş geldi zannettim, bulunduğum köşeden tam çıkacağım baktım tanımadığım bir adam, ben tık çıkarmıyorum. Sokağa çıkamam, onunla karşılaşmam halimde ne yapacağımı bilmez vaziyette kaç dakika geçti bilmiyorum. Saatler geçti gibi gelmişti bana o zaman, neyse benim olduğum bölüme girmedi, Allahtan o tarafta bir şey yokmuş, ne aldıysa aldı, kepengi kapattı gitti. Ertesi gün de pazar, dükkân kapalı. Sabah arkadaş geldi, birlikte çıktık. Bu sefer beni inşaatı yarım kalmış bir binaya götürdü. En üst kata çıktık ama kafamı kaldırmamam lazım, duvar daha tamamlanmamış.

Epey bir süre de orada kaldım o arkadaşın desteğiyle. Ne yapacağını bilmez bir şekilde günler geçiyordu. Mesela samimi olduğum bir arkadaş, arkadaşlarıyla birlikte kaldığı bir eve götürdü, içeride konuşuyorlar "Başımızı belaya mı sokacaksın? Polis gelse evi bassa polis bizi içeri atacak" falan diye. "Bir gece kalacak" diye o da onları ikna etmeye çalışıyor. Tabii insanlar korkuyor. Ama böyle bir durumda kalmak kötü bir şey, anlatılacak gibi değil. Süresini tam hatırlayamıyorum ama böyle bir kaçaklık dönemim olmuştu. Sonunda param bitti, kendim gittim teslim oldum "Beni arıyormuşsunuz" diye. Hakkımda dava açacakları herhangi bir örgütsel faaliyetim de yok. Sonunda Dev-Genç Davası'na kattılar.

İlk nereye gittin, karakola mı?

Hayır, Sıkıyönetim Komutanlığı'na gittim. Konak'taydı, doğrudan oraya gittim. "Ben aranıyormuşum, duydum, geldim" dedim. Polislere haber verdiler, beni almaya gelen polisi tanıyordum. Daha önce bir gün, çok sarhoş bir biçimde okula gelmişti. O zamanlar deşifre olmuş bir sivil polisin fakülte kantinine gelmesi pek olacak şey değildi. Tanırsa başı belaya girebilirdi. Nitekim bu polis de biliniyordu. Neyse ben başına bir şey gelmeden yanına gittim, çayımızı içmeye geldiğini söyledi. Verilen çayı içti. Sorun yaşamadan

okuldan gitmesini sağlamıştım. Orada etkilenmiş benim tutumumdan, "Tanıdığın birine haber vermek istiyorsan ben iletebilirim" dedi.

Sonra askeri nezarete götürdüler. Birkaç gün orada kaldım. Askeri mahkeme tarafından tutuklanınca askeri cezaevine götürdüler. Birkaç ay sonra da askeri bir uçakla Mamak'a götürdüler. Dev-Genç Davası Ankara'da görülüyordu. 1 yıl kadar sonra mahkeme devam ederken tahliye oldum. Zaten saçma sapan bir şeydi. Ellerinde bizi mahkûm edecek herhangi bir delil yok. Gizli örgütten dava açıldı ama gizli örgüt dedikleri legal bir dernek. Bütün faaliyetleri de legal alanda yapılmış faaliyetlerdi. Miting, gösteri falan gibi şeyler. 6. Filo gelmiş, onları protesto etmek için yürüyüş yapmışız, izinsiz yapılan yürüyüşlerdi bunlar tabii. Yakalamışlar, nezarete atmışlar, bir-iki gün sonra bırakmışlar çıkmışız. Buralardan da bir şey çıkmadı.

Senin il gezilerin oluyor muydu?

Zaman zaman yapılan toplantılar için sıklıkla Ankara'ya gittiğim oluyordu. Dev-Genç Merkez Yürütme ve Genel Yönetim Kurulu Ankara'daydı. O nedenle zaman zaman toplantı için Ankara'ya gidiyorduk ama ben daha çok Ege Bölgesi'ni dolaştım.

Mahkeme nasıl sonuçlandı?

Mahkeme yıllar sonra sonuçlandı ve beraat ettim ama tahliye olduktan bir yıl kadar sonra beni tekrar tutukladılar. Tutuklama gerekçesi de şu: Dev-Genç'in son Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden Nurettin yurtdışından gelmiş, bir örgütlenme yaratmaya çalışıyor. Bir gün gençten bir çocuk "Nurettin ağabey seninle görüşmek istiyor" dedi. Nurettin'le görüştük, düşüncelerini anlattı, çok onayladığım şeyler değildi anlattıkları. Sonra gitti zaten. Bunun izini bir yerde sürmüşler, bana haber getiren çocuğu bulmuşlar, konuşturmuşlar, sonra da beni aldılar tekrar tutuklandım. Nurettin de Dev-Genç faaliyetleri nedeniyle aranıyordu ama THKO içine girmiş olmalı ki o zamanlar ya da daha sonra, onu yeniden canlandırmaya falan çalışıyordu. Ordu hareketini örgütlemeye çalışan bir arkadaştı. Bu sefer THKO'dan girmiş oldum içeri ama alakam yoktu. Bir yıl kadar daha kaldım sanıyorum cezaevinde. O davadan da beraat ettim daha sonra.

Bu arada kız arkadaşınla ilişkin ne oldu?

Ben Mamak'a gittikten sonra birkaç mektuptan sonra sönümlendi. Çıktıktan sonra ziyaretine gittim ama bitmişti. Hayal kırıklığı ile gitmiştim çünkü senin bulunduğun yerde bir umut oluyor tabii ki. O defter de öyle kapandı.

Bütün bu süreçlerde işkence oldu mu?

Çok işkence gördüğümü söyleyemem. Çok girdim çıktım, işkence gördüğüm zamanlar da oldu ama buradaki daha çok psikolojik, kaba dayak falan gibi bir şeydi. İkinci kez tutuklandığımda epey bir elektrik ve falakadan geçmiştim. O da onlara görüştüğüm arkadaşla ilgili istedikleri ifadeyi vermediğim için oldu. Ayaklarımın altını patlattılar ama ilkinde işkence hatırlamıyorum, sadece kaba muamele vardı. Bunda benim teslim olmam da etkili olmuş olabilir. İlk polis şiddetiyle 6. Filo İzmir'e geldiğinde protesto yürüyüşünde yakalanıp nezarete alındığımda tanıştım. Polis şefi bıyıklarımdan iki tutam söküp çıkardı. Üst dudağımda bayağı iki boşluk çıktı ortaya. İlk fiziksel şiddetle öğrencilik yıllarımda böyle tanıştım. Falaka ve elektrikle daha sonra tanıştım.

Ailen nasıl karşıladı?

Ailem her zaman için anlayışlı davrandı, koşturdu, sahip çıktı. Hatta daha sonra anlattılar, babam dindar bir adam olduğu için camiden arkadaşları eve ziyarete gelmişler, Deniz Gezmişlerle ilgili atıp tutmuşlar, babam da kovmuş onları. Hep sahiplenmiştir. Sezgisel olarak çok yanlış bir şey yapmadığımızın farkındaydı. Endişelendiler sadece.

Tahliye olduğunda okul bitmiş miydi?

İlk çıktığımda beni hemen bırakmadılar, bir askerlik şubesine götürüldüm. Asker kaçağı olduğum söylendi. Şubeme telgraf çekilmiş, oradan haber bekleniyor. Evrak gelinceye kadar nezarethanede kalacağım söylendi. Amcam subaydı, askerlik şubesinin komutanıyla görüşmek istediğimi söyledim. Komutan amcamın devre arkadaşı çıktı. Komutana, öğrenci olduğumu, evrak gelinceye kadar amcamın evinde kalabileceğimi söyledim. Amcamı aradı, amcam kefil oldu beni çıkardılar.

Sınavlara girmemiştim, okulu bitirebilmem için ya iki dönem derslerinden sınavda geçer not almam ya da derslerin yarısından tam not olan A al-

mam gerekiyordu. Derslerin konusu bana yabancı değildi. Hepsinden A alıp erken mezun oldum.

Arkadaşlar, bizi asacaklar; vedalaşmaya geldik

İlhami Aras'la cezaevindeyken mi tanışmıştın?

İlhami ile yanılmıyorsam Akhisar'daki tütün mitingine geldiğinde tanışmıştım. Kaç yılıydı hatırlamıyorum ama ilk cezaevinde tanışmış değiliz. Zaten Dev-Genç yönetiminde olmam nedeniyle de zaman zaman Ankara'ya gelip gittiğim oluyordu. İstanbul ve Ankara'dan gelen arkadaşlarla da görüşüyorduk; dolayısıyla epey bir arkadaşla tanışıklığım var. Çok yakın arkadaşlığımız olmasa da aynı faaliyetin içinde olmaktan doğan bir ilişkimiz vardı. Cezaevinde olan biten, Mahirlerin yakalandığı dönemde kabaca ne yapmak gerektiği üzerine konuşuluyordu. Hemen herkes değerlendirmeye çalışıyordu. Yapılanlar eğri miydi doğru muydu, ne tür yanlışlar yapıldı gibi... Ankara bu işin merkeziydi tabii. İzmir biraz daha uzak kalırdı, bize daha geç gelirdi her türlü bilgi. Dolayısıyla oralardaki arkadaşlar kadar yoğun tartışamıyorsunuz.

Cezaevinde ne yapmak, nereden başlamak gerekir, doğru-yanlış neydi tartışmalarının neredeyse her gün devam ettiği o günlerde İlhami ile uzun uzun sohbet ettiğimizi hatırlıyorum. O günlerde yaşadığım en dramatik olay Denizlerle vedalaşmamızdır. Denizler asılmadan önce Mamak'ta kalıyordu, mahkeme bitti, idam edilecekleri neredeyse kesinleşti. Cezaevinde de ciddi tedbirler alınmaya başlandı. Eskiden kapısı açık olan koğuşlardan sabahtan akşama kadar havalandırmaya çıkıp dolaşabilirken artık belli saatlerde ve sırayla havalandırmaya çıkılıyordu. Bir gün kapı açıldı ve gardiyanlarla birlikte Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan içeri girdi. Şaşırdık tabii. "Arkadaşlar, bu iş bitti, bizi asacaklar, vedalaşmaya geldik" dediler. Son derece metindiler, biz ise berbattık, ne diyeceğimizi bilmiyorduk. Üçüne de teker teker sarılıp vedalaştık.

Sonrasında ne oldu cezaevinde? Protesto eylemleri oldu mu?

Herkes konuşmadan yatağına çekildi. Acı hissediyorsun. Protesto eylemleri olmadı ama ondan önce tesadüfi bir durumla Deniz Gezmişleri cezaevinden kaçırma planımız olmuştu.

Mamak'taki ilk aylarda nispeten rahat bir ortam vardı. İşi biraz sıkmak istemiş olmalılar ki, önce bıyıklarımız cezaevi idaresinin gözüne battı, kesmemizi söylediler. Tabii ki kesmedik. Bir gün koğuşları dolaşıp, bıyıkları göze batan altı yedi kişiyi seçtiler, içlerinde ben de vardım. Bizi kelepçeli vaziyette bir arabaya attılar. Mamak içinde başka bir yere götürdüler. Orası disiplin cezası verilen bir yer miydi artık bilmiyorum, bizim yatacağımız sayıda ranza bir de tuvaleti vardı. Tabii o sırada hepimizi zorla tıraş ettiler. Orada bir hafta on gün kadar kaldık. Nöbetçi askerlerle sohbet ediyorduk. Sohbetlerde askeri bölgenin sınırlarına yakın bir yerlerde olduğumuzu anladık. Araba korna sesleri geliyordu. Aklımıza, bir şekilde buraya Denizler gelebilse buradan kaçabilirler düşüncesi geldi. "Ne yapabiliriz?" diye düşündük. Tuvaletin duvarı arka tarafa bakıyordu, sadece ön tarafta nöbetçi vardı. Duvarda dışarı çıkacak kadar bir delik açılabilirdi. Bizi getirdikleri gibi disiplin cezası almaları halinde belki Denizleri de getirebilirlerdi. Bir umutla biz nöbetleşe tuvalete giriyoruz, orayı kazıyoruz. Askerlerle de muhabbeti iyi tutmaya çalışıyoruz; çünkü bazen arka tarafa da gidebiliyorlar. Aramızda Türkiye'nin bölgelerini paylaştık. Herkes en çok bildiği bölgeleri üstlendi. Her gelen nöbetçiyle, "Nerelisin hemşerim?" diye sohbet açıyoruz, "Kütahya" diyorsa, önceden Kütahya ve bölgesini üstlenen arkadaşa "Bak burada senin hemşerin var" diye sesleniyoruz, o geliyor ve hemen koyu bir muhabbet başlıyor. Böyle böyle hem askerlerden bilgi alıyor hem de içeride çalışan kimse rahat etsin diye onları meşgul ediyorduk. Sonunda duvarda çember şeklinde bir delik oluşturduk, bir tekmede yıkılacak hale getirdik. Deliğin üzerini duvarlardan rendelediğimiz tozlardan oluşturduğumuz alçıyla kapattık. Cezaevine geri döndüğümüzde Denizlere haber gönderdik. Ama ne yaparlarsa yapsınlar onları oraya götürmediler. Bayağı umutlanmıştık ama olmadı.

Davalar sürecinde eylemler oldu mu?

Oldu tabii. Zaten Denizlerin idam kararı gelmeden önce bizi koğuşlara kapatmışlardı. Önce yanılmıyorsam on dokuz kişi hakkında idam cezası vermişlerdi sonra bozuldu, üç kişi kaldı. O zaman protesto gösterileri yapıldığını hatırlıyorum. Sloganlar atıldı ama neticede koğuşlara kapatılmıştık, yapabileceğimiz fazla da bir şey yoktu.

Bu arada tartışmalar da devam ediyordu. Bir yandan yenilgi ile karşı karşıyasınız. Gerilla savaşı benim bulunduğum yerden çok beklediğim bir gelişme değildi. Doğru mu, yanlış mı, kimse çok net bir şey söylemiyordu.

"Ne oluyor?" diye anlamaya çalışıyorsun. Konuştukça, bilgiler geldikçe kafanda neresi yanlış, neresi doğru diye düşünceler yavaş yavaş beliriyor ama kimse zaten çok netçe şu doğru değildi, bu yanlıştı gibi şeyler söylemeye özen gösteriyordu. Daha çok "İyi bir muhasebe, iyi bir değerlendirme yapmak lazım. Toptan reddetmeye gitmeden, bütün yanlışlarını da sahiplenmeden doğru ve sağlıklı bir analize ihtiyaç var ama şu anda esas ihtiyaç; morali bozulmuş bütün Dev-Genç kadrolarının toparlanması, bir araya getirilmesi" gibi bir perspektif hâkimdi.

İlhami ile bu doğrultuda bir mutabakatımız vardı. Ben cezaevinden çıktıktan sonra İzmir'de ne kadar kişiyi toparlayabiliyorsam toparlayacak ve İlhamilerden haber bekleyecektim.

Onlar da bir şekilde toparlanma faaliyeti içinde olacaklardı. Önce Dev-Genç kadrolarını toparlayıp, bir araya getirecek daha sonra tartışma zeminleri oluşturup buradan yavaş yavaş ilerleyecektik. Böyle bir genel kabulle ayrıldım ben Ankara'dan. Yani tahliye olduğumda böyle bir mutabakatımız vardı. İzmir'e geldiğimde bu çerçevede bir çalışma içine girdim. Bölgede hâlâ morali bozulmamış kimler kalmıştı? Onlarla konuştum. Bir an önce yanımdan uzaklaşmak isteyenler de çıkıyordu arada bir. Çünkü öyle bir hava vardı ülkede. Ama buna rağmen hem gençlik içinde hem İzmir'in diğer kasabalarında tanıdığım arkadaşların bir kısmıyla bir araya geldik. Kabaca bir örgütlenmenin adımını atmıştık, haber bekliyorduk ama bir taraftan çalışmalarımızı yürütüyorduk.

Bu çalışmalar sırasında iletişimi nasıl kuruyordunuz?

Çevresinde etkisi olan insanlarla bir ekip oluşturduk. Kiminin fabrikalarda, kiminin okullarda ilişkileri vardı. Onlarla zaman zaman bir araya gelirdik. Onlar kendi etki alanlarındaki arkadaşlarla birebir görüşme yapıyorlardı. Genel olarak da değerlendirme yapılıyordu. Çünkü insanlar merak ediyordu.

Halkın Kurtuluşu etiketi üzerime yapıştı

Kurtuluş'la ilişkilenmen nasıl oldu?

Bir gün İlhami İzmir'e geldi. Daha sonra Kurtuluş'un merkezinde yer alan arkadaşlar, Kurtuluş'un merkezi olarak tanımladıkları kurulun içinde beni de düşünmüşler. İlhami de beni almaya gelmiş. İlhami geldiğinde de benim durumum şöyleydi: İzmir'deki toparlanma faaliyetleri sırasında daha önce Dev-Genç İzmir Bölge Yürütme Kurulu'nda birlikte yer aldığımız Muzaffer Doyum da vardı. Muzaffer'in Aktan İncelerle iyi ilişkileri vardı. Muzaffer bir gün, Aktanların İstanbul'da yapacakları bir toplantıya bizi çağırdıklarını söyledi. Ben de İlhami'den haber bekliyorum, "Ben gitmeyeyim ama sen git bir bak nedir durum?" dedim. Çünkü benim kafamda da Aktan İnce bu toparlanma çalışması içinde yer alacak, militan arkadaşlardan biriydi. İlhamilerle de görüşüyorlardı. Ama o sırada bir kopuş yaşamışlar. Fakat bana bu bilgi verilmedi tabii. Muzaffer'in İstanbul'a gittiği zamana denk gelmişti İlhami'nin İzmir'e gelmesi. İzmir'deki çalışmaları Muzaffer'le birlikte yürütmüştük, ona haber vermeden atlayıp İlhamilerin örgütlediği toplantıya katılmayı etik bulmadım. İlhami'ye "Ben bu toplantıya katılmayayım, Muzaffer geldiğinde konuşalım" dedim. Aktanların İlhamilerle görüşmelerinin kesildiğini öğrendiğimde canım sıkıldı. "Burayı dağıtmadan, parçalamadan, gereksiz bölünmelere yol açmadan konuşalım, bilahare bir araya geliriz" diye konuştuk. Muzaffer geldiğinde Aktanların ayrı bir grup olarak ortaya çıkmayı planladıklarını anladım. Görüşleri çok farklı bir yere evrilmişti. Sosyal emperyalizmi tartışmaya başlamışlardı.

İlhami'ye, "Muzaffer dönsün, durumu değerlendirelim, burada bir bölünme yaratmamaya özen gösterelim," dedim. İzmir'de bizim dışımızda daha sonra TSİP olarak örgütlenen bir grup daha vardı, onlarla da ilişki içindeydim. O arkadaşları da bu sürecin içine katma gayretindeydim ama onlar, ayrı bir grup olarak durmaya karar verdi. Herkes bir yere savrulmuş durumdaydı.

Bu arada 4 aylık askerlik imkânı çıktı. "Gideyim mi gitmeyeyim mi?" diye bir tereddüt geçirdim. Arkadaşlar ikna etti. Askerliğimi yedek subay olarak yaptım. Gitmesem asker kaçağı durumuna düşeceğim. Şaban (İba) Kütahya'ya görüşmeye geldi. Ona da "Döndükten sonra bu işi bölmeden,

parçalamadan bir hal yoluna bakacağız" diyerek benzer şeyler anlattım. Muzaffer'le günler-geceler boyunca tartışma yaptığımızı hatırlıyorum, hatta bizim o tartışmamızdan etkilenip de daha sonra Dev-Yol'a giden, taşradan gelmiş bir takım çocuklar da oldu. Tabii bu bir moral bozukluğuna yol açtı. Daha sonra ben artık geride kalan, toparladığım kadar arkadaşın da onayını alarak, "Kendimizi Kurtuluş grubunun (henüz o sıralar dergi çıkmamıştı) parçası olarak görelim" dedim, kabul ettiler.

Kurtuluş dergisi çıktığında benden Halkın Kurtuluşu'ndan ayrılmış bir grubun sözcüsü olarak yazı yazmam istendi. O günkü kafayla bana da makul geldi. Kendi durumumu zora sokacak bir şey olduğunu bilmeme rağmen bunu kabul ettim ve dergiye böyle bir yazı yazdım. O da yayınlanınca Halkın Kurtuluşu etiketi üzerime yapıştı. Oysa ne o tezlerini kabullenmişliğim ne de benimsemişliğim vardı.

Dolayısıyla senin siyasi hayatında böyle bir nokta kaldı...

Kaldı tabii. Aktan'la görüşmemiştim bile. Dolayısıyla olmayan bir şeyi varmış gibi yazdık. Bugünkü gibi düşünüyor olsam asla yapacağım bir şey değil çünkü etik değil. "Senin alakan yoktu" diyene söyleyecek bir lafım yok hakikaten. Çünkü bir araya bile gelmemiştik. Muzaffer'in onlarla görüşüyor olması benim için bağlayıcı bir şey değildi, dolayısıyla olmayan bir şeyi varmış gibi yazdık. Zaten dergideki yazıların yazarlarının isimleriyle yayınlanmamış olması nasıl bir anlayışa sahip olduğumuzun göstergelerinden biridir. Kolektif anlayış öylesine güçlüydü ki bireyler bunun içinde eriyip gidebiliyordu. Kendini kabul ettirebilen, kanıtlayabilen bireylerin tarihte belki bir yeri olabiliyor ama binlerce insan var o sürece baktığınızda. Birçok kahraman var hakikaten o kolektivizm içinde, bunlar öğütülmüştür diye düşünüyorum. Ama bunlar o zaman bana da son derece normal gelen yaklaşımlardı.

Kayıt düşmek açısından, Muzaffer belli ki o dönem İzmir için önemli bir insan mıydı?

Muzaffer Doyum, Dev-Genç İzmir Bölge Yürütme Kurulu'nda birlikte görev yaptığımız bir arkadaştı. Daha sonra benim bacanağım oldu. Baldızımla duygusal ilişkileri başladığında ben Muzaffer'le ayrılma noktasına gelmiştim. Bu da birlikte kalma konusunda ısrarcı olmama neden olan fak-

törlerden biridir. Baldızım Funda o aralar bizde kalıyordu. Esra ile birlikte bir İzmir'e yakın bir yerde bir fabrikaya işçi olarak girmişlerdi. İşçiler içinde örgütlenmeye gayret ediyorduk. İşçi sınıfı içinde çalışmayı öncelikli hedef olarak almıştık. Böyle heyecanlı bir çalışma içindeydik. Neredeyse her akşam sağdan soldan gelen insanlarla toplantı yapıyorduk. Böyle yoğun bir çalışma içindeyken Muzaffer'le yaşadığımız görüş ayrılığı ciddi sıkıntı yarattı.

İşçiler içindeki çalışmaları ben üstlenmiştim, bu alanda faaliyet yürüten arkadaşlar benimle birlikte kaldılar.

Halkın Kurtuluşu gazetesi *Kurtuluş*'tan önce çıktı. Herkesin yayını *Kurtuluş*'tan önce çıktı. Dolayısıyla bu çok dezavantajlı hale getirdi bizi. "Bizim de acilen bir yayına ihtiyacımız var," talebine nasıl cevap vereceğimi bilemiyordum. Çünkü hangi görüşler etrafında örgütleyeceksin insanları, biz neyi savunuyoruz? Bütün bunlar benim anlattığım bilgilerle sınırlı ve bunların etrafında durmasını istiyorsun insanlardan. Bu kolay iş değil. Hakikaten şiddetle bir yayın organına ihtiyaç vardı ve bu konuda da çok geç kalındı.

Bu geç kalmanın nedenleri konusunda yorum yapabiliyor musun?

Şöyle bir varsayımdan yola çıkıldı; önce THKP-C'nin sempatizanı ne kadar insan varsa bir araya getirelim, mümkün olduğu kadar dağılmadan bir arada duralım. Bütün enerji bunun üzerine sarf edilmişti. Daha sonraki süreçte anladığım kadarıyla İlhami, Kaçar, Mahir'in evleri biraz merkez gibi olmuş, herkes oraya geliyor. Kimsenin ayrı bir girişimde bulunabileceği ayrı örgütlenebileceği çok fazla öngörülebilmiş bir şey değil. Zaten Dev-Genç'in önde gelen kadrolarıyla görüşmeler var ve aşağı yukarı kabaca bir geçmiş değerlendirmesi üzerinden mutabakata varma noktasına gelinmiş; böyle bir güven ilişkisi var. Bir görüş etrafında bir araya gelmiş insanlar değil, belli bir mücadelede birbirine güven duymuş, mücadele arkadaşlığı yapmış insanlar ve ayrılmaları için bir neden de yok. "Tabii ki farklılıklar olabilir ama nasıl olsa biz bunu hallederiz" gibi bir rehavet var aslında. "Bizim dışımızda kim ne yapabilir ki?" anlayışının da çok belirleyici olduğunu düşünüyorum.

O günkü koşullara bakıldığında bu anlayışın oluşması da çok anlaşılır bir şey. Hakikaten bir partinin genel merkezi gibi ziyaret edilen bir yer haline gelmiş İlhamilerin kaldığı ev. Benim dışımda herkes gitmiş yani, ben de bekliyorum. "Nasıl olsa Saim'le aynı düşünüyoruz, o bulunduğu yerde bir

şeyler yapıyor" diye düşünüyorlar. Bir de gerçekten benim bir dakikam boş geçmiyor. "Gideyim şu Ankara'dakiler ne yapıyor bir konuşayım" diyecek fırsatım da yok. Her gün çok yoğun geçiyor. Her gün toparlanacak bir yerler çıkıyor. Öyle büyük bir potansiyel ki bu, sadece İzmir'le sınırlı da değil. Bölgeye de yayılan bir şey.

Sürekli yoğun bir çalışma içinde olduğumuzdan başımı kaşıyacak neredeyse vaktim yoktu diyebilirim. Dağılmış, moralsiz kadroları toparlamaya çalışıyorum, İlhamilerden bugün yarın haber gelecek, bu işi daha derli toplu hale getireceğiz beklentisi içindeyim. Doğru muydu tavrım? Bugün baktığımda doğru değilmiş demek ki. Atlayıp Ankara'ya gidebilir, "Ne yapıyorsunuz kardeşim?" diye sorabilirdim. Ama eski evleri dışında bildiğim yerleri de yoktu. Bugünkü gibi cep telefonları da yok. Bulabileceğim doğrudan doğruya bir adres yok. Kafaya taksam bulamaz mıydım? Tabii ki bulurdum. Bu mazeret değil ama onlar beni daha kolay bulurlar düşüncesindeydim herhalde.

Aynı zamanda gelir getirecek işler de kovalıyordum. Bir kitapevi açmış, başına okuldan bir arkadaşımı koymuştum, güvendiğim bir arkadaşımdı. Ama gitti TKP'li oldu. Yayının geç çıkmasının böyle sonuçları oldu, kadroların dağılması yol açtı.

Kurduğum işlerden iyi paralar da kazandık. Mesela kitapevini deniz kenarında daire alabilecek bir paraya devrettiğimi hatırlıyorum.

Kadın sorunu tartışılmazdı

Buradan, mücadele içinde hızlı bir yaşam içindeyken özel hayatına girecek olursak...

İzmir'de bir dernek vardı, Esra orada gönüllü olarak çalışıyordu, benden de mali işleri ile ilgili bilgilendirme istendi. Orada dostluğumuz başladı. Birlikte çalışma içinde olduğumuz için de ister istemez bir yakınlaşma gündeme geldi. Devrimcilerin ilişkilere bakışının toplumun değer yargılarından çok farklı olduğunu söyleyemem. Toplumda ne yapılıyorsa biz de hemen hemen aynı yolları izledik. Topluma aykırı düşmeyelim gerekçesi ile nikâh yapalım dedik. Tanıştıktan yaklaşık bir yıl sonra evlendik. Ancak evlendikten sonra bir arada yaşamaya başladık. Zaten 70'li yıllar boyunca kadın sorunu konusunda gündeme gelmiş bir tartışma olmadığı gibi bizim de duyarlı olduğumuz bir konu değildi. Kabaca kadın sorunu ya da kadınlarla il-

gili şeyleri okuyorsunuz ama erkek perspektifi ile baktığınız için sorunu farklı görme şansınız zaten yok. Neden kadın kadrolarımız belli yerlere gelemedi? Çünkü zaten erkek kültürünün onlara biçtiği bir rol vardı. Özellikle illegal dönemlerde erkeklerin güvencesi olan, onları saklayan, kamufle eden, erkeğin politika yaptığı kadının da onun giderlerini karşıladığı bu tablo uzun yıllar devam etti. Daha sonra kadın hareketleri Türkiye'de güçlendi, sosyalist hareketleri etkiledi de ancak o zaman sol hareketler kendi içlerinde bu sorunu tartışmaya başladı. Ama o gün için hepsine erkek egemen örgütler, hareketler diyebiliriz. Bizim hareket de bundan muaf değildi, ben de muaf değilim, içindeyim çünkü.

Peki, bu durumu sorgulayan arkadaşlar var mıydı?

Tabii bundan rahatsızlık duyup çıkış yapan arkadaşlar vardı ama çok mekanik bir şekilde... Mesela Ali adında bir arkadaşımız vardı, ağzı iyi laf yapan bizim iyi kadrolarımızdan biri, eşi de okumuş o da faaliyet içinde yer alan bir arkadaş. Kadının itirazları var duruma ama eşitlik adına, kadının kendi haklarını sahiplenmesi adına saçma sapan yerlere savrulmuşlar. Bir gün bana gelip, "Kadın erkek eşitliğinde bir türlü anlaşamadık sonunda her türlü işi eşit yapmaya karar verdik" dediler. Bu ne kadar doğru onu tartışmaya gelmişlerdi. Mesela salonu temizleyecekler yarısını birisi temizliyor yarısını diğeri temizliyor gibi mekanik bir işbölümünü eşitlik olarak getirip önümüze koyuyorlar. O günkü kafamızla "Böyle saçma şey olmaz. Bazen biriniz tamamını yapar duruma göre bazen biriniz tamamını yapar önemli olan anlayıştır" falan gibi ve el yordamıyla bir çözüm bulmaya çalıştığımızı hatırlıyorum. Tabii kadınların nesnel durumu erkeklerle bir olmadığı için, bugün bile baktığımızda gelişime asıl açık olanların kadınlar olduğunu görüyoruz. Mesela en çok kitap okuyanlar kadınlar, eğitimlere en çok ilgi gösteren kadınlardı. Nedenini de şöyle açıklıyorum ben; tamam belki farklı cins olarak dünyaya farklı yerden bakıyor olabiliriz ama ideolojik olarak erkek egemen bir yerden bakıyor kadın da. Yani çok bilinçli değilse, toplumda bir değer olarak kadına baktığınızda, kitap okuyan, eğitime gelen kadınlar da aslında erkek egemen ideolojiyi benimsemiş, ilişkilerinde de bunu hayata geçiren kadınlar. Peki, neden değişime bu kadar çok ihtiyaç duyuyorlar ve itiraz ediyorlar o zaman? Çocukluğundan itibaren kız çocukları birçok sorumlulukla yetiştiriliyorlar. Günümüzde aynı zamanda para da kazanacaksın, çocuğun sorumluluğunu yerine getireceksin vs. Erkeğin ise doğumun-

dan itibaren ailesinden edindiği tek sorumluluk, iyi para kazanıp evine bakma sorumluluğu. En rafine olmuş erkekler yardımcı sıfatıyla eşine destek olur ama sorunu üstlenmez, sorumluluk kadına aittir. Kadını ezen, bunaltan ve değişim ihtiyacı doğuran da bu sorumluluk anlayışıdır. Evinde yardımcı çalıştıran kadınlar bile bu sorumluluğun altında ezilebilir. Çünkü o kadının ne pişireceğinden, çocuğuna nasıl bakacağından yine kendisi sorumludur. Kocası rahattır, işi devretmiştir, parayı da kazanıyor getiriyor eve, tamam mesele yok! Bu anlayış içinden aslında bir eşitlik sağlama ihtiyacı doğuyor. Bazı erkekler kadına mesela mutfakta yardımcı oluyor hatta yine bazı erkekler kadından daha fazla efor sarf edebiliyor ama yine kadının durumunu değiştirmediği için değişim ihtiyacını ortadan kaldırmıyor.

O yıllarda zaten her iki cins de soruna erkek egemen bakış açısıyla baktıkları için bu sorunun sağlıklı bir şekilde tartışılabilmesi, çözülebilmesi, kadın kadroların önünün açılabilmesi mümkün değildi. Hâlâ da öyledir. Bir işyerinde bir erkeğin sarf ettiği eforun beş mislini sarf ederse bir yerlere gelebilir kadın. Erkeğe kıyasla beş misli efor sarf eden kadınlar biraz daha ismi bilinen kadınlar olmuştur, o da parmakla sayılacak kadar az. O günkü hareket içinde bu bakış açısı bile başlı başına bir zaaftır. Bu hareketin iktidara geldiğini var sayalım, onun öncülüğünde bir iktidar kuruldu diye düşünelim; zaten bu toplumun bir yere gitme şansı yoktu, bir yerde tıkanır kalırdı.

O dönemde toplumsal muhalefetin peşinden giden bir gençlik hareketi olduğunu söylemiştin. Cezaevinden çıktıktan sonra farklı bir şey oluştu mu toplumsal alanda?

Oldu tabii. Mesela ilk dönemlerde kırlardan şehirlere gibi genel bir stratejik hedefimiz vardı. Gençliğin daha çok Latin Amerika ülkelerinden, Tupamoralar'dan etkilendiği bir dönemdi. Üzüm, pamuk, tütün gibi ürünler üzerinden köylülerin talepleri toprak işgallerine kadar yükselmişti. Zaten oralarda çalışmaya ağırlık veriliyordu. Fabrikalarda, sendikalarda cılız da olsa ilişkilerimiz vardı ama esas olarak Dev-Genç kadrolarının büyük bir kısmı kırsal alanda çalışmaya yönelmişti. Daha sonraki süreçte ise artık şehir gerillası görüşü gündeme geldi. Esas olarak 15-16 Haziran olaylarının çok büyük etkisi olsa da İzmir'de Tariş'teki işçi hareketi de dikkatimizi işçi sınıfına doğru çevirmemize yol açmıştır. İşçi sınıfında beklemediğimiz bir hareketlilik vardı.

15-16 Haziran gibi büyük bir eylem beklemiyorduk

15-16 Haziran ve çeşitli grevlerin olması beklenmedik şeyler miydi?

Yer yer çeşitli grev ve direnişler vardı, ama 15-16 Haziran gibi büyük bir eylem beklemiyorduk. Neredeyse ayaklanma gibi bir hareketti.

Siyasi olarak kimler vardı o hareketin içinde?

O dönemde TKP'nin işçi sınıfı içinde hâkim olduğunu söyleyebiliriz. TİP giderek zayıflamış, gücünü yitirmiş bir partiydi. DİSK'te hâkim olan TKP idi. Biz de işçi sınıfını unutmuş değildik ama sahip olduğumuz bakış daha çok, köyden bir şeyler çıkacak sonra şehirler örgütlenecek şeklindeydi; yüzümüz kırsal kesime dönüktü.

15-16 Haziran'dan sonra şehir gerillası fikri ağırlık kazandı. Devrim yaptığın bir ülkede meşru bir mücadele yürütürsün, kitleler tarafından kabul edilmiş bir mücadele, iktidara gelme noktasında engellenirse o noktada sen de kendini savunmak için silaha başvurursun. O güne kadar ki düşüncemiz buydu; silahla bu mücadeleyi lehimize çevirmek falan gibi şeyler 71 Mart Muhtırası'na çok yakın günlerde tartışılmaya başlanmıştı. Mahir Çayan'ın, "Suni dengeyi silahlı mücadele ile kırabiliriz" tezi aslında Dev-Genç kadrolarının her şey olup bittikten sonra öğrendiği bir konudur. Merkeze bile ulaşabilmiş bir tartışma değildi. Birkaç kişinin doğru bulduğu bu tez çerçevesinde harekete geçmesiyle Türkiye gündemine gelmiştir. Deniz Gezmişlerin eylemleri de THKP-C'nin bu görüş doğrultusunda eylemlerini çabuklaştırmıştır. Yoksa bu kadar çabuk bu işe kalkışmayı düşünmüyorlardı. Biraz daha örgütlenmek, zamana yaymak ve iyice güçlü bir örgütlenme oldukları noktada gündeme getirmek düşüncesindeydiler ama Deniz Gezmişlerin eylemleri büyük bir prestij yaratınca ister istemez "Eyvah treni kaçırıyoruz" duygusuyla atılmış ve hesaplanmamış adımlardı. Bu sonucu getirmesi de kaçırılmazdı zaten.

İşçi sınıfı içinde örgütlenme düşüncesi, ben cezaevindeyken zihnimde netleşmişti. Ağırlığı da fabrikalara vermiştik, oralarda kimler varsa onları bulup onları toparlamak, komiteler oluşturmak üzere çalışmalara başladık. Ama elimizde hiçbir propaganda malzemesi yok. Senin bir itibarın var, gidiyorsun bir ilişki kuruyorsun ama bunun sürdürülebilmesi uzun zamana

yayılması mümkün değil. Oralara taşıyabileceğin bir şey yok. İnsanları kalıcı bir şekilde ancak bir görüş etrafında örgütleyebilirsin.

Sonuçta işçi sınıfına yönelmenin daha doğru olduğu yönünde bir saptama netleşmiş mi oldu?

O dönem için bunu yaptığımızı söylemem yanlış olur. Bizim umudumuz hâlâ kırsaldaydı ama şehirlerde buna hazır gibi bir yaklaşım olduğunu söyleyebilirim. Cezaevinde İlhami ile yaptığımız görüşmelerde kabaca da olsa sınıfa yönelmemiz lazım, sınıf içinde örgütlenmemiz lazım, bir siyasi partiyi sınıf üzerine oluşturmamız gerekir gibi genel hatlarıyla görüş birliğimiz vardı. Bu nedenle ben, cezaevinden çıktıktan sonra esas olarak sınıf içindeki ilişkilerin toparlanmasına ağırlık verdim. Bugün baktığımda fazla romantik bulduğumu söyleyebilirim. Üniversite mezunu insanların gidip bir fabrikada vasıfsız işçi olarak çalışması başka nasıl açıklanır. Esra ve kız kardeşinin fabrikada çalışmaları tam da bu anlayışın ürünüydü.

İşçi sınıfı içinde örgütlenme meselesine öyle odaklanmışız ki; o fabrikada çekirdek bir yapı oluştururlar, oradan başka fabrikaya giderler, diye düşünüyor, bunları tasarlıyorduk. Ama bunları ne zaman yapacaklardı? Eve geldiklerinde saat 22.00 filan oluyordu, yorgun argın yatıyor, sabah saat 06.00'da kalkıyorlar tekrar fabrikaya gidiyorlardı. Böyle bir çalışma temposundan ne beklersin? O gün için bunlar bize son derece devrimci faaliyetler gibi geliyordu. Acayip mutluluk vericiydi. Epey arkadaşımız fabrikalara girip çalışmıştır. Etraflarındaki insanlar etkileniyordu tabii bunlardan. Kültürleriyle, birikimleriyle oradaki işçiler fark ediyor o insanları, ister istemez ağızlarının içine bakıyorlardı. Ama kadroların istihdamını böyle düşündüğünde ne yapacağın belli değil. Gidiyor-geliyor tamam, sonra nasıl bir yapı oluşturacaksın, neye bağlayacaksın? Güven duyabilmesi için oradaki işçiye ne göstereceksin?

Kurtuluş dergisi çıktığında örgüt yoktu

Nasıl bir örgütlenme olacağı henüz tartışma aşamasında bile değil miydi?

Kurtuluş dergisi çıktığında, çok insanı örgütlemiş olmamıza rağmen Kurtuluş örgütlenmesi çok sonra ortaya çıkmıştır. Bir örgütlenme var ortada ama bir örgüt yok, sadece merkez var. Zaten faaliyetlerin biriktiği yerler yereller. Oralarda insanlar kendi çabalarıyla bir şeyler yapıyor.

Partiyi biraz fetişize ettik gibi geliyor bana. Parti örgütlenmesini fazla abarttık, yücelttik kafamızda. Bir de koşullar hep yasadışı koşullarmış gibi düşündük. Hâlbuki 12 Mart'ın etkisi bitmişti. Politik faaliyet açık bir faaliyettir zaten, gizli politik faaliyet yürütemezsin. Kitlelerle yapacağımız faaliyet açıkta olur. Türkiye'de siyasi bir parti kurmak için müsait bir ortam vardı. TSİP bunun örneğidir. Demek ki biz de çok daha önce böyle bir parti oluşumuna gidebilirdik. Yasal parti içinde sağlam bir kadrolaşma yaratabilirdik. Adına ister parti de ister deme sen örgütsel bir faaliyet yürütüyorsan; seni yasadışı örgütsel faaliyetten mahkûm ediyorlar. Neydi bizi bir parti kurmaktan alıkoyan şey? Bunu çok anlayabilmiş değilim.

Bir partileşmeye gitseydik çok daha geniş bir kesimi örgütlemek mümkün olabilirdi. Belki de 12 Eylül'e çok daha hazırlıklı girebilirdik. Bizim kadrolarımız mı bilinmiyordu parti olmadığımız için. Hepsi biliniyordu. Açıkta yürütülen bir faaliyet var çünkü. Kimlerin yönetici olduğu da kestirilebilir bir şeydi. Sen bunları bir parti ile yaptığında değişen ne? Uzun süre örgütsüz bir şekilde çok ciddi şeyler yaptığımızı düşünüyorum. Sadece 7 kişilik bir merkez var, onun altında bir sürü organizasyon var ama hiçbirinin örgütle falan alakası yok.

Bu örgütlenme modeline ne örnek alındı?

Bolşevik Partisi örnek alındı. Lenin'in kurduğu parti örnekti; yukarıdan aşağıya doğru proletarya partisi nasıl olur sorusuna verilecek tek örnek oydu. Onun işleyişi, çalışma tarzı, örgüt anlayışı dışında bir şey söylemek hemen damgayı yemek demekti. 80'li yıllarda cezaevindeyken partileşmemiz gerektiğini, çıkınca bununla ilgili çalışacağımı söylüyordum; nitekim çıkınca bu düşüncelerimi dillendirdiğimde "yasalcı" damgası yediğimi biliyorum. Epey zor bir dönem geçirdim. Daha sonra Mahir'in yurtdışından "çatı partisi" konusunda düşünceleri gelince ilgi biraz daha güçlendi. Süreç yavaş yavaş oraya doğru gitti. Dolayısıyla insanlardaki örgütlenme refleksi tamamen Lenin'in formüle ettiği bir parti anlayışına dayandığı için süreç uzadı.

Kurtuluş'un ilk yayını ne kadar zamanda çıktı?

İki sene falan sanıyorum. Yanlış hatırlamıyorsam önce bir broşür çıktı, daha sonra da *Kurtuluş* dergisi çıktı ama bu süre boyunca politik çalışma yapmak gerçekten zor bir şeydi. Kadroları örgütsel çerçevede buluşturma

materyaline sahip değildik. Diğer siyasetlerin yayınları o alanlara ulaşıyordu ve eşitsiz bir süreç başlamıştı. Kurtuluş çok geç yola çıkmıştır. Ağır ve yavaş kalmak nedeniyle en avantajlı konumdan belki de en dezavantajlı konuma geçilmiş oldu. İlk etapta değişik görüşlerden insanların görüşlerini ifade edebildiği, geçmiş muhasebesinin yapıldığı, gelecek perspektifinin tartışıldığı bir yayınla başlansaydı, yayın kurulu da farklı düşünceden insanlardan oluşsaydı belki de devrimci gençlik hareketinin bütün potansiyelini toparlayabilirdik. Tabii bunları bugün görebiliyoruz, ben de o gün için bunların çok farkında değildim. Ne yapacağını kestiremiyorsun sadece bir yayın olması gerektiğini düşünüyorsun, özellikle de diğer yayınlar çıkmaya başlayınca. Fabrikalarda, okullarda diğer yayınların etki alanları giderek büyüyor ve sen karınca adımlarla yürüyorsun.

Diğer yayınların çıkması bu yayınsızlık sürecinde Kurtuluş örgütlenmesini nasıl etkiledi?

İlişkiler güvene dayalı kurulduğu için diğer yayınlar kadro düzeyinde olumsuz bir etki yaratmadı. Sadece bizim de bir an önce yayın çıkarmamız talebini artırdı. Çünkü kitle çalışmalarında yayını olan siyasetler daha avantajlı duruma geçti. Mesela taşradan bazı kopmalar yaşandı. Devrimci Yol'a, ve tabii Halkın Kurtuluşu'na geçenler oldu.

Dev-Yol'un çok daha kitlesel bir hareket olduğu söyleniyor. Çok fazla nedeni olabilir ama nedenlerden bir tanesi de yayını daha önce çıkarması olabilir mi?

Tabii ki söylenebilir. Çünkü bizim de örgütlemeye çalıştığımız potansiyel aynı potansiyel. Cephe hareketi potansiyelini örgütlemeye soyunuyorsun ama o hareketin devamıyım diye çıkan Dev-Yol, Cephe hareketine sempati duyanları etkiledi. Bizim birebir bu insanlara gidip her birine "Bak şu noktalarda itirazımız var" dememiz mümkün değildi. En fazla toplantılar filan yapmaya çalışıyorduk. Toplantıda anlatıyoruz ya da eleştiriyoruz, onun da bir sınırı var. Yayını ilk biz çıkarabilmiş ve kabaca bir değerlendirme ile yola çıkabilmiş olsaydık, ben inanıyorum en büyük hareketi Kurtuluş örgütlerdi.

Yayının gecikmesi o birikimi aktaracak kalemlerin olmayışından olabilir mi?

Bunun da bir rolü olabilir tabii. İnsanlar devrimci mücadele içindeyken bir entelektüel birikim süreci yaratılabilmiş değildi. Cezaevlerinde ya da üniversitenin son yıllarında okur-yazar hale geldik. Sol hareketin geçmiş deneyimi de yoktu. Hikmet Kıvılcımlı filan var ama kişilerle sınırlı. Neredeyse devrimci hareketin sıfırdan doğuşu gibi bir şey oldu. Genç kadroların bu anlamda bir birikim yarattığı söylenemez. Geniş bir potansiyel var ama bu potansiyeli bir yerlere götürebilecek entelektüel birikim yeterli değil. Bu çapsızlığı nedeniyle de dağıldı, parçalandı. Bir entelektüel birikim olsaydı toparlayabilirdi. Hemen hepsi öğrenci hareketi içinden çıkmış insanlar, gençler, o dönem için öğrenci hareketine önderlik etmiş dolayısıyla bu anlamda kendisini öğrenci gençlik içinde kabul ettirmiş isimlerdi. O nedenle güvensizlik olabilir, ne yapacağını bilememek olabilir, erken davranıp yanlış şeyler yazmaktan ürkmek olabilir ama tartışma zemini olarak bir dergi çıkarabilseydik, bütün sol birikim kendisini burada ifade etse, tartışmalarla yavaş yavaş bir yere doğru şekillenirdi. Kafası daha net olan insanların zaten burada avantajı var. Bir araya gelmiş, kabaca da olsa geçmişe ortak bakabilen kişilerin bunu yapması mümkündü. Bu olabilseydi insanlar çekip gitmezdi. Kıytırık nedenlerle insanlar ayrılmıştır. Ortaya konmuş net görüşler yok ki görüş üzerinden ayrışma olsun. Kişisel çatışmalar, kariyer hırsları... Sosyalist hareketin ayrışma gerekçesi olamayacak gerekçelerdi bunlar. Ayrıldılar ve farklı yollara koyuldular. Bu tür şeylerin önünü kesememek de öngörüsüzlük aslında; hatta körlüğümüz diyebilirim. Bunları görebilmek lazımdı ama hepimiz genç insanlarız o zaman, dolayısıyla bir yere kadar tahammül edebiliyoruz. Çok prestijli bir yerde dururken, "Gelen gelsin giden gitsin, tartışalım" gibi bir ruh hali ve işçi sınıfını daha ciddiye almamızın getirmiş olduğu bir bakışla öğrenci hareketini boşlama da var. Bizim bu halimiz birilerinin ister istemez atı alıp Üsküdar'ı geçmesine neden oldu. O günkü potansiyelin tümü bir yerde örgütlenebilmiş olsaydı sarıyorum Türkiye'nin tarihi daha farklı olabilirdi.

Örgütlenme, bir çatı altında buluşma nasıl oldu?

Bu süreç içinde *Kurtuluş* yayınları çıkmaya başladı. Önce dergi daha sonra gazete çıktı. Onlar bizim daha örgütlü hale gelmemize de yardımcı olan araçlardı. İşyerlerinde, semtlerde komiteler halinde örgütlenmeler

oluştu. Her yerde yeni katılımlar gündeme gelmeye başladı. Yazılı hale gelmiş görüşlerimiz de insanları bir yerden yakaladı. Bu bizim en büyük kazancımızdı. Çünkü bir tarafta Dev-Yol geçmiş hareketi sahipleniyor ama yaptığının bizden farkı yok. "Neyi farklı yapıyorsunuz?" sorusuna cevap veremiyorlardı. Birimlerde çalışanların da eli güçlenmişti bu yayınlar sayesinde. Hamasi laflarla insanları örgütlemek gibi bir amacımız da yoktu. Kafa yorarak yazılmış değerlendirmelerdi. İnsanları düşündürten, sorgulatan yazılar olduğu için de birçok insanı daha kolay etkiledi. Özellikle entelektüel birikimi olan insanlar arasında daha etkili oldu.

İzmir'de TKP ile Halkın Kurtuluşu arasında çatışma

Bu ayrışmalar sonrası kaç siyaset ortaya çıktı?

Birçok siyaset çıktı. Hepsi Cephe geleneğinden değil, Ordu geleneğinden de var ama İzmir'de Cephe geleneğinden Devrimci Yol ağırlıktaydı, Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu vardı. Ayrıca TSİP, TKP gibi örgütler de söz konusuydu. Bunların dışında daha küçük gruplar halinde örgütlenmeler de vardı ama isimlerini şu anda hatırlayamasam da o gruplar, giderek sözünü ettiğim ana grupların içine bir şekilde yerleşti. Ama tabii bu grupların tümü sol adına ortaya çıkmış olsa da anti-faşist mücadelede nasıl silahlı çatışma kaçınılmaz olarak gündeme geldiyse bu örgütlerin arasında da bir silahlı çatışma zaman zaman gündeme geliyordu. Bırak bir arada ortak bir şeyler yapabilmeyi, birbirlerini yıpratıcı hatta eforlarının önemli bir kısmını birbirlerine harcayacak noktaya gelmişlerdi. Mesela İzmir'de TKP ile Halkın Kurtuluşu bir ara silahlı çatışmaya girmişlerdi. Bize çok bulaşmadılar. Çatışmaları doğru bulmuyorduk ama yapabileceğimiz pek bir şey de yoktu. Uzlaştırmak mümkün değildi çünkü biri diğerini "sosyal faşist" olarak, öteki de "Maocu goşist" olarak görüyordu. Faşist harekete karşı mücadele anlayışları neyse birbirlerine karşı aynı anlayışla çatışıyorlardı. İster istemez bu da yıpratıcı bir süreç haline gelmeye başladı.

Sol içi çatışmalar ne zaman başladı?

76-77 yılından itibaren çatışmalar başladı. Zaman zaman yerellerde çatışmalar olabiliyordu. Zaten çıkardıkları yayın organlarında birbirlerine karşı saldırıları oluyordu. Mesela İzmir'de Halkın Kurtuluşu'nun önder kadro-

larından biri İGD'liler tarafından kurşunlanmış ve ağır yaralanmıştı. Birçok yerde çatışmaların yaşandığını, silahların çekildiğini hatırlıyorum.

Dev-Yol Kurtuluş çatışması da aynı dönemde mi başladı?

Daha sonra başladı. İdeoloji ile gerekçelendirilebilecek bir şey değil. Kurtuluş'un bu kadar genişlemesini çok beklemiyordu Devrimci Yol. Kurtuluş yavaş yavaş etkisini genişletmeye başlamıştı. Devrimci Yol, bizim geçmişi inkâr ettiğimizi söyleyerek insanları ikna etmeye çalışıyordu.

12 Eylül'den sonraki süreçte bile çok sesli bir anlayışı benimseyemedik: Kendi içinde farklı görüşlerin barınabilmesi ama bir ortak paydayı ortadan kaldırmadan bunu yapabilmek. Farklılığa bir tahammülsüzlük vardı. Farklı düşünüyorsan kuşku uyandıran bir yerde duruyorsun demektir. Bu dünya görüşüne göre egemen olan görüşü her farklılık ürkütmeye başlıyor, bu aradaki uçurumu daha da artırıyor, bir arada duramaz noktaya getirebiliyor insanları. Bu güvensizlik toplumun dokusunda olan bir şey; sol hareketlerin aslında bunu aşmış olması lazımdı ama farklılıklarımız bizim ayrılma gerekçelerimizdi aynı zamanda. Bizi geliştiren gerekçelerimiz olması gerekirken ayrılma gerekçelerimiz oluyor, bu da gelişmemizin önünde bir engel oluşturuyordu.

Sol içi çatışma kitleler nezdinde nasıl karşılanıyordu?

Olmaması gereken, onaylamadığımız şeylerdi. Sol hareketin kendisinin yıprandığını düşünüyorduk, bütün Kurtuluş kadrolarının da hissiyatı buydu. Kitlelerde de bu yılgınlık, umutsuzluk, çaresizlik yaratıyordu. Hepsi sol adına ortaya çıkmış ama birbirleriyle çatışıyor olması ister istemez ilişkileri zorlaştıran bir şeydi. Çünkü bir grup içinde olduğunuz andan itibaren başka gruptaki insanlar artık sizin düşmanınız haline geliyor.

İzmir'de Halkın Kurtuluşu ile TKP arasındaki çatışma karşısında Kurtuluş'un iki tarafı da eleştiren tavrı, politik gelişmesine de katkı sağlamıştır, sağduyulu işçiler üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.

Eleştirinin dışında fiili olarak bir girişimde bulunuyor muydu?

Mesela bir yerde çatışma varsa oradaki yerel insanlar müdahale ediyordu; seyirci kalmıyordu. Mümkün olduğu kadar çatışmanın olmaması için inisiyatif alıp çatışmaları durdurduğumuz yerler de oldu. Bizim bulunduğumuz işyerlerinde çatışma potansiyeli olsa bile oradaki arkadaşlarımız ini-

siyatif alarak bu çatışmanın önüne geçebiliyorlardı ama Kurtuluşçuların olmadığı yerlerde çatışmalar çıkabiliyordu.

Sol içi çatışma içinde olan grupların mevcut kitlesinin karakteriyle açıklanabilir mi bu durum?

Bunu kitlelerin karakteriyle değil de dünyadaki genel durumla açıklamak daha doğru olur. Bir taraf Sovyet uzantılı, bir taraf Çin uzantılı siyasal hareketler var. Oradaki çizgileri benimsemiş hareketler bunlar ve bu iki ülke birbirini düşman ilan etmiş. İdeolojik olarak bu görüşü benimsediğin andan itibaren hangi kültürden olursan ol, o ideolojinin içinden bakmaya başlıyorsun zaten her şeye. Düşmana karşı nasıl tedbir alırım, onun gelişmesini nasıl engellerim gibi bakıyorsun. Çünkü o geliştikçe tehlike büyüyor senin için. O tehlikeye karşı her türlü tedbiri almak sana mubah geliyor. Bizim böyle odaklara tâbi bir çizgimiz yoktu. Daha Türkiye'ye özgü bir arayış içindeydik ve onun çerçevesini çizme çabasındaydık. Dergide çıkan yazılar da bunu kanıtlayan yazılardı zaten. Hem Sovyetler Birliği'ne hem Çin'e karşı eleştirel bir bakış açısı ister istemez bizi daha sağlıklı bir yerde durmaya sevk ediyordu. Çatışan sol içi gruplara baktığımız zaman içinde yer alanların aynı sosyal ortamlardan gelen, aynı kültürel dokulara sahip insanlar olduğunu söyleyebiliriz. O nedenle "Belirleyici olan daha çok, ideolojik çizgileriydi" demek daha doğru olur.

Sol içinde bu kadar farklı çizginin olması işçi sınıfı içinde çalışmayı zorlaştırıyor muydu?

Zorlaştıran bir şeydi tabii. Politika faaliyeti sürdürüyorsun ama politik bir hedef, örgütlenme çağrısı yapamıyorsun. Önünü görebileceği, içinde kendini konumlandırabileceği bir çatı sunamıyorsun. Politik söylemle gidiyorsan politik bir hedef göstereceksin. Büyük laflarla bir gruba (mevcut onca grup içinden birine) çağırdığın zaman pek de cazibe yaratamıyorsun.

Ülkenin koşulları politik bir örgütlenme imkânı tanıyorsa bu imkânı kullanacaksın. Ne zamana kadar? Sana bu imkân tanınmayıncaya kadar. Bunun için de senin dikkat edeceğin şey; bugünkü koşullar geçici olabilir, yarın öbür gün Türkiye gibi ülkelerde darbe gelir, darbe gelmese Kanun Hükmünde Kararname gelir, senin başına her an bir balyoz inebilir, sen o

yasal parti örgütlenmesinin içinde ayakta kalabilecek tedbirlerini alırsın sadece. Yapacağın şey bundan ibaret.

O dönemde insanların geniş kitlelere ulaşabilecek bir örgütlenmeye çekilmesi konusunda biz çok geç kaldık. Örgütsel adımların atılması inanılmaz gecikti. Senin dibinde TSİP kuruluyor sen ihtiyaç duymuyorsun ya da 12 Mart öncesinde TİP diye bir parti var, hepimiz kıyısından köşesinden bulaştık ama "reformist bir parti" dedik bir kenara koyduk. Hadi o dönemde koyduk ama daha sonra biraz akıllanmamız lazımdı. Demokratik tarzda bir örgütlenmeyi hemen gündeme getirebilseydik daha kalıcı olabilirdik. Biz baş edemeyeceğimiz bir büyüklüğe ulaştık. Zaten Devrimci Yol'un da 12 Eylül'den sonra çok çabuk çökmesinin altında yatan neden bence bu. O kadar büyüdüler ve geliştiler ve o büyüklük onlara öyle bir hava kazandırdı ki burunlarından kıl aldırmıyorlardı; en çabuk çöken onlar oldu.

Biz biraz daha haddimizi biliyorduk, yerimizi biliyorduk dolayısıyla en uzun dayanan yine Kurtuluş olmuştur. O nedenle kitle çalışması içinde bir sıçrama yaratmak potansiyelimiz vardı bana göre. Savunduğumuz çizgi itibariyle çok sağlıklı bir yerde durduğumuzu düşünüyorum. Eleştirel baktığında gelişirsin, eleştirel bakışı kaybeden bir insan zaten gelişmeyi durdurur. Tabii bizde eksik olan kendimizi eleştirmekti, onu da atlamayalım. Bu da kendimizi frenlememize çok şeyi geç yapmamıza neden olmuştur. Etrafımıza çok şey söylüyoruz, çok da güzel eleştiriyoruz ama bir türlü sıra kendimize gelmiyor...

İzmir'de işçi sınıfı çalışmasını anti-faşist mücadele paralelinde mi yürütüyordunuz?

İzmir'de işçi sınıfına dönük etkin bir çalışma vardı, Tariş Direnişi'nin getirdiği bir miras da olabilir bu. O dönemden ilişkide bulunduğumuz insanlar vardı. Mesela Çiğli'de bir gecekonduda on beş yirmi kişilik gruplarla eğitim çalışması yapardık haftada bir. Bunların hepsi fabrikada işçiydi, bütün dikkatimizi, enerjimizi oraya yöneltmiştik. Bunların bulunduğu yerlerde de faşist hareket çok güçlü değildi. İşçi sınıfı içinde kendine yer bulmuş, güçlenmiş değildi faşistler. O dönemde daha çok öğrenci hareket içinde kadrolaşmış oldukları için bu durum, sınıf içinde çalışma rahatlığı sağlamış olabilir bize.

Kurtuluş'un seçimlere katılmasını nasıl değerlendiriyorsun?

Seçimlere girme bence son derece doğru ve sağlıklı bir perspektifti. Bunu bir parti aracılığıyla yapabilseydik çok daha hızlı bir gelişme kaydedebilirdik. Bazı yerlerde belediye seçimlerini kazanabilirdik. 12 Eylül bir sene daha gecikseydi belki daha derli toplu bir hale gelebilirdik. "12 Eylül bir yıl öncesinden öngörülmesine rağmen bu öngörüye uygun tedbir alındı mı?" diye sorarsanız, olmadı. En azından ben merkezde görev almaya başladığımdan itibaren felaket bir durumda kaldığımızı gördüm.

Kurtuluş'ta merkezin oluşumu ve bölge örgütlenmeleri

İlk merkezin kuruluşu nasıl oldu?

Bu konuda çok merkeziyetçi bir örgütlenmemiz olduğunu söyleyebilirim. Yanılmıyorsam İlhami ile bunun üzerine birkaç konuşmamız oldu ama daha çok bilgi vermek kabilinden konuşmalardı. Merkez etrafında çok az sayıda, sayıyı da tam bilmiyorum ama çok az sayıda üye olduğunu biliyorum. Mesela İzmir'de benden başka örgüt üyesi yoktu. Düşünün koskoca İzmir ilinde ve bölgesinde yetkili bir konumda olan yedi kişilik bir komite var. Hayatını mücadeleye adamış bu yedi arkadaş neden üye olamadı diye baktığımda, bunun hiçbir cevabı yok kafamda. Üyeliği son derece sınırlı tutmanın gerekçesi, "Birden bire açık bir hale gelmeyelim, yavaş yavaş üye sayımızı çoğaltırız" falan gibi bir anlayıştı. Bir program bildiğim kadarıyla yoktu. Tüzüğü okuduğumu hatırlamıyorum, İlhami anlatmış olabilir. Daha sonra sanıyorum Mustafa Yavuz'la beni merkez komitesine yedek üye yaptıklarına dair bir bilgi geldi.

Yedi kişi kendisini hareketin merkezi olarak konumlandırdı ve aşağıya doğru bilgilendirme yapıyor. Bu tartışma konusu oldu mu?

Başka yerlerde oldu mu bilmiyorum ama ben, İzmir'de bu işin içinde yer alabilecek başka arkadaşların da olduğu konusunda bir konuşma yaptığımı hatırlıyorum. Ama bana söylenen, "Evet biz de zaten o arkadaşları ilk etapta düşünüyoruz ama şimdilik böyle bir başlayalım" şeklindeydi. Buna bir itiraz gelmedi. Demokratik merkeziyetçilik diye tanımladığımız örgütlenme perspektifinin demokrasi ayağı güdük kalmış, merkeziyetçilik tayin edici

olmuştur. Mümkün olduğu kadar demokratik olmaya gayret ettik; tamam, iyi niyetli olabiliriz ama fiiliyata baktığımızda demokratik mekanizmaların çalıştığını söylemek mümkün değil. En azından benim sahip olduğum bilgiler çerçevesinde bunu söyleyemem.

İzmir ve Ege kültüründe azınlıkları barındırıyor. Bunlar o dönemde siyasi olarak dilimize nasıl giriyordu? Herhangi bir şekilde politik tartışma konusu oluyor muydu?

Hayata taşınan böyle bir tartışma olduğunu hatırlamıyorum. Özellikle Kürt sorununda öncelikli söylemimiz var, bu konuyu dile getiriyoruz ama diğer azınlıklarla ilgili çok hatırladığım bir şey yok. Yazılan çizilen bir şey de yok kafamda veya buna dönük bir politik tavır hatırlamıyorum. Bizim için kişinin sosyalizme nasıl baktığı tayin edici oluyordu. Diğer durumların farkında bile değildik. Kadın sorununa bakışımızdan yola çıkarsak en yakınındaki insanın ezilmişliğinin farkında değilsen toplumda diğer ezilenlerin ne kadar farkında olabilirsin? Onların haklarını savunan bir yerden ne kadar mücadele edebilirsin? Edemezsin doğal olarak. Feminist hareketler ortaya çıktığında "Kadın olmaktan ötürü ayrı bir mücadele, sosyalist hareketi böler, buna dikkat edelim" anlayışı vardı. Toplumda da o gün anti-faşist mücadele daha ön planda, ister istemez diğer birçok şeyi gölgesinde bırakıyordu. Önceki dönemde anti-emperyalist mücadele ön plandaydı, ondan sonra da anti-faşist mücadele belirleyici oldu maalesef.

İzmir insanı geliştiren bir kent miydi?

Değildi bana göre. İzmir Demokrat Parti/Adalet Partisi hâkimiyeti altında kalmıştır yıllarca ve İzmir'in bu geçmişi hep unutulur. Belki Rum ve Hıristiyan kökenli insanlarla bir arada yaşayıp farklı bir kültürle kaynaşmış olmasının avantajları vardı, tutuculuk nispeten kırılmış olabilir ama kültürel hayatı zayıf bir kentti İzmir. Tiyatro son derece azdı. Birkaç sinema, İzmir Devlet Tiyatrosu, İzmir Devlet Opera ve Balesi vardı. Yazları özel tiyatrolar turneye gelirdi. Ankara ve İstanbul'la asla kıyaslanamaz İzmir'in kültürel hayatı. Dolayısıyla da bu anlamda insanı besleyen bir şehir değil.

Kürt sorununa bakışımızdan söz ettin. Tekoşin ayrılığı hakkında ne söyleyebilirsin?

Daha çok kişisel kariyer çatışmaları olduğu aklımda kalmış bana aktarıldığı kadarıyla. Ben o tartışmaların içinde olmadım ama özellikle Seyfi Cengiz'in daha kişisel nedenlerle böyle bir ayrılığı zorladığına dair bilgiler var hafızamda. Çok detaylı bir bilgiye sahip değilim. O gittikten sonra öğrendik, dinledik zaten ondan sonra bizim yapabileceğimiz bir şey de yoktu. Demokratik bir tartışma zemininde yapılabilseydi, daha geniş kadroların içinde olduğu bir tartışmayla ilerleseydi belki sağlıklı sonuçlar da alınabilir. Ama bu merkezin kendi içinde yaptığı bir tartışma oldu.

O dönemde Kürdistan'da Kurtuluş'un dışındaki örgütlenmeler hakkında söyleyebileceğin neler var?

Apo'nun varlığını yeni yeni hissettirdiği dönemler diye hatırlıyorum. Kürt sol hareketi vardı ama Türk solu açısından en fazla bizim örgütlü olduğumuzu hatırlıyorum o bölgede. Bizim avantajımız Kürt sorununa daha sağlıklı yaklaşımımızdı, bu yaklaşım ister istemez bize orada bir örgütlenme alanı açtı ve bir şekilde bir etkimiz oldu.

Merkez Komite oluşturulduktan sonra aşağıya doğru nasıl örgütlendi?

O güne kadar öne çıkmış, Merkez Komite üyelerinin güvenini kazanmış kadrolar, kendini bir şekilde kabul ettirmiş daha örgütçü isimler Merkez Komite tarafından üye yapıldı. Bazı yerlerde benim olduğum gibi tek kişi vardı. Merkez Komite etrafında, üç büyük şehirde bir de belki Samsun'da İl Komiteleri, temsilcilik düzeyinde de birkaç yerde komite vardı. Daha sonraki süreçte üye alımları biraz arttı.

Merkez Komite çevresinde farklı görüşler var mıydı varsa bunlar nasıl yansıdı?

Karadeniz'de ve İstanbul'da yaşanan sorunlar vardı. Karadeniz'de İsmet üzerinden, İsmet'in çevresinde, her zaman için İsmet'e daha bağlı gibi duran, örgüt içinde sanki kendini tamamen bırakmamış gibi algılanan bir grup olduğunu biliyorum. Yine Doğan Tarkan'la birlikte gelen arkadaşlar, ağırlıkla İstanbul'da çalışan arkadaşlardı ve bu arkadaşlarla da zaman zaman sorunlar yaşanıyordu. Merkezdeki tartışmalar ister istemez bu arkadaşları

da etkiliyordu. Ama belli bir hizipleşmeden bahsedemeyiz. Merkezdeki arkadaşlar arasında ideolojik düzeyde bir tartışma yaşandığını hatırlamıyorum ama mesela Doğan, daha bir işçi sınıfını ön plana çıkarıyordu, diğer çalışmaları biraz daha önemsemez gibi duruyordu. İdeolojik bir çerçeveye çok sonraları ulaşmış şeyler bunlar. Doğan Tarkan'ın "Tüm gücümüzle işçi sınıfına" perspektifi, aslında işçi sınıfına bakışımızla çok çelişen bir şey değildi. Ama kadrolar işçi sınıfı içinde değil, ağırlıklı olarak kırsal kesimden ya da öğrencilerin içinden aktarılmış, Dev-Genç üniversite ortamında oluşmuştu. Mesela Dev-Yol oradan çıktı ve bu öğrenciler tüm Türkiye'de üniversiteleri örgütlediler oradan da tüm Türkiye'ye yayıldılar. Sen bir hareket örgütlüyorsun, proletarya partisi değilsin. Bir parti gibi sınıfı örgütleme şansın yok. Başlangıçta bir potansiyel varsa bunu heder etmemek için o potansiyeli bir hareket olarak örgütleyebilirsin. Bunun içinde kendi örgütlenmeni adım adım inşa edersin. Belki yasal bir parti ile birleştirebilirsin bu süreci, olağanüstü koşullara hazırlıklı iç örgütlenmeni de yaparak bir yasal parti çerçevesinde bütün bu birikimden elde ettiğin ne varsa onu da sınıfa dönük olarak örgütlersin. Bu zaten senin sınıfa bakışınla da çakıştığı için dengeni bozmaz. Ama sınıfın içinde zaten yeteri kadar gücün yok ya da çok sınırlı bir gücün var. Buna rağmen bütün kadrolar taşradan alınıp sınıfın bulunduğu büyük şehirlere getirilmiş. Biz örgütlenmemizi yeterince beceremediğimiz için sınıf içinde çalışma yapma kabiliyetine sahip değildik. Hareket örgütler gibi sınıfı örgütleyemezsin. Sınıfın içinde daha ciddi, derli toplu, daha istikrarlı bir çalışma yürütmek lazım. Netçe bir şeyler söylemen lazım. Bu görüşler oluşmamış, bir potansiyel var, bu potansiyeli bırakalım, sınıfa dönelim diyorsun ama kiminle döneceksin sınıfa? Bu noktalara gelmeden yapılan bu tür tartışmalar anlamsız. Okullarla, taşra ile uğraşmayalım demenin bir anlamı yok çünkü orada hazır ve senden de bir şeyler bekleyen genç insanlar var. Özellikle taşradaki insanlar bu beklenti içinde, senden bir şey gelsin o da bu mücadelenin bir parçası olsun isteğinde. Bir Cephe geleneği ve onun sempatizanları var. 12 Mart öncesinde, tüm Türkiye'de ayak basılmamış yer bırakmamış Dev-Genç kadroları. Bu kadar etkinler ve bu potansiyeli dikkate almadan sınıfa yönelelim dediğinde başka bir hüsranla karşılaşırsın. Başka bir alanı boş bırakmış olursun. Burada bile geç kalmış olduğumuz için tabiri yerindeyse nal topladık. En avantajlı konumda olmamıza rağmen sadece zamanı kaçırdığımız için oraları başkaları örgütledi.

Karadeniz'le ilgili bir değerlendirmen var mı?

İsmet'in çok saygıdeğer bir geçmişi var ve Karadeniz'de hakikaten belli kadrolar üzerinde de etkisi var. Bana göre zaman zaman İsmet'le ilgili sorunlar yaşanmış olsa da ciddi katkısı olmuştur Kurtuluş hareketine. Karadeniz'deki gelişmemizde İsmet'in büyük rolü olmuştur. O da zaman zaman itiraz ettiği şeyler olsa da esas olarak uyum sağlamıştır. Halkın içinden gelmiş ve kendini böyle bir yere sıçratmış, bu anlamda da iyi örgütçü hatta sistem yanlısı insanlar üzerinde bile olumlu etkisi olan bir insandı. Eğer Karadeniz'de bir güç oluştuysa bu İsmet'in varlığı sayesindedir. Bu anlamda son derece olumlu katkılarda bulunmuştur diyebilirim.

Anti-faşist mücadele belirledi bizim hayatımızı

"Faşizme, Hayat Pahalılığına ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele" kampanyası İzmir'de nasıl yürütüldü? Etkisi ne oldu?

Bu kampanyaların bizim etki alanımızı bize gösteren sonuçları oldu. Biz de bu kadar iyi sonuçlar beklemiyorduk. Hatırladığım kadarıyla epey insana ulaştık. Epey bir insanı kitlesel eylemler içine çektik. Bu, kadroların gelişmesi, tecrübe kazanması açısından iyi sonuçlar yarattı. En önemlisi de çok ciddi bir motivasyon oldu, hepimizi son derece heyecanlandırdı. Kampanyayı örgütlemenin kendisi, örgütsel tecrübe açısından önemliydi. Ciddi bir siyasal faaliyet yürütüyorsun ve bu faaliyetin altından kalkıyorsun. Bunun da getirdiği güveni en üstten en alta kadar bütün kadrolar hissetmiştir. Sayıları hatırlamıyorum şimdi ama bu kampanya çalışmaları sırasında Kurtuluş'un 10 binlerce insanı harekete geçirdiğini gördük. Kendimizin sandığından daha fazla bir etkimizin olduğunu da gördük. Açık bir parti örgütlenmesini gündeme getirebilseydik, başka yerlere taşıyabilirdi bu bizi. Bütün Kurtuluş kadrolarının tamamı bu kampanyanın içinde çalıştı, hepsi bir şeyler yaptı. İzmir'de mesela sabahtan akşama kadar bu işle uğraşan dünya kadar insan olduğunu hatırlıyorum. Bu insanlar yarattıkları imkânlarla geçimlerini de sağlıyor ve politik faaliyet içinde bulunuyorlardı. Baktığında binlerce insan seferber olmuş durumdaydı ve çok ses getirdi.

77 1 Mayıs'ı ile ilgili ne hatırlıyorsun?

Biz Saraçhane'de toplanmıştık. Ben kortejin ön tarafında yürüyordum. Tam Intercontinental Oteli'nin önüne geldik ve silah seslerini duyduk. Tabii ondan önceki süreçte epey gergindik. Saatlerce bekledik, neredeyse akşama doğru yürüyüşe geçtik, kortej bir türlü bitmiyor, alana girebilecek miyiz giremeyecek miyiz belli değil. Arkamızda Halkın Kurtuluşu ekibi var. Onlarla aramıza bir grup arkadaş vardı. Biz otelin önüne geldiğimizde Kurtuluş kortejinin sonu da alana girmişti. Tam bu sırada silah sesleri duyulmaya başladı. Kalabalık birden bire sağa sola koşturmaya başladı, baktım kimse yok, birbirimizi kaybettik orada. Kürsüye doğru koştuğumu hatırlıyorum. Bir kısmı sanıyorum AKM'nin o tarafa doğru gitti. Bizden sonra gelenler Kazancı yokuşuna gitmişler, Allah'tan orada kalmamışız. Ortalık bir anda dağıldı zaten. Biz Halkın Kurtuluşu ile TKP çatışmaya başladı diye düşünmüştük. Meğer öyle değilmiş. Sular İdaresi'nden ateş açılmış. Zaten 10 dakika filan sürmedi, herkes bir tarafa dağılmış vaziyetteydi. Daha sonra Kabataş iskelesine indim, İzmir'den gelenlerle orada buluşacaktık. O sırada durumun vahametinin farkında değildik. Kazancı Yokuşu'nda insanlar telef olmuş, ölen, yaralanan var mı kestiremiyorsun. Sonra radyodan ölümlerin olduğunu duyduk. Biz durumun vahametini daha sonra öğrendik. İçindeyken hissedemedik, orada tam bir şaşkınlık yaşadık. Böyle bir çatışma ihtimalini öngörüyorduk. Biz içeri girdikten sonra Halkın Kurtuluşu'nu almamak için silahlar çekildi diye düşündük. Meğer tablo bambaşkaymış. Zaten bir iki gün önce de bu türden yazılar, haberler çıkmaya başlamıştı. Böyle bir beklenti yaratıldı toplumda ve ertesi günkü gazeteler "Sol gruplar arasında çatışma çıktı, şu kadar insan öldü" diye haber yaptılar ama gerçek daha sonra açığa çıktı. Ölenlerin hiçbiri kurşunla ölmemiş. Belli ki silahlar havaya sıkılmış, Sular İdaresi'nden de kitlenin üzerine ateş açılmamış, panik yaratmak için ateş açmışlar. Beklenmeyen bir durumdu. İzmir'den gelenlerde zayiat yoktu.

Hızlı bir politik çalışma içerisinde geçen hayatınızda sosyal yaşam nasıldı?

Bana göre 70 öncesi dönemle 70 sonrası dönemi birbirinden ayrı değerlendirmekte yarar var. 70 öncesi döneme baktığımızda, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı gibi birkaç ismi saymazsak bize yön gösteren kimse yoktu. Geç-

miş bir mirası doğrudan bize taşıyan birileri yoktu. Bunların içinde Mihri Belli'nin üzerimizde etkisi olduğunu söyleyebilirim ama Hikmet Kıvılcımlı gençliğe daha mesafeli duran bir insandı. Biz bir anlamda el yordamıyla içinde bulunduğumuz toplumu sorguladık. Dünyada olup bitenleri sorguladık. 68 Hareketi'nin dünya çapındaki etkisi Türkiye'de de yaşandı. Bizden önceki ve sonraki kuşaklarla karşılaştırdığımızda görece daha özgür bir hayatımız vardı diyebilirim. Buna karşın kadın sorunu hemen hemen hiç tartışılmış değil 70 öncesinde. Dev-Genç içinde de erkek egemen bir anlayış hâkim, çok koşturan kadın olsa da öne çıkmış, fırlamış kadın hemen hemen yok gibi. Ama 70 sonrasına kıyasla kendi kendini yetiştirmiş kadrolardan bahsedebiliriz. Zaten bunun avantajı onları 70 sonrasında da önder duruma getirdi. Etraflarında birçok insanı toparlayabildiler ama 70 sonrasına baktığımızda hayatı sorgulamayan, bulunduğu bölgede güçlü olan hareketlerin cazibesi ve etkisi ile hemen o eğilimin içinde yer alan, dolayısıyla birey olma sürecini yaşayamadan kendini devrimci mücadelenin ortasında bulan gençlerden bahsedebiliriz.70 öncesi kuşak dünyayı sorguladı, toplumu sorguladı, kısmen de kendisini sorguladı. Ama 70 sonrasında hareketin genişliğini de düşünecek olursak ciddi oranda insanın çok bilinçsizce sürecin içine girdiğini görebiliriz. Hâkimiyet-tabiyet ilişkisi bu dönemde belirleyici özellik olarak öne çıktı, önder konumda olan insanlar çok fazla sorgulanmıyordu.

İki farklı dönemin farklı karakteristik özellikleri gibi geliyor bana bunlar. Diyelim ki koşullar çok uygundu, devrim oldu ve biz bu kadrolarla iktidarı aldık, sonuçlarını bir düşünün. Bir kere çok seslilik yok, merkezi yapıların aldığı kararlar yukarıdan aşağıya tartışılmadan kabul ediliyor, hayata geçiriliyor; böyle kadroların nasıl bir toplum kuracağını hayal edebiliriz. Her ne kadar demokrasi mücadelesi verdiğimizi iddia etsek de o dönem en büyük eksikliğimizin demokrasi olduğunu düşünüyorum. Tabii bir başka faktör de 70'li yıllarda yavaş yavaş yükselmeye başlayan ama 70 sonrasında bayağı gelişen faşist harekettir. Anti-faşist mücadele de belirledi bizim hayatımızı. Birçok ülkede faşist hareketin güçlenmeye başladığı yerlerde anti-faşist bir cephenin kurulduğunu görürüz. Bu cephe içinde birçok parti, sınıflar, kuruluşlar, toplumun farklı kesimleri yer alır ve bu, mümkün olduğu kadar en geniş cephedir. Faşizme karşı bir mücadele ekseninde bunlar ortak bir zeminde yer alır. Türkiye'de herkes kendi bulunduğu yerde anti-faşist mücadele yürüttü ve ittifak arayışları ile birlikte mücadele girişimleri ilkeler gündeme getirilerek sabote edildi. Oysa tek bir amaç için, buna karşı olan

herkesi bir araya getirmek mümkündü, bu belki de Türkiye'nin kaderini değiştirebilecek bir şeydi. 12 Eylül'den sonra faşizme ya da diktatörlüğe karşı en geniş cepheyi oluşturmaya dönük bir bakış açımız olabilseydi Türkiye'yi farklı bir yerlere taşıma şansımız olabilirdi.

Birleşik mücadele olsa hayat başka olurdu

Böyle bir cephenin oluşmasına ne engel oldu?

12 Mart'tan sonra Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ile Cephe hareketinin bıraktığı bir miras var. Bu hareketler içinde yer almış, onlara sempati duymuş insanlar. Doğrudan örgütsel bir ilişkisi olmasa da bu hareketlere sempati duymuş çok daha geniş bir de Dev-Genç çevresi var. 12 Mart sonrası cezaevinde yapılan tartışmalarda, ortak bir geçmiş değerlendirilmesi yaparak Ordu ve Cephe kadroları arasında birlik sağlayarak yola devam etmek gibi bir perspektif vardı ki doğru bir perspektifti. Ama özellikle belli arkadaşların geçmişteki konumları, durumları itibariyle o dönemde önder, militan insanlar olarak da bilinen tanınan isimlerin dışında kimsenin çok fazla bu toparlamayı yapma şansının olmadığı gibi bir yanılsama vardı. İşte İlhami, Kaçar, Mahir daha sonra buna Şaban İba katıldı. Ben İzmir'de bulunduğum için o tartışmaların içinde bulunmadım ama İlhami ile daha sonra yaptığımız konuşmadan biliyorum, herkes Anadolu'nun her yerinden Ankara'ya gittiğinde bu arkadaşları buluyor. Bunun getirmiş olduğu bir doğal liderlik duygusu var. Kendi dışlarında kimsenin bir hareket örgütleme şansı olmadığı gibi bir düşünce hâkim. Eninde sonunda bizim önderliğimizde bu iş yürüyecek, biz de iyi bir merkezi yapı oluşturursak yavaş yavaş yukarıdan aşağıya bütün kadroları örgütleriz gibi bir duygu ve düşünce hâkimdi. Dolayısıyla bu sürecin kendine güvenle ilgili fazla abartılmış bir süreç olduğunu düşünüyorum. "Nasıl olsa kimsenin bir yere kaçtığı yok yavaş yavaş toplayacağız hepsini, bizim dışımızda zaten kimsenin şansı yok" görüşünün yarattığı bir sonuç bu. Oysa herkesi içine alan bir örgütlenmeyle yola çıkabilirdik. Hiç vakit kaybetmemek gerekiyordu. Uzun uzun tartışmalar, üzerinde anlaşmalar, hangi çizgide anlaşacağız falan gibi şeyler sonuca da ulaşamadı zaten. Bu hakikaten öyle bir çırpıda yapılacak bir şey değil, birçok insanın dâhil olmasıyla daha sağlıklı sonuçlar doğurabilirdi. Üç kişinin bir yazı kaleme alması geçmişi herkesin aynı şekilde değerlendireceği anlamına gelmez. Tartışma zemini olarak

birkaç madde ortaya atılabilir, daha geniş kadroların katılabileceği tartışma platformları yaratılabilirdi. Bu tartışmalar örgütlü bir faaliyetin içinde yapılabilmiş olsaydı sağlıklı sonuç verebilirdi. Örgütlenmeyi idealize ettik. Dolayısıyla örgütsüz bir tartışma örgütlemeye kalktık. Örgütsüz tartışmanın da nereye savrulacağını asla bilemezsiniz. Nitekim bir sürü grup çıkardı içinden. Çıkanların da bir kısmı bizden büyük oldu. Örgütlenme daha sonra aklımıza geldi geldi ve örgütlü bir şekilde harekete geçtikten sonra geçmişe kıyasla tartışmaları hem daha sağlıklı yaşayabildik hem de geç kalmış olmamıza rağmen süratle toplanmaya başladık. O dönemin bana göre böyle bir yanlışı vardı.

Geçmişe ilişkin kendi aramızda yaptığımız tartışmalarda kendi yanlışlarımıza odaklanmadık. Ben bütün politik hayatım boyunca bir arkadaştan "Ben de şurada şöyle hata yaptım, bizim şurada şöyle bir hatamız oldu" diye bir konuşmaya şahit olmadım. Özeleştiri yapmamızı zorlaştıran şeyin altında yatan, pek de farkında olmadan yetkileri, gücü hemen tümüyle birilerine teslim etmek aslında. Tabii bugün geldiğim nokta bu, o gün öyle mi bakıyordum, kendi adıma söyleyeyim, benim bugün eleştirdiğim o anlayıştan hiçbir farkım yoktu. Ben de demokrasiyi en fazla o arkadaşlar kadar önemsedim. Merkeziyetçiliği çok belirleyici bir yerden algıladık. Demokratik merkeziyetçiliğin demokratik ayağı güdük kaldı, merkeziyetçilik her şeyi belirledi. Bu bir sürü yanlışın da nedeni oldu. Bizim hayatımızdaki karşılığı; tek tip insan çıkarmak şeklinde oldu. Hayata sadece politika gözüyle bakan, sanat kültür vs etkinliklere çok fazla ilgi duymayan, onun ancak devrimci sanat adı altında bir versiyonuyla karşılaşıyorsa ilgi gösteren bir kitle çıkardı. Oysa hayatın sadece politikadan ibaret olmadığını artık biliyoruz. Diğer alanlara karşı ilgili değilsek hiçbir zaman için idealimizdeki toplumu oluşturma şansına sahip değiliz zaten. Bu bakış açısıyla sosyal hayatın da son derece sınırlı ve kısıtlı olduğunu söyleyebilirim. Politika dışında hayatı olmayan insanlar haline geldik. Tabii profesyonel devrimcilik anlayışını da masaya yatırmamız gerekir. Profesyonel devrimci diyemeyeceğimiz, bu yeterlikte ve uzmanlıkta olmayan birçok insan, mahallelerde işsiz güçsüz koşturan insanlar haline geldi. Bir aidiyet duygusu ile hareket etti, aidiyet duygusu buradan beslendi. Geçimlerini de toplanan bağışlarla cüzi miktarlarla sağladılar. Çoğunun evi, ailesi vardı, onların imkânlarından faydalanıyordu.

Ben kendi adıma 12 Eylül'den önce demir atölyesinden bebe mağazasına, kitapevinden ozalitçiliğe kadar değişen birçok işler kurdum. Bunların başlangıcında işin ucundan tuttum, işi geliştirdim sonra ya ortak aldım ya çalışan koydum. Oralardan gelen paralarla kendime baktım hatta kendime bakmanın ötesinde ciddi desteklerde de bulundum. Bu dönemdeki hayat böyleydi diyebilirim.

Kadın-erkek ilişkileri nasıldı?

Kadın-erkek ilişkilerinde bir oto sansürden bahsedebilirim. Merkezin birilerinin hayatına müdahale ettiğini duymadım. Benim de birilerinin ilişkilerine müdahale etmem söz konusu olmamıştır. Ama hepimizin zihninde zaten devrimci bir ahlak anlayışı vardı. Yani devrimcinin kurması gereken bir ilişki tarzı vardı. Bu ilişki anlayışını kadrolara farkına varmadan taşıyorsun. O da alıyor, benimsiyor, kabulleniyor, içselleştiriyor ve kurduğu ilişkiler de o tür ilişkiler haline dönüşüyor. Yani bizim onaylamadığımız, kabul etmediğimiz bir ilişki çıkmıyor zaten ortaya.

Kadının ikinci sınıf bir vatandaş olduğu, erkeğin işini kolaylaştıran bir konumda yer aldığı çok öne fırladıysa ancak biraz sorumluluk üstlenebildiği, erkeğin ise önünün alabildiğine açık olduğu bir hayat bu. Tabii ki toplum içinde dikkat çekecek şekilde bir ilişki kurmamaları gerektiğini zaten öğreniyorlardı. Kadınlar da erkek egemen ideolojiyi benimsedikleri için itiraz eden kimse yoktu.

12 Eylül öncesi birçok büyük kentte sıkıyönetim varken İzmir o dönemde öne çıktı. Hemen hemen bütün yayınlar orada basılmaya başlandı. Buna karşılık İzmir küçük bir kent ve herkes tanınıyor, biliniyor. Siz bu yayınların basımı ve dağıtılması konusunda neler yaşadınız?

Sıkıyönetim ilan edildiğinde İzmir bunun dışında kalmıştı o nedenle bu tür imkânlara sahip olan büyük şehirler içinde tek yerdi. Çok zorlanmadık zaten o döneme gelinceye kadar epey güçlenmiştik. Tedbir olarak gazetenin yasal adresi ile hazırlandığı yeri farklıydı, gazete başka bir yerde hazırlanıp daha sonra matbaaya geliyordu. Tipo baskı yapılıyordu. Çok zahmetli bir işti. Gazetenin İzmir'de basılıp Türkiye'ye dağıtılmasını çok iyi örgütlediğimizi düşünüyorum. Herhangi bir sıkıntı yaşanmadı, başımıza bir şey gelmedi. Anadolu'ya otobüslerle gönderiliyordu. İnce ince hesaplanarak, örgütlenmesi ciddi yapılmıştı o işin. Za-

manında her yere ulaşıyordu. O günkü koşullarda iyi bir örgütlenme becerdiğimizi düşünüyorum. Bu İzmir'in kendi örgütlenmesini de çok sıçratan bir şey de oldu aynı zamanda. Çünkü bir yayın etrafında insanları örgütlemek daha kolay oluyor. Başlangıçta o nedenle geç kalınmış diyorum.

12 Eylül öncesi evlilik, çocuk ve sosyal hayat

Biraz kişisel hayatınıza girecek olursak, evlendiniz, bir çocuğunuz oldu bir de çocuk sorumluluğu var. Kişisel olarak çocuğunla nasıl bir ilişki kuruyordun? Mesela masal anlatıyor muydun?

Sözde eşitliği kendi arasında kurduğunu düşünen ama toplumdaki klasik bir aileden çok da farklı olmayan bir aileydik. Her ne kadar aile kurumunun bazı kurallarını çok iplemiyor gibi gözüksek de çok da farklı olmayan bir aile kurumuyduk diyebilirim. Bizim toplumla bu anlamda çok farklı bir yanımız yok ama tabii aramızda sevgi ilişkisi ile bir araya gelindi yani hareketin içinde birbirimize uygun görülmüş bir ilişki değildi bu. Dışarıdan bakıldığında mazbut bir aile görüntüsü verebilmek için mümkün olduğu kadar çok şeye uygun davranıyorsun. İkimiz de hareketin içindeyiz, çalışıyoruz, koşturuyoruz hatta bir ara işçi sınıfı içinde örgütlenelim düşüncelerıyle Esra bir fabrikada işçi olarak çalıştı. Bizim hayatımız tüm gün devrimci faaliyetle geçiyordu. Memed dünyaya geldikten sonra zaten ikimizden birinin eve kapanması gibi bir şeyin olmaması için de ilk birkaç ay annesi ile beraber oldu. Kaç aylıktı hatırlamıyorum bir dönem haftanın yarısı Esra'nın annesinde, geri kalan yarısı benim ailemde bakılıyordu. Biz akşamları gidip alıyor, sabahları bırakıyorduk. Daha sonra ikimizin de aileleriyle arası açıldı sanıyorum, bir arkadaşın annesi baktı ücret karşılığında ama orada bir hafta boyunca kalıyordu Memed, hafta sonları alıyorduk. Hafta sonlarını da Memed'le birlikte geçirmeye gayret ediyorduk. Memed'le çok sağlıklı ilişki kurduğumuzu düşünmüyorum. O günkü bilincimiz zaten bugünkü bilincimizin yanından bile geçmiyordu. Masal anlatmak gibi bir şey hafızamda yok ama iki anı var Mehmet'in o günleri ile ilgili. Teorik olarak çocuğa ceza vermenin, şiddet kullanmanın yanlış olduğunu biliyorum, yapmamak lazım böyle şeyleri ama daha yeni ayaklanmış, ikimiz evde yalnızız, ben yemek hazırlamaya çalışıyorum o da ağlıyor. Neden ağlıyor bilmiyorum, ko-

nuşamadığı için de derdini anlatamıyor, dayanamadım biraz korkutup susturmak için omzundan da sarsalayarak hafifçe yanağına bir fiske vurmuştum. Ben korkup susacak, rahat rahat işimi yapacağım sonra da kendimi affettireceğim diye düşünüyorum. Çok canı yanmasa da yaptığımın iyi bir şey olmadığının farkındaydı. Boynuma sıkı sıkı sarılıp ağlamaya devam edince çok utandığımı hatırlıyorum. Yerin dibine girdim. Güvenebileceği tek kişi benim ve ben ona şiddet uyguladım. Hakikaten çok utandım ve orada karar vermiştim bir daha fiske vurmayacağım diye. Yıllar sonra cezaevinden bir mektupla oğlumdan özür diledim.

Bir de Memed 4-5 yaşlarındayken, yine evde benimle beraber, annesi yok, halıyı mumla öyle bir batırmış ki çıkması bayağı zor. Bu kez, "Doğru odana, yemek yok, oyuncak yok, ben çık deyinceye kadar odanda kalacaksın" diye sinirle saydırmışım. Bu kös kös gitti odasına. Daha sonra annesi geldi. Memed'i sordu, ben de ceza verdiğimi söyledim. Yanına gitti, konuşmuşlar. Annesine, "Ama bu haksızlık ben bir suç işledim babam bana bir sürü ceza verdi" demiş. Düşündüm, doğru. Farkında değilsin o anda yaptığının. Orada da ikinci kararımı aldığımı hatırlıyorum. Yaptığın şeyin şiddet olduğunu düşünmüyorsun, bağırıp çağırdığında çocuğun üzerinde baskı uyguladığını fark etmiyorsun dolayısıyla sorgulamıyorsun. Tokat atmadım, bu nedenle şiddet uygulamadım diye düşünüyorsun ama muhtemeldir ki bu tür sözel şiddetler yaşanmıştır. Onları Memed'e sormak lazım aslında. Şimdi geldiğim noktada daha hassasım tabii. Kabaca kendimi erkek olarak sorgulamaya başlayıncaya kadar aile yapımızın toplumdaki aile yapısından çok farklı olduğunu söyleyemem. Bütün dinamikleriyle aynı çalıştı.

Yakalanma ve sorgu

12 Eylül geldiğinde neredeydin?

İzmir'deydim, evde öğrendik. Sokağa çıkma yasağı olduğu için tabii o gün çıkamadık evden. O zaman oturduğumuz eve yeni taşınmıştık ama bir süre sonra evi boşalttık, daha güvenli olduğunu düşündüğümüz başka yerlere geçtik. Zaten kısa bir süre sonra arkadaşlar hemen İstanbul'a gelmem için haber yolladılar. İstanbul'a geçtik. Bir-iki yıl kadar İstanbul'da kaldıktan sonra Ankara'ya gitmem uygun görüldü. O zamanlar zaten Merkezin ye-

dek üyesiydim, üyelerin bir kısmı yurtdışına gidince benim yedekliğim asil üye haline dönüştü. Türkiye'de kalanlarla Politbüro olarak görev yaptım, Ankara'da yakalandım. Ankara'da kaldığım sırada her hafta İstanbul'a gidip geliyordum. Varan firmasını kullanıyordum. Bu da bazı arkadaşlarca biliniyordu. Bu arkadaşlardan biri yakalanınca Varan'ı kullanmamaya başladım. Gerçekten de Ankara Varan terminaline beni tanıyan bir sivil koymuşlar. Nasıl olsa Varan terminalini kullanmıyorum diye rahatım ama terminalin önünden geçmenin sorun olacağı hiç aklıma gelmemişti. Terminaldeki sivil polis geçerken beni görmüş ve tanımış hemen peşime düşmüşler. Benim de Ali Küçük'le randevum vardı, onunla buluştuk, bir kafeye oturduk. Biraz sonra birileri geldi, ikimizin de dikkatini çekti bu durum. Biz fazla uzatmadan Ali ile tekrar randevulaştık, "Dışarı çıkalım sen şu tarafa git, ben başka tarafa gideyim, bizi takip ediyorlarsa atlatmaya odaklanalım. Randevun varsa da gitme" dedim. Sarıldık, öpüştük, sanki iki eski dost karşılaşmışız da iki satır laf etmişiz gibi öyle sarıldık, polislerin de duyacağı bir şekilde vedalaşıp ayrıldık. Ben takip edildiğimi hissettim, arkamdan geliyorlar, tek yön olan bir yerde minibüse bindim, ben bindikten hemen sonra arkamdan bir sivil daha bindi. İçinde sivil polislerin olduğunu düşündüğüm bir araba arkamızdan geliyor. Bir süre sonra arkadaki araba minübüsü solladı ve önümüze geçti. Ben, cüzdanını evde unutmuş gibi davranarak minübüsü durdurup indim. Normalde orada durmaz, içerdeki sivil kontrpiyede kaldı, inse takip ettiklerini iyice belli etmiş olacak. Neyse inmedi. Ben hemen yolun karşısına geçtim, oradan gelen bir taksiye atladım geldiğim istikamete geri döndüm. Öylece atlattım. Ev de açık bir arazideydi, tarlalardan, arkalardan dolaşarak eve geldim. O akşam bir şey olmadı. Varan terminalinin önünde daha önce beni görmüşler, ben de o gün başka randevum olmadığından eve gelmişim. Ertesi gün Ali ile buluştum, beni takip ettikleri için Ali'yi de bulmuş oldular fakat Ali'nin kim olduğunu kestiremediler, beni kaçırmamak için onu takip etmemişler. Ertesi gün ben takibi atlattım diye düşünüyorum. Takip ettiklerini anlamamam için evi çok uzaktan çembere almışlar. Esra'ya durumu anlattım ve Memed'le o akşam İstanbul'a gidecek trene binmelerini söyledim. Onları trene bindireceğim ben yakın bir yere kadar araba ile gideceğim, oradan trene bineceğim. Evden dışarı çıktık, siviller evin çevresini sarmış, yapacak bir şey yoktu artık. Ben aslında gitmeyeceğim ama onları uğurlamak üzere ben de trene bindim. Kompartımana girdik, bunlar belli ki talimatı almışlar, bizi önce garın bir odasına al-

dılar. Sonra da DAL diye Ankara'nın meşhur sorgu merkezine gittik. Esra ile Memed'i ayrı bir odada tuttular, sonra onları eve götürmüşler, eve de birileri gelir umuduyla birkaç gece evde polislerle birlikte kalmışlar. Hem evi aramışlar hem de kalmışlar. Sonra Memed'i almak üzere aileden birileri gelmiş. Esra'yı da DAL'a getirdiler.

Orada karşılaştınız mı? Haberin oldu mu?

Orada haberim olmadı, daha sonra haberim oldu. Ankara DAL'ın hikâyesini biliyordum, bu tür durumlara psikolojik olarak hazırlıklı olmak önemli. Ben, "Buraya kadarmış," diye baktım. Başka türlü zaten acıya da, işkenceye de katlanmak kolay bir şey değil. "Bitti" dediğinde daha kolay oluyor. Hakikaten öyle oldu benim için. Zaten onların da DAL'a geldiğimizde ilk sözü, "Saim buraya kadarmış, şimdi bizi de kendini de üzmeden konuş" oldu. Ben de, "Adım Saim Koç. Komünistim. Politik görüşlerim dışında size hiçbir şey söylemeyeceğim" şeklinde cevap verdim. Bunu der demez birkaç kişi tekme tokat girişti. Askıya, falakaya, elektriğe derken top gibi oynuyorlar. Zihinsel olarak kararlıysan sıkıntı çekmiyorsun.

Filistin askısı dedikleri askıya ellerini arkadan bağlayarak asıyorlar seni, o sırada bir de hem penisine hem de vücudunun değişik yerlerine kablo bağlayıp elektrik veriyorlar. Nasıl bir mekanizmaysa vücut kıvrılıyor. Askıdan indirdikten sonra en az bir saat kolların yukarıda kalıyor, inmiyor. İndiremiyorsun. En küçük bir harekette acayip bir ağrı oluyor. Onlar da zaten sakatlanma falan olur diye herhalde, bir de mümkün olduğu kadar sağlam bir şekilde uzun süre işkence yapmak için müdahale etmiyorlar. Kaçıncı gündü hatırlamıyorum, "Bak Esra burada, şimdi onu soyacağız ve önünde tecavüz edeceğiz" dediler, Esra'nın üzerinden giysilerini çıkarıp benim elime vermeye başladılar. Ne söylediğini hatırlamıyorum ama Esra orada bir şeyler söylüyor, ben de "Bunlarla konuşma, bunlar insan değil" gibi bir şey söyledim. İyi ki de söylemişim. Esra'yı bıraktılar bana döndüler. O operasyon da bitti orada. Ankara'da bir hafta, on gün kadar işkenceden geçtik. Sonra İzmir'e götürdüler bizi. Esra ile aynı polis arabasının içinde birlikte gittik. İzmir'e vardığımızda ayırdılar. Esra'yı hücreye koydular. İzmir'de farklı bir işkence uyguladılar; ellerin duvara dayalı ayakta tutuyorlar. Uyutmuyorlar, oturtmuyorlar, yatırmıyorlar. Gündüzün büyük bir kısmı işkencede geçiyor, gece sabaha kadar ayakta dikilerek geçiyor. Vücut hakikaten çok dirençli bir şey. Kaç gün geçti bilmiyorum ama bir hafta, on gün

falan gibi hatırlıyorum orada uyumadan ayakta durup bütün gün de işkenceden geçtim. Orada da elektriği, falakası, ıvır zıvır var.

Arada bazı arkadaşları getirip yanımda konuşturuyorlar. Gözlerimiz bağlı olduğu için birbirimizi görmüyoruz. İşkence gördükleri için benimle ilgili bir şeyler anlatıyorlar. Ben sesimi çıkartmıyorum, konuşanlar kendilerini kötü hissetmesinler diye. En son kaçıncı gün olduğunu hatırlamıyorum ama ayaklarım falakaya bağlı, cinsel organımdan elektrik veriliyor, aynı zamanda birisi boğazıma basıyor. Soluğun kesilince bir süre sonra vücut kendini bırakıyor, bilinç gitmiş hafiften. Boğazımdaki ayak çekiliyor, bilincim geri geliyor.

"Hâlâ komünist misin?" dediklerini hatırlıyorum. "Neden değiştireyim?" diye sakin bir şekilde cevap verince uzun bir sessizlik oldu. Yavaş yavaş odadan çıktılar, beni kaldırdılar, dışarıda ayaklarımı bir sandalyeye koydular, beni de yere oturttular. Bir süre sonra tekrar ayağa diktiler. Tabii titriyorsun, hava soğuk üşüyorsun.

O gece beni hücreye koydular. Küçücük bir hücre ama benim için saray gibi. Toplam 60 gün kaldım nezarette, zaten o sıralar 90 günden 60 güne inmişti nezaret süresi. Bir aya yakın süresi o hücrede geçti. 60 günün sonunda çağırdılar ifademi yazdırdılar. Sonra önüme koydular imzala diye, "Okumadığım ifadeyi nasıl imzalayayım?" dedim, hepsi dışarı çıktı, gözümü açtım, okudum, baktım problem yok imzaladım. Gözümü kapattılar, önce basın için fotoğraf çektiler. Bir de tabii o arada ben yakalandım diye toplamışlar bir sürü insanı da. Hiçbiriyle de alakam yok, benim ifademde isimleri geçmiyor, benimle hiçbir ilgileri yok gelenlerin de. Zaten hemen hepsini bıraktılar. Üzerinde sahte kimlik bulunan bir arkadaş bir de öğretmen vardı, Adnan Hoca. İki kişi tutuklandı. Dolayısıyla 3 kişi tutuklandık diğerlerinin hepsi serbest bırakıldı, daha sonra da beraat ettiler. Ben hiç ifade vermedim, kendimi öyle şartlandırdım dolayısıyla "Komünistim, Kurtuluşçuyum" dışında sorulan hiçbir soruya cevap vermedim ama politik görüşlerimi anlattım. Benim hakkımda da neredeyse kimsenin ifadesi yok, birkaç önemsiz şey dışında tutturabilecekleri hiçbir şey yoktu. Dolayısıyla sıkıyönetim savcısı benim beraatımı talep etti. Kimsenin beklediği bir şey değildi, beraat de talep edilince ben de dahil herkes, "Tahliye olabilirim" diye düşündü. Fakat kısa bir süre sonra Kenan Evren'in "Biz yakalıyoruz mahkemeler bırakıyor, bu böyle olmaz, kanaat kullanmalılar" şeklinde bir

konuşması olmuştu, zaten o konuşmayı duyduğum zaman ceza alacağımı anlamıştım, sonunda 13 yıl 4 ay ceza aldım.

Yakalanmadan önce gerek İstanbul, gerek Ankara'da siyaseten aklında kalan bir şey var mı?

O dönemde Merkez'deydim. İstanbul'a geldiğimde örgütün bütünü hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan bir adamın Merkez'de görevlendirildiğini hayal et. Merkezdesin, bir teşkilatı yöneteceksin ve o teşkilatın sadece bir bölgesi hakkında bilgin var, diğer alanları bilmiyorsun. İlhami ile konuşmuştuk, ya da ben öyle bir şeyi zihnimde canlandırdım yedek üye yapıldıktan sonra, aslında merkezin toplantılarına katılmamız gerekiyordu. İlhami de sanki bizim de sürece hâkim olabilmemiz için böyle bir şeyin yapılacağını söylemişti, bunun üzerinden konuşmuşuz gibi hatırlıyorum ama emin değilim. Bunun eksikliğini zaten hissettim. Bir sorumluluk altına giriyorsun ama bilgiye sahip değilsin.

Kaçar yakalandı, İsmet İstanbul'da korumadaydı, daha sonra yurtdışına gönderildi, Şaban, Mustafa Yavuz ve ben olmak üzere üç kişilik bir ekibiz. Şaban ne biliyorsa, ne aktarıyorsa ondan bilgi alıyoruz, başka kimse de yok. Daha uygun koşullarda bile yeterince demokratik bir yapı oluşturamadıysan bir örgüt içinde, gelenek, görenek, anlayış, merkeziyetçiliği denetleyecek bir diğer ayak oluşturamadıysan 12 Eylül koşullarında merkeziyetçilik otomatik olarak belirleyici hale geliyor ve hayata oradan bakıyorsun. Senin düşündüğün, algıladığın, yorumladığın şeyler en doğru şeyler, dolayısıyla da bunun uygulanması lazım. Buna da itiraz edilmemesi lazım, bunları demokratik bir şekilde tartışamayacağımız koşullar içinde olduğumuzu düşünüyoruz. 12 Eylül öncesinde bile yeterince tartışamadıysan bu koşullarda nasıl tartışacaksın diye bakıyorsun. O dönem tam bir felaketti bana göre. İçinde bulunduğumuz koşullara bağlayarak kendimizi mazur göstermeye gayret etmiyorum. Bu, bakışla ilgili bir şey: Öncesinde de vardı bu bakış bende, daha sonrasında da. Dolayısıyla o bakışın sonuçları olarak ortaya çıkan tablo da bu idi. Geri çekilme kararı alınmış, bu geri çekilme nasıl olacak? Sınıfa doğru geri çekilme, büyük merkezlere geri çekilme örgütlü bir şekilde olur. Oralarda bu imkânlar yaratılabilirse mümkün ama kadrolar gelmiş, bir süre kendi imkânlarıyla, geldikleri yerden getirdikleri paralarla yaşamlarını sürdürmüşler ve bekliyorlar ki geçimleri sağlansın. Böyle bir imkân var mı, yok mu ondan da haberdar değilim. Her şey eski Merkez

üyesi arkadaşımızın bilgisi dahilinde. O da "Herkese bakacak durumda değiliz ancak Merkez üyelerine bakabiliriz" diyor. Politik faaliyet açıkta yürütülen bir faaliyet, bunun imkânları neredeyse tümüyle ortadan kalkmış, açık politik faaliyet yürütmek bu koşullarda zor ve kadrolar ne yapacaklarını bilmez vaziyette. Birbirleri ile randevuları var, örgütsel ilişkilerimizi bir süre en azından koruyabilmek, devam ettirebilmek gibi bir kaygı ile hareket ediliyor. Askeri diktatörlük bütün haşmetiyle gelmiş, sağa sola saldırıyor. O koşullarda iş bulmak da ayrı bir dert. Böyle bir durumda kadroların ayrı derdi, bizim ayrı derdimiz vardı. Üyeliklerin askıya alınmasına kadar uzanan bir sürece kadar gitti. Tabii ki bu bir tasfiyecilikti. Bu tamamen demokrasiden yoksun merkeziyetçiliğin bizi getirdiği noktadır.

O noktaya gelinceye kadar kendisini profesyonel devrimci olarak niteleyen yüzlerce insan vardı. Ama bunların 50'si dışında hiçbiri örgüt üyesi değil ve bununla ilgili bir özeleştiri de yok ortada. Ben kendi adıma en azından bunun yanlış olduğunu söyleyebilirim. Ben İzmir'de tek örgüt üyesiydim, bana da o dönemde dar tutmak doğru gelmişti. O günün örgüt anlayışı ile bize tuhaf gelmiyordu ama bugün baktığımda neden, ne fark var? Şu ölçü olamaz; yeteri kadar kendini ispatlasın, örgütün içinde yer alacak kadar güven versin. En güvenilir sandığımız insanlar kötü sınavlar verebiliyor, senin hiç beklemediğin insanlar da inanılmaz müthiş sınavlar verebiliyor. Var mı garantisi? Yok. Kim bunu tayin edecek? Eğer hayatın içinde inisiyatif almak, 24 saatini devrimci mücadeleye harcamaksa bu kadar insan zaten bunu hak ediyordu. Bana göre açık bir parti etrafında politika yürütüyor olsaydık, yasal örgütlenme koşulları kalktığında kitlelerle çok yaygın ve sağlam bağlarımız olacağı için de zaten kadrolarımız o koşullara daha iyi adapte olabilirdi. Nitekim daha sonraki davalarda verdikleri ifadelerde kendilerini örgüt üyesi olarak açıklayan insanlar oldu; böyle olmadığını öğrendiklerinde de ciddi hayal kırıklığı yaşadılar.

Cezaevi macerası: "Galiba buraya kadar" dedim

Cezaevi sürecin nasıl geçti?

Mahkeme kesinleşinceye kadar İzmir Şirinyer Askeri Cezaevi'nde kaldım. Dava kesinleştikten sonra da Buca Cezaevi'ne gönderildim. Bundan sonraki cezamızı Buca'da çekeceğiz diye bekliyordum. Tabii orada kısıtlanmış birçok hak vardı. Cezaevi koşullarının iyileştirilmesi için açlık grevi-

ne gidildi. 3 gün falan sürdü ama bu arada ben, zaten daha önce birkaç kez mide kanaması geçirmiş, bir kez de ameliyat olmuştum, midemde bir sıkıntı vardı. Birkaç gün süren açlık grevinden sonra tuvalete çıktığımda önceki tecrübelerimden mide kanaması geçirdiğimi fark ettim. Cezaevi idaresine haber verdik, geldiler, "Hastaneye gideceksin ama dönüşte koğuşunu ayıracağız, ayrı bir yere vereceğiz, açlık grevindeki insanlarla aynı yerde tutamayız" gibi şeyler söylendi. Ben kabul etmedim, tabii götürmediler hastaneye. Bir gün daha geçti öyle. Allahtan çok uzun sürmedi, cezaevi ile anlaşma yapıldı ve açlık grevi sona erdi ama ben de bittim bu arada. Artık son demlerini yaşar bir vaziyette beni hastaneye götürdüler. Yanılmıyorsam cuma akşamıydı. Hastanede sadece nöbetçi doktorlar var. Acil servise gittik, doktor benim durumumu gördü, Tahlil sonuçlarına bakarak beni getiren askerlere, "Acil kan verilmesi ve gözetimde tutulması gerekir, Hastaneye yatırıyorum" dedi. Askerler beni geri götürmek üzere emir almışlar, hastanede kalma kararını vermeleri mümkün değil. Cezaevine telefon edip durumu anlattılar. Yetkili kişi hastane odasında kalmanın mümkün olmadığını ancak hastanenin mahkûm koğuşuna yatırılabileceğimi söylenmiş. Beni muayene eden doktor, çaresizlik içinde "Elimden bir şey gelmiyor sen iki gün dayanmaya bak, mahkûm koğuşuna pazartesi gününe kadar kimse uğramaz" dedi. Bana mide asidini dengeleyen bir kutu pastil verdi. Diğer mahkûmlara verilen sütü paylaşmaya bakmamı söyledi.

Gittik, gece yarısı koğuşta boş bir yatağa yatırdılar beni. Sabaha kadar tuvalete taşınıyorum, tansiyonum iyice düşmüş, duvarlara tutuna tutuna gidiyorum. "Galiba buraya kadar" dedim, o kadar badireyi atlattık emniyette, DAL'da falan, bakalım bunu atlatabilecek miyiz noktasındayım. Cumartesi sabahı oldu, durumumu oradaki mahkûm hastalara anlattım, hepsi – hiçbiri de siyasi değil- seferber oldu, süt getiriyorlar, ben bir taraftan süt bir taraftan pastille geçirdim iki günü. Kanama azaldı, az toparladım, Pazartesi günü doktor geldiğinde artık rahatlamıştım. Tabelamda "Acil kan verilmesi gerekir" yazıyordu, hemen kan vermek istediler, toparlanmış olduğum için kan vermelerini istemedim.

Hastaneye kaldırıldığımı arkadaşlar duymuşlar, bizim Kıvırcık Yaşar ziyaretime geldi. Alçak sesle "Buradan çıkarıyoruz seni" dedi. Arka tarafta tuvaletin orada bir pencere var, demir parmaklıklı tabii, ızgara aşağıda olduğu için oradan açılıp giriliyor pencerenin olduğu bölüme, onlar etrafı tetkik etmişler, dolaşmışlar önceden, "Biz onları kaldıracağız, keseceğiz, gü-

nünü ve her şeyi ayarladık, sen gece sabaha karşı gel seni alacağız" dedi. Sanıyorum tanıdık doktorlar da bulunmuş. Normalde bir haftada taburcu olmam gerekirken ben orada bir aya yakın kaldım. Önceden tespit ettiğimiz gece, sabaha kadar tuvalete taşındım ama gelen giden yok. Neden gelmediklerini de bilmiyorum. O sabah da doktor nöbet değişimi oldu başka bir doktor geldi. Benim yatış tarihimi gördü, ben de gayet iyi gözüküyorum, bütün veriler son derece normal. Taburcu etti. "Eyvah!" dedim ama yapacak bir şey yok. Bizi o gün cezaevine götürdüler. Bir terslik olursa aramızda nasıl şifreli yazışacağımızı kararlaştırmıştık. Bir süre sonra cezaevine bir mektup geldi. İçinde tekrar hastane koğuşuna yatmaya çabalamam gerektiği doğrultusunda şeyler var ama hangi gerekçeyle tekrar geri döneceğim? Beni nasıl yatıracaklar? Derken bir açlık grevi daha başladı. Grevin ilerleyen günlerinde cezaevi doktoru beni tekrar hastaneye sevk etti. Hastanenin mahkûm koğuşuna yatabilmek için gerekirse açlık grevini bırakacağım ama serum verip bir-iki saat gözetimde tutuyor, ardından cezaevine geri gönderiyorlar, hastanede tutmuyorlar yani. Yapacak bir şey yok, serumu kabul etmedim, cezaevine geri döndüm. İlk tedaviden sonra çok iyi beslendiğim için ikinci açlık grevi daha uzun sürmesine rağmen etkilenmedi midem.

Buca'da altı ay kadar kaldım sanıyorum. O açlık grevinden bir süre sonra sağa sola sevkler başladı. Biz de bir otobüsle Bursa'ya gideceğiz. O sırada da tek tip elbise uygulaması var, herkes ant içiyor, yemin ediyor, "Tek tip kefenim olacak" falan diye bayağı bir coşkuyla uğurlandık Buca'dan. Geldik Bursa Cezaevi'ne. Bizi soydular, merdiven altına yakın bir yere dizdiler. Ben kuyruğun sondayım. Teker teker götürüyorlar, sesleri duyuyoruz tabii. Falaka, dayak sonunda elbiseyi giydiriyorlar gözümüzün önünden geçiriyorlar. Her geçenle birlikte grubun direnci kırılıyor, herkes giydi elbiseyi. Bize geldi sıra, biz gittik yedik dayağı. Burnum kırıldı orada. Falaka, neredeyse bütün gardiyanları toplamışlar, 1-2 saat ciddi bir dayak yedim. Karar vermişsin, yemin etmişsin, ant içmişsin, arkasında duracaksın, yediremiyorsun kendine. Herkes giyiyor ben de giyeyim düşüncesi olmuyor. İnatlaşıyorsun da. Ben sesimi de çıkarmıyordum. Zaten bir süre sonra hissetmemeye başlıyorsun.

Elbiseyi giyenleri bir iki gün tecritte tutuyor sonra karışık koğuşlara alıyorlar. Faşistlerle aynı koğuşlara koyuyorlar, orada da işkence devam ediyor yani çünkü uyuyamıyorsun, stres altındasın, her an karşıdan bir saldırı olabilir endişesi yaşıyorsun.

Elbiseyi giymediğim için beni hücreye attılar, epey kaldım hücrede. Gardiyanlar ikna etmek için geliyorlardı ama her seferinde reddettim. Ne kadar kaldım bilmiyorum.

İlk kez görüşe çıkmama izin verdiler. Görüşe çıkıyoruz, gardiyan açtı kapıyı, koridordayız, karşıdan baktım tek sıra halinde görüşten dönenler var. Başlarında bir gardiyan var. İçlerinde tanıdıklarım var, sesleniyorum cevap vermiyorlar. Öyle bir hale gelmiş ki sindirmişler hepsini ve kafasını çevirip cevap veremeyecek hale gelmişler. Benim durumum ise çok farklı, iflah olmaz diye rapor tutulmuş belli ki hakkımda. Koğuş kapılarının önünden geçerken kapı mazgallarından önünden geçerken, "Burada devrimci var mı? Kurtuluşçu var mı?" diye sesleniyorum, içeriden tek bir cevap veren çıkmıyor.

Bir gün gardiyanlar geldiler "Seni daha fazla burada tutamayız, koğuşlardan birine göndermek zorundayız" dediler. Ben de "Siz bilirsiniz ama karışık koğuşlara tıpış tıpış gideceğimi sanıyorsanız yanılıyorsunuz" dedim. Sonunda, Karadeniz'den gelen bir grup kaçakçıyla aynı koğuşta kalmaya razı oldum. Karışık koğuşlarda yer kalmayınca bizim koğuşa devrimcileri de vermeye başladılar.

Cezaevi koşullarının düzeltilmesi için açlık grevine gitme eğilimi vardı. Ancak bu görüşte olanlar azınlıktaydı. Sonra mutabakat sağlandı fakat kaçakçıların açlık grevine girmemesi ciddi bir problemdi. Onlar da girebilse çok daha etkili olacaktı. Kaçakçılarla konuştum, açlık grevine katılmayı kabul ettiler ama bir istekleri vardı: "Tamam koğuşa karavana da almayacağız ama ufak tefek şeyler atıştıracağız, siz de göz yumacaksınız" dediler. Kabul ettik. Açlık grevi başladı üç gün içinde bitti, iyi sonuçlar aldık. Siviller de dâhil cezaevinin tümünün açlık grevine katılması ilk defa görülmüş bir şeydi. Bakanlığa haber filan gitmiş. Daha sonra bizi inşası yeni tamamlanan F tipi cezaevine aldılar. İkişer üçer kişilik hücrelerde kalacağız ama hücrelerin kapısını kapatmamalarını talep ettik. Kabul ettiler fakat bir süre sonra kaçakçıların getirilmediğini fark ettik. Onları başka bir bölüme almışlar. Onlarla da giderken konuşmuştuk kapıları açmazlarsa eylem olacak diye. Hakikaten söylenen saatte kapılar açıldı çıktık. Aradan birkaç gün geçtikten sonra kaçakçılardan biri bizi ziyaret geldi. Onlar hiç içeri girmemiş. Ciddi bir dayaktan geçirmişler adamları yaka paça sokmuşlar sonra açmışlar gerçi. Öyle bir şey yapacakları da hiç aklıma gelmemişti doğrusu, devrimcilerden daha dirençli çıktılar ve hepsi MSP'li idi o zaman. Ben cezaevinden çık-

tıktan sonra onlar da Rize Kapalı Cezaevi'ne gönderilmişlerdi. Ziyaretlerine gittim, beni karşılarında görünce çok sevinmişlerdi. Yıllar sonra onlar da tahliye oldular, aralarından biri beni ziyarete geldi. Yaklaşan seçimlerde hangi partiye oy vereceklerine karar verememişler benim fikrimi almak için gelen arkadaşı görevlendirmişler. Çok duygulanmıştım.

Cezaevi macerası aşağı yukarı böyle. Cezamın bir süresi sanıyorum affa uğradığı için 82'de girip 88'de çıktım.

Esra dışında ziyaretçilerin var mıydı?

Kardeşlerim gelirdi, annem babam yaşlı oldukları için gelemiyorlardı. Esra arada bir Memed'i getiriyordu. Hatta bir seferinde küçük bir şişe içinde Memed'le içeri içki göndermişlerdi. Açık görüş vardı. Memed ilkokula gidiyordu o zaman, büyük bir heyecanla çıkardı verdi şişeyi. Her birimize birer yudum düşmüştü. Arkadaşlar üzüm suyundan içki yapıyorlardı, yılbaşlarında içerdik.

Eşber Yağmurdereli ile epey muhabbetimiz oldu orada. Maçlarda Eşber hakem ben de hakem yardımcısı oluyordum. Tahliyeme az bir zaman kala, bir akşam beni kendi koğuşlarında ağırlamak istediler. Her akşam sayım da var. Onların koğuşundan bir arkadaş bizim koğuşa geldi, ben onların koğuşuna. Yedik içtik, sabaha kadar sohbet ettik.

Böyle eğlenceli hoş zamanlar da geçirdik. Cezaevindeki son günümde içerideki arkadaşlarla vedalaştık. Esra birkaç arkadaşla beni almaya gelmişti. Vapurda çay söylemiştim, geçmiş gün ne kadar ödediğimizi hatırlamıyorum ama bizim bir demliğe verdiğimiz kadar bir ödeme yaptığımızı hatırlıyorum. Çok şaşırmıştım. 10 bardak çay için verdiğimiz parayla bir bardak çay içtim. İlk izlenimim böyle şok edici olmuştu. "Dışarıda hayat ne kadar pahalıymış" diye şaşırmıştım.

İşçi Dünyası ve yasal parti fikri

Çıktıktan sonra sosyal yaşam anlamında, insan ilişkilerin nasıl olmuştu?

Cezaevinde uzun yıllar kalacağımı düşünerek hangi tarihte olduğunu hatırlamıyorum ama ya bir mektupla ya da bir sözlü görüşmede Esra'ya "Durumum bu, yakın bir gelecekte çıkmam söz konusu değil, boşanalım" demiştim, o kabul etmemişti.

Dışarı çıktıktan sonra tabii o uzun yılların ayrılığı ister istemez yeniden bir tanışma faslı, yeniden bir ilişki kurma faslı gibi bir şey oluyor. Sudan çıkmış balığa dönüyorsun. Ne yapacağını bilmiyorsun. O günkü Merkez'deki arkadaşlarla toplantı yaptık. Ama deneyimli birçok kadro cezaevine düştüğü için daha deneyimsiz kadrolar sorumluluk üstlenmiş durumda. Doğal olarak imkânları sınırlı durumda. Benim onlardan bir şey bekleme şansım yok, onlar benden daha fazla şey bekliyorlar. O zaman daha İşçi Dünyası yok. Esra çalışıyor ama gelire de ihtiyaç var. Esra *Ekonomik Panorama* dergisinde bir iş ayarlamıştı. Rahat koşullarda çalıştım. Öğleden sonra gidiyordum istediğim saatte çıkıyordum. Politik kimliğim de biliniyordu. Mustafa Sönmez vardı o zaman derginin başında. Ertuğrul Kürkçü geliyor, oturuyoruz sohbet ediyoruz. Böyle ayrıcalıklı bir durumum var. Orada öyle bir süre geçti. Arkadaşlarla da zaman zaman buluşuyoruz, *İşçi Dünyası* çıkarılacak, onun hazırlıkları yapılıyor. Seyfi (Öngider) yayın yönetmeni olarak düşünülmüş ama Seyfi tekrar gözaltına alınıp tutuklanması gibi bir durumla karşı karşıya kalınca kaçak duruma düştü. Onun üzerine bana teklif geldi. Ekonomik Panaroma'dan ayrıldım, İşçi Dünyası'na geçtim. 15 günde bir çıkarıyor, kendi imkânlarımızla dağıtıyorduk. Bayilerde var mıydı hatırlamıyorum ama İşçi Dünyası'nın şubeleri gibi kurulmuş bürolardan dağıtılıyordu. Yasal parti ile ilgili arkadaşlarla konuşmalar da yapıyorum bu arada, bu düşüncelerimi açıkça ifade etmeye başladığımda birçok arkadaş bunun "yasalcılık" olduğu konusunda hemfikirdi. Beni İşçi Dünyası bürolarında tartışma toplantılarına çağırıyor, bir anlamda "sorguya" çekiyorlardı. İşçi Dünyası bürolarından epey davet alıp o toplantılara gittiğimi hatırlıyorum. Sonra Erdal İngiltere'den Türkiye'ye dönmüştü, Kadir (Akın) ve Erdal (Kara) ilk hemfikir olduğum arkadaşlardı ama sözcü gibi gözüken, esas olarak yasalcılığın başı gibi görüldüğüm için epey bir sigaya çekildiğimi hatırlıyorum. Neticede Mahir'in (Sayın) "Çatı Partisi" fikri ile birlikte yasal bir parti fikri biraz daha tartışılabilir hale geldi. Benim cezaevi ve polis sürecindeki "tutumumun kredisi" yıpranmamı engelledi, kimse saygısızlık etmedi, tartıştılar. Kişiliğimi hedef alan davranışlara maruz kalmadım. Bir taraftan anlamaya çalışıyorlar bir taraftan da tehlikeli de buluyorlardı bu görüşleri. Gariptir, politik faaliyeti politik faaliyetin aracı olmayan bir kurumla sürdürüyorsun, gazete bürolarında politik faaliyet yürütmeye çalışıyorsun. Yayın

kitleleri bir fikir etrafında örgütlemenin bir aracıdır ama örgütlenmenin zemini olamaz.

Daha sonra parti kurulup artık İşçi Dünyası bürolarına ihtiyaç yok, artık parti organlarını düşünelim gibi bir evreye geçince İşçi Dünyası bürolarını kapatma kararı verildiğinde de tasfiye mi oluyoruz gibi bir tepkiyle karşılaşmıştık. Neticede insanlar bir yerden bir yere savrulabiliyorlar ama tartışma iyi örgütlenebilirse ve art niyetsiz bir şekilde sürdürülebilirse eninde sonunda doğru çizgide toplanabiliyoruz zayiat vermeden. Nitekim ondan sonraki süreç de biraz böyle evrildi. Orada da yapılan başka yanlışlar nedeniyle çuvalladı süreç, orada da bir sürü eleştirim var. Ama sanırım bu görüşmenin kapsamına girmiyor o yıllar. ■

EKİM

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ ve EZİLEN HALKLAR BİRLEŞİN

9 EYLÜL 1980 FİATI: 25 LİRA SAYI: 1

SEYFİ ÖNGİDER

Görüşenler: Gönül Sevindir, Füsun Kurtdişoğlu, Erdoğan İren

Görüşme Tarihi: Ekim/Kasım 2016

Seni tanıyalım.

1954 Çorlu doğumluyum. Beş kardeşten en küçüğüyüm. Babam ben iki yaşındayken bir trafik kazasında ölmüş. Babamı hiç hatırlamam. Dolayısıyla bizi annem büyüttü. İlkokulu Çorlu'da okudum, oradan İstanbul'daki Darüşşafaka Lisesi'ne geldim. Liseyi orada okuyup 1973 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girdim.

Benim ailem Balkan göçmeni. Trakya zaten Balkan göçmenlerinin yoğun olduğu bir yerdir. Babamlar anladığım kadarıyla 1913'te Balkan Harbi'nin bitiminde, annemler ise 1936 veya 37'de Romanya'dan Türkiye'ye göç ediyor. Aslında yüzlerce yıldır yaşadığı bir yerden kalkıp başka bir ülkeye giderek yeni bir hayat kurmak, çok olağanüstü bir şey. Hele yaklaşık yüzyıl önce... Ancak bizim ailemizde bunlar hiç konuşulmazdı. Göçmenlik konuşulan, tartışılan, "neler çektik" biçiminde hatırlanan bir şey değildi. Hatta tam tersine sanki olması gereken, olağan bir durum gibiydi.

1956'da babam öldüğünde annem 39 yaşında ve beş tane çocuk var. Sadece en büyük ablam evli, İstanbul'a gitmiş, annem Çorlu'da dört çocukla kalıyor. Okuma yazması yok, bir mesleği de yok. Ona rağmen ve yeniden

evlenmeden hepimizi büyüttü. Babam öldüğünde en büyük ve ikinci ablam on beş-yirmili yaşlarda olduğu halde ikisi de okumamıştır. Annem ağabeyimi, küçük ablamı ve beni okuttu. Okumamız için her şeyi yaptı. Babam bir askeri fırında çalışıyormuş, Tekirdağ'a kömür almaya giderlerken kamyon devriliyor ve orada ölüyor. Sanıyorum o nedenle daha sonra annemi askeri hastaneye hastabakıcı olarak işe alıyorlar. Hastaneye girdikten sonra artık başka bir hayatımız oldu. Annem hastabakıcılık yaparken ilkokul diploması aldı; hastabakıcıydı ama hemşire gibiydi, ameliyatlara filan giriyordu. İğne vurmasını öğrendi, o zamanlar iğne yapmak büyük bir hadiseydi. Akşamüzeri hastaneden gelip iki saat de evde iğnecilik yapardı. İğne yaparak kazandığı para, maaşından daha fazla olabilir. Bizim evin bir odası, doktor bekleme odası gibiydi.

Oturduğumuz ev, geldiklerinde göçmenlere verdikleri eski bir Rum eviydi muhtemelen. O evi yıktırdı ve yeni bir ev yaptırdı borçsuz, harçsız. Öyle bir kadındı. Balkan kadını aileyi ayakta tutan kadındır ve çok güçlüdür. Ağabeyimi askeri okula, küçük ablamı öğretmen okuluna, beni Darüşşafaka'ya gönderdi. Okumamız için çok özel bir çabası vardı. Düşünüyorum, babam olsaydı ilkokuldan sonra bir yerlere çırak falan verirdi herhalde.

İlkokul 4 ve 5. sınıfta öğretmenim, dönemin Çorlu Savcısı'nın karısıydı, Nuriye Hanım... Çok müşfik, çok ilgili bir kadındı. Ben de iyi bir öğrenciydim, beni severdi. 4. sınıfın yaz tatilinde "Amerika'da bir Türk Çocuğu" diye kocaman, ciltli, resimli bir kitap hediye etmişti. Başarılı olmanın ölçüsü Amerika'ya gitmekmiş demek ki. Darüşşafaka'ya gitmem için de o yönlendirdi. Onun kanalıyla sınava girdim. 1965'de Darüşşafaka'ya başladım, 1973'e kadar, iki yıl hazırlıkla birlikte sekiz yıl, yatılı olarak orada okudum. İnsanın bütün hayatını o dönem şekillendiriyor aslında. Sonradan görüyorum tabii, çeşitli alışkanlıklarım, becerilerim, beceriksizliklerim, yani iyi ve kötü yanlarıyla hemen hemen tüm karakterim o süreçte şekillenmiş. Psikologlar, bir çocuğun karakterinin çok daha önceden şekillendiğini söyler; doğru olabilir ama on bir-on dokuz yaş arası ergenlik ve ilk gençlik de şüphesiz çok önemli...

Okulda daimiler ve evciler vardı. Evleri İstanbul dışında olan biz, daimiydik. Evciler hafta sonu evine gider, daimiler okulda kalırdı. Bir süre sonra orayı benimsemişsen çok sıkıntı çekmiyorsun. Dışarıyla çok fazla bir ilgin

olmuyor. Nitekim lise yıllarına kadar dışarıdaki hayatla çok ilgimiz yoktu. Lise sınıflarında, yani 12 Mart öncesinin o çalkantılı sürecinde biz de kendimize göre solcu olmaya başladık. Kitap falan okuyorduk ama örneğin İstanbul'daki Dev-Lis örgütlenmesi ile bir ilişkimiz yoktu. Oysa *Felsefenin Temel İlkeleri* filan okuyorduk. Yani dışarıdan kopuk bir şekilde yaşıyorduk ve doğrusu, okul yönetimi de bunu sağlamak için elinden geleni yapıyordu.

Yatılı okul hayatı çok farklıdır, insanı daha hızlı olgunlaştırırken, ayakta kalmayı da öğretir. Bir problemin olduğunda başvuracağın anan, baban, büyüğün yok. Kendi başınasın; sorunlarını kendi kendine çözmek belli şeyler kazandırırken olgunlaştırıyor da. Biraz daha hızlı bir şekilde güvenebileceğin, sırtını dayayabileceğin dostun, arkadaşın oluyor. Yatılı okul hayatı aynı zamanda tehlikeli ve acımasızdır. Bir zayıflığın olduğunu fark eden birileri, bunun üzerinden seninle oynamaya başladıklarında hayat çekilmez hale gelir. Öyle çocuklar da vardı ve hakikaten perişan olurlardı. Her insanın çeşitli zaafları vardır. Onu göstermemen lazım çünkü yirmi dört saat aynı yaşta, yüzlerce çocukla berabersin; çok dikkat etmen lazım. Dolayısıyla tabii ki bir sürü zorluk, sıkıntı da vardı ama bugün geri dönüp baktığımda, hayatımın en önemli ve ayni zamanda en keyifli sekiz yılı olduğunu görüyorum. Okul yönetimiyle birlikte Türkiye'nin o döneminin bize aktardığı bazı değer yargıları, ahlaki ölçüler, geleceğe dönük çeşitli beklentiler edinerek geçen bir sekiz yıl...

Mahirler, Denizler bizim kahramanlarımızdı

Liseye başladığın yıllar Türkiye tarihinde önemli olayların da yaşandığı bir dönem. Sen neler hatırlıyorsun?

Ülkedeki politik ortam, bir ölçüde okulun içerisine ve bizlere de yansıdı ama sınırlıydı. Okulda *Yankı* diye bir dergi çıkartmaya başladık. Kitaplar okuyor, tartışıyorduk, bunun dışında yaptığımız bir şey yoktu. Ama bu kadarıyla bile idare çok tedirgindi ve bizi kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Bir-iki defa yemek boykotu gibi şeyler oldu. O tarihe kadar okulda olmayan şeylerdi bunlar.

Mahir Çayanlar Elrom'u kaçırınca sokağa çıkma yasağı ilan edilip askerler ev ev arama yaptıklarında bizim okula da gelmişlerdi. Biz okulun bahçesinde, askerlerin mahallede ev ev dolaşmalarını izlemiştik. Kızıldere'de sı-

kıştırıldıklarında, radyo saat başı kuşatmayı ve çatışmayı veriyordu. Onu saat başı izlediğimizi ve 30 Mart akşamı saat 19.00 haberlerinde Mahir Çayanların öldürülmüş olduğunu dinlediğimizi hatırlıyorum. Mahir Çayanlara, Deniz Gezmişlere uzaktan sempatisi olan, kendisini solcu, devrimci diye tanımlamaya başlamış liseli çocuklar olarak izliyorduk olan biteni. Onlar bizim kahramanlarımızdı. Ama bütün bunlar okulun duvarları arasında kalan şeylerdi. 12 Mart döneminden sonra her şey çok farklı oldu. 1970'lerin ikinci yarısında, Darüşşafaka da başka birçok okul gibi politize olacak ve dönemin Dev-Lis Başkanı dahil pek çok devrimci öğrenciyi yetiştirecekti.

Siyasal faaliyet ve yapılarla ne zaman ilişkilenmeye başladın?

Siyasetle daha doğrudan ilişkim üniversite ile birlikte başladı diyebilirim. 1973 sonbaharında üniversiteye girdim. Türkiye'nin 12 Mart döneminden çıktığı günlere denk geliyordu. 14 Ekim 1973'te yapılan seçimlerde Ecevit'in liderliğindeki CHP'nin birinci parti çıkmasıyla birlikte, Türkiye'nin 12 Mart'ın o baskıcı havasını geride bırakıp daha başka bir ortama doğru ilerlediğini söyleyebiliriz. Ben de tam o dönemde üniversiteye başladım ve bu hava üniversiteye çok hızlı bir şekilde yansıdı. Zaten liseden itibaren kendisini az çok solcu, devrimci olarak görmeye başlayan yeni bir üniversite öğrencisi olarak etrafıma bakmaya başladım. Bu arada üniversiteler de hızla politize oluyordu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, bu politizasyonun en fazla görüldüğü okullardan biriydi. Tarihsel olarak İstanbul'daki Dev-Genç örgütlenmesinin en önemli odaklarından biri olan bu okulda 12 Mart dönemini yaşamış, 3. ve 4. sınıfta olan ve hem yaşı hem tecrübesi daha büyük arkadaşlar vardı. Onlarla hemen bir temas oldu. Zaten 1974 Mayıs'ında af çıktı. Türkiye artık yarı askeri rejimden çıkarken onun bir adımı olarak genel af da çıktı ve cezaevlerinden çıkan bütün Dev-Genç kadroları, o yılın sonbaharında okullarına döndü.

12 Mart'taki direniş Türkiye solunda yeni bir sayfadır

12 Mart'taki direnişin Türkiye soluna etkilerinden çok söz edilir. Bu etkileri doğrudan yaşayan bizim kuşaktır aslında; yani "78 kuşağı" denilen kuşak.

O kuşağın bir mensubu olarak, 12 Mart döneminde THKP-C, THKO üzerinden olan biteni izliyor ve çok etkileniyorduk. Denizlerin idam edilmesi, Mahirlerin Kızıldere'de imha edilmesi bizim üzerimizde çok derin izler bırakmıştı ama bu, pasifize edici bir etki değildi. Tam tersine, bütün bir kuşak üzerinde, onların bayrağını alıp daha ileri götürmeyi hedeflemek gibi bir etkisi oldu. 12 Mart'ın baskı, sindirme, imha politikalarının amacına ulaştığını düşünmüyorum. Tam tersi bir etkisi olmuştur. Mahir Çayan'ın bütün yazıları, bütün külliyatı okunurken, onun silahlı propagandanın yaratacağı etki üzerine söylediklerinin belki de başka biçimde karşılık bulduğunu söyleyebiliriz. O direniş, o meydan okuma sonraki kuşağa sirayet etti ve 78 kuşağı o meydan okuma iradesini devralıp kendi koşullarına göre, kendi bildiğince sürdürdü.

12 Mart'taki direnişin Türkiye solunda "yol ayrımı" yaratmış olduğu bir hakikattir ve ardından bütün bir kuşağı, bir tür siyasi eğitimden geçirdiği söylenebilir. O kuşak, kendisinden hemen önce o meydan okumayı yapmış olanların izinden gitme konusunda kararlı oldu.

Bizim kuşak bu kararlılığı gösterince yeniden yükselmeye başlayan devrimci hareketin karşısına, devletin her yönüyle destekleyip güçlendirdiği bir faşist hareket dikildi. Artık 1975 yılı itibariyle Türkiye, yükselmekte olan devrimci hareketle onu engellemeye çalışan faşist hareket arasındaki mücadelenin arenası haline dönüştü. Bütün siyasal ve toplumsal hayatı neredeyse belirleyen de bu çatışma ve bu çatışma ekseni oldu.

Ama daha önce şunu söylemem lazım; 1970'ler çok başka bir dünya, dolayısıyla Türkiye de çok başka bir Türkiye'ydi. 1970'ler, sosyalizmin dünyada ve Türkiye'de etkili ve yükselişte olduğu bir dönemdir. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin doğduğunu ve Sovyetler Birliği ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya nüfusunun neredeyse üçte birini kapsadığını, daha sonra 1975-76'da Vietnam'ın ABD'yi ülkesinden kovmasını hatırlayalım. Vietnam çok önemli ve sembolikti. Afrika'da süren ulusal kurtuluş mücadelelerini aklımıza getirelim. Nükleer silahların insanlığa yaratmış olduğu tehdit ve tehlikelerden dolayı, özellikle Avrupa'da nükleer silahsızlanmayı dile getiren çok ciddi kitlesel hareketleri hatırlayalım. Amerika'da Vietnam savaşına karşı tepki gelişirken Sovyetler Birliği'nin, uzaya ilk çıkış da dahil olmak üzere, bazı önemli teknolojik başarılara imza atışını hatırlayalım. Sosyalizm-

le kapitalizm arasındaki büyük bir rekabet var ama sanki sosyalizm daha ileride gibi.

Sadece Türkiye'de değil Avrupa'da da sosyalizm etkiliydi. Kültür dünyasında solun kesin bir hegemonyası vardı. Bu, çok önemlidir. Avrupa veya Latin Amerika'dan, hatta Asya'dan da önemli hangi edebiyatçı aklınıza gelirse gelsin, ideolojik olarak soldadır, sola angajedir. Türkiye'de de böyleydi. 1973'te Bülent Ecevit solcu bir retorikle iktidara tırmandı. "Ne ezilen ne ezen, insanca, hakça bir düzen" "Halkçı CHP" gibi sloganlarla CHP'yi, o tek parti döneminin tutucu, muhafazakâr devlet partisini "halkçı" bir parti halinde iktidara taşıdı. Kendisini ve partisini "demokratik sol" diye tanımladı. 12 Mart Muhtırası'na "Bu muhtıra aslında bize karşı verilmiştir" diyerek ilk karşı çıkan politikacıdır Bülent Ecevit. Dolayısıyla bir sol dalganın yükselişi söz konusuydu. 12 Mart Darbesi'ne meydan okumuş ve silahlı bir direniş göstermiş olan devrimci örgütlerin önde gelen kadroları imha edilmiş olsa da solun, ideolojik olarak yenilgisinden söz edilemez. Tam tersine, hemen hepsi üniversitelerde okuyan, devrimci mücadelenin içinde yer almayıp başka tercihleri olması halinde çok farklı hayatları olabilecek gençler, ülkeyi daha iyi bir noktaya getirmek için, idealleri uğruna kendilerini feda ediyorlardı. Halkın önemli bir kısmı bunu gördü ve bu tutuma, devletin ideolojik aygıtlarının yüklediğinden başka bir anlam yükledi. Devletin ideolojik aygıtları Deniz Gezmiş'e, Mahir Çayan'a istediği kadar "anarşist, sokak eşkıyası" desin, sokaktaki insanların önemli bir kısmı, onları öyle görmüyordu. Fiilen yaptıkları bazı şeyleri, kimi eylemleri onaylamamış olabilir ama sonuçta onları iyi niyetli, ülkesi için, içinde yaşadığı toplum için iyi şeyler düşünen, iyi şeyler yapmaya çalışan "kendi çocukları" olarak gördüler. Devletin o insanları kanlı bir şekilde imha etmesi, idam etmesi toplum vicdanında onay görmedi. Deniz Gezmiş ve diğerlerine karşı hâlâ, toplumun geniş bir kesiminde düşmanca bir bakış yoktur, iyi bir şey yapmaya çalışan, genç, idealist insanlar diye bakarlar. Kültürel hayattaki solun hegemonyasının içine bu yaklaşımı, bu bakış açısını da yerleştirmek lazım. Bu yüzden o dönemden aklınıza gelebilecek hemen bütün sanatçılar sol görüşlüydü. Solun kültürel, entelektüel hayatta çok belirgin bir egemenliği vardı ve bu, üniversitelere yeni gelen kuşak açısından çok önemliydi.

Ben 1973-74'ten itibaren çeşitli edebiyat dergilerini izlediğimi hatırlıyorum. *Yeni Adımlar*, *A* veya *Yeni A* gibi dergi adları aklımda, başka dergiler

de vardı. Bu dergilerin içinde muhalif öyküler, şiirlerin yanı sıra siyasi yazılar da olurdu. O dönem için Firuzan'ın *47'liler* romanını hatırlıyorum mesela. Çok iz bırakan romanlardandı. Erdal Öz'ün *Yaralısın* kitabını hatırlıyorum. Bunlar okuduğumuz, etkilendiğimiz ve aynı zamanda o kuşağın hikâyesini anlatan şeyler olduğu için bize moral veren, teşvik eden romanlardı. Dolayısıyla Türkiye, 1973'te yapılan seçimlerle birlikte yeni bir ortama taşınırken sol da Türkiye tarihinde hiç olmadık bir biçimde, etkili bir güç olarak ortaya çıktı. Bu etki CHP üzerinden geliyordu: Kendisini daha solda konumlandırmış, "Toprak işleyenin su kullananın" diyen, "Ak günler"den bahseden –Tayyip Erdoğan temizliği ve masumiyeti çağrıştıran "ak" kavramını o zamanın CHP'sinden aldı– sol, bir toplumsal dalga haline geldi. Bu ortamda sosyalist hareket, hızla önce yine üniversitelere, sonra da toplumun hemen her yerine yayıldı.

Bu arada DİSK'i unutmamak lazım. DİSK 1967'de kuruldu, 15/16 Haziran 1970'deki o büyük işçi hareketi, DİSK olmadan düşünülemez. 1970'lerin ikinci yarısında artık 500 bin üyeli ve çok ciddi militan bir damarı da içinde barındıran bir işçi örgütü haline gelmişti. DİSK artık Türkiye'nin yönetiminde etkili örgütlerden biriydi. DİSK'in "Hayır" dediği bir şey, kolay kolay gerçekleşemezdi. O etkinlikte bir işçi örgütüydü. Çok önemli işçi eylemlerinin, işçi direnişlerinin olduğu bir ülke haline gelmişti Türkiye. 12 Mart'tan çıkışta, 1973-74'ten itibaren bir yandan üniversitelerden, bir yandan da işçi sendikalarından ve siyasette de CHP kanalından gelişen sol dalga, bütün toplumu kuşatmaya başladı. 1974 affı ile birlikte Dev-Genç kadroları dışarıya çıktığında, onların içerisinde hakikaten o dönemin tecrübesine sahip ve olan bitenden gereken sonuçları çıkarmaya çalışan insanlar vardı. Sosyalist hareketin örgütlenmesi açısından yeni perspektifler sunmaya çalışan çeşitli öbekler ortaya çıktı. Bunların da etkisi altında sol ve onun çok önemli bir parçası olarak sosyalist hareket, hızlı bir şekilde gelişmeye başladı.

1974-75 öğretim yılı başladığında, İktisat Fakültesi'nde Ekonomik Araştırma Derneği diye bir dernek kurduk. 12 Mart'ta, fakültelerde kurulan öğrenci dernekleri yasaklanmış ya da bir takım göstermelik dernekler yoluyla kontrol altına alınmıştı. Ondan dolayı kendi derneğimizi kurduk; gerçekte İktisat Fakültesi'nin öğrenci derneğiydi.

Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim*'i

Nasıl bir araya geldiniz ve bir dernek fikri nasıl oluştu?

1974'lere gelindiğinde üniversite gençliği bayağı politize olmuştu ve 1974 sonbaharında, Mahir Çayan'ın "Kesintisiz Devrim" yazıları teksir halinde dağılmaya başlamıştı. THKO'lular daha çabuk örgütlendi. *Yoldaş* adında, teksirle basılmış, gizli bir dergi çıkardılar. Çeşitli evlerde sohbetler yaparken Zülfü Livaneli'nin Deniz Gezmiş veya Ulaşlar için yaptığı türküleri, gizli gizli dinlediğimizi hatırlıyorum. Kasetler sanıyorum serbest değildi o sıralarda. Böyle öbek öbek insanlar birbirlerini buluyordu. Mesela İktisat Fakültesi'nde derse girdiğinde hemen hocalarla tartışmaya başlıyorsun, şimdi adını hatırlamadığım faşist bir hoca vardı, ders anlatırken söylediği bir şey üzerine çıkan tartışmada, kim solcu laflar ediyorsa dersten sonra hemen onu buluyorsun; bir süre sonra da arkadaş oluyorsun filan. Bunlar biraz da kendiliğinden gelişiyordu.

İstanbul'da, İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği (İYÖKD) kurulmuştu. İYÖKD'ü kuranlar zaten 12 Mart sırasında üniversiteye başlamış, hapse de girmemiş, dördüncü, beşinci yılını okulda yaşayan, daha eski öğrencilerdi. İYÖKD'ün kurulması İstanbul'daki öğrenci hareketinin derlenip toparlanması açısından önemliydi. Ankara'da da AYÖD kurulmuştu. Biz Ekonomik Araştırmalar Derneği'ni kurarken İktisat Fakültesi'nde biraz İYÖKD'den bağımsız davranıyorduk. İYÖKD'ü çok da bizim örgütümüz gibi düşünmüyorduk. Biz dernek kurduk, bu dernek, 12 Mart 1975'te yirmiotuz bin bildiri bastı. Bütün İstanbul'da ve fabrika önlerinde falan dağıttık o bildiriyi. Bu durum nasıl bir ortamın olduğunu ve üniversite gençliğinin havasını yansıtıyor aslında. İktisat Fakültesi'nin 1. ve 2. sınıfları tarihi merkez binanın hemen dışındadır; yeni binada 30 Mart'ta, 6 Mayıs'ta boykot ilan edip, okulu boşaltmaya başladık. 1975 başlarında faşistlerle çatışmalar da başlamıştı. İstanbul'da önce Şahin Alpay diye bir öğrenci öldürüldü. Onun ardından da Vatan Mühendislik'ten Kerim Yaman öldürüldü. Kısa sürede silahlı çatışmalar ve ölümler yaygınlaştı. Ülkü Ocakları aracılığıyla örgütlenen faşist öğrencilerin karşımıza çıkarılması, hızla sokaklarda bir mücadeleyi getirdi. O mücadele de devrimci öğrencileri, güçlü bir biçimde örgütlenmeye itti. El yordamıyla bir örgütlenmeye gidiyorsun ama birçok noktada yeterli olmuyor ve daha ciddi örgütlenme ihtiyacı hissetmeye baş-

lıyorsun. Bu durumu biz, İktisat Fakültesi'nde bir grup arkadaş olarak yaşadık.

Hüseyin Soylu, Uzun Faruk ve başka arkadaşlarla biz, kendimize göre bir odaktık İstanbul'da. İstanbul'daki merkezi öğrenci derneği İYÖKD'le başka türden bir ilişki kuran, onların şubesi gibi olmayan ya da orayı kendi merkezi örgütü gibi görmeyen, hatta kendisini merkeze alan, kendi başına davranan bir öğrenci grubu haline geldik giderek. Hem İktisat Fakültesi'nde hem de etrafındaki okullarda militan bir mücadeleye katılışımız ölçüsünde, etrafımızda başka öğrenciler toplanmaya başladı. Çünkü biz sadece kendi okulumuzda değil çevre okullardaki anti-faşist mücadeleye de destek olmak için koşturan, etrafımızda biriken öğrenci arttıkça başka yerlerden de yardım talep edilen bir devrimci odak haline gelmiştik.

Yoldaş, *Halkın Sesi*, *Devrimci Gençlik* dergileri çıkıyor

Politik olarak neler tartışıyordunuz?

Mahir Çayan'ın "Kesintisiz Devrim" yazılarını edinmek ve okumak ve sonra da üzerine tartışmak çok önemliydi. Mahir'in yazıları üzerinden ne yapmak, nasıl yapmak gerektiği tartışılırdı. Zaten bir süre sonra -1975'in sonbaharı- *Devrimci Gençlik* dergisi çıktı. Geçmişin, daha doğrusu 12 Mart döneminin, özellikle de THKP-C'nin değerlendirilmesi çok önemliydi. Deniz Gezmişlerden kalan çok fazla yazılı bir şey yoktu. THKO'nun merkezi yayını diye *Yoldaş* dergisinin çıkışını hatırlıyorum; onlar da bu faaliyeti sürdürürken kendi mecralarında bir gelişme kaydettiler şüphesiz. Biz daha çok Parti/Cephe sempatizanı durumundaydık, dolayısıyla daha çok onu takip ediyorduk. Mahir Çayan'ın yazdıklarıyla ilgileniyorduk. THKO'nun yazıları, söyledikleri bize çok değmiyor, hitap etmiyordu. Kısa bir süre sonra "sosyal emperyalizm" tartışması gündeme geldi. Çünkü bir yandan da Doğu Perinçek ve arkadaşları *Halkın Sesi* diye haftalık bir gazete çıkarmaya başladı. Orada, Sovyetler Birliği'nin "sosyal emperyalist" olduğunu ileri süren yayınlar yapmaya başladılar. O tarihlerde Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasında bu konuda bir tartışma vardı ve dünyanın her tarafına yansıyordu. Böylece Türkiye solunda sosyal emperyalizm teorisi hızlı bir şekilde tartışma gündemine girdi. Necmi ve İlkay Demir, Niğde Cezae-

vi'nden sekiz sayfalık bir yazı gönderdi; Sovyetler Birliği'nin sosyal emperyalist olduğunu ileri süren bir yazıydı bu. Onlar THKP-C'den geriye kalan önemli isimlerdi ve böylece THKP-C potansiyelinin bir kısmını da o kanala sokmuş oldular. Dolayısıyla o tartışma bizim için önemliydi.

Ben "sosyal emperyalizm" teorisine hiç itibar etmedim; çünkü bana orada hep bir "milli damar" var gibi geldi. Geleneksel biçimde muhafazakâr kesime seslenen ve onları soldan uzak tutmak için kullanılan bir "Moskof düşmanlığı" edebiyatı vardır Türkiye'de. Bu "Moskof düşmanlığı"nın soldaki bir yansıması gibi gördüm ve hiç itibar etmedim. Şimdi dönüp baktığımda, o günkü hissiyatımın çok yanlış olmadığını düşünüyorum. Ama o zaman çok önemli bir tartışmaydı ve maalesef solun önemli bir kesimi, bu tezin cazibesine kapıldı. Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Aydınlık ekibi, Kürt hareketinin çeşitli örgütleri; yani nereden baksanız devrimci hareketin üçte biri oraya doğru evrildi. Ben o tartışmayı, en başından itibaren basit bir şekilde bitirdim kafamda.

TİP, TSİP, TKP gibi hareketlerden neden uzak düştün?

Aslında ben TSİP'le bir ara ilgilendim. İktisat Fakültesi'nde bir öğrenci grubu var ve orada bir şeyler yapıyorsun ama bir taraftan da kim, nerede, ne yapıyor diye bir arayış içindesin. TSİP'le bir ara ilgilendim. Tepebaşı tarafında bir yerleri vardı, *İlke ve Kitle* diye ilki aylık, diğeri haftalık dergi çıkarıyorlardı, bir zaman o büroya gidip geldiğimizi hatırlıyorum. TSİP'liler 1974 yazında Çorlu'da örgütlenmeye çalışıyordu ve beni buldular. *İlke* dergisi üzerinden çevre edinmeye çalışıyorlardı ama onlarla frekansımız tutmadı. Anti-faşist mücadele hızlı bir şekilde gelişiyor ve militan bir faaliyet var. TSİP'lilerle sürdürdüğümüz ilişkilerde anti-faşist mücadeleyi besleyen bir şey bulamamıştım, tam tersine onlar bu mücadeleye çok iyi bakmıyordu. *İlke* dergisinden ortaya dökülen ideolojik argüman, 12 Mart'taki direnişe olumlu bir şekilde yaklaşmıyordu. Bu da bize çok hitap etmiyordu, onun için oradan uzaklaştık.

1974 yazında, *Yeni Ortam* diye bir günlük gazete çıkıyordu ve o dönemin sol gazetesiydi. Oya Baydar'ın gazetenin ikinci sayfasında bir köşesi vardı. Çorlu'da aslında küçük esnaf diyebileceğimiz bir-iki arkadaşım ve birkaç tane de askeri fabrikada çalışan işçiyle bir arkadaşımızın gözlükçü

dükkânında, Oya Baydar'ın devlet üzerine yazdığı yazıları okuyup tartışırdım. Onlarla düşüp kalkardım.

Artık solcusun, devrimcisin, sosyalizmi savunuyorsun, sosyalizm de işçilerle olacak bir şey; eh o zaman işçilerle, emekçilerle ilişkin olması lazım, diye düşünüyorsun. Nereden okuduğumu hatırlamıyorum ama Mao'nun "Bir gencin devrimciliğinin ölçütü emekçilerle olan ilişkisidir" diye bir lafı aklımdaydı. İyi bir devrimci olmak için işçilerle ilişki kurmak, bildiklerini onlara aktarmak lazımdı.

Çorlu Kültür ve Dayanışma Derneği

1974 yazını Çorlu'da böyle geçirdim ve daha sonra da devam ettirdim o ilişkiyi yıllarca. Yine o yaz, daha sonraki yıllarda DİSK Genel Başkanı olacak Rıdvan Budak Çerkezköy'e geldi. Rıdvan'ın asıl mesleği sıhhi tesisatçılıktır ama oraya tekstil işçilerini örgütlemek üzere gönderilmişti. Tekstil İş sendikasının şubesi açılmıştı Çerkezköy'e, Rıdvan da şube başkanı olarak geldi oraya, örgütlenmeye başladı. Bir süre sonra Rıdvan'la bağlantı kurduk, Rıdvan'la beraber orada fabrikaları örgütlemeye, sendikada işçilere eğitim vermeye başladım. Bir süre sonra bir işçi grubu oluştu, o işçiler Çorlu'ya haftada bir gelir, parkta eğitim çalışması yapardık. "*Öncü İşçi*" diye düşündüğümüz iki tane işçi vardı, ben onlarla düzenli buluşurdum. İşçiler için de devrimci öğrenci önemli bir şeydi. Beni çok önemser, çok saygılı davranırlardı. Sendikada gönüllü bir şekilde eğitim çalışması yapıyordum, belki bu da bir faktördü. Kendi kendine almış olduğun kararlarla ortaya çıkan bütün bu çevre ve geri besleme kaynakları, seni işçilerle ilişki kurmaya, kendini onlarla birlikte ifade etmeye yöneltiyor.

1975'in yazında Çorlu Kültür ve Dayanışma Derneği diye bir dernek kurduk. Gene öğrenci ve gençlerden oluşan bir dernekti. Derneğin de başkanı mecburen ben oldum. O dernek Çorlu'nun ilk siyasi derneği oldu, etrafında bir sürü insan toplandı.

1970'li yıllar öyle yıllardı. Sekiz sayfalık bir yazı yazıyor birisi, onun etrafında bir siyasi grup oluşuyor, bir yerde bir dernek kuruyorsun onun etrafında hemen onlarca, yüzlerce insan birikiyor.

Bu arada Çorlu'daki yerel derneğin yanı sıra Trakya bölgesinde örgütlenmek üzere Edirne'de, 1975 başında kurduğumuz, Trakya Demokratik Kültür Derneği diye bir derneğimiz daha vardı. Bu derneğin kurulmasında

Nasuh'un da etkisi olmuştu. Devrimci Yol'un liderlerinden Nasuh Mitap Kırklarelilidir; Trakya Demokratik Kültür Derneği'nin kuruluş çalışmaları sırasında tanıştık. Henüz Devrimci Yol-Kurtuluş ayrılığının belirginleşmemiş olduğu dönemdi muhtemelen. Trakya Demokratik Kültür Derneği, THKP-C ve TSİP sempatizanlarının kurduğu bir dernekti aslında. Edirne merkezliydi ve Trakya'nın çeşitli yerlerinde şube açma yetkisi vardı. Ben bu derneğin de yönetimindeydim ve Edirne'de bir takım toplantılara gidiyordum. İstanbul'da daha yoğun uğraşmaya başladığımız dönemde, ilişkim zayıfladı ama bu dernek, Edirne'de uzun süre anti-faşist mücadelenin odaklarından biri oldu.

Henüz örgütlü yapıların kendini ortaya çıkartmadığı bir dönemde siz, çeşitli dernekler aracılığıyla kitlesel çalışmalar yürütüyorsunuz. Bunun üzerine bir şeyler söylemek ister misin?

12 Mart dönemi, Türkiye'de sol hareketin baskı altına alınması, geriletilmesi, yok edilmesine yönelik yarı askeri bir dönemdi. Türkiye solu aslında "Soğuk Savaş" kurbanı bir soldur. 1970'li yılların başında Türkiye'de sosyalist hareketin kazanmış olduğu ivme ve hareketlilik, Soğuk Savaş dengelerindeki dünyayı ve emperyalist kampı çok tedirgin etti. Çünkü yükselen bir sol hareket var ve Türkiye, Soğuk Savaş açısından bir "cephe ülkesi." Söz konusu dengeler açısından son derece önemli rolü olan böyle bir ülkede, güçlü bir sosyalist hareketin varlığı o günün dünyası için kabul edilemez bir durumdu. Dolayısıyla 12 Mart'ın gerisinde aslında böyle bir uluslararası bağlam ve konjonktür vardır. Soğuk Savaş'ın ABD ile SSCB, Batı ile Doğu arasında nasıl bir rekabet, kontrollü çatışma ve özellikle de casuslar arasında mücadeleye neden olduğu, filmlerden romanlardan bilinir. Bizim hayatımıza yansıması da böyle oldu. Gelişen ve yükselen sol hareketin Türkiye'nin pozisyonunu, özellikle Rusya ile ilişkilerini değiştirmesini kabullenemezlerdi. Sadece solun durumu açısından değil, 27 Mayıs Darbesi öncesi Menderes'in SSCB ile ilişkileri geliştirmesine de tepki gösterildiği, 27 Mayıs Darbesi'nin bir nedeninin de bu olduğu ileri sürülür. Kısacası Soğuk Savaş şartları, 12 Mart Darbesi'nin gelişmesinde çok önemli rol oynadı. Nitekim sol, baskı altına alındı ve imha edilmeye çalışıldı ama tam olarak başarılamadı. Evet, öncü kadrolarını, örgütlerini çökertip imha ettiler ama ideolojik olarak yenilgiye uğratamadılar. Bu çok önemliydi, dolayısıyla sol hareket

70'li yılların ikinci yarısında hızla yeniden yükseldi ve çok daha ileri noktalara sıçradı; tarihinde olmadığı yerlere geldi. Onun üzerine çok daha büyük bir bastırma ve imha hareketi olarak 12 Eylül darbesi geldi.

Solun gelişimi açısından DİSK ve TÖB-DER çok önemlidir

12 Mart Darbesi'ne aslında solun bütün akımları bir şekilde direnmiş, itiraz etmiştir. Türkiye'nin darbe mekaniğinde şöyle bir şey var: Darbe geliyor, baskı altına alıyor, problem neyse onu kendince bir dönem için çözüme kavuşturuyor ama o baskı döneminden sonra toplum, bir rahatlama ve bir tür özgürleşme döneminin gelmesini arzu ediyor. O dönemde kim itiraz etmişse toplumun tepkisi ona destek biçimini alıyor, o siyasi akıma doğru yöneliyor. 27 Mayıs Demokrat Parti'yi imha etti, 1961'den sonra normalleşme başladığında ahali Adalet Partisi'ne yöneldi. 12 Mart'a düzen siyaseti içerisinde ilk itiraz eden Bülent Ecevit'tir ve o itirazla CHP öne sıçrayarak toplumda bir karşılık bulmuştur. O itirazı arka planda besleyen başka şeyler de vardı. Sosyalist sol güçler de itirazlarını kendi meşrepleri ve devrimci anlayışlarıyla yaptı. Dolayısıyla 12 Mart'tan çıkışta, baskı dönemi sona erip bir tür rahatlama, bir tür özgürleşme beklentisi yayılmaya başladığında, toplumun önemli bir kesimi sola yöneldi. Solun hızlı bir şekilde gelişmesinin ve toplumsal bir dalga haline gelmesinin arkasında bu vardı. Biz de üniversite öğrencileri olarak bu dalganın içinde kendimizi bulduk. Daha önce anlattığım örgütlenme veya ilişkilenme deneyimleri, bu dalganın nasıl sahici ve aynı zamanda kendiliğinden olduğunu ortaya koyar.

İktisat Fakültesi'nde bir dernek kurduğumuzda, kimse bize böyle bir dernek kurun demedi. Biz kendi kendimize akıl ettik. Çorlu'da, Edirne'de de keza öyle. 12 Mart'tan çıkışta Türkiye'de solun yaygın, kitlesel ve aynı zamanda bir tür toplumsal meşruiyete sahip şekilde davranabilmesi için koşullar uygundu. Bunu vurgulamaya çalışıyorum.

Solun gelişimi açısından, özellikle de büyük şehirlerin dışına, taşraya doğru gidildiğinde DİSK ve TÖB-DER çok önemlidir. Onlarla ilişkimiz hem biz devrimci gençlere kazandırdığı özgüven, özsaygı açısından hem de o şehirde sahip olunan meşruiyet açısından önemliydi. Mesela Çorlu'da TÖB-DER vardı ve ben oradaki devrimci öğretmenlerle düşer kalkardım. Derne-

ğin kuruluşu sırasında onlarla epey ilişkimiz oldu. Onlar bizi başkalarıyla tanıştırırdı falan...

1974-75'teki gerek öğrenci derneği gerek Çorlu'daki yerel dernek tamamen kendiliğinden olan örgütlenmelerdir ve Türkiye'nin pek çok yerinde böyle binlerce örnek olduğuna eminim. Zaten bir siyasal hareketin sahici bir toplumsal dalga haline dönüşmesi böyle oluyor. Alttan gelen, kimsenin kimseye sen şunu yap, bunu yap demesini beklemeden, insanların kendi kendilerine bir şeyler yapmaya koyulmasıyla oluyor. Biz böyle yaşadık. Yukarıdan aşağıya zorla yapılan, şekillendirilen bir solun gelişmesi, güçlenmesi, bir toplumsal dalga haline gelmesi mümkün değil, olmaz... Zaten olmadığı bugünkü solun durumuyla da ortada.

1974-75'in akabinde artık örgütlerin kendini ifade etmeye, adlandırmaya başladığı sürece giriliyor. Siz bu süreci nasıl yaşadınız? Neler tartışıldı?

1975'in yaz aylarını Çorlu ve Çerkezköy'de daha çok işçi çalışmaları içerisinde geçirdim. Sonbaharda tekrar İstanbul'a gelip okula başladığımda üniversitelerdeki anti-faşist mücadele yoğunlaşmıştı ve bu mücadeleyi yürütmeye çalışan genç militanları daha farklı örgütlenme arayışlarına zorluyordu. Bir yandan da mücadelenin keskinleşmesi ile artan ihtiyaçlar vardı. Artık silahlı çatışmalar başlamıştı. İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'taki merkez binası karşısında Küllük diye bir kahve vardı, orası faşistlerin üssüydü; Küllük'ten gelip merkez bina içinde ve çevresinde saldırılar yapıyorlardı. Mesela bir keresinde kavgalar oldu, faşistleri kovaladık attık merkez binadan. O çatışmalar sırasında bazı aletlere ihtiyaç duyuyorsun. Zincir veya su hortumlarıyla dolaşmaya başlamıştık. Otobüste, belime sarılı su hortumunu gören yaşlı kadının nasıl şaşırdığını hatırlıyorum. Bir süre sonra onlar da yetmemeye başladı, silahlanmaya doğru gidiyordu iş.

1975 öğrenim yılı başladığında faşistlerle kavgalar, çatışmalar artınca, merkez bina ve çevresindeki durumu kontrol altına almak açısından birkaç tane silah edinmemiz gerektiğine karar verdik. Birkaç kişi silahlandı; ben, Faruk ve Hüseyin bir yerlerden silah bulmuştuk. Silahlanınca mücadelenin gereklerini karşılamak açısından kendimizi daha güvenli hissettik ama bu arada çatışmalar da şiddetlendiği için iyice sivrildik. Sadece İktisat Fakültesi değil, bütün bölge ve İstanbul'un başka yerlerine de gidip geliyorduk.

1975 kışında, artık İktisat Fakültesi merkezli ama İstanbul'un çeşitli yerlerinde de ilişkileri bulunan ve oradaki öğrencilerin anti-faşist mücadelesine destek olan, kendinden menkul grup gibi bir şeydik. Kimseyle bir ilişkimiz yoktu. Hüseyin'in Develi üzerinden Şaban'la bir ilişkisi vardı galiba ama henüz bizim için pek de önemli değildi.

Kurtuluş'un yaklaşımı da bize uyuyor ama...

1976'nın başlarında faşistler, İktisat Fakültesi'nin yeni binasına çok yüklenmeye başladı ve orada artık çok fazla kavga olmaya başladı. O sırada polisin de kontrolü çok arttı üzerimizde. İktisat Fakültesi'nin bütün işlerinin döndüğü yeni binanın önünde bir de simitçi peydahlandı. Tabii on beş dakika sonra simitçinin polis olduğunu anlıyorsun. O simitçiyi oradan göndermek için karar aldık, ben gittim, "Ya tamam, ekmek paranı kazanıyorsun ama burası çok karışık, silahlar patlar kim vurduya gidersin, git başka yerde simit sat" diye silahı da göstererek simitçiyi tehdit ettim. Adam mesajı aldı gitti, üç dakika sonra ekip arabası geldi. Ekip arabasının içinde bizim simitçi, direkt beni gösterdi ve polisler üzerime atlayıp kıskıvrak yakaladı; yanımda da Zeki Yumurtacı var. Zeki, MLSPB'nin önemli militanlarından biriydi birkaç sene sonra da öldürüldü. O üstündeki silahı atmış. Böylece Zeki silahsız, ben silahlı biçimde Emniyet'e gittik. Zeki ile bizi aynı yere koydular; Zeki "Abi ben silahı attım ama kabul edeyim mi" diye soruyor. "Ya olur mu, kabul etme, seni bırakırlar" dedim. Neyse kabul etmedi, onu bıraktılar. Ben 1976 Mart başında silahla yakalandım ve tutuklandım. Sağmalcılar Cezaevi'nde, iki aya yakın kaldım. Demek ki o sıralarda Ankara ile yani daha sonra Kurtuluş olacak olan çevre ile temaslar başlamış olmalı. Sağmalcılar'da yatarken Hüseyin'le Faruk ziyarete geldi ve Faruk büyük bir keyifle "Bir grupla ilişki kurduk, tam bizim aradığımız gibi bir grup, sen çıkınca hemen görüşeceğiz, işi bağlayacağız" diye bilgi verdi. Hüseyin'le Faruk, Kaçaroğlu'la görüşmüş ve yazılmışlar. Bekliyorlar ki içeriden çıkınca ben de görüşeceğim, ben de yazılacağım. Ben ilk duruşmada tahliye oldum. O zaman mahkemeler, öğrencilere hakikaten iyi davranıyordu. Ceza aldım ama ertelendi.

Cezaevinden çıktıktan sonra Hüseyin'le Faruk hemen bir görüşme ayarladı; Kaçaroğlu o sırada İstanbul'daymış, Leman Teyze'nin Çiçekçi'deki evinde görüştük. Kaçar bir şeyler anlattı ama ben pek tutmadım. Bir arayı-

şımız var, Kurtuluş'un yaklaşımı da bize uyuyor ama Kaçar'la o ilk görüşmenin benim üzerimde olumlu etki yaratmadığını hatırlıyorum. Hüseyin ve Faruk'u etkilemek için kullandığı taktikleri bana da yaptı muhtemelen. Biz silahlanmışız ama güvenli bir örgüt arayışımız var aynı zamanda. Kaçar'ın, bir örgütlenme içinden geldiğini ve onu temsil ettiğini ifade ederken biraz fazla koruyucu, kollayıcı ve yukarıdan bir tarzda konuştuğunu hatırlıyorum. "Sizi koruruz, kollarız, her türlü ihtiyacınızı karşılarız..." türünden şeyler ama bana pek de iyi gelmedi. Politika konuşmadı mesela, hâlbuki ben politik şeyler arıyorum: okuyoruz, tartışıyoruz, anlamaya çalışıyoruz. Ben daha çok politik, ideolojik şeyler bekliyorum görüşmeden. O silah, külah, öyle yaparız, böyle ederiz, asarız, keseriz tarzında yaklaşınca çok tepki vermedim ama Hüseyin ve Faruk gibi hemen yazılmadım.

O sıra yazılar da geçti elimize, "Yol Ayrımı", "Sosyal Emperyalizm mi, Büyük Han Şovenizmi mi" bir de "Ulusal Sorun Üzerine" başlıkları altında üç tane yazı, teksir olarak elimize ulaşmıştı. O yazılar bize hitap etti. Özellikle "Yol Ayrımı" hem bir şeyleri sahipleniyor hem eleştiriyordu ve bu, bizim aradığımız bir yaklaşımdı. Bir de yazanlar eski THKP-C'li, Mahir Çayan'ın arkadaşları falan, böylece giderek bir bağ, olumlu bir hava oluştu. Daha sonra Haziran başında, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıktı ve başkalarıyla da temasımız oldu. Bir zaman sonra Şaban geldi. Şaban'la daha politik şeyler tartıştığımızı hatırlıyorum. Devlet üzerine doğru dürüst şeyler konuşmuştuk mesela. Sonuçta özellikle derginin çıkışıyla birlikte, derginin yaratmış olduğu hava ile ben de Kurtuluşçu oldum. Böylece biz hızla İstanbul'daki Kurtuluş ekibi olduk. Aslında başlangıç itibariyle sadece öğrenci ilişkileri vardı, biraz da Çiçekçi'de Doğan Fırtına üzerinden kurulan yerel ilişkiler. Bir süre sonra da Doğan Tarkanlar'la bazı sınırlı ilişkiler kuruldu.

Dergi çıktıktan ve artık Kurtuluşçu olduktan sonra tekrar Çorlu'ya gittim. Artık İstanbul'da daha farklı türden bir faaliyet yürüteceğim için işleri devretmem gerekiyordu. Bir kampanya sürdürdük ve 30 Temmuz 1976'da, Çorlu tarihinde ilk miting olan tarım ürünleri mitingini yaptık. Çorlu'da öyle hareketli bir siyasi hava olmasa da Çorlu'daki etkimizi ve Trakya'da bir şeyleri göstermek bakımından, bir kitle gösterisi düzenleyelim fikri ile yola çıktık. Orada bir kitle gösterisinin temeli ne olabilir? Çorlu, yaygın tarım yapılan bir yer. Taban fiyatlarını temel alan bir miting düzenledik. Bütün Temmuz ayı boyunca hakikaten çok sıkı çalıştık. Bir arkadaşımızın minibü-

süyle Çorlu'nun bütün köylerini dolaştık. Bütün köylerin kahvelerinde toplantılar, konuşmalar yaptık, bildiriler dağıttık ve bir ay süresince Çorlu'nun dolaşmadık köyü, mahallesi kalmadı. Tarım ürünlerinin taban fiyatlarının düşük olmasını protesto mitingine çağrı yaptık ve sonuçta 30 Temmuz'da Çorlu'da ilk mitingi yaptık. Mitinge katılım Çorlu açısından fena değildi. Çorlu'nun en büyük meydanındaki mitingde, kürsüde konuşuyorum, benim önümde 200-300 kişi var. Daha çok gençler tabii. Artık Kurtuluşçu olduğumuz için İstanbul'dan da gelenler var. Ben mitingi yöneteceğim, konuşacağım hemen ardından Çorlu'nun dışına çıkacağım. Tepkinin ne olacağını bilmiyoruz çünkü. Ben konuşuyorum, ahali bizi uzaktan seyrediyor. Dolaştığımız köylerden merak edip gelmişler ama biz onlar adına konuşuyoruz, tarım ürünleri fiyatlarını düşük olmasını protesto ediyoruz, anti-faşist mücadeleyi anlatıyoruz. Ahali de "Bunlar ne diyor, ne yapıyor?" diye bize merakla belli bir mesafeden bakıyor, miting kalabalığının içine girmiyor. O sahneyi, gençlerle köylüler arasındaki o mesafeyi hiç unutmuyorum. Mitingin bitiminde Çorlu içinde bayağı uzun bir yürüyüş yaptık. Yürüyüşten sonra hemen Çorlu'dan çıkıp bir arabayla İstanbul'a geldik. O arada tabii biz Kurtuluşçu olduğumuz için oradaki militanları da Kurtuluşçu yapmamız lazım. Önde olduklarını düşündüğümüz birkaç kişiyi de arabaya aldık İstanbul'a götürdük. Üç-dört gün İstanbul'da kalıp, Kurtuluşçu olup Çorlu'ya döndüler.

Kurtuluş'un İstanbul'daki gençlik örgütlenmesi

1976 yazından itibaren Kurtuluş'un İstanbul'daki gençlik örgütlenmesini yaygınlaştırmak için çalışmaya devam ettik. Zeki Erginbay'la kurulmuş bir ilişki vardı ve bu kanalla İstanbul Teknik Üniversitesi'nden gelen bir ekip oldu bir süre sonra. İktisat'ta bizim ekip, İşletme'de Ahmet Kaya, Hukuk'ta İzzet, Cerrahpaşa Tıp'ta Mehmet Yıldıran ve Dursun Kırbaş vardı. Bir süre sonra Boğaziçi'nde Sami ve Fehmilerden oluşan bir çevre meydana geldi. Aksaray İktisat'ta, Gazetecilik'te vb. okullarda da ilişkilerimiz vardı. Maliye Muhasebe'de Dilek ve Canan vardı. Haziran'da *Kurtuluş* dergisi çıktığında Dilek, Canan ve Filiz ellerinde *Kurtuluş Sosyalist Dergi* ile Aksaray TÖB-DER'de dolandıklarını hatırlıyorum.

Artık bir örgüt faaliyeti içerisindesin, resmi olarak görevlendirildin mi? Organ şeklinde mi yapılandırıldınız?

Bir süre sonra bir organ haline dönüştük ama uzun süre, Kaçar'la birebir ilişki içindeydik. Öğrenci gençlikteki işleri götüren Hüseyin, Faruk ve benden oluşan bir ekip vardı. İstanbul'daki çeşitli faaliyetleri yürüten insanların zaman zaman bir araya geldiği toplantılar olurdu. Biz Kaçar'la daha fazla düşüp kalkıyor, günlük bir ilişki sürdürüyorduk. Kaçaroğlu, militan bir çalışmanın sürdürülmesi açısından bize o enerjiyi vermek için kendi tarzında bir faaliyet yürütüyordu. Ankara'da gençlikten kazık yiyip ağızları yandığı için, örgütsel olarak İstanbul'a müdahale geç olmuştu. Burada iyi bir gençlik grubu yakaladıklarını düşünüyorlardı muhtemelen; gençlik içerisinde daha iyi bir güç olalım diye çok uğraşıyor, önem veriyorlardı. İhtiyaçlar hemen karşılanmaya çalışılıyordu.

Doğan Tarkan'ın evinde yedi-sekiz kişinin katıldığı toplantılar yaptığımızı hatırlıyorum. Harbiye'de İMO'nun İstanbul Şubesi vardı ve Zeki'nin İMO dergisi olarak çıkardığı *Teknik Güç* orada hazırlanıyor, Zeki de orada oluyordu. İMO'nun toplantı salonu uygundu, orada on-on beş kişilik toplantılar yapıyorduk. Henüz amorf bir örgütlenmeydi, komiteler yoktu, çeşitli alanlarda var olan ilişkilerin önde gelen unsurlarının katıldığı toplantılar yapılırdı ve bunlar, esas olarak birebir Kaçar'a bağlı toplantılardı. Zaman zaman çeşitli evlerde, çeşitli konuların ele alındığı sekiz-on kişilik toplantılar da olurdu. Avukat Fehmi'nin evinde ve başka evlerde yapılan bu toplantılara işçi kesiminden, öğrenci kesiminden, sendikalardan insanlar katılırdı. 1976'nın kışından itibaren komiteleşmeye gidildiğini söyleyebilirim. 1976'nın sonlarına doğru gençlik, mahalle, işçi komiteleri biçiminde biraz daha örgütsel şekil kazandı.

İstanbul'da İl Komitesi'nin ne zaman kurulduğuna dair bir bilgin var mı?

Onu hatırlamıyorum. Ben 12 Eylül öncesinde İstanbul İl Komitesi'nde çalışmadım. Gençlik Komitesi'nde, ondan sonra da haftalık gazetede çalıştım. Gazetede çalışırken de aynı zamanda merkeze bağlı uzmanlık organlarında çalıştım. 1976 sonlarına kadar sanıyorum il komitesi gibi bir şey yoktu. Olsa bir şekilde fark eder ya da içinde olurduk. Kaçar hep bizimle yatıp kalkıyordu. Başka yerlerle ilişkiler zayıftı. Bağcılar ve Pendik taraflarında bir takım yerel ilişkiler vardı. Çiçekçi, Göztepe, Kuzguncuk taraflarında

vardı. Doğrusu küçük gruplardı. O sırada gençlik içindeki mücadele çok şiddetliydi. Sürekli çatışmalar oluyordu. O çatışmalardan birinde Hüseyin tutuklandı ve yirmi ay filan hapis yattı. Tam da en civcivli zamandı. Hüseyin bizim için önemliydi. Faruk da bir süre sonra "Kürt devrimcileriyle hareket edeceğim" diye ayrıldı, gitti. Ben kaldım İstanbul'daki ilk yapıdan geriye. Benim de gençlikten ayrılışım 1978'de, haftalık gazete çıktıktan sonra oldu.

Merkez bina çevresinde çok şiddetli bir anti-faşist mücadele sürüyordu. O mücadeleyi sürdüren biz olduğumuz için çok göz önündeydik. Her gün merkez binadayız, her gün polisle gırtlak gırtlağa geliyoruz, her gün gazetelerdeyiz. İki-üç günde bir *Vatan* gazetesinde Merkez binada girişte, çıkışta, polislerle pazarlıkta filan benim çarşaf çarşaf resimlerim çıkıyordu. Merkez binaya her gün toplu giriyor, toplu çıkıyorduk. Çıkışta mutlaka tantana oluyor ve polis saldırıyordu. Millet kaçışıyordu; polis saldırdığında her defasında kaçmamalarını söylüyorduk. Ben kaçmazdım hiç. İçkici olduğu yüzünden belli olan bir komiser vardı, bir de Kelebek dediğimiz bir sivil polis. Polis saldırdığında bizimkiler kaçıyorlar dış kapıya doğru, ben duruyorum. Kelebek benim yanımda, ben normal yürüye yürüye çıkıyordum. Kitle psikolojisi ile polis saldırınca kaçıyorlardı. Çok göz önünde olduğumuz için bu da bir etki alanı yaratıyordu öğrenci gençlik içerisinde.

DÖB, Dev-Gör, Dev-Genç, Dev-Lis

Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) ile ilgili ne anlatabilirsin?

DÖB'ün ilk başkanı benim. Gençlik içerisinde anti-faşist mücadelenin yoğun bir şekilde sürdüğü sırada, bir yandan da sosyalist hareket kitleselleşmişti. Gençlik içerisinde başlangıçta İYÖKD, AYÖD üzerinden kurulan merkezi gençlik örgütlenmeleri, bir süre sonra dağıldı. Her grubun kendi gençlik örgütleri oluşmaya başladı. İlk önce Halkın Kurtuluşu bir hareket başlattı ve Yurtsever Devrimci Gençlik Federasyonu'nu kurdu. Sonra TİKKO başka bir gençlik örgütü kurdu. Halkın Sesi, zaten bütün bunlara itiraz eden ve deşifre eden başka bir yayın sürdürüyordu. Biz aslında uzunca süre Dev-Yolcularla birlikte aynı örgütler içerisinde olmaya çalıştık ama sonra onlar da Dev-Genç diye kendi gençlik örgütlerini kurdu. Tabii Dev-Genç'in tarihi bir halesi var, hızlı bir şekilde daha büyük bir güç haline geldiler. Biz

de kendi güçlerimizi bir arada tutmak açısından, zamanında Deniz Gezmişlerin kurduğu gençlik örgütü olan Devrimci Öğrenci Birliği'ni kurduk. Ankara'da da Dev-Gör diye bir örgüt kuruldu. Bir süre sonra Dev-Gör adı altında, İstanbul DÖB, Ankara Dev-Gör, Ant-Gör, Karadeniz Dev-Genç, Mersin'deki Akdeniz Dev-Genç'i birleştiren merkezi bir yapılanmaya gidildi. 1978'in sonlarında merkezi bir gençlik örgütü haline geldik ama bu çok sahici bir şey olmadı. İstanbul'daki diğer gençlik örgütleriyle kıyaslandığında, DÖB küçük bir gençlik örgütüydü aslında. Karadeniz Dev-Genç, Karadeniz'de bambaşka bir şeydi, Ant-Gör, Antalya'da başka bir örgüt. Akdeniz Dev-Genç Mersin'de başka bir şeydi ve herkesin hayatı eskisi gibi devam etti. Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu'nun gençlik örgütlenmelerinin merkeziliği, kapsayıcılığı ve etkinliği ile kıyaslanabilir bir örgüt olmadı Dev-Gör. Ankara'da hayatta bir karşılığı olmayan merkezi bir gençlik örgütünün kurulması, Devrimci Yol'un Dev-Genç'i kurması karşısında alınmış bir tür savunma tedbiriydi aslında.

1978'in sonuna doğru tümüyle ayrıldım gençlikten, benden sonra Ahmet Kaya DÖB Başkanı oldu. Haftalık gazetede çalışmaya başladım, bir süre sonra da merkezin uzmanlık organı olan Ajitasyon Propaganda Komitesi'nde görev aldım; yani bir yandan da orada faaliyet gösteriyorduk Burhan'la birlikte. Sonra o, Politbüro yardımcılığına dönüştü. MK'nin gidemediği her yere Burhan'la koşturmaya başladık. Ben bir yandan gazetede çalışıp bir yandan da Türkiye'nin çeşitli yerlerine gidiyordum.

O dönemdeki gençlik hareketinden biraz daha söz eder misin?

1974-75 itibariyle o dönemin dünyası ve Türkiye'si gerçekten çok farklıydı. Solun toplumsal bir dalga halinde kabardığı yıllardı. Devrimci hareketle buna eşlik eden işçi ve gençlik hareketinin yükselmesi, kendisini "Ülkücü" diye tanımlayan faşist bir hareketin ortaya çıkmasını beraberinde getirmişti. Türk milliyetçiliğinden güç ve destek alan Ülkücüler, MHP'nin himaye ve öncülüğünde örgütleniyordu. Birçok yerde devletten destek alan bu faşist hareket, o destekle birlikte yeri gelince işçi direnişlerine, yeri gelince özellikle öğrenci gençlik hareketlerine saldırıyordu. Ülkücüler, sol hareketi sokağa çekerek sokakta onu geriletip yenmeye çalışan bir politika izliyordu. Dolayısıyla bu ortam, özellikle sokaklarda meydana gelen bu mücadele, bir süre sonra toplumu anti-faşist mücadele ekseninde çok ciddi bir

şekilde saflaştırdı ve adeta ikiye böldü. Toplumun aşağı yukarı yarısı solda ve anti-faşist bir pozisyonda politik tutum geliştirirken diğer yarısı da onların karşısında ve ülkücülere, faşistlere çeşitli biçimlerde destek olan, aşırı milliyetçi, şovenist denebilecek bir pozisyondaydı.

O dönem Anadolu'dan şehirlere göç eden, büyük şehirlerin bugün varoş dediğimiz kenar mahallelerinde yerleşen ama yerleşirken kırsal ya da köylü kimliği hızla şehirli emekçi kimliğine dönüşen, geniş bir emekçi nüfus vardı. Bunlar geldikleri şehirde yeni bir hayat kurmaya çalışırken bu yeni hayatın, esas olarak sol hareketin onlara ulaştırdığı, vaat ettiği dünya içerisinde olduğunu düşünüyor ve onlarla ilişki kurmaya yöneliyorlardı. Dolayısıyla o yıllarda gerçekten, sadece CHP'ye destek olması ve onu siyasi bakımından beslemesi açısından söylemiyorum, Türkiye'deki sosyalist hareketi de kuşatan ve besleyen, giderek şekillendiren bir kesimdi bu. 1970'li yılların ikinci yarısı itibariyle Türkiye'de devrimci, sosyalist bir hareket, tarihinde hiç olmadığı ölçülerde kitlesellik kazandı.

Bu topraklarda 1900'lerin başlarından itibaren sol hareketler hep vardı ama yeraltı hareketi olmaktan çok ileriye gidememişti. Oysa 1960'lı yıllardan itibaren, birinci TİP'le birlikte gelişmeye, kitleselleşmeye başlayan ve belli bir meşruiyetten yararlanarak gelişen sosyalist bir hareket söz konusuydu.

Faşist hareketin solun kitlesel gelişmesinin karşısına çıkması ve sosyalist hareketin, bulunduğu her yerde, bir hegemonya mücadelesine girişmesi, toplumu saflaştırdı. Aynı zamanda da sosyalist hareketin, belki de düşünüp umduğundan daha hızlı bir şekilde, kitlesel bir güç haline gelmesi açısından da çok önemli bir rol oynadı.

Sol, kitlesel bir güç olarak hem üniversitelere gelmiş yeni kuşaklar üzerinden hem de biraz önce sözünü ettiğim, büyük şehirlere göç ederek hızlı bir şekilde işçi, emekçi kimliği kazanan kesimlerle birlikte gelişti. Aynı zamanda ciddi bir parçalanma da ortaya çıkıyordu. 12 Mart öncesi, birkaç önemli sol örgütten söz etmek mümkünken 1970'lerin ikinci yarısında, üçbeş düzgün laf söyleyen, düzgün cümle kuran ve kendine göre bir takım siyasi tezler, görüşler ileri süren herkes, etrafında bir kalabalık buluyordu. Birileri etrafında birikiyor ve oradan bir örgütlenme başlıyordu. Nitekim 1970'lerin ikinci yarısı, solun bütün olarak kendi tarihinde en büyük kitleselliğe ulaştığı; ama aynı zamanda, bu kitleselliğin en büyük parçalanmaya

uğradığı çok özel bir dönemdir. Bunun altını çizmek lazım. Ayrıca Türkiye söz konusu olduğunda, Soğuk Savaş faktörünü de ihmal etmemek lazım.

Bu kadar parçalanmanın anlaşılır ve makul nedenleri yoktur. Bunun arasına mutlaka sızan ve hareketin bu kadar parçaya ayrılmasına yol açan, belki bugün hâlâ bilmediğimiz ama günün birinde öğreneceğimiz, bir takım müdahaleler olduğunu var sayabiliriz. 1970'li yılların ikinci yarısında bu kadar ciddi kitleselliğe ulaşan ve her birisi birer devrimci kitle hareketi tarzında var olan sosyalist ve devrimci hareketler, o kadar çok ve küçük parçalar halinde değil de bir takım ana kümeler içerisinde bile var olsa, Türkiye'deki siyasi hayatın akışı başka türlü de olabilirdi pekâlâ. O akıl dışı parçalanma içerisinde zaman zaman Kurtuluş, Dev-Yol ya da başka hareketler arasındaki çatışma ve birbirlerini öldürmeye varan "iktidar" kavgalarının, solu bir noktadan sonra kötürüm hale getirdiğini, gelişmesini sınırladığını düşünebiliriz.

Bu gelişmeyi engellemek ve solun yapacağı sıçramayla daha büyük bir güç haline gelmesine mani olmak bakımından, hiç kuşkusuz 1977 1 Mayıs katliamını unutmamak lazım. Bu katliam aslında açıkça, solun gerek işçi hareketi, gerek gençlik hareketi, gerekse diğer muhalif hareketler içerisindeki gelişiminin ne kadar ürkütücü ve tehdit edici hale geldiğinin göstergesidir. O katliam, egemenler cephesinden durumun böyle değerlendirilmesi sonucunda gerçekleştirilmiştir. O katliam kendi kendine birilerinin yapabileceği basit bir iş değildi. Çok büyük bir hadiseydi ve gerçekten katliam sonrasında, solun kitlesel yükseliş ve toplumsal bir dalga halinde büyüyerek ilerlemesinin durduğunu söyleyebiliriz. Bunu biz o günün sıcaklığı içerisinde çok anlayamamış olabiliriz; ama mesela 1978 1 Mayıs'ını yine Taksim'de yaptığımızda, bir önceki yılın kalabalığı, coşkusu, örgütlülüğü, o militan havası yoktu. Nitekim bu konuda bazı şeyleri, biz Kurtuluş içerisinde tartışmaya başlamıştık.

Devrimci Yol, Dev-Genç'i sahiplenince biz de Kurtuluş'un liseli gençlik örgütlenmesi olarak Dev Lis'i sahiplenme imkânı bulduk. Çünkü Faruk Ağca, Ömer Ülgenci ve başka bazı arkadaşlar, 12 Mart öncesindeki Dev-Lis'in son yöneticileriydi. Bu arkadaşlar Kurtuluşçu olmuştu. Onların üzerinden biz Dev-Lis işini önemsedik ve bu kanalla Kurtuluş'un gerçekten de liselerde daha ciddi örgütlenmesi oldu. Üniversitelerden daha yaygın ve daha etkili bir örgütlenmeydi. İzmir'de gençlik hareketi olarak Dev-Lis, çok daha ön plandaydı. Ankara, İstanbul ve başka yerlerde de Dev-Lis hızlı bir şekil-

de yayıldı ve liseli gençliğin kitlesel bir örgütü haline geldi. Örneğin, Devrimci Yol bunun karşısına Liseli Dev-Genç diye gene Dev-Genç'in adını ve itibarını kullanarak örgütlenmeye çalıştı. Onların da liselerde yaygın ilişkileri vardı ama Dev-Lis, Kurtuluş örgütlenmesinde önemli bir imkân olmuştur. Bunu belirtmeden geçemeyiz.

O dönem, devrimci gençler arasında çok yoğun bir politizasyon, kapitalist burjuvazi eleştirisinden çok solun kendi içindeki problemler üzerine sıkı tartışmaların olduğu, okumaların daha çok bu yönde yapıldığı bir politik atmosfer vardı. Devrimci genç, burjuva ideolojisinin kötü bir şey olduğundan çok, örneğin Kurtuluşçu ise Devrimci Yol'un zaaflarını, yanlışlarını, açıklarını hızlı bir şekilde öğrenirdi. Çünkü gittiği okulda karşısındaki Devrimci Yolcuyla bunları tartışmak durumundaydı. Bu nedenle ideolojik ve politik tartışmalar solun kendi iç problemlerine dönük biçimde yapılıyordu. Aslında sola, sosyalizme yönelmiş bir gencin kendini iyi yetiştiremeden, bir donanıma sahip olamadan, hangi siyasi hareketin içinde kendisini bulmuş ve onunla bir aidiyet ilişkisi kurmuşsa hızlıca onun tezlerini benimseyerek o hareketten ve rakip sol hareketlerle tartışmadan beslenmesi söz konusuydu. Bu aynı zamanda çok ciddi bir zaafı da ortaya çıkarıyordu. Bunun sonuçlarını daha sonra, 12 Eylül'de gelen büyük saldırıyla büyük ve güçlü görünen örgütler hızlı biçimde çökünce veya büzülüp daralınca yaşadık. Çok sayıda insan bir anda kendilerini siyasi olarak ayakta tutan, var eden bağlardan yoksun kalınca kendi başlarına var olamadı. Bu insanlar, burjuva toplumunu nereden eleştireceğini, onu neden reddettiğini ve nasıl aşabileceğini daha iyi öğrenmiş olsaydı devrimci hareket daha güçlü olurdu. Bağlandığı sosyalizmin burjuva toplumunu nasıl eleştirdiğini, kendisine nasıl bir hayat sunduğunu daha farklı ve sağlam bir şekilde öğrenmiş, özümsemiş ve kendisini bu şekilde donatmış insanlarla 12 Eylül'deki büyük saldırıda bu kadar büyük kayıp vermezdik.

Tabii ki kayıplar olacaktı ama hani Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* kitabı var ya, devrimci mücadelenin yeri geldiğinde insanları böyle bir noktaya da sürükleyebileceğini dikkate alarak farklı bir şekilde mücadeleye ve hayata hazırlanmamız lazımdı.

Aslında bu konuda hakkını yememek lazım; Kurtuluş'un biraz özel bir çabası oldu. Özellikle Ankara'da ilk örgütlenmeye başladığında, o ilk yazılarla birlikte, çok hızlı bir şekilde adına o zaman "eğitim grupları" denilen gruplar kuruldu. Çeşitli broşürler kaleme alındı. Bir süre sonra bu çalışma,

gerçekten ciddi bir şekilde "eğitim çalışması" adı verilen bir örgütlenmeye dönüştü. Ankara'da, örgütlenilen her yerde eğitim grupları hemen kurulurdu. Felsefe, ekonomi politik ve Leninizm başlıkları altında, çok çeşitli konuların ele alındığı, insanların belli konuları okuyup üzerinde tartıştıkları, hep birlikte Marksizmi tartışarak öğrenmeye çalıştıkları çalışmalardı bunlar. Muhtemelen başka hareketlerin de olmuştur ama bu çalışmalar, Kurtuluş için çok önemliydi. Zaten doğrusunu söylemek gerekirse bu çalışmalar, birçok yerde Kurtuluş militanlarını diğer hareketlerin militanları karşısında siyasi ve ideolojik olarak biraz daha donanımlı hale getirmiştir. Ancak yine de demin sözünü ettiğim zaaflı durumu ortadan kaldıracak boyutta olamamıştır. Kurtuluş'un çabasını not etmekle birlikte, sonuçta binlerce Kurtuluş militanının da esas olarak sol içindeki "rakiplerine" karşı donanmayı daha önemli bulduğunu söyleyebiliriz.

Öğrenci hareketi içindeki politize olma halinin bir boyutu buydu. Antifaşist mücadele, hızla gelişip basit kavgadan ateşli silahların kullanıldığı, insanların yaralandığı, öldürüldüğü bir hale dönüştüğünde, devrimci olarak belli bir siyasi hareketle temas kurmuş bir genci, kısa bir süre içerisinde ciddi kararlar vermeye zorluyordu. Büyük çoğunluğu üniversite öğrencileri olan bu gençler, okulunda okusa bir meslek sahibi olacak ve muhtemelen daha iyi bir hayat seviyesine kavuşacak insanlardı. Okulunda okuyan, okulunu bitirip hayata o şekilde karışan birisi mi olacak, yoksa bunu artık çok önemsemeyip tümüyle devrimci mücadeleye mi kendisini adayacak? Devrimci bir genç, hızlı bir şekilde bu konuda karar vermesi gereken bir kavşağa geliyor ve bir tercihte bulunuyordu. O günün siyasal ve kültürel ortamında daha kolay verilen bir karardı bu; çünkü her gün sokaklarda bir mücadele cereyan ediyor, yanı başındaki arkadaşın ölüyor, yaralanıyor, sürekli polisle bir başka türden didişme sürüp gidiyordu. Yani o günün koşullarında bir genç insanın ruh hali, hayalleri, değerleri, aklı ve vicdanı, onu esas olarak devrimci mücadeleye kendisini adayan bir yola adeta sürüklüyordu. O yola girdikten sonra da kendisini daha ileri, daha gelişkin, daha donanımlı bir devrimci haline getirmeye çalışıyordu.

Sol hareket içindeki o akıl dışı parçalanma

Bu dönemde yapılan tartışmalarda benim hep söylediğim ve bana çok ilginç gelen bir şey var; o günlerde biz çeşitli kitaplar okurduk, gençliğin örgütlenmesine ilişkin de kitaplar okurduk. Bulgaristan Komünist Partisi'nin ta-

rihsel lideri Georgi Dimitrov'un iki kitabı elden ele dolaşan kitaplardı. Birisi *Faşizme Karşı Birleşik Cephe* adı altında toplanan yazıları, ikincisi de *Gençlik İçin Notlar*. Birinci kitap, faşizme ilişkin tartışmalarda başvurulan kitaplardan biriydi ama ikincisi Bulgaristan'da 1920-30'lardaki Bulgaristan Komünist Partisi'nin örgütlediği gençlikle ilgili makalelerden oluşuyordu. Orada Dimitrov, Bulgar devrimci, komünist gençlerine "İyi bir komünist genç, iyi bir öğrenci olmalıdır. Bunu ihmal etmeyin, o kanaldan daha etkili olursunuz ve propagandanızı, örgütlenmenizi yapabilirsiniz" tavsiyesinde bulunuyordu. 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'de bu tavsiye geçerli değildi. Mücadelenin giderek zamanın büyük çoğunluğunu aldığı bir dönemde, militan bir anti-faşist gencin, anti-faşist mücadelenin gereklerini yerine getirmeye çalışırken aynı zamanda iyi bir öğrenci olması mümkün değildi. İyi bir öğrenci olmaya kalktığında anti-faşist mücadelenin önüne getirdiği işleri yapmaktan uzaklaşacaktı.

Aslında sadece o günlerde değil, bir genç için bir kimliğe sahip olmak, giderek daha büyük bir bütünün parçası olmak her zaman için önemlidir. 1970'li yıllarda üniversiteye gelmiş bir gencin önüne de bu konuda birkaç tane alternatif çıkıyordu: Devrimci olmak, ülkücü olmak, İslâmcı olmak ya da o dönemde "futbolcu" diye tanımlanan kimlikte olmak. Bunların her biri güçlü seçeneklerdi gerçekten ve her birinin kendisine ait değerleri, nitelikleri vardı. Bir genç devrimci olduğunda, bir ilişki ağı içerisinde kendisini yeniden kurmak, giyiminden kuşamından, icabında içtiği sigaraya kadar bir sürü şeyi artık o yeni kimliğin bir parçası olarak yeniden belirlemek zorundaydı. Bu durum diğer kimlikler için de geçerliydi. Futbolcu olanlar en kafalarına göre takılan kesimdi. Bugün de gençlere elbette çeşitli seçenekler sunuluyor ve onlar da bir takım tercihlerde bulunuyor. Ama bugünün seçenekleri ya da kimlikleri, 1970'li yıllardan çok farklı; zaten bugünün dünyası da muhakkak ki çok başka bir dünya. Ama o dönem için kimliğin kuruluşu ve hayatı yeniden yorumlayış son derece önemliydi ve aslında gerçek örgütlenme de oradaydı. Kendisine "devrimciyim" demenin ötesinde Kurtuluşçuyum diyen, örneğin hukuk fakültesindeki bir genç, bunu kendisine söylediği ve elbette ilan ettiği noktadan itibaren başkalarından daha farklı olmak durumundaydı. Belirli kişilerle zamanını daha çok geçirmek, belli şeyleri okumak ve hatta sinemaya giderken bile belli filmlere belli kişilerle gitmek durumunda. Bu tabii dayatılan değil kendiliğinden oluşan bir şeydi. Doğrusu solun içindeki ana kümeler itibariyle bir Devrimci Yolcu ile

Kurtuluşçuyu baktığında ayırt etmek biraz güçtür; ama bir TİKKO'cuyu bunlardan ayırt edebilirdin. Onların köylü bir yanları, İbrahim Kaypakkaya'nın kafasındaki kasketle tanınması gibi bir başka havaları vardı. Hapishanede televizyon izlememeye kadar varan bir başka kültüre aitti onlar. Yani bir zaman sonra kültürel değerler de oluşuyor. Bir TİKKO'cunun giyinişi, oturuşu, kalkışı bir Kurtuluşçudan farklıydı.

Sol hareket içindeki o akıl dışı parçalanma, üç ana küme yaratmıştı. "Maocu" diye adlandırılan kesim, Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Halkın Birliği gibi gruplardan oluşan ve sosyal emperyalizm tezi etrafında, Çin ve Arnavutluk Komünist Partilerine kulak kabartan, ona göre düşünce sistemi savunan bir öbekti. Aynı şekilde Sovyetler Birliği'nin ortaya koyduğu tezler etrafında siyasal çizgisini oluşturan TKP, TİP, TSİP gibi bir öbek vardı. Bir de bunların ikisinin arasında o dönemde "orta yolcu" diye nitelendirilen Kurtuluş, Devrimci Yol, Dev-Sol vb. gibi gruplar vardı. Yan yana geldiklerinde hakikaten farklılıklarını görürdün; bu aynı zamanda siyasal kimliklerin giderek kültürel kimlikler halinde geliştiğini de gösteriyor. İşte asıl örgütlenmenin bu kimlik ve o kimliği edinme derecelerine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, gençler için de toplumun çeşitli kesimlerinden siyasi hareketlerle ilişki kuranlar için de çok önemliydi. O aidiyet ilişkisi kurulduktan sonra diğer her şey son derece önemsiz ve değersiz hale dönüşüyordu.

Böyle bir siyasal, kültürel ortam içerisinde devrimci gençlerin en azından bir kısmı okurdu. Onlarca yayın organı çıkıyordu, kitap yayınları büyük ölçüde solun hegemonyası altındaydı. Kendi yaşamımdan hatırlıyorum, o dönem gündelik hayat koşuşturma içinde geçiyor olmasına rağmen, mutlaka yanımda bir kitap olurdu. Bazı yayın organları, mesela *Cumhuriyet* gazetesini okumak, faşistler tarafından saldırıya uğramak için bir neden olabilirdi. O büyük kalabalık içerisinde az sayıda da olsa belli bir kesim okumaya, öğrenmeye çalışırdı. Daha geniş bir kesim açısından elbette bu geçerli değil. Belli bir militan mücadelenin ortaya çıkarmış olduğu bir tür ambians, insanları çevreleyen, kucaklayan bir hale oluyor; o hale içinde bir takım idealler için insanlar kendilerini hakikaten feda edercesine, adayarak bir yere doğru yürüyor. Bu yaşam tarzı gençler için son derece cazip, çekici bir şeydi. O yolda yürürken ortaya çıkan sorunları anlamaya, onlara çözüm geliştirmeye çalışan, bunun için de daha çok okuma, tartışma, öğrenme yolunu seçenler vardı. Bu konuda kendisini çok sıkıntıya sokmayıp gerektiğinde çok oku-

maya, öğrenmeye çalışanları bulduğunda "Abi biz bu konuda ne düşünüyoruz?" diye sorup, kendisini o şekilde var eden ya da oradan aldığı bilgi ile yetinen insanlar da vardı. Ama soldaki tartışma canlılığı elbette toplumun ortalamasının çok üstündeydi ve bu durum gençlere de yansıyordu.

Kurtuluş'un nasıl bir örgütlenmesi ve faaliyetleri vardı, ne tür çalışmalar yapıyordunuz?

Belirttiğim gibi asıl ve sahici örgütlenme bir siyasi hareketle ilişkilenme ve kendini o kimliğe ait, o kimliğin bir parçası hissetmektir. Kurtuluşçu olduğunu ilan ettiğin anda, aslında bir tür örgütlenme içinde yer alıyorsun; o dönem için bu örgütlenme çok büyük ölçüde kendiliğinden oluşan bir şeydi. Yani İktisat Fakültesi'nden bir genç Kurtuluşçu olduğunu ilan ettiğinde onun elinde bir program ya da tüzük yoktu. O kendisini Kurtuluşçu ilan ettiğinde artık o okulda ve giderek İstanbul'un her yerinde ve Türkiye'de, Kurtuluşçularla birlikte bir siyasal faaliyet içerisinde olacağını da deklare etmiş olur, Kurtuluş'un gazete ve dergilerini okumaya başlardı. Kurtuluş'un kendi okulunda bir örgütlenmesi varsa onun içinde yer alırdı. Kurtuluş'un mahallelere dönük çalışmaları da olurdu. Kurtuluş'un bildirilerini dağıtır ya da siyasi kampanyalar söz konusu olduğunda, afişlerini duvarlara yapıştırmak, sloganlarını duvarlara yazmak gibi faaliyetlere katılırdı. Bütün bunların yanı sıra okuldur, mahalledir, bir yerlerde işyerinin örgütlenme faaliyetidir kaptırmış giderken oralarda, solla hâkimiyet kavgasına girmiş olan faşist hareketin militanları ile kavga dövüş kaçınılmazdı. Dolayısıyla örgütlenme deyince tanımlanmış, hesabı kitabı olan bir şey düşünmemek lazım. O siyasal faaliyetin ve mücadelenin, gündelik hayat içerisinde insanların karşısına çıkardığı çok çeşitli işlerin, belli bir düzen ve disiplin içerisinde ve bir ilişki ağının parçası halinde yerine getirilmesi olarak anlamak lazım.

Benim açımdan da süreç aşağı yukarı böyle oldu. İktisat Fakültesi'nin yeni binası faşistlerden temizlendi ve bizim hâkimiyetimize geçti. Biz orada ayda bir-iki defa forum yapmaya ve belirli günlerde boykot yapıp sınıfları boşaltmaya başladık. O sırada konuşmaları bazen ben bazen de Hüseyin yapıyordu. Propaganda ve ajitasyon işi aslında yine kendiliğinden o mücadelenin içerisinde gelişen bir işti. Bir yerlerde birilerinin çıkıp konuşma yapması, insanlara hitap etmesi gerekiyor. Bunu düzgün ve etkili bir şekilde kim yapıyorsa o biraz daha öne çıkıyor. Hayatın akışı böyleydi. Okumak

her zaman için konuşmayı kolaylaştıran bir şeydir. Bir genç kültürel olarak bir takım şeyleri önemsiyor ve oradan besleniyorsa, konuşması ve hitabeti giderek daha etkili oluyor. Biraz da okuyan birisi olduğum için okuldaki kitle eylemlerinde daha çok ben konuşur hale geldim. Bir süre sonra başka şeyleri de üretmeye başlıyor, oradaki kitle hareketinin öncüsü haline geliyorsun. O kitlenin önüne çıkıp konuştuğunda ve ondan sonra bir protestoya çağrı yaptığında, artık sen başka bir şey olmak zorundasın. Onları okuldan dışarı çıkarıp gidip kahvede okey oynayamazsın. Kitle ile senin aranda başka türden bir ilişki kuruluyor ve artık o kitlenin önünde duran, pek çok yönüyle de örnek olması gereken, farklı türden sorumluluklar altında olduğunu hisseden biri oluyorsun. Dolayısıyla onlarla ilgili yapman gereken bir yığın şey olduğunu idrak etmeye başlıyor ve ona göre kendini geliştirmeye çalışıyorsun. O seni bir sürece sokuyor. Bende de tam böyle oldu. İktisat Fakültesi'nin öğrenci liderlerinden biri olduğum andan itibaren önümde ilerlemek durumunda olduğum bir yol açıldı; oradan yürüdüm.

Merkez bina ve çevresinde anti-faşist mücadelede, Kurtuluşçu olan ekip o civarda çok bilinen, tanınan insanlardı. Vezneciler'de Site Yurdu vardı, orası devrimci öğrencilerin kaldığı bir yerdi. Onun tam karşısında da Sivas Yurdu vardı, orada da faşistler kalıyordu. İki yurt arasında sürekli kavga çıkar, iki taraf karşılıklı silah sıkardı. Her defasında polis gelip Site Yurdu'nu basar, Sivas Yurdu'na bir şey yapmazdı. Şimdi sebebini hatırlamıyorum, bir gün yine bayağı bir çatışma oldu Sivas'la Site Yurdu arasında. Saadettin Tantan da o sırada ya ekipler amiri ya da siyasi şube müdürü İstanbul'da. Thomson makinalıyla dolaşan değişik bir tipti. İki yurt arasında silahlar atıldı sonra polis geldi, Site Yurdu'nu bastı. Polis Site Yurdu'nu çevirdiğinde bizim Hüseyin Soylu iki-üç silahı alıp çıkmak istemiş ve arka duvardan atlarken yakalanmış. Bizim haberimiz yok. Bizi girişteki uzun koridora toplayıp iki duvara dizdiler. Saadettin Tantan da geldi. Beni de tanıyorlar. Biz duvara dizilmiş dururken polis şeflerinden biri beni görünce "Aaa Seyfi sen de mi buradasın?" dedi. Doğrudan ismimi söyleyerek konuşuyor yani... Koridorun sonuna doğru bir yerde duvara dönük duruyorum. Bizi toparlayıp arabalarla Emniyet'e götürecekler. "Sen ayrıl, seninle daha özel muhabbet edeceğiz. Git yurt görevlilerinin olduğu girişteki odada polislere teslim ol, sonra seninle görüşeceğiz" dedi. Ben yürümeye başladım ama baktım benimle birlikte gelen kimse yok. Kimse benimle ilgilenmiyor. Ben devam ettim, bir şansımı deneyeyim dedim. Yurdun girişine hiç takılmadan doğru-

ca dışına çıktım, baktım hâlâ kimse bir şey demiyor. Devam ettim, bahçeye çıktım. Bahçenin çevresini de polis çevirmiş, polis kordonunun arkasında da gene bizim çocuklar var. "Ne oluyor, ne bitiyor?" diye orada birikmiş bakıyorlar. Bahçeden çıktım, polis kordonuna yaklaştım, bizimkiler "Aaa Seyfi diye" el kol hareketleri yapmaya başladılar. Polis uyanacak, yakalatacaklar beni farkında değiller. Hızla yürüyüp polis kordonunun dışına çıktım, hemen oradan Fatih'e giden minibüse attım kendimi, doğru Fatih Halkevi'ne gittim, oradan o şekilde yırttım. Ama arkadaşlar "Sen git bakalım seninle özel muhabbet edeceğiz" dediklerini biliyor, onları toparlayıp Emniyet'e götürmüşler ama ben aralarında yokum. Gözaltında kayıp olayları da galiba ufak ufak başlamıştı. Bunları bir telaş almış. "Arkadaşımıza ne yaptınız?" diye tantana yapıyorlar. Polis "Öyle biri yok burada" diyor, bizimkiler inanmıyor falan... Daha sonra onlar da salındı, benim kaçmış olduğumu ancak o zaman öğrendiler. Ben iki gün sonra gene okuldayım, ortalıkta koşturuyoruz ve o polisler de beni görüyor. "Nereye gittin?" diye soran olmadı. O günün koşulları da öyle naifti demek ki; yoksa başka koşullarda alıp iyice ıslatırlardı.

Kurtuluş İçin İleri ve haftalık *Kurtuluş* gazetesi

Bir süre sonra gençlik örgütlenmesinden ayrılıp gazetede faaliyet yürütmeye başlıyorsun herhalde, bu nasıl oldu?

Ocak 1978'de, haftalık *Kurtuluş* gazetesi çıkmadan önce, gençlik yayını olarak *İleri* çıkmaya başladı; tam adı *Kurtuluş İçin İleri*. *İleri*'de ben, İrfan Cüre, Dursun, Mehmet yazıyordu. Orta sayfada geniş bir politik, teorik yazı, öteki sayfalarda haberler oluyordu. Orta sayfayı ya ben ya İrfan yazardık. Oradan yazı çizi işine de girişmiş olduk. Haftalık gazete çıkmaya başlayınca, "Bunun eli kalem tutuyor" diyerek orada da bir şeyler yazmamı istediler. Bir süre sonra da gençlikten ayrıldım, tamamen haftalık gazetede çalışmaya başladım. Gazetede yayın kurulu gibi bir şey vardı. Doğan Tarkan gazetenin yayın yönetmeniydi. Mahir Sayın zaman zaman gelirdi. Bir ara Metin Ayçiçek de vardı. Geniş bir muhabir ağımız vardı. Her bölgeden haberler geliyordu. O haberleri elden geçirip gazeteye hazır hale getirirdik. Köşe yazıları ve politik yazılarla gazete çıkıyordu. 1978 yılından itibaren gazetede düzenli çalışmaya başladım. Gazetenin muhabir ve dağıtım ağının

örgütlenmesi için Türkiye'nin çeşitli yerlerini dolaşmaya başladım; çünkü gazetenin dağıtım ve haber örgütlenmesine çok önem verirdik. Tümüyle Kurtuluş örgütlenmesinin olanakları ile hazırlanan ve dağıtılan bir gazeteydi, bayi ile dağıtılmıyordu. İlk zamanlar 40 bin civarında basılsa da bir zaman sonra istikrarlı satışı 25-30 bin arasına oturmuş haftalık bir gazete haline geldi. Sıkıyönetim gelinceye kadar Ankara'da basıldı. Ankara'ya Türkiye'nin çok çeşitli bölgelerinden dağıtım sorumlusu arkadaşlar gelir, dağıttığı sayı kadar gazeteyi alır, sonra bölgedeki dağıtımlarını yapardı. İlk zamanlar gazetenin dağıtım ve haber sorumlusu olarak, doğrusunu söylemek gerekirse başka işlerde çok da işe yarar gibi görünmeyen arkadaşları verirlerdi. Biz buna şiddetle itiraz eder ve her bölgede çok çeşitli yönleriyle en iyi, en militan, en becerikli insanların bu işe verilmesi gerektiğini anlatmaya çalışırdık. Çünkü haftalık gazetenin aynı zamanda Kurtuluş için bir siyasi iskele olduğunu, ona bakarak bir siyasi faaliyetin yürüdüğünü, ona bakarak örgütün kendine düzen verdiğini ve eksen kazandığını, o nedenle onunla ilgilenen insanların siyasi ve örgütsel faaliyetleriyle her bölgenin en ileri insanları olması gerektiğini düşünüyorduk. Bunu yerleştirmek çok kolay olmadı. Bunun için her bölgede toplantılar yapmak, konuşmak, tartışmak, insanları ikna etmek ve oralara gidiş gelişlerde gözüne kestirdiğin en uygun kişilerin bu işle görevlendirilmesi konusunda bastırmak zaman ve enerji isteyen ve aynı zamanda yöneticiliği geliştiren bir faaliyetti. Örneğin Antalya'ya gidiyorsun, Antalya 1.000 tane gazete dağıtıyor ama o gazete nasıl dağıtılıyor, kim dağıtıyor, nereye gidiyor, geriye dönüşü nasıl oluyor? Gidiyorsun orada bir hafta kalıyorsun, bütün Antalya örgütünü tanımak zorunda kalıyorsun. Onu tanıdığında Antalya örgütünün o gazeteyi nasıl kullandığını görüyorsun. Doğru dürüst kullanamıyor, değerlendiremiyor. O zaman en iyi unsurlardan birinin o işin başına getirilmesini sağlamak için, Antalya örgütünü ikna etmek zorunda kalıyorsun. Bu, çok geliştirici bir faaliyetti, beni hem geliştiriyor hem de bu vesileyle bütün Türkiye'yi dolaşıyor, bütün örgütleri alt kademelere kadar tanıyordum. Haftanın üç-dört günü bir yere gidiyor, diğer iki gün de gazetenin yazılarıyla uğraşıyordum. Darbeye kadar hep gazeteyle ilgilendim. Süreç ilerledikçe MK, kendi örgütlenmesi çerçevesinde Ajitasyon Propaganda denilen bir organ oluşturuldu. Bu organ, MK'ye bağlı bir uzmanlık organıydı. Ben de bu organın bir üyesi olarak faaliyet yürütmeye başladım.

Ajitasyon/Propaganda organı içinde ne tür çalışmalar yapıyordunuz?

Adı üstünde, ajitasyon ve propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi söz konusuydu. Bu arada 1978 Ekim'inde ilk büyük siyasi kampanyamız örgütlendi. "Faşizme, Hayat Pahalılığına ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele Kampanyası" Ekim ve Kasım aylarında süren çok önemli bir kampanyaydı. Kurtuluş'un ilk ve en etkili siyasi kampanyasıdır. Bu tecrübeden sonra Kurtuluş, siyasi faaliyetini kampanyalar halinde sürdürmeye başladı. Bir ölçüde, bu ilk kampanyayı tekrar etti durdu. Faaliyet ve araçlar doğrusu çok çeşitlenip farklılaşmadı ama anlayış olarak, bir kampanyanın bitişi başka bir kampanyanın başlangıcı olacak şekilde siyasal çalışma ve örgütlenme tarzı oturtulmaya uğraşıldı. Ülkenin o gün öne çıkan sorunu her neyse o sorunun etrafında yürüyen kampanyalardı bunlar; ama dediğim gibi bir süre sonra büyük ölçüde aynı kampanya tekrar etti. İlk büyük kampanya çerçevesinde Türkiye'nin çeşitli yerlerinde on üç tane miting oldu. Bir kampanyalar başlarken merkezi bir kampanya komitesi kurulur, sonra aşağı doğru illerde, giderek mahallelerde, okullarda aynı mantıkla komiteler kurulurdu. Ben genellikle MK'den bir-iki kişi ile birlikte, merkezi kampanya komitelerinde görevli olurdum. Genellikle Burhan Tanrıverdi, ben ve MK'den bir veya iki kişi, kampanya komitesini oluşturuyorduk. O komite, kampanya çalışmaları çerçevesinde çeşitli şehirlere, bölgelere gidip faaliyetleri düzenler, örgütlenmenin daha ileriye taşınması açısından yapılması gereken şeylerin neler olduğunu arkadaşlarla konuşur, tartışırdı. Daha sonra o kampanyanın sonucunda düzenlenecek olan mitingin örgütlenmesini yapar, sonra da gelir raporunu verirdi. Kampanya raporu çerçevesinde ne yapılması gerektiği MK tarafından daha somut verilerle değerlendirilirdi. Böyle bir faaliyet 12 Eylül'e kadar yürüdü. Benim siyasi çalışmam gazete faaliyetinin yanı sıra hep böyle gitti; bir süre sonra "Politbüro yardımcısı" sıfatı kazandık Burhan'la. MK kendi içinde yayın işleri ve ideolojik/teorik çalışmaları yürütecek "Yazı Kurulu" ve siyasal/örgütsel faaliyet yürütecek "Politbüro" diye iki organ halinde örgütlenince, Burhan'la ben de Politbüro'nun yardımcısı olarak görevlendirildik. Onların eli kolu gibiydik hakikaten, Politbüro'nun gidemediği yerlere biz gidiyorduk.

Bu arada ben Dilek'le evlendim. Evimiz yarı legaldi, herkesin bildiği bir ev değildi. Bizim evi Mahir bilirdi. Kurtuluş'ta bir evde oturuyorduk. Hayatın nasıl aktığını örneklemek için anlatayım: Bir gün Mahir bizim eve gelmiş, evde yokmuşuz, evin kapısına bir not iliştirmiş gitmiş. Kapıya iliştirilmiş notta, "Hemen bu akşam atla otobüse Diyarbakır'a git. Diyarbakır'daki Ofis Park'ta şununla buluş" yazıyor. Ben o notu alıyorum, atlıyorum otobüse Diyarbakır'a gidiyorum. Hayat böyleydi ve zamanının büyük bir kısmı Türkiye'yi dolaşarak geçiyordu.

Yayın çalışmalarından biraz daha söz eder misin? Hangi yayınlar, nasıl çıkıyordu?

Kurtuluş Sosyalist Dergi diye aylık, teorik bir yayın organımız vardı. *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1976 Haziran ayında çıkmaya başladı ve gerçekten, o dönem için Türkiye solunun önemli teorik organlarından biriydi. O dergide sosyalizmin temel ve aktüel sorunlarının yanı sıra, güncel politik sorunların tartışmaları da yer alırdı. Her örgütün kendine "rakip" olarak belirlediği gruplar vardı. Kurtuluş için bu daha çok Devrimci Yol'du. Devrimci Yol'un görüşleri ve ortaya koyduğu analizlerle polemik yapan, tartışan bir yapısı vardı *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin. Mesela sosyal emperyalizm tartışması, o günün solunda önemli bir yer işgal ediyordu ve buna ilişkin tartışmalar vardı. Devletin yapısı hakkında, oligarşik diktatörlük veya oligarşik devlet tanımlamamız vardı; buna ilişkin yazıların *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin ayırt edici yanlarından biri olduğunu söyleyebiliriz. Ulusal sorun çok önemliydi, buna ilişkin yazılar yer alırdı. Bu temel konularda dikkate değer yazılar olurdu ve o günün solunda ciddiye alınması gereken bir teorik yayın olarak, aylık periyotta, düzenli çıkardı. Tirajı da 10 bin civarındaydı. Bu dergi, 1980 başına kadar her ay düzenli bir şekilde çıktı. 1980 başından itibaren aylık periyodu şaşırmaya başladı ve 12 Eylül 1980 darbesi ile o da yayın hayatına son verdi. 1980'lerin başında periyodunun bozulması, Kurtuluş'un teorik ve biraz daha derinleşmiş politik bir şey üretme bakımından duraklamaya, eski yaratıcılık ve cevvaliyetini yitirmeye başladığının da göstergesidir.

Haftalık *Kurtuluş* gazetesi 1978 Ocak ayında çıkmaya başladı. Bu gazete, 1978 yılının Aralık ayında Kahramanmaraş Katliamı ile birlikte, o dönemin Ecevit hükümeti on üç ilde sıkıyönetim ilan edinceye kadar, haftalık bir şekilde İstanbul'da hazırlanıp Ankara'da basıldı. Tirajı da 30 bin civarında ve

bütün Türkiye'ye dağıtılan haftalık bir gazete olarak çıktı. Sıkıyönetimle birlikte gazetenin hazırlanmasında, basılmasında, dağıtılmasında sıkıntılar olmaya başladı. Bir dönem İzmir'de, kısa bir süre Bursa'da çıktı. Haftalık periyodunu şaşırtmamak için gerçekten büyük gayret gösterildi. Sonuçta, haftalık *Kurtuluş* gazetesi de sanıyorum 1980 başlarına kadar bir şekilde çıkmayı başardı. Bundan sonra, sıkıyönetimin artan baskıları sonucunda çıkamaz hale geldi. Önce 1980 Mayıs itibariyle *Öncü* diye on beş günlük periyotla, gene bir kitle yayın organı çıkmaya başladı. O da yasaklanınca *Ekim* diye bir yayın çıkmaya başladı. Birinci sayısı çıktı, 12 Eylül geldiğinde ikinci sayısı matbaadaydı. Kurtuluş bir yandan aylık periyotta teorik yayın organı, bir yandan da haftalık periyotta çıkan politik bir yayın organına çok önem verirdi. Bunların istikrarlı bir şekilde çıkması için de var olan tüm imkânlarını seferber ederdi.

Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin belli bir teorik gelişme ortaya koymak bakımından mana ve ehemmiyeti açık. Orada da belli bir kadro vardı ve ilginçtir yazılar, *Kurtuluş* imzası ile çıkardı, kolektif yani bireysel bir şey yok, olamaz. Bu, o günün örgütsel anlayışı, teorik çalışma yapma ve bunu yansıtma, ifade etme anlayışını da gösteren bir şey. Hazırlanan yazılar kim tarafından kaleme alınmış olursa olsun, Yazı Kurulu tarafından değerlendirilir, son şekli verilir, ondan sonra da dergide *Kurtuluş* imzasıyla yayınlanırdı. Dolayısıyla herkesi bağlayan, herkesin savunmak, katılmak durumunda olduğu görüşler olurdu. Bu, bazı konularda anlaşmayı ve uzlaşmayı zorlaması bakımından, bir örgütü bir arada tutarak geliştirmeye çalıştırması bakımından faydalı olduğu düşünülebilecek bir yöntem; ama başka bir yandan da aslında örgütün belirlediği bir programatik çerçevede, fikir ve tartışma özgürlüğünü engelleyen bir şey. Kurtuluş içinde tartışma yok muydu? Vardı tabii ama bu tartışma belli organlar içerisinde ve belli platformlarda olur, bir sonuca ulaşır, ulaşılan sonuç daha geniş kitleye ve kamuoyuna yansıtılırdı. Onun dışında Kurtuluş'un taraftar kitlesi veya sol örgütler, Kurtuluş'un daha dar örgütlenmesi içerisinde ortaya çıkabilen fikir ayrılıklarından haberdar olmazdı. Bu fikir ayrılıklarının nasıl tartışıldığı, kimlerin ne savunduğunu bilemezdi, öğrenemezdi. Çünkü bunlar o tarzda yansıtılmazdı. Bu, aynı zamanda Kurtuluş'un 1980'lerin sonlarında geliştireceği sosyalist demokrasi anlayışına çok uzak bir şeydi. 1970'li yıllardaki sosyalizm anlayışının monolotik, sekter ve çoğulculuktan uzak olduğunu söyleyebiliriz. Her

şeye rağmen Kurtuluş'u daha sonra savunacağı sosyalist demokrasi anlayışına götüren bazı nüveler olduğu iddia edilebilir ama bunların çok güçlü olduğunu söyleyemeyiz. Kurtuluş'un, kendisine benzer örgütler gibi, o yıllardaki örgütlenme anlayışı itibariyle kendi içinde farklı görüşlere ve çoğulculuğa izin vermeyen, belli ölçülerde sekter ve dogmatik bir örgüt olduğunu ifade etmek mümkündür.

Haftalık gazete, aylık yayın organından farklıydı. Haftalık gazetede, Kurtuluş imzalı bir başyazı vardı. Bu başyazı, o hafta Kurtuluş'un en önemli problem neyse o problem etrafında politik gündemi ele alan bir yazı olurdu. Kurtuluş'un o mesele veya politik duruma bakışını yansıtır ve o yazı çerçevesinde yaygın Kurtuluş örgütlenmesine politik ve örgütsel olarak hangi doğrultuda ilerlenmesi ve faaliyet gösterilmesi gerektiğine ilişkin perspektif sunardı. Haftalık *Kurtuluş* gazetesinde, başyazı dışındaki yazılarda imza olur ama bunlar da mahlas olurdu. Yani gerçek isimler değil takma isimler kullanılırdı. Herkesin kullandığı müstear bir isim vardı, o isimle yazardı ama sonuçta o isimle yazana kendi fikirlerini yazma imkânı veriyordu. Tabii örgütün sahip olduğu teorik ve siyasi çerçevenin dışına çıkmadan, kendi görüşlerini ifade etmek koşuluyla. Bunun için bir zorlama veya denetim yoktu, herkes zaten kendini ve sınırlarını bilirdi; yani kendiliğinden yürüyen bir özdenetim vardı. Bugün isterseniz buna otosansür de diyebilirsiniz ama böyle gönüllü işleyen bir sistemdi. Dolayısıyla belli konularda daha rahat kalem oynatmakla birlikte, elbette belirli tartışmalara yol açacak öyle aykırı fikirler ileri sürülemezdi. Haftalık gazete formunda olduğu için belki de o formatın getirdiği bir zorunluluktandı bu.

Bunun dışında Kurtuluş, sanıyorum 1979'da Kürdistan'da bir seksiyon örgütlenmesine girişmiş ve seksiyonun yayını olarak, Türkçe "devrim" anlamına gelen *Şorej* adlı bir dergi yayımlamaya başlamıştı. O da sanıyorum iki sayı çıkabildi 12 Eylül'e kadar.

Yine 1980'e doğru, kadınlar için *Demokrat Kadın* adını taşıyan bir yayın çıktı. Bir de çok daha önce, 1977 kışı olabilir haftalık *Kurtuluş* gazetesinden de önce çıkan *Kurtuluş İçin İleri* diye bir gençlik yayını vardı. Bu düzenli çıkmazdı. Önce aylık çıkmaya başladı ama ihtiyaç oldukça çıkan bir gençlik dergisiydi. Böyle bir yayınlar toplamı vardı.

Haftalık *Kurtuluş* gazetesinin bürosu Nişantaşı'ndaydı. Gönüllü Hizmetliler Derneği diye bir derneğin bulunduğu binayı devralmıştık. Bizimle ilişki

içinde olan bir dernekti, onlar taşındı biz oraya geçtik. Sonradan Nişantaşı'nda başka bir yere geçtik. En sonunda da Tünel'de bir yere taşındı. Gazetenin merkezi bilinmezdi, yarı gizliydi. MK üyeleri ve gazete çalışanları bilirlerdi. Onun dışında İstanbul örgütünden falan kimse gelmezdi. Çünkü MK toplantıları da çoğunlukla gazetenin merkez bürosunda olurdu. Gazetenin yazılarını, büyük ölçüde Doğan Tarkan ve ben hazırlıyorduk. Oluşturmuş olduğumuz dağıtım ağı hem gazeteyi dağıtıyor hem de muhabir olarak faaliyet gösteriyordu. Gazete, Kurtuluş'un politik merkez organı olarak politik faaliyetin omurgasını oluşturuyordu. O hafta Kurtuluş militanları hangi konuda veya hangi sorunla ilgili propaganda yaparak insanları örgütleyecekse, bunu Kurtuluş örgütüne vermesi beklenen ve verdiği düşünülen yayındı. Özellikle siyasi kampanya dönemlerinde gazete çok önem kazanıyordu. O kampanyalar sırasında, gazetenin dağıtım ve örgütlenmesi açısından çok güçlü bir faaliyet yürütülüyordu ve çok da iş düşüyordu gazeteye, doğrusunu söylemek gerekirse. İyi bir siyasi kampanya yürütüldüğünde, gazetenin satışı da artardı. Çünkü o siyasi kampanyanın bir parçası da haftalık gazetenin büyük şehirlerde, vapurlarda, trenlerde, kahvelerde, otobüslerde, mahallelerde, okullarda militan satışını içeriyordu. Her siyasi kampanyanın en önemli eylemlerinden biri bu olurdu. Dolayısıyla da gazetenin tirajı hemen etkilenirdi.

Ajitasyon/propaganda organı

Türkiye'nin birçok yerine gidip gelirken Karadeniz bölgesine biraz daha sık gittiğini biliyoruz. Karadeniz'le ilgili ne söyleyebilirsin?

Doğrudur, Karadeniz'le daha özel bir ilişkim oldu. Malum olduğu üzere Karadeniz, Kurtuluş'un örgütlenmesinde birkaç yönden özel bir bölgedir. Birincisi, Karadeniz Bölgesi'nde Sinop'tan Rize'ye kadar yedi-sekiz şehir, onlarca kasaba ve yüzlerce köy, Kurtuluş'un en kalabalık ve solun en örgütü olduğu bölgeydi. Başkaları ne derse desin, rahatça söylenebilir ki Sinop'tan Rize'ye kadar olan o bölge, sol hareket açısından bütünüyle Kurtuluş'un egemen olduğu bir bölgeydi. Dolayısıyla oraya gidince, İstanbul'da öğrenci hareketi içinde yetişmiş biri olarak, halktan insanları görmek benim için çok ilginçti. O zaman yirmili yaşlarda bir genç olarak elli-atmış yaşında bir kadın ya da bir amcayı, cebinde *Kurtuluş* gazetesi taşırken görüyorsun,

icabında *Kurtuluş* gazetesinde yazan bir şeyi seninle tartışıyor, bu çok etkileyiciydi. Bunu başka bölgelerde o kadar yaygın bir şekilde göremezdiniz. Kurtuluş, Karadeniz Dev-Genç aracılığıyla halk arasında yaygındı. Daha sonra da dernekler, sendikalar, kooperatifler aracılığıyla örgütlendi, genişledi.

İkincisi, Karadeniz'deki Kurtuluş örgütlenmesi, Kurtuluş'un geri kalan örgütlenmesinden farklı özellikler taşıyordu. Daha özerk bir yapıdaydı. Esas olarak İsmet Abi'nin burada bir öncü ve önder rolü olduğunun altını çizmek lazım. Onun öncülüğünde, Kurtuluş siyasi bir hareket olarak örgütlenmek için ortaya çıkmadan çok önce, Karadeniz kendi başına örgütlenmişti zaten. 1975'te önce Karadeniz Devrimci Kültür Derneği, sonra Karadeniz Dev-Genç adını almıştı. Kendi iç örgütlülüğü olan bir yapısı vardı ve Kurtuluş'un geri kalan örgütleriyle olan ilişkisi, diğer yerlerden biraz farklıydı. Zaman zaman MK'de diğer üyelerle anlaşmazlık çıktığında, İsmet Abi'nin o bölgenin lideri olarak "Ben bölgeye gidip arkadaşlarla bir görüşeyim" dediği bilinir. Yani biraz Kurtuluş'tan özerk, Kurtuluş'la ilişkilerin İsmet Abi üzerinden sağlandığı bir yapıydı. MK'nin ve Kurtuluş'un diğer kadrolarının o bölgeye gitmesi çok hoş karşılanmayan bir durumdu. Özellikle başlangıçta, İsmet Abi'yle diğer MK üyeleri arasında ve daha sonra İrfan Cüre ve İsmail Yeşilyurt'la, İsmet Abi, Raif Gümüş, Necmettin Gökçe gibi arkadaşlar arasında bazı anlaşmazlıklar oldu. İrfan ve İsmail bölgeden ayrılınca, Karadeniz ile Kurtuluş'un geri kalanı arasında hem bir farklılaşma hem de ilişkinin nasıl sürdürüleceği sorunu ortaya çıktı.

Karadeniz bölgesinin, Kurtuluş'un bütünüyle ve diğer bölgelerle ilişkisinin daha sağlam bir şekilde kurulması diye bir mesele vardı. Ben bir zaman sonra biraz da böyle bir bağın kurulması açısından, bölgeye çok sık gidip gelen biri haline geldim. Karadeniz'in örgütlenmesi Samsun'dan yürütülüyordu. Samsun'da Raif, Necmi, Murat Tıkıroğlu ve Mustafa Demir'den oluşan bir komite vardı. İlk gidişimden itibaren bu arkadaşlarla bir dil tutturduk ve ondan sonra siyasi kampanyalarda, önemli bir faaliyet olduğunda giderdim. Mesela 1979 Ekim'inde kısmi senato seçimleri oldu ve Kurtuluş üç yerde senatör adayı çıkardı. İstanbul, Samsun ve Antalya'da bu seçim etrafında bir politik faaliyet örgütlendi. O dönemde senatör adayı olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak ve üniversite mezunu olmak gerekiyordu. Böyle özelliklere sahip birilerini bulmak kolay değildi. Kurtuluş üç adayı da

Samsun'dan bulmuştu. Üçü de ilköğretim müfettişi olan ağabeylerimizdi. Recep Cüre İstanbul'dan, Abdullah Akın Antalya'dan, Mehmet Baklacı da Samsun'dan adaydı. O bölgenin seçim komitesi ile birlikte Mehmet Baklacı'nın kampanyasını İsmet Abi ile ben yürüttüm. 1979'da bir buçuk ay Samsun'da kaldım ve Samsun'un dolaşmadığım köyü, kasabası kalmadı. Bunun dışında da bölgedeki bütün şehirleri zaman zaman dolaşıyor, toplantılar yapıyorduk. Dolayısıyla benim Karadeniz'le daha özel bir ilişkim, muhabbetim, ilginç anılarım vardır.

1978'den sonra Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Samsun ve Trabzon'da faşist saldırılar çok yoğunlaştı ve hakikaten Kurtuluş örgütlenmesi o faşist saldırılarla baş etmek için çok uğraştı, çok zorlandı. 1980 yılı daha da zorluydu. Bölgedeki arkadaşlar, 1980 Haziran'ında, 15-16 Haziran'ın yıldönümünü vesile ederek bölge çapında büyük bir miting düzenlemeyi kararlaştırmış, anti-faşist mücadele açısından moral ve politik güç gösterisi olarak düşünülmüş bu kitle eylemi için bütün hazırlıkları yapmışlardı. Daha önce de olduğu gibi hem mitingin örgütlenmesine katkıda bulunmak hem de mitingde konuşma yapmak üzere beni istediler. Ben gittim Samsun'a. Hakikaten polisin yoğun bir baskısı vardı. Faşistler dönemin polis teşkilatı ile birlikte yoğun bir şekilde saldırıyorlardı. Samsun'da yapılacak mitinge, Rize'den Sinop'a kadar her şehirden arkadaşların gelip katılması tasarlanmıştı. Ancak polis yolları kesti ve birçok yerden arkadaşların mitinge katılmasını engelledi. Dolayısıyla büyük ölçüde Samsun'un içinden katılımla sınırlı kaldı miting. Şimdi tam hatırlayamıyorum da 1500-2000 kişilik bir kitleyle İstasyon Meydanı'nda toplanıp bir yürüyüşle Cumhuriyet Meydanı'na gidilecekti ama polis daha İstasyon Meydanı'nda, toplanmayı engelliyor, çok agresif davranarak gözaltına alıyor, toplanmamızı ve yürüyüşe geçmemizi engellemek için elinden geleni yapıyordu. Ben de mitingi yönetir pozisyondayım, ortalığı toparlamaya çalışıyorum; Birinci Şube Müdürü olan polis şefiyle kapıştım. Polisin agresif tavrı karşısında milletin moralinin bozulduğunu gördüm, neredeyse dağılacaklar ve miting yapamaz hale geleceğiz. Biz polis şefiyle kapışınca, polisler her işi bırakıp beni almak için harekete geçti. Epey bir kavga dövüş oldu, vermemek için bayağı uğraştı arkadaşlar ama sonuçta polisler beni gözaltına aldı. Ama benim alınmış olmam arkadaşlarda motivasyon yarattı ve polise karşı direnç göstermek bakımından daha heyecanlı ve coşkulu bir şekilde slogan atmaya başladılar. Gözaltına

alındım ama miting de bir şekilde yapılmış oldu. Beni Emniyet'e götürüp bir hücreye koydular. Hücrede bir tane gazete var, baktım gazetede Ulusoy'un bir iş ilanı vardı. Akşam gözlerim bağlı bir şekilde yukarıda bir odaya ifadeye çıkardılar. Niye Samsun'a geldiğimi sordular, Ulusoy'un iş ilanı için geldiğimi, solcu olduğumu, miting olduğunu görünce de katılmak istediğimi ve kimseyi tanımadığını söyledim. "Nasıl tanımıyorsun? Bütün millet Seyfi'yi vermeyin diye bağırıyordu. Herkes seni tanıyor da sen nasıl kimseyi tanımıyorsun?" dediler. Ben de "Valla bilmiyorum, siz yanlış duymuşsunuzdur..." falan gibi laflar ettim. Beni iki gün tuttular ve elektrik vermek dahil, bayağı işkence yaptılar. Bir ara balkona çıkardılar, aşağıya atmakla tehdit ettiler. Balkondan sarkıttılar ama o kadar sıkı tutuyorlar ki kendini atmaya kalksan bırakmayacaklarını anlıyorsun. O dönem için olabilecek her şeyi yaptılar yani. İkinci gün artık ifade alacaklar, ben gene aynı hikâyeyi anlatıyorum, odanın kapısını açtı Birinci Şube Müdürü, "O tabancada kaç mermi vardı?" diye sordu. "İki şarjör de doluydu" dedim. Ben bekliyorum zaten ve hemen anladım, İstanbul'la bağlantı kurmuşlar, 1976'da İstanbul'da silahla yakalanmıştım, onu yeni öğrenmişler ama artık normal ifademi aldılar ve savcıya göndermeden, suç unsuru olmadığı için beni bıraktılar. Çiftlik'te bir kahveye gittim orada birilerini görürüm diye. Nitekim Necmi'yi buldum ve yol parası alarak İstanbul'a döndüm.

Daha sonra, Temmuz ayı sonlarıydı galiba yine gittim bölgeye. Bayram Ali Tatoğlu öldürüldüğünde biz Trabzon'da Murat Tıkıroğlu, Rizeli Tayfun'la filan toplantı halindeydik. Bayram Ali'nin öldürüldüğü haberi geldi. Bayram Ali'nin cenazesinde de Murat'la biz konuşma yaptık.

Tabii Karadeniz dışında da Kurtuluş'un ilişkisi olan hemen her yere gidiyordum. 1979 filan olması lazım, Burhan'la Ankara'dan çıktık Dersim'e gittik. Orada toplantı yaptık, oradan bindik bir otobüse Kars'a gittik. Otobüste yer yok, şoförün yanında yerde oturduğumuzu hatırlıyorum. Basamaklarda oturarak Kars'a kadar gittik. Kars'ta toplantılar yaptık. Oradan Ağrı, Diyarbakır, Antep, Mersin filan dolandık.

Kurtuluş Karadeniz'de çok örgütlüydü. Onun dışında Ankara'da çok etkiliydi. İlk örgütlenmeye başladığı yer olması itibariyle önemli kadroları oradaydı. Ankara'da en yaygın Devrimci Yol'dur ama onun hemen ardından gelen Kurtuluş'un da ciddi bir örgütlenmesi vardı. İstanbul'da çok geç örgütlenmeye başlaması ve başka bir sürü faktörden dolayı, çok güçlü de-

ğildik. 1978 Ekim ayında kampanya mitingi, 1500 kişi falandı. İstanbul bütününe baktığında bu büyük bir şey değil. Recep Cüre'nin kampanyası sırasında da 1500 kişilik bir miting olmuştu ama mesela, TKP'den senatör adayı Beria Önger'in 20 bin kişilik miting yaptığını hatırlıyorum. Dolayısıyla İstanbul'daki kitlesel güç kıyaslaması buradan yapılabilir. DİSK TKP'nin elindeydi ve çok güçlenmişti.

Biz bu seçimlerde girdiğimiz her şehirde 3000 civarında oy aldık. Samsun ve Antalya için yüzde üç-dört civarında oya tekabül ediyordu. İstanbul için daha düşük bir oy oranı vardı. Gerek Samsun'da gerek Antalya'da solun en güçlü grubuyduk. Bu iki şehirde anti-faşist mücadeleyi asıl olarak yürüten ve anti-faşist mücadelenin etrafında yaygın örgütlenmesi olan siyasetti Kurtuluş. Dolayısıyla şehirde politik olarak hissedilen varlığımız, seçmenin yüzde üçünden çok daha fazlasına tekabül etse de seçimler söz konusu olduğunda, anti-faşist mücadelede bizimle birlikte olan insanların önemli bir kısmı, gidip CHP'ye oy veriyordu. Zaten bizim o dönem seçimlere katılma gerekçemiz de CHP'den ilişkilerimizi ayrıştırmak ve farklı bir şekilde örgütlenmekti; bunun için bağımsız adaylar çıkartmıştık. Trakya'da Çorlu ve Keşan'da örgütlenmemiz vardı. Onun dışındaki şehirlerde dağınıktık. Keşan ve Çorlu'da Töb-Der, Tüm-Der bizim arkadaşların yönetimde olduğu yerlerdi. Ege'de İzmir'de de çok güçlü değildik çünkü orada da geç yola çıkmıştı Kurtuluş örgütlenmesi. İzmir ve İstanbul için kitlesel yaygınlık ve etkinlik bakımından dördüncü veya beşinci grup olarak sayılabiliriz. Ege'de İzmir dışında Muğla'da etkinliğimiz vardı. Milas, Yatağan, Bodrum'da bayağı etkindik; buralarda en büyük grup Kurtuluş'tu. Bursa'da az, İnegöl'de çok etkiliydik. Seydişehir'de sendika temelli bir örgütlenmemiz vardı. Antalya'da Kurtuluş'tan önce Ant-Gör diye bir örgütlenme vardı. Karadeniz ve Antalya'nın öyle bir özelliği var. Antalya'daki Ant-Gör CHP'lilerin kurmuş olduğu solcu bir gençlik derneği ve Kurtuluş daha ortaya çıkmadan kurulmuş. Daha sonra Kurtuluşçu olacak bizim arkadaşlar orada çalışmaya başlamış ve devrimci bir gençlik örgütü olmuş. Kurtuluş ortaya çıktıktan sonra da doğal olarak Kurtuluş'un bir gençlik örgütlenmesi haline gelmişti ve ondan dolayı yaygın bir kitle bağı vardı Antalya'da. Mersin'de gene Kurtuluş'un en büyük sol grup olduğunu söyleyebiliriz. Mersin'de de –hakkını vermek lazım– Kamil Körünoğlu vardı. Kamil çok etkili bir yerel liderdi ve hem gençliği hem de özellikle sendikaları Mersin'de çok yaygın

biçimde örgütlemişti. Mersin'in o günkü nüfusu bakımından ciddi denebilecek ölçüde, 3–5 bin kişilik mitingler, gösteriler yapıyordu Kurtuluşçular. Oradaki dernekler de "Akdeniz Dev-Genç" halini aldı. Adana'da bir süre sonra bağımsız bir sendika olan Çuko-Sen'de bizim arkadaşlar yönetime geldi. Adana büyük bir şehir. Oraya da biraz geç gidildi. Daha güçlü olduğumuz yer Mersin'di ama Mersin üzerinden Tarsus'ta, Adana'da, Antakya'da örgütlenmesi vardı Kurtuluş'un. Nitekim Reyhanlı'daki örgütlenme, 12 Eylül'den sonra Suriye'ye gidişlerde çok işe yaradı. Antep'de, Sivas'ta da belli bir örgütlenme vardı.

Kürdistan söz konusu olduğunda Mardin ve Kızıltepe, Ali Demir üzerinden kitlesel bağların olduğu yerlerdi. Diyarbakır'da öğrenciler ve mahalli ilişkiler vardı. Ağrı, Kars, Erzurum'un bir-iki kasabasında ilişkiler vardı. Muş Varto'da Kamer Konca üzerinden ilişkiler vardı. Kurtuluş, o dönemde sanıyorum Türkiye'nin yirmi kadar şehrinde, az çok örgütlü ve etkisi olan bir siyasi hareketti.

Kurtuluş'un örgütlenme ve çalışma tarzı

Kurtuluş örgütünün gelişme ve örgütlenme sürecini biraz açar mısın?

12 Eylül öncesinde Kurtuluş, sosyalist hareketin diğer benzer grupları gibi, kendisini Marksist–Leninist bir çizgide görüyordu. Örgütlenmesini de Marksist–Leninist ilkeler ve örgütlenme anlayışı içerisinde inşa etme çabasındaydı. Burada şöyle bir şeyi söylemek lazım; 70'li yılların ikinci yarısında Türkiye'deki siyasal mücadele çok büyük ölçüde bir anti-faşist mücadeleydi. O günün sosyalist hareketinin yaygınlığına ve faşistlerle olan mücadelesine bakıp "Türkiye'nin emperyalist zincirin zayıf halkası" olduğunu yazanlar vardı. Aynı zamanda Türkiye'deki faşist hareketi de dünyadaki en güçlü faşist hareketlerden biri olarak değerlendiren yorumcular vardı.

Sosyalist hareketin gücü elbette tartışmaya açık. 1970'li yılların ikinci yarısı, solun kendi tarihinde en geniş kitleyle buluştuğu, genel siyasal hayatın akışı içerisinde mutlaka dikkate alınması gereken bir güçtü. Sadece militan bir güç olarak değil, kültür dünyası ve entelijansiya alanında da büyük bir gücü vardı. Sokaktaki o militan güçle birleştiğinde, bakmayın Samsun'da Kurtuluş'un yüzde üç oy almasına, seçimlerde alacağı oy oranının çok öte-

sinde bir güce ve etki alanına sahipti sol. Bu etki ve gücün asıl üretildiği, devşirildiği yer de anti-faşist mücadeleydi.

Kurtuluş da diğer başka hareketler gibi bu mücadelenin bir parçasıydı ve başka hareketlerde olduğu gibi militanları ölüyor, yaralanıyor, tutuklanıyordu. Öte yandan o mücadele içerisinde siyasal ve kitlesel anlamda güç devşiriyor, besleniyordu. Kurtuluş, kendisini Marksist-Leninist olarak tanımladığı için, o geniş anti-faşist mücadele içerisinde daha dar bir Leninist örgütlenme inşa etmeye çalışıyordu. Tepedeki Merkez Komitesi, kendi içerisinde bir tür ideolojik organ olarak Yazı Kurulu ve Örgütlenme Bürosu - daha sonra Politbüro - olarak görev dağılımı yapmıştı. Merkez Komitesi illerde ve bölgelerde komiteler kurar, bu komiteler de kendi altında mahalle ve fabrika komiteleri oluştururdu. Politbüro bu alt komitelerle örgütü yönetirken Yazı Kurulu da esasen yayın faaliyetlerini yürütürdü. Kurtuluş'un Leninist örgütlenme açısından en önem verdiği şey, fabrika komiteleriydi. Fabrikalarda "*Öncü İşçiler*" diye nitelendirilen, hakikaten o fabrikadaki mücadelenin öne çıkardığı işçilerin örgüte kazanılması ve örgütün o fabrikalarda, o fabrikalar aracılığıyla sınıfın içerisinde örgütlenmesi hedefleniyordu.

Kurtuluş, yine bu örgütlenme anlayışı çerçevesinde kendisini "partileşme sürecinde olan bir siyasi hareket" olarak tanımlıyordu. Bu partileşme süreci ne zaman, nasıl sonuçlanacak diye tartışıldığında; "işçi sınıfının öncülerinin dikkate değer bir kısmının örgütlenmesi, Kurtuluş içerisinde buluşması, Kurtuluş örgütlenmesini oluşturması gerçekleştiğinde, örgüt de artık kendisini parti olarak ilan eder" yaklaşımı söz konusuydu. Kurtuluş, işçi sınıfının kendi, öz örgütlenmesini çok önemsediği için, kendi militan siyasi örgütlenmesini işçi sınıfının partisi olarak gören bir bakış açısına sahip değildi. Büyük ölçüde büyük şehirlerde, örneğin gençlerden, üniversite öğrencilerinden meydana gelen, ana omurgası bunlardan oluşan bir örgütlenmenin işçi sınıfı partisi olmayacağının farkındaydı. İşçi sınıfının öncülerinin örgütlenmediği, o öncülerin çoğunluğu değilse bile önemli bir azınlığının içinde olmadığı bir örgütlenmenin, kendisini işçi sınıfının partisi olarak nitelemesinin doğru olmayacağını savunuyordu. Fabrika komiteleri, Kurtuluş'un Leninist örgütlenme anlayışı açısından temel örgütlenmeydi. O kadar ki her şey alt üst olup, örgüt dağılmış olsa bile bir fabrika komitesinin, bütün örgütü yeniden toparlayıp, bütün örgütün merkezi olarak işlev gör-

mesi gerektiğine dair bir perspektifi vardı. Dolayısıyla Kurtuluş aslında, gücü ve imkânları ölçüsünde işçi sınıfı içerisinde örgütlenme çabasında olan bir hareket oldu.

Ancak burada karşısına çıkan bazı önemli problemler vardı. Anti-faşist mücadele ile bazı değme noktalarına sahip olmakla birlikte işçi hareketi, aslında daha çok ekonomik ve sendikal bir hareket olarak, farklı bir mecrada akıyordu. Zaman zaman politik karakter kazanan eylemler, mücadeleler elbette gündeme geliyordu ama bunlar da daha çok sendikal hareket üzerinden oluyordu. DİSK'in örgütlenmesinin önüne engeller çıkarıldığı ölçüde, işçilerin sendikal örgütlenme mücadelesi politik ve anti-faşist mahiyet kazanabiliyordu. Ya da örneğin, 16 Mart 1978'de, İstanbul Üniversitesi önünde atılan bombayla yedi öğrenci öldüğünde, 20 Mart'ta DİSK "Faşizme ihtar eylemi" diye, iki saatlik genel grev çağrısı yaptı. Böyle doğrudan politik nitelikli eylemler de oluyordu ve çok önemliydi. İşte anti-faşist hareketle işçi hareketinin birbirine değdiği, aynı mecrada buluştuğu zamanlar bunlardı ve tabii çok sık olmuyordu. İşçi hareketi daha çok ekonomik ve demokratik taleplerle sendikal alanda kendisini ifade ederken anti-faşist mücadeleyle de belli temasları olsa da asıl olarak onunla belli bir mesafede duruyordu. Anti-faşist mücadele ise yer yer silahlı biçimlere bürünen, çok yoğun bir tarzda ve bütün bir politik hayatı belirleyen bir şekilde sürüyordu. Dolayısıyla Kurtuluş açısından, var olan kuvvetlerini nerede, nasıl değerlendireceği bir problem haline geliyordu. Bu, örgüt içerisinde de zaman zaman yapılan bir tartışmaydı. Hatta Kurtuluş'un ilk siyasi örgüt konferansı, bu meseleyi konuşmak üzere 1979 yazında toplanmıştı. Çünkü Doğan Tarkan, o dönemde MK içerisinde "Bütün gücümüzle işçi sınıfı içerisinde örgütlenmeliyiz, anti-faşist mücadeleyle bugün uğraştığımız gibi uğraşmamamız lazım. Enerjimizi tüketiyor, işçi sınıfı içerisinde örgütlenmeyi kendisine temel almış bir hareketiz" diye bir tartışma sürdürüyordu. Ama o konferansta da "Ağırlıklı olarak işçi sınıfı içerisinde örgütlenmeliyiz ama anti-faşist mücadeleyi ve Kürdistan'da anti sömürgeci mücadeleyi ihmal edemeyiz" kararı alındı. Yani hem faşist hareketin toplumu sarıp sarmalamasını engellemenin bir sosyalistin görevi olduğunu savunduğu hem de kitlesel gücünü oradan devşirdiği için, anti-faşist mücadeleden kopmadı Kurtuluş. Militan bir politik kimliği inşa etme imkânları yarattığı için de anti-faşist mücadeleden vazgeçemez, uzaklaşamazdı Kurtuluş.

Kurtuluş, o günlerde sol hareketi oluşturan üç ana gruptan, Sovyetler Birliği'nin sosyalizm anlayışı çerçevesinde kendilerine bir yol çizmeye çalışan TİP, TSİP TKP gibi örgütlerle yan yana olamazdı. TKP o günün koşullarında işçi sınıfıyla en fazla ilişkisi olan örgüttü ve sınıfın ekonomik mücadelesine odaklanmanın da etkisiyle anti-faşist mücadeleye mesafeli duruyordu. Hatta Kurtuluş ve benzerlerini "goşist" yani "aşırı solcu" olarak niteliyordu.

"Ortayolcu" diye adlandırılan, sosyal emperyalizm tezini savunmayan ama Çin ve Arnavutluk'a da öyle hasmane bakmayan Kurtuluş'un da içinde yer aldığı gruplar, militan bir anti-faşist mücadelenin yürütülmesinden yanaydı. Bu gruplar açısından anti-faşist mücadele militan, ihtilalci denebilecek bir sosyalist kimliğin ortaya çıkması için uygun bir ortam sağlarken sınıf içerisinde örgütlenme bakımından, bazı handikaplar ortaya çıkarıyordu. Buna rağmen Kurtuluş işçi sınıfının içerisinde örgütlenmekte ısrarlı oldu, özellikle anti-faşist mücadele üzerinden temasa geçtiği işçi sınıfının öncü unsurlarını örgütlemek için özel bir çaba gösterdi. Bazı önemli fabrikalarda komiteler kurmaya çalıştı. Bunların Marksist literatürde ifade edildiği tarzda fabrika hücresi, fabrika komitesi olduğunu söylemek çok zor. Birkaç büyük fabrikada, o fabrikadaki işçi mücadelesini çekip çevirebilecek ya da onların üzerinde etkili olabilecek tarzda komiteleşme olduğu söylenebilir ama istisnadır. Buna rağmen, 1979 ya da 1980'de yapılan DİSK kongresinde, CHP ve TKP'den sonra en kalabalık olan-sanırım yaklaşık yirmi beş delege-Kurtuluş delegasyonuydu. CHP eski milletvekili Abdullah Baştürk, o kongrede DİSK başkanlığına seçildi. Devrimci Yol, Kurtuluş'un birkaç misli yaygın bir örgütlenme olmasına rağmen o kongredeki delege sayısı Kurtuluş kadar değildi diye hatırlıyorum. Bu Kurtuluş'un sınıf içindeki özel çabalarına ilişkin bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Tekstil, Gıda İş, Maden İş gibi üç büyük sendikanın bazı şubelerinde Kurtuluş vardı. Dev Maden-Sen, Keramik-İş, Limter-İş gibi sendikalar, Kurtuluşçuların yönetiminde yer aldığı sendikalardı. Bunlar küçük sendikalardı ama her birisi içinde 5-10 bin işçi örgütlüydü. Dolayısıyla buralardan gelen delegeler oldu DİSK kongresine. Tüm Döküm-İş, Maden-İş'in örgütlemeye tenezzül etmediği küçük işyerlerini örgütlemek üzere, Kurtuluş'un kurmuş olduğu bir sendikaydı Adana'da Çuko-Sen diye yerel ve önemli bir sendikada Kurtuluşçu işçiler yönetimdeydi. Türk-İş ve DİSK'e bağlı birçok sen-

dikanın İstanbul, Antalya, Mersin, Samsun şubelerinde büyük ölçüde Kurtuluşçular vardı.

Bunun dışında TÖB-DER'de Kurtuluş önemli güçlerden biriydi. Ayrıca Ankara merkezli – bankacılar, ormancılar, maliyeciler, zabıtalar tarafından örgütlenen- bazı memur dernekleri vardı. 1990'lardan sonra sendika haline geldiler ama o zamanlar memurlar dernek kurabiliyordu, sendika hakları yoktu. Maliyecilerde, özellikle bankacılık sektöründe bazı büyük derneklerde Kurtuluşçular vardı. TMMOB'da mühendisler arasında Devrimci Yol'dan sonra en büyük gruptu. Özellikle İMO, İnşaat Mühendisleri Odası başta olmak üzere, Jeoloji Mühendisleri, Harita Mühendisleri Odası vb. bazı odaların yönetimindeydiler. İMO'nun Ankara'daki merkezi, neredeyse Kurtuluş'un genel merkezi gibiydi.

Sendikalarda, "fraksiyon" adını verdiğimiz bir örgütlenme yapıyorduk. Yani diyelim DİSK'e bağlı Tekstil sendikası içerisinde Kurtuluş'un var olan siyasi ilişkileri, o sendikada "fraksiyon" adını verdiğimiz bir komite tarafından koordine edilir ve o komite üzerinden ilişkilere ulaşılırdı. TÖB- DER ya da TMMOB gibi kamu çalışanlarının arasında da yine oraları yöneten komiteler vardı. Bunların tamamı, daha sonra 1979'a doğru şekillenen ve yaklaşık elli civarında olan o dar örgütün üyesi olan insanlar değildi. O bakımdan Kurtuluş'un çok dar ve aynı zamanda tuhaf bir örgüt yapısının olduğunu söylemek lazım. Bu yapı, demin sözünü ettiğim yirmi civarında il, onlarca ilçe ve gazetenin hitap ettiği kitle düşünüldüğünde, diyelim ki 50 bin kişi ile hemhal olan bir yapı. 25 bin gazetenin her hafta dağıtıldığı hatırlanırsa ve her gazeteyi en az iki kişinin okuduğunu, onun üzerinden bir siyasi ilişki olduğunu düşünürsek, Kurtuluş'un her hafta siyasi ilişki kurduğu insan sayısının 50 bin kişiden aşağı olmadığını varsaymak lazım. Bu 50 bin kişi ile siyasi ve örgütsel ilişkiyi kuran o mekanizmadaki insan sayısı, neresinden baksanız, 1500 kişi civarındaydı. Dikey ve yatay o komiteler ağı örgütün ta kendisiydi. Diyelim A şehrinde bir il komitesi var, onun altında mahalle komiteleri, gençlik komitesi, fabrika komitesi, yığınla uzmanlık organları denilen gruplar var. Dağıtım grubu, gazetenin muhabirleri, antifaşist mücadelede kullanılmak üzere silahlı birimleri var, bir süre sonra ortaya çıkan ihtiyaç üzerine sahtecilikle uğraşan birimleri, mali işlerle uğraşan birimleri var. Dolayısıyla herhangi bir şehirde kurulmuş örgüt, oradaki üçbeş kişiden ibaret değil. Onun etrafında yönetsel bir eksende aşağıya doğru dikey giden, bir de uzmanlık organları olarak yatay biçimde gelişen salkım

saçak bir örgütlenme... Yirmiye yakın ildeki bütün bu örgütlerle sarıyorum en azından 1500 kişilik bir ağ çıkar karşımıza. Bu yapı içerisinde elli kişilik çok dar bir örgüt var. Leninist örgütlenme açısından en seçkin, en ileri unsurlar olarak değerlendiriliyor besbelli. Mesela Antalya'da üç kişilik bir il komitesi vardı, içlerinden birisi üye diğer ikisi üye değil. Oysa o üç kişi, Antalya'da bütün faaliyeti yönetiyor. Birisi üye diğer ikisi niye değil? MK tarafından uygun değil diye değerlendiriliyor; ama son derece tuhaf, adalet aranacaksa adaletsiz bir şey. 1.500 kişinin hepsinin üye olması şart değil belki ama bu örgüt, nereden bakılsa en azından 300-400 kişiden oluşmalıydı. Çünkü 50 bin kişiyi çekip çeviren o 1500 kişiydi aslında.

O elli kişi içerisinde sarıyorum işçi yoktu. Bir tane kadın vardı. Elli üye esas olarak profesyonel devrimci diyebileceğimiz bir profil gösteriyordu. Zaten o üyelerle ilişki içerisinde olan o 1500 kişinin de en az yarısı, belki daha da fazlası profesyonel devrimciydi. Dışarıdan bakıldığında öğrenci, işçi olsa da siyasi literatürde ve Leninist örgüt anlayışında "profesyonel devrimci" diye tarif edilen, bütün işi yirmi dört saat devrimcilik yapmak olan insanlardı. Elli üye, köken olarak şehirli, üniversiteli, aydın nitelikli insanlardı. *Öncü İşçi*leri kucaklayan, *Öncü İşçi*lerin örgütün asıl çekirdeğini oluşturduğu bir yapı olmadığı için de biraz yavaş gidelim gibi bir kaygı olduğu söylenebilir.

O günlerde, örgüt üyeleri hangi kriterlerle üyeliğe kabul edilirdi?

Valla, kriter aslında, MK'yi oluşturan arkadaşların değerlendirmeleriydi tamamen. Gayet öznel şeyler olduğunu söylemek lazım. Tabii ki örgüte üye olarak düşünülen insan, her şeyden önce tartışmasız bir biçimde profesyonel devrimci olacaktı. Yani kendisini o davaya adamış ve dolayısıyla bütün işi politik ve örgütsel faaliyet yapmak olacaktı. Onun ötesinde devrimci mücadeleye sadakatini çeşitli dönemlerde, çeşitli biçimlerde kanıtlamış olması gerekirdi. Artı, belli nitelik ve yeteneklerinin de olması gerekiyordu. Belli nitelikleri, yetenekleri yoksa davaya çok sadık da olsa orada tereddüt söz konusu olabilirdi. Ama esas olarak bu temeller üzerinden MK'nin yapmış olduğu değerlendirmelerle üyelikler belirleniyordu. Çünkü 12 Eylül gelinceye kadar il ve bölge komitelerinin üye yapma yetkisi yoktu. Sadece MK'nin üye yapma yetkisi vardı. Dolayısıyla il ya da bölge komiteleri önerse de MK karar veriyordu. Üye sayısının bu kadar dar kalmasının en önemli nedenlerinden biri budur. Daha gelişkin bir Leninist örgütlenmede fabrika komite-

leri asıl üyeleri alır. Bolşevik Partisi dediğimiz yapı, çok büyük ölçüde fabrikalardan ve fabrika komitesinin yaptığı üyelerden oluşur. Bizim durumumuzda ve bizim kendi hayatımız içerisinde böyle bir şey söz konusu değildi. O çok dar örgüt içerisinde işçi olan bile yoktu. Bu aynı zamanda örgütün sınıfsal karakterini de ortaya çıkaran bir şeydir. Şehirli, orta sınıftan gelen, aydınlanmış, Marksizmi, Leninizmi okuyarak, çeşitli politik etkilenmeler içerisinde görmüş, tanımış, öğrenmiş, kendisine bir eylem kılavuzu olarak benimsemiş insanlardan oluşan bir örgüt bu. O 1500 kişiyi çekip çeviren çekirdek, elli kadar örgüt üyesinden oluşan bir yapı ve bunlar arasındaki ilişki de aslında bir tüzük ve programa bağlı değil. Program diye bir şey yoktu zaten. Programdan ziyade, *Kurtuluş* dergisinde yazılmış olan yazılardan oluşan, kendimize ait siyasi görüşlerimiz vardı. Faşizm konusunda ne deriz, ulusal sorun konusunda ne deriz, devletin yapısı konusunda ne deriz, devrim anlayışı konusunda ne deriz? Hepsine ilişkin siyasi görüşlerimiz vardı ama bunlar siyasi program adı altında bir metin haline gelmemişti.

Bir tüzük olduğu söylenirdi ama kimse görmemişti. Üyelere de "Al bu tüzük, senin de böyle hakların vardır" diye bir şey denmedi. MK'den biri "Sen üyesin" diyor, senin hayatında değişen bir şey olmuyor. Önemli olan o.

Ben mesela gazetenin hazırlanmasında yer alıyor, yazı yazıyor, sonra da MK'nin yardımcısı olarak memleketi dolaşıyordum, üye olunca bir şey değişmedi ki. MK zaman zaman yazılı rapor verirdi üyelere ama onun da pek bir manası yoktu. Kurtuluş deyince, ideolojik ve örgütsel olarak akla ne geliyorsa bunu hayatlarıyla var eden, o 50 bin kişi içerisinde 1500 civarında insandır. Bu insanların üye olduğu ve hakikaten bu üyelerin haklarının olduğu demokratik bir hayatı olan bir örgüt ve işleyen bir örgütsel mekanizma olsa başka bir devrimci hayat ortaya çıkardı. Böyle bir şey yok. 12 Eylül geldiğinde zaten bu 1500 insan yargılandı. Çok daha fazla insan gözaltına alındı ama tutuklanıp yargılanan 1500 civarında insan oldu Kurtuluş'tan. Bu insanlar kendilerini örgüt üyesi olarak görüyorlardı. Bu insanlara sen üyesin denmemiş olsa da devlet, o insanları üyelikten yargılayıp cezayı verdi. Yani devlet, kimin nasıl bir örgüt meydana getirdiğini, ne tür sorumluluklar üstlendiğini doğrusunu söylemek gerekirse biliyordu. Ya da 12 Eylül'deki polis operasyonları ve mahkemeler ortaya çıkardı diyelim. Gerçek Kurtuluş örgütü de o tutuklanan, yargılanan 1500 kişiydi, elli kişi değil. Tarihe bunu böyle kaydetmek, not düşmek lazım...

Devrimci Eylem Birliği: İttifak arayışı

Devrimci Eylem Birliği adı altında Kurtuluş'un bir ittifak arayışı vardı. Bu sürece dair ne hatırlıyorsun?

Devrimci Eylem Birliği (DEB) girişimini vesile ederek solun iç çelişkileri üzerine de biraz konuşmak lazım. Sol hareket, çok parçalı yapısı içerisinde birbiriyle sık sık kavgaya tutuşuyordu. Solun kitlesel ilişkileri onu ciddi bir güç haline getirirken kendi içinde de bir iktidar kavgasını kışkırtıyordu. Yani her grubun kendisine başlıca "rakip" olarak belirlediği bir grup vardı ve daha çok onun etkili olduğu alanlara girip ideolojik ve siyasi tartışmalarını ona yöneltip, onun etki alanı daraltmaya çalışıyordu. Bu siyasi karşı karşıya gelişler militanlara, gündelik hayat içerisinde de karşı karşıya gelme ve daha farklı türden çatışmalara girme zemini hazırlıyordu. O parçalanmış yapı içerisinde sol grupların birbirleriyle giderek silahlı biçimlere bürünen kavgasını, çarpışmasını kışkırtan provakatif bir şeyler mutlaka vardır. Biz bunları çok fark edemiyorduk; bugün de şu tarihte şöyle bir şey olmuştu ama orada şöyle bir provakatif hadise olmuştu diyemiyoruz henüz. Ama bu tahmin edilebilir bir şey. O parçalanmış yapı, zaten geniş halk kitlelerine güven vermiyordu, bir de kendi içinde silahlı çatışmalara girince elbette sola yönelik güven daha çok sarsılıyor, solun gelişmesi açısından çok büyük bir problem haline geliyordu. Kurtuluş'un "İlkelerde savaş, devrimci kardeşlik" diye bir sloganı vardı ve kavga ortamlarında hemen bu sloganı öne çıkarırdı. Ancak Kurtuluş da diğer sol gruplar da lafa gelince çatışmadan, kavgadan yana olmadıklarını belirtmelerine rağmen, doğrusunu söylemek gerekirse bu, biraz lafta kalan bir şeydi. Yani herkes nerede egemenliği varsa onu kaybetmemek için her şeyi göze alırdı. Bu da sık sık çok kötü çatışmalara ve ölümlere kadar varan olaylara yol açabiliyordu.

Benim içinde bulunduğum bir olay olarak aktarabileceğim, Kurtuluş'un İstanbul'da örgütlenmesinin başlangıç aşamalarında, İlerici Gençler Derneği Genel Merkezi'ni basmamızdır. Kurtuluş, daha bir siyasi hareket olarak yeni ortaya çıktığı dönemde, Devrimci Yolcular, "Bunlar Mahir Çayan'ı inkâr ediyor. TKP'ye katılacaklar. TKP'ye kalkan tren" gibi ajitasyonlarla Kurtuluş üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştu. Aslında bu sözleri "hakaret"

olarak görürdü Kurtuluşçular. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin ilk sayılarından itibaren, biraz da böyle bir propagandayı kırmak açısından, TKP ile yoğun bir teorik mücadeleye girişmişti. Bir de doğrusunu söylemek gerekirse TKP, DİSK'teki kimliğini de değerlendirerek hakikaten, 1970'li yıllarda solun en büyük iki örgütünden biri olmuştu. Biri TKP, diğeri Devrimci Yol olan bu iki örgüt, diğerlerine göre çok yaygın ilişkilere sahipti. TKP'nin işçi sınıfı içerisinde, DİSK üzerinden yaygın ilişkileri vardı. Birçok sendikada etkiliydi. Devrimci Yol da bütün Türkiye'de hakikaten yaygın bir gruptu ve anti-faşist mücadelede, özellikle Dev-Genç üzerinden büyük etkinliği vardı. Dolayısıyla bunların ikisi de aslında diğer gruplara biraz üstten bakardı.

Mesela Devrimci Yol'un kendisine ait geliştirmiş olduğu bir dil vardı. Herkese bir lakap takar, Kurtuluş'a "KaSeDe," "Acil Sorunlar" diye bir kitap çıkarmış olan gruba "Acilciler," Devrimci Yol'dan ayrılırken "ilişkilerimizi askıya aldık" dedikleri için Devrimci Sol'a, "Askıcılar" diye hitap ederlerdi. TSİP'in *Kitle* adında bir yayın organı vardı; sonra onlardan bir grup ayrılıp yine *Kitle* adını taşıyan bir dergi çıkardı. Ama hatırlıyorum birisi beş, öbürü yedi buçuk liraydı; Devrimci Yol, TSİP veya ayrılan grubun adını söylemez birine "Yedi buçukluk Kitle", diğerine "Beşlik Kitle" diye hitap ederdi. Böyle başkalarını aşağılayan, hakaret eden tarzda bir dil geliştirmişti. Bu tabii ilişkileri zehirlemekle kalmıyor çok da kışkırtıcı aynı zamanda. Zaten her hareketin militan kadrosu, on sekiz yirmi beş yaş arasında, kanı kaynayan genç insanlardan oluşuyor. Her gün anti-faşist mücadele içerisinde başka türden bir ruh hali içerisindeler, dolayısıyla ateşle barut yan yana duruyor. Bir kibrit çaktığında alev alması kaçınılmaz ve zaten sık sık da böyle oluyordu. Sonuçta solun iç ilişkilerini çok farklı bir şekilde kurmak, geliştirmek ve aradaki zehirli dili tasfiye edip dostça, yoldaşça bir dil kurmak ve egemen kılmak bakımından Kurtuluş da şunu yapmıştır demek isterdim; ama maalesef yoktur. Kurtuluş da o havanın ve ortamın etkinde kalmış ve çatışmalara taraf olmuştur.

Kurtuluş çıkış anından itibaren solun bu parçalı halinin hep büyük problem olduğunu söylemiş, hep solda birlik diye bir problemi gündemde tutmaya çalışmış, hep belli ittifaklar arayışı içerisinde olmuş bir örgütlenmeydi; ama bu konuda bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. Sahip olduğu mantalitede aslında "Ben doğruyum ve şu anda bu doğruya başkalarının da katılması lazım, yani şu anda bu doğru çok güçlü değil"den öte değildir.

İGD baskınına dönecek olursam; Yeni Bosna tarafında o dönemin namlı faşistlerinden Murat Sancak'ın sahibi olduğu, Sancak Tül fabrikası vardı. Galiba orada bir örgütlenme çalışması sırasında, TKP'liler bizim arkadaşlara saldırmıştı. Biz bunu vesile edip TKP'lileri cezalandırmaya kalkıştık. Laleli'de TKP'nin gençlik örgütü İGD'nin Genel Merkezi vardı. Beş-altı katlı, eski, tarihi bir binanın en üst katındaydı. Biz gençlik içerisinde örgütlenmiş olan yirmi kadar kişi toparlandık ve bir akşamüzeri oraya gittik. İçeridekileri teslim alıp, propaganda yapacağız, "Bir daha böyle bir şey yapmayın" diye nutuk atıp, çıkıp gideceğiz aslında. Niyetimiz o ama onların ne yapacağını bilmediğimiz için hazırlıklı gidiyoruz tabii. Gittiğimizde bir gördük ki dernekte kalabalık bir toplantı var. Bizden daha kalabalıklar ve işin kötüsü, onlar da hazırlıklı: Güzel pankart sopaları var. Biz daldık içeri, bağırdık çağırdık ama onlar da hiç altta kalmadı. Biz gideriz, teslim alırız havasındayken onlar pankart sopalarını çekince; biz de silahları çekmek zorunda kaldık ve havaya ateş ettik. Silah sesi olunca dağıldılar. Sonuçta İGD'yi basmış olduk.

Devrimci Yol'la birkaç defa çatışma oldu. 1 Mayıs öncesi bir çatışmamız oldu. Sonra 1978'de, bir de 1980'de oldu. Ölümlere yol açacak tarzda çatışmalardı. Kurtuluş, en çok Devrimci Yol'la tartışırdı; Devrimci Yol da doğrusu başta Kurtuluş olmak üzere herkesle tartışırdı. Dolayısıyla bu gerilimli ilişkiler, o genç militanların ruh hali ve içinde bulundukları koşullar dikkate alındığında zaman zaman silahlı ve iki taraftan insanların öldüğü çatışmalara dönüştü. Burada her iki tarafın da sorumluluğunun olduğunu söylemeliyim. Onlar şöyle yaptı biz böyle yaptık falan değil. Kurtuluş da bu çatışmada gerileyen taraf olmadı. Çatışma olduğunda geri çekilmek, saldırıya uğrasan bile ona cevap vermemek ve mutlaka görüşerek, konuşarak, şiddet dışı araçlarla, yöntemlerle sorunu çözmek vb. yöntemler açısından Kurtuluş'un da üzerine düşenleri yaptığını düşünmüyorum. O zamanki mantığımız buna pek imkân vermiyordu. O açıdan bütün bunların son derece sağlıksız, siyasi anlamda çok sorumsuzca işler olduğunu belirtmek lazım. Gazetelerimizde, dergilerimizde bunlar yanlış şeyler, bizim temel şiarımız "İlkelerde savaş, devrimci kardeşlik" filan desek de o çatışmalarda, tabiri caizse, Biz de sizin kadar delikanlıyız" tarzı bir duruşumuz vardı. Kendini orada da kanıtlamak isteyen, icabında "Biz faşistler karşısında gerilemiyoruz, devlet karşısında gerilemiyoruz da sizin karşınızda mı gerileyeceğiz?" dilini de kulla-

nan bir örgüttük. Çatışmayı yatıştırıp ve gündemden çıkarmak yerine, ancak belli bir güç dengesi oluşturup, ondan sonra problemin çözümünü sağlamaya dönük tutum alıyorduk. O açıdan bütün o süreçte sol içi ilişkilerin çatışmalı bir şekilde kurulmasında Kurtuluş'un da diğerlerinden çok farklı bir tutumu olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir.

Bu çatışmalar nasıl başladı, nasıl gelişti, nasıl çözümlendi?

Nedenlerini şimdi hatırlamıyorum ama en son 1980'de Antalya'da başlamıştı, o aklımda kalmış. "Pantolon davası" diye literatüre geçmiştir. Antalya Hali'nde çalışan biri Dev-Yolcu, biri Kurtuluşçu iki gençten birisi, diğerinin pantolonunu giymiş. "Niye benim pantolonumu giydin?" diye önce yumrukla başlayan kavgadan sonra, iki taraf da bütün takımını, teşkilatını toplayıp birbirine giriyor. Ortada ciddi bir neden olması şart değil; çatışma çıkması için ortam her zaman var.

Karadeniz bölgesi bu çatışmadan uzakta kalmıştır doğrusunu söylemek gerekirse. Bunun bence iki nedeni var: Birincisi, Karadeniz'de Kurtuluş, Devrimci Yol da dahil olmak üzere herkesten daha güçlüydü ve bunun yanı sıra, bizim Karadeniz'deki arkadaşlarımız, İsmet Abi'nin de yaklaşımıyla kavgadan uzak durdu. Bölgenin en büyük gücü olmanın özgüveni ve sorumluluğu içinde davranıyorlardı. İstanbul'da, Ankara'da, Antalya'da, Çukurova'da, İzmir'de Kurtuluşçularla Devrimci Yolcular rekabet içerisindeydi. Bulunduğun alanda, öteki aleyhine gelişme sağlamak için faaliyet gösterince, bir yere gelip tosluyorsun. Mesela Antalya'da biz daha büyüktük ama o özgüvenle davranamadı Antalya. Hangi neden olursa olsun, böyle bir çatışma içine sürüklenmemek lazım. Marifet oydu ama Kurtuluş böyle bir marifet sergiliyememiştir, onu belirtmek lazım.

İstanbul'da çatışma başlayınca biz her yere gittik. Bu, faşistlerle mücadeleye ya da polisle kavgaya benzemiyordu. Okulda birlikte mücadele ettiğin, devrimci arkadaşınla birdenbire karşı karşıya geliyorsun. Zaten herkes birbirinin gittiği geldiği, yattığı kalktığı yerleri biliyor. İki gün öncesine kadar faşistlere karşı birlikte ölüme gittiğin arkadaşın, birdenbire sana ne yapacağı belli olmayan, belki de seni çekip vuracak insan haline geliyor; sen de ona karşı bir tedbir almak durumunda kalıyorsun. Bu çok kötü bir şeydi. Bir devrimcinin kendini daha kötü hissedeceği bir durum düşünmek zordur.

O zaman Kaçaroğlu İstanbul teşkilatının başındaydı ve tabii Kaçar'ın kendine has bir tarzı vardı. Bu, tabiri caizse "dik durmak" gerektiğini savunan ve "bizim burada ezilmememiz lazım" diyen bir tarzdı. Devrimci Yol İstanbul'da güçlü ve yaygın bir örgüttü ve biz ona rağmen "Saldırı içinde olmayacağız ancak bize bir saldırı olduğunda kendimizi savunacağız ve bulunduğumuz her yerde de normal faaliyetlerimizi yürütmeye devam edeceğiz" diye karar aldık. Geri çekilme gibi şeylerin de tartışıldığını hatırlıyorum. Ankara'da bunlar daha yoğun bir şekilde tartışıldı çünkü Ankara, okulların belli yerlerde toplandığı ve çok daha sıkı ilişkilerin olduğu bir şehir; İstanbul biraz daha dağınık. Beyazıt bölgesinin devrimci öğrencilerinin merkezi olan Site Yurdu'na mesela göstere göstere gittik. Silahlı bir şekilde gidiyorsun, gidince de orada bir şey olursa kendini savunacaksın. Aslında böyle yapmamak lazımdı. Niye gidiyorsun? Oraya kalabalık ve silahlı bir şekilde gidince karşı taraf da her şeyi yapabilir. Allah'tan bir şey olmadı ama olabilirdi. "Biz sizin karşınızda geri adım atmayız, bizi ezemezsiniz, militanlıksa size de militanlık yaparız" diye gidiyorsun. Biraz böyle bir ruh hali vardı. Bunların siyasi şeyler olmadığı şimdi berrak bir şekilde görülüyor ama o zaman da kısa bir süre içinde görülebilirdi. Bunlar, o genç insanların "delikanlılık" falan gibi şeyleriydi ama sonuçları çok vahimdi. Olayın kendisi siyasi bir olgunluktan, devrimci bir siyasi içerikten yoksun ama yol açtığı sonuçlar tamamen siyasi: Solu felç eden sonuçlar. Çünkü sen oraya öyle gittiğinde ve çatışma sonucu ölüm olduğunda, gazeteler çarşaf çarşaf "solcular birbirlerini öldürüyor" diye yazıyor. Anti-faşist mücadele içerisinde her gün arkadaşlarımız ölüyor ama onu bile buna yoruyorlardı. Demirel "Bana sağcılar adam öldürüyor dedirtemezsiniz" cümlesini nasıl kuruyordu? Arka planda beslendiği alan buydu.

İstanbul'da iki-üç hafta süren bir çatışma döneminde Kemal Karaca diye bir arkadaş öldü. Ankara'da bizden bir arkadaş öldü, Süleyman Toklu'yu öldürmek istediler, öldüremediler. Daha da ilginç olan; bu çatışmalar sürerken hem İstanbul'da hem Ankara'da polis ortadan çekilmişti.

Kurtuluş içerisinde, bu konuda daha sağduyulu, daha olgun bir şekilde yaklaşan, meselenin siyasi yönlerine de vakıf olarak yatıştırıcı davranan, çatışmayı bir an önce bitirmek için müdahalelerde bulunan insanlar olmuştu tabii.

Buradan deminki sorunun başlangıcı DEB olayına gelecek olursak; 1978 yılında ortaya çıkan bu olay da benzer bir girişimdi. Ama bunun arkasında tabii şu var, onu söylemek lazım; o görüşmeleri İsmet Abi ile birlikte sürdüren kişiydim. Görüşmeler, Devrimci Sol'un Devrimci Yol'dan ayrılmasından bir süre sonra İstanbul'da oldu. Devrimci Sol, ayrılıktan sonra kendini Devrimci Yol'a karşı ispatlamak ve sol içinde herkes tarafından tanınıp, muhatap kabul edilmek çabasındaydı. Aslında Kurtuluş da en büyük rakibi Devrimci Yol'dan kopan büyük bir parça olan Devrimci Sol'la ilişkilenerek bu durumu değerlendirmek istedi. Bunu görmek lazım Devrimci sol içinde en azından iyi bir müttefik kazanmayı hedefledi.

Nitekim o eylem birliği bizim çağrımızla oldu. Kurtuluş, Devrimci Sol, Emeğin Birliği, Mihri Belli'nin başkanlığını yaptığı Türkiye Emekçi Partisi'nin (TEP) katıldığı görüşmeler, TEP'in genel merkez binasında yapıldı. Biz İsmet Abi ile birlikte bir-iki ay bu gruplarla görüştük. Kurtuluş'un ulusal sorun konusunda solun gündemine getirmiş olduğu yaklaşım öncesinde, hep anti-faşist, anti-emperyalist eylem birlikleri olurdu. Kurtuluş buna anti şovenist ilkeyi de ekledi. Ulusal sorunda anti sömürgeci bir perspektif ortaya koyduğu için, eğer Türkiye'de demokratik mücadele olacaksa sadece anti-faşist ve anti-emperyalist değil aynı zaman antişovenist temelde de olmalı yaklaşımındaydı Kurtuluş. Hakikaten bu konuda hakkını teslim etmek lazım; mücadelenin üç temel ilke doğrultusunda yürümesi gerektiğini savunmuş ve zaman içerisinde bütün sol örgütlere bunu kabul ettirmiştir. Bu görüşmeler, bir noktadan sonra anti-faşist, anti-emperyalist, antişovenist ilkeler temelinde, bütün Türkiye için yapılan bir eylem birliğine dönüştü. Beş grup, Türkiye ve Kürdistan'ın her tarafında birlikte hareket edecek, afişler hazırlayacak, bildiriler dağıtacak, mitingler yapacak ve birlikte bir kampanya yürütecekti. Hazırlıklara başlandı, herkesin durumuna göre bir bütçe ortaya çıkarıldı hatta bir sonraki toplantı, afiş ve bildiri için olacaktı. Anlaşma sağlandıktan sonra bu bilgi MK toplantısına götürüldüğünde, orada birdenbire bir tartışma çıktı. Öncelikle Ali Demir, "Antişovenist ilke Türkiye için geçerlidir, Kürdistan söz konusu olduğunda antisömürgeci ve antifeodal ilke haline gelir. Nasıl olacak bu iş?" dedi. Teorik olarak haklıydı. Biz, anti-faşist, anti-emperyalist, antişovenist ilkeler temelinde bir birlik sağladık, oh ne güzel bir iş başarmış olduk duygusuyla o toplantıdan ayrılırken bunun Kürdistan ayağında farklı olması gerektiğine ilişkin bir tartışma

yapmamıştık. Halbuki Kurtuluş, Türkiye için anti-faşist, anti-emperyalist, antişovenist ilkelerin belirlediği bir çerçevenin demokrat bir çerçeve olabileceğini ama Kürdistan söz konusu olduğunda anti-faşist, anti-emperyalist, antisömürgeci ve anti-feodal bir mücadele verilmesi gerektiğini savunurdu.

Ali Demir böyle itiraz edip diğer arkadaşlar da bunu onaylayınca biz, kendi kurduğumuz bu eylem birliğini dağıtmak durumunda kaldık. İsmet Abi bu işe çok bozuldu. MK adına görüşmeleri o sürdürüyordu, görevinden ayrıldı. Biz bu sefer İlhami ile beraber gittik, çekildiğimizi bildirdik. Biz çekilince o birlik de dağıldı zaten.

Burada şöyle bir problem var: Dediğim gibi olayın bütününe teorik bir çerçeveden bakıldığında Ali Demir'in itirazı haklı olmakla birlikte, bizim meseleye yaklaşımımızda hiçbir esneklik yoktu. Günün koşullarına uygun bir yaratıcılık yoktu. Biz, pekâlâ o eylem birliğini, örneğin sadece anti-faşist ilke üzerinden yapabilirdik. Sadece faşizme karşı birlikte şunları, şunları yapacağız diye sürdürebilirdik. Ne kadar fazla ilkede anlaşırsan o kadar büyük bir güç haline geldiğini zannediyorsun ya da o kadar önemli bir iş başarmış olduğunu düşünüyorsun. Oysa gerçek hayat hiç de böyle değil. Ama o gün için bunu düşünemiyorsun. Bir de kendi içinde anlaşmazlık çıkmış. MK'nin alışık olmadığı sertlikte tartışmalar, görevden çekilmeler falan olunca, demek ki o telaş içerisinde başka arayışlar akla gelmiyor. Gelmedi. Bu aslında ittifak, eylem birliği, başkalarıyla yan yana gelme falan konularında ne kadar dogmatik, ne kadar katı olduğumuzu da gösteriyor. "Ancak şöyle olursa olur, olmazsa olmaz" şeklinde, yani koşullara uygun esnekliği, yaratıcılığı olmayan bir yaklaşım söz konusu. Dolayısıyla o devrimci eylem birliği, dogmatik ve sekter yaklaşımımızın kurbanı olmuş bir girişimdi.

Devrimci mücadele, aşk, aile ve gündelik hayat

O yıllarda devrimci mücadeleye kadın arkadaşların katılımı nasıldı? Dilek'le nasıl tanıştın?

Dilek'le tanışmamız İstanbul'daki öğrenci hareketi içerisinde oldu. 1976 yazında, ben hapisten çıkıp Kurtuluşçu olduktan ve *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıkmaya başladıktan sonra tanıştık Dilek'le. Aksaray'da TÖB-DER vardı, devrimci öğrenciler de orada olurdu. Biz de oraya sık sık takılıyorduk. O or-

tamda tanıştık. Dilekler dergiyi okumuş, kafalarına yatmış, bunları savunanlar kimler, nerede buluruz diye aranıyorlardı. Sonra zaten bizim fakülte derneği olarak İktisat-Der'i kurduk. Cerrahpaşa'da da bir derneğimiz var. Aksaray'da bir bina tuttuk, Cerrahpaşa-Der ve İktisat-Der'i o binaya taşıdık. Dolayısıyla o iki derneğin lokalleri de bizim gençlik örgütlenmesinin merkezi haline geldi. Sadece Beyazıt, Aksaray bölgesi değil İstanbul'daki bütün öğrenci hareketinin işleri Cerrahpaşa ve İktisat Derneği'nin lokallerinden yürütülüyordu. Daha sonra Emekçi-Der diye bir dernek kurulmuştu, o derneğin merkezi de o binada oldu. Dilek, Beyazıt'taki Maliye Muhasebe Yüksek Okulu'nda öğrenciydi. Filiz'in ablası Canan da oradaydı. Filiz Yücel (Karakuş), Çapa Tıp Fakültesi'nde öğrenciydi ama birinci sınıf öğrencileri merkez binada ders gördükleri için oraya gidip geliyordu. Onlar aynı zamanda İstanbul'daki bizim öğrenci hareketinin ilk devrimci kızlarıdır denebilir. Bizim İktisat'tan da devrimci kızlar vardı. Dilek'le öyle tanıştık. Öğrenci örgütlenmesi içerisinde okulların sorumluları olurdu: Gazete, dergiyi alır, okula götürür, orada satar, bildirileri götürür, dağıtır veya bir eylem olduğunda oradaki arkadaşları toparlar getirir. Dilek, Maliye Muhasebe'nin sorumlusuydu. Hemen her gün Aksaray'daki derneklere gelir gider, oradaki toplantılara katılırdı. Süreç içerisinde bir yakınlaşma, ilgi oldu. O günün sert mücadele koşulları içerisinde yaşanmış bir aşk hikâyesi idi bizimki. Biz birbirimize âşık bir çifttik diyebiliriz. Özellikle hapishanede bunu daha iyi görüyorsun. 1977 1 Mayıs'ında katliamdan sonra Taksim alanında toparlanırken Dilek'i görememiştim; çok endişelendiğimi, meraklandığımı hatırlıyorum. Sonra onu tanıyanlara sorduğumda iyi olduğunu öğrenmiş, rahatlamıştım. Kırk yıldır süren az ilişki var, bizimkinin o anlamda özel bir durumu var.

Ne zaman evlendiniz? Evliliğe nasıl karar aldınız?

Ben sonuçta İstanbul'da tanınan, bilinen bir öğrenci lideri durumundaydım. Öğrenci lideri olmak aynı zamanda her türlü şeye dikkat etmeyi gerektiriyor. Çünkü o günün koşullarında her adımını dikkatli atmak, örnek olmak zorundasın. Yanlış bir iş yapamazsın. Herhangi birisi senin üzerinde baskı kurduğu için değil, sen kendini bu şekilde denetlediğin için. Belki de ben öyleydim. Sonuçta yanlış bir şey yaptığında onu birisinin bilmesi, görmesi önemli değil sen biliyorsun. Yanlış olacağını düşündüğün şeyi yapma-

yacaksın, ille bunu birilerinin bilmesi gerekmiyor. Yani öğrenci lideri olmak, insan üzerinde aynı zamanda sıkı bir denetim mekanizması oluşturuyor. Dolayısıyla biz herkesle oturup kalkamazdık. Dikkatli ilişki kurmak zorundasın. Onun için ne olur, ne biter, acaba yanlış mı olur filan kaygısıyla benim Dilek'e duygularımı açmam öyle çok kolay olmamıştır. Dernekten çıkıp Yenikapı'da bir yerlerde konuşmuştuk ilk kez, o zaman Dilek çok olumlu karşılamamıştı. Birkaç ay sonra tekrar konuştuk ve tamam artık sevgili olalım dedik. Sonra da 1978 Eylül'ünde evlendik.

Siz bu ilişkiyi bağlı olduğunuz insanlarla konuştunuz mu? Bu süreç nasıl işledi?

Konuştuğumuzu hatırlıyorum ama bu konuşma izin alma biçiminde değildi. Sonuçta Dilek de bilinen, bizim arkadaşlarımızın da tanıdığı biriydi. Başka siyasetten ya da rastgele biri olsaydı müdahale edilirdi. Çünkü öyle şeylere biz müdahale ederdik. Ben de öyle bir şeyi aklımdan geçiremezdim zaten. Dilek'le bizim ilişkimiz itiraz görecek bir şey değildi, tersine memnuniyetle karşılanmıştır. Ama başka türden olsaydı, "Bu uygun değildir, niye böyle oluyor?" diye müdahale edilen birliktelikler olmuştur. 1978'de Kadıköy Evlendirme Dairesi'nde evlendik.

Niçin nikâh yapma ihtiyacı duydunuz?

O günler, yani 1978 yılı itibariyle olağandı, aslında birlikte yaşamak filan gibi kadın-erkek ilişkilerindeki özgürlükçü bakış açısının, daha sonraki dönemlerin rahatlığı olduğunu söyleyebiliriz. Aklımızdan birlikte yaşayalım diye bir şey hiç geçmedi mesela. Toplum seni evliysen kabulleniyor; bir yerde, bir evde beraber yaşıyorsan dışarıya karşı evli olduğunu söyleyeceksin. Benim de Dilek'in de aile ilişkilerimiz çok sıkı değildi o dönemde. Ailem benim ne yaptığımı, ne ettiğimi pek bilmezdi, ailelerimize haber vermeden yaşayabilirdik ama biz bunu düşünmedik. Eğer birlikte, aynı evde yaşayacaksak evlenelim, nikâh olsun öyle yaşayalım dedik. Sanki başka türlüsü olmazmış gibi, uygun değilmiş gibi çok doğal biçimde yaptık. O gün de genellikle böyleydi. Beraber yaşayan arkadaşlar var mıydı? Çok istisnaydı. Bir de bu konular çok tartıştığımız, önemsediğimiz şeyler değildi. Eğer hukuki bir engelin yoksa bir kadın ve erkek beraberse gider evlenirdi.

Evlenmeden yaşayanlar da yadırganmazdı. Çünkü evlenmiyorsa bir engeli var demekti, kaçaktır, göçektir, aileden gelen bir şeydir filan.

Aile bir kurum olarak sorgulanıyor muydu?

Daha sonraki dönemlerde olduğu gibi; bir kurum olarak ailenin ya da kadın erkek ilişkilerinin sorgulanması söz konusu değildi. Ama bizim ailemiz filan yoktu ki... Biz aile işlerini konuşup tartışmadan, sorgulamadan bir kenara koymuştuk zaten. Ailelerimizle hiçbir alakamız yoktu. Hayatın akışı içerisinde sen, zaten bir yerden gidiyorsun, aile bir başka yerde ve ailenle pek bir ilişkin yok. O açıdan haksızlık etmemek lazım.

Dilek'le evlenmemiz onun bu ilişkide mağdur olmasına neden olmuştur. Bu durum sadece bizim açımızdan değil birçok arkadaş açısından geçerlidir. Örgüt içerisinde ileri, lider, yönetici konumda olan birileri ile evlenmiş kadınların önemli bir kısmı mağdur olmuştur. Her şey, daha ileri konumdaki erkek militanın ilişkileri ve hayat tarzına göre düzenlendiği için, Dilek'in yapabildiği şeylere de hemen sınır gelmişti. Her yere gidemez, herkesle görüşemez, eskiden yaptığı şeylerden sakınır duruma geldi. Çünkü erkek militanın korunması, kadından doğru ona bir risk almaması gerekirdi. Hem ileri bir erkekle evlenip hem de hareket içerisinde gelişmesini sürdüren, ileri görevlerde bulunan kadın arkadaşlar vardır ama istisnadır. Kadınlar, Dilek'te olduğu gibi çoğunlukla sınırlanan, erkeğe tabi olması beklenen ve giderek erkeğe ilişkin bütün lojistik görevleri üstlenen ya da üstlenmesi beklenen, devrimci faaliyet olarak onun lojistiğini sağlayan bir konumda oldu. Çünkü evler gizli, herkes evi bilmiyor, dışarıya karşı normal bir ev görüntüsü kazanmak için gerekenleri yapmak kadınlara düşüyordu. Her türlü etkinliğe katılamaz, toplantıya, mitinge, derneğe gidemez, eski arkadaşlarını göremez. Bu onları politik olarak daha başka bir yere doğru sürüklerken hayatın akışı bakımından da bunaltan, sıkıntılar yaratan bir şeydi.

İçinde yaşarken farkında mıydın bu durumun?

O zaman pek göremiyorsun tabii. O zaman bu durum doğal geliyordu. Zaten çevremizde de birçok insan böyle yaşıyordu. Bir dengesizlik vardı.

Ayrıca bizim hareketimizin kadın sorunu konusunda bir duyarlılığı olduğunu filan söyleyemeyiz. Bizim hareketimiz kadın-erkek ilişkileri bakımından diğer hareketlerden farklı değildir. Belki birçok noktada geridir bile. Biz fazla erkek bir teşkilattık. Bizim hareketimiz içerisinde kadın örgütlenmesi oldukça geç bir tarihte ortaya çıktı.

Bu hareketli hayatınız içerisinde nasıl bir sosyal yaşamınız vardı?

Anti-faşist mücadelenin yaygınlığı ve belirleyiciliği altında hayat akıyordu. Yaşadığın ev gizli, bir ya da iki kişi bilir evini. Sen de örgütün yönetici düzeyindeki insanların evini bilmezsin. Daha alt kadroların evlerini bilirsin, onlara gidiş geliş var ama senin evin çok bilinmez, öyle gelen giden de pek olmaz. Şehirde dikkatli dolaşmak zorundasın. Bir kere silahlı dolaşıyorsun. Silahlı dolaşmak faşistlere karşı bir önlem ama 1978 Aralık'ında sıkıyönetim ilan edildi, askerler her tarafta, şehirde denetim var, askere, polise karşı da dikkatli olman, yakalanmaman lazım. Dolayısıyla hareket alanın sınırlanıyor. Her yere gitmen zaten doğru değil çünkü tanınan, bilinen bir simasın. Nerede, kiminle karşılaşacağını bilmediğin için benim hareket alanım da çok fazla değildi ama bu, sinemaya, tiyatroya gitmiyoruz demek değildi. Ben zaten İstanbul'da olduğum zamanlar sabah kalkar, işe gider gibi gazete bürosuna giderdim. Akşam eve geliyordum. Gazete işi bittikten sonra İstanbul dışına çok fazla gidiyordum. Dilek'le arada bir sağa sola gittiğimiz olurdu. Mesela bir defa Samsun'a beraber gittiğimizi hatırlıyorum. Dilek çok bunalıyordu, daha önce bambaşka bir hayatı varken eve kapanmış oldu. Telefon santralinde çalışıyordu. Okulunu bitirmemişti daha, okula da gitmez oldu, çok daha sonra okulunu bitirdi. Evin geçimine katkı için çalışıyordu. Ben profesyonel devrimciydim dolayısıyla ihtiyaçlarım teşkilat tarafından karşılanıyordu ama kadının çalışma imkânı varsa teşvik ediliyordu tabii. Çünkü eve para giriyor, sen örgütten daha az para alıyorsun. Dilek, Sirkeci'deki telefon santralinde çalışıyordu, o iş de çok zor ve yıpratıcı bir işti. O zor işte çalışıyor, bir de gelip evdeki işleri yapıyordu.

Daha önce bahsettim, 1980 Haziran'ında Samsun'daki mitingde gözaltına alınıp, iki gün işkence görünce, sanırım bu durum beni de Dilek'i de etkiledi. O yaz İzmir, Antalya, Mersin'de gençlik kamplarımız vardı. O kamplarda belli insanlar, belli bir konuyu gençlerle tartışıp konuşuyor, sonra dönüyor, arkasından başka birisi geliyordu. On-on beş gün hem kaynaşıyor

hem de siyasi konuları tartışılıyorlardı. İstanbul'a döndükten sonra ben de o kampları dolaştım, bir konuyu anlatıyordum. Kamplara Dilek'le gittik, İzmir, Antalya, Mersin'e gittik, sonra Ankara'ya geçtik ve oradan İstanbul'a döndük, birkaç gün sonra da 12 Eylül darbesi oldu. Yani bir kere Samsun'a, bir de bu kamplara Dilek'le beraber gittiğimizi hatırlıyorum.

Hayatın doğal akışı sırasında ve anti-faşist mücadelenin baskısı altında, işin içerisine silah ve diğer militan işler girince, biraz da kendiliğinden erkek öne çıkıyor. Yani erkeklerin egemenliği altında yürüyen ve hemen herkesin "Evet böyle olması lazım" diye kabullendiği, erkeklerin daha önde, kadınların daha geride olduğu bir durum çıkıyor. Hayatın o akışına pozitif ayrımcılık temelinde bir müdahale olması lazım kadınların durumunun farklılaşması için. Yoksa başlangıçta kadınla erkek arasında pek fark yok, aslında aynı şekilde başlıyorlar devrimci mücadeleye. Ama o mücadelenin gidişatı ve özellikle örgütlü hale gelmeye başladığı noktada, kadına hemen lojistik görevler uygun görülmeye başlanıyor. Mesela 1978 1 Mayıs'ına biz gene büyük bir kitle ile katıldık ve bir önceki yıl katliam olduğu için gene silahlı bir şekilde alana gitmek üzere örgütlendik ve kadınların silah taşımak için değerlendirildiğini hatırlıyorum. Kadınlar silahla alana girip sonra o silahları erkeklere devrediyorlardı. Yani beklenen bu, normal davranış biçimi bu! Bu durum elli bir örgüt üyesinden sadece bir tanesinin kadın olmasından da belli değil mi? Bu yaklaşım biçimi hayatın her alanına sirayet ediyor. Hayatın her alanında kadın ikincil ve erkeğe tabi hale gelmeye başlıyor. Bunu yırtan, öne çıkan kadınlar vardı tabii ama çok azdır. Bunun değişmesi için pozitif ayrımcılık denen ilkenin hayatın her alanında çok bilinçli ve örgütlü biçimde uygulanması lazım. Kadınların erkeklerle eşit biçimde her şeyi paylaşması için siyasal, örgütsel sürecin başka bir biçimde örgütlenmesi lazım. Bu yoktu Kurtuluş'ta. Kurtuluş'un kadın sorununda farklı bir bakış açısı kazanması 1982-83'ten sonradır. Kadınlarla ilgili ilk defa, 1983'te Suriye'de yapılan tam üyeli MK toplantısında bazı kararlar alındı. Mahir Sayın'ın bir-iki yazısı oldu, orada başladı düşünülmeye, tartışılmaya. Ama o tarihe kadar kadınlar erkeklere tabi bir şekilde gitmiştir.

Kadına bakış konusunda değişim süreci nasıl yaşandı?

Arkadaşlarımız yurtdışına çıktıktan sonra Mahir ve Doğan Avrupa'ya gitti ve Avrupa'da bir takım şeyleri daha başka türlü görmeye başladılar ta-

bii. Orada farklı düşüncelerle, tartışmalarla karşılaştılar ve o zamana kadar olduğundan daha farklı kaynaklardan beslenmeye başladılar. Mesela bizim Ermeni sorununa ilişkin bir lafımız da yoktur 12 Eylül'den önce. Ermeni Soykırımı'na ilişkin tek bir satır yoktur Kurtuluş külliyatında. Filistin'de Ermeni militanlarla karşılaşınca, arkadaşlarımız oradan Ermeni sorununa ilişkin bir yazı gönderdi. Kadın sorununda da böyle bir farkındalık oldu. Avrupa'da başka bir takım şeyleri görmeye başladılar. Hayatın başka yanları onlara çarptı, oradan bakarken farklı gördüler muhtemelen. Mahir'in bu konuda özel bir rolü, başka türlü bakmak lazım bu meseleye diyen ve farkındalık yaratan bir müdahalesi oldu. Mahir 1982 sonu ya da 1983 başında bir yazı yazdı. Ondan sonra tartışmalar başladı. Kadınların da mutlaka o yaşam tarzına itirazları vardı. Bu itirazı herkes kendi üslubunca, kendi tarzınca mutlaka ortaya koyuyordu. Bir sürü insan boşanmıştır; bu şartlarda ortaya çıkan bir durumdur bu. Kadınlar o koşullara, mahkûm edildiği ve itildiği o hayat tarzına itiraz etmiştir. Kimisi sağlığı bozularak bu itirazı yansıtmıştır, kimisi adamdan ayrılarak yansıtmıştır, kimisi başka şekilde ama mutlaka yansıtmıştır. Mahir'in o ilk yazısıyla başlayan tartışmadan sonra 1983'te Şam'da yaptığımız tam üyeli MK toplantısında, "Kadınlarla erkekler arasındaki ilişki daha eşit olmalıdır" diyen ve örgüt üyelerine bu konuda çağrı yapan bir karar aldık.

Karadeniz'de, Ankara'da ve İstanbul'da kurulan kadın dernekleri var, bunların örgüt içindeki işleyişlerine dair hatırladığın şeyler var mı?

Kadın dernekleriyle çok ilgili değildim. *Demokrat Kadın* diye düzenli olmayan ama iki-üç ayda bir çıkan, yazıları MK'nin denetlediği ama esas olarak kadın arkadaşların yazıları hazırladığı, çıkardığı ve dağıtımını yaptığı bir dergi çıkmaya başlamıştı. Ancak kadın sorununa ilişkin büyük bir farklılığa tekabül etmiyordu kadın dergisinin çıkması, derneklerinin olması. Kadın dernekleri de anti-faşist mücadelede kadınların örgütlenmesini temel alıyor, daha çok bu eksende çalışmalar yapıyordu. Kadın sorunu etrafında örgütlenmeye değil, kadınların da sorunlarına değinmekle beraber anti-faşist mücadeleye kadınların katılmasını sağlamaya uğraşıyordu. Çünkü "Kadınlar katılmaksızın devrim mücadelesi başarıya ulaşamaz" denirdi. Kadınların kendi bilinci, kendi yaklaşımlarının da bundan çok farklı olduğunu sanmıyorum. Kadınlar kendi sorunları etrafında bir mücadele yürüt-

meye kalkışıp da bu engellenmiş falan değil. Devrim olduğunda kadın sorunu da çözülecek, ulusal sorun da çözülecek, emperyalizm de kovulacak; o zaman demek ki bu mücadeleye katılmak lazım. Bu anlayış hâkimdi. Yaptıkları iş yan taraftaki öğrenci derneğinden, emekçi derneğinden çok da farklı değildi. Burada bence 12 Eylül öncesinin en önemli ve başarılı kadın örgütlenmesi olarak, TKP'nin İlerici Kadınlar Derneği'nden söz edilmelidir. Gerçekten muhtemelen dönemin en büyük ve en sahici kadın örgütüydü İKD. Kadın emekçilerin sorunlarıyla da ciddi bir şekilde uğraşan, "Eşit İşe Eşit Ücret" "Her İşyerine Kreş" gibi kampanyalar yürüten ve sınıf içinde de o eksende örgütlenen, işçi kadınlarla gösteriler yapan önemli ve kitlesel bir kadın örgütlenmesiydi. Bence o dönem için kadın hareketi açısından en ciddiye alınacak örgütlenmedir. Biz ve bize benzer siyasi hareketlerin kadın örgütleri, kadın sorununa geçerken değen ama esas anti-faşist mücadeleyle uğraşan, devrime kadın militan devşirmeyi kendine misyon edinen örgütlerdi.

Kurtuluş'un devrimci mücadelede hayatını kaybeden ilk militanlarından biri de kadındır. Aynur Sertbudak, Ziraat Fakültesi'nde öğrenci, militan bir arkadaştı; Kurtuluş daha ortaya çıkarken anti-faşist mücadelede hayatını kaybetmiş ilk arkadaşlarımızdan birisiydi. Ben İstanbul'dan gidip İzmit'te toprağa verdiğimizi hatırlıyorum.

Çocuk yapmaya nasıl karar verdiniz? Bu konuda bir yerlerden izin almak gerekiyor muydu?

Bu çocuk meselesi, Kurtuluş içerisinde 1978-80 arası tarihlerde bayağı konuşulan, tartışılan bir mevzudur. Çünkü Kurtuluş'un MK'de görev alan arkadaşlardan üçünün çocuğu vardı. Bunlar hem lider hem de çocukları var, özellikle de bunlar üzerinden bir tartışma ve zaman zaman da laf dolandırma hep olmuştur.

1980 Eylül'üne kadar aslında evlerimiz gizli, yarı legal şartlarda yaşıyorsun, ailenle ilişkilerin sınırlı, aileden evine gelen giden yok. Daha önemlisi hayatın akışı öyle ki aslında yarın ne olacağın belli değil. Yarın sabah evden çıkıp, sokağı döndüğünde köşe başında öldürülebilirsin. Doğrusunu söylemek gerekirse o hayat şartlarında çocuk sahibi olmak, çok da mantıklı bir şey değildi. İstanbul'da Edirnekapı Öğrenci Yurdu faşistlerin en önemli öğrenci yurduydu. Edirnekapı Öğrenci Yurdu'nun panosunda benim resmim

var. Görüldüğü yerde vurulacaklar listesindesin yani. Daha sonra Dilek hatırlattı, yirmi dört yaşındaydım ben Dilek'le evlendiğimde, Dilek de yirmi iki. Evlenirken demişim ki, "Evlenelim ama ben yirmi sekiz yaşına kadar yaşarım, ona göre evlen benimle." Yani dört yıl ömür biçmişim kendime. Dolayısıyla çocuğumuz olsun, çocuğumuzu şu okullarda okutalım, mühendis, doktor yapalım gibi hayaller değil başka hayaller kuruyorsun. Kurtuluş içinde profesyonel devrimci, örgüt yöneticisi olan insanların aslında çocuk sahibi olması istenir, teşvik edilir bir şey değildi. Bizim de bilerek, isteyerek çocuğumuz olmadı, tesadüfen hamile kaldı Dilek. Gerçekten, çocuğumuz olsun diye özel bir çabamız ve hazırlığımız da yoktu; tesadüfen olunca da olsun dedik.

Evli ya da birlikte yaşayan kadın ve erkek arasında sorunlar olduğunda örgüte gelip danışılır mıydı?

Çok az olurdu. Aslında o günün örgüt yapısı, bütün bunlara müdahaleyi içeren bir nitelikteydi. Yani biraz "aile" gibi yaşıyorsun. Profesyonel devrimci yirmi dört saat devrimcilik yapan insan, senin hayatın zaten her anıyla devrimci faaliyetle geçiyor; örgüt senin hayatının her yerinde var. Dolayısıyla yirmi dört saat ne yapıyorsan sana "Öyle değil de böyle yap" deme hakkına sahip ve bu zaman zaman olan bir şeydi. Yani onunla evlenme, çocuk yapma, bu işe gir, o işten çık, yani her şey ve her anın devrimci faaliyete ayrılmış, dolayısıyla örgüt senin hayatının her yerinde var. Mesela biz Dilek'le evlendik, evde buzdolabı yoktu, televizyon zaten yok, sadece mutfak eşyaları, formika bir masa ve altı sandalyesini benim ailem evlilik hediyesi olarak aldı. Eve gelemediler, ben onları Harbiye'de teslim aldım, Kurtuluş'taki eve götürdüm. Biz evlendikten galiba beş-altı ay sonra annem emekli oldu, emekli ikramiyesi aldı. O emekli ikramiyesi ile bize buzdolabı almak istedi. Eve gelmek istiyor, bir de merak ediyor tabii. Annem buzdolabı alacak ve bizde birkaç gün kalacak. Annemin emekli ikramiyesini aldım, buzdolabı parasını ayırıp gerisini teşkilata verdim. Annem geldi, iki-üç gün kaldı gitti. O gidince biz evi değiştirdik. Buzdolabı alınmasına bile teşkilat karar verdi ama zaten her şeyi paylaşıyorsun. Ev kirasını ve zorunlu masrafları verirdi teşkilat. Mesela o dönemde, filtreli sigara daha pahalıydı o nedenle filtresiz sigara içilirdi. Yola çıkacağım zaman filtreli sigara alırdım. O kadarı serbestti. Kaçar, daha fazla filtreli sigara içmek isterdi ama

her alışında niye onu aldığını, uzun uzun izah ederdi. Baskı altında hissediyorsun kendini çünkü. İsmet Abi, Bafra sigarasının arkasına pamuk tıkayıp içerdi.

Dilek'le birlikte yaşadığınız evi başka birileriyle paylaştınız mı? Evde işbölümü nasıldı?

12 Eylül'e yakın dönemde Mehmet Yıldıran bizimle kaldı. 12 Eylül olduğunda birlikteydik, sonra ayrıldık. Ben çok fazla seyahat eden bir adam olduğum, Dilek de çalıştığı için bizdeki ev işleri çok dengesiz değildi. Ama tabii esas olarak ev işinin yükü, Dilek'in üzerindeydi. Kadın erkeğe tabi olunca, lojistik işlerle görevli bir role sokulunca her şeyi bu durum belirliyor.

12 Eylül'ün ayak sesleri ve direnişin imkânları

12 Eylül gelmeden önce Kurtuluş örgütünün darbeye dair saptamaları var mıydı? 12 Eylül'de neredeydin?

12 Eylül darbesi bağıra bağıra geldi; çünkü anti-faşist mücadele ekseninde büyük bir toplumsal yarılma meydana gelmişti. Türkiye, sokaklarda süren çatışmalar, o çatışmalarda her gün ölen insanlarla siyasi olarak ciddi bir kargaşa ve kaos içerisinde olan bir toplum görünümündeydi. Ortam, herkesin kabul edeceği bir otoritenin, bu duruma müdahale edip, memlekete çeki düzen vermesini bekler hale gelmişti. Bu güç, Türkiye söz konusu olduğunda elbette ordudan başkası değildi. Dolayısıyla hemen herkes, bu ordu nasıl ve ne zaman müdahale edecek diye bekleşir olmuştu.

Burada sol açısından bir problemi de belirtmek lazım. Sol bir yanıyla çok anlaşılır ve meşru biçimde anti-faşist savunma içindeydi, devrimcilerden de faşistlerden de ölen, yaralanan insanlar oluyordu. Zaten 1978 Aralık'ından itibaren Türkiye'nin on üç ilini kapsayan sıkıyönetim ilan edildi. Asker yönetimin içindeydi yani. Öte yandan, sokaklarda ve çeşitli alanlarda küçük bir azınlığın, yani devrimcilerle faşistlerin birbirleriyle kıyasıya vuruştuğu, şu ya da bu alanda egemenlik kurmaya çalıştığı, toplumun büyük çoğunluğunun da seyrettiği bir tablo çıktı ortaya. Bu tablonun problemi; seyirci çoğunluğun, kendileriyle ilişkilendirmekte güçlük çektikleri bu mücadelenin durmasını ve birileri tarafından müdahale edilip son verilmesini ister hale

gelmesiydi. Bu mücadele özellikle düzenin ideolojik aygıtları tarafından toplumun büyük çoğunluğuna, onların ve ülkenin hayatını tehdit eden, geleceğe ilişkin problemler üreten, toplumsal ve ekonomik refahı zedeleyen bir şey olarak sunulduğu ölçüde, toplumun güçlü bir otorite arayışı gündeme geldi. Söylemeye çalıştığım şey bu. Sol aslında bunu görüyordu. Sosyalistler bu kadar berrak bir analiz yapmamakla birlikte, gidişatı görüyordu. Toplumun dışına doğru sürülen bu çatışmanın, ordu tarafından gerçekleştirilecek bir askeri müdahalenin şartlarını oluşturduğunun da farkındaydı. Bunu önlemek için ne yapabilirdi? Bu tabii tartışmaya açıktır ama solun bunu ciddi biçimde gündemine alıp tartıştığını söyleyemeyiz. Biraz durumu kabullenme vardı. Askeri müdahale olacak olursa bu müdahaleye karşı çıkarız, direniriz ve sonuçta onu başarısız kılabiliriz gibi bir kendini abartma ve bir umut da vardı herhalde. Böyle bir beklenti gerçekçi değildi tabii.

Mesela solun çeşitli kesimleri, 12 Eylül'de veya öncesinde "Darbeye teşebbüs edebilirler ama darbe olursa biz o darbeyi inine sokarız" gibi iddialı laflar etti. Bunların hiçbirisinin karşılığının olmadığı, 12 Eylül'den sonraki süreçte görüldü. Demek ki sol, aynı zamanda gücünü fazlasıyla abartıyordu. Solun o militan, az çok örgütlü kesimi evet sokaklarda, okullarda, işyerlerinde, mahallelerde faşist militanlarla çatışma halindeydi ve öylesi bir düşmana karşı ideolojik ve siyasi açıdan donanımlıydı. Ama çok daha farklı ve caydırıcı gücü olan asker devreye girdiğinde, birdenbire ortalıktan faşistler de çekilip sol, ordu ve devletle karşı karşıya kaldığında faşistlere karşı olduğu gibi bir mücadele sürdüremedi. Bu açıdan, solun örgütlenmesinde, militanlarının ve taraftarlarının ideolojik ve siyasi donanım ve bilincinde çok ciddi sorunlar olduğunun altını çizmek lazım. Daha sonrasında da çok fazla ele alınmayan, çok üzerinde durulmayan, tartışılmayan bir mevzudur bu. 1980 yılının başında askerlerin verdiği muhtırayla birlikte sol, neredeyse durumu kabullenmiş, "İş askeri darbeye doğru gidiyor ama olunca bakarız" der gibiydi. Bu sosyalist bir perspektif ve anlayıştan beklenmeyecek bir şeydir. Çünkü sol, durumu kabullenen değil duruma müdahale eden, şartları değiştiren, gidişatın o yönden değil bu yönden olması için farklı bir takım önerilerde bulunan bir siyaset anlayışına sahiptir. 12 Eylül öncesinde bunun olduğunu söyleyemeyiz.

1980 yılbaşındaki muhtıradan sonra herkes gibi Kurtuluş da askeri darbeyi beklemeye başladı. Kurtuluş'un, solun gücünün giderek törpülenmek-

te olduğunun farkında olduğunu söyleyebilirim. Bunu yayın organlarında çok net ifadelerle bulamayız belki; ama o tarihlerde böyle tartışmalar yaptığımızı hatırlıyorum. Kitlesel olarak artık pek gelişmediğimizi, toplumun dışına sürülen çatışmaların bizi artık yeni güçlerle ve tabii bu arada işçi sınıfıyla buluşturmadığını görüyorduk. Birçok bölgede yoğun faşist saldırılara direnmeye çabalarken aslında bir savunma halinde ve mevcut gücü korumaya çalıştığımızın farkındaydık. 1980'in Mart, Nisan aylarında Kurtuluş MK'nin, o zamana göre biraz uzun ve derli toplu bir toplantı yapıp, bu gidişatı tartıştığını hatırlıyorum. Ondan sonra da bir rapor Yayımladılar. O elli bir kişilik, daracık örgüt üyelerine sunulan, istisnai siyasi raporlardan biridir. Orada başlıklar halinde işlerin bir darbeye doğru gittiği, böyle bir durum olduğunda ne yapmamız gerektiği konusunda bir takım saptamalar vardı. Daha sonra bu rapordan yola çıkarak kaleme alınmış, "bayır aşağı giden, frenleri tutmayan kamyon" tespitinin yer aldığı bir makale yayınlandı *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de. Alınacak tedbirler olarak da: anti-faşist bir cephe kurmaya çalışmak gerekir, sınıf içerisindeki örgütlü güçleri ve mevzileri tahkim etmek gerekir, örgütün varlığını ve geleceğini güvenceye alacak bir takım örgütsel tedbirler almak gerekir tespitleri vardı. Örneğin bu örgütsel tedbirlerden biri olarak, MK'de Yazı Kurulu görevini yürüten Mahir ve Doğan'ın yurtdışına çıkması, daha sonraki süreçlerde örgütlenmenin geleceği açısından belli düzeylerdeki arkadaşlardan bir kısmının yurtdışına çıkarılması kararlaştırılmış ama gerçekleştirilememişti.

Biz, öteden beri böylesi bir durumda hep, Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile yan yana gelmeyi düşünürdük. Çünkü siyasal ve örgütsel anlayışlar itibariyle daha yakın olduğumuz, militan karakterleri az çok birbirine benzeyen, devletin niteliğini ve oradan üreyebilecek tehditleri az çok birbirine benzer biçimde tanımlayan ve dolayısıyla da benzer reaksiyonlar gösterebilecek olan, bu üç siyasi hareketti. Nitekim 1980 1 Mayıs'ında bu konuda bir girişimimiz oldu ve bu üç hareket, İzmir Karşıyaka'da ortak bir miting yaptı. Bu da aslında bir yan yana gelme çabasıydı. Kurtuluş'un bu konuda üzerine düşen her şeyi yaptığı söylenebilir mi? Güç tabii ama bir çaba olduğunu hatırlıyorum. 1980'de 1 Mayıs'ı birlikte kutlama deneyimi daha sonrasına taşınamadı, orada kaldı; taşınabilseydi şüphesiz iyi olurdu. Nitekim 12 Eylül'den sonra da böyle bir girişimimiz oldu ama sonuç alınamadı.

Kurtuluş'un gidişata yönelik bir analizi, bazı beklentileri ve almamız gerekir deyip aslında almadığı tedbir kararları oldu. O sırada konuşur tartışırken şunları yapmamız lazım diyorsun; ama senin örgütsel yapın öyle bir şey ki daha sonra, gündelik hayatın akışı içerisinde bunlar önemini kaybediyor. Böyle bir gidişat içerisinde 12 Eylül 1980'e geldik. 12 Eylül'e gelindiğinde MK'nin derli toplu tartışarak ortaya koymuş olduğu tedbirler, planlar, programlar yoktu. Sadece Filistin'de kurulmuş bir ilişki ve oraya gönderilmiş bir arkadaş vardı. Bu küçük adımın bile ne kadar önemli olduğu sonra ortaya çıkacaktı. 12 Eylül'den sonra bazı arkadaşların yurtdışına çıkması açısından hayati bir işlevi oldu. Bir de yine bir arkadaş Avrupa'ya gönderildi Avrupa örgütlenmesine hazırlık olması bakımından. Ama Avrupa'ya giden arkadaşla birlikte, daha sonra gelecek arkadaşlar için gerçek bir hazırlık yapıldığını, uygun koşullar yaratıldığını söyleyemeyiz. O muhtemelen biraz geç kalmış bir adımdı.

12 Eylül darbesi, Türkiye'deki diğer darbeler gibi yine bir Cuma günü oldu. Onu hatırlıyorum. Daha önceki deneylere göre iki gün içerisinde duruma hâkim olur, pazartesi gününden itibaren hayatı normale döndürmeye çalışırdı darbeciler.

O arada 1979 sonlarında Bülent Uluer, Kurtuluşçu olmuştu. Bülent, 12 Eylül öncesi sol hareket için önemli bir isim, çok yetenekli bir hatiptir. Devrimci Sol ortaya çıkmadan önce Devrimci Gençlik lideriydi gerçekten. Sonra Devrimci Sol olan ekip, İstanbul'da şekillenmeye başlayınca Bülent'in Dev-Sol'la yolları ayrıldı. Belli bir arayış içerisinde girdikten sonra da Kurtuluş'a katıldı. Bülent de İktisat Fakültesi'ndeydi, aynı zamanda benim mektep arkadaşımdır. Dolayısıyla Bülent'le benim daha özel ilgilenmemi istiyorlardı. Epey renkli, zengin bir tarihin içerisinden gelip Kurtuluş'a katıldıktan sonra Kurtuluş'u tanıması, Kurtuluş'a adapte olması açısından Bülent'in de böyle yakın bir ilişkiye ihtiyacı vardı. Dolayısıyla Bülent'le zaman zaman buluşup, görüşüp hatta onun evinde sohbetler ettik. 12 Eylül'e yakın günlerde bir ajitasyon propaganda komitesi kuruldu. Bülent ve ben onun içindeydik ve bu komite, Doğan Tarkan'ın da katılacağı ilk toplantısını, 12 Eylül günü yapacaktı. İşte o Cuma günü 12 Eylül darbesi oldu.

Evde televizyon yok, radyo vardı. Sabah saat 04.00-05.00'te, askeri marşlarla önce Mehmet Yıldıran uyanmış, bizi uyandırdı. Kurtuluş'tan Şişli'ye kadar olan bölgede Metin, İlhami, Mahir, İsmet Abi, Doğan gibi, bizden en

az sekiz-on kişinin evi var. Darbe olduğunu anlayınca öğlene doğru iki sokak arkamızda oturan Doğan'ın evine gittik. Doğan şaşkın bir şekilde kapıyı açtı. Doğan'la biraz konuştuk, o gün yapacak bir şey yoktu, sokağa çıkma yasağı var, herkes evinde hapis. Cumartesi günü arkadaşlarla buluştuk, "Beklediğimiz şey oldu, şimdi ne yapacağız?" tartışması başladı. İki-üç gün sonra kaldığımız evi boşalttık. Mehmet Yıldıran başka bir yere gitti. On beş gün kadar çeşitli evlerde dolaştık. Daha çok memur arkadaşların evlerinde kaldık. Hatırlıyorum, mesela Maltepe taraflarında Tekel'den bir arkadaşın evinde kaldık. Erkek arkadaş Kurtuluşçu ama karısı sıradan bir ev kadını ve sen oraya gidince kadın çok anlaşılır bir şekilde tedirgin oluyor. Çünkü belli ki sen kaçak göçek, aranan birisisin; buradan benim aileme bir şey gelecek diye tedirgin oluyor ve çok da iyi davranmıyor sana. Dolayısıyla orada ancak iki gece kalabiliyorsun bazen ikinci gece bile kalamıyor, o evden başka eve gitmek zorunda kalıyorsun. Bazı uzak akrabalarımıza gittik. Çünkü herkes aşağı yukarı bizim durumumuzda, birdenbire çok ciddi bir biçimde güvenli ev ihtiyacı ortaya çıktı. Akşamları sokağa çıkma yasağı var ve bir yerden bir yere giderken çevirmeler oluyor, o arada hızlı bir şekilde kimliklerimiz değişti. Sahte bir kimlik hazırlandı hem benim hem de Dilek için. Biz o sahte kimliklerle on beş gün ev ev dolandık.

Bu arada MK toplandı ve önce "Darbeye karşı kitlesel, siyasal bir mücadele gelişebilir mi, bu sağlanabilir mi, bunun için bir güç, bir blok ortaya çıkabilir mi?" arayışları başladı. Bunun için ilk akla gelen iki siyasi hareket olan Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu ile görüşme yapıldı ama bu görüşmeden bir sonuç çıkmadı. Bir yandan da zaten örgütün korunmasına dönük tedbirler hemen gündeme girmişti. Bir süre sonra bu tedbirler, "geri çekilme politikası" olarak formüle edildi.

Geri çekilme, küçük şehirlerden büyük şehirlere doğru olmalıydı. Çünkü 100 bin nüfuslu küçük Anadolu şehirlerinde, anti-faşist mücadele sırasında dernek, sendika ve çeşitli açık alanlarda yürütülen faaliyetlerde yer alan pek çok arkadaşımız, oradaki siyasi polis tarafından bilinir, tanınır olmuş insanlardı. Normal siyasal koşullarda polis, bunları ancak bir eylem anında yakaladığında gözaltına alabilir, tutuklayabilirdi ama onun dışında bir hareket serbestliği vardı. Yaşamlarını bir şekilde sürdürüyorken darbeyle birlikte her şey tümüyle değişti ve bu arkadaşlar oralarda yaşayamaz, sokağa çıkamaz hale geldi. Sokağa çıktıkları anda tutuklanacaklar. O ilk gün-

lerin şoku, travması içerisinde hızlı biçimde bulunduğu yerde çok tanınmış, barınamayacak, yaşayamayacak durumdaki arkadaşların Ankara, İstanbul, İzmir gibi başlıca büyük şehirlere getirilmesi ve buralarda güvenli evlerde barındırılması en önemli işlerden biri oldu. Ama bu, söylenildiği kadar kolay ve çabuk yapılabilecek bir şey değildi.

Geri çekilme politikasının uygulanması nasıl oldu?

Bu geri çekilme politikası ilk aşamada küçük şehirlerden büyük şehirlere doğru bir çekilme şeklinde planlandı; çünkü büyük şehirlerde barınmak daha kolaydı. Bir, bu sağlanmaya çalışılacaktı. İkincisi, sınıfın içine doğru çekilmekti. Yani biz o üç büyük şehre yığılan militan kadromuzu daha çok işçi mahallelerine yerleştirip büyük işyerlerinde, fabrikalarda çalışmalarını sağlayacak tedbirler alarak, bu darbenin ağır saldırılarla geçecek baskı dönemini göğüsleyebileceğimizi öngörüyorduk. İki-üç yıl ağır baskı şartları altında olacağız, ondan sonra yavaş yavaş işler normale girebilir, dolayısıyla bu dönemde örgütü korumalıyız diye düşünüyorduk. Anti-faşist mücadele koşulları da ortadan kalktığı için örgüt içerisindeki "bütün gücümüzle işçi sınıfı..." tartışması tümüyle geride kalmış, bambaşka bir ortam oluşmuştu. O ortamda faşistler de biz de sokaktan çekildik. Cuntanın yer yer faşistlere de bir baskısı ve kontrolü söz konusuydu ama tabii asıl saldırı ve darbe sola karşıydı. Büyük şehirlere yığılan o militan unsurların, bir süre sonra farklı türden siyasi faaliyetler içerisine girmeleri mümkün olabilirdi. Önemlice bir kısmının da işçi mahallelerine yerleşip fabrikalarda örgütlenmeye çalışmaları, yani işçi sınıfıyla daha önceki dönemden farklı türden bir siyasal ve örgütsel ilişki içerisine girmeleri mümkündü. İstenilen ve öngörülen de buydu aslında, geri çekilme politikasında.

Toplumun büyük çoğunluğunun otorite arayışına karşılık olarak gelen bu askeri darbe, hızlı ve üstelik geniş bir meşruiyet sağladı, destek buldu. "Anarşi ve terör" yani çatışma ve ölümler bitince hayat normale dönecekti. Dolayısıyla darbenin hemen ertesinde gelişebilecek bir toplumsal tepki, bir kitle mücadelesinin şartları yoktu. Onun için siyaseten daha geriden başlayacaksın bir sürü şeye. Çünkü sonuçta bu ağır baskı koşulları bir süre sonra tepkilere de yol açacaktı. Sendikalar kapatılmış, sendikacılar tutuklanmış, grevler yasaklanmıştı; bunların bir zaman sonra belli siyasi bilinci olan, sınıfın nispeten daha ileri ve öncü kesimlerinin tepkinsi çekmesi beklenirdi.

Kurtuluş, örgütlenmesini bu bakış açısına uygun biçimde dizayn etmeye çalışıyordu. Geri çekilme denen şey buydu aslında.

Siyasi durum ve koşullar açısından ben, bunun doğru ve gerekli olduğunu düşünüyordum bugün de hâlâ öyle düşünüyorum. Burada bir yanlışlık görmüyorum. Toplumun büyük çoğunluğunun cuntayı neredeyse kurtarıcı gibi kabul edip destekledikten ve solun çok çeşitli kesimleri arasında cuntaya karşı sağlam bir ittifak ve birlikte mücadele koşulları oluşmadıktan sonra yapılacak başka bir şey yoktu. Nitekim Devrimci Yol çok büyük bir örgüttü, o büyük yaygın gücüne dayanarak "Darbe olursa inine sokarız onları" diye çok iddialı sloganlar yazdılar bildiri ve yayınlarında. Birkaç ay içerisinde Devrimci Yol örgütü diye bir şey kalmadı ortada. Önce Devrimci Yol'a saldırdılar, birkaç ay içerisinde onun lider kadrolarını yakalayıp çökerttiler gerçekten. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tabii ki Devrimci Yol militanları mücadeleye devam etti, dağlara çıktı, Karadeniz'de Anadolu'nun bazı yörelerinde gerilla grupları kurdu. Kimsenin mücadelesini küçümsemek anlamında söylemiyorum, tabii ki çeşitli direnişler gösterdiler. Bizim arkadaşlarımızdan da Karadeniz ya da başka yerlerde dağa çıkanlar olmuştur ama bunlar biraz çaresizlik ya da ortaya çıkmış kopukluk ve dağınıklık nedeniyle yapılmış şeylerdi. Sonuçta derli toplu, örgütlü, yaygın bir direniş, cuntaya karşı koyma iradesi ve eylemliliği geliştirilemedi.

Cuntaya karşı bir direniş cephesi neden kurulamadı? İlkeler mi engel oldu yine?

Aslında daha önce sözünü ettiğim gibi, sol böyle bir darbenin geldiğini göre göre, buna karşı zihinsel ve örgütsel bakımlardan hazırlık yapmadı. 12 Eylül darbesi sadece solu bastırmak için gelmiş bir darbe değil. Darbeyi, 1979'da İran'da gerçekleşen İslâm devriminden başlayarak bölgenin yeniden şekillenmekte olması, Soğuk Savaş şartları içerisinde Türkiye'nin tutmuş olduğu pozisyon, Türkiye'deki siyasal çatışma süreçleri ve siyasi istikrarsızlığın emperyalist, kapitalist Batı Bloku açısından ortaya çıkardığı tehditler, Yunanistan'ın NATO'dan ayrılması ile birlikte düşünmek lazım. 12 Eylül darbesi, Türkiye'nin iç koşulları açısından düşünüp basitçe, "Türkiye'de güçlenen solu bastırmak için geldi" denebilecek bir şey değildir. Uluslararası şartlar bakımından bu bölgede, Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığına son verip, siyasal rejimi ve bütün bir toplumsal yapıyı yeni bir kalıba dök-

mek üzere geldi. Bunun içerisinde tabii ki solun bastırılması, mümkün olduğu kadar imha edilmesi de vardı. Yani sol bu genel durumu öngöremediği ve bunu yeterince kavrayamadığı için zihnen darbeye hazırlıklı değildi. Zihnen hazırlıklı olmayınca siyasal ve örgütsel açıdan da olmuyorsun. Darbe gelmiş, ordu kılıcını çekmiş, sen ondan sonra kahve köşesinde bir takım örgüt temsilcileri ile buluşup "Şimdi ne yapacağız?" diye konuşuyorsun. Artık orada geçmiş olsun... Yani o anda çok geç kalınmıştı; bu bir.

İkincisi, cuntaya karşı bir mücadele cephesi oluşturmak söz konusu olduğunda, biz, ilkeler üzerinden bir tartışma yapmadık. Yepyeni bir durum vardı ve bizim açımızdan ortaya çıkmış olan rejim bir askeri diktatörlüktü. Bu askeri diktatörlük, kendisine karşı yürütülecek mücadelenin gidişatına göre ya birkaç yıl sonra geriye çekilir ya da faşist diktatörlüğe dönüşür, diye düşünüyorduk; bizim öngörülerimiz böyleydi. Ama mesela Devrimci Yol, sömürge tipi faşizm tespiti üzerinden "Daha önce 'gizli faşizm' vardı, şimdi 'açık faşizm' var" demeye başladılar. Halkın Kurtuluşu, o dönemin rejimini bir süredir faşist diktatörlük diye tarif ediyordu. Dolayısıyla ilkeler üzerinden tartışma ya da pazarlık yapmanın şartları yoktu. Tek bir ilke vardı o da cuntaya karşı olmak. Şaban İba ve Mustafa Yavuz, Halkın Kurtuluşu ve Devrimci Yol'dan arkadaşlarla görüşmeler yaptılar. Bu görüşmeler sonucunda bir mücadele cephesinin gerçekleşememiş olmasının asıl nedeni, geç kalınmış olmasıydı. 12 Eylül öncesinden başlamak lazımdı. 12 Eylül'den sonra herkes zaten şok ve yer yer panik halinde, kendine ilişkin tedbir almaya çalışıyordu. Devrimci Yol, o görüşmeler sırasında hâlâ "Biz ne yapacağımızı biliriz" havasında, diğerlerini çok ciddiye almayan bir yaklaşım içerisindeydi. Halkın Kurtuluşu ise biraz daha ideolojik bazda takıntılarla konuşuyordu. "Toprak devrimi" gibi tartışmaların ve sohbetlerin olduğunu arkadaşların aktarımlarından hatırlıyorum. 12 Eylül'den kısa bir süre sonra yapılan bu görüşmeler esnasında, darbenin neden geldiği, nasıl geldiği ve neler yapacağının solun bilincinde açığa çıktığını, idrak edildiğini düşünmüyorum ve asıl ondan dolayı hiçbir şey yapılamadığını düşünüyorum.

Öte yandan, belki açığa çıkmayan, ifade edilmeyen bir realite olarak böyle bir şey yapmaya kalkışsalar bile başarı şansının olmadığını herkes gördü. Süleyman Demirel; Kenan Evren ve şürekâsını suçlamak için "12 Eylül'e kadar anarşi ve terör vardı, 12 Eylül'de şak diye kesildi" diyerek darbecileri suçlamaya çalışıyordu. Hakikaten 12 Eylül geldiği anda ortalık süt liman oldu. Yani cuntaya karşı bir tepkinin olmaması, sokaklara, meydanlara da

yansıyan kitlesel bir karşı duruşun olmaması, bu örgütlerin yöneticilerinin de gördüğü bir şeydi. Sol örgütlerin bence böyle bir mücadele cephesi kurup reaksiyon gösterecek mecalleri yoktu. Bir direniş cephesinin ortaya çıkamamasının asıl nedeni bence budur. Kurtuluş'un da mecali yoktu bence. Tabii bunu bu şekilde kimse ifade etmedi ama hakikatin bundan çok farklı olduğu söylenemez. Otuz sene sonra o günlere dönüp baktığımızda, çok daha rahat bir şekilde durumu görebiliyoruz.

Darbe karşısında özel olarak sen ne hissettin?

Bu hakikaten beklenen bir şeydi bizim için. Konuşuluyor, yazılıyordu. Eyvah ne oldu, ne olacak şimdi diye bir ruh haline girmedik. Çok zor bir dönem olacağı aşikârdı tabii. Benim 12 Eylül tarihine kadar bıyıklarım vardı. İlk yaptığımız şey, kılık değiştirmek için bıyıklarımızı kesmek, gözlük takmak, takım elbiselerle dolaşmak falandı. Özellikle Elmadağ, Şişli, Taksim taraflarında pat diye birine tosluyorsun. Yazın sonu olduğu için yeni kesilmiş bıyık da hemen fark ediliyor. Aslında polis onları toplasa epey insan çıkardı. Kılık kıyafet değişikliği ve hızlı bir şekilde şehir değişikliği yaptık, bir süre sonra da İzmir'e gittik. İzmir il komitesinin sekreteri olarak sabahtan akşama kadar altı-yedi tane randevunun peşinde koşuyordum; her görüştüğün insanın bin bir türlü derdi var. Oraya gelmiş, orada kendisine yeniden bir hayat kurmaya çalışıyor. Ev, para, iş derdi var. Geldiği yerden karısı, varsa çocuklarını getirecek, İnsanların bin bir türlü sorunu var ve onların problemleriyle uğraşmaktan kendi problemini düşünecek halin kalmıyor. O arada senin hamile karın ne durumda, onu göremiyorsun. Kendimizle ilgilendiğimiz ve dönüp kendimize baktığımızı düşünmüyorum. İzmir'de her gün randevudan randevuya koşturmaktan turşum çıkmış bir vaziyette evinde kaldığımız arkadaşla akşamları satranç oynuyordum. O, benim kendimi yeniden üretmek bakımından zihnimi müthiş dinlendiriyordu. Çok iyi satranç oyuncusu değilim ama onunla denktik. Bazen o beni bazen ben onu yeniyordum, çok iyi geliyordu. Onu iyi hatırlıyorum.

Büyük şehirlere ve sınıfın içine çekilme

Geri çekilme kararı dışında kararlar alındı mı? Bunların örgüte yansıması nasıl oldu?

Küçük şehirlerden büyük şehirlere ve büyük şehirlerde de işçi sınıfına doğru çekilme; karar bu. Bir de Merkez Komite'si kuryelerle çalışmaya başladı. Eskiden insanlarla yüz yüze görüşürken, 12 Eylül sonrası hemen çevresindeki kadrolardan kuryeler oluşturdu ve özellikle Anadolu'dan gelen arkadaşlarla o kuryeler aracılığıyla görüşmeye başladı. Çünkü gelirken nasıl geldiğini bilemezsin, örgütsel tedbir olarak böyle yapılmıştı.

Ama geri çekilme kararının pratikte gerçekleşmesinde çok fazla sıkıntı, çok fazla sorun ortaya çıkıyordu, bu da kaçınılmazdı. Örneğin, Samsun'da 12 Eylül 1980 Cuma gününe kadar profesyonel devrimci olan bir militanı ele alalım. O arkadaş, Samsun'da belinde silahıyla faşistlerle savaş halinde, tesadüfen ölmemiş, polisin de tanıdığı, bildiği bir arkadaşımız. O arkadaş, bin bir zahmet ve çeşitli tehlikelerden geçerek diyelim ki İstanbul'a geliyor. Samsun'dan gelen arkadaşı İstanbul'da yerleştirdiğin ev bir kere derme çatma bir ev oluyor. Çok iyi bir yer olmuyor ister istemez. Bulabildiğin, bir şekilde ayarlayabildiğin bir ev oluyor. Mali kaynaklar konusunda çok büyük sıkıntı vardı. Zaten hızla mali kaynak da yaratmak gerekiyordu. Dolayısıyla profesyonel devrimcilikten başka bir şey bilmeyen, hiçbir iş yapmamış, bu arkadaşı sadece maddi bakımdan değil, evdeki diğer insanlarla ilişkileri bakımından da kendisini rahat hissedemeyeceği bir yere yerleştiriyorsun ve "Bir iş bul, çalış, hatta mümkünse büyük işyerlerine girmeye çalış" diyorsun. Her birinin sahte nüfus cüzdanı oluyor, kendi isimleriyle yaşamıyorlardı. Ona "İş bul" denmesi çok büyük bir problemdi onun için. Hem alışık olmadığı hem de profesyonel devrimci olarak küçümsediği bir şey. Ona birdenbire böyle bir şey söylemek zorundasın çünkü uzun süre bakımını üstlenemez örgüt. Siyaseten de yanlış zaten, sınıfın içerisine doğru çekileceğiz diyoruz. Biraz uzun vadeli biçimde cuntanın, polisin saldırılarından korunmak açısından da işinin, gücünün olması lazım insanların, daha rahat kamufle olursun. Bizim bin beş yüz civarında örgütlü insanımız vardı ve bunların önemlice bir kısmı mesleği ve iş tecrübesi olan insanlar değildi. Yirmi dört saat devrimcilik yaptığı varsayılan bu insanların, "Ne iş olsa yaparım abi" diyerek gidip atölyelerde çalışmaları gerekiyordu. Çok sıkıntılı ve aynı zamanda arkadaşlarda da tepki doğuran bir durumdu. İnsanların sokağa bırakıldığı, "Başınızın çaresine bakın" dendiğinden söz ediliyor. Yer yer böyle şeyler de olmuş olabilir, günün şartları buna müsait ama asıl olan şey, yukarıda söz ettiğim durumdu. Dediğim gibi, daha önce ölümüne mü-

cadele eden insanı sen oradan alıp, çeşitli problemleri olan bir yere yerleştirip, sonra da iş ara dediğinde, onun hayatı darmaduman oluyor. Dolayısıyla bir takım tepkilerin gelişmesi çok anlaşılır bir şey. O tepkilerden oluşan bir tartışma bizim camiamızda vardır; ancak durumun bu biçimde anlaşılması gerekir. Bazı arkadaşlara "Başınızın çaresine bakın" diyen de olmuştur. Bu tabii çok acı ve ağır bir şey. O bin beş yüz kadar olduğunu tahmin ettiğim örgütlü ilişkilerin en azından üçte biri muhtemelen bunları yaşamıştır. Tahminim bin kadar arkadaşı üç büyük şehre toparladık, belki bunun yarısı kendi imkânları ile büyük şehirlere gelip barınma ve orada tekrar örgütle ilişki kurma imkânı bulduysa, yarısı da bulamamıştır diye tahmin ediyorum. Dolayısıyla örgütün yarısı, 12 Eylül'den sonra evet sokakta ve kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmıştır. Bu, daha önce böyle bir duruma hazırlık yapmayan örgütün problemidir tabii ki. Hele 1980 Mart-Nisan'ında "Bu memleket freni patlamış yokuştan aşağıya giden bir kamyon gibi" dedikten sonra, o kamyonun duvara çarpacağı zaman neler olacağını kestirip daha önceden bunun tedbirlerinin alınması lazımdı. Teşkilat, darbe ertesi koşulların şoku, imkânsızlığı, bin bir türlü polis saldırısı altında değil de daha normal koşullarda insanların bir kısmını büyük şehirlere getirip yerleştirse daha sonraki süreçte örgütsel faaliyetlerin sürdürülmesi, örgütün daha diri ve mücadeleci bir ruhla o süreci yaşaması bakımından çok büyük bir mevzi kazanmış olurdu. Ama MK'deki iki üyenin yurtdışına çıkarmayı düşünüyorsan Samsun'daki arkadaşı da Eylül'ün 30'unda değil Haziran'da İstanbul'a getirir, daha normal koşullarda, rahatça yerleşmesini ve yeni döneme hazırlık yapmasını sağlardın. Bunlar yapılmadı dolayısıyla birçok örgüt elemanı, polis saldırılarına açık hale gelmiş, hızlı bir şekilde yakalanmış, tutuklanmış oldu. İşin hakikati budur ve burada, tabii ki örgütün yönetici kadrolarını sorumlu tutmak lazım.

Ülkede kalan bazı MK üyelerinin de yurtdışına çıkarılması ve yeniden örgütlenme ile ilgili alınan kararlardan hatırladıkların var mı?

Demin dediğim gibi, 12 Eylül'den sonraki birkaç ay içerisinde, örgütün yarısı, üç büyük şehre toparlandı. Daha önce profesyonel biçimde faaliyet yürüten militanların büyük bir kısmı, artık başka bir hayat sürmeye başladı. Bu durum, çok büyük sıkıntılara ve tabii ki örgüt içi tartışma ve çalkantılara yol açıyordu. MK'nin, üç büyük şehrindeki komitelerin ve kurye görevi yü-

rüten arkadaşların dışındaki herkesin, hızlı biçimde işe girip başka bir şekilde konumlanması için uğraşılıyordu. Dolayısıyla örgütün profesyonel kadrosu birden on beş-yirmi kişiye indi. Örgüt ancak o kadar sayıda insana bakabilecek, mali olarak finanse edebilecek durumdaydı. Filistin'e gönderilmesi kararlaştırılanlar hızlı bir biçimde oraya doğru gitmeye başladılar. Türkiye içerisinde kalanlar da yerleri değiştirilerek görevlendirildi. İzmir'dekiler İstanbul'a, Ankara'dakiler İstanbul'a gibi değişiklikler oldu. 1980 Ekim'inden 1981 Mart'ına kadar beş-altı ay İzmir'de kaldım. İzmir'de, askeri diktatörlük koşullarında, artık tamamen yeraltı örgütlenmesi tarzında var olan bir örgütün düzenlenmesiyle uğraştım. Bir yandan da polis operasyonları, tutuklamalar oluyordu ama bizim büyük polis saldırısıyla karşılaşmamız 12 Eylül'den belli bir süre sonra oldu.

1981 Mart'ında Kaçaroğlu'nun yakalanması örgütün bütün militanları açısından sarsıcı bir şeydi. Çok bilinen bir isim, örgütün bu yeni sürece adaptasyonunda hep sokaklarda koşturan, insanlarla haşır neşir olan bir isim. Onun yakalanması psikolojik bir darbe oldu ve işin giderek ciddileşeceğini de düşündürttü. Nitekim Kaçar'ın yakalanmasından sonra MK'den kalanlar da yurtdışına çıkarıldı. Mahir'le Doğan darbeden bir ay sonra zaten çıkmıştı. Kaçar yakalandıktan sonra İlhami Aras, Ali Demir ve bir süre sonra İsmet Abi de çıktı. Eski MK'den bir tek Şaban burada kaldı. Kaçar'ın yakalanmasının böyle bir etkisi de var.

Örgüt eskiden kalan tek MK üyesiyle bu süreçten sonra nasıl şekillendi?

Önce İstanbul, Ankara ve İzmir'de yeni il komiteleri kuruldu. Bu komiteler, içinde bölgede eskiden beri olan biri olsa da çoğunluğu oraya başka şehirlerden gelmiş yeni arkadaşlardan oluşuyordu. İl komitesi sekreteri kuryelerle çalışırdı. Komite üyeleri, örgütsel hiyerarşinin daha altındaki militanlarla çok özel bir şey olmadığı sürece, doğrudan görüşmez, kuryeler aracılığıyla görüşürdü. Ama aylar boyunca bu üç büyük şehirdeki örgütsel faaliyet, insanların orada yeni hayatlarını kurmalarından başka bir şey değildi, olamazdı da. Yeni şehre ve o yeni hayata adapte olunabildiği ölçüde çeşitli komitelerin kurulması, bir yayın faaliyetinin örgütlenmesi için çalışmaların sürdürülmesi ve ilk aşamada sirkülasyon tarzında örgüt içi yayınların devreye girmesi bu sürecin faaliyetleridir. Sonuçta bu bir siyasi örgüt, insanlar siyasi bir şey istiyor ve herkesle yüz yüze görüşmek mümkün de-

ğil. Ne oluyor, ne bitiyor üzerine siyasi analizler, doğrultu göstermek bakımından örgüt içi yazılar devreye girdi. Bir zaman sonra gene fotokopilerle çoğaltılan yayınlar örgütlenmeye başlandı.

Ben altı ay boyunca İzmir'de kaldım. Bu arada İzmir'de Ocak ayının sonlarında oğlum doğdu. Oğlum doğduktan bir-bir buçuk ay sonra Ankara'ya tayinimiz çıktı. Ankara'da operasyonlar olmuş, örgütün sorunları artmış, Ankara Komitesi'nin yeniden oluşturulması gerekmişti. Biz İzmir'e gittiğimizde Saimlerin eşyalarıyla tuttuğumuz bir eve yerleştik. Saim de İstanbul'a gönderilmişti. İzmir'den Ankara'ya sadece özel eşyalarımızı yanımıza alarak trenle gittik. Orada başka bir arkadaşın eşyalarıyla Aydınlıkevler'de bir ev tuttuk. Bir buçuk yıl sonra Ankara'dan İstanbul'a gelirken de gene eşyaları orada bırakarak taşındık. Hep böyle oluyordu. Bütün arkadaşlar bu şekilde yaşıyordu, bir nevi "lojman" yani...

Yeni MK, tartışmalar, operasyonlar

İl komitelerinin bağlı olduğu merkezi yapı, kendisini yeniden nasıl örgütledi?

1981 başlarında Kaçar yakalandıktan ve İlhami, Ali Demir, İsmet Abi de yurtdışına çıktıktan sonra daha önce MK'nin yedeği olarak belirlenmiş iki arkadaş, Saim Koç ve Mustafa Yavuz devreye girdi ve Şaban İba ile birlikte, 1981 yılının ortasından itibaren MK olarak görev yaptı. Daha doğrusu, bu üç kişi yurt içindeki "Politbüro" idi. Mahir ve Doğan da o sırada Avrupa'da Yazı Kurulu olarak MK'nin bir parçası ve yetkili üyeleriydi. Filistin'deki diğer üç arkadaş (İlhami, Ali ve İsmet Abi) orada "koruma" altında ve oradaki işlerle ilgileniyordu. Ülke içinde olan biten şeylerle ilgili onların yetkisi yoktu. Aslında Avrupa'da bağlantılar çok sağlıklı olmadığı için Doğan ve Mahir'le de bağlantı yoktu ve bütün işi, içeride "Politbüro" denilen yapı götürüyor, örgütü o yapı yönetiyordu. Bu yapı devreye girdikten sonra yeni yedek üyeler önce Celal Polat ve İrfan Cüre oldu hatırladığım kadarıyla. Sonra 1982 Mayıs'ta Celal yakalanınca ben MK'nin yedek üyesi oldum. Ankara İl Komitesi'nin sekreteriyken aynı zamanda MK'nin de yedek üyesiydim. Kendine yedek üye belirleme ve kooptasyon, yani yeni üye almak, bütün organlar için geçerliydi. Çünkü polis operasyonları sürekli kayba yol açıyordu. Sonuçta Mustafa Yavuz ve Celal, 1982 Mayıs'ında yakalanarak tu-

tuklanınca Şaban, Saim, İrfan ve ben MK'yi oluşturduk. Saim de Ekim ayında yakalanınca üç kişi kaldık ve 1983 ilkbaharında Şam'da yapılan tam üyeli MK toplantısına kadar bu üç kişi, Politbüro görevini yürüttü.

Ankara bizim geçmişte en yaygın olduğumuz yerlerden biridir. İstanbul ve İzmir'den çok daha büyük bir örgüttü Kurtuluş Ankara'da. Birçok mahallede onlarca derneği, onlarca okulda militan örgütlenmeleri vardı. 12 Eylül sonrasında Ankara İl Komitesi darbeye karşı sokaklarda bildiriler dağıtmak, korsan gösteriler yapmak falan gibi çalışmalar yaparken MK müdahale etmişti. O yapı çok büyük bir saldırıyla karşı karşıya kaldı. Örgütün nabzını tutan, tanıyan deneyimli insanlar esas olarak Ankara'dan İstanbul'a gelmiş, dolayısıyla o yaygın örgüt dağınık bir kalabalığa dönüşmüştü bir süre sonra. Polis, Dev-Yol'u çökerttikten sonra orada bizimle uğraşmaya başladı. İlk ciddi operasyonları Ankara'da yedik. Yeniden bir komite oluşturduk ama Ankara'da çok dikkatli bir çalışma yürütmek gerekiyordu. Mesela ben Ankara'da devamlı kuryelerle çalıştım. Örgüt üyeleriyle hiç doğrudan görüşmüyordum. Üç ayrı kuryem vardı. O arkadaşlar bana rapor veriyorlardı.

Aydınlıkevler'de üç-dört ay yaşadıktan sonra bir takım kuşkulu durumlar olduğu için Keçiören'deki Kalaba'ya taşındık ve İstanbul'a dönünceye kadar orada yaşadık. Kalaba'daki ev biraz daha mahalle içi bir evdi, ev sahipleri üst katta oturuyordu. Ev mahalle içinde olduğu için insanlar doğal bir şekilde birbirlerine bakınıyor. Bir süre sonra bizim düzgün insanlar olduğumuza kanaat getirmişler ve yorumda bulunmuşlar. Ben bakliyat ticaretiyle uğraştığımı söylemiştim. Gelenimiz gidenimiz yok, bir tek Saim zaman zaman gidip geliyor Ankara'daki işlerle ilgili. Bir de biz ne kadar uzak durmaya çalışsak da komşuculuk yapmak istiyor insanlar. Zaman zaman gelip gitmeye başladılar. Ev iki oda bir salondu, ben dışarı çıkmadığım zamanlarda arka odada oturuyordum; çünkü çat kapı gelip salona giriyorlardı. Bakmışlar gelen giden yok, Dilek'e "Sizin ailelerinizle aranız herhalde iyi değil, kimse gelmiyor gitmiyor" demişler. Biz de "Kaçarak evlendik, onun için bizimle görüşmüyorlar, aramızı düzeltmeye çalışıyoruz" falan diyoruz. Haftada üç-dört gün dışarı çıkıyor ve sabahtan akşama kadar bütün randevularıma yürüye yürüye gidiyordum. Her gün evden çıkmadığımı fark edip Dilek'e sormuşlar; bu sefer ben her gün sabah evden çıkıp bakkala gidiyor, bakkaldan bir şey alıp dönüyordum. O arada benim çıkmış olduğu-

mu görmüş oluyorlar. Ev mahalle içinde olduğu için böyle bir takım tedbirler alarak orada yaşıyorduk. Ankara bizim için çok sıkıntılı bir yerdi. Dilek için daha da felaketti. Ben de hiç sevmedim Ankara'yı. Dilek birkaç defa İstanbul'a geldi. Ankara'daki faaliyetimiz sırasında bütün dileğimiz biran önce İstanbul'a dönmekti. O askeri diktatörlük koşullarının getirdiği kısıtlamaların yanı sıra Ankara da bize boğucu gelmişti. Bir kere Çubuk Barajı'na pikniğe gittiğimizi hatırlıyorum. Bazen randevular arasında zaman oluyordu, bir iki defa minibüse binip tepelere çıktığımı hatırlıyorum, köy gibi yerlerdi. 1981'in Ankara'sı çok bunaltıcıydı.

Osman Bozkurt ve Orhan Piriştine benim kuryemdi. Osman Ankara'nın eskilerindendi, Orhan Piriştine Trabzon'dan Ankara'ya gelmiş bir arkadaştı ve bir süre sonra yakalandı. İlk randevuya gelmedi, ikinci randevusuna da ben gitmedim, sonra yakalandığı haberini aldık. Bir kere de Ankara'da kıvrak bir manevrayla yakalanmaktan kurtuldum. Ankara'da sürekli operasyon oluyordu o sırada. Mahallelerde bizim çok yaygın ilişkimiz olduğu için bir şekilde o mahalle ilişkilerini topluyorlardı. Çok sık operasyon ve tutuklamalar oluyordu. Yine Şili Meydanı'nda bir sinema vardı, o sinemanın girişinde, kimle olduğunu hatırlayamıyorum, randevum vardı, tam ben sinemanın girişine doğru yöneldim, pasaj içine doğru giderken polisin oraya tezgâh kurduğunu anladım. Sinemanın hemen yan tarafında ki mobilya mağazasının camında "Kiralık Daire" diye bir kâğıt vardı, sinemanın içine girmeden yan taraftaki mağazaya daldım ve kiralık daireyi sordum, bilgileri aldım sonra sakin bir şekilde çıkıp gittim. Yırttım oradan. Ya bizimle ilgili bir operasyonun parçasıydı ya da başka bir şeydi.

Darbeden sonra oluşan yeni örgüt yapılanmasına dair o dönemde, bir yönetici olarak bize aktarmak istediklerin var mı?

1981 yazı itibariyle geri çekilme kararı ile ilgili olarak biraz önce sözünü ettiğim gibi yapılacak şeyler yapılmış, büyük ölçüde tamamlanmıştı. Tabii ki cuntanın solu imha etmek amacıyla yürüttüğü saldırılar, polis operasyonları yoğun biçimde devam ediyordu. Dolayısıyla hemen her ay, bizim çeşitli şehirlerde varlığını sürdüren arkadaşlarımız tutuklanıyordu. Askeri diktatörlük koşullarında, geçmişin o 1500 kişilik, yirmi kadar şehre yayılmış örgütlü yapısı, aşağı yukarı üç büyük şehre doğru toparlanıp daralmış, içerisinde 300-400 kişinin olduğu bir başka örgüt haline gelmişti, birinci olarak.

1981 ya da 1982 itibariyle bu üç büyük şehirde, az çok düzenli örgütsel ilişkilerimiz sürüyordu; bu da örgütsel randevularla oluyordu. Yukarıdan aşağıya doğru ilişki sürdürdüğümüz kişi sayısı 300-400 kadardır. Bir süre sonra fotokopi ile çoğaltılan politik yazılar dağıtılmaya başlandı. 12 Eylül'den hemen önce *Ekim* adıyla on beş günlük siyasi bir dergi çıkarmaya başlamıştık. İkinci sayısı 12 Eylül'de matbaada kalmıştı. Tekrar bir yayın düşündüğümüzde yine *Ekim* adını sürdürecektik. Onun öncesinde zaman zaman bir-iki sayfalık, Politbüro'nun siyasi raporu niteliğinde olan ve aslında mevcut siyasi durumu analiz ederek örgütsel gelişmelerle ilgili çok genel hatlarıyla bilgiler veren yazılar, örgüt içerisinde dolaşıyordu. Zaman zaman da politik değerlendirme yazıları oluyordu. Bunun dışında örgütsel faaliyet denilen şey, aslında hemen bütünüyle randevularla yürüyordu. Komiteler, kendilerine yaratmış olduğu buluşma imkânları çerçevesinde kahvelerde, birahanelerde, bazı tanıdıkların işyerlerinde, bazen sokakta yürürken buluşarak meselelerini konuşuyorlardı.

Ben İstanbul'a döndükten sonra -82'nin bahar aylarında - bizim millette Saim Koç'tan yayılan bir pipo merakı başlamıştı. Saim o zamanlar da pipo içerdi *ve* Saim, pipo içmesini bilen biriydi. Piponun da kendine göre bir kültürü, adabı var. Herkes içemez pipo. Neden, nasıl şimdi hatırlamıyorum ama herkesin elinde pipo peydah olmaya başladı. Ekim 1980'de İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Mart 1981'e kadar İzmir İl Komitesi Sekreterliği, ardandan da Mart 1982'ye kadar bir yıl Ankara İl Komitesi Sekreterliğini üstlenmiş sonuçta bir buçuk yıl sonra İstanbul'a dönmüştüm. İstanbul İl Komitesinin Sekreterliğini üstlenirken MK'nin de yedek üyesiydim aynı zamanda. Dolayısıyla Saim'le, Mustafa Yavuz'la sık sık görüşüyorduk. Aksaray'da kahvecinin de bizi tanıdığı, bildiği bir kahvemiz vardı. Orada millet sigara dumanları arasında çat çut okey oynarken sen masada oturmuş, elinde bir pipo fısır fısır bir şeyler konuşuyorsun. O kadar tuhaf bir tablo ki. Sonuçta mahalle içinde bir kahvede dört tane genç adam ve her birisinin elinde pipo... Biz farkında değildik demek ki durumun absürtlüğünün. Şimdi gözümün önüne getirdiğimde çok komik buluyorum tabii. Öncelikle, dikkat çekmememiz lazımken çok dikkat çekici her şeyden önce ama o sırada anlayamıyorsun veya önemsemiyorsun...

Dediğim gibi 300-400 civarında arkadaşla ilişkimiz vardı. Kimisiyle haftalık, kimisiyle 15 günlük, kimisiyle aylık periyotlarla belirlenen randevular-

la görüşmeler oluyordu. Bu görüşmelerde o arkadaşın örgütsel her türlü problemi konuşulur, her türlü siyasi tartışma yapılır, ihtiyaçlar saptanırdı. Örgütsel ilişkinin uzun bir süre esası buydu. Bu arada bazı yazılarla polis takibine karşı nasıl hareket etmek lazım, o takipten kurtulmak için neler yapmak lazım filan gibi tavsiyeler de yapılırdı.

Çok sayıda arkadaşımız hapishanedeydi. Hapishane ile ilişki kurmak hem oralardan haber almak hem de onların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak çok önemli bir faaliyet alanıydı. O konuda özellikle kadın arkadaşlar aracılığıyla bir takım şeyler yapılmaya çalışılırdı.

Arkadaşlarımızın büyük fabrikalarda işe girmeleri, oralarda çalışmaları istenirdi. Arkadaşlarımızın çoğunluğu zaten işçi mahallelerinde yaşardı, merkezi yerlerde merkezi görevdeki insanlar yaşardı. Büyük çoğunluğu işçi mahallerinde yaşayan arkadaşlarımız aracılığıyla o çevrelerle bir takım ilişkiler kurulmaya çalışılıyordu. Örgütün yapısı tamamen değişmişti. Daha önce tepede dar, elli kişilik en üst yöneticilerin içinde yer aldığı tuhaf bir örgütlenme vardı. Bu örgütlenme aslında aşağıya doğru il komiteleri, bunun çevresinde uzmanlık grupları, mahalle örgütleri, okul çevreleri, kadın, gençlik örgütleri gibi salkım saçak yapılar şeklinde genişliyordu. Bunlar, bizim örgüt terminolojisinde adı gayri resmi organlar olsa da, bir takım organlar halinde çalışan yapılardı. Yeni durumda düzenli ilişki sürdürülen o 300-400 kişi, 1981'den sonra askeri diktatörlük koşullarında örgütle ilişkiyi sürdürüyorlardı. Bu, aslında o koşullarda büyük, hatta hayati tehlike yaratan bir şeydi. Çünkü örgütlü ilişkiler kanalıyla polis sana ulaşabilirdi. Mesela bir takım arkadaşlarımız o örgütlü ilişkilerin dışına çıktıkları anda, polis onlara ulaşamaz hale geldi. Öyle yakalanmayan tanınan, bilinen arkadaşlarımız vardır. Bunlar herhangi bir nedenle, bir tarihte, o ilişkilerin dışına çıkmışlar ve onlara bir şey olmamıştır. Gitmişler bir şehirde, bir kasabada kendilerine yeni bir hayat kurmuşlar ve bir şey olmamıştır. Bunu herhangi birisini eleştirmek veya yargılamak bakımından söylemiyorum. Durumu tespit etmek bakımından söylüyorum. O örgütlü ilişki ağı aslında esas olarak birbiriyle görüşen, konuşan, tartışan, bir şeyler paylaşan, birbirinin derdiyle ilgilenen, dayanışma göstermeye çalışan, hapishanedeki arkadaşlarımızla ilgilenmeye çalışan ve bulunduğu yerde bazı ilişkiler geliştirmeye, dostluklar vs. kurmaya çalışarak, geleceğe dönük siyasi-örgütsel hazırlık yapan bir topluluk aslında. 1982 Mayıs-Haziran, Ekim, 1983 Mayıs-Haziran, 1984 Nisan, 1985

Mart-Nisan tarihlerinde, neredeyse periyodik biçimde il komitelerinden, merkez komitesinden insanların da yakalanıp tutuklandığı ciddi polis operasyonları oldu.

Örgütlü yapı eskisi gibi olamazdı. Bunun yeniden düzenlenmesi bir zorunluluktu. 1981 yazından itibaren eski MK'den sadece Şaban'ın içinde yer aldığı, yeni MK'de görev alan altı-yedi kişinin yönetimindeki bu örgüt, 1984 sonuna kadar böyle geldi. İnsanların profesyonel devrimci yaşam tarzından kopup hiç hoşlanmasalar da bir işte çalışarak yaşamlarını yeniden düzenlemeleri, zaman içinde eskisinden farklı siyasal ve toplumsal kimliklerin oluşmaya başlamasına da neden oldu. İşin böyle objektif bir boyutu da var. Bu, bildiğimiz veya hazırlıklı olduğumuz bir durum değildi.

12 Eylül öncesinde o yedi kişilik MK'nin manevi ve siyasi otoritesi güçlüydü. O dönemde bir seçim yapılmamıştı, aslında mümkündü ve bir seçim olsaydı yine o insanlar seçilirdi. O düzeyde kabullenilmiş, güçlü bir manevi otoriteleri vardı. Bu yedi kişi, hakikaten az çok birbirini tamamlayan bir tür "kolektif liderlik" halinde örgütü yönetiyordu. Onun hemen etrafında doğrusunu söylemek gerekirse onlardan çok da aşağı kalmayan, belli sayı ve tecrübede arkadaş vardı. Aslında o yedi kişi öncelikle bu arkadaşlar tarafından besleniyor, zorlanıyor ve dolayısıyla gelişmek durumunda kalıyordu. İşin doğrusu o yedi kişi, hemen etrafında olan, diyelim yirmi kişiyle birlikte, hatta diyebiliriz ki üye yaptıkları o elli kişiyle birlikte, örgütü yani o 1500 kişiyi ve onların da etrafındaki on binlerce kişiyi yönetiyordu. 1981 ilkbaharında, bu yapı tümüyle dağılmış, en tecrübeli yedi kişiden biri yakalanmış, beşi yurtdışına çıkmış, geriye bir tek Şaban kalmış ve doğal olarak merkezi yönetici organ hemen etrafındaki insanlarla tamamlanmıştı. Bu tabii, farklı bir liderlik ve yöneticilik pratiği gündeme getirdi ister istemez.

Bir yandan da o dönem yedi-sekiz yıllık tarihi olan bu örgüt içinde tabii ki gruplaşmalar var. Çeşitli siyasi görüşler ekseninde olsun, daha önceden yaşanmış olan bir takım anlaşmazlık ve çatışmalar üzerinden olsun ya da kişisel şeyler üzerinden olsun; çok çeşitli, doğal ve kaçınılmaz bir takım gruplaşmalar söz konusu. Bunlar arasında o bildiğimiz zorlu koşullardan beslenen gerginlikler, gerilimler de var. Bu da aslında gene objektif ve anlaşılır bir durum. Bir de özellikle 1979 yazında yapılan 1. Konferans'ta daha net açığa çıkmış ve sonra da devam etmiş, Doğan Tarkan ve etrafındaki arkadaşlardan oluşan bir gruplaşma daha var.

"Ekimcilik/"Ekim Dönemi" ve yeni tüzük

Türkiye'de yeniden düzenlenen Politbüro'nun aynı zamanda bazı hamlıkları olduğunu da belirtmeliyim. Geriye dönüp baktığımda bunu daha net görebiliyorum. Bazı acemilikleri, bilinçli bir şekilde olmasa da eski MK ile bir tür hesaplaşması vardı. Çünkü başta elli kişilik örgüt yapısı olmak üzere, konuşulduğunda herkesin "Böyle şey mi olur?" dediği tuhaf bir miras devralınmıştı. Dolayısıyla ona bir tepki vardı, başka türlü yapmak lazım, diye düşünülüyordu. Zaten yeni koşullar da ortaya çıkmış, kendini dayatmış. Dolayısıyla birçok açıdan zorunlulukların dayatmasıyla bu örgütün yeniden düzenlenmesi hatta inşa edilmesi gerekiyordu.

Daha sonra "Ekimcilik" veya "Ekim Dönemi" diye de konuşulan, tartışılan, mahkûm edilen bu dönem, böyle bir ortamın ve koşulların ürünüdür. Bu dönemde örgütsel olarak da siyasal olarak da yapılanların hatalı yönleri olmakla beraber, bence olumlu yönleri de vardır. O günün koşulları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, hatalı olan sekter yanları var. Yurtdışına çıkmış olan arkadaşlara ilişkin, açıkça dile getirilmese de bir tepkinin olduğu söylenebilir. Bu açıkça konuşulmuyordu ama onun bir kırılma yarattığını söylemek sanıyorum yanlış olmaz. Şaban neticede eski dönemin tecrübesini taşıyan tek insan ve o tecrübeyi, kendi bildiğince taşıyor oraya ya da kendi yargıları, kendi değerlendirmeleri, kendi yaşamış olduğu problemlerin etkisi altında bize aktarıyor. Aslında bu da kaçınılmaz bir şey; bu nedenle Şaban'ı suçlamak doğru olmaz. Biz bu durumu zaman zaman görüyor, eleştiriyorduk da. Hatta bir süre sonra Şaban'la, İrfan, Saim ve ben tartışma içine girdik. Çünkü Şaban, yurtdışındaki arkadaşlara daha sert tepkiler gösteriyordu. Oysa sonuçta o arkadaşlar, örgüt kararıyla ve örgütün geleceğe dönük vizyonu, tedbirleri, siyasal beklentileri çerçevesinde gitmişlerdi. Gelmeleri gerektiğinde hepsi de kalktı geldi. Hatta birkaç defa gelip, gittiler. Dolayısıyla kimseye haksızlık yapmamak lazım...

Mesela biz geçmişte yaşanan bir takım şeyleri bilmiyoruz; ancak Şaban'ın aktardığı bilgilerle öğreniyoruz. O bilgiler de ne kadar sağlıklı? Burada Şaban'ın niyetinin kötü olması gerekmiyor. Niyetleri tartışamayız. Öyle anlamıştır, öyle algılamıştır, zihninde öyle kalmıştır, öyle aktarıyordur. Onun için tek bir arkadaşın burada kalmış olmasını, o yedi kişilik yapının bir zaafı olarak düşünmek lazım. Bir kişi kalmamalıydı burada, sonuçlardan bakarak da söylemek mümkün bunu. Tek bir kişi o tecrübeyi kendi bildiği,

idrak ettiği gibi aktarınca elbette eksik oluyor, bunu onun niyetinden bağımsız bir şey olarak söylüyorum. İkincisi, sözünü ettiğim, aslında açığa vurulmayan, ifade edilmeyen o burukluk çerçevesinde bazı şeylere yönelik tepkilerimiz, o duygusal etkilenmeler içerisinde olması gerekenden daha ileri gitmiştir. Onların yaptığı bir takım şeyleri bozarken ileri gitmiş olabiliriz. Üçüncüsü de, biz bir süre sonra Politbüro sekreteri olan Şaban'la anlaşmazlık içerisine sürüklendik. Filistin ve Avrupa ile haberleşme Şaban üzerinden yürüyordu, uzun süre de böyle oldu. Avrupa'dakiler gündelik faaliyetle hiçbir şekilde ilişkide değildi, zaten mümkün de değildi. Filistin'e kuryeler gidip geliyordu. Burhan çeşitli defalar gidip geldi. Bir süre sonra Mahir'le telefon bağlantısı kuruldu. Doğan İngiltere'de ve sanıyorum pek ilişki kurulamayacak gibiydi. Mahir, İsveç'ten İsviçre'ye geçtikten sonra telefon ve bir süre sonra mektup ilişkisi kurulmuştu. Bir süre sonra o arkadaşlardan şikâyet ve eleştiriler başladı. Yönetme meselesini hiç tartışmadılar da en azından bazı konularda fikirlerinin alınmasını istediler. O noktada Şaban'ın daha sert reaksiyonları oluyordu belli ki. Bunları zaman zaman bizimle paylaşıyorsa da dediğim gibi bizim tüm bilgilenmemiz Şaban üzerinden oluyordu. Bir süre sonra yani 1982 yazının sonlarına doğru, Şaban'la tartışmalarımız o kadar ileriye gitti ki Şaban'ı sekreterlikten alarak Saim'i sekreter yaptık. Politbüro'nun sekreterini aynı zamanda "Genel Sekreter Vekili" (GSV) olarak da adlandırıyorduk. Bir süre sonra Şaban'la anlaşmazlığımız derinleşince onu GSV'den aldık. Saim'i GSV yaptık.

Anlaşmazlık noktanız tam olarak neydi?

Şaban'ın bir takım meselelere yaklaşımı, bazı sorunların çözümündeki metotları filan bir şeyleri biriktirdi belli ki; bir süre sonra yer yer sert tartışmalar olmaya başlayınca onu o görevinden aldık. Saim yakalandığında Genel Sekreter Vekili'ydi. Şaban bu görevdeyken yurtdışı ile ilişkiler kötüleşmeye başlamıştı. Yurtdışındaki arkadaşlara "burukluk" diye ifade edebileceğimiz bazı tepkilerimiz, bazı eleştirilerimiz olsa da sonuçta değer verdiğimiz arkadaşlarımızdı. Dolayısıyla onlarla öyle bir ilişki sürdürülmesinden hoşlanmıyorduk. GSV olarak onlarla ilişkileri Şaban sürdürüyordu ve ilişkiler iyi gitmiyordu.

Öte yandan, içeride de 300-400 kişilik örgütsel yapı yeniden düzenlenmek zorundaydı. O eski elli kişilik örgüt yapısı, hepimiz için kabul edilemez ve üzerinden yürünemez bir şeydi. Zaten o elli kişinin on beş-yirmi tanesi

yurtdışına çıkmış, on-on beş tanesi yakalanmış, hapse girmiş, geriye kalmış on-on beş kişi. Dolayısıyla bu yapının yeniden düzenlenmesi gerekiyordu.

Dergilerde yazılan bir takım temel görüşler örgütün programı olarak kabul edilirdi. Bir tüzüğü vardı ama bu tüzüğü kimse görmemişti. Mesela üye edilen insanlara "Al bu tüzüğü oku, kabul ediyorsan üyesin" denmemişti. "Sen üyesin, senin bir takım hakların ve görevlerin var, Bolşevik örgütlere has görev neyse senin de görevlerin odur" denmişti. Haktan çok görevler vardı yani. Dolayısıyla yeniden düzenlemeyi zorunlu gördük. Örgüt üyeliklerinin hepsini lağvederek yeni bir tüzük hazırlayıp, yeniden üye almak ve daha geniş bir kesimin üye olacağı yeni bir örgütsel yapı oluşturmak için yola çıktık. Yurtdışındaki MK üyelerinin pozisyonlarını, statülerini tartışmadık. Onların MK üyelikleri devam ediyordu ama yurt içindeki örgüt üyeliklerinin hepsini lağvettik. Hapse girenlerin üyelikleri zaten askıya alınıyordu. Hapisten çıkınca tekrar görüşülüyor, konuşuluyor, devam edecekse ediyordu. Yurtdışında MK dışındaki üyelerin üyelikleri lağvedildi diye hatırlıyorum. Buradaki esas mesele örgütün yeniden düzenlenmesi meselesiydi. O eski dar yapıdan farklı, yeni ve sözün ettiğim 300-400 kişinin önemli bir kısmının içinde yer alacağı bir örgütlenme konusunda hemfikirdik. Oluşturulan yeni tüzük çerçevesinde, il komitelerinden başlayarak aşağıya doğru örgüt yeniden kurulacaktı.

Bu arada yeni yerleşim düzeni içerisinde, il komitelerinin altında, bence bugün bakıldığında bazı yerlerde zorlayarak oluşmuş fabrika komitelerimiz vardı. Hakikaten Topkapı, Gaziosmanpaşa taraflarında birkaç fabrikada, işçi arkadaşlarımızdan oluşan işçi komiteleri, bazı mahallelerde mahalle komiteleri filan...

O yeni örgütsel düzenleme çerçevesinde hazırladığımız yeni tüzüğe, "Kurtuluş Örgütü'nün Tüzüğü" adımıza da "Kurtuluş Örgütü" dedik. Bu tüzükte merkez komitesi, il komitesi, bunların etrafında uzmanlık organları, il komitesinin altında fabrika ve mahalle hücreleri vardı. O hücrelerin de yönetici komiteleri var. Tüzüğümüz bundan oluşuyordu. Dolayısıyla 300-400 kişilik ilişkiler ağını, herkesin belli organlar içinde olduğu, organlı faaliyet yürüttüğü böyle bir yapının içine tıkıştırmaya çalıştık biraz. Bu arada bütün örgüt üyelikleri lağvedildikten sonra, arkadaşlarla "Bu tüzük çerçevesinde yeni bir örgütlenmeye gidiyoruz, sen bu tüzüğü al, oku, bu çerçevede sana şöyle bir görev veriyoruz" diye görüşülüyor ve ona göre üye yapılıyordu.

Örgüt üyeliklerinin lağvedilmesi sırasında, Doğan Tarkan'ın çevresindeki arkadaşlarla ilişkiler çok kötüleşti ve koptu.

Örgüt tüzüğünüzü oluştururken yurtdışındaki MK üyelerine sordunuz mu?

Sormadık. Problem buradan başladı zaten. Özellikle Avrupa'daki Yazı Kurulu üyeleri, yani Mahir ve Doğan, faal görevde olması gereken ve öyle kabul edilen MK üyeleriydi. Mahir'le bir ilişki var da Doğan'la hemen hemen hiçbir ilişki yoktu. Doğan'la Mahir'in ilişki kurduğu varsayılıyor ama sonradan öğreniyoruz ki Mahir'in de Doğan'la bir ilişkisi yok.

Doğan İngiltere'ye gitti ve iltica etti, orada bazı kampanyalar yaptığını sonradan öğrendik. Doğan'ın bizim hayatımızla da bir ilgisi yoktu. Biz böyle bir şey yaptığımızda, aslında faal olduğu varsayılan Doğan ve Mahir'le örgütsel yapıyı yeniden şekillendirmek üzere olduğumuzu paylaşmamız lazımdı. Bu kadar önemli bir şeyi yapmaya soyunduğumuza göre, kuryeler gidip geldiğine göre Filistin'de koruma altındaki arkadaşların da fikirlerini almamız lazımdı. İtirazlar olsa bile gene belki bildiğimiz şeyi yapabilirdik ama bu sürece onları hiçbir şekilde katmadık. Bu sekter bir tavır ve yanlış bir şeydi.

Bunun yanı sıra problemi büyüten bir şey daha vardı. Doğan'ın etrafında eskiden beri var olan arkadaşlarla sıkıntılar, tartışmalar arttı ve bunlar örgütten ihraç edilme noktasına geldi. Doğan'ın çevresinde olan arkadaşlardan bazıları 12 Eylül öncesinde İstanbul İl Komitesi'ndeydi. 12 Eylül sonrasında şehir değişiklikleriyle birlikte, daha küçük, daha hareketli organların oluşturulması gündeme geldi, koşullar bunu gerektiriyordu. Mesela İstanbul İl Komitesi, 12 Eylül'e gelirken sekiz-on kişilik, kalabalık bir komiteydi; sonrasında günün illegalite koşullarında il komiteleri, üç kişiye indi. O düzenlemeler çerçevesinde daha önce önemli görev ve mevkilerde olan arkadaşlar, yeni koşullarla ikinci, üçüncü kademede daha önemsiz yerlere doğru itilmiş oldular. Burada kasıt aramak çok doğru değil. Olayların gidişatı, ilişkilerin niteliği, hayatın akışı sonucunda, daha önce diyelim bir arkadaşımız İstanbul İl Komitesi'ndeyken şimdi o komitenin bir altında, iki altında yer aldı. Aslında bu durum 12 Eylül'den hemen sonraki aylarda ortaya çıktı, yani daha İlhamiler falan dışarı gitmeden önce... Ama nedeni ve koşulları ne olursa olsun bu durum, o arkadaşlarda bir "tenzili rütbe" etkisi yaptı, kendilerine haksızlık yapıldığı yönünde bir tepki biriktirdi. Buradan

biriken bir takım sorunlar bir türlü çözülemedi ve bu çerçevede en az yedi-sekiz arkadaşla ilişkide ciddi sıkıntılar ortaya çıktı. Yetenek ve niteliklerimizden dolayı değil, görüşlerimizden dolayı daha önemsiz yerlere doğru itildik duygusu içerisinde tepki biriktirmişlerdi. Bunun doğru olduğunu düşünmüyorum ancak öylesi pozisyonlara sürüklenmiş olmalarının, onlarda bir kırılma, burkulma, tepkiye yol açmasını da anlıyorum. Bu çok insani bir şey...

Biz örgütü yeni bir tüzükle birlikte yeniden düzenlerken; aslında örgütü yeniden kurarken bu arkadaşlar, önce üyeliklerin lağvedilmesine itiraz ettiler sonra da yetki tartışması başlattılar. Aslında haksız değillerdi. Doğrudur, olmayan bir yetkiyi sekter bir tutumla kullandığımızı söyleyebiliriz. O tartışma tabii ki büyüdü, gelişti, günün koşulları içerisinde de biz bu arkadaşlara problemi çözen bir esneklik ve anlayışla yaklaşamadık. Her gün insanlar yakalanıyor, içeri giriyor, ölüyor, bu koşullarda bunlarla mı uğraşacağız diye, sert bir tavırla üzerlerine gidince tabii ki problem büyüdü. Doğan da yurtdışından müdahale etmeye çalıştı. Ancak o zaman Doğan'la bir ilişki doğdu. Doğan da doğal olarak onları korumaya, himaye etmeye, onların yanında durmaya çalıştı. O noktada ipler iyice gerildi ve Doğan'la bu arkadaşlar hakkında örgütten ihraç kararı alındı. Bunda, o günün koşullarının doğurduğu ve arkadaşların yaşamış olduğu problemlere, zorlandıkları yeni konumlara olan tepkilerini, itirazlarını, insani reaksiyonlarını anlama çabasından uzak olmamızın payı olduğunu düşünüyorum.

Böylece o çatışma başka problemleri de doğurdu. Onları örgütten ihraç ederken bu durumu siyasi ve örgütsel gerekçelere bağlayacak, belirli bir mantığa uygun hale getirecek bir şekilde düşünmeye başlıyorsunuz. Çünkü örgütün geri kalanına bunu izah etmeniz lazım. Nasıl izah edeceksiniz? O zaman bir arkadaşın parlak(!) buluşuyla bu arkadaşların adı, "12 Eylül Hizbi" oldu. Yani 12 Eylül'ün ağır koşullarına dayanamayan, yetersiz, zayıf devrimciler olarak nitelendirildi ve dolayısıyla bu arkadaşlar ağır bir biçimde suçlanarak örgütten atılmış oldu. Onlar da "Zaten biz ayrılıyoruz" filan dediler. Bu çok tehlikeli ve yanlış bir şeydi. Nereden baksan sekiz-on örgüt üyesi arkadaş vardı ve o 400 kişilik örgütlü topluluk içerisinde kırk-elli kişilik bir kümeydi bu arkadaşlar. 400 kişiye bu 50 kişi ile yollarını ayırdığını, ideolojik ve siyasi olarak izah etmen lazım. Dün beraber olduğu, görüştüğü, aynı organda çalıştığı adam şimdi "12 Eylül Hizbi" gibi ağır biçimde itham edilerek gitmiş. Bu yoldan ilerlendiğinde hata yapmak, sekter tutum almak

kaçınılmazdı. Bu sekterizm sadece örgütsel konulara değil siyasal konulara da yayılacaktı; nitekim yayılmıştır da. Çünkü o bakış açısı, o anlayış giderek genelleşiyor ve artık bir sürü şeye farklı bakmaya başlıyorsun. Bir süre sonra kendini de daha haklı ve yaptıklarını daha meşru ve zorunlu görmeye başlıyorsun. En iyisini ve doğrusunu yaptığına daha fazla inanmaya başlıyorsun. Bir takım haklı eleştirileri ya da çok başka şekillerde ortaya çıkmış eleştirileri de artık kavraman, kabullenmen kolay olmuyor. İşte Ekim Dönemi veya Ekimcilik denilen dönemdeki sorun buydu. Bu ekibin önce örgütsel alanda başlayan sekter tutumları, giderek siyasal alana da uzanmış ve sorunlara yol açmıştı. Belki haklı bir çıkış noktası olmasına karşın yöntem ve uygulamalar sonucunda içine girilen anlayış, yapılmaya çalışılan iyi ve doğru şeyleri gölgelemiştir. Yani demek istediğim şu ki; Ekim dönemini her yönüyle mahkûm etmek de haklı ve adaletli bir tutum olmaz. Hangi ortam ve koşulların ürünü olduğunu, doğruları ve yanlışları birlikte ele almak lazım.

Bu dönemin çeşitli zamanlarda tartışmalara yol açtığı hatırlanacak olursa biraz daha ayrıntıya girebilir misin? Bu dönemle ilgili aktarabileceğin başka şeyler var mı?

Sosyalist hareket o dönemde ağır bir yenilgi ve yıkım içerisindeydi. Doğrusunu söylemek gerekirse kadrolarımızı üç büyük şehre çekip birbirleri arasındaki ilişkileri koruyarak bir güç olduğumuzu düşünüyor, bunu biraz da abartıyorduk. Sanırım o dönem başka hiçbir siyasi hareketin böylesi bir yapılanması ve örgütlenmesi söz konusu değildi. Bir süre sonra *Ekim* dergisini yeniden çıkarmaya karar verdik. O ara yurtdışından o günün şartlarına göre çok ileri, renkli baskı yapan bir fotokopi makinesi getirtmiştik. O fotokopi makinesiyle çoğaltılan, sanıyorum baskı sayısı 500 civarında olan bir dergi çıkarmaya başladık gizli koşullarda. Bu, siyasi moral ve güven açısından önemli bir şeydi. 1981 yazında ortada kimse kalmamış, bütün sol örgütler çökertilmiş, Kurtuluş 300-400 kişiyle bir ilişkiyi sürdüren, bu ilişkiler üzerinden de düzenli bir yayın çıkarmaya başlayan bir yapı halinde olunca, bu herkesin dikkatini çekti. Bizim açımızdan da bu durum, kendine güveni abartan bir sonuç getirdi. Daha sonra *Ekim* dergisini *Kurtuluş* adıyla çıkarmaya başladık. Yirmi-otuz sayfalık bu dergi, iki-üç ayda bir çıkıyor, fotokopiyle çoğaltılıyordu. Ama onun dağıtımı bile o günün şartları içerisinde çok önemli bir faaliyetti. Bu bilgi dışarıya da gitmişti. Filistin'de Kurtuluş'un çe-

şitli yerlerde örgütlü olduğu, o örgütlülük üzerinden bir de yayın çıkarmaya başladığını konuşulur, tartışılır olmuştu. Yine o dönemde, Filistin'deki örgüt temsilcileri arasında "Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi" adı altında bir ittifak oluşmuştu. Biz mesela bunu, Türkiye'de olmayan örgütlerin orada kurdukları bir şey diye, hiç ciddiye almadık. Bu tabii yapılan işlere olan güveni de biraz fazla besleyen bir şey. Bir süre sonra yaptığın işlerde eksik yanlar görmemeye yol açıyor. Kimsenin başaramadığı bir işi başarmış durumdasın, üç büyük şehirde de olsa yüzlerce kişiyle örgütlüsün ve yeraltında az çok düzenli bir yayın çıkarıyorsun. O günün şartlarında, birkaç ayda bir, Kurtuluş Örgütü'nün Merkez Yayın Organı diye bir dergiyi insanların ellerine almaları bir başka şeydi. Bir takım yerlerde mahalle komiteleri, fabrika komiteleri var. Fabrika komitesi o fabrikaya ne kadar hâkimdir, ne kadar adına layık bir komitedir, ayrı bir tartışma konusu şüphesiz; ama bütün bunlar kağıt üzerine döküldüğünde ya da birisi bütün bu bilgilere sahip olduğunda "Vay be" diyor o günün koşullarında.

Biz o hava içerisinde, o özgüven, yaptığından kuşku duymayan yaklaşım içerisinde, Kürdistan seksiyonunun özerk yapısını ve icabında başka bir parti gibi olacağını bildiğimiz niteliğini dikkate almadan, oradaki arkadaşları da Kürdistan'dan Türkiye'ye, esas olarak da İstanbul'a çektik. Üstelik bunu onlarla tartışarak falan da yapmadık. Bizim açımızdan bütün mesele hakikaten o birkaç yüz kişilik örgütün varlığını sürdürebilmekti. Kürdistan'daki arkadaşların orada var olma koşullarının bulunmadığı kanaatindeydik, dolayısıyla seksiyonun o özerk yapısını dikkate almadan onları Türkiye'ye çektik. Daha sonra bu "sosyal şovenizmden şiddetli biçimde etkilenmiş" bir tutum olarak mahkûm edildi. Yapılan işin bu şekilde nitelendirilmesi teorik planda yanlış olmayabilir; ama pratikte oradaki çok az sayıda arkadaşımızın korunması, orada yakalanmamaları açısından düşünülen bir şeydi. Ama dediğim gibi eğer böyle bir şey olacaksa ona Kürdistan'daki arkadaşların kendilerinin karar vermeleri gerekiyordu. Diyarbakır örgütü, İstanbul örgütü gibi bir şey değildi, orada icabı halinde ayrılıp kendisini bir parti olarak ilan edecek özerk bir örgütlenme vardı. Kendi kararlarını kendisi almak durumundaydı. Bunu dikkate almamakla hata yapmış olduk.

Eski MK'den Şaban'ın yanı sıra yakalanıncaya kadar Saim, daha öncesinde Mustafa Yavuz, Celal, sonrasında İrfan ve benim içinde olduğum o yapının bütün derdi, bütün amacı siyasal koşulların biraz normalleşmesine kadar örgütlü yapıyı korumak, oraya kadar taşımaktı. Gerçekten de iki-üç

yıl yaprak bile kımıldamadı memlekette. Bu amaca odaklanıyorsun, siyaseten bunun dışındaki her şey sana tali ve önemsiz görünüyor. Kürdistan meselesi de böyle önemsiz görülmüş demek ki; ama siyaseten yanlıştı. Büyük yanlışlar yapanların pek çoğunun niyeti iyidir ama ona bakarak değerlendirme yapılmaz. Dolayısıyla bu adım da sekter ve Kürdistan meselesini derinliğine kavramadan atılmış bir adımdı. Daha sonra bu kararın "sosyal şovenizmden etkilenmiş" olduğuna ilişkin karar alınırken ben de oy verdim, özeleştiri yaptığımı hatırlıyorum.

Sonuçta böyle ilerlerken örgütün yeniden kurulması ve Doğanların ihracı, yurtdışındaki arkadaşlarla problemleri büyüttü; arkadaşlar haklı olarak endişelenmişlerdi. Bir süre sonra bir araya gelip toplantı yapmayı teklif ettiler. Bu toplantının yurtdışında yapılmasına karar verildi, o arada da İlhami geldi. İlhami Suriye'deydi, bir arkadaşla birlikte1982 yaz başlarında geldi. Geliş amacı da bizimle birlikte tekrar Suriye'ye dönmek, orada geniş ve uzun bir toplantı yapmaktı. Yurt içindeki MK üyeleriyle yurtdışındaki MK üyeleri arasındaki ilişkiler, gerilimli ve sıkıntılı olduğu için İlhami, yurtdışındaki arkadaşlara burada görev almayacağını belirterek gelmişti. Çünkü korunma sırasında fiilen bir şeye karışmıyorsun ama Türkiye'ye geldiğinde yeniden MK üyesi oluyorsun. Herkesin yaptığı görevi senin de yapman lazım. O buraya görev yapmak üzere değil, görüşüp toplantı yapmak için yurtdışına tekrar gitmek üzere gelmişti. Saim tam o sıralarda yakalanınca İrfan ve ben İlhami'ye görev alması için baskı yaptık. İşin bir ucundan tutmaya karar verdi. Hazırlıklar yapıldı, 1983 Şubat'ında Şaban, İlhami, İrfan, ben tam üyeli MK toplantısını Şam'da yapmak üzere Reyhanlı'dan Suriye'ye geçtik.

Şam'da yapılan MK toplantısı

Geçiş sırasında yaşadığınız sizde iz bırakan şeyler oldu mu?

Otobüsle Reyhanlı'ya gittik. Reyhanlı'da kaçakçılık yapan ve bize sınırdan geçişlerde rehberlik eden Hamo diye bir arkadaşımız vardı. Geçişlerde Ay'ın durumu önemli, hiç gözükmüyor olması lazım. Çünkü izlenen yol karakolun hemen yanından geçiyor. En güvenli yol orasıymış. Silahlı bir şekilde geçiyorsun, askerlerle karşılaştığında çatışacaksın, yapacak bir şey yok. Askerlerin konuşmalarını filan duyuyorsun, o derece yakından geçiyorsun. Tel örgü var, onu kaldırıp altından geçiyorsun, yürüyüp gidiyor-

sun. Geçtikten sonra büyük taşların olduğu bir arazide üç-dört saat zifiri karanlıkta yürüdüğümüzü hatırlıyorum. Hava aydınlanmaya yakın gene ilişkilerin olduğu bir köye ulaştık. Hamo'nun akrabalarının olduğu bir köydü. Orada biraz dinlendik, o arada bize Filistin Kurtuluş Örgütü kimlikleri geldi. "Muhaberat" her şeyi biliyor aslında ama her şey kitabına uygun olsun diye yapılıyor bunlar. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün içinde yer alan, Ebu Nidal adında küçük bir örgütün kimlikleri geldi bize. Biz her birimiz o örgütün militanları olarak Suriye içerisinde seyahat ediyoruz. Oradan Halep'e geçtik. Halep'ten otobüslere bindik, o kimliklerle Şam'a geçtik. Şam'ın kenar mahallelerinin birinde, üç-dört odalı büyükçe bir evde Ali Demir ve İlhami kalıyordu. Orada 1983 Mart ve Nisan aylarında yaklaşık iki ay kadar süren bir toplantı yaptık. Biz toplantı yaparken bir gün kapı çalındı, Muhaberat'tan olduklarını söyleyen birileri geldi, Arapça bilenler onlarla konuştu, bir şey yapmadılar ama belli ki takip ediyorlardı. Türkiye'den MK toplantısı yapmak için geldiğimizden, bizim ortalıkta çok dolaşmamızı istemiyorlardı haklı olarak. Çünkü Şam'da bir yığın Türkiye'den kaçmış insan var. Şam'da bir iki defa sinemaya gittik. Toplantılar hem gerilimli hem de yorucuydu. 1980'lerin Şam'ı 1960'ların Türkiye'si gibiydi. Caddeler, kahveler, parklar, sinemalar Türkiye'nin otuz yıl öncesini andırıyordu. Kahveler bizim kahveler gibiydi. İsmet Abi'nin mesela bir-iki kahvesi vardı, gidip oralarda oturuyorduk. Türkiye'den kaçmış, gelmiş insanları da görüyorduk. Şam'da devrimcilerden oluşmuş bir Kürt-Türk kolonisi vardı. Devlet dairelerinin, hükümet binalarının önünde şimdi bizde olduğu gibi araba içeri dalmasın diye büyük beton bloklar vardı. Onları çok iyi hatırlıyorum. Her tarafta da Hafız Esad'ın kocaman yağlı boya resimleri veya fotoğrafları vardı.

Şam'a biz buradan gittik. İsmet Abi ve Ali Demir oradaydı, Mahir ve Doğan Avrupa'dan geldi. Hepimiz orada toplandık. Aralıklarla süren uzun bir toplantı oldu. Yaklaşık 2,5 yıl sonra yakalanmış olan Kaçar hariç eski MK üyelerinin yanında İrfan'la ben vardık. Diğer arkadaşlar yakalanmıştı. Bu toplantılarda Doğan'ın durumu önemliydi. Çünkü Doğan'ı daha önce hizip oluşturuyor diye ihraç etmiştik. İhraç edilmesine rağmen Doğan'ın toplantıya gelmesi bizim için sorun olmadı. Doğan doğal olarak çok gergin bir şekilde geldi. O süre içerisinde konuştuk, tartıştık, birçok şeyi değerlendirdik. Doğrusunu söylemek gerekirse İrfan'la ben Şaban'dan farklı davrandık, tartışmalarda bugün de değindiğim yer yer hatalı şeyleri savunmadık. Bunların hatalı şeyler olduğunu bir takım tartışmalardan sonra gördük ve kabul-

lendik. Şaban'ın biraz daha işi sallayan tartışmalar yaptığını hatırlıyorum. Doğan'ı yeniden kazanmak ve çevresindeki arkadaşlarla problemi çözmek açısından çeşitli çabalar oldu ama Doğan'ın oraya tartışıp ayrılmak ve kendi örgütlenmesini oluşturmak kararıyla geldiğini düşünüyorum. Zaten o tartışmaların bir yerinde Doğan "Tamam artık ben bu örgütle işimi bitirdim, gidiyorum" deyip ayrıldı.

O toplantıda, iki yıllık süreçte oluşmuş bir takım problemleri çözmek, deyim uygunsa yaraları sarmak bakımından bir takım kararlar alındı. Örneğin, örgütten ayrılmış veya atılmış olan herkesi örgüte çağırmak, Kürdistan örgütünün feshedilmesinin yanlışlığı, kadınlarla ilgili bazı kararlar, örgüt üyeliklerinin askıya alınıp örgütün yeniden kurulmasında izlenen yöntemlerin yanlışlığı gibi konular konuşulup tartışıldı.

Sonuç olarak da bütün MK ve yurtdışındaki örgüt üyelerinin Türkiye'ye dönmesi ve Türkiye'de bütün örgüt üyelerinin katılımıyla bir konferans ve kongre yapılması kararlaştırıldı. Bu önemliydi. 1983 Nisan'ında gene aynı ekip Türkiye'ye aynı yoldan döndük. Bizim ardımızdan da peyderpey herkes Haziran başında Türkiye'ye döndü

Şam'da yapılan tam üyeli toplantıya dair başka eklemek istediğin var mı?

1983 sonbaharında Şam'da yapılan tam üyeli MK toplantısı Kurtuluş tarihinde önemli dönemeçtir. İlhami Türkiye'ye gelmişti, dört-beş aylık yakın çalışma, her şeyi uzun uzun tartışma ve değerlendirmenin ardından İlhami, en azından bizi anlayan bir yerde duruyordu. Şam toplatısına giderken de yapılanları eleştirmesinin yanı sıra, bazı yanlarıyla da doğru ve olumlu şeyler olduğunu düşünüyordu ve bunların da tam üyeli bir toplantıyla kayda geçirilmesi gerektiği kanaatindeydi. Yurtdışından bir arkadaşın bu pozisyonda olması önemliydi. Şaban'la bazı diyaloglar, temaslar içerisinde sorun yaşamış olması dolayısıyla ona yönelik tepkileri İlhami'ye göre daha fazla olan Mahir de bizi anlamaya çalışan bir yerde duruyordu. Doğan, ihraç edilmiş, en büyük sorunu yaşamış olarak çok tepkiliydi. Doğan bizim mahkûm edilmemizi sağlamak üzere gelmişti oraya. O dönemde görev yapmış "Ekimciler" mahkûm edilmeli, rütbeleri sökülmeliydi; Doğan'ı tatmin edecek şey buydu. Ali Demir ve İsmet Abi bize karşı mesafeliydi. Zaten daha sonra anlıyoruz ki –doğrusu ben bilmiyordum, İrfan'ın da bildiğini zannetmiyorum– Ali Demir ve İsmet Abi 1981 başlarında Türkiye'den giderken tasfiye edilmiş olduklarını, tasfiye edenlerin de Mahir, İlhami, Kaçar

olduğunu düşünüyorlarmış. Orada da o tasfiye edilmiş bir insanın ruh hali içerisinde bir şeyler biriktirmişler. Bize, kendilerini tasfiye edenlerin yanında duran ve o doğrultuda bir takım işler yapmış insanlar olarak çok olumlu bakmıyorlardı. Doğan gibi değillerdi ama sert biçimde eleştirilmemizi ve yapılmış bir takım işlerin de yok sayılmasını istiyorlardı. Bunun için zaman zaman sert tartışmalar yaptıklarını hatırlıyorum.

Biz hakikaten bazı şeyleri oraya gidince öğrendik. Doğan ve Mahir, Avrupa'da MK'nin Yazı Kurulu üyeleri olarak faal elemanlarıydı. Filistin'dekiler gibi koruma altında, yetkilerini kullanamaz durumda olan insanlar değildi. Faal ve yetkilere sahip MK üyeleri olarak, yayın organlarını onların çıkarması ve Türkiye'ye göndermesi lazımdı. O görevle gönderilmişlerdi ve biz Mahir'le Doğan'ın bir ilişki içerisinde olduğunu, beraber bir faaliyet yürüttüğünü, bir takım teorik çalışmalar yaptığını falan zannediyorduk. Oysa oraya gittiğimizde öğrendik ki Mahir İsviçre'de, Doğan İngiltere'de ve birbirleriyle hiçbir alakaları yok. Doğan İngiltere'de Socialist Workers Party içine girmiş, bir zaman sonra da aslında Kurtuluş'un temel görüşlerinden biraz farklılaşan, Troçkist bir çizgiye doğru kaymış. Zaten bunu da gizlemiyordu. Anlattı görüşlerini orada. Dolayısıyla Doğan'ın, siyaseten de Kurtuluş'un çizgisinden farklılaştığını söylemek mümkün. Bazı örgütsel problemleri çözülse bile o çizgiyle aynı örgütsel çatı altında bulunabilir miydi? Bundan çok emin değilim, biraz zordu. Kurtuluş, Sovyetler Birliği'nde revizyonist bir yönetimin bürokratik bir deformasyon içinde olduğunu -o zaman için en fazla bu kadar ileri giden şeyler- söylüyordu. Doğan, Troçkist bir bakış çerçevesinde, artık orada "devlet kapitalizmi" olduğundan bahsediyordu. Örgütsel olarak da bize "tasfiyeci klik" diyordu. "Bu tasfiyeci kliği tasfiye etmek gerekir" diyerek en sert tartışmaları o yapıyordu.

Doğan'la 12 Eylül öncesinde, *Kurtuluş* gazetesinde iki yıl çok yakın çalıştık ve birbirimizi severiz. 12 Eylül'den sonra yurtdışına giderken vedalaşmak için buluştuk. Her zaman buluştuğumuzda yaptığımız gibi epey mavra yaptık. "Biz gidiyoruz, bizim ne olacağımız belli değil de Kurtuluş diye bir şey kalırsa kim bilir kaç parçaya bölünürüz? En hakiki Kurtuluş, Öz Kurtuluş diye kaç tane örgüt çıkar? Herhalde birbirimize girer, kavga ederiz" diye kakara kikiri muhabbet ettik, Doğan'ı gönderdik. O veda buluşmasında ne konuştuysak hepsi oldu. Ama insan olarak biz hep arkadaşlığımızı sürdürdük. Orada da toplantı dışında, gene arkadaşça muhabbet edebiliyorduk. Şaban'la çok kötü tartışmalar yapıyordu Doğan. Doğan sinir-

lenince saldırgan bir dil kullanırdı, karşılık görünce kavgaya kadar gidebilirdi yani...

Sabah başlayan toplantıyı sekreter olarak İlhami yönetiyordu. Kararlar oy birliği ile alınıyordu. Azınlık çoğunluk olarak değil, mutabakatla alınan kararlardı. Konuşmalar kasetlere alınıyordu. Tarihi belgeler olarak o kasetleri, Avrupa'ya gönderilmek üzere orada bırakmıştık ama sonra bir şekilde imha olmuş. Sabah 9-10.00' da başlayıp akşama kadar birkaç gün süren toplantıya, bir-iki gün ara verip, tekrar başlıyorduk. Herkes uzun uzun konuşuyor, tartışıyor. O tartışmalar içerisinde, bir müddet sonra İlhami ve Mahir, bizimle diğerleri arasında bir uzlaşma, kaynaşma, problemi birlikte çözmek için ortak nokta oluşturma gayreti içinde oldular. Mahir, Doğan'ı kazanmak için çok uğraştı. Onların arasında hakikaten özel bir muhabbet vardır. Ben de uğraştım ama Doğan oraya kararlı gelmişti. Bir süre sonra İsmet Abi ve Ali Demir ortak nokta bulma konusunda bazı adımlar attı. Doğan da bunu gördüğünde "Ayrılıyorum" dedi ve ayrıldı. Toplantının son bölümlerini sanıyorum Doğan olmadan yaptık.

Şam toplantısında adı da dahil olmak üzere örgütün yeniden inşasına karar verildi. Bu yanıyla da önemli ve olumlu rol oynadığını söyleyebiliriz.

Haziran'da herkes dönmüştü, Temmuz ya da Ağustos'ta, bu sefer Türkiye'de, Erdek tarafında bir yerde uzun bir toplantı daha yaptık. O toplantıda seyyar konferans, kongre dediğimiz tarzda bir süreç başlattık. Yaklaşık üç yıllık süreçte bir yığın problem birikmişti; bunları "sirkülasyon" adını verdiğimiz yazılarla tartıştık. Yazılanlar çoğaltılarak bütün örgüt üyelerine dağıtılıyordu. Konferansın gündemi, politik ve örgütsel konuları belliydi, bu gündem çerçevesinde herkes takma adlarla istediğini yazıyordu. Herhalde altı ay kadar süren bir tartışma süreci oldu ve gerçekten o günün koşullarında yapılabilecek en demokratik, en işlevli şeylerden biriydi. Çünkü o koşullarda o kadar insanı bir yere toplamak mümkün değildi. Böyle bir seyyar konferans ve ardından kongre yaptık. O sirkülasyonlarla yapılan tartışmaların sonucunda kararlar almak ve sonuçlandırmak üzere temsilcilerden oluşan bir toplantı oldu konferans. Herkes MK'ye aday olabiliyordu ve yediden fazla aday vardı. Herkes o adaylar arasından istediklerine oy verecek tarzda yine seyyar biçimde oyunu kullandı; örgüt üyesi kapalı bir şekilde oyunu veriyor ve o oylar seçim kuruluna ulaşıyordu. Sonuçta bu tür bir seçimle yedi kişilik MK de seçilmiş oldu. 1983 kışının sonlarında bütün bu süreçleri tamamladık.

1983 Ekim'inde İlhami yakalandı. O da Saim gibi tek başına, bir randevuya giderken yakalandı. Yaklaşık bir yıl önce 1982'de anayasa oylaması olmuş ve yüzde 92 ile onay almıştı. 1983 Kasım'ında da seçimler oldu ve herkesin bildiği gibi ANAP iktidara geldi. Yani askeri diktatörlük yerini yavaş yavaş sivil bir hükümete bırakmaya başlamıştı. Biz de o süreçte, daha önce birikmiş olan problemleri çok büyük ölçüde çözmüş, kendi örgütlenmemizi tamamlamıştık. Yeni bir dönem başlıyordu.

Doğanlar örgüte davete icabet etmediler, ayrı bir örgüt kurdular. Şam'da alınmış ilginç kararlardan biri de örgütün adının, oradaki arkadaşların önerisiyle "Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü" olarak değiştirilmesidir. Çünkü Filistin Kurtuluş Örgütü ile beraber yaşıyor arkadaşlarımız, dünyanın çeşitli yerlerinde de bir sürü kurtuluş örgütü var. Bizimkilere de "Nerenin kurtuluş örgütüsünüz?" diye sorulunca onlar da Türkiye ve Kuzey Kürdistan diye izah etmek durumunda kalıyorlar. Çünkü Nijerya'sından, Afrika'sından Latin Amerika'sına kadar elini sallasan kurtuluş örgütüne değiyor. Bize de makul geldi bu öneri, adımız da öyle değişmiş oldu.

Böylece 1983 sonbaharında, askeri diktatörlük yavaş yavaş geri çekilip sivil bir hükümete doğru geçerken Kurtuluş, yeni siyasal ve örgütsel hamleler yapmaya hazır bir noktadaydı. Bunun bir parçası olarak, maddi imkânlar sağlamak amacıyla eski tarzda bir takım işlerin yapılması kararı alındı ve nitekim yapılmaya başlandı. Böyle olunca da polisin Kurtuluş üzerine çok şiddetli bir şekilde gelmesi açısından bütün şartlar oluştu tabii. 1984 Şubat'ında sanıyorum, o güne kadar Türkiye tarihinin en büyük banka soygunu oldu. Bostancı Ziraat Bankası soygununda o günün parasıyla, yanlış hatırlamıyorsam, 17 milyon lira alındı. Çok büyük soygundu gerçekten ve herkes bununla ilgilenmeye başladı. Daha sonra edindiğimiz bilgiler çerçevesinde, İstanbul polisi bu konuda bir değerlendirme yapıyor ve bu işi yapsa yapsa Kurtuluş yapar diyor. Çünkü Kurtuluş'un 12 Eylül öncesinde yapmış olduğu bir takım işler, artık o tarihte ortaya çıkmıştı. Daha öncesinde, her yıl adeta periyodik denebilecek operasyonlar oluyordu zaten, sürekli olarak arkadaşlarımız yakalanıyordu, tutuklanıyordu. Ziraat Bankası soygunundan itibaren bizim üzerimize daha özel olarak gelmeye başladılar. Bu arada Diyarbakır'da hâlâ var olan ilişkiler üzerinden bir operasyon olmuş. O operasyon, Mustafa Orhan'ın yolda gördüğü bir arkadaşa kurallara aykırı olarak selam verip görüşmesiyle başlayan takiplerle bir ay filan sürüyor.

Bakırköy'de bir yerde takibi fark ettiğimizi çok iyi hatırlıyorum. Ben o zaman MK üyesi ve İstanbul İl Komitesi sekreteriydim. İstanbul Komitesi olarak Bakırköy taraflarında bir yerde toplantı yaptıktan sonra, yürürken takip edildiğimizi fark ettik. Zaten bazı uyarılar da vardı, bazı arkadaşlar takip edildiklerinden kuşkulanıyorlardı. O koşullarda bir takım şeylerden çok emin olamıyorsun. Ama Bakırköy'de bayağı belirgin bir takip vardı. Nitekim bir ay kadar bizi takip etmişler ve 16 Nisan 1984 akşamı takip ettikleri kırk kadar kişiyi toparladılar. Bizden kısa bir süre önce yine bu banka soygunuyla bağlantılı biçimde Fethi Aktaş ve İbrahim İnci yakalanmıştı. Bizden ayrı bir şekilde yakalanmışlardı; çünkü Emniyet'e gittiğimizde oradaydılar diye hatırlıyorum. Ben Bakırköy'deki takibi atlattım ama başka yerden takılmış. 16 Nisan akşamı gece 23.00 civarında bizim Avcılar'da oturduğumuz evi bastılar ve Emniyet'e götürüldük.

Emniyet ve cezaevi süreci

Bizim operasyonun özelliği şu; o bir aylık takip sırasında kime ulaşmışlarsa onları toparlamışlar. Bunun içinde bizimle hiçbir ilişkisi olmayan kişiler de vardı. Takibe uğrayan kişi eczaneye gidip bir şey almış, orada çalışan eczacı kalfasını da bir şey zannedip almışlar. Öyle ilginç tipler vardı. Önce otuz gün kaldık Emniyet'te, sonra Selimiye'ye gönderildik. Selimiye'de on gün kadar kaldıktan sonra ben, Doğan ve Mustafa Orhan'ı tekrar Emniyet'e aldılar. O zaman tekrar Emniyet'e alınma işi vardı. Diyarbakır'da yakalanmış olanları İstanbul'a getirmişler, onlarla yüzleşme ve yeniden sorgu için bizi tekrar Emniyet'e aldılar. Gözaltı süresi otuz günle sınırlıydı galiba, ikinci sefer de olunca toplamda 64 gün kaldık Emniyet'te. O dönem askı, falaka, elektrik gibi ağır işkence vardı. İlk otuz günlük işkenceden sonra Selimiye'ye gidişimizi hiç unutmuyorum. Bizim timde Boby diye bir polis vardı, o zaman Dallas dizisinde oynayan bir oyuncuya benzediği için bu adı takmışlar. Bu Boby o sırada "iyi polis" rolünü oynuyordu herhalde. Beni iki ya da üç defa askıya aldılar, sol kolum tutmuyor, sonra normal ifademizi verdik, her şey bitmiş, bizim tim şefi Latif, Boby'e "Bunu al bir daha işlemden geçir" dedi. Boby aldı beni, işkence odasına götürdü ama yolda Latif'e ana avrat küfür ediyor. İşkence odasında beni lastiğin içine oturttu, "Bağır" dedi bana. "Niye?" dedim. "Ya bağır, duysun herif de vuruyorum zannetsin" dedi. Hakikaten bana orada hiçbir şey yapmadı, ben de bir iki bağırdım, aldı hücreye götürdü.

Kaçar'ın mahkemede "Biz bir dergi çevresiyiz" diye aslında başka insanları korumak için söylediği ama örgütü reddeden ifadesi üzerine, bizim Ekim döneminde aldığımız dikkate değer kararlardan biri de "Her örgüt üyesi örgütü savunacaktır, savunmalıdır" şeklindeydi. Örgüt üyelerinin görevleri arasında bu da vardı. Nitekim ben poliste de, mahkemede de örgüt üyesi olduğumu söyledim. "Kurtuluş örgütü diye bir örgüt var ve bunun üyesiyim" dedim, mahkemede de siyasi savunma yaptım. Emniyet'te işkence faslından sonra gözüm açık ifade verdim, ondan sonra da okuyarak imzaladım. Boby ilk otuz gün sonunda grup halinde Selimiye'ye giderken sırtıma vurarak, "Bu sefer iyi çıktınız" dedi. Sonuçta kendine saygısını yitirmeyenlere, direnenlere onlar da saygı duyuyor. Hakikaten bizim operasyonda takiple kim yakalanmışsa onlar toplanmıştı. Yani işkencede çözülüp, randevuyla kimse bir başkasını yakalatmadı. Daha önceki operasyonlarda bazı randevular verilmiş ve yakalananlar olmuştu, bizim operasyonda öyle bir şey olmadı ve Boby bunu herkese ilan eder biçimde söylemişti. Bunu hiç unutmuyorum.

Yakalandığımda, Ziraat Bankası soygunundan bir miktar para vardı evde. O zaman için ciddi paraydı, çünkü ev değiştirecektim, Avcılar'daki ev biraz sıkıntılı olmaya başlamıştı. Paranın bir miktarı da İstanbul örgütü için verilmişti galiba. Miktarını tam hatırlamıyorum ama ciddi bir paraydı. Çünkü otuz günlük gözaltı süresince biz onlarca kişi o parayı harcadık. Peynir, ekmek, helvaları o paradan aldık. Giderken hatta bir miktar kaldı. Boby kalan parayı teslim etti diye hatırlıyorum.

Ziraat Bankası'nda çalışan bizim Şehmuz'un akrabası Hasan vardı. Hasan'ı da almış getirmişler. Biz Selimiye'den Emniyet'e ikinci defa götürüldüğümüzde Hasan, Birinci Şube'nin gözaltı koridorunda dolanıyor. Biz Doğan'la yan yana hücrelerde kalıyorduk. Bir süre sonra geldi, bize Kurtuluş'tan alındığını söyleyerek kendisini tanıttı. Hasan'ı orada meydancı yapmışlar. Meydancı olunca da her tarafa girip çıkıyorsun. Hasan bize bilgi getiriyor, sigara getiriyor, o şartlarda biz orada sigara içiyorduk. Hasan'ın yedi çocuğu vardı. Daha sonra mahkemeye çıktık, mahkemeye çıktığımızda hâkim kimlik bilgilerini okuyor, evli, yedi çocuklu deyince Hasan kalktı "Bir dakika Hâkim Bey, itiraz ediyorum", "Dur daha kimliği okuyorum, ne itirazı", "İtiraz ediyorum çünkü çocuk yedi değil sekiz oldu" dedi. Sonra Emniyet'te Diyarbakır'dan gelen arkadaşlarla yüzleştirdiler, yeni bir şey olmadı tabii ama otuz dört gün daha kaldık orada; bize biraz daha işkence yaptılar,

tekrar askıya falan aldılar, sonra tekrar Selimiye'ye gittik. Orada yirmi gün kadar kaldıktan sonra da Metris'e sevk ettiler.

Metris'e gittiğimizde artık yazın sonu gelmişti. Açlık grevi, ölüm orucuna dönüşmüş, Dev-Sol'dan bazı arkadaşlar ölmüştü. Bir de elbise direnişi vardı. Metris'te ağır baskı var. İnsanları tümüyle kişiliksizleştirmek için askeri kuralları uyguluyor ve asker statüsü dayatıyorlar. Elbise de o işin bir parçası olarak uygulanıyordu. Mavi bir mahkûm elbisesi giydiriyorlardı. Cezaevinde üç bölüm vardı: elbise giyip bütün kurallara uyanlar, "Yeşiller" dedikleri elbise giyip kurallara uymayanlar, bir de hiç elbise giymeyenler. Bizden önce oraya gidenler, bir süre için elbise giyip kurallara uymayanlar kısmında bir takım görüşmeler yaptıktan sonra elbise giymeyenler kısmına geçiyormuş. Doğan, Mustafa Orhan ve ben doğrudan elbise giymeyenler kısmına geçmek istedik. Koridora askerler diziliyor, Celal diye bir üsteğmen geliyor ve sen ne dersen de, o bildiğini okuyor. Sonuçta bizi elbise giyilip kurallara uyulmayan kısma attılar, on gün kadar orada kaldık. Bu arada Dilek de tutuklanmıştı. Kütüphanede Dilek'le kısa bir görüşme yaptığımı hatırlıyorum. Sonra elbise giyilmeyen bölüme geçtik. Ona da zor geçtik. Sayım verirken elbiseyi çıkarıyorsun, don gömlek kalıyorsun, ona rağmen geçirmiyorlar seni. Sonuçta zorla da olsa elbise giyilmeyen tarafa attılar bizi. Bir süre sonra mahkemeler başladı. Mahkemeye çıkmak için de elbise giymek gerekiyor. Siyasi savunma yapacak olanlar elbise giyilmeyen yerden çıkıp, elbise giyip öyle mahkemeye gidiyorlar. Mahkemeden döndükten sonra da elbiseyi çıkarıp tekrar elbise giyilmeyen kısma geçiyorlardı. Sonuçta siyasi savunma yaptım, yirmi yıl ceza verdiler, dosya Yargıtay'a gidince bozuldu ve tekrar yargılanarak bu kez on iki yıl ceza aldım ama bu arada tahliye oldum.

Nasıl tahliye oldun? Çıktığında hayat nasıldı?

Tahliye olmam aslında biraz beklenmedik bir şeydi. Yaklaşık üç buçuk yıldır cezaevindeydim, 168/1'den yani silahlı çete yöneticisi olarak yirmi yıl hapis cezasıyla yargılandığım için, mahkeme sürerken tahliye beklemiyordum doğrusu. Bizim davada, bizden önce bazı arkadaşlar tahliye olmuştu. 1987 Temmuz'unda birden pat diye kendimi dışarıda buldum. Beklenmedik bir tahliyeydi. Mahkeme ilk cezayı 168/1'den verdi ama sonra o dava Yargıtay'da bozuldu. Bir daha yargılandık. İkinci yargılanmada 168/2'ye, yani "silahlı çete üyeliğine" düştü dava, çünkü delil yoktu ellerinde. Siyasi

savunma yapmış olmama rağmen üyelikten ceza verdiler. Yine de on iki yıla yakın bir cezaydı. Dosya tekrar Yargıtay'a gitti. Yattığım süre aslında almış olduğum cezayı karşılamıyordu ama tahliye oldum. Dışarı çıkınca bir adaptasyon süreci oluyor. Bir kere uzunca bir süre, içerideki arkadaşları unutamıyorsun. Metris hakikaten tam bir beton ve demir yığını. Mesela kasaba cezaevlerinden tahliye olmak sanırım biraz daha farklı. Kasaba cezaevinde dış dünyaya ilişkin, bir şeyler görme şansın daha fazla ama Metris Askeri Cezaevi'nde beton, demir ve askerden başka hiçbir şey göremiyorsun. Oradan çıkınca normal hayatın içine karışmakta zorlanıyorsun. Üç şey benim çok dikkatimi çekmişti. Birincisi telefon. Dilek annemlerle birlikte Bakırköy'de kalıyordu oğlumla birlikte. Evde telefon var. Daha önceki hayatımızda evde telefonumuz olmamıştı. Ancak dışarıda postaneden ya da ankesörlü telefon kullanırdın. Evde telefon olması, telefonun çalması, telefonla konuşulması çok garibime gitmişti. Onu hatırlıyorum. Çeşme suyu içilmiyordu, damacanalar alınmaya başlanmıştı. O da çok tuhafıma gitmişti. Bir de televizyonun çok büyük geldiğini hatırlıyorum. Sanıyorum elli beş ekran bir televizyon vardı annemlerin evinde. Hapishanede son dönemlerde ufak televizyon seyretmeye başlamıştık ama evdeki sinema perdesi gibi geldi bana.

Yeni yaşam, yeni partiler ve geçmişe bakış

Temmuz'da çıktım, hapishanede beraber yattığımız ve sigara tiryakiliği konusunda kendisine çok yardımcı olduğum bir arkadaşım Bodrum'a davet etti. Ağustos'ta Dilek ve Murat'la Bodrum'a gittik. Gölköy'de bir pansiyonda kaldık üç-beş gün. Kaldığımız pansiyonun odasının yan tarafında Hollandalı bir çift tatile gelmişti. Hollandalı adamla arada İngilizce muhabbet ediyoruz, ikinci ya da üçüncü gece adam bana "Sende bir tuhaflık var" dedi. "Nasıl?" diye sordum. "Sen hapishaneden mi çıktın?" dedi. Hollanda'da sosyal danışmanmış, benim halimden, tavrımdan, davranışlarımdan hapishaneden yeni çıktığımı çözdü adam. Adama anlattım ben de. Bir etkilendi, ondan sonra etrafımızda pervane oldular. Hediyeler filan aldılar. Acayip güzel bir insandı. O da unutamadığım bir şey. Öyle öyle, yavaş yavaş hayatın içine karıştık.

Çıktığımda önce *İşçi Dünyası* gazetesinde bir dönem görev aldım. Sonra bir dönem Eğitim Sen'in danışmanlığını yaptım. Daha sonra BSA süreci

başladı. BSP ve sonrasında ÖDP yönetimlerinde oldum. 2007'de taciz olayı nedeniyle SDP'den toplu bir şekilde istifa ettikten sonra yeni parti süreçlerinin çok iyi tasarlanmamış şeyler olduğunu düşündüm. Arkadaşlar hızlı bir şekilde yeni parti kurmaya yönelince o parti içinde yer almadım.

Son olarak Kurtuluş'a ilişkin bir değerlendirme yaptığında ne söylemek istersin?

Mahir Çayan'ın liderliğindeki THKP-C hareketinin, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren sosyalist hareket yeniden gelişmeye başladığında, öncelikle Halkın Yolu, Devrimci Yol, Kurtuluş olarak üç ana odak halinde bölünmesini çok önemsiyorum. Özellikle Devrimci Yol ile Kurtuluş ayrılığı olmasaydı, 12 Mart döneminde düzene meydan okuyan hareketin yaratmış olduğu devrimci potansiyel, çok büyük ölçüde aynı örgütsel mecrada akıp, orada kendini büyüterek gelişebilseydi, hiç tartışmasız sosyalist hareketin dominant gücü olurdu. Ama Devrimci Yol-Kurtuluş bölünmesi ve bir yandan da sosyal emperyalizm tezleri çerçevesinde Halkın Yolu örgütlenmesi, hakikaten çok büyük bir potansiyele sahip olan THKP-C'nin siyasal mirasını böldü, parçaladı. Bu bölünme ve parçalanmanın yanı sıra, solun diğer mecralarındaki benzer türden gelişmelerin bedeli bu ülke için çok ağır oldu.

Kurtuluş, THKP-C'yi eleştirerek kendisini kurmuş ve siyasi kimliğini o eleştiri üzerinden şekillendirmiş bir siyasi harekettir. THKP-C içinden çıkıp, sosyalizmin işçi sınıfına dair bir mesele olduğunu, sosyalizmin işçi sınıfı olmadan olamayacağını kesin biçimde ifade eden ve ancak sanayi proletaryası üzerinden örgütlenmekle bir devrim imkânının ortaya çıkabileceğini çok net bir şekilde söyleyen bir harekettir. THKP-C ile bağlantılı hiçbir siyasi hareket, Kurtuluş'un işçi sınıfına ilişkin sahip olduğu perspektife sahip değildir.

Kurtuluş baştan itibaren, sol hareketin parçalanmışlığının nasıl bir problem, nasıl bir zaaf yaratmış olduğunu hep söyledi ama bunu gidermek için doğru yöntemlere ve giderek doğru bir anlayışa sahip olduğu söylenemez.

Kurtuluş'un 1975-80 arasındaki anti-faşist mücadele ve sonrasında askeri diktatörlük koşullarında varlığını sürdürme mücadelesiyle geçen ilk on yılı, bu toplumda asıl izlerini bıraktığı, esas olarak da anti-faşist mücadeleyle geçen yıllardır. 1987 sonrası sosyalist demokrasi tartışmalarını Türkiye'ye taşıyarak ve birleşik parti süreçlerinde önemli roller üstlenerek de bir iz bıraktı. Ama BSP, ÖDP ve SDP gibi partileşmelerin ortaya çıktığı bu süreç maale-

sef başarılı olamadı. Sonuçta Kurtuluş, 1970'li yılların benzer devrimci hareketleri gibi tarihsel olarak da siyasal olarak da zamanını doldurdu. Zaten bir grup arkadaş bunu "resmen" ilan da etti.

Gerçekten de siyasi tarihe baktığınızda, uluslararası ve ulusal koşulları iyi değerlendiren bir devrimci örgütün, eğer başarabileceği bir şey, gerçekleştirebileceği bir misyon varsa kuruluşunun ardından geçen yaklaşık yirmi yıl içinde bunu yaptığını görürsünüz. Bir ülkenin yaşamında yirmi yıl az değildir; hele bir devrimci örgütün yaşamında yirmi yıl, çok daha fazla bir şeydir. O örgütü kuran ve kimliğini oluşturan kuşağın siyasi faaliyeti, genel olarak bu süreyi kapsar ve "siyasi rüştünü ispata" yeterlidir. Bir örgüt, birçok nedenden dolayı ve pek çok koşula bağlı olarak bir "marifet sergileyecekse" bu süre içinde bunu yapar. Yapamıyorsa, bir yerlerde bir yanlışlık, uluslararası veya ulusal koşullarda bir uygunsuzluk, bir zamanlama hatası, tarihsel olarak geç veya erken ortaya çıkma vb. gibi bir sorun vardır. Söz konusu örgüt bu ilk yirmi yılı izleyen yıllarda bir şekilde varlığını sürdürse bile daha sonra, o ülkenin/toplumun kaderini etkileyecek düzeyde bir rol oynaması pek az görülen bir durumdur.

Böylesi bir tarihsel perspektiften bakıldığında ne Kurtuluş'un, ne de bir parçası olduğu Türkiye sosyalist hareketinin siyasi rüştünü ispatlamış olduğu söylenebilir. Diğerleri gibi Kurtuluş açısından da "iz bırakıcı" faaliyet olarak ne varsa 12 Eylül 1980 öncesindedir. Biz de daha çok onun üzerine konuşuyoruz. "Eski Kurtuluşçular" denildiğinde asıl yaşanmışlıklar o dönemde, tarih asıl o tarih. O tarih içinden gelerek, o tarih içerisinde buluşmuş, yan yana olmuş, birlikte mücadele etmiş insanlar, otuz-kırk yıl sonra hâlâ bir şekilde ilişkilerini, birlikteliklerini sürdürüyor. Arkadaşlıklarını, dostluklarını veya mücadele yoldaşlıklarını bir biçimde sürdürüyor; çünkü 12 Eylül öncesindeki o beş-altı yılın, o yoğun mücadeledeki birleştirici, birbirine bağlayıcı etkisi bugün bile devam ediyor.

Doğduğumuzda bulduğumuz dünyayı giderken daha iyi bırakmaya çalıştıkça da, hayatımızın sonuna kadar böyle olmaya devam edecek... ■

AŞAMA

sosyalist çeviri dergisi

ENFLASYON ÜZERİNE
Harry Magdoff

•

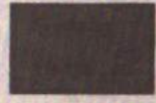
ŞİLİ: KUVVET SORUNU
Paul Sweezy

•

VİETNAM'DA YATIRIM VE MÜDAHALE

•

BALKAN KOMÜNİST PARTİLERİNİN ANA GÖREVLERİ – Dimitrov

ZİYA SÜMER

Görüşenler: Gönül Erterzi, Nuran Gelişli, Doğan Fırtına

Görüşme Tarihi: Kasım 2016

Kendini tanıtır mısın?

9 Temmuz 1948'de İstanbul'da, Fatih'in Haydar mahallesinde doğmuşum. O zamanlar hastane az, eve ebe gelmiş. Annemin ailesi Çankırılıdır. Babam memurdu, 1946-47 yıllarında İstanbul'a yerleşmiş. Bir kız, iki erkek üç kardeşiz. Babamın ilginç bir kişiliği vardı. Bilim adamı yetiştirilsin diye kurulan Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'nin ilk öğrencilerinden biri. Sümeroloji-Hititoloji mezunu olan babam, hem öksüz hem yetim büyümüş, Soyadı Kanunu çıktığında Sümerce Bölümü'nde okuduğu için soyadını "Sümer" diye almış. Kısa bir dönem öğretmenlik yaptıktan sonra uzun yıllar İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde görev yapmış. Biz başka çalışanların çocuklarıyla müzede İskender Lahiti'nin etrafında kovalamaca, saklambaç oynardık. Kimsenin İskender Lahiti'ni bilmediği dönemlerde biz lahitin etrafında koştururduk. Hangi padişah olduğunu hatırlamıyorum; son padişahlardan birinden Fransız ya da İngilizler bu lahiti istiyor. Padişah da "Devleti Al-i Osmani'de taş mı yok, verin gitsin" diyor. Müzeciliğin kurucusu olan Osman Hamdi Bey lahitin içine yatıyor, "Bu giderse benim ölüm de gider" diyor, bu yüzden veremiyorlar lahiti. Böyle ilginç bir öyküsü var İskender Lahiti'nin. Biz o ortamda büyüdük. Beş yaşındayken Koşuyolu'ndaki Belediye Evleri'ne geçtik. O evler İstanbul tarihinde çok önemli evlerdir. Dönemin Belediye Başkanı

ve Valisi Fahrettin Kerim Gökay, 1950'li yıllarda Habitat gibi ya da onun öncülü olan bir toplantıya davet edildiklerinde toplu konut projesi olarak bu evleri sunmuş.

İskender Lahiti'nin etrafında kovalamaca

İlginç olan da bu evlerin projesinin İsrailli bir kadın mimar tarafından çizilmiş olmasıdır. Duyduğumuza göre "Evde yaşayan kadındır" diyerek, bütün evlerin mutfaklarını sokağa bakacak şekilde çizmiş. Sonradan o evlerin belediye evi olduğu unutuldu, belediye bile unuttu. Taşındığımızda askerlerin talim yaptığı ıssız bir yerdi Koşuyolu. Validebağ Sanatoryum ve Prevantoryumu'na fayton çalışırdı. Prevantoryum olağanüstü bir yerdi. Tavuğunu, ineğini besler, sebzesini, meyvesini diker, verem hastalığı nedeniyle oraya gelen hastalara bakılırdı. Ben böyle bir ortamda büyüdüm. Annem ev kadınıydı, otuz dokuz yaşında vefat etti.

Koşuyolu'na taşındığımızda orada okul yoktu o yüzden bizi Çankırı'ya gönderdiler. İlkokul 1-2'yi Çankırı'da okudum. Adı bir yıl sonra yeni binasına geçtiğinde Reşat Nuri Güntekin olan Koşuyolu İlkokulu açılınca 3. sınıftan itibaren oraya devam ettim ve ilkokulu orada bitirdim. Ortaokulu Yeldeğirmeni'nde okudum. O arada annem vefat edince beni tekrar Çankırı'ya gönderdiler. Ağabeyim babamla birlikte kaldı, kız kardeşim de teyzemin yanına gitti. Böyle bir dağılma oldu. Babam ondan sonra hiç evlenmedi. Ben de üniversiteye geldikten sonra babamlarla birlikte yaşamaya başladım. Orta 3 ve liseyi Çankırı'da okudum.

O yıllarda radyo çok önemli bir olaydı. Çankırı'da o zamanlar elektrik yoktu. Dev bir jeneratör –motor derlerdi ona– akşam saat 19.00'da çalışmaya başlar; herkes "ajans ajans" diye bağırarak içeriye koşardı. O yüzden radyo çok önemliydi. Radyo tiyatroları, yarışmalar, "arkası yarın"lar, skeçler yayınlanırdı radyoda. Dedem günün belli saatlerinde bir radyo dinlerdi, ne olduğunu bilmezdim. Ne dinlediğini sorardım "Bizim Radyo" derdi. "Tamam" der geçerdik. Kulağını radyoya yapıştırır, ses de zor gelirdi. Sonradan öğrendim yurtdışından yayın yapan TKP'nin yayın organı olduğunu. Bu benim için ilginç bir radyo anısıdır. Başka bir ilginç radyo anısı da şöyle: Ramazan akşamı, gece sahura kalkılıyor, dedem kulağını gene dayamış radyoya, ha bire karıştırıyor yakalarım da dinlerim diye. Birden bir konuşmalar oldu, "İktidara el koyduk" falan gibi lafları duyduk; dedem "Eyvah bizim Osman gitti" dedi. Osman, benim dayım, o zaman Harp Okulu'nda

komutan yardımcısı. Yıl 1962, dedem radyodan öğrendi Talat Aydemir'in 22 Şubat darbe girişimini. Radyo ile ilgili ikinci anım da budur. O yüzden radyoyu çok severim. Radyonun hâlâ önemli bir alet olduğunu düşünürüm.

Benim anne tarafım Çankırı'nın iki köklü ailesine dayanıyor. Birisi İsfendiyaroğulları, diğeri de Hacışeyhoğulları. İsfendiyaroğulları, İsfendiyar Beyliği ve Candaroğullarına dayanıyor. Yıllar sonra Candaroğulları'nın hayırlı bir şey yaptığını öğrendim. Şeyh Bedrettin'in Sinop üzerinden kaçışını Candaroğulları örgütlemiş, oradan Romanya'ya geçmiş. İsfendiyaroğulları değil de Hacışeyhoğulları dini yanı ağır basan bir aileymiş. Çankırı'da dedemlerin evinin karşısındaki mescit-cami karışımı olan yapı Hacışeyhoğlu Camii diye geçer. Fakat çok ilginç, ben hayatımda Cuma namazına hiç gitmedim, bir günden bir güne de "Niye Cuma namazına gitmiyorsun" demedi ailede kimse. Oruç deseniz neredeyse hiç tutmadım. Ailede hiçbir dini baskı görmedik. O dönemde yoktu böyle şeyler. Annemin bu ailelere mensup iki dedesi de Birinci dönem Çankırı Milletvekili imiş. Biri Sait, diğeri de adını bana verdikleri Ziya dedem. Ziya dede ölene kadar milletvekilliği yapmış ama ben onu görmedim. Sait dedeyi hatırlıyorum. Sait dede Çankırı'da çok etkili bir adammış. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuş, İttihat Terakki'ye katılmış, böyle hep faal ve Çankırı'da Ahi babası olan bir kişi. Bu gidiyor bir dönem milletvekilliği yapıyor ondan sonra da Çankırı'da uzun dönem Belediye Reisi oluyor. Çankırı'dan milletvekili olarak beş kişi gidiyor ilk Meclis'e. O zaman seçim yok, tek parti dönemi, Cumhuriyet Halk Fırkası kendi içinde seçip gönderiyor. İkinci dönem yaklaşırken Mustafa Kemal, Sait dedemi çağırıyor, "Sait Bey bu sefer yine beş kişi gelin" diyor ve bir liste veriyor. Sait dedem de "Paşam, birincisinde siz dediniz geldik, müsaade edin bu sefer biz kendimiz seçelim o beş kişiyi" diyor. Bunu dediği anda olay bitiyor ve Sait dede Çankırı'da Belediye Başkanı oluyor. Bir daha Meclis'e giremiyor. Türkiye'deki lider sultası sonradan değil o günden itibaren böyle. Bu hem bizim ailede hem de Çankırı'da çok bilinen bir olaydır.

Sait dedem üç kardeşmiş, Sait, Hasan, Kemal. Sait dede popüler bir halk adamı ve hakikaten Çankırı'da çok sevilen biri. Mesela benim dedem olan onun oğlunu Çankırı'da pek sevmezlerdi, sorunlu bir adamdı. Ama Çankırı'da yaşlılar hâlâ "Sait Bey" diye saygıyla konuşurlar. Küçük kardeşi Hasan da Vilayet Matbaası Müdürü'ymüş. Hasan Bey keyfine, eğlenceye düşkün bir adammış. Sürekli gezip orada akşam burada sabah, orada içki sofrası, burada düğün dernek derken Çankırı çevresini köy köy dolaşmış. Bu arada

da her gittiği yerde not almış. Şu köydeki düğün adetleri, bu köyde söylenen türküler, şu köyün geçmişi gibi sürekli not almış ve bunları zamanla bir araya getirmiş, Vilayet Matbaası'nda bunları "Çankırı Tarih ve Halkiyatı" adıyla bir kitap halinde bastırmış. Bu kitap, yıllar sonra birilerinin dikkatini çekmiş, Ankara'da bir profesör, Çankırı ile ilgili araştırma yaparken bu kitapla birlikte beş tane kitabı basmış. O zaman kimsenin ilgilenmediği, Vilayet Matbaası'nda zorluklarla basılan kitap, şu an dünyada "döneminde yazılmış en önemli şehir monografisi" diye geçiyor. Şu an kimse Sait dedeyi pek hatırlamıyor ama Hasan dedeyi herkes biliyor. Kıssadan hisse, bir kitabın olacak...

En küçük kardeş Kemal, askeri matbaada görev yapıyormuş. Asker olduğu için çok dolaşmış, Çankırılı Hacışeyhoğlu Ahmet Kemal ismiyle ne gördü, ne işittiyse yazmış. "Görüp İşittiklerim" adında, 1932 basımlı bu kitapta ilginç gözlemlerini yazmış. Bunlar sonradan önem kazanıyor. Ahmet Kemal amca da meşhur. Böyle bir ailede yetiştim.

Ailenin durumu ekonomik anlamda iyi miydi?

Kötü değildi. Kendi çekirdek ailem üzerinden söylersem babam memurdu ama üniversite mezunu olduğu için üst düzey bir memurdu. Bakanlıkta Şube Müdürlüğü filan yaptı. Üç kardeştik, ağabeyim üniversiteyi Trabzon'da okudu, ben ve kız kardeşim Ankara'da okuduk. Arkadaşlarım arasında en iyi harçlığı ben alırdım. Babam bana 1968'de elli lira harçlık verirdi, ay sonunda yetmedi diye yirmi lira daha kapardık, yetmiş lira olurdu. Kitap-defter paramızı verirdi. İyi koşullarda büyüdüğümüzü söyleyebilirim.

Çankırı Ermenilerin yaşadığı bir yer. Çankırılı Ermenilerin sürgüne gönderilmesine dair dinlediğin hikâyeler var mı?

Bununla ilgili duyduğum tek bir şey var. Dedem de bunu savunarak anlatmadı, sadece duyduğu ve şahit olduğu bir şey olarak anlattı. Yağmur yağmadığı bir dönemde yağmur duasına çıkılmış hoca mı, imam mı kimse "Üç tane Ermeni'nin kafasını gömerseniz yağmur gelecek" gibi fetvalar vermiş. Bunu dedem bize anlatırdı çocukken. Ama Çankırı'da çok belirgin bir Ermeni nüfusuna ben şahit olmadım. Benim çocukluğumda Çankırı'da Ermeni nüfus olmadığı gibi olanların da izleri silinmişti. Çankırı köylerinde özellikle mecburi iskâna tabi tutulup da gelmiş olan Kürtler vardı.

Okul döneminde bu mecburi iskâna tabi tutulmuş Kürtlerle ilgili hatırladıkların var mı?

Mecburi iskana tabi tutulanlar genellikle kırsal kesimdeydiler hatırladığım kadarıyla. Hatırladığım başka bir şey var. Lisedeyken Varto depremi olmuştu. Varto depreminden sonra bazı aileleri dağıttılar çeşitli illere, oradan gelenlerden sınıf arkadaşlarım da oldu ama onlarla hiç problem yaşamadık. Bölgede de bir problem yaşanmadı. Çankırı tutucu ve gerici bir yerdir. Çankırı'da neredeyse devrimci insan yoktur, iki elin parmağıdır saymaya kalksan ama etnik bir problem hatırlamıyorum.

Arkadaşlık ilişkisi nasıldı kızlarla ve erkekler arasında?

Ben İstanbul'dan Çankırı'ya gittiğim için ne Çankırılılar gibi o ortama tam intibak edebildim ne de İstanbul'da olması gereken arkadaş profiline sahip olabildim. Benim öyle bir şanssızlığım oldu. Bir de dedem otoriter biriydi, sokağa çıkartmaz, okuldan çıkınca eve gelmediğimde olay çıkarırdı. Aklınca terbiye yöntemi oydu.

Dedem Bizim Radyo'yu dinliyordu

Siyasi olarak şekillenmen nasıl oldu?

Dedem Bizim Radyo'yu dinler ve *Akşam* gazetesi okurdu. Eşine, bana, çocuklarına karşı otoriter bir yanı vardı ama Bizim Radyo'yu dinlemeye çalışıyordu, Akşam gazetesinden bana Çetin Altan yazıları okuturdu. Ben çok Çetin Altan yazısı okudum. Çetin Altan'ın "Onlar Uyanırken" kitabıyla biz sosyalizmle tanıştık. Üniversiteye geldiğimde solcu olmaya aday birisiydim. Çankırı'daki siyasal hava çoğunluk olarak aslında MHP yanlısıdır.

Kadın erkek ilişkileri nasıldı?

Biz karma okuduk. Kız arkadaşlarımız vardı ama çok derinlikli ilişkilerimiz olmadı. Çankırı'da o tür şeyler çok zordu ama öğrencinin genç öğretmene âşık olması gibi olaylar da oldu. Biz herhalde öyle tipler değildik. Birebir ilişkim olmadı, platonik bir tane oldu ama o kadar.

Kültürel yaşam nasıldı?

Tek sinema vardı, askeriyenin lokalinde balolar olurdu. Okulda son sınıftayken duvar gazetesi çıkardığımızı hatırlıyorum. Çankırı'da çıkan yerel gazeteler vardı ama çoğunlukla reklam içerikli veya bir siyasi partiye sırtını dayamış gazetelerdi. Çok alınan-satılan, dolaşıma giren yayınlar değildi. Halkevi salonunda sinema vardı, oraya giderdik. Lise son sınıftayken okula veda anlamında tiyatrolar, konserler oldu fakat ben bu faaliyetlere katılamadım. Çünkü lise son sınıftayken kızamık oldum. O yaşta da kızamık öyle ağır geçiyor ki, mübalağa etmiyorum perişan oldum. Neredeyse ölümden döndüm. Aile yakınımız Doktor Kemal Bey Amca, her gün gelir beni kontrol ederdi. Otuz beş gün yemek yiyemediğimi hatırlıyorum. Ayakta duramıyordum. Edebiyat hocamız beni çok severdi. Bana "Ziya senin kadar dikkatli, titiz birisi yok. Sen işin organizasyonuna gel. Perde ne zaman açılacak, kim girecek, kim çıkacak bana yardım et" dedi; ancak öyle katılabildim. İstanbul'dan geldiğimde genel kültürü çok sınırlı insanlarla aynı sınıftaydım. Bakanlar Kurulu listesini ezbere okuduğumda herkes bana şaşkınlıkla bakardı. Mesela tarihe çok meraklıydım ama Çankırı, sosyal yanı itibariyle benim için zayıf bir yerdi. Annesi vefat etmiş, sahip çıkalım, başıboş kalmasın diyerek garip bir şekilde otorite kurmaya çalışırdı dedem. Ankara ile Çankırı arası o zaman üç buçuk saat sürüyordu ve otobüslerde sigara içiliyordu. Bir seferinde Ankara'dan geldiğimde dedemden iki tane tokat yedim, çünkü üstüm leş gibi sigara kokuyordu. Ben kesinlikle sigara içmemiştim. Sevemedim ne hikmetse sigarayı ama sigara içmeden iki tokat yemişliğim vardır. Böyle bir otorite altındaydım. Benim için sosyal hayat 1967-68'de Ankara'ya geldikten sonra başlar.

Ankara'ya neden gelmiştiniz?

Babamın 1962 yılında Bakanlığa tayini çıktı. O zaman ne hikmetse yine siyasal nedenlerden dolayı eski Demokrat Parti kökenli birini Müze Müdürü olarak atıyorlar. Sekiz yıl vekâleten Müze Müdürlüğü yapıp tam asaleten atanacağını beklediği sırada başka birini müdür yapmalarına babamın canı sıkılıyor, kızıp emeklilik istiyor. Bunun üzerine, Milli Eğitim Bakanlığı içinde Müzeler ve Eski Eserler Genel Müdürlüğü'ne Şube Müdürü olarak atıyorlar. Uzun süre orada çalıştı ve oradan emekli oldu.

Babam ve Şeyh Bedrettin'in mezarı

Babanın ailesi yok muydu?

Yoktu, babam çok küçük yaştayken annesi, babası vefat etmiş, o yüzden hep yatılı okullarda okumuş. O zaman Kastamonu (Abdurrahman Paşa) Lisesi'nde çok nitelikli eğitim verilirmiş. Babamın lisede Fransızcadan çevirdiği roman, mahalli gazetede yayınlanıyormuş. Öyle bir kültürel yapıdan gelmiş. Üniversitede hep Alman hocalardan eğitim almışlar. Babam bize göre çok daha entelektüel bir adamdı. Türkiye'de çivi yazısı tabletlerini okuyabilen sekiz-on kişiden biriydi mesela. Biz ondan istifade edemedik. Bütün arkadaşları akademik kariyer yapmış, hepsi profesör olmuş ama babam protokolü fazla sevmeyen bir adamdı. Babam ölmeseydi Muazzez İlmiye Çığ gibi popüler olabilirdi. Muazzez İlmiye Çığ da müzecidir aslında, profesör sıfatı tamamen uydurma ama çok bilgili ve yetenekli bir kadındır. Sadece akademik kariyer yapmamış. Babam da öyle birisiydi. Çok dil bilir ve Sümer tabletlerini okurdu. O adamın oğlu olarak ben yabancı dil bilmiyorum mesela. Aile dağılınca bize yansıtamadı demek ki. Ben 1971'de cezaevine düşünce, bir arkadaşım bizim eve gidiyor, konuşurlarken babam ağlamaya başlıyor "Oğlum, biz dört ayaklı bir masaydık şimdi üç ayakla durmaya çalışıyoruz" diyor. Böyle duygusal da bir adamdı. Sivil cezaevine girdiğimde, yatağı yorganı gelen ilk kişi bendim. Her şeyimi gönderdi ama hiç görüşe gelmedi. Mamak Cezaevi'ne nakledildiğimizde bir tek oraya geldi. Arada cam olan bir yerde görüş yaptık, yirmi dakika ağladı gitti, tek laf etmedi. Dediğim gibi biz üç kardeşe de entelektüel yanını hiç yansıtmadı. Ağabeyim Karadeniz Teknik Üniversitesi mezunudur, statik hesaplar üzerine aranan bir mühendisti, İMO üzerinden biraz siyasetle uğraştı. Ben başka bir yol çizdim kendime, siyasetle uğraşıp okulu bıraktım, politikanın içine daldım.

Babamla ilgili anlatacağım bir şey daha var. Babam müzeciliği çok seven bir adamdı, Topkapı Sarayı'nın devasa depoları varmış, oralarda da ne olduğu bilinmeyen bir sürü şey varmış. Arkeoloji Müzesi'nde Müdür vekiliyken babamın katılımıyla 1958-59 yıllarında üç kişilik bir heyet kurulmuş. Haftanın bir günü Topkapı Sarayı'nın depolarına girip envanter çıkarıyorlarmış. Derken devasa sandık gibi bir şeye rastlıyorlar. Her tarafı lehimli çinko bir sandıkmış. Açıyorlar ve o sandıktan Şeyh Bedrettin'in kemikleri

çıkıyor. Yanılmıyorsam 1926'da, mübadele sırasında oradaki Türk grupları gelirken Serez'de idam edilen Şeyh Bedrettin'in mezarını ne yapacaklarını soruyorlar. Mustafa Kemal onu da getirmelerini söylüyor. Bunlar gelirken getiriyor ve Topkapı Sarayı'nın deposuna bırakıyor. Orada unutuluyor. 1959'da o üç kişilik ekip bunu buluyor ve açığa çıkartmaya çalışıyor. Fakat Demokrat Parti'nin en ağır baskılarının sürdüğü dönem, bu nedenle açık edemiyor. Çekiniyorlar açıkçası. Babam 1961 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun her ay çıkan *Belleten* isimli dergisine, Şeyh Bedrettin'in yaşamını, mezarının öyküsünü, kemiklerinin Türkiye'ye getirilişini ve o kemiklerinin Topkapı Sarayı'nın depolarında olduğunu anlatan bir makale yazıyor. Bunun yanı sıra Bakanlar Kurulu'na da müracaat edip "Çok önemli bir düşünür ve din adamıdır. Bu kişiye uygun bir yer bulunup defnedilmesi..." diye bir talepte bulunuyorlar. Milli Güvenlik Kurulu'nun izniyle kemikler tabuta konuyor, Topkapı Sarayı'ndan Sultan II. Mahmut Türbesi'nin bahçesine bir cenaze merasimiyle gömülüyor. Yıllar sonra o da kayboluyor. Bunun üzerine İbrahim Karakaş'la birlikte konunun üzerinde yoğunlaştık. Onunla ilgili bir basın açıklaması yaptık, mezarı başında toplanıp anmaya çağırdık. Ben babamın o yazısını broşür haline getirdim, Şeyh Bedrettin anması yaptık ve orada herkese dağıttık. Ciddi katılım oldu. O zaman İbrahim Karakaş ÖDP'li, ben SDP'liydim ama bu anmayı siyaseten yapmadık. İbrahim ve Ziya'nın girişimi olarak yaptık ve çok sayıda insan geldi. Çok sayıda insan geldiği gibi çok sayıda da polis geldi. Robokoplar sardı etrafı. Polis geldi bana hangi partiden olduğumu sordu, ben de parti işi olmadığını, kişi olarak yaptığımızı söyledim, broşürü verdim. Polis aldı gitti okudu. Sardılar her tarafı ama hiçbir şey yapmadılar. Hakikaten siyasi eylem değildi ama çok ilginç bir katılım oldu. İnsanlar bu işi ciddiye aldı. Ama işi daha ciddiye alan bir başka ekip bu işe müdahale etti. Bedrettini Hareketi diye bir hareket geldi, işi grupçuluğa döktüler. Hal böyle olunca biz geri planda kaldık ve biraz da canımız sıkıldı. Adından başka Bedrettin'le bir ilişkileri yok, onu öncü olarak belirlemişler ama o kadar. Sonuç olarak güzel bir girişimi klasik solcu tavrı ile gelip dağıttılar. Şimdi Alevi dernekleri yapıyor anmaları. Biz de belki biraz tutuk davrandık. Öyle bir Bedrettin olayımız vardır babamdan kaynaklanan.

Basın Yayın'ın kapısında çok bekledim

Üniversite tercihini nasıl yaptın?

Üniversitede tek hedefim Basın Yayın Yüksek Okulu'ydu ama kıl payı kaçırdım. O zaman puana göre okul okul dolaşılırdı. O yüzden Basın Yayın'ın kapısında çok bekledim ama giremedim. 1967-68 öğretim yılında Dil-Tarih'te İtalyan filolojisine kayıt oldum. Lise sondayken bir felsefe hocası gelmişti. Bizimle çok iyi ilişkisi olan bir hocaydı. "Şimdi ders çalışın, üniversitede ders yok, eğleneceksiniz, kızlar, balolar var" derdi. Özellikle Dil-Tarih hakikaten böyleydi, balonun, eğlencenin merkeziydi. Biz devrimciler onu biraz düzene soktuk. Ankara'da Dil-Tarih ve Gazi Eğitim için ahlaki anlamda kötü şeyler söylenirdi. Bu anlamda devrimcilerin o müdahalesi de çok kötü değildir. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün kubbeli bir çatısı vardı ve bizim Ankara'ya geldiğimiz yıllarda, Gazi Eğitim'in lakabı "kubbeli kerhane" idi. Müdahale derken, gençliğin bu serbestliğini politize etmek manasında söyledim. İtalyan filolojisine girdiğimde, karşımıza bize İtalyancayı öğretmeyi kafasına koymuş bir hoca çıktı. Her gün tahtaya kaldırıyor, her gün ödev veriyordu, bir sömestre sonrasında isyan ettik. Çalışmadık, ödev de yapmadık, hoca bir süre sonra bizi bıraktı. O zamandan sınıf arkadaşım olan Aydın Çubukçu ile hocaya karşı isyan vaziyetindeydik. Hoca iyi niyetle bize İtalyancayı öğretmeye çalışıyor biz, öğrenmeyeceğiz diye direniyoruz! Ondan sonra tekrar sınava girdim, bu sefer Coğrafya Bölümü'nü tercih ettim. Okulda daha siyasi bir çevre ile buluşmam bu döneme denk gelir.

O zamanlar Dil-Tarih Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanı, daha sonra CHP milletvekili olan Celal Kargılı'ydı. Onun liderliğinde anti Amerikan gösterilere gittik, Sıhhiye'de Dil-Tarih'in arazisi varmış, "Nasıl NATO'ya verirsiniz?" diye orayı işgal etmeye falan kalktık. Derken senenin sonunda devrimciler birbirleriyle buluşmaya, tanışmaya, kaynaşmaya başlayınca okulda hareketlilik başladı. Öğrenci Derneği, Celal Kargılı'dan sonra "Dernekçi" dediğimiz, dernekten nemalanan bir ekibin eline geçti. Dil-Tarih o zaman hem gece hem gündüz eğitim yapardı ve 7 bin 500 öğrencisi vardı. Dört kişilik sınıflarla başlayan Dil-Tarih'te, 60'lı, 70'li yıllarda hocalar konferans salonunda ders verir olmuştu artık. Çünkü ortak kürsü dersleri vardı. Mesela Coğrafya'da ilk iki sene bütün dersleri ortak görürdük. O zaman paso vardı, dernek onar liradan paso dağıtır, 75 bin lira para koyardı kasasına;

bunu da birileri yerdi. Biz bunları gördük yani. Ondan sonra devrimciler müdahale etti ve o "nemalanma"yı biz yaptık; ama kişisel çıkarlarımız için yapmadık. 75 bin lira o zaman için inanılmaz bir paraydı. Dernekten sonra dekan seçimlerine de müdahale ettik. Okul idaresine, kantin kafeteryasının yönetimine müdahale ettik. Dekanlığın yönetiminde kurulmuş Kantin Kafeterya Yönetim Kurulu denen bir kurul vardı. Orada üç tane profesör, üç tane de öğrenci temsilcisi vardı. Biri de bendim. O kurulun onayını aldık, kantini ve kafeteryayı biz yönetiyorduk. Her sene bir arkadaş yönetirdi, bir sene de ben yönettim. Çay ocağı var, her gün 3-4 bin tane çay satılıyor. Onun dışında birçok yiyecek, içecek satışı da vardı. İnanılmaz bir gelir vardı. Biz hakimdik oraya, birçok sebepten dolayı çok problem de yaşandı. Yargılanmamız sırasında mahkemelere kadar yansıyan şeyler yaşadık.

Mesela yapmamamız gereken şeyleri yaptık hocalara karşı. Şerafettin Turan isminde bir Dekanımız vardı, tertemiz, pırıl pırıl bir adamdı. Dil-Tarih Davası'nda bütün hocaları çağırdılar, aleyhimizde konuşmayan tek kişi oydu. Ben Kantin Kafeterya Yönetim Kurulu'nda olduğum için bir gün beni çağırdı, gittim Dekan'ın odasına, yanında da akademik kariyeri olmayan Okul Müdürü var. Dil-Tarih'in üç-dört binası vardı. Binalardan birinin altında iki-üç kat bodrum vardı, orada silah ve dinamit atma talimleri yapılıyordu. Odanın birinde duvar delik deşik. Biz orayı kilitleyip çıkıyoruz, meğerse Müdür buraları dolaşıyormuş. Dekan "Ziya o odanın durumu nedir? Müdür bana yansıtınca hemen talimatı verdim, bütün duvarları sıvattırdım, tertemiz şu anda, sakın bir daha yapmayın" dedi. Öyle bir Dekanımız vardı.

Bütün bunları nasıl bir örgütlülük içinde yapıyordunuz?

Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) vardı, sonra Dev-Genç'e dönüştü ama adını son güne kadar Dev-Genç'e dönüştürmeyen birkaç fakülteden biri Dil-Tarih'ti. Ne hikmetse Fikir Kulübü olarak kaldık ama kendi ihtiyaçları dışında okulun bütün kaynakları Dev-Genç'e gidiyordu. Ben Coğrafya Bölümü'ne geçtiğim yıl FKF kuruldu. Ondan sonra biz hep Fikir Kulübü içindeydik. Öğrenci Derneği bizim kontrolümüzdeydi biz de Dev-Genç'e bağlıydık.

FKF, Dev-Genç ve Mahir Çayan'ın yaptığı konuşma

Politik eylemliliklerin dışında fikren ne tür çalışmalar yapardınız?

Altyapı zenginliği ve merkeziliği nedeniyle Dil-Tarih'te sosyal etkinlikler çok olurdu. Günün sorunları ile ilgili paneller, toplantılar yapılır, konuşmacılar gelirdi. Mesela bu toplantılardan birine Deniz Baykal geldi, o zaman doçentti, Dev-Genç adına da bugün CHP'nin propaganda çalışmalarını yürüten Seyhan Erdoğdu katılmıştı. Seyhan Erdoğdu o dönemin en popüler isimlerinden biriydi. Sular seller gibi konuşurdu. Yanılmıyorsam ODTÜ'lüydü. Çok bilgili ve kültürlü bir kadındı. Deniz Baykal'ı ciddi şekilde köşeye sıkıştırdığını hatırlıyorum. Bu tür etkinlikler olurdu. Halk ozanlarıyla ilgili geceler yapılırdı. Çok büyük bir konferans salonumuz vardı. Hem diğer okullardan hem de öğrenci olmayanların rahatlıkla gelip gidebileceği bir yerdeydi. Okulda ciddi bir şekilde kültürel ve sosyal etkinlikler vardı.

Dil-Tarih'te1967-68 öğretim yılından itibaren yaklaşık dokuz yıl kadar öğrenciliğim devam etti. Dil-Tarih'te birinci sınıf okunur, otomatikman ikinci sınıfa geçersin, ikinci sınıfta sınav vardır o sınavları verince üçe geçersin, devam ettiğin takdirde 3'ten 4'e de otomatik geçersin. İkinci sınıfta yapılan sınav barajdır. Ben uzun bir süre, ikinci sınıftan üçüncü sınıfa geçemedim. *Türk Kültürü* dergisinin Yazı İşleri Müdürü Profesör Doktor Talip Yücel, "Avrupa ve Asya Coğrafyası" dersinde, "Avrupa'nın kalesi Sibirya'dır. Bu bölgenin jeopolitik önemi vardır. Bu bölgeye hâkim olan neredeyse dünyaya hâkim olabilecek gücü kendinde bulabilir" diye Mc Kinder isimli birisinin teorisini sunar ve "Böyle denir ama bugün oraya hâkim olan ülkenin böyle bir gücü söz konusu olamaz, bugün dünyaya hâkim olabilecek tek güç, özgürlüğün öncüsü olan Amerika Birleşik Devletleri'dir" diye devam ederdi. Ders kitabında yazardı bu ve bize bunu soru olarak sorardı hoca. Biz de bunu yazmaz Mc Kinder'in teorisinde bırakırdık. Adam bize sınıf geçirmezdi. Fakültenin sekreteri, babamın yakın arkadaşı birisiydi. Babama Talip Yücel'in sınıfı geçirtmediğini anlattım, sekreterden "Adam çok inatçı, geri adım atmıyor, Ziya'yı geçirmeyecek" bilgisi geldi. Ben o arada İstanbul'a yerleştim. En son sınav hakkıma girdim, boş kâğıt verdim ve adam beni geçirdi. Biz cezaevinden çıktıktan sonra Dekan Şerafettin Bey, "Cezaevinden çıkan on bir öğrencinin haklarına hiçbir halel getirmeden öğretimlerine de-

vam" diye Fakülte Yönetim Kurulu'na karar aldırınca 3. sınıftan devam ettim.

Okulda silah talimi gibi şeyleri ne amaçla yapıyordunuz?

Dev-Genç'te Atilla Sarp'ın başkanlığı zamanında darbeci eğilimlilerin hâkim olduğu bir dönem vardır. FKF'nin ilk başkanı Yusuf Küpeli'ydi. Yusuf Küpeli o dönemin gençlerinden, herkesin hayranlıkla izlediği, güçlü kuvvetli, vurdu mu deviren, belinde silahı olan ve "Haydi..." dediği zaman herkesi harekete geçiren biriydi. FKF, Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu olduğu zaman, Atilla Sarp ve Ruhi Koç'la birlikte örgüte cuntacı bir ruh hâkim oldu. Hiç unutmam, bir 27 Mayıs gecesi Siyasal'dan Kızılay'a doğru meşaleli yürüyüş yaptık. Atilla Sarp kitleyi orduevinin önüne götürüp "Ordu Millet Elele Milli Cephede" diye slogan attırmaya kalktı; zaten ilk ayrılmalar buralardan başladı. Biz atmadık, karşı çıktık o slogana. THKP-C ön oluşumu o aralardır. Ben, THKP-C'li olmadım ama belirli bir çevre olarak THKP-C sempatizanıydık o zamanlar.

Ayrışmalarda ne tür tartışmalar oluyordu?

Dernek toplantıları en büyük tartışma alanlarıydı. İlk ayrışmalar oralarda ortaya çıktı. Sosyalist Devrim/ MDD ayrışması oldu. O ayrışmadan kısa bir süre sonra Aydınlık da Kırmızı Aydınlık- Beyaz Aydınlık diye ikiye ayrıldı. Doğu Perinçek etrafında toparlananlar Beyaz Aydınlıkçılardı. Bir de Milli Demokratik Devrim (MDD) etrafında şekillenen kesim vardı. Milli Demokratik Devrim tezini savunan Mihri Belli, Sosyalist Devrim tezinin öncülleri de İşçi Partililerdi. Her çevrede, okullarda bunların önder isimleri vardı. O dönem en etkili yayın, Mihri Belli'nin, Mahir Çayan'ın yazı yazdığı *Aydınlık Sosyalist Dergi*'ydi. Mahir Çayan'ın önemli yazıları orada çıktı ama THKP-C'nin şekillenmeye başlaması özellikle Dev-Genç yönetimi ile ilgili tartışmalar sırasında oldu ve Ertuğrul Kürkçü'nün Dev-Genç Genel Başkanı seçildiği kongrede, Mahir Çayan'ın yaptığı sekiz saatlik konuşma insanları etkiledi. Dev-Genç yönetimi cuntacılardan tümüyle temizlendi. Cuntacılar, 9 Mart'ta ortaya çıkan darbeci subayların peşine takıldı, sonra da gereken ilgiyi göremediler diye kızdı. Ruhi Koç'la Sarp Kuray o darbecilerin evlerini bombalayıp, yakalandılar. THKP-C'nin de darbe yapılacağı gece belli yerlerde konuşlandığı ve cuntacılarla birlikte davrandığına dair iddialar var.

Ben bu iddianın doğru olduğunu düşünmüyorum. Doğru, o gece Dev-Genç ve THKP-C öncülleri belli yerlerde toplandı ama bu toplanma, "Biz de bu işten nemalanalım, iktidarın bir parçası olalım" diye değil, "Darbe olursa ne yapacağız? Tedbirimizi alalım, tepki gösterelim" diyeydi. Hangi ülkede olursa olsun cuntacılığa karşı olan bir geleneğin devamıyız diye düşünüyorum. Mesela Dev-Genç'in Samsun yürüyüşü vardır ama ona Dev-Genç'in önemli bir kesimi katılmadı. Atilla Sarp kitleyi orduevinin önüne sürdüğünde "Ordu Millet Elele Milli Cephede" sloganını bir kesim atmadı. THKP-C'nin de, THKO'nun da Kemalizmin etkisinde olduğu kesin; fakat ilk tepkiyi ve farklılığı gösteren de THKP-C'dir. Buna rağmen dava savunmalarında, maalesef bu özgün görüşün sürdürücüsü olamamıştır. Dava savunmaları Doğan Avcıoğlu'nun kitabından alınma tespitlerdir. Mahir Çayan daha farklı savunma yapmayı beceremeyecek biri değildi ama siyaseten öyle bir hava yaratmak istemişlerdi. Bu tabii ki hoş bir durum değildir ama o günün koşullarında öyle karar vermiş o insanlar. Mustafa Kemal düşmanlığı yapmadık; derneklere Mustafa Kemal'in devrimciliğini ön plana çıkararak kalpaklı resimlerini asardık. Gençliğe Hitabesi'ni değil de Bursa Nutku'nu önemserdik. Böyle bir yan vardı. Bunu da toplumdan kopmamak için yapardık. O zamanlar Ermeni Soykırımı'nı bilmiyor ama Dersim'i biliyorduk. O dönem gelen Kürt gençleri de durumun bilincinde değildi. Bizim zamanımızda Kürtler bizden farklı düşünen insanlar değildi. Hepsi devrimciydi. Kimi Sosyalist Devrimci, kimi MDD'ciydi. Etnik konumları ile ilgili bir hareketlilikleri yoktu. En büyük örneği Mehmet Demir, Ali Demir kardeşlerdir. Mehmet Demir, Ankara'da o dönemin en önemli isimlerden biriydi. Dev-Genç Merkez Yürütme Kurulu üyesi olmuş, çok popüler bir adamdı. Kavgacı, dövüşçü, şair, mitinglerde şiirler okur, kitleyi sürüklerdi ama Kürt sorunu ile ilgili bir söylemi yoktu. Kürt ulusal hareketinin kendi bilincine ermesi, biraz daha sonraki yılların ürünüdür. 1968'de öyle net ayrım yoktu. Devrimci Doğu Kültür Ocakları vardı, onlar da bizden çok farklı değildi.

Dünyada etkili olan 68 dalgasının yansımaları nasıl oluyordu?

Üniversitede Avrupa'daki o bahar havasının her türlü yansımasını görebiliyorduk. Gazi ve Dil-Tarih'e yönelik iddiaların bir nedeni belki de budur. Böyle bir imaj vardı. Hakikaten giriyorsun Dil-Tarih'in kantinine, her

yerde eğlence partisi ilanları vardı. Biz Öğrenci Derneği yönetimini ele geçirdikten sonra, daha farklı müdahale süreçleri başlattık ama hiçbir zaman bu fiziki bir müdahale olmadı. Öğrenci Derneği'ni biz aldıktan sonra zaten o davranışlar içerisinde olanlar ikinci plana düştü; çünkü devrimcilerle faşistler arasında çatışma gündeme geldi ve onlar geri çekildi. Biz de kantin duvarlarına parti ilanları astırmadık. Yaptığımız tek fiziki müdahale budur.

Türk Ocağı faşistlerin karargâhıydı

Dev-Genç olarak o dönemde ne tür faaliyetler içinde bulunuyordunuz? Daha sonrasında Kurtuluş-Dev-Yol ayrımında taraf olanlarla bir tanışıklığın söz konusu muydu?

Dil-Tarih'te 7 bin 500 öğrenci arasından 12 Mart sonrasına aktarılan öğrenci sayısı çok fazla değildir. Bu, tüm örgütlenmeler için geçerlidir. O dönemde Dil-Tarih'ten en net hatırladıklarım Ali Demir ve Selçuk Şahin Polat'tır. Zaten üçümüz sonradan Kurtuluş hareketi içerisinde tekrar bir araya geldik. Şaban İba ile görüşüyorduk. Siyasallı olmalarına rağmen İlhami Aras ve Mustafa Kemal Kaçaroğlu ile görüşmelerimiz oluyordu. Mahir Sayın'la daha sonraları tanıştık.

Şehir içinde yapılan Amerikan karşıtı, anti-emperyalist eylemlere genellikle katılırdık. Aile bağlantım ve kantin görevim olduğu için kırsalda yapılan çalışmalara gitmedim. Bizim okuldan Alaçam'a gidildi. Bir dönem THKP-C Davası'ndan yatıp çıkan sonra siyasetle pek ilgilenmeyen, hâlâ ilişkide olduğum Hüseyin Yavuz isimli bir arkadaşımız vardı. Hüseyin, siyasi hayatımızda önemli isimlerden biridir bence. Dil-Tarih'te FKF Başkanı'ydı. Onun dernek içinde yaptığı eğitimler sonucunda, bir sürü insan daha hızlı dernek faaliyetlerine katıldı. Hüseyin, köy kökenli birisiydi ve bütün kırsal çalışmalarda öndeydi. Bu arkadaşa "Dev-Genç'in Köy İşleri Bakanı" derlerdi. Köylünün dilinden anlayan, ona nasıl hitap edilir, onunla nasıl konuşulur bilen bir adamdı. Alaçam köy çalışmalarında, Ordu'da fındık mitinglerini örgütleme çalışmalarında, Ege'deki toprak işgallerinde yer aldı. O dönemler yapılan kırsal çalışma deneyimlerini bize de aktarırlardı. Ben dışarıdaki çalışmaların hiçbirine gitmedim. Kantin sorumlusu olduğum dönem, okuldan hiç ayrılamıyordum. Sabah gelir, gece geç saatte eve dönerdim. O yüzden şehir dışındaki çalışmalara katılmaz ama şehir içindeki bü-

tün eylemlere koşardık. Faşist saldırılara karşı destek için okullara giderdik diğer okullardan da bize destek olmak için gelirlerdi.

Dil-Tarih'in uzun bir binası vardır, binanın bir yanından Türk Ocağı'na doğru giden bir yol vardır. Türk Ocağı faşistlerin karargâhıydı. Bütün Dil-Tarih'li faşistler oraya toplanır, oradan toplu halde gelmeye çalışırlardı. Okulun çatı katında balkon gibi bir yer vardı, orada bir kişi sürekli nöbet tutardı, elinde bir tane de Molotof olurdu. Eğer o taraftan bir hareketlilik olursa onu aşağıya atacak böylelikle hem etrafa haber vermiş olacak hem de burada tehlike var mesajı verecek. İlk nöbetimi verdiklerinde bir kadın arkadaştan nöbeti devraldım. O da öğrenci hareketliliği içinde oldukça aktif bir arkadaştı. Ben sigara içmediğim halde sigara, bir Molotof, bir de dinamit verdi. Öyle bir nöbet sistemi vardı. Bir gün faşistler bastı fakülteyi. Okul koridorlarında karşılıklı kurşun sıkıldı ve faşistler kaçtı; ölen yaralanan olmadı. Silah konusunda en güçlü okullardan biri bizdik çünkü paramız çoktu. Silah belli insanlara verilirdi; o verilenlerden birinin işi çıktığında ben sürekli okulda olduğum için silahı bana teslim ederlerdi. Bazen üç silahla dolaştığım olurdu ki silahla çok barışık bir adam değilimdir. Ama o günler, ihtiyaç hissediyorduk çünkü faşistler sürekli saldırgan vaziyetteydi.

Faşistler okulu bastığında bunları püskürttük. İnsanı hedef alıp silah sıkmak yoktu o zamanlar, genellikle havaya ateş açılırdı. Yani amaç korkutup kaçırmaktı. Onlarda da silah var. Konyalı Kör Selo diye bir arkadaşımız vardı; bu, ha babam basıyor kurşunu. O sırada bir baktık Dekan geliyor, hepimiz silahları sakladık. Selo'ya silahını saklamasını söylüyoruz, Selo farkında değil, görmüyor çünkü. Dekanı görünce "Hocam faşistler okulu bastı" diye haykırıyor. Ancak Şerafettin Bey, elindekini sorunca silahı beline sokmayı akıl edebildi. Böyle komiklikler de olurdu.

Kadınlar nasıldı bu süreçte?

Vardı kadın arkadaşlar. Beş-altı tane etkin kadın vardı ama bu işlere genellikle erkekler koşardı. Maalesef böyle olurdu. Dernek faaliyetinde onlar da çok etkindiler. Biz bunları yaparken masumane işler de yapardık. Bu masumane işlerden bir tanesinin –övünmek gibi olmasın– mimarı benim. Okulda üniversite sınavı olurdu, sandviçleri bildirilere sarar, bir liralık sandviçi yirmi beş kuruşa satardık herkes alırdı, maksat bildiri dağıtmaktı.

Bunlar iğne ile kuyu kazmaktır aslında. Bu tür masumane eylemlerin çok büyük faydası olmuştur. Bir sıcak söz, sıcak bir çay insanları etkilemiştir.

Hüseyin Yavuz, Dil-Tarih'te çok etkili bir arkadaşımızdı. Hatta THKP-C'nin on kişilik Genel Komitesi içindeydi yanlış hatırlamıyorsam. Çok okuyan bir adamdı. Bizde Öğrenci Derneği Başkanlığı ve FKF Başkanlığı olarak iki başkanlık vardı; FKF Başkanı dönüşümlü olması nedeniyle her sene değişirdi. FKF Başkanlığı yapıp sonradan THKP-C içinde yer almış başka arkadaşlarımız da var, sonradan bunlar politikayla ilgilenmediler ama halen çok düzgün insanlardır. Hüseyin Yavuz da öyledir. 68'in o Kemalist ruhunu aşabilmiş insanlardan biridir mesela. Böyle bir kaynak vardı Dil-Tarih'te. Bir yandan tartışmalar, paneller, açık oturumlar bir yandan da ciddi pratik faaliyetler olurdu.

Günay Akarsu, Cem Karaca ve Âşık Kul Ahmet

O kadar yoğun anti-faşist mücadele içerisinde kendinize, duygularınıza zaman ayırabiliyor muydunuz?

Kadınlarla ilişki konusunda ben biraz "beceriksiz ve yeteneksiz" bir adamdım. Üniversite yıllarında 1971 öncesi ve sonrası ileri noktalara gelmeyen ilişkilerim oldu ama çok fazla zaman ayırabildiğimi söyleyemem. Ben daha çok "örgüt adamı" oldum. Sadakat anlamında aşırı kontrollüydüm. Mesela kantin yönetimi bana verildiğinde, o işi çok ciddiye almıştım.

Siyasal kantini ve bizim okulun kantininde daha çok vakit geçirirdik. Sinemayı, tiyatroyu çok izlerdik. Ankara Sanat Tiyatrosu hem Türkiye hem de Ankara'da o dönem en önemli bir tiyatro ekibiydi. Dil-Tarih'te Tiyatro Bölümü vardı, o bölümden bazı arkadaşlar Ankara Sanat Tiyatrosu'nun elemanıydı zaten. O yüzden bir sürü oyuna iki-üç defa gittiğimizi hatırlarım. Mesela bunlardan çok etkilendiğim "Duran Bulvarı" idi. Başrolde de Fikret Hakan oynamıştı. O oyunu dört kere seyrettiğimi hatırlıyorum. Duran, idam edilen bir işçi, onun adını bir caddeye veriyorlar; onun öyküsünü anlatırdı oyun ve hakikaten çok etkilenirdik. Oyuncuların çoğunu günlük hayattan tanıdığımız için, okulda veya başka bir yerde gördüğümüzde, onlar bizim gözümüzde Ahmet, Mehmet değil de "Duran Bulvarı"ndaki kişilikleri ile var olurlardı. O yüzden bazen hayal kırıklığına uğradığımız da

olmuştur. Bu durum, hayatta insanlara bakışımı da etkileyen bir ders oldu benim için.

1972-73 yılında cezaevinden çıktıktan sonra altı ay kadar Ankara'da tiyatro müdürlüğü yaptım. Tiyatro müdürlüğünden hiçbir şey anlamazdım aslında. Müdürlüğünü yaptığım tiyatroyu Ankara Sanat'tan ayrılan bir grup kurmuştu. O tiyatro ile Türkiye'nin dört bir yanında turneler yaptık. Adana ve Hatay'da sıkıyönetim vardı, oyunun gösterimi yasaklandı, oyun oynanamadı. O turneler de benim için ilginç bir deneyimdi. Mesela Kırıkkale'de oyunun bitiminde faşistler sardı oyunun gösterildiği binayı. Hiç unutmam birdenbire seyirciler arasından çıkan Mamak'tan cezaevi arkadaşım TÖS'lü Muharrem Hoca ile göz göze geldik, sarıldık, öpüştük. Eğer Muharrem Hoca gibi üç-beş kişi, bize orada destek olmasaydı herhalde tiyatrocuları biraz hırpalayacaktı faşistler. Muharrem Hoca hemen bir ekip topladı, bizim oradan çıkışımızı sağladı.

Sokak tiyatroları o dönem çok popüler miydi?

Evet, sokak tiyatrosu somut olarak 1975'ten sonra yaygınlaştı. Bizim çevremizde, bize yakın duran çok değerli tiyatrocu Günay Akarsu vardı. Günay Akarsu, İzmir kökenlidir. O ekibin içinde yine bizim çok sevdiğimiz, değer verdiğimiz İbrahim Karakaş vardı. İzmir'den Günay Akarsu ile gelip İstanbul'a yerleşti o dönemde. Onlar grevlerde, sokaklarda gerçekten aktifti. Her grevde, mahalle direnişlerinde, mahalledeki etkinliklerde olurlardı. Günay Akarsu bu anlamda sokak tiyatrosunun Türkiye'de hem teorisini hem pratiğini yapmış değerli bir tiyatro adamıdır. *Kurtuluş* gazetesinde çıkan "İşçi Memet"i İbrahim çizerdi ama bunlar, Günay Akarsu'nun ön ayak olduğu şeylerdi. Gazetenin o soğuk siyasi havasını yumuşatan, insanları etkileyen değerli şeylerdi. Hatta bizim gazetede çalışan elemanlardan biri olan Can, "İlk devrimci fotoromanı ben yaptım" diye espri yapardı. 1 Mayıs çalışmaları ile ilgili gittiği evlerde fotoğraflar çeker, daha sonra onlara yaptığı baloncukların içine yazılar yazarak fotoroman yapardı. Kurtuluş hareketi de çok önemserdi bu tür insanları ve ürettiklerini.

İzmir Buca Halkevi'nden gelen bir ekipti onlar. Günay Akarsu bir kamu kuruluşunda çalışıyordu, İstanbul'a tayin olunca ekibi de getirdi. O ekip Doğan Tarkan grubuyla bağlantılıydı. İstanbul'da "Oyun" diye bir tiyatro dergisi çıkardı Günay Akarsu. Günay Akarsu klasik tiyatrocu değildi.

Brecht hayranıydı. Brecht'in tiyatro teorilerini çok önemserdi. Bir de İzlem Yayınevi diye bir yayınevi vardı Günay Hoca'nın. Bazı kitaplarını biz hazırlar ve basımına aracı olurduk; bu çok hoşuna giderdi. Biz Kurtuluş'un matbaası diye yaymamaya çalışırdık ama kendi çevresinde "Kurtuluş'un matbaasında basıldı" derdi. Gençleri amatör tiyatro ruhuyla sokak tiyatrosuna yönlendirirdi. Özellikle bütün grevlerde, yürüyüşlerde, mitinglerde bunlar çıkarlar gösteri yapardı. Sadece İstanbul'da değil, Karadeniz'e, Güney'e de gittiler ve sokak tiyatrosu yaptılar ve çok ilgi çektiler. Slogan atma, bağırma, çağırma yerine Günay Akarsu yönetiminde halk oyunları, mizansenler daha fazla akılda kalırdı. Tüm Döküm-İş'in bütün işlerinde "Merhaba Topluluğu" vardır. Beyazıt Meydanı'ndaki "Faşizme Karşı Omuz Omuza" diye bir mizansen vardı, o Merhaba Topluluğu'na aittir. Merhaba Topluluğu gibi başka bir örnek yok, varsa da çok zayıf, bunlar çok güçlüydü İstanbul'da. Vefat edene kadar da bu işlerle uğraştı Günay Akarsu.

Müzikle ilginiz ne düzeydeydi?

Pek olduğunu söyleyemem. Cem Karaca hayranıydık. Ankara'da Ulus Sineması'nda yapılan Cem Karaca konserine zar zor girdiğimizi hiç unutmam. 1968-70'li dönemlerde halk ozanlarına popülist anlayıştan kaynaklanan aşırı bir düşkünlük vardı. Biz de onların konserlerine giderdik. Aşık Kul Ahmet diye bir halk ozanı vardı. Aşık Kul Ahmet'in eşi hastaymış tedavi için yurtdışına gitmesi gerekiyormuş. Bu nedenle Dil-Tarih'te bir konser etkinliği düzenleyip, gelirini Âşık Kul Ahmet'e ve cüzi bir miktar da Dev-Genç'e aktaralım dedik. Konser çok kalabalık oldu. Adam da mutlu, biz de bir şeyler becerdik diye mutluyuz. Fakat bir arkadaş, Dev-Genç'e aktarılacak paranın daha fazla olmasını istemiş, hatta çıkarmış silahı "Parayı ver" diye adamın kafasına dayamış. Bu ertesi gün gazetelere yansıdı. Böyle dramatik bir olay da oldu. Hayırlı bir iş yapalım derken o arkadaşın lüzumsuz sekter tavrı sonucunda kötü bir durum ortaya çıktı. Böyle şeyler aleyhimize kullanıyordu.

O dönemde bizim için en önemli müzik adamı, Ruhi Su'ydu. Ruhi Su bizi gerçekten çok etkilerdi. Ondan sonra ikinci isim Ömer Zülfü'dür (Livaneli). O dönemde Ömer Zülfü diye konserler verir ve Doktorcu olarak bilinirdi. ODTÜ'deki konserlerini hatırlıyorum ama Ruhi Su her yerde konser

verirdi. Ruhi Su her yerde tek başına konsere çıkar ve repertuarı çok geniştir gerçekten.

Bilgi ve teoriyi geliştirmek açısından ne tür yayınları takip ediyordunuz?

Yabancı yayın takip etmezdik ama Türkiye'de çok sol yayın vardı. Özellikle Sol Yayınları'nın çabasıyla biz elimizde kitaplarla dolaşır, onları okurduk. Marx'ın temel bir takım kitaplarını okuduk ama daha çok Lenin, Mao okuyarak kendimizi geliştirirdik. Aydınlık'taki telif yazılardan etkilendik. Oradaki Mahir Çayan'ın Kenan Somer'le tartışmaları, Beyaz Aydınlıkçılarla polemikleri vardı. 1970-71 arasında hızlı bir şekilde ayrışıldı, bazı yerlerde sert, bazı yerlerde yumuşak geçişler oldu. 26 Nisan'da Dil-Tarih'teki olaylar nedeniyle cezaevine erken girdiğim için bu tartışmaların bir kısmını yakından izleme şansım olmadı.

Dil-Tarih'teki olay neydi?

Faşistlerle sürekli çatışmalar vardı, bu çatışmalar nedeniyle okulda öğretime ara verdiler. Bir hafta, on gün kadar okul kapandı. Kantin kafeteryadan sorumlu olan üç kişi –biri bendim– okul kapalı olduğu zaman da okula girip çıkardık. O yüzden tedbir alıp okulun açıldığı gün okulda konuşlanalım ve faşistleri okula sokmayalım, diye karar alındı. Faşistler 9.30-10.00 gibi toplu halde okula girmek istedi ve o sırada karşılıklı bir çatışma oldu. O çatışmada herhangi bir ölüm olmadı ama çok hazin bir olay meydana geldi. İki genç arkadaşın ellerinde dinamit patladı ve sağ elleri bilekten koptu. O arkadaşlardan biri daha sonra Eskişehir'de siyaset dışı bir cinayete kurban gitti. Öbürü de halen Almanya'da yaşıyor.

Bu çatışmalar sırasında polis okulu sardığında, bütün silahlar bir çantaya toplandı, sonradan aktif CHP'li olan bir arkadaşımız, zula bir yoldan o silahları götürüp Siyasal'a teslim etti. Okulda bir tane silah kaldı. Polis girdikçe biz geri çekildik, o tek silah en son benim elimde kaldı, ben de gittim pirinç çuvalının içine attım. Polis aramış taramış bulmuş silahı. Kantin kafeterya deposunda bulunduğu ve oranın sorumlusu ben olduğum için silahı bana yıktılar. Fakat ilginç bir şekilde balistikten silahın çatışmada kullanılmadığı raporu geldi. Sonuçta o silahın kullanılmamış olması işime yaradı. Yine silahtan bir ceza yedik ama kullanılmadığı için herhangi bir probleme dönüşmedi.

Mamak koğuşlarında tanıdık simalar

Polis aldı sizi, önce nereye götürdü? O günlerde cezaevi nasıldı?

Emniyet'e götürdüler. O gün sıkıyönetim ilan edildiği için sanırım Emniyet'tekilerin de kafası karışıktı. Çok hızlı bir sorgudan sonra bizi mahkemeye sevk edip tutukladılar ve Ulucanlar Cezaevi'ne koydular. Biz sivil cezaevine gittiğimizde Mahir Sayın, İlhami Aras ve Mustafa Kaçaroğlu oradaydı. Onlar daha önceden tutuklanmıştı. Bir de 5 Mart ODTÜ çatışmasından ve Hacettepe'den gelen arkadaşlar vardı. Bir buçuk ay orada kaldık. Gayet itibarlıydık. Diğer koğuşlarda da çok sayıda arkadaş vardı. Hacettepe'den gelenler işçi arkadaşlardı. Hacettepe'de bir hareketlilik olmuş ve onlar da şalterleri indirip teknik bir şeylere müdahale ederek Hacettepe boykotuna destek olmuşlar. Onlarla aramız çok iyiydi. İlk defa cezaevine düştüğüm için bir avukatım oldu; Niyazi Ağırnaslı'ya vekâlet verdim.

Sivil cezaevinde karantina diye bir bölüm vardır. İlk giren iki-üç gün orada perişan olur. Acayip pis, kötü, otursan oturulmaz, yatsan yatılmaz bir yerdir. Oradayken Kaçaroğlu bize bulgur pilavı getirmişti. Koğuşa geçtiğimizde benim yatağım yorganım gelmişti; eskiler hemen çamaşırlarımızı kaynattı bit pire olmasın diye. O konuda sivil mahkûmlar çok tedbirli davranır çünkü bit, pire perişan eder insanı. Çok kitap okurduk, bol kitabımız vardı. Bir buçuk ay sonra bizi aldılar Mamak Cezaevi'ne götürdüler. Mamak'ta ilk günler yarı tatil havasındaydı; bir süre sonra yönetim değişti ve baskı yoğunlaştı. Elrom Olayı ve ardından Kızıldere ile iyice ağırlaştı koşullar. Kızıldere'deki katliamı protesto etmek için koğuşlara kapattık kendimizi; bir-iki gece giremediler sonra tavanlardan delerek girdiler ve o direnişte ciddi bir eziyet gördük. O direniş sonrasında Dev-Genç Davası'ndan tutuklanmış olan Ali Demir, koğuştan özel olarak alınıp işkenceye maruz kalmıştı.

Mamak'a gittiğimizde bir sürü insan tanıdık. Oraya Türkiye'nin dört bir tarafından insanlar geliyordu. Zahit diye Siyasal mezunu bir arkadaş vardı. Çok zeki gibi gözükür, dünyadan bihabermiş gibi davranırdı. Müfettiş olan Zahit'in tek özelliği Siyasal'da Mahir Çayan'ın sınıf arkadaşı olmasıymış. Bir telefon konuşmasında Mahir'den bahsediyor; ya telefon konuşması dinleniyor ya da biri duyup ihbar ediyor. Derdest edip Mamak'a getirmişler. Değişik bir adamdı. Bununla Deniz Gezmiş arasında bir muhabbet gelişti ve

Deniz, başladı Zahit'i makaraya almaya. Deniz çok şamata bir adamdı. Bazı insanların cezaevinde gezme hakları vardır karizmalarından dolayı. Deniz de Mamak'ta her yere girip çıkardı. Gardiyanlar onu severdi. Zahit'le mavralar, makaraya almalar, kakara kikiri gırla gidiyor. Zahit'in bir gün tahliyesi geldi. Koridora çıktık, Deniz, Zahit'i aldı omuzlarına "Zahid bizi tan eyleme" türküsünü söyleye söyleye koridorda yürüyüp gittiler: Zahit gitti eğlence de gitti.

Aydınlıkçıların Şafak Operasyonu'ndan bir ekip gelmişti. Filistin'e gidip gelmişler. Bir gün, Musa Tanrıkulu isimli Dil-Tarih'ten bir arkadaşın tahliyesi geldi. Gün Zileli gelip Musa'nın yerine bir başkasını çıkaracaklarını, Musa'nın en dip odaya çekilip satranç oynamasını istedi. Musa'yı aldık satranç oynuyoruz; biz oynarken kaçırılması düşünülen adam çıktı gitti. Ertesi gün fark ettiler. Hemen bir operasyon yapıldı. Biz hiç tepki göstermiyoruz. Subay geldi "Aptal Musa hanginiz?" dedi. İdare Musa'ya tezgâh yapıldığını düşünüyor. Musa'yı da iki-üç ay sonra bıraktılar. Bu olaydan sonra herkese dosyalar açıldı, fotoğraflar çekildi. İşi daha sıkı almaya başladılar. Musa yerine çıkan kişinin daha sonra Filistin'de öldüğünü duyduk.

Sonra biz arkadaki koğuşlardan 3-4-5-6 ve 7 numaralı, ufak, ön koğuşlara geldik. Bu koğuşların ilginç bir özelliği vardı, bu beş koğuştan sadece benim bulunduğum 5. koğuşta tuvalet vardı. Biz tuvalet koğuşuyduk yani. Mahir, İlhami, Kaçaroğlu, THKO davasından Kor Koçalak, Muzaffer Erdost ve Dil-Tarihli İrfan 4 numaralı koğuşta, Aydınlıkçılar veya değişik hareketlerden insanlar, 6 ve 7 numaralı koğuşlarda, değişik davalardan insanlar - en popüler olan Uğur Mumcu'ydu- 3 numaralı koğuşta kalırdı. Tuvalet koğuşu olduğumuz için biz herkesle çok sık görüşürdük. Biz 5. koğuşta bir komün kurduk, Aydınlıkçılar da bizim komüne girdiler. Komün cezaevinin en sorunlu işlerinden biridir. Biz sivil cezaevinden geldiğimizde 1 ve 2 numaralı koğuşta bir sürü devrimci vardı ama herkes darma dumandı. Parası gelen iyi yaşıyor, parası olmayan aç oturuyordu. O, bu derken 1 ve 2 numaralı koğuşlarda da komün kuruldu. Sonra Aydınlıkçılarla anlaşamadık, onlar ayrıldı ama biz devam ettirdik.

Uğur Mumcu ile muhabbet etmek çok keyifliydi. Herkesle arası iyiydi. Uğur Mumcu bir tartışma olduğu zaman "Arkadaşlar sınıf mınıf ben anlamam, bu memlekette hıyar olanlar var, bir de hıyar olmayanlar var" derdi. Çok gözlemci bir adamdı. Bir gün bir adam geldi cezaevine, 3 numaralı koğuşa verdiler. Kimdir, nedir kimse bilmiyor. Malatya ya da Elazığ'dan gel-

miş, havalandırmada top oynanıyor adamın ayakkabısı yok. Benim lastik ayakkabım vardı onu verdim. İki kere maç yaptı ayakkabı parçalandı. Çok garip, boynu bükük dolaşırdı; görüntüsü öyleydi. Bir gün pat diye tuvalet nedeniyle kapı açıldı, Uğur Mumcu geldi, "Bu Garbis var ya bunun, kesin İstanbul'daki bavul cinayetiyle ilgisi var" dedi. Nereden bu kanıya vardığını sorduk, "Radyo açıktı, radyo bu haberi verirken üst ranzada oturduğu yerden radyoya doğru hamle etti ve yere düştü. Kesin ilgisi var" dedi. Hakikaten bir hafta geçmedi adamı alıp İstanbul'a götürdüler. Garbis Altınoğlu gerçekten boynu bükük ve mazlum dururdu.

İrfan Uçar'ın yazılarını dışarıya nasıl çıkardık

Sizi Dev-Genç davasına bağladılar mı?

Bağlamadılar çünkü bizim davada yargılanan faşistler vardı. Elinde dinamit patlayan arkadaşlardan bir tanesi onların isimlerini vermiş. Onlardan şikâyetçi olmuş. Onları tutuklamadılar ama mahkemede baktık ki onlar da yanımızda sanık olarak oturuyorlar. Hatta bir-iki laf atma, sürtüşme filan oldu. O nedenle biz, Dil-Tarih Fakültesi Davası diye ayrı bir dava olarak kaldık. Sonra da davayı yattığımız kadar ceza ile sonuçlandırarak hepimizi tahliye ettiler. Bir yıl sekiz ay kadar yatmış olduk.

Kızıldere katliamından önce de cezaevinde bir hareketlilik vardı. Özellikle Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga ile ilgili bilgiler geliyor, tartışmalar oluyordu. Münir Ramazan Aktolga, 12 Mart'ın hemen ardından tutuklanmış, Ankara'da cezaevinde yatıyordu. Biz tutuklandığımızda Yıldırım Bölge yoktu o nedenle önce sivil cezaevine konmuştuk. Daha sonra Yıldırım Bölge gözaltı yeri olarak kullanıldı. Yıldırım Bölge'den Münir Ramazan Aktolga firar ediyor. Daha sonra ortaya çıkan tartışmalar oluyor. Eylemlerin doğruluğunu, haklılığını savunanlarla "Bu işler böyle yapılmamalı" diyerek işin içine sınıf perspektifi katanlar olarak bir farklılaşma ortaya çıktı. Kızıldere hazin bir şekilde sonlanınca bu sefer daha farklı eleştirel yaklaşımlarla bir tartışma başladı. Ankara'da, oldukça kalabalık bir Mamak grubu vardı, eleştirel bakış onlarla başladı. O arada İstanbul'da Elrom Olayı'ndan tutuklanıp çok ciddi işkence gören İrfan Uçar geldi Mamak'a. O eleştirel yaklaşım konusunda daha radikaldi ve hepimizi etkiledi. O dönemler muhalefet hareketinin Mamak'taki sözcüsü İrfan Uçar'dı. Henüz "ne-

dameti", "karşı cephe"ye geçişi söz konusu değildi ve itibarlı bir arkadaşımızdı. Hakikaten o dönemin en ağır işkencesini o görmüştü. Cebinde beş-altı tane merhem olur, onları ayaklarına sürerdi; kemikleri gözüküyordu. Herkes hayretler içinde kalmıştı, nasıl bu kadar işkence yapılabilir diye. İrfan yaklaşımları üzerinden kısa kısa yazılar yazdı. Benim tahliye oluşum bu süreçtedir ve İrfan'ın yazılarını dışarıya ben çıkardım. İrfan'ın belirttiği birkaç kişiyle de dışarıda görüştüm. Bu kişilere yazıları ilettim, tartışılması gerektiğini, cezaevinde arkadaşların bunları tartıştığını anlattım. İrfan'ın doğrudan yönlendirdiği bir arkadaşla çok uzun süre görüştük. O, beni ODTÜ'lü birine yönlendirdi. Onunla pek anlaşamadık; tereddüt içinde "Bunlar çok doğru görüşler değil" diyerek muallakta kaldı. O da beni başka bir arkadaşla görüştüreceğini söyledi. Hiç unutmuyorum, umumi bir tuvalette pisuarın başındayken yanıma biri geldi, "Biz İrfan'ın hiçbir görüşüne katılmıyoruz, aynen yola devam" dedi, çekti gitti. Bunu diyen sonra Acilci olacak olan Engin Erkiner'di.

Tartışmalar çok yoğun devam ediyordu ve biz, o günlerde şekillenmeye başlayan görüşleri benimsedik. Neydi bunlar? Yeniden toparlanma sürecine girmemizin gerektiği, bu yeniden toparlanma sürecinde öncü savaş stratejisini değerlendirmemiz ve bundan vazgeçmemiz, Kemalizm'le ideolojik olarak net bir şekilde ayrışmamız gerektiği, Kürt sorunu konusunda eskisi gibi davranamayacağımız gibi temel konular o günden filizlendi.

İrfan Uçar mahkeme için tekrar İstanbul'a gitti ve 2. ya da 3. duruşmada "Oyuna geldik, Demirel devrimcidir, vatanseverdir, Abdülhamit büyük padişahtır" gibi şeyler söylemeye başladı birden bire. Nasıl bu noktaya geldiğine dair hiçbir açıklamam yok. Kendisinin de hiçbir açıklaması olmadı, herhangi bir tartışmaya da girmedi. İrfan Uçar'la çok uzun yıllar sonra Behice Boran'ın cenazesinde karşılaştım. Bir an, İrfan Uçar'ı görünce elim ayağım titredi desem yalan olmaz. Ne yapacağımı bilemedim. Hiç beklemediğim halde o yanıma geldi, ayaküstü sohbet ettik.

Yine bir geriye dönüş yapacak olursam, o dönemin en ilginç eylemlerinden birisi de Meclis eylemidir. Hangi nedenle hatırlayamıyorum, Dev-Genç, Dil-Tarih'in önünde toplandı. Meclis'in ilk açılış günüydü, "Meclis'e yürüyeceğiz" dendi. Çok büyük kalabalık vardı, polis sıhhiyede barikat kurdu. Dil-Tarih'in avlusundan çıkar çıkmaz Yusuf Küpeli ve Mehmet Demir önde, hepimiz Ulus'a doğru koşmaya başladık. İlk Meclis'in içine girdik, onlar

Meclis balkonuna çıkıp oradan ajitasyon çektiler ve büyük bir miting yaptık. O dönemin en gösterişli eylemlerinden biriydi.

Denizlerin idamını nasıl yaşadınız?

Bir ya da iki gece hiç uyumadık. Cezaevi idaresi üç gün önce Deniz, Yusuf ve Hüseyin'e koğuşları dolaştırtn. Veda turu yaptılar; artık idam edecekleri kesindi. İki günlük bir bekleme oldu. O iki gece kimse uyumadı herkes ayakta, yatıyor kalkıyoruz ama uyuyamıyoruz. Bütün herkesle vedalaştılar, hepimizle sarılıp kucaklaştılar. Gece sabaha doğru zincir sesleri ile birlikte Deniz'in sesi duyuldu. Biz de slogan attık, bağırdık, çağırdık sonra da kös kös oturduk sabaha kadar. Sonrasında herhangi bir eylem ya da direniş olmadı. Hüseyin İnan, fazla ön plana çıkmayı sevmeyen bir insandı anladığım kadarıyla. Deniz başta olmak üzere THKO Davası'ndan yargılanan bir sürü insanla görüşürdük ama Hüseyin hemen hemen hiç koğuş dolaşmazdı. Sinan Cemgil'den sonra THKO'nun bütün metinlerini yazanın Hüseyin İnan olduğu söylenir. Deniz tam bir pratik adamıydı. Birkaç kere Deniz'in açık görüşüne şahit olduk. Açık görüşler 5 numaralı koğuşun karşısında, aralarında bir metre mesafe olan çift parmaklık arkasından yapılırdı. Kimse birbirine değemez ama açıktan konuşurdu. İdam öncesi o açık görüşte yakınlarıyla görüştüğünü hatırlıyorum.

Tahliye olduktan sonra ne oldu? Nasıl şekillendin?

Dediğim gibi İrfan'ın yazılarıyla çıktım, İrfan görüş değiştirdikten sonra Mahir, İlhami, Şaban, Kaçaroğlu öncülük etti bu hareketliliğe. Metin Ayçiçek, Mustafa Uslu ve ben çıkmadan önce cezaevinde arşiv çalışmasına başlamıştık; üçümüz elimize geçen gazetelerden kupürleri kesiyor, yapıştırıyor, klasörlüyorduk. Memlekette ne oluyor bitiyor, elimizde arşiv olsun diye özellikle üçümüzün ciddi bir çabası oldu. Şaban aftan çıkamadı, bir ay sonra çıkabildi. Bütün arşiv ona kalmış. O arşiv, *Kurtuluş* gazetesinin ilk arşivi oldu. İşe yaradı yani.

Ben, Siyasallı Serdar Mun ile aynı gün tahliye oldum. Bir gece bizde misafir oldu, ertesi gün onu İzmir'e gönderdik. Çıktıktan sonra arkadaşlardan o resti görünce durulduk. Bir şaşkınlık dönemi kısa da olsa geçirdik ama sonuçta, bu eleştirel görüşleri tartışarak bir yere varılması gerektiği görüşünü benimsedik. Onları hep gündemde tuttuk. O ara benim, beş-altı ay süren

tiyatro müdürlüğü dönemim oldu. Okula devam eder gibi oldum. Kitap karşılığında bir kitapçıda çalıştım. Hafta sonu yevmiye almıyor kitap alıyordum. Çünkü benim yatacak yerim, harçlığım var ve o zaman kitap konusunda hassastık.

Bir geri dönüş yapalım. Dil-Tarih'te olağanüstü bir teksir odası ve iki tane orijinal teksir makinesi vardı. Teksir odasında raflar vardı. Okulda eğitim kitapla değil, derste tutulan notlarla yapılıyordu. İyi ders notu tutanları bulduk, onların notlarını teksirle çoğaltıp kitap haline getirdik ve herkese öğrenci derneğinin hizmeti olarak ücretsiz dağıtmaya başladık. Öğrenciler bundan çok mutlu oldu çünkü ders notlarını bulmak çok zordu. Önlerine hazır ders notu geliyordu. O yüzden öğrenci derneği seçimlerinde ciddi destek alırdık. İyi bir hizmetti, beş-altı kişi o işle ilgilenirdik. Bu şekilde basın, yayın, teksir işlerine aşina olunca daha sonraki iş tercihlerimi de hep o yönde kullandım. Basın Yayın'ında serigrafi tekniğiyle afişler basılırdı. Dev-Genç'in sembolü haline gelen o yumruklu afişlerin basımına yardım ederdik. Onlar kurusun diye Basın Yayın'ın yan yolunda aşağıya kadar dizilir, yarım saat sonra toplardık. İnanılmaz emek yoğun bir işti. Şimdi teknolojinin geldiği noktada, o günleri hatırladıkça inanılmaz geliyor yaptıklarımız. *Kurtuluş* gazetesi basılıyordu ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Ali Orhan'dı. Siyasal kantininde o gazeteleri biz katlardık. Yayın işlerine, yoğun emek vererek çok sayıda insan katılıyordu, ben de katılıyordum.

1974 affında arkadaşlar cezaevinden çıktı; o ara daha düşük dozda ve daha az yoğunlukla cezaevinde başladığımız tartışmaları sürdürüyorduk ama esas tartışma, onlar çıktıktan sonra başladı.

Türkiye sosyalist hareketinin "yenilgisi" nasıl bir dalga yaratmıştı?

12 Eylül'deki yeniden yapılanma, reorganizsayon, bir kuşağı yok etme politikası 12 Mart'ta yoktu. O yüzden cezaevlerinden çıktıktan sonra okullarımıza gittik. Aleyhimize şahitlik eden müstahdem, ben cezaevinden çıktıktan sonra okula ilk gidişimde kapıda nöbetçiydi; beni görür görmez kapıyı açtı, buyur etti falan. 12 Eylül'den sonra böyle bir şeyin olması mümkün değildi. Dibe doğru indik ama oradan daha hızlı çıktık. 1973-74-75'lerde birden bire bir hareketlilik oldu ve ardından çok hızlı bir şekilde yapılanmalar tekrar oluştu. O darbe çok vurucu değildi. 12 Mart'ın arkasından her kesimden insan çok çabuk toparlandı. "Okul ne olacak?" diye Dekanla konuş-

tum mesela; üç gün sonra okul yönetim kurulu toplanmış, "... cezaevine girip çıkan öğrencilerimizin bıraktıkları yerden devam etmelerine...." diye karar almışlardı. Böyle yönetimler de vardı. Dekan Şerafettin Bey, demokrat tonları ağır basan bir Atatürkçüydü. Bize karşı çok hoşgörülüydü.

Kemal Pir THKP-C sempatizanıydı

O dönemde yapılan tartışmaların fiziki çatışmalara dönüştüğü oluyor muydu?

Devrimci Gençlik'in ortaya çıkışı o dönemdir. Bunu kimileri ayrılık, kimileri de ayrılık değil diye anlatır. O tartışmalar sırasında biz Dil-Tarih'te bir ekip oluşturmuştuk. Cezaevinden çıkıp geldiğim zaman, Öğrenci Temsilciliği seçimleri için çalışmalar yapılıyordu. Bizim adayımız Kemal Pir'di. Kemal Pir, Gümüşhane'den gelip üniversiteye girmiş, THKP-C sempatizanı bir arkadaştı. Kemal Pir, ben, bir de Antalya Serik'ten Musa birlikte bir ev tuttuk. Birçok tartışmaların yapıldığı o evde, Kemal Pir elimizden kaydı gitti: Parti-Cephe sempatizanı olarak geldiği Ankara'da, kısa sürede Kürt sorunu konusunda "Ayrı örgütlenmek gerek" diyerek aramızdan ayrıldı gitti. O dönem öğrenci temsilcimiz olan Kemal Pir çok mücadeleci, çok kavgacı bir arkadaşımızdı. Musa da gitti Aydınlıkçı oldu.

ADYÖD baskını sırasında, benim gözaltına alınmamın sebebi Kemal'di. Dil-Tarih'ten kalabalık biçimde çıkan kitleyi dağıtmak için "ADYÖD'e gitmeyin" diye bağırarak ADYÖD'e yürümeye başladık. Herkesi dağıtmak istiyoruz; çünkü ADYÖD'e bu kadar kalabalık gidersek bir sorun çıkacak diye düşünüyoruz. O arada biri geldi "Kemal üzerindeki tabancayı ADYÖD'deki tuvaletin rezervuarının içine koymuş" dedi. "O tabancayı oradan almak lazım" diye düşünerek ADYÖD'e gittik, tuvaletten silahı aldık, merdivenden inerken hepimizi toparlayıp götürdüler. Üç-dört gün Emniyet'te, bir hafta da Mamak'ta kaldık, sonra serbest bırakıldık.

Çağrı Yayınları ve Aşama Yayınları

Ben o dönem kendimi yayıncılık, dağıtımcılık gibi işlerde buldum. Biz THKP-C sempatizanı bir çevre olarak Çağrı Yayınevi diye bir yayınevi ve dağıtım kurduk Ankara'da. Daha sonraları "Kaçarcılar" diye adlandırılacak

ekibin de ilk nüvesiydi bu ekip. Yayın faaliyetlerinde ön plandaydım. Ankara'da Devrim Kitabevi'nin sahibi, İlhan Kalaylıoğlu isminde Parti-Cephe sempatizanı bir arkadaşımız vardı. Bizden büyüktü o, 12 Mart'tan sonra İstanbul'da yoğurtçuluk yapan ağabeyinin yanında çalışmaya başlamıştı. Yanılmıyorsam Mahir ikna etti, Ankara'ya getirdi onu ve yayın faaliyetinde o da yer aldı. Kısa bir süre sonra bizden de siyasetten de koptu. Sanırım yayın faaliyeti için kendi aralarında Şaban'ı görevlendirdiler, biz onun etrafında bir ekip oluşturduk ve kısa sürede Çağrı Yayınları, Aşama Yayınları ve bunların dağıtımını organize ederek iddialı bir şekilde öne çıktık. Daha sonra da, Yayıncılar Birliği diye bir dernek kurduk. 12 Mart'tan sonra ilk kurulan sivil toplum örgütlerinden olan dernek, Ankara'da bulunan beş yayınevinin bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Yayıncılar arasında bir dayanışma ağı oluşturmayı amaçlamıştık. Sol Yayınları bize katılmadı. Derneğin başkanı ben, sekreteri İlhan Kalaylıoğlu'ydu. Bir şey olduğunda demeç verir, basına gönderir, yayınlatırdık. Her türlü siyasal durumda bir açıklama yapar, görüş beyan ederdik. Bir dönem birlikte hareket ettik ama sonra sönümlendi tabii. Yayıncılar Birliği önemli faaliyetlerimizden biriydi ama biz esas olarak yayıncılık faaliyetini, Çağrı ve Aşama üzerinden sürdürüyorduk. O zaman İstanbul'da etkin bir dağıtım ağı olan İstanbul Dağıtım diye bir şirketi de devraldık.

Maddi olanakları nasıl sağlıyordunuz?

O zamanlar bu işleri yapmak için çok maddi olanak değil, girişimcilik gerekiyordu. 1973-74 dönemlerinde yayıncılık çalışmalarına yardımcı olan arkadaşlardan biri Mennan'dı. Çok becerikli bir arkadaştı. Kitap basacağız ama kâğıt bulamıyoruz; İstanbul'da daha kolay kâğıt bulacağımızı söylediler. Mennan gitti İstanbul'a, beş gün sonra bir kamyon kâğıtla geldi. Beş kuruş parası yokken gidip bir kâğıtçıyla tanışmış, ahbap olmuş, adamı ikna etmiş. Vadeli, açık hesap beş-altı kitap basabilecek kadar kâğıdı alıp geldi. Biz o kağıtlarla Lenin'in "Materyalizm ve Ampirokritisizm" adlı kitabını bastık. Çok tasvip edilmemekle birlikte İlhan Kalaylıoğlu'nun aşırı Stalin hayranlığı yüzünden, Meclis kütüphanesinden alınmış, "Stalin'in Savaş Konuşmaları" diye bir kitabı bastık. "Bulgaristan Devrimci Gençlik Hareketleri" ve Lenin'in "Reddettiğimiz Miras" diye küçük bir kitabını bastık. Bunlar içinde en etkili olan "Materyalizm ve Ampirokritisizm"di. Çok ağır

bir metindi, kimse o zamana kadar çevirmemişti; o kitabın birinci cildini Mahir Sayın çevirdi. Fakat Mahir sağa sola koşturmaktan ilgilenemedi. İkinci cildi çevirmeye gereken zamanı ayıramayınca, El Ezher Üniversitesi mezunu, Arapça, İngilizce, Fransızca gibi bir sürü yabancı dil bilen birine çevirttik.

Ankara'dan ayrılma nedenin neydi?

Babam, 1973'te vefat edince bizim ev iyice dağıldı. Artık kafamızda işçi sınıfı vardı, Ankara siyasetin merkezi ama İstanbul işçi sınıfının merkeziydi. O yüzden İstanbul'a gitmeye karar verdim bireysel olarak. Ankara'da ağabeyim evlendi, kız kardeşim de evlilik hazırlıklarına başlamıştı. Ben tek başıma kaldım. 1974-75'te gidip geldim. *Kurtuluş Sosyalist Dergi* öncesi çoğaltılan yazılar vardı; tam Kurtuluş, Dev-Yol ayrışmasına denk gelen yazılardı. Doğal olarak *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin basımı benim üzerimde kaldı. 1976'nın Haziran ayında *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin ilk sayısını İstanbul'da bastık.

Bizim yayın faaliyetimiz ilginçtir; *Kurtuluş*'un, Çağrı'nın, Aşama'nın büroları Ankara'da gözükür ama bütün faaliyetler İstanbul'da yapılırdı. *Kurtuluş* dergisini çıkarırken Mahir 15 bin lira buldu getirdi; o parayla önce 7 bin 500 tane dergi bastık, sonra öyle bir talep oldu ki 4 bin tane daha bastık. O zaman ben *Kurtuluş* dergisi ile tek başına ilgileniyordum. Yazılar İlhami'de toplanıyor, değerlendiriliyordu; yedi-sekiz tane yazıdan eski tipo tekniği ile bir dergi yapıyorduk. En ucuz ve bizim yapabileceğimiz teknik oydu. Ofsete geçiş yavaş yavaş başlamıştı; çok pratik ve kolay bir yöntemdi tabii ama biz, dergiyi son sayısına kadar hep tipoda, eski sistemle bastık. Kapakları her sayıda ayrı renk yapardık. Kapak basan matbaacımız vardı; 10 bin tane kapak basıyordu ve adam için büyük işti. Renkli boyaları keyifle karardı bir leğen içinde ustamız. *Kurtuluş* dergisi çıkarken İstanbul'da küçük bürolar oluşturdum. Tek başına yapıyordum tüm işleri; o sırada Çiçekçi'den genç bir arkadaşı verdiler yanıma. Matbaacılıkta henüz usta değildik, genç arkadaş da "çırak" diye verildi zaten. Cağaloğlu'nda yazıları dizdiriyor, tashihlerini yapıyorduk; tipo tashihi de derttir. Dergi çıktıktan sonra onları koliliyor, ambara, postaya, oraya buraya vererek Türkiye'ye dağıtıyorduk.

Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin basımı ve dağıtımı

Elden mi dağıtılıyordu?

Tabii, elden dağıtılıyordu. İstanbul'da mahallelerden gelip alırlardı. Uzun bir süre öyle gitti. Gazetenin çıkışıyla birlikte daha farklı bir organizasyona gidildi. Bu sefer derginin dağıtımı, gazete dağıtımıyla birlikte yapılmaya başlandı. Bu arada ben de ekonomik durumumu kurtarmak için matbaa işleri filan yapmaya başladım. Tabip Odası'nın kitaplarını basıyordum.

***Kurtuluş Sosyalist Dergi* düzenli olarak çıkabiliyor muydu? Sosyalist çevrelerde nasıl bir reaksiyon görüyordu?**

Uzun süre düzenli çıktı, ondan sonra aksamaya başladı. *Kurtuluş Sosyalist Dergi* önemsenen bir yayın organıydı. Özellikle Kemalizm ve Kürt sorununa yaklaşımı nedeniyle Kürtler bize yakın durmaya başladı. Mesela Kürt kökenli bir dağıtım şirketi, bizim dergiyi dağıtmaya talip oldu. Onlara da bir miktar veriyorduk. Sosyalist çevrelerde de Mahir'in kişisel performansıyla ilgi gördü. Mahir, Birikim çevresiyle konuşur, muhabbet eder, tartışırdı. O nedenle o çevrelerde *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'ye ilgi vardı. Dergide yazılar hiçbir zaman isimle yayınlanmadı, hep Kurtuluş imzasıyla yayınlandı ama hangi yazının kim tarafından yazıldığı çoğunlukla bilinirdi. Bazen örgüt içindeki dengeleri korumak açısından yayınlanan yazılar da oluyordu.

Yayınevinin İzmir'de bürosunu kurmak için İzmir'e gidip gelmeye başladım. İzmir'e gittiğimizde görüşeceğimiz tek kişi Saim Koç'tu. Cezaevinden dolayı yakın ilişkimiz vardı. Saim, Kemeraltı'nda bir kitabevi açtı. O zaman daha Kurtuluş yok. Kendi kitaplarımızı götürdüğümüz gibi başka yayınevlerinden de kitap alıp götürüyoruz. Fakat orası bizim çok kontrolümüzde olamadı. Çok kontrol etmek de istemiyorduk zaten. Fakat o sırada Saim, siyasal anlamda gidiş gelişler içerisindeymiş sonradan hissettiğimiz kadarıyla. Dükkânda Mamak Cezaevi'nden tanıdığımız İzmirli bir arkadaş duruyordu. Onunla da muhabbetim vardı. Kitapevinin çatı arasında, Halkın Kurtuluşu'nun ilk çıkardığı yayın olan *Heval* dergilerini gördüm. Meğer Saim, Halkın Kurtuluşçusu olmuş. O zamana kadar farkında değiliz çünkü görmüyoruz pek Saim'i. Daha sonra arkadaşlara bunu söyledim. Bizimkiler

aradılar Saim'i, konuştular Saim'i ikna ettiler. Şimdi kaçıncı sayısı olduğunu hatırlayamıyorum, dergide Saim'in bir yazısı çıktı, Saim böylece Kurtuluşçu oldu. O kitabevine biz de, Saim de sahip çıkamadık; kitabevine el koyanlar sonradan İzmir'in en büyük kitabevlerinden birisinin sahibi oldu.

Ankara merkez olmak üzere İstanbul ve İzmir'de yayın faaliyetlerimiz oldu. Hatta Samsun'da TİP'ten Aydemir isimli biri -sanırım İsmet Abi'nin ilişkisiydi- Kızıltepe'de de Selahattin Sekizkardeş'in kitabevlerini desteklediK. Oralarda mekânlarımız olsun, gazetemiz, dergimiz, kitaplarımız dağıtılsın diye yapılan işlerdi bunlar.

Kurtuluş ismi nasıl oluştu?

THKP-C'nin yayın organının adı *Kurtuluş*'tu, oradan hareketle *Kurtuluş Sosyalist Dergi* olsun dendi ve benimsendi.

Yayın Kurulu kimlerden oluşuyordu?

Derginin Yayın Kurulu diye bir şey yoktu, Geçici Merkez Komitesi, Yayın Kurulu'ydu aslında.

Geçici Merkez Komitesi'ne yönelik hatırladığın bir tartışma var mı?

Bir itiraz olduğunu hatırlamıyorum; doğal olarak birileri öne çıktı. Önce dört kişi vardı, ısrarla İsmet Çörtük'ü aralarına almak istiyorlar, bir de Kürt olarak Ali Demir'i katmaya çalışıyorlardı. Derginin iki ya da üçüncü sayısı çıktığı günlerde, *Öncü İşçi* çevresinin katılımıyla Doğan Tarkan da Merkez Komite'ye girdi ve aslında Geçici Merkez Komite'nin o zaman oluştuğunu söylemek daha doğru olur. Bu oluşuma herhangi bir itiraz yoktu, doğallıkla oradaydılar. Kimse bunu sorun olarak görmüyordu çünkü hepsi bir şeye tekabül ediyordu. Hepsinin bir geçmişi, siyasal pratiği, hepsinin denenmişliği vardı. İsmet Abi'nin Karadeniz'de herkesten önce örgütlenmesi ve orada bir güç haline gelmesi; Ankara'daki arkadaşların da onun örgüt olmalıyız ısrarlarından etkilenmeleri gibi faktörler vardı. Dediğim gibi biz o zaman okullarımızı bıraktık ama bazı arkadaşlar okullarını bırakmama konusunda ısrarlı oldular ve okullarını bitirdiler. O arada İsmet Abi'nin katılımıyla birlikte onun "örgüt olmalıyız" vurgusu öne çıktı. Zaten böyle bir süreç vardı ama o hızlandırdı diye düşünüyorum. İsmet Abi, bu konuda çok kararlı davrandı ve insanları etkiledi. O yüzden herhangi bir itiraz, herhangi

bir tartışma olduğunu hatırlamıyorum. İşin doğallığı içinde seyretti her şey. Hiçbir sosyal pratiği, denenmişliği olmayan kimse de oraya oturmadı. İlhami, Mahir, Kaçaroğlu, Şaban, Kürt arkadaşımız Ali Demir ve İsmet Abi, daha sonra da Doğan Tarkan o yapının içine girdi ve böylelikle yedi kişi oldular.

Ayrılıklar ve sol içi kavgalar

Seyfi Cengiz tartışması da o süreçlerde çıktı. İsmet Abi, Seyfi'nin MK'ye alınmasında ısrarcı olmuş, Seyfi Cengiz de herhalde Ali Demir'in olmasından rahatsız olarak "Bu işin tümden bana verilmesi gerekir" şeklinde bir dayatmada bulunmuş. Bu kabul görmeyince de Seyfi Cengiz ayrıldı teşkilattan, İsmet Abi, sonradan da ısrarcı olmamış demek ki. Ama böyle tartışmalar oldu. Tek tartışma budur onun dışında başka tartışma hatırlamıyorum.

Dev-Yol-Kurtuluş ayrımına giden süreçte Ankara'da kitlesel katılımların olduğu toplantılar yapılıyor. Bu toplantılarda şiddet de içeren gerilimler olduğundan söz ediliyor. Senin bu konuda herhangi bir tanıklığın var mı?

Bu konuda söyleyecek çok şeyim yok. Ben o dönem İstanbul'daydım ve İstanbul'da da zaten pek bir çevremiz yoktu. İki elin parmağı bile değildik İstanbul'da. Çiçekçi'de bir örgütlenmemiz vardı; onun dışında İstanbul'a ilk geldiğimde tanıştığım Bekir, Seyfi, Hakkı Taşdemir, Faruk gibi arkadaşlar vardı. Onların yaşadıklarını ben yaşamadım. Yayın faaliyetine koşturmaktan şahit de olmadım. Yaşanan tartışmalarda gerilimlerin olduğunu ve bu gerilimin çok ciddi bir biçimde tartışıldığını hatırlıyorum. Eğer İlhami "Kesin bu işi" deyip önüne geçmeseydi daha vahim şeyler olabilirdi. İlhami hakikaten "amasız, fakatsız" bir tavır koydu. İstanbul'da bir pusu olayından söz edilir, o pusu filan değildi. İstanbul İMO'nun arka sokağında karşılaşılıyor ve silahlar çekiliyor. Dev-Yol bunu "pusu" olarak lanse edince, Ankara'da olaylar kontrolsüz bir biçimde tırmandı. En vahimi Süleyman Toklu'ya yapılan saldırıdır. Ölümler oldu, Antalya'ya yansıdı, Antalya'da ölüm oldu. Tüm bunların nasıl olduğuna dair teferruat bilmiyorum, nasıl önlendiğini de bilmiyorum. O arada ben Ankara'ya gitmiştim, demokratik kitle

örgütü olan bir binanın merdivenlerini çıkarken Akın Dirik'le karşılaştım. Akın Dirik, o zaman Dev-Yol Merkez Komitesi'nde ve benim Mamak Cezaevi'nde birlikte kaldığım bir arkadaşım. Akın, "Oğuzhan ve Nasuh, Mahir'le görüşmek istiyor, bu işi bitirelim" dedi. Ben Ankara'ya bir-iki günlüğüne gider tekrar dönerdim, fazla kalmazdım. Üst düzey görüşmeler yapıldı mı yapılmadı mı bilmiyorum ama olduğunu zannediyorum. Bir şekilde müdahale edilmeye çalışıldı.

Kemal Karaca olayı tamamen tesadüfi bir karşılaşmadır diye duydum ve o karşılaşma sırasında yere, ayağa ateş edilen bir kurşunun isabet etmesi sonucunda Kemal Karaca yaşamını yitirmiş. Süleyman Toklu'ya ise doğrudan hedef alınarak bir saldırı yapılmıştır, bu ikisi arasında olağanüstü fark var.

Kurtuluş ile Halkın Kurtuluşu arasındaki gerilimle ilgili bilgin var mı?

Sanıyorum, Kaçar'ın İstanbul'a gönderilme nedenlerinden biri budur. Kütüphane soygunu nedeniyle aranır hale gelmişti zaten, bir de bu gerilimin olduğu Kantin baskınındaki rolü nedeniyle biraz uzaklaşsın diye İstanbul'a gönderilmesi kararı alınmış ama bir yaptırım uygulanmamıştır. "Bir sene bu işlerle ilgilenme diye Sinop'a gönderiyoruz" denmedi mesela. İstanbul'a gönderildi, İstanbul'da da örgütlenme faaliyetleri başlıyordu o zamanlar. Öyle bir süreçti. Bu anlamda, Kaçaroğlu hem İstanbul'da örgütlenme faaliyetlerinde yer alsın hem de buradan uzaklaşsın diye alınmış bir karardı benim bildiğim. İstanbul'a geldikten sonra Kaçar'la görüşmek için bana bir randevu ayarladılar. Gittim, Kaçaroğlu yok, bir kısım insanların üzerinde spekülasyon yaptığı Erkan Mete'yi göndermiş. Erkan Mete hakkında o zamanlar da bir şaibe vardı. Kimsenin fazla tanımadığı, birilerinin "polis" dediği bir adam Erkan Mete. Seninle randevusu var, Erkan Mete çıkıyor karşına ve o, seni alıp Kaçar'a götürüyor; bunlar o zamanlar da hoş karşılanmayan şeylerdi. Kendince tedbir alırdı ama isim problemliydi. İsim şaibeli olmasa bile yöntem yine doğru değildi. Zaten bu yöntem daha sonra uygulanmadı; randevuya gelmezse ikinci bir randevu var, ona da gelmezse iptal olur o görüşme. Kaçar dışında da bu yöntemi uygulayanı görmedim zaten.

İstanbul'a gelip basın yayın faaliyetleri yürütmeye başladın. Bu bir organ faaliyeti miydi ve bu organ kime bağlıydı?

Derginin çıkışı sırasında bir organ faaliyeti söz konusu değildi. Benimle birlikte çalışma yürütmesi için değişik arkadaşlar görevlendirildi. Organlı faaliyetimizin başlaması yaklaşık iki yıl sonradır. Bu organ MK'ye bağlıydı. Organ içinde MK'den İsmet Abi vardı. Önce yazılar çıkmış, teksirle çoğaltılmış ve dağıtılmıştı. Dergi çıktığında, o yazıların son halleri dergide basıldı. İstanbul'a geldiğimde Çiçekçi'ye gittim, o zaman merkez Çiçekçi'ydi. Oradan hareketle Cağaloğlu'nda bir mekân oluşturdum. Koşuyolu, Çiçekçi, Cağaloğlu hattı kurdum kendime. 1976 Haziran'ında *Kurtuluş* dergisi, 1978'de de *Kurtuluş* gazetesi çıktı. İki yıl derginin basım işi benim üzerimdeydi. İlk iki sayıdan sonra iyi ilişkiler kurdum matbaacılarla ve Cağaloğlu'nda iyi bir çevre oluşturdum kendime. İstanbul'da başkalarının adına bürolar kuruyor onları kullanıyorduk. Büromuz var ama hiçbir zaman *Kurtuluş* bürosu değil ve bu bürolar herkes tarafından bilinmiyor. O büro kimin adına açılmışsa o kişi, bir de üç veya beş kişi gidip geliyor. Mesela benim Koşuyolu'ndaki evimi Şaban ve İsmet Abi dışında kimse bilmiyordu.

Yasal dergiler, illegal faliyet

Açık bir yayın çıkartıyorsunuz, açıktan dağıtıyorsunuz, bu illegalite neden?

O dönemin illegalite anlayışı ile ilgili bir tartışma yapılabilir tabii. Devekuşu misali gibi bir durum var. Derginin Ankara'da merkez bürosu var ama dergiyi biz İstanbul'da yapıyoruz. Ben matbaalara, kâğıtçılara filan girip çıkıyorum, herkes biliyor benim *Kurtuluş* diye bir dergi çıkardığımı. Tek başına gidiyorum, geliyorum, derginin üzerinde kişi ve adresler, iletişim bilgilerinin tümü var ama öyle bir illegalitemiz de var; nasıl izah edilir bilmiyorum.

İki yıllık dergi süreci içinde Cağaloğlu'nda ciddi ilişkiler kurdum. İlişkilerimizin biraz daha fazla gelişmesini sağlayan Zeki Erginbay'dır. Zeki Erginbay'ın İstanbullu olmasından kaynaklı çok iyi ilişkileri vardı. Beni Fettullah Abi isminde bir matbaacıyla tanıştırdı. Biz, Fettullah Abi'nin o zaman

nasıl biri olduğunu bilmiyorduk. Kürt kökenli olduğunu, Musa Anter'le yargılandığını, İstanbul'a İktisat Fakültesi'nde Öğrenci Derneği Başkanlığı yaptığını sonradan öğrendik; aktif bir adam. Oradan oraya sürülmüş, matbaacılık yapıyor. Fettullah Abi legal, illegal her işimize bir çözüm bulurdu. Bir sürü bildirimizi derginin eki gibi basardık ve bütün sorumluluk yine dergi üzerindeki isimlerin üzerinde olurdu. Metin Ankara'da, Mustafa Eker ise İstanbul'da yaşardı. Dergi ile hiç ilgilenmedi, sadece dergi üzerinde sorumlu müdür olarak görünüyordu. Uzun yıllar devam etti bu durum. Metin de dergi ile hiç ilgilenmedi. Genellikle İlhami'de toplanırdı yazılar. Ben İlhami'den alır, o yazıları dergi haline getirirdim. Yedi kişilik MK aynı zamanda doğal Yazı Kurulu gibiydi. Bu yedi kişi dışından da yazan olurdu ve hepsi hukuki nedenlerle Kurtuluş imzasıyla yayınlanırdı. Bir de örgüt mantığıyla imzalar ortak olurdu. 1980'li yıllardan sonra imzalı yazılar gündeme geldi. Şimdi bütün yazılar yazarın adıyla çıkıyor. Fettullah Abi ile olan o iki yıl ve organlı faaliyet içindeki dört-beş yıl bana çok sayıda arkadaş kazandırdı. Hâlâ görüşürüz. Ben mahalle çalışması ve başka çalışmalarda yer almadım, tamamen yayın işindeydim. Mitinge, yürüyüşe giderdim ama yapılacak çalışmayı sekteye uğratacak işlerin içine girmezdim. Organ olmadan önce hakikaten tek başına çıkarttım dergiyi. Bir tane bürom vardı, oraya dört-beş arkadaş gelirdi. İkisi kadın arkadaştı, onlar daktiloda yazı yazar, yazıları temize çekerlerdi. Sürekli gelenlerden biri Müzeyyen'di, bir dönem de Oya'da gelmişti. Büro da Avukat Ayhan Aras adına açılmıştı. O arkadaşların dışında MK'den bir ya da iki erkek arkadaş çok nadir gelirdi. Hiçbir şekilde onlar kullanmazdı, orası derginin illegal bürosuydu. Öyle bir faaliyet sürdürürdük. Hiç aksatmadan da çıkartırdık dergiyi. Teknik olarak sıkıntı yaşamazdık.

Kurtuluş gazetesinin yayın faaliyetinde Doğan Tarkan'ın çok önemli katkısı vardır ama yazı yazması dışında dergiye hiç karışmamıştır. Doğan Tarkan gazeteden sonra fiilen bu işin organizatörü oldu ama Basın-Yayın Organı'nda İsmet Abi vardı. O da İsmet Abi'nin özel talebiymiş. Dergiye Organ hiç müdahale etmedi, yine ben sürdürdüm ama ben de o Organ'ın içindeyim. Ben gazetede aktif, birinci derecede görev almıyorum ama bütün lojistik destek Organ'ın üzerinde. Organ'ın dışında gazetenin, değişen isimlerden oluşan yazı işleri müdürleri oldu. Bir de gazetede çalışan teknik ekip vardı. Gazete bürosu da illegaldi.

Gazete, Şişli'de Gönüllü Hizmetler Derneği'nin (GHD) taşındığı dairede çıkartılmaya başlandı. Onlar gazeteye devrettiler bürolarını. Oraya ışıklı masalar yapıldı. Toplu, hafızalı daktilolar koyduk. Gazetenin teknik motoru İbrahim Karakaş'tı. İbrahim Karakaş inanılmaz pratik, yaratıcı ve inanılmaz derecede hızlı bir adamdı. Ahmet Nergiz arkadaşımız teknik bölümde çalışırdı, Doğan gıcıklık yapar üç tane birinci sayfa yaptırırdı İbrahim'e. Ahmet daha bir sayfa bitirmeden, İbrahim üç tane birinci sayfa yapardı. Müzeyyen orada da başından beri çalıştı. İbrahim, Müzeyyen, Ahmet Nergiz üçlüsü, gazetenin uzun süre neredeyse demirbaşıydı. Ona teknik olarak yardım edenler vardı. Mesela Can arkadaş gazetede çalışırdı. Can fotoğrafçıydı. O zaman letraset bulamaz, letraset peşinde koşardık. Ankara'da bunun kaynağını bulduk, oradan alıp İstanbul'a götürürdük gazetede kullanılmak üzere. Can hemen işi geliştirdi, atılan başlığı agrandizörde büyütüp, İbrahim'in istediği ebada getirirdi. Baktık letraset bulmakta zorlanıyoruz, el pedalı aldım, bir dolap da kurşun punto aldık, orada dizip basıyorduk; Can hemen alıp fotoğrafını çekiyor, büyütüyor sayfaya koyuyorduk. İş pratikleşti, herkes el pedalcı oldu. Bir de gazete ortamı çok gırgır bir ortamdı. Ahmet Nergiz'e çok takılırdık. Çok nevi şahsına münhasır bir adamdı Ahmet Nergiz. Benim cezaevinden de arkadaşımdı. Eli hızlı, pratik değildi. Gazetede çalışanlar altı gün orada olur, bir gün izin yapardı. Gazete biter, Ankara'ya doğru yola çıkardı. Gazete İstanbul'da hazırlanır, Ankara'da basılırdı. Gazetenin hazırlığı bittiğinde gece saat 01.00'de, Ahmet Nergiz'in Varan'dan bileti vardı; elinde koca bir rulo ile Ankara'ya sabah inerdi. Gazete aynı serilikte matbaada basılır ve dağıtılırdı.

Haber akışı nasıl sağlanırdı? Geri dönüşler oluyor muydu?

Bütün Kurtuluşçular haber kaynağıydı. Bir sürü yerden haber gelirdi. Bu işi benimsemeye başladıkça daha çok haber gelmeye başlamıştı. Gazete çıkmaya başladığında artık Organ da oluşmuştu. Organ'dan İsmet Abi, bir de ben gazete bürosuna giderdik. Diğer arkadaşlar gelmez çünkü gazetenin yerini kimse bilmezdi. Gazetenin yeri bilinmezdi ama sürekli gece mesaisi yapmak zorunda kaldığımız için problem olduğunu hissettik. Bir gün kapı çaldı, ben arka odadayım, İlhami açmış kapıyı; adam üst katta oturduğunu söyleyerek içeri girmiş. İlhami de bir şeyler anlatmaya çalışmış ama adam,"Siz siyasi gazete çıkarıyorsunuz, ben sizin her söylediğinizi duyuyo-

rum" demiş. İllegalitemiz de bu kadardı. Bunlar olunca yer değiştirmeye karar verildi; birkaç yer değiştirdik, en uzun kaldığımız Tünel'deki yerimizin üst katında oturanlar da THKO'lu çıktı. Tünel'deki eski bir binaydı ama devasa bir daireydi. En mutlu olduğumuz yerlerden biriydi orası. Şişli bize pek uymuyordu, pahalı geliyordu. Tünel tarafı bizim için her açıdan daha uygundu.

Birinci sayfa manşeti Doğan MK'yle konuştuktan sonra belirlenirdi. Az olmayan sayıda okur mektupları geliyordu. Mesela gelen mektuplardan biri, o sırada cezaevinde olan Temel Demirer'dendi. Kimse Temel Demirer'i tanımaz. Mektuptan sonra sanırım İrfan onun görüşüne gitti. Böyle ilişkiler de kuruluyordu. Okur mektubu şeklinde haberler geliyor, o haberler doğruluğu teyit edildikten sonra yayınlanıyordu.

Benim ayağım problemliydi, çocukluğumda ve gençliğimde genellikle ısmarlama ayakkabı giyerdim. Bir gün Kadıköy'de bir dükkân gördüm, adam ayakkabı yapıyor. Konuştuk, fiyat da makul geldi. Adam bir ayakkabı yaptı, uzun yıllar giydim o ayakkabıyı. Benim ayağımda Mercedes gibi bir ayakkabı var ama özellikle dağıtımcı arkadaşlar çok koşturuyor, yoruluyordu; dağıtımcı arkadaşları topladım adama götürdüm, onlara ayakkabı yaptırdım. Dayanışma çok güçlüydü. Can'ın bir aile evi vardı, annesi babası Bursa'da, Can ise o aile evinde otururdu. Annesi ayda bir gelir, evi temizler, dolabı tamamen yemek doldurur giderdi. Ondan sonra biz iki-üç gün Can'ın evinde kalır, her şey bittikten sonra bir daha uğramazdık. Böyle sıcak bir arkadaş ortamı vardı.

Neşriyatsız teşkilat olmaz

Gazetenin örgütlemeye sağladığı katkıları nasıl gözlemledin?

"Neşriyatsız teşkilat olmaz" lafı bizim dilimize pelesenk olmuştu. Bu anlamda Kurtuluş Sosyalist Dergi ilk ve en önemli adımdı. Dergi teşkilat üyesine, sempatizanına, geniş halkasına kendi görüşlerini anlatıyordu. Dergi sağda solda satılamıyordu bu yüzden gazete, bir örgütlenme aracı olarak ve dışarıya yönelik yayın organı olarak çok gerekliydi; çıkarmakta geç bile kalındı. Dergi ile bir örgütlenme sağlandı, gazete ile dışarıya açıldık. Gazete bu anlamda gerçekten örgütlenme aracıydı ve bunun sonuçlarını görüyorduk. Herkes ihtiyacına göre gazete istiyordu. Mesela Pazartesi akşamı taslak gazete İstanbul'dan yola çıkıyor, Salı sabahı Ankara'da oluyor ve öğleden son-

ra gazete basılmış oluyordu. Salı günü bütün bölgelerden arkadaşlar matbaada toplanıp gazetesini teslim alıyordu. Herkes ihtiyacı olan gazete sayısını önceden bildirir, gazete ona göre basılırdı. Gazetenin tirajı 17-18 binin altına düşmedi 20 binin üzerinde basıldığı da oldu. Bu iyi bir rakamdı ama bazı yerlerden "Satıyoruz" diye fazla gazete istendiği de oldu. Mesela Tüm Döküm-İş'in çatısında hiç dağıtılmamış gazete kolileri çıktı. Antalya'da da öyle koliler çıktı. Örgüt içinde, biz fazla gazete satıyoruz görüntüsü vermek isteyen birimler de olmuş demek ki. Böyle bir gerçeklik olsa da 20 bin küsur gibi rakam az değil. Kurtuluş dergisi hiç 7-8 binden aşağı basılmadı. Ama para sirkülasyonu aksıyordu; bu nedenle Muğla, Antalya, İzmir, Karadeniz'e ziyaretler yapmam istendi. Samsun hariç bu şehirlere gittim. Samsun'a gidemedim çünkü Samsunlular her zamanki bağımsız halleriyle davranıp önümü Ankara'da kestiler. Necmettin çok sert bir şekilde "Osmanlının tahsilât memuru gibi bizden tahsilât mı yapacaksın?" dedi. İşin sadece para yönünü düşünüyorlardı ama dağıtım sorunları, dergi ile ilgili eleştirilerle ilgili konuşmak için de dolaşıyordum. Çok sert bir çıkış yapılınca ben de gitmedim Samsun'a.

Örgütlenme birimleri nasıl oluşturuluyordu, seçim işleyişi var mıydı, merkez mi belirliyordu daha çok organları?

Merkezden müdahaleler hep oluyordu. İsmet Abi Karadeniz'de, Kaçaroğlu Antalya'da, İlhami İnegöl-Bursa'da, Şaban Kayseri- Develi'deki insanları ve bölgeyi daha iyi tanıyordu. Doğan'ın da zaten kendi örgütlenmeleri var ama illa bunlar oralara gidiyor diye bir şey yoktu. Mesela Antalya'da Senatör adayı Abdullah Akın'ın seçim çalışmalarında, Şaban İba görevlendirilmişti. Kaçaroğlu da Bursa'ya gidip oradan İzmir'e geçmişti. Merkez'den biri gidip oradaki ilişkileri canlandırıp geri dönerdi. Mesela Adana'ya giderdi birileri, orada hareketlendirilecek bir şey varsa onu hareketlendirip gelirdi İzmir'de de böyle oldu. Daha Kurtuluş adı konmamışken o işlere hamle ettik. Hem yayın faaliyeti hem de çevremizi gözleme faaliyetiydi bunlar ama genellikle kendi iç dinamiklerine bırakılırdı çalışmalar. Karadeniz'de, Antalya'da bir iç dinamik vardı ama Bursa ve İzmir'deki iç dinamikler biraz hasar gördüğü için, oralarda ciddi zafiyetlerimiz oldu diye düşünüyorum.

Basın Yayın Organı, kampanya faaliyetlerine ne gibi katkı yapardı?

Organda ben, İsmet Abi, Cerrahpaşalı Sarı Mehmet, ODTÜ'lü Hamdi var. Bütün pratik işler benim üzerimden dönerdi çünkü benim hakikaten iyi bir çevrem vardı; bir şey olduğu zaman çözüm üretirdim. Gazetenin kâğıdını İstanbul'da ben alıyorum çünkü Ankara'da matbaa bile kâğıt bulamıyordu. İnanılmaz bir kâğıt sıkıntısı vardı o zamanlar. 100 bin gazete basıyoruz diye kâğıt çekiyorlar 3 bin tane gazete basıyor geri kalan kâğıdı karaborsada satıyorlar. Biz mecburen kâğıt alımında bu karaborsaya düştük. Sonuçta her şeyin çaresi var; ben olmasaydım bu iş olmazdı diye anlatmıyorum ama o karaborsanın içinde bir adamla tanıştım ve ahbap oldum. Bu adam sayesinde biz, gazetenin kâğıdını her hafta Ankara'ya gönderebiliyorduk. Adama parayı veriyorduk, adam o gece ambara veriyordu sabah matbaada oluyordu kâğıt. İhtiyacımız üç-dört bobin arasında gidip gelirken Kampanya Komitesi bir kamyon kâğıt istedi. Ebat kâğıt olsa kolay bulunuyor ama gazete için aldığımız bobin kâğıdı ancak demin sözünü ettiğim kanaldan bulabiliyorduk. O güne kadar yapmadığım bir işi yaptım, adamı aldım Kumkapı'da meyhaneye götürdüm. Ertesi gün bir kamyon kâğıt gitti Ankara'ya. Kampanya zamanında gazete fazla sayıda basılmış olabilir. Gazete, afiş, bildiri için ciddi miktarda kâğıt lazım ve Basın-Yayın Organı olarak o ihtiyacın hepsine bir şekilde cevap verdik, hiçbir aksama olmadı. Karaborsadan pahalı aldık ama eksiğimiz hiç olmadı. O anlamda Organ'ın Kampanya Komitesi ile çok yakın ilişkisi vardı; çünkü bütün lojistik desteği biz verirdik. Basın-Yayın Organı'ndaki diğer arkadaşlar, sıkıyönetim ilanından sonra gazete sıkıyönetim olmayan İzmir'de basılmaya başlayınca, çok büyük performans gösterdi. İlk giden ekibin içinde ben de vardım ama ben sürekli kalmadım, bir ekip İzmir'e yerleşti. İzmir'de Levanten nüfus yaygındır. Karşımıza İtalyan kökenli, zarif bir adam çıktı. Ticaret Matbaacılık'ın sahibiydi ve bizim gazeteyi hep o bastı. İzmir'e yerleşen basın-yayın ekibinden arkadaşlar, İzmir'de gazete basıldıktan sonra gazetenin alınması, çıkarılması, adeta kaçırılarak dağıtılması yönünde ciddi çaba gösterdi.

Kahramanmaraş'ta yaşanan katliam sonrası sıkıyönetim ilan edildi. Bu olaylar sonucunda kimlik ve inanç üzerinden bir tartışma oldu mu?

Öyle bir tartışma olduğunu hatırlamıyorum da Çorum'dan, Maraş'tan Alevi arkadaşlarımız vardı. Babam nedeniyle bizim ailede zaten Alevilere karşı olumlu bir bakış vardı ama siyasal olarak böyle bir tartışma olup olmadığını hatırlamıyorum.

Demokrat Kadın dergisi

Kadın meselesine ilişkin gazetede neler yazılırdı?

Kadın meselesine ilişkin çok bir şeyimiz yoktu ama pratiğimiz de iyi değildi. *Demokrat Kadın* dergisi gazeteden sonra çıktı. Karadeniz kökenli bir kadın derneği tecrübesi vardı örgüt içerisinde. Ankara'da da Ankara Kadınlar Derneği kuruldu. *Demokrat Kadın* da Ankara'da hazırlandı ve çıktı. Kadın sorunu ile ilgili bir yükselme oldu ve dergi de onun üzerine çıktı. O tartışmalara pek şahit olmadım ama bizim bu konudaki "yaklaşımlarımız"ın iyi, doğru, olumlu şeyler olduğu bilinmesine rağmen pratiğinin iyi olmadığını biliyorum. Mesela kadınlar evlendikten sonra hemen "tasfiye" olur, eve kapanırdı. Genellikle inisiyatif alma konusunda kadınlar hep geride kalır, erkekler buraları işgal ederdi. Mesela gazetede çalışan Müzeyyen, İbrahim'in eşi Burcu, Aytül diye İzmir kökenli bir kadın arkadaşımız vardı; bunlar hep domestik işlerde kullanılırdı maalesef. Bu anlamda Kurtuluş hareketi içinde benim görebildiğim İstanbul'da Sevil, Ankara'da Sabahnur etkili, oldukça bağımsız kadınlardı. Onun dışındaki kadınlar da genellikle verilen rollere uygun davranırlardı. Kadın konusunda mevcut rollere uygun yaşayış davranışı aslında Kurtuluş tarihinin tümünde var.

Toplumsal muhalefetin arttığı ve anti-faşist mücadelenin yükseldiği o dönemi, yayın süreci ile bağlantılı olarak nasıl aktarabilirsin?

Çok pratik bir örgüttük aslında biz. Bir taraftan illegal davranır bir taraftan da her şeyi açıkta yapardık. GHD Şişli'den Sultanahmet'e taşınmıştı, ben oraya çok takılırdım. Orada teksir makinesi vardı, mahalleden ihtiyacı olan gelir, bildirisini orada yazar orada basıverirdi. Böyle bir pratiklik vardı. Cağaloğlu'ndaki ağımızın genişlemesi bize çok imkân sağladı.

Fırın işçisi Ali Güngör'ün Küçükbakkalköy'de öldürülmesi üzerine; o gece hemen İbrahim'in çizdiği Ali Güngör portresinin de yer aldığı bir bildiri hazırladık ve ertesi gün cenazede, mahallede dağıttı arkadaşlar. Bildiriyi bastık, büyük bir balya oldu, onu ikiye böldük. Altına, üstüne boş teksir

kâğıdı koydum. Arabalı vapurdan inerken polis üzerime geldi. Çocuklara boş teksir kâğıdı götürdüğümü söyledim, adam baktı hakikaten boş kâğıtlar var, geçirdi.

Acil durum olduğunda Fettullah Abi sağ olsun, gece gündüz demez, legal-illegal her şeyi basardı. Matbaada basılmış illegal bildirilerimiz vardır. Matbaada basılması hem görüntü açısından daha iyi oluyor hem de daha iyi okunuyordu. Fettullah Abi'yi uzun yıllar sonra bulduk, Zeki Erginbay ile ilgili bir röportaj yapalım dedik, mikrofonu uzattık, "Zeki dünyanın en iyi insanıydı" dedi, sustu. Göztepe'de bir evde tek başına yaşıyor. Böyle insanlar da vardı hayatımızda. Dediğim gibi hakikaten pratik bir çalışmamız vardı. Özellikle İbrahim çok pratik adamdı. İbrahim, "Bir devrimci serigrafı ve teksiri iyi bilecek, bunları bilmeyen devrimci olamaz, devrimcilik yapmasın" derdi, böyle radikal davranırdı.

İşçi sınıfı içindeki çalışmalarla ilgili aktarabileceğin bir şeyler var mı?

Ben sınıf çalışmalarının tamamen dışındaydım ama grevlere giderdim. Tüm Döküm-İş'in Bayrampaşa'daki merkezi, bir anlamda bizim siyasal merkezimiz gibiydi. Orada sabahlara kadar eğitim çalışması, tartışma, sohbetler yapardık. Sendikalarla bağlantımız vardı ama ben sendikal faaliyetlere katılmadım. O faaliyetlere lojistik destekte bulundum.

Bu örgütü var eden alt kadrolardı

Bütün bu yoğun hareketliliğin içerisinde darbe olacağına dair ne tür öngörüleriniz vardı? Nasıl bir hayat düzeni oluşturdunuz?

Kurtuluş hareketinin çıkardığı yayınlarda "arabanın yokuş aşağı" gittiğine dair yorumlar vardı ama buna uygun pratik bir konumlanma, tedbir yoktu. Kişisel ya da örgütsel bazı tedbirler alındığını zannediyorduk ama ben kendi yaşamımdan, kendi bulunduğum noktadan baktığımda öyle bir şey olmadığını görüyorum. Bu arada ufak bir matbaa kurmuştuk. Entertip adı verilen bir kurşun dizgi makinesi aldım, bir usta bulup bir matbaa ile anlaştım ve matbaanın bir köşesine makinemizi kurduk. Kiraya katkıda bulunuyor, elektriği ortak ödüyoruz. Bu tamamen Ziya Sümer işi idi gerçi ama Doktorcular duymuş, Kurtuluş'un matbaası var diye bize iş getirmişlerdi. Kıvılcım'ın üç ya da dört sayısını biz bastık. "Kurtuluş'un matbaası değil" diyoruz ama onlar da biliyorlardı tabii. O matbaa bizim işlerimize hız getir-

di, iradi davranmamıza olanak sağladı. Dergi daha hızlı çıkar hale geldi ama bu sefer yazılar zamanında gelmemeye başladı. Eskiden yazılar zamanında gelir, dergi de zamanında çıkardı ama sonradan daha iradi davranmaya başladığımızda, yazılar aksamaya başladı. Siyasal hareketlilik arttı tabii, herkes sağa sola daha çok koşturmaya başladı. Doğan Tarkan çok üretkendi yazı konusunda, Doğan'ın yazıları birkaç kere denetime girmeden yayınlandı; sorun oldu MK'de. Dergi problem hale gelmeye başladı, o yüzden çıkışı biraz aksadı. Partileşme konularında Doğan'ın radikal fikirleri vardı, onlar yayınlanınca millet "Ne oluyor?" demeye başladı.

Farkındaysanız başka bir hayat sürüyordum ben; hem bağlantılıyım o hayatın içindeyim hem de başka bir hayat sürdürüyorum. O yüzden bana pek fazla karışmazlardı. Hem organın içinde görev yapar hem de organdaki arkadaşlarla birlikte lojistik destek sağlardık. Dediğim gibi bir yerde ben öne çıkardım bir başka yerde diğer arkadaşlar çıkardı. Hep birbirimizi tamamlar, boşluk bırakmazdık. Bir de matbaa sahibi olunca, düzenli olarak evden çıkıp Cağaloğlu'na gider hale geldim.

Merkez'e bağlı bir organda çalışıyorsun. Bu organ sadece teknik ve lojistik destek sağlayan bir organ mı yoksa Merkez'e bağlı bir organ olarak Merkez içinde yapılan tartışmalara da aktif katılma şansın oluyor muydu? Merkez'e bağlı bir organ olarak sizin seçiminiz nasıl oldu?

Merkez'le ilişkimizde teorik-politik konularda değil, orada alınan kararların uygulanışı sırasında sorun çıkarsa karşı çıkıp tartışabiliyorduk sadece. Yazıları okuyor ve hepsine de katılıyorduk. MK kendi içindeki toplantılarda bu işi hallediyordu. İlhami, Şaban, Mahir'le konuşup, sohbet ediyorduk. Ali Demir benim en eski arkadaşlarımdan biridir, onunla oturup konuşuyorduk. Çok sistematik şeyler değildi ama bir şeyler konuşuyor ve kafamızda öyle şekillendiriyorduk. Bu tartışmaları düzenli yapanlar il komiteleriydi. Biz organ olarak düzenli bir siyasi tartışmanın içerisine hiçbir zaman girmedik ama kişisel olarak hepimiz yapıyor, kendi aramızda da konuşuyorduk. Yazılar konusunda çok fazla karşı çıktığımız şeyler olduğunu hatırlamıyorum. Doğan'ın yazıları biraz tartışma konusu oldu. Onu da olumsuzluk anlamında söylemiyorum. Doğan partileşme sürecine farklı bakıyordu ve bu konuyu sürekli gündeme getiriyordu. Hep, bu örgüt ila-nihai kalacakmış gibi bakıyorduk. O zaman o ruh hali ile yaşıyorduk. Hani hiç ölmeyecekmiş gibi yaşayacaksın, yarın sabah ölecekmiş gibi de hazırlıklı olacak-

sın derler ya, o hesap. Biz, bu iş böyle devam eder diye yaşadık o gençliğin verdiği heyecanla. Doğan, işçi sınıfının devrimci iradesini yansıtacak parti, proletarya sosyalistlerinin partisi derdindeydi. Bu tartışmayı pek yapmıyorduk çünkü inanılmaz bir koşturmaca vardı. Bütün arkadaşlar için böyleydi. Bu örgütü var eden inanılmaz bir alt kadro vardır. Doğan Fırtına'dan, Burhan Tanrıverdi'den, Ziya Sümer'den bahsetmeden Kurtuluş'u anlatamazsın. Şu an kalemi elime alsam en az yüz kişi yazarım. Kurtuluş'ta böyle bir hareketlilik vardı ve bu hareketliliğin içinde çok tartışma yaşanmıyordu. Hepimiz de yaşanan durumdan memnunduk. "Doğal önderlerimiz çok iyi insanlar, bizimle oturuyor, konuşuyor, karar veriyorlar, biz de işleri yapıyoruz" gibi bir ruh hali içindeydik. Bunun farkındayım; bu iyi mi kötü mü tabii ki tartışılır. O günün koşullarında belki "doğru" olan buydu. Organ toplantısında bir gün Hamdi elini kaldırdı, kalktı "Bu eşek yürümez" dedi. Altından kalkamıyoruz, o derece ağır işlerdi. Hamdi böyle deyince, ben de kalktım ve aynı hareketle "Bu eşek yürür" dedim. Düşünün, bu noktaya gelmişiz. Ondan sonra İsmet Abi bir taraftan, Mehmet bir taraftan, ben bir taraftan tartışmaya başladık; en sonunda "Bu eşeğin" yürümesine karar verdik kendi içimizde. Ondan sonra da insan malzemesindeki yükü hafifletmek için organa ve yayın işinde koşturanlara takviyeler yapıldı. Ama insan sayısı çoğaldıkça daha hantal hale geliyorsun. Böyle de bir risk var. Biz dört-beş kişi iken işler çözülüveriyordu, organ sekiz kişi olunca o kadar hızlı çözülmüyor. Görev dağılıyormuş da yük azalıyormuş gibi hissediyorsun ama iş çözülmüyor.

Dergi faaliyetini yürütürken yanımdaki arkadaş başka bir görev nedeniyle ayrıldı, ben yine yalnız götürmeye çalışıyorum. Bir gün bir eleman getirdiler, gelen kişi Ergin Yıldızoğlu. Ergin şimdi Cumhuriyet gazetesi yazarı. Ekonomi, politika konusunda hâlâ iyi yazılar yazıyor. Getirdiler bu arkadaşı derginin işlerinin takibi için benim yanıma verdiler. İstanbul İl Örgütü buna ciddi tepki gösterdi. Ergin'le bir yılı aşkın Cağaloğlu'nda koşturduk. O da benim peşimde matbaa matbaa gezdi. Hiç bu işlerin adamı değildi; çeviri yapsın, yazı yazsın, öyle bir arkadaştı. Çok zorlandı ama Ergin'le aramızda iyi bir dostluk oldu. Hâlâ seyrek de olsa haberleşiriz. Ergin daha sonra Doğanlar'la birlikte tavır aldı, İngiltere'ye gitti.

Örgütün resmi üyeleri arasında mıydın?

Ben örgüt üyesiydim, organlı bir faaliyet sürdürüyor, aidatımı ödüyordum. Bana örgüt üyesi olduğumu Doğan Tarkan bildirmişti. Ama bu sözlü tarih görüşmelerinde, örgütün resmi üye sayısının elli bir olduğunu öğrenince gerçekten üye miydim, değil miydim çelişkiye düştüm. Bir sürü il komitesi üyesi, örgüt üyesi değilmiş bu teşkilatta, bu çok anlaşılır bir şey değil. Kimler üye, kimler değil hakikaten bilmiyorum. Örgüt üyesi olmasaydım da yine aynen devam ederdim. Mustafa Yeşim mesela örgüt üyesi değil de ne? Belki benden çok daha büyük ve riskli işlerin altına girip çıkmış biri ama örgüt üyesi değil! Biz hep örgüt üyesiyiz diye faaliyet sürdürdük. Şaban daha sonraları bana, örgüte üye alımı konusunda niye bu kadar katı davrandıklarını kendisinin de bilmediğini söyledi. Ama biraz önce de dediğim gibi, en azından yüz küsur kişinin örgüt üyesi olması lazım; çünkü bu insanlar bıçağın sırtında yaşadılar hayatlarını. Onlar üye değilse bunu anlamakta zorlanıyorum.

1 Mayıs 1977, Kazancı Yokuşu

1 Mayıs 1977 ile ilgili neler hatırlıyorsun?

1977'de ben polise düştüm hatta bu yüzden yargılandım. İlk kitlesel 1 Mayıs 1976'da kutlandı. Ona ve ondan sonraki bütün kitlesel 1 Mayıslara katıldım. 1 Mayıs öncesinde bize çok görev düşerdi. İbo pankart yazar, ben de ona çok yardım ederdim. Koca koca resimler yapardı. Organ olmadan önce de çok destek olduk. Tüm Döküm-İş'in broşürlerini bastım, kendi kitlelerine dağıtsınlar diye. Onlar hep kişisel girişimlerimdi. Konuşurduk sendikacılarla, ihtiyaç üzerine hazırlar, basardık matbaada. Organ dışında da bireysel katkım çok oldu.

1977'de Taksim alanına çıkarken çok zorlandık. Ben kortejin içinde değil de gezen konumdaydım, o yüzden tam meydana girildiği anda ben pankartın olduğu yerde olduğumu hatırlıyorum. Olağanüstü coşkulu dakikalardı; geç girdik ama girdik coşkusu vardı. Alana girdiğimizde konuşmalar yapılıyordu; konuşmayı bastıracak şekilde slogan attık. Hatta bizim sloganımıza karşı, o sırada önünden geçtiğimiz İGD korteji, bizim sloganı bastırmak için slogan attı. Fakat tam bizim kortej alana girdiği sırada herhangi bir yerde konuşlanma şansı olmadan silahlar patladı, dağılma başladı. Hepimiz önce yerlere yattık çaresizlik içinde, sonra kenarlara kaçtık. Kısa bir süre Kazancı

Yokuşu'nda bulundum. Çok sayıda ezilen vardı. Ben oradan otel tarafına fırladım, orada Leman Teyze, annesi ve iki kadın arkadaş vardı. İkisi de hamile: biri Ayhan, diğeri Zerrin. Dördü bir arada kalmış, onları biraz sakin bir yere götürmek üzere yardımcı olmaya çalıştım. Ondan sonra panik başladığı için, bir müzisyen ekiple kol kola girip "Faşizme karşı omuz omuza" sloganı atarak insanların panik halinde kaçışlarını engellemeye çalıştık. Sonradan tanıştık onlarla. Tamam, bir şey var ama bu kadar panik halinde kaçmanın da anlamı yok, daha sakin daha direngen bir ortam olsun diye "Faşizme karşı omuz omuza" diye slogan atarak aşağıya geçmeyi engelliyoruz. O sırada Sıraselviler tarafındayız ve ne olduğunu biz de tam olarak anlamış değiliz. Ne kadar işe yaradı bilmiyorum ama kendi çapımızda sakinleştirmeye çalıştık ortamı. Ondan sonra bir otobüse bindik Kabataş'tan, karşıya geçeceğiz. Benim de genellikle üzerimde taşıdığım büyükçe bir bıçak vardı. Dolmabahçe'de polis otobüsü kesti. Bıçağın sorun olacağını düşünerek camdan atayım dedim ama camdan atamadım, bıçak iki koltuk öne gitti. Polis tek tek aradı, bıçağı buldular, bıçağın kimin olduğunu sorunca, ön koltukta oturan genç beni gösterdi. Beni bir minibüse aldılar ve bir binanın arkasına kapattılar. Oradan grup grup çıkarıyorlar, minibüslere bindirip Gayrettepe'ye götürüyorlar. Gayrettepe'de de "şu, şu, şu" diye gösteriyorlar, benimle aynı minibüse binen birinin üzerinden silah çıkmış, o da benden genç ama biraz daha zayıf ve kızıl saçlı bir adam. Sanırım onu gösterirlerken beni de göstermişler ya da öyle algılamışlar. Gayrettepe'de inanılmaz bir meydan dayağı yedik. Hayatımda Ankara'da işçilerden yediğim dayak ilktir bu da ikincisi oldu. Polislerin elinden başka polisler kurtarmaya çalıştı zar zor. Fakat bu arada silah benim üzerime kalmış. Gece yarısı sorgu başladı, sabaha kadar bir de silah yüzünden dayak yedim. Silahın benim olmadığını söylüyorum ama sabaha kadar sürdü dayak. Silahın gerçek sahibi de orada, sabahleyin polise gitti silahın kendisinin olduğunu söyledi. Turgut Ordu isimli birisiydi, sonradan da bir yerde karşılaşmadım. Ancak o silahı üstlenince yırttık silahtan. İki-üç gece şubede kaldık sonra 2. Şube'ye götüreceklerini söylediler. 2. Şube o zaman Sirkeci'deki meşhur Sansaryan Han'da. Bir de orada polisler bizi gözden geçirdiler, şansım yaver gitti, oradan da yırttım. Bizi bıraktılar; Koşuyolu'nda evime geldim ama her tarafım inanılmaz mor, arada beyazlıklar görünüyor. Üç beş gün çıkmadım evden. Arkadaşlarla haberleştim, çıktığımı ve evde olduğumu bildirdim.

12 Eylül geldiğinde *Şoreş*'i çıkarıyorduk

12 Eylül'e giden süreçte nerelerdeydin?

İstanbul'da ve genellikle Cağaloğlu'ndaydım. *Şoreş*'i çıkarıyorduk. Sanıyorum iki tane tanıtım sayısı, bir dergi çıktı. Biz 2. sayıyı hazırladığımızda Eylül ayıydı. İstanbul'da bastıramayacağımızı anladık; Antalya'da arkadaşlar matbaa ayarladı. Ben İstanbul'da dizdirip sayfaları hazırlayacak, tahta sandıklara koyup Antalya'ya gönderecektik. Hatta bir sayıyı gönderdik sanıyorum. Böyle bir proje yaptık ama 12 Eylül geldi 2. sayı matbaada kaldı. *Şoreş*, Türkçe ve Kürtçe metinlerin olduğu bir dergiydi, teknik hazırlığı tek başına yaptığım 11 Eylül akşamı, eve gittim. Benim bir radyom vardır başucumda, sabah kalkar ilk iş onu açardım. Saat 07.00 açtım, Hasan Mutlucan türkü söylüyordu. Bir yere gitme, gelme, arama şansım da yok. Evde oturdum tek başıma. üç gün evde oturduktan sonra pazartesi sabah hayat başladı. Sabah hiçbir şey yokmuş gibi matbaaya gittim, o ana kadar da kimseyle haberleşmemişim, matbaadaki dizgici çocuk beni tanıyor ve biliyor, "Abi ne yapacağız?" diye sordu. Ben de "Bir problem yok, sen dizgiye devam et" dedim. Adam 15 Eylül sabahı *Şoreş* metinlerini dizmeye devam etti! Ondan sonra bir kenara koyduk biz onu. Bir iki şeyle uğraşır gibi oldum ama işle pek de ilgilenmiyorum aslında. Organın bir yeri vardı hemen onu değiştirmeye karar verdik, kumaş baskı yapan bir kadın arkadaşımıza yeni bir yer tutturduk. Hakikaten çok güzel kumaş baskıları yapardı profesyonel olarak; onun tuttuğu yerde buluştuk epey bir süre. Sonra o büroyu da lağvettik ondan sonra da "koruma" adı altında eve gitmem filan yasaklandı. Cahit'le buluşturdular beni, bir süre onun evinde kalacağım söylendi; fakat Cahit'in evinde problem var. Evlenmiş, karısı politikadan uzak olduğu gibi tepki de duyuyor Cahit'e. Ben gidince hava iyice soğudu. Bakırköy Yenimahallede'de, iki odalı, kötü bir evdi. Salon diye kullanılan odada ben yatıyorum ama yatağa giriyorum, yatak ıslak, ev rutubetli. Ailevi imkânlardan dolayı vasatın altına düşmemişti benim yaşam tarzım hiç. Birdenbire rutubetli eve gidince o evde kalamayacağımı, arkadaşların da o evde kalmaması gerektiğini söyledim teşkilata. "Sen farkında değilsin, herkes böyle evlerde kalıyor, para yok ki" dediler. Hakikaten çoğu arkadaş kötü koşullarda yaşıyordu.

Arada evde kaldığım dönemler oldu. Aranma gibi bir durum da yoktu. Organın içindeki görüşmeleri de daralttık zaten. Bir süre sonra Koşuyolu'ndaki evi kiraya verdim, akrabalara gitmeye başladım. Bu sefer "Akrabalara da gitmeyeceksin" dendi, otellerde kaldığım dönem o dönemdir. Otelde kalan başka insanlarla tesadüfen karşılaşıyordum. İşte o teşkilatın imkânlarının, erkek kadın ayrımı yapılmadan iyice daraltıldığı süreçtir bu. Hakikaten çok daraltıldı ve ben de o halkanın dışında kaldım. Ben o sıralarda İstanbul dışına, İzmir'deki kız kardeşimin yanına geçtim. 12 Eylül'den sonra bir operasyon yedik, Merkez hareketlendi, ben ev bulma, yerleştirme konusunda becerikliydim, Şaban İba'yı eşi ve çocuğuyla birlikte aldım İzmir'e getirdim. İzmir Bostanlı'da bir ev tuttuk, ben de ara ara o eve gittim. O arada İstanbul'dan arkadaşlar İzmir'e geldi, onları barındırabilmek için Foça'da bir kamping bulduk, tatil yapıyormuş ayağında oralarda kaldık. Yersiz yurtsuz bir adam olarak "koruma" altındayım ama bu işleri de bana havale ediyorlar. Artık öyle bir çizgideyiz ki kaderimiz ortak kesilmiş. Sokaklarda kaldık diye bir şikâyetimiz yok, öyle devam ediyoruz. Bir de hiçbir şey yapamıyorum. Hakikaten geri çekilmeseydi ne yapardı Kurtuluş örgütü? Bu ayrı bir tartışma konusudur belki ama geri çekilmeseydi de yapacağı fazla bir şey yoktu, diye düşünüyorum. Geri çekilerek tahribatı ve zayiatı geciktirdi biraz ama sonrası itibariyle inanılmaz bir güvensizlik sorunu yarattı çevrede. Bugünkü güvensizliğin temelinde o süreç yatar bana sorarsanız. Kimse kimseye güvenmez hale geldi. Ne olursa olsun, haklı gerekçesi bile olsa insanlar refleks olarak buna tepki duyar, giderek güvenmemeye başlar. Bir güvensizlik ortamı oluştu ve o, bugüne kadar devam etti. Keşke hepimiz yakalansaydık; cezaevlerinde belki daha kol kola, omuz omuza dururduk, daha birbirimize güvenirdik, diye düşünüyorum. Öyle olmasını temenni etmiyorum ama mesela, Halkın Kurtuluşu en sıkı operasyon yiyen çevredir. Merkezi ciddi operasyon yedi fakat teşkilatı korudu. Bizde ise Merkez korundu. Halkın Kurtuluşu'nun bugünkü en büyük gücü merkezinin o zaman yediği operasyonda halkayı sağlam tutmasındandır. Örgütün yönetimi polisin eline düştü ama inanılmaz bir kadro, çeşitli ülkelere dağıldı. Bugün günlük gazete çıkarıyor, televizyon yayını yapıyorlar. Bu tamamen o güvenden kaynaklanıyor. Bizde de tam tersi oldu. 1985'e kadar bölük bölük gittik biz ve 1985'te büyük operasyon oldu. 1985'teki operasyon bizi büyük ölçüde "bitirdi". Ondan sonra saflarımızda güvensizlik kol gezdi.

Sen ne zaman yakalandın?

Nisan 1982'de yakalandım. Yakalandığım sırada Cahit'le ikimize illegal yayın çıkarma görevi verilmişti. Onun hazırlıklarını yapıyorduk. Cahit'le birlikte o yayını serigrafta çıkartmaya karar verdik. Mustafa Erdemli bir ara İstanbul'a geldi ve bir dönem sık görüştüm onunla, "İstanbul'da hiçbir şeyimiz yok" derdi. Hakikaten yoktu. Bir fotokopi makinemiz bile yoktu, serigrafla gazete çıkarmaya çalışacaktık. Biz sadece teknik hazırlıklarını yapacaktık ama çıkamadı, biz yakalandık. Bizim operasyonun başlangıcı Erkan Mete'dir. Bu Erkan Mete eskiden beri çoğu insanın hoşlanmadığı, karışık bir adamdı ama ne hikmetse hep ön planda olmuştu. Tabip Odası'nı örgütleyen adamdı o yüzden millet es geçerdi. Bazılarının dediği gibi "polis" lafını çok temellendiremiyorum kendi kafamda bu adamla ilgili ama bunu da İstanbul kökenliler söylüyor. Erkan Mete bir gün geldi "Ablam vasıtasıyla elime toplu bir para geçti, bununla kâğıt alalım da yatırım olsun sonra satarız. Ablamın biraz paraya ihtiyacı var, ev alacak" gibi şeyler söyledi. Bunlar hayra alamet işler değildir, ben de geçiştirirdim. 12 Eylül'den sonra Erkan Mete ile yolda karşılaştık, teşkilattan birileriyle kendisini görüştürmemi ısrarla istedi, onu da geçiştirdim. 12 Eylül'den epey önce cezaevine düşüp çıkmıştı. Erkan Mete'nin cezaevinde örgütleyip bize bağladığı Fransızca öğretmeni Fikret Aslan vardı. Bu adam kitap çeviriyorum diye benden paraları aldı, sonra gitti kitabı başka yayınevinden bastırdı; o da karışık biri çıktı. Yani hep böyle karışık işler içinde olan bir adamdı Erkan Mete ve en sonunda yakalandı. Onun böyle karışık biriyken birdenbire yüzde yüz karşı saflara nasıl geçtiğine dair şöyle bir bilgim var. Erkan Mete belli ki paraya meraklı bir adamdı. Doktor, tıp çevreleriyle ilişkileri var, tıbbi malzeme kaçakçılığına karışıyor, bir operasyonda yakalanıyor ve kaçakçılık şubesine düşüyor. Fakat polis tarafından solcu, Kurtuluşçu diye bilinen bir adam. Bunu fark ediyor birisi, Erkan Mete'yi bayağı büyük bir kaçakçılık olduğu söylenen bu işin içinden alıyorlar: "Ya bize yardımcı olur bu işten yırtarsın yahut da biz seni daha da ağırlaştırarak işin içine sokarız" diyorlar. Erkan Mete'nin bu şekilde karşı saflara geçtiği söyleniyor. Özellikle doktor çevrelerinden gelen bir bilgidir bu, tahmin değil yani. Ondan sonra Erkan Mete polise yardımcı olmaya başlıyor. Kadirlerle başlayan operasyon oradandır. "Kimse bir yere gitmesin, dolaşmasın" denirken Doktor Şükran bir arkada-

şının düğününe gidiyor. Erkan Mete de orada birilerini görür, iz sürebilirim diye o düğüne geliyor. Oradan Şükran'ı takibe aldırıyor; takibin başlangıcının oradan çıktığı kesin. Benim sahte kimliğim var, kendi kimliğim çok özel bir zulada evde fakat o gün, bana ailevi bir ilişkiden bir havale geldiği için kendi kimliğimi üzerime aldım, diğer kimliği zulaya bıraktım ve kendi kimliğimle yakalandım. Polis arabada bana "Haşim Barış seni yakaladık, bakalım bu sefer elimizden kurtulabilecek misin" diyor, ben de "Ne Haşim Barış'ı ya, ben Ziya Sümer'im" diyorum. Şubeye kadar Haşim Barış olarak gittim. Haşim de Kadirlerle birlikte ve takipteymiş. Erkan Mete olayı böyle bir olaydır. Erkan Mete ondan sonra da bir sürü şey yaptı. İrfan Cüre'nin sorgusuna direkt katılmış, İrfan sesini duyduğunu söylüyor. Benim sorguma da katıldığını düşünüyorum, sesini duymadım ama bana sorulan bir sorudan dolayı "Erkan Mete ya burada ya da bu bilgileri verdi" diye düşündüm. Erkan Mete bu anlamda bu örgüte çok zarar vermiş birisidir. İlhami'nin yakalanmasını da ona bağlayanlar var fakat o konuda net bilgim yok.

Mennan'ın İstanbul'da tanıştığı ve bize bir kamyon kâğıt gönderen kâğıtçı ile ben de tanışmıştım. Uzun süre birlikte çalıştık ve 1982'de biz gözaltına alındığımızda o da gözaltına alındı. Biz o dönem "koruma" altındaydık. Geri çekilme, ricat derken randevu örgütü haline dönüşmüştük. Bana bir iş bulup çalışmamı söylediler. Çemberlitaş'ta Kadir Akın'la randevum vardı, bende olan bir şeyi Kadir'e verdim ve ayrıldık, konuşmadık bile doğru dürüst. Kadir oraya takiple gelmiş. Orada bir şeyi hisseder gibi olduk ama pek üstünde durmadık. Esnaf hareketliliği gibi bir şey oldu. Kadir'le ayrıldık, Çemberlitaş'tan inerken "Madem buradan geçiyorum şu Ahmet'e bir merhaba diyeyim" dedim kâğıtçı Ahmet'in dükkânına gittim. Ahmet'le biraz lafladık, oradan çıktım Cağaloğlu'na geldim, orada da çok iyi görüştüğüm bir matbaacı arkadaş var, ona uğradım. Çıkarken bana bir paket verdi bırakmam için, baktım Kadıköy Emniyet Amirliği'nden birine bir şey basmış, ben de onu aldım koltuğumun altına Cağaloğlu Yokuşu'na doğru inerken vapur saatini kaçırmamak için hızlandım; ben hızlanınca benim takibi fark edip kaçtığımı zannetmiş polisler, panikleyip benim üzerime çullandılar. Yoksa takip devam edecekmiş. Kâğıtçı arkadaş da o nedenle gözaltına alındı, bir aya yakın gözaltında kaldı sonra serbest bırakıldı. Mennan'ın 1975 yılında bulduğu kâğıtçıyla 1982 yılında ona uğramam nedeniyle birlikte gözaltında kaldık. Daha sonra görüştük ama hep mesafeli durdu.

Yirmiye yakın kişi o operasyonda gözaltına alındık, on beş gün kadar Gayrettepe'de kaldık. Benim yanımdaki hücrede iki aydan fazla zamandır Gayrettepe'de kalanlar vardı. Masaların yoğunluğuna ve iş hacmine göre gözaltı süresi uzuyordu. Gayrettepe'den Selimiye'ye, oradan da Metris Cezaevi'ne götürüldük. Metris Cezaevi'nde açlık grevi vardı, cezaevi bizi almadı, bizi Davutpaşa'ya götürdüler. Biz Davutpaşa'ya gittiğimizde oradakiler bazı kazanımlar elde etmişlerdi. Problemli dönemden sonra gittik biz oraya, biz gittiğimizde orada kalanlar yeni çıkmıştı o baskı döneminden. Davutpaşa'da üç ay kadar kaldıktan sonra orası kapatıldı ve tekrar Metris'e götürdüler. Metris'te olaylar tırmandıkça tek tip elbise direnişini organize edebilecek olan insanları tecride alıyorlardı. Posta posta tecride alınıp Bayrampaşa'ya götürülenler oldu. 3 ya da 4. postada ben de Bayrampaşa'ya geçtim. Ondan sonra Bayrampaşa'da kaldım ve oradan tahliye oldum. İki kitaptan dolayı basın davalarım vardı, o nedenle bir ay geç tahliye oldum.

Hangi kitaplardı bunlar?

Ankara'da yayıncılık yaparken bazı tedbirler de alıyorduk. Mesela problem olabileceğini ya da dava açılabileceğini düşündüğümüz kitaplar için sorumlu bir kişi buluyorduk. O kişi bu işi üstleniyor ve noterden bize "Yayınlanması için şu kadar paraya, şu kişiye sattım" diye bir belge veriyordu O zamanki Basın Yayın Kanunu'na göre yayınevinin hiçbir sorumluluğu yoktu. Herhangi bir sorun olduğunda da "Ben bu çeviriyi şu adamdan, bu kadar paraya satın aldım ve bastım" diyorsun. O zamanlar bizim çevreden olmayan ama bize çok yakın duran, İlhami Aras'ın hemşerisi Süleyman Aslan vardı. Süleyman Aslan aslında Mihri Belli'nin ekibinden pırlanta gibi adamdır. Harita mühendisliği yapıyordu ama adamın üzerinde neredeyse otuz tane kitap dosyası vardı. Bilim ve Sosyalizm Yayınları'ndan Süleyman Ege'ye "Bütün çevirileri benim yaptığıma dair sana belge vereyim" demiş. Süleyman Ege bütün yasaklı kitapları yayınlıyor. Kitaplar toplatılsa bile el altından yine satıyor. Süleyman Aslan'la İlhami nedeniyle aramız iyi olduğu için bize de aynı teklifte bulundu, bize de belge verdi. Kabul ettik ve Stalin'in "Strateji ve Taktik" kitabıyla "Militana Notlar" kitabını bastık. Süleyman'dan aldığımız belgeyle onları Yayımladık. Savcı çağırdı, gittik Basın Savcısı'nın önüne koyduk belgeleri, aldı baktı hakikaten yapacak bir şey yok. Ama "Yahu tepeye kadar olan dosyalar bu kişiye ait, yeter artık" dedi, sinirlendi adam. Benden ifade almış gibi gösterdi ve benim üzerimden kita-

ba dava açtı. Mahkemede itiraz ettim, bunun üzerine beni mahkemeden vareste tuttular. Süleyman'ın davası devam etti; 12 Eylül'den sonra bu dosyalar tekrar çıkarılıyor; ben İstanbul'a geçtiğim için davalardan haberim yok, birkaç mahkemeye gitmeyince hakkımda giyabi tutuklama çıkıyor. Bunların hiçbirinin farkında değilim, ben cezaevindeyim. Arada bir Muğla'dan kız kardeşim görüşe geliyordu ama akrabaların gelişini zorlaştırmak için belge istiyorlar; kız kardeşim de bu belgeyi almak için Çankırı Nüfus Müdürlüğü'ne gidiyor. Belgeyi beklerken polis gelip kız kardeşimi Emniyet'e götürüyor ve beni aradıklarını söylüyor. Kız kardeşim de İstanbul'da Metris Cezaevi'nde tutuklu olduğumu söylüyor. Ben önce 168/1'den 13 yıl 4 ay ceza aldım, daha sonra Yargıtay'da bozuldu ve 168/2'den 6 yıl 8 ay aldım. Hemen hemen verilen cezanın büyük bir bölümünü yatmış, tahliye olmak üzereydim. Kitaplardan dolayı tahliye olamadım. Yazışmalar falan derken bir gün aldılar beni Sultanahmet Adliyesi'ne götürdüler. Yıllar sonra Sultanahmet Adliyesi'ne gittiğim o gün, benim için ilginçti. Cağaloğlu'na gittim, Sultanahmet'i gördüm; ellerim kelepçeli, üstümde tek tip elbise falan... Oraya da "İfadesinin alınıp tahliye edilmesine" diye talimat gelmiş. Ama bu bir ay sürdü.

12 Mart ve 12 Eylül'de cezaevleri

Cezaevini nasıl yaşadın?

Türkiye'de bir Diyarbakır gerçeği yaşanırken, Mamak'ta 1980 sonrası itibariyle ağır hapishane koşulları varken biz de İstanbul'da vasatın altına düşmeyen ciddi işkenceler gördük. Bazı arkadaşlar daha çok gördüler ama genellikle hiçbiri vasatın altına düşmemiştir. Ben ara ara çabuk parlayan bir insanım, bu özelliğimi biraz da cezaevine bağlarım. İradeyi başkasına teslim etmemeye çalışırdık, sonuçta ederdik ama bunu hiçbir zaman kabullenmezdik. Felsefi olarak yapılan bir volantrizm, determinizm tartışması vardır. Biz ne siyasette ne günlük yaşamımızda bunun dengesini bulamadık. Türkiye İşçi Partisi determinizmin rayına girmişken biz, tam tersine THKP-C'de şekillenmiş haliyle her şeyi biz halledeceğiz, en iradi bir şekilde biz çözeriz gibi bir anlayışla hareket ettik. Bu konuda dengeyi, bizim kuşak ne siyasette ne günlük yaşamda bulamadı diye düşünüyorum. Bendeki yansıması böyle oldu. Bir şey olduğu zaman inanılmaz tepki gösteririm. Hiç

ummadığınız anda olur bazen bu. Cezaevinde asker mazgalı açar bir laf eder, biz o kadar tepki göstermezdik ama Dev-Solcular "Ulan adamın kafasını bozma biz senin başbakanını öldürdük" diye adamı tehdit ederdi. Bu ruh hali hepimize yansıdı ister istemez. Her şeye refleks halinde tavır alır olduk. Onun iyi yanları da oldu ama bize zararları da oldu tabii. Hayatta siyaseten ve günlük yaşamda bu çerçevede dengeyi tutturma konusunda bir problem var.

12 Mart'ta ve 12 Eylül'de cezaevindeydin. İki dönem açısından cezaevlerini karşılaştırdığında ne söyleyebilirsin?

Çok farklılık yoktu, sonuçta dönem dönem artan azalan şeyler vardı tabii. Ama 12 Eylül'de daha uzun süre kaldığım için çok ciddi operasyonlara şahit oldum. İki de bir koğuşlarımızın basılması, onlara karşı direnişler, dayak yemeler gibi süreçler ciddi şekilde yorucu geçti. O operasyonların sayısını bile hatırlamıyorum. En ufak şeyde slogan atarsın, operasyon yapılır. Sayılarını hatırlamadığım koğuş baskınları, Sağmalcılar'da da oldu. Koğuş baskınlarında insan vermemek için kol kola girip oturuyoruz, bizi çözemiyorlardı. Üstten girip, aramıza dalıp öyle saldırıyorlardı. Hiç unutmuyorum, yan ya da üst koğuştan biri geldi, "Abi ben söylemekten çekiniyorum şu İlhami Abi'ye bir söylesene, kollarımızı biraz gevşek tutsun" dedi. Koğuşun en yaşlısı İlhami, böyle de komiklikler olurdu. O üstümüze atlayan askerler, kantinde kaşarlı tost yemekten herhalde, kaşar kokardı. Bizi çözene kadar yarım saat geçer ondan sonra koridora çıkarıp sıra dayağı atarlardı, bağırış, çağırış, sloganlar... Biz Metris'te uzun süre elbise giymedik. İlk duruşmamıza çıkacağız, elbise giymediğimiz için bizi duruşmaya çıkarmıyorlar. Duruşmaya çıkarken elbise giyme kararı aldık, onun üzerine bizi duruşmaya götürdüler. Duruşmaya çıkarıldık, ilk konuşmalar başladığı zaman birisi öne fırlayıp hepimiz adına konuşma yaparken biz üstümüzdeki elbiseleri yırtarak çıkardık don-atlet kaldık mahkeme heyetinin önünde. Patır kütür bizi oradan alıp cezaevine götürdüler, hepimizin ellerini arkadan kelepçelediler. Metris Cezaevi'nin idare bölümüne yakın bir yerde, bu tür işler için kullanılan bir havalandırma vardı, bizi oraya bıraktılar. Ocak ayındayız, hava soğuk, üzerimizde sadece don-atlet var, ellerimiz arkadan kelepçeli, üşüyoruz, ha babam yürüyoruz. Yaklaşık sekiz saat orada kaldık. Ellerimiz arkadan kelepçeli vaziyette sürekli hareket ediyoruz ya, koltuk altlarından ter sızmaya başladı. Perişan vaziyetteyiz, bir ara kapı açıldı iki pır-

pırlı bir asker baktı baktı, bana işaret etti. Ben koşa koşa gittim, tabii bir sıra dayağına girdik; hayatımda yediğim en keyifli coplar onlardı! Çünkü adam vurdukça ısınıyorsun. İnsan bundan zevk alır mı? Ciddi bir dayak yedik. Birer birer hepimizi koğuşa attılar; herkes üzerimize battaniye atıyor, biz de onlara "Merak etmeyin bizi ısıttılar" diye espri yapıyoruz. Cop vurulmadık yerimiz kalmamıştı. Böyle iyi bir mahkeme eylemimiz olmuştu ve daha sonra dava gıyabımızda sürdü. Tek tip elbise ile ilgili daha sonra, birileri mahkemeye gitmeye devam etsin, mahkeme sürecini onlardan izleyelim diye iki kişinin elbise giymesine ve bunların elbise giyenler koğuşuna gitmesine karar verildi. Bu yaklaşım çok yanlış bir yaklaşım değildi ama yanlış bir iş yapıldı, var olan durumdan hoşnut olmayıp elbise giyerek öbür tarafa gitme eğiliminde olan iki kişinin elbise giymesine karar verdiler. Ben de tam tersine Celal'e "Sen elbise giy, git" dedim. O iki kişi zaten giyme eğilimindeydi ve bunu da söylüyorlardı. Ben de bu yüzden Celal'in gitmesini önermiştim ama maalesef elbise giyme eğiliminde olan o iki arkadaşı göndererek, kararı yanlış uygulamış olduk. Onlar bir süre sonra tahliye oldu, davayı da takip edemedik.

Cezaevinde kendime bir iş bulmuştum. Kitap ciltliyordum. Kitap geliyor, peş peşe okunuyor ve dağılıyordu. Sol Yayınları'nın kitaplarında genellikle iplik dikiş olur ama diğerlerinin neredeyse tamamı Amerikan tutkal ciltti. Sağmalcılar'da da devam etmiştim kitap ciltlemeye. Önceden herkese kitabı sayıyla verirler, sonra da kaç tane kitap verirsen o kadar kitap alırdın. Kalın kitapları üçe bölüp ciltliyordum, üç tane ayrı kitap oluyordu. Böylelikle daha çok kitap oluyor ve okunuyordu.

Diğer siyasetlerle dayanışma nasıldı?

Genel olarak kişisel bazda düşündüğümde gayet uyumluyduk. Çok nadir sorunlu tipler çıkardı. Benim onlardan birisi ile bir takışmam oldu. Bizim arkadaşların olduğu koğuşta Kürt örgütlerinden bir adam vardı. Adam tetikçi; "Vur" demişler vurmuş, idamdan yargılanıyor fakat kafa gitmiş. Tam bir klinik vakaydı. Onun huyuna suyuna gidecek yöntem bulamazsan kafayı takıyordu birilerine. Ben havalandırmanın kitap sorumlusuydum bir ara. O bir hücrede kalıyordu, kimse geçinemiyordu onunla, herkesle kavga ediyordu. Biraz da yaş faktörü vardı. Ben onunla bir dil tutturmuştum, aramız çok iyiydi, kitap istiyordu gönderiyordum. Ona gelenleri o da bize gönderiyordu. Uyumlu bir ilişki kurmuştuk. Şaban'la da arası iyiymiş, fakat bizim

Müjdat Savran'a kafayı takmış. Bir gün koğuşta yalnızken Müjdat'ı kıstırmış. Müjdat, Şaban'a sesleniyor "Şaban gelmese adam beni ufalayacak, hiçbir gerekçe de yok, kafayı taktı bana" diyor. Böyle sorunlar yaşanıyordu ama bunlar çok nadir örneklerdi. Herkesin başka titizlikleri vardı. Bir nöbetçilik sistemi vardı cezaevinde, biz altı kişilik koğuşta kalıyorduk. Bir gün nöbetçiyim, yemek masasını topluyorum, iki kişi de volta atıp sigara içiyor. Bir tane Dev-Solcu sigarasının külünü yemek masasına döktü, adamla kapıştım, zor ayırdılar. Onun dışında çok vahim şeyler yaşamadık.

Karar alma süreçleri nasıl yaşanıyordu?

Koğuş bazında değil gruplar bazında ilişkiler vardı. Her örgütün havalandırmada bir sorumlusu vardı. Birilerine karşı o muhatap olurdu. Bir karar verildiği zaman o beyan ederdi. En sonunda merkezi bir şekilde cezaevi sorumluları vardı. Cezaevi sorumluları etrafında kararlar alınır, işler orada çözülürdü. Mesela bir gün çay almayacağız diye karar çıktı. Gerekçe ise şekeri ayrı vermemeleri, doğrudan çayın içine katmalarıydı. MLSPB çay alacağını söyledi. Bir demlik geliyor senin gözünün önünde içiyorlar. Bunlar da hoş şeyler değil. Çöp vermiyor, biriktiriyorduk. O da Dev-Sol'un kararıydı. Sonunda çöp operasyonu yiyorduk. Böyle saçma sapan işler de oldu.

Açlık grevlerini nasıl yaşadınız?

Ölüm oruçlarına siyaseten hiç katılmadık. Ama gözümüzün önünde ölüm orucuna girenler oldu. Bunlardan bir tanesi benim daha önce Ankara'dan da tanıdığım Fatih Öktülmüş'tü. Ankara'dan tanırdım, ayrı siyasettendik ama görüşürdük. Fatih Öktülmüş bu süreçte hayatını kaybetti. Dev-Solcu Haydar Başbağ yakınımızdaydı, o da ölüm orucunda öldü. Ölüm orucuna siyaseten kesin karşı olmamıza rağmen, ölüm orucundakilere hep saygıyla bakardık. Onları önemser, titizliklerini dikkate alırdık. Onlar ölüm orucunu takviye alarak yapıyorlardı, uzatabilmek için. Hakikaten insan açlığa tahammül edebilir de susuzluğa tahammül edemez. Susuzluk insanı kısa sürede tüketir. Onlar şekerli su alma, suya bal karıştırma, sütü sulandırarak içme yöntemlerini uygulayarak daha uzun süre açlığa tahammül ederlerdi. Atmış günden sonra tahribat başlar. Ben yirmi yedi gün açlık grevi yaptım. O açlık grevinde bir keresinde bal karıştırılmış su içtim, perişan oldum. Ondan sonra ağzıma hiçbir şey koymadım. 27. günde anlaşma oldu

bitirdik. Açlık grevinden bizim Cahit çok etkilendi, mide problemi vardı, bir kere sara nöbeti geçirmişti; o bizi çok etkiledi. "Cahit'e açlık grevine girmemesi gerektiğini niye söylemedik" diye sonradan çok hayıflandık.

Açlık grevi çaresizliğin sonucudur. Dışarıya yansıyabilen tek eylem açlık grevi ve ölüm orucuydu. Bu nedenle tercih ediliyordu. Kimse de açlık grevine katılmasam diye düşünmüyordu. Cahit bile böyle bir ikileme düşmedi, o düşse belki onun katılmaması gerektiği aklımıza gelecek.

Ziyaretler nasıl geçiyordu?

Benim hiç ziyaretçim yoktu. Anne yok, baba yok, ağabeyim Ankara'da, kız kardeşim Muğla'da ama para gönderiyorlardı. Matbaacı bir arkadaşım avukat tuttu, o da para gönderiyor, eşi kazak örüyor, gönderiyordu. İlişkilerimiz oldu derken boşuna söylemedim, hakikaten maddi ve manevi destek olan ilişkilerimiz oldu. O yüzden benim komüne katkılarım iyi olurdu.

Üniversite yıllarında hayat hızlı geçiyordu, gönül ilişkileriniz olamıyordu, daha sonra süreçte oldu mu?

Oldu ama uzun süreli ilişkim olmadı. Sevgili eşimi cezaevi kapısında tanıdım. Cezaevinin eşiğinden atlayınca orayı unutanlardan olmadım. Çıkarken bana da unutacağımı söylediler ama tam tersine, ben çıktığım gün itibariyle Metris, Sağmalcılar, Çanakkale, Bartın, Aydın, Eskişehir derken girmediğim cezaevi kalmadı. Hiçbirine de boş gitmedim, her gittiğimde insanlara moral verecek üç-beş tane yazı götürdüm. Bunların hiçbiri örgüt çerçevesinde olmadı, hepsi kişisel girişimlerimdi. Kısmetim de oralardaymış.

Cezaevinden çıkarken ne hissettin?

Cezaevinden don, fanila bir de çuvalla çıktım. Ağabeyim, kuzenimin eşi, matbaacı arkadaş beni karşıladı. Beni kapıdan aldılar. Çıkar çıkmaz Bayrampaşa Karakolu'na alıyorlardı o zaman; polislerden izin alıp üst baş yaptılar bana. Torbamda da kitaplar vardı. Bayrampaşa Karakolu'nda işlem yaptıktan sonra Birinci Şube'ye sevk ettiler. Bayrampaşa'dan Şube'ye kuzenimin eşi Muammer'in arabasıyla giderken kuzenimin eşi, bir yerde yemek yemeyi önerdi; polisi de ikna etti. Mecidiyeköy'de oturduk, yemek yedik. Muammer, pat diye polisin elinden dosyayı aldı, karıştırırken araya para bıraktı, askerlik evrakını çekti, dosyayı tekrar polise verdi. Yemek yedikten sonra Şube'ye gittik, beni aldılar aşağıya, bizimkiler kapıda bekliyor. Aşağı-

dakiler beni tanıdı, "Vayy Kurtuluş'un Basın-Yayın sorumlusu geldi, hadi bakalım şimdi askerlik var başında" dediler. Dosyaya baktılar evrak yok. Şaşırdılar. Öğrenci olduğumu, çok uzun tecil yaptırdığımı söyledim. Oradan Göztepe Karakolu'na gittik oradan serbest bırakıldım.

Askerlik ne zaman oldu?

Uzun süre askerlikle ilgili hiçbir işlem yapmadım. Hatta askere gitmemek gerektiği konusunda çevreme propaganda da yaptım. Fakat sonradan bedelli askerlik çıktı, ben son ana kadar hem propagandamı yaptım hem de müracaat ettim. Daha küçük paraya askerlik yapacakken bayağı büyük bir paraya askerlik yaptım. Bedelli askerlikle ilgili bir bilgi vereceğim. Benim yaş itibariyle askere gitmememi sağlayacak olan bir hakkım vardı. O zaman para durumumuz biraz daha iyiydi. Burdur'a askere gittiğimin üçüncü günü niye askere gittim diye kendime kızdım. Kültigin Polat diye bir üsteğmene rastladık, adam bizi ezmeye kalktı. Bedelli askerlik yapanlara kızıyordu. Adam basketbol hastasıymış, bir basket maçı organizasyonu yapıldı, bizim olduğumuz bölükte de profesyonel basketbol oynayan birileri varmış, onlar da mağdur vaziyetteler, adamı pota altı mücadelesinde bir ezdiler, kolu kırıldı gitti. Adam gidince biz rahatladık. Askerlik yaptım ama küçük dayımın eşinin Antalya'da eczanesi vardı, o yüzden askeri doktor tanıdıkları vardı, Burdur'daki doktorlara haber göndermişler, ben doktor muayenesine çıktım, bana bel kemiğinde hasar teşhisi koydu, revire yatırdı. Pencere kenarında sert yatak verdiler. Böylece askerlikten büyük ölçüde yırttım. Orada yatarken bir gün bir asker getirdiler, tanıdık gibi geliyor, bir baktım Can Dündar. Birlikte kaldığımız süre sohbet ettik, tartıştık. Öylece tanışıklığımız oldu. Revirde eşofmanla geziyorsun, hiçbir askeri kıyafet giymiyorsun, hiçbir talime katılmıyorsun. Yaklaşık 15 gün revirde yattım. Derken bir gün bir feveran koptu, tugay komutanı geliyormuş ve ona "tugi" diyorlarmış, bize "Ne yapın edin tugi geldiğinde uyur pozisyonda olun, muhatap olmayın" dediler. Bir gün çay içerken gene Tugi geldi, ben yakalandım, geldi benim başıma, yaşımı sordu, 46 yaşındayım o zaman. 15 gün bitince bölüğe geçeceğim, doktor bir de "postal giyemez" diye rapor yazdı, postal giyemeyince eğitime çıkamıyorsun. 15 gün de öyle yırttım. Hafta sonlarım da Antalya'da geçti. Askerlik yaptım denemez yani.

Cezaevlerindeki arkadaş ziyaretleri

Cezaevinden çıktıktan sonra hayat nasıl geçti?

Cezaevinden çıktıktan sonra bütün cezaevlerine gidip arkadaşlarımı ziyaret ettim. Çok ilginç sahneler de oldu. Mesela Aydın Cezaevi'ne elimi kolumu sallaya sallaya gittim. Kapıda sıraya girdim, sıram geldi iki gardiyan kapıda kayıt yapıyor, kimi göreceğimi sordular, Mustafa Eker'i görmeye geldiğimi söyledim. Aileden biri olmadığım, soyadım tutmadığı için görüşmeme izin vermeyeceklerini söylediler. Mustafa Eker'in ortağım olduğunu söyledim. Olurdu olmazdı derken sarınım ikna ettim ki biraz beklememi istedi gitti, on beş dakika sonra geldi, cezaevinde soyadı Sümer olan birini bulmuş. Dev-Yol davasından yargılanıyormuş, beni onun ziyaretçisi diye görüşe aldı. İçeri girdim, tam gün açık görüş vardı, bir-iki saat Mustafa ile oturdum. Mustafa o kadar mutlu oldu ki ailesine hazırladığı makromeyi bana hediye etti. Daha sonra diğer arkadaşların yanına gittim. Beni görünce herkes şaşırdı. Çıkan illegal yazıları pelür kâğıtlarına yazıp, zulalayıp götürüyordum, o da çok mutlu ediyordu arkadaşları. En çok Çanakkale'ye gittim çünkü arkadaşların çoğunluğu Çanakkale'deydi, bir de Çanakkale'ye gidip gelmek kolaydı. Kaçaroğlu Mamak'tan sonra Eskişehir'e geldi, Karadenizli arkadaşlar da oradaydı. Eskişehir'e gidişimiz de ilginçtir. Leman Fırtına, İrfan Cüre ve ben İstanbul'dan çıktık Çanakkale'ye gittik, açık görüşlere girdik, bütün gün arkadaşları gördük. Çanakkale'de görüşümüz bitti oradan Bursa'ya geçtik. Bursa Cezaevi'nde ziyaret yaptık. İlhami'nin amcaoğlu arabayla bizi Bursa'ya kadar götürdü. Amcaoğlu İlhami'ye bir kasa seçme şeftali getirmiş, cezaevi idaresi almamış. Dönüşte bir subaşına oturduk, beş kişi İlhami'nin bir kasa şeftalisini yedik. O gece Bursa'da kaldık, oradan Eskişehir'e geçeceğiz. Cebimizde fazla para yok. Leman Teyze'yi bir otele yerleştirip biz garajda beklemeyi planlıyoruz. Leman Teyze kızdı bize, hep birlikte garaja gittik. Sabah 06.30'daymış araba, Leman Teyze ortamızda ben bir tarafında, İrfan Cüre öbür tarafında kaykılmış uyumuşuz, Leman Teyze uyuyamamış. Otobüse bindik Eskişehir'e gidiyoruz, otobüs arıza yaptı kaldık yolda. Görüşe yetişmemiz lazım, yola çıktım, amonyak taşıyan koca bir tankere el ettim. İnmesi, çıkması zor ama hepimiz atladık, tankerle Eskişehir'e gittik, görüşe yetiştik. Kaçaroğlu'nun annesi gelmiş, bize çok

kızdı, onun görüş saatini çalacağız diye. Orada da açık görüş yaptık. Karadenizli arkadaşlarla da görüştük. Oradan İstanbul'a döndük.

Erkeklerin sahip olduğu imkânlara kadınlar hiçbir zaman sahip olamadı. Cezaevinden sonraki süreçte bunu çok tartıştım kendimle. Mesela eşi cezaevinde yatan bir kadın arkadaş, hiçbir sosyal ilişkiden, ekonomik güçten vb. şeyden yararlanamazdı. Cezaevinden erkek çıkınca bir bakarsın her şey düzelir, evler tutulur, çamaşır, bulaşık makineleri alınır, erkek de çalışmıyordur oysa. Bu beni çok rahatsız ederdi. Bu yüzden bir sürü şeye tepki gösterdim ve hatta ben cezaevinden erken çıktığım için kadın arkadaşlarla çok ciddi bir dayanışma içine girdim. Cezaevinden çıktıktan sonra hep kendime ait evim olduğu için rahatlığım da vardı. Kiralık evde on kişi toplanınca olay oluyor da kendi mülkün olan evde elli kişi toplanınca problem olmuyor mesela. Kadın arkadaşların imkânlardan yararlanamama sorunu önce de vardı sonra da devam etti. Zaten örgütte bu mesele, özellikle 1980 sonrası erkekler için de geçerli oldu. Geri çekilme politikası adı altında, örgütün tüm imkânları belli bir halkanın içine daraltıldı. O halkanın dışında kalanlar sokakta kaldı. Bunlardan biri de bendim. "Sen koruma altındasın" deniyor, "koruma altında" olmak demek; ailenle ilişki kurmayacaksın, arkadaşlarının evine gitmeyeceksin, onu yapmayacaksın bunu yapmayacaksın. Ne yapacaksın? "Gir bir işe çalış!" Çaresizlikten otel odalarında kalındığı geceler oldu. Para mı vardı da otel odasında kalıyorduk. Hayır, para yoktu. Çaresiz kalıyorduk, sokakta kalmamak için ucuz otel odalarına gidiyorduk. Böyle günler yaşadık 19 80'den sonra. Örgüt, imkânlarını kadınlardan esirgediği gibi "koruma" adı altında erkeklerden de esirgedi. Bu ayrı ve ciddi bir tartışma konusudur aslında.

Çanakkale'ye çok gidiyordum. Daha öncesinde Şengül'le Müzeyyen vasıtasıyla tanışmıştım. Bir gün toplu halde gittik Çanakkale'ye. Saim Koçali'nin minibüsüyle, Filiz Koçali, Filiz Yücel, ben, Şengül, Esra gittik. Tam gün açık görüş yaptık. Öğleden sonraki görüşe girmek istemedi arkadaşlar Asos'a gittiler. Biz Şengül'le ikimiz kaldık. Görüş bittikten sonra Şengül'le sohbet ettik, zaten bir şeyler de ufaktan başlamıştı. Bizi bir yerden aldılar, sabaha karşı Tekirdağ'a yaklaştık. Saim Koçali ilginç özellikleri olan bir adamdır. "Tekirdağ'da sabah saatinde açık olan bir fırın bulalım, taze ekmek alalım, gidelim bir yerden de tulum peyniri alalım, sıcacık ekmeğin içine tulum peynirini basalım, gidelim sahilde kahvaltı yapalım" dedi. Ekmeği, peyniri aldık, sahilde de bir yer bulduk, rakı bardaklarında çay içtik.

Şengül'le "kavil"leşmemizin başlangıcı Çanakkale görüşümüz ve Tekirdağ'dır. Böyle hayırlı bir işe vesile olmuş oldu. Ondan sonra hızlı bir şekilde birlikte yaşama ve ardından evlilik olayı geldi. Çok keyifli bir düğün yaptık. Maksat düğün değil, arkadaşlarla bir arada olmaktı. Arkadaşlarla olmak bizi çok mutlu ediyordu.

Bartın'a gitmiş miydin?

Bartın'a çok gidip gelmiyordum, Azmi nedeniyle gittik. Azmi'nin haberini alınca hemen o gece yola çıktık. Hatta güya ben tedbirli ve ileriyi önceden gören adam olarak, "Cenazeyi oradan Antalya'ya götürmek derttir, bir araba ayarlayalım" diye bir araç buldum. Gece yolculuğu yaptık, ertesi sabah görüşler oldu, cezaevinde arkadaşları gördük, cenazeyi aldık akşama doğru yola çıktık. Antalya'ya girerken kaza geçirdik. Araba bayağı hasar gördü, arabada beş kişiydik, neyse ki kimseye bir şey olmadı. Azmi'nin cenazesini kaldırdık. Bayağı bir katılım oldu cenazeye. İstanbul'dan arkadaşlar da geldi. Bizim cenahta intihar yaygın gibi sanki. Mesela Ali Küçük'ün intiharında hepimizin sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Birbirimizin elini bıraktığımız zaman problem yaşanıyor. El bırakmamak lazım. Bekir bir otel odasında tek başına öldü. Bu vahim bir durumdur.

Geleceğe dair neleri ifade etmek istersin?

Bu görüşmelerde hiç duygusallaşmadım ama şimdi duygusallaşmaya başladım. Uzun bir dönem yaşadık. 1968-71, 1975-80 dönemlerini yaşadık. Çok konuşulacak, çok eleştirilecek şey olmasına rağmen kesinlikle pişman olmadığım bir hayat yaşadım. Gelecek sokakta, sokakta sesimizi çıkaramazsak, sokakta bir şey yapamazsak maalesef işimiz zor. Türkiye sosyalist hareketinin performansı şu an çok düşük. Kürt özgürlük hareketinin olağanüstü performansı nedeniyle de biraz geri düştü; bu da bir gerçek. Dünyada da devrimci, sosyalist, komünist hareketler düşüşte. Genel konjönktürel durum itibariyle biraz geri düşüşümüz var ama bunu aşmak için mücadelenin bileşimini gençleştirmemiz lazım. Bunu başaramazsak maalesef işimiz zor.■

Kısaltmalar

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADYÖD: Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği. 1974 sonrasında devrimci üniversite öğrencilerinin örgütlenmesi için Ankara'da kurulan dernek, İstanbul'da ise İYÖKD (İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği) kuruldu. Daha sonra açılan davalar ve kapatmalar üzerine ADYÖD (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği) ve İYÖD (İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği) olarak devam ettiler. Başlangıçta hemen bütün devrimci öğrencilerin içinde yer aldığı kitle örgütü niteliğinde olan dernekler, 1976 sonrasında parçalandı ve hemen her siyasi eğilim kendi derneğini kurdu.

AP: Adalet Partisi

AYÖD: Ankara Yüksek Öğrenim Derneği. ADYÖD'den önce yine aynı amaçla kuruldu ve daha sonra valilik tarafından kapatıldı.

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CIA: Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı

DAL: Derinlemesine Araştırma Laboratuvarı. Ankara Emniyet Müdürlüğü bünyesinde 12 Eylülden hemen önce oluşturulan ve 12 Eylül sonrası tüm sol, muhalif kesimlerin işkenceli sorgularını yürüten Derin Araştırma Laboratuvarı adlı birim

DEV-GENÇ: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu

DEV-LİS: Devrimci Liseliler. 1969 yılında Dev-Genç'li devrimcilerin kurduğu bir lise örgütlenmesidir. 1974 sonrası yeniden kurularak dernekleşmiştir. Kurtuluş hareketi içerisinde yer almıştır.

DEV-SOL: Devrimci Sol

DEV-YOL: Devrimci Yol

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

FKF: Fikir Kulüpleri Federasyonu. Üniversitelerde TİP'in gençlik örgütü olarak düşünülmüş ve kurulmuş sol gençlik örgütlenmesi. Daha sonra TİP'ten bağımsızlaşmış ve 1969'da Dev-Genç'e dönüşmüştür.

GMK: Geçici Merkez Komite

GSB: Genç Sosyalistler Birliği. Çoğunlukla THKP-C ile ilişkide bulunmuş gençlerin öncülüğünde kurulan ve özellikli işçi, emekçi gençler içinde hızla yayılan bir devrimci gençlik örgütlenmesi. Kurtuluş'la görüşmelerde bulunmalarına rağmen daha sonra büyük çoğunlukla TKP'ye katıldılar.

HDÖ: Halkın Devrimci Öncüleri

HK: Halkın Kurtuluşu

HY: Halkın Yolu

İGD: İlerici Gençler Derneği. 1970'li yıllarda Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) gençlik örgütü.

İYÖKD: İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği

KDP: Kürdistan Demokrat Partisi. Güney Kürdistan'da Barzani'nin liderliğindeki Kürt partisi.

KUK: Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları adını taşıyan ve 12 Eylül öncesinde yaygın kitle temeline sahip bir Kürt örgütü. PKK ile zaman zaman ciddi silahlı çatışmalar içine girmiştir. 12 Eylül sonrasında dağılmıştır.

KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliği. Güney Kürdistan'da Celal Talabani'nin liderliğindeki Kürt partisi.

KSD: Kurtuluş Sosyalist Dergi

MDD: Milli Demokratik Devrim

MİT: Milli İstihbarat Teşkilâtı

MLSPB: Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

PDA: Proleter Devrimci Aydınlık

PKK: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞEH-DER: Farklı şehirlerden Ankara'ya üniversitede okumak üzere gelen öğrencilerin kurdukları şehir derneklerinin ortaklaşa kullandıkları mekâna verdikleri ad.

TDKP: Türkiye Devrimci Komünist Partisi

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

TİKKO: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği

TÖS: Türkiye Öğretmenler Sendikası. 1970'te kuruldu. 12 Mart döneminde kapatıldı. Daha sonra yerine TÖB-DER kuruldu.

TSİP: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

KURTULUŞ

KENDİNİ ANLATIYOR 3

1970'li yıllarda ortaya çıkan Kurtuluş Hareketi'nin 1975–1985 yılları arasındaki döneminin ele alındığı sözlü tarih çalışmasının söyleşileri KURTULUŞ KENDİNİ ANLATIYOR başlığı altında bir kitap dizisi olarak yayınlanmaya devam ediyor. Dizinin üçüncü kitabında İSMAİL METİN AYÇİÇEK, İZZET KÖYLÜOĞLU, MUSTAFA ÖZTÜRK (TOPAL), SAİM KOÇ, SEYFİ ÖNGİDER ve ZİYA SÜMER'le yapılan görüşmeler yer alıyor.

Sosyal Dayanışma ve İletişim Derneği (SODİD) tarafından yürütülen çalışmanın elinizdeki üçüncü kitabında merkez komitesi, İstanbul ve İzmir il komiteleri veya merkez komitesine bağlı organlar içinde yer alan isimler 1970'lerden bugüne uzanan bir mücadele tarihini çeşitli yönleriyle ve bütün canlılığıyla aktarıyorlar.

Kurtuluş'un ülke çapında siyasal bir hareket olmasına katkıda bulunmuş, hayatın her alanında faaliyet yürütüp sorumluluk üstlenmiş ve sonuç olarak bu dönemdeki sosyalist hareketin şekillenmesinde rolü olmuş bu kişilerin hikayeleri her açıdan ilginç ve önemlidir. Bu çalışma Türkiye solunun "kitlesel bir devrimci hareket" olarak var olduğu yılları merak eden herkes için güvenilir bir kaynak niteliği taşımaktadır.

ISBN-13: 978-605-4678-93-8

*dipnot

9 786054 878918